ŅATIONALØKONOMISK TIDSSKRIFT

FOR

SAMFUNDSSPØRGSMAAL ØKONOMI OG HANDEL

UDGIVET AF

NATIONALØKONOMISK FORENINGS BESTYRELSE:
H. HERTEL ... O. B. MUUS ... N. NEERGAARD ... MARCUS RUBIN
H. WESTERGAARD

REDAKTØR

ADOLPH JENSEN

TREDJE RÆKKES TIENDE BIND

KØBENHAVN
DET NORDISKE FORLAG
ERNST BOJESEN
MDCCCCII

DEN SAMLEDE RÆKKES FYRRETYVENDE BIND

INDHOLD.

		Side
	Skattereformen. Af Will. Scharling	1
	Tilsynet med Danmarks Udførsel af Landbrugs-	
	produkter. Af Rudolf Schou	49
	Sammensatte Stater og deres Udvikling. En Anmeld-	
	else. Af Marcus Rubin	60
	Driftsherrens Gevinst. (Diskussion i Nationaløkonomisk	
	Forening) Bemærkninger om samme Emne. Af V. Schou 72	, 78
	Tiendens Afløsning. Af H. Waage	97
	Schweiz's Arbejderlovgivning. Af Edv. Ph. Mackeprang	123
	Professor Westergaards Dødeligheds- og Sygdoms-	
	statistik. Anmeldt af Marcus Rubin	146
	Den progressive Indtægtsskat. Af Laurits V. Birck	166
	Den skandinaviske Livsforsikringskommissions	
	Lovudkast. Af Ch. Skibsted	178
	Beskyttelse og Frihandel i England. Af N. C. Frede-	
Fock	riksen	204
1	Landbrugets Andelsvirksomhed, Af M. P. Blem	225
	Danske Haandværkeres Andelsforetagender. Af	
49	Adolf Bauer	24 I
MAR23 36	Progressiv Ratebeskatning. Af F. Jensen	269
	Brændevinslov givningens landbrug sindustrielle Be-	
3	tydning. Af J. Winkel	277
100	Den skandinaviske Livsforsikringskommissions	
	Lovudkast, Af Carl Burrau	288
	Danske Arbejderfamiliers Forbrug. Af Annette Vedel	321
	Skatterne i Danmark 1870-1900. Af Michael Koefoed.	370
	Bundethed eller Frihed, Fortjeneste og Fremskridt?	
	(Anmeldelse af Fr. Pios Disputats). Af N. C. Frederiksen	398
	Nogle pressestatistiske Undersøgelser, Af Cordt	
	Trap	449
	Adelen i Danmark. Af Emil Elberling	487

	Side	
Sukkerlovgivningen. Blade af Protektionismens nyeste		
Historie. Af A. Peschcke Køedt	545	
Den gensidige Omsætning mellem Danmark og Sve-		
rige i Femaarsperioden 1896 - 1900. Af I. Heck-		
scher	583	
Forsikring mod Arbejdsløshed i Gent. Af Harald		
Westergaard	602	
Marius Gad. Af Adolph Jensen	608	
Boganmeldelser:		
K. A. Wieth-Knudsen: Hvad man kan se af Vekselkurs-		
erne. (E. M.)	66	
Danmarks Kultur ved Aar 1900 Norvay La Suède.		
(A. J.)	68	
Statistisches Jahrbuch deutscher Städte. (A. J.)	70	
Annuaire de la Législation du Travail. (A. J.)	71	
Harald Westergaard: Die Lehre von der Mortalität und		
Morbilität. (Marcus Rubin)	146	
N. C. Frederiksen: Finland (M. K.)	195	
De danske Kreditforeninger Kreditf, af Grundejere i		
de danske Østifter. (Festskrifter). (E. M.)	197	
Adolf Damaschke: Aufgaben der Gemeindepolitik. (A. J.)	200	
Ed, Hahn: Die Wirtschaft der Welt am Ausgange des XIX		
Jahrhunderts. (A. J.)	202	
N. V. Ussing: Mineralproduktionen i Danmark. (Michael		
Kocfoed)	293	
A. Peschcke Köedt: TysklandsToldpolitik. (Michael Koefoed)	299	
Otto Warschauer: Die Reorganisation des Aufsichtsrats-		
wesens in Deutschland. (Frantz Pio)	300	
K. Th. Reinhold: Der Weg des Geistes in den Gewerben.		
(Adolph Jensen)	303	
Lily Braun: Die Frauenfrage. (Adolph Jensen)	307	
Schriften der internationalen Vereinigung für gesetzlichen	0	
Arbeiterschutz. (Adolph Jensen)	308	
F. Norikus: Die Organisation der Gesellschaft in Vergan-	200	
genheit und Gegenwart. (Adolph Jensen)	309	
wirtschaft und Getreidehandel. — Sophus Ruge: Die		
transsibirische Eisenbahn. (Adolph Jensen)	210	
Frantz Pio: Den fri Konkurrences Gennembrud i England.	310	
(N. C. Frederiksen)	398	
Edv. Ph. Mackeprang: Forbruget. (H. Westergaard)	417	
Vald Vedel: By og Borger i Middelalderen (Avel Holch)	418	

	Side
Boganmeldelser (fortsat):	
G. Cassel: Socialpolitik. (Adolph Jensen)	421
Th. Kistiakowski: Gesellschaft und Einzelwesen. (Cl.	
Wilkens)	423
Ernst Klien: Minimallohn und Arbeiterbeamtentum. (H.	
L. Bisgaard)	425
G. Tarde: Psychologie économique. (L. V. Birch)	427
J. v. Körösy: Die finanziellen Ergebnisse der Actiengesell-	
schaften. (H. Westergaard)	429
A. Grotjahn: Ueber Wandlungen in der Volksernährung.	
(N. P. Schierbeck)	432
Clara E. Collet: Educated working women. (Adolph Jensen)	436
Georges Blondel: La France et le Marché du Monde.	
(Adolph Jensen)	436
Danmarks Adels Aarbog. (Emil Elberling)	487
Laurits V. Birck: Værditeori. (E. Meyer)	500
Gustav Bang: Kapitalismens Gennembrud. (Frantz Pio).	509
Green's Danske Fonds og Aktier. (Chr. Erichsen)	514
J. F. Nyström: Sveriges statskunskap. (Adolph Jensen)	515
Prince Krapotkin: Fields, Factories and Workshops. (Lau-	
rits V. Birck)	516
Eug. Campredon: Le papier. (Joh. Kr. Lindberg)	520
T. H. Aschehoug: Socialøkonomik. (Frantz Pio)	610
Det ekonomiska samhällslifvet. (Michael Koefoed)	612
Meyers Vareleksikon, (Chr. Erichsen)	616
W. Liebknecht: Zur Geschichte der Werttheorie in Eng-	
land. (Laurits V. Birck)	619
Aug. Arnauné: La Monnaie, le Crédit et le Change. (E.	
Meyer)	623
Eduard Bernstein: Zur Geschichte und Theorie des Social-	
ismus. (Frantz Pio)	623
Pierre Leroy-Beaulieu: Les nouvelles Sociétés Englo-Sax-	
onnes Albert Métin: Législation ouvrière et sociale	
en Australie et Nouvelle-Zélande. (H. L. Bisgaard)	626
Grotjahn u. Kriegel: Jahresbericht über die Fortschritte	
und Leistungen auf dem Gebiete der sozialen Hygiene	
und Demographie. (H. Westergaard)	628
Josef Grunzel: Ueber Kartelle. (Edv. Ph. Mackeprang)	629
Tides being Oversign Sec. 221, 212, 428	= ==

Skattereformen.

Af

Professor, Dr. jur. Will. Scharling.

Det vil vistnok findes naturligt, at jeg efter den betydelige Andel, jeg i Fjor havde i Forhandlingerne om Skattereformen, føler Trang til at udtale min Opfattelse af de nu foreliggende Skattelovforslag, og jeg tør maaske ogsaa antage, at det vil have Interesse for adskillige Rigsdagsmænd og andre at blive bekendt med denne. Jeg føler saa meget mere Trang hertil, som de nu foreliggende Forslag for en væsentlig Del ere baarne af de Tanker, som jeg i Fjor straks ved Reformens første Behandling i Folketinget fremhævede som de rette Grundprinciper for dens Udformning, navnlig: at en Stats-Formue- og Indkomstskat bør anvendes til en virkelig Reform af de direkte Statsskatter, og at en Lettelse for Kommunerne bør tilvejebringes ikke ved en Overførelse af forældede Statsskatter til disse, men ved et direkte Statstilskud i Forbindelse med en Reform af de kommunale Skatter, hvorved hidtil skattefri Objekter inddrages under Beskatningen, - medens Lovforslagene dog paa den anden Side ikke gennemføre disse Principer fuldt ud. Da der er Tale Nationalekonomisk Tidsskrift, XXXX.

om en gennemgribende Reform af vort Skattevæsen, om at sætte et helt nyt Skattesystem i Stedet for det, der for nu paa det nærmeste 100 Aar siden indførtes ved Frd. 1. Okt. 1802, og det maa ønskes, at det nye System maa besidde en lignende Livskraft og, naar det først er gennemført, kunne bestaa uforandret i lange Tider, samt da det maa ønskes og haabes, at det nu, da det er den sjette Rigsdagssamling, i hvilken Sagen forhandles, maa lykkes at bringe den til Ende, ønsker ogsaa jeg at yde Bidrag til, at Reformen maa blive gennemført i saa god og fyldestgørende en Skikkelse som muligt. Men da jeg ikke er Medlem af Rigsdagen, nødsages jeg til at ty til Pressen og nøjes med den mere begrænsede Plads, som man der tør gøre Krav paa. Adskillige Enkeltheder maa jeg derfor forbigaa og indskrænke mig til at fremhæve de Hovedpunkter, paa hvilke Ændringer synes ønskelige, dersom Reformen skal naa sin Hensigt, at tilvejebringe et virkelig godt, til alle Sider hensyntagende og saa vidt muligt retfærdigt Skattesystem, der vel sigter paa særlig at afhjælpe de Mangler ved det bestaaende System, som i Øjeblikket føles stærkest, men samtidig ikke taber af Sigte, at det skal bygges op for lange Tider og derfor ikke bygges blot med de øjeblikkelige Tilstande for Øje.

Jeg er ikke blind for, at denne Artikel og den deri fremsatte Kritik over de foreliggende Lovforslag, uagtet den er skrevet uden alt agitatorisk Formaal og kun med Ønsket om at klargøre disses Virkninger, let kan mistydes, som om den udsprang fra en Tilbøjelighed til at berede Reformens Gennemførelse Vanskeligheder. Men da netop det Modsatte er Tilfældet,

har jeg ment, at jeg ikke af en saadan mulig Mistydning bør lade mig afholde fra at udtale mine Anskuelser om en saa vigtig Sag, men at det tværtimod er en Pligt for mig, efter at jeg ved mit Arbejde i Fjor har vundet et saa indgaaende Kendskab til Sagens Detailler som vel faa, at gøre denne Viden frugtbringende og gøre, hvad jeg formaar, til at Reformen kan give et virkelig godt og tilfredsstillende, — men fremfor alt et retfærdigt Resultat. Thi uden dette vil Reformen hurtigt blive afløst af nye Raab paa Forurettelse og nye Krav om en Reform.

I. Ejendomsskylden.

Det har kun kunnet glæde mig, at den nuværende Regering har akcepteret det Forslag til en ny Skat efter »Ejendomsskyld«, som jeg i Fjor udarbejdede og først fremsatte som Led i en Formue- og Indkomstskat, dernæst efter Landstingsudvalgets Ønske udformede som en selvstændig Skat til Afløsning af Bygningsafgiften og Hartkornsskatterne. Det havde ganske sikkert været ønskeligt, om Venstre allerede i Fjor var kommen til den Erkendelse, som dets Ordfører i Aar har udtalt, at det netop var et af Venstre længe næret Ønske om Værdibeskatning, som jeg havde givet Udtryk i denne nye Skat, saaledes at der for første Gang forelaa Rigsdagen et virkeligt Forslag til en ny Værdiskat i praktisk gennemførlig Skikkelse; thi derved vilde Reformen have naaet et betydeligt Skridt længere frem til sin Gennemførelse. Men selvfølgelig er det mig en Tilfredsstillelse, at mit betydelige Arbejde i Fjor dog ikke synes spildt, og at den af mig under Benævnelsen »Ejendomsskyld« foreslaaede

Skat er genopstaaet i det nu forelagte Lovforslag blot med nogle mindre væsentlige Ændringer.

Disse Ændringer ere — bortset fra Spørgsmaalet om Skattens Størrelse — egentlig kun to og angaa dels Vurderingsreglerne, dels Lempelser i Beskatningen af Smaaejendomme, hvorhos der er foreslaaet nogle Overgangsbestemmelser med Hensyn til Bygningsafgiftens sukcessive Ophævelse.

I og for sig kan jeg ikke anse disse Ændringer for Forbedringer. Hvad Vurderingsreglerne angaar, er det principielt lige saa rigtigt at medtage de paa en Ejendom hvilende Tiender, Arvefæsteafgifter o. l. i dens Vurdering, som at medtage de paa Ejendommen hvilende Prioriteter. Det er Ejendommen i dens Helhed, som Skatten paalægges, uden Hensyn til, hvorledes Retten over Udbytte faktisk er delt paa flere Hænder, der tage hver sin Del af Udbyttet under forskellige Former, som Prioritetsrenter, som Arvefæsteafgifter m. m. Og da Ejendommens Vurderingssum efter almindelige Regler omfatter ogsaa Prioriteterne, vil det ingen praktisk Vanskelighed volde hertil at lægge den kapitaliserede Arvefæsteafgift o. lign. -Naar det dernæst nu i Anmærkningerne siges, at Landejendommene skulle beskattes efter det Udbytte, som de faktisk give, ikke efter det Udbytte, som de formenes at kunne give, kan dette være rigtigt, hvor det drejer sig om en Indkomstskat; da der imidlertid her er Tale om en Ejendomsskat, er det Ejendommens objektive Beskaffenhed, ikke den enkelte Ejers mere eller mindre gode Drift, hvorpaa det kommer an. I Praksis bliver da ogsaa Vurderingen af en Landejendom som saadan netop foretagen efter det

Udbytte, som den efter sin almindelige Beskaffenhed menes at give; man regner, at der kan høstes saa og saa mange Fold af Rug, af Byg o. s. v., faas saa og saa stort Udbytte pr. Ko o. s. v., uden Hensyn til, om Ejeren virkelig har opnaaet dette Resultat. Nogen stor praktisk Betydning tillægger jeg det derfor heller ikke, om det ene eller det andet af disse Vurderingsprinciper opstilles i Loven; men jeg maa fastholde, at de af mig foreslaaede Vurderingsregler ere principielt rigtige.

Hvad det andet Punkt angaar, Lettelser i Skatten for mindre Landejendomme, da er man her inde paa et praktisk Skøn over, hvad der er billigt, og om en principiel Afgørelse er der saaledes ikke Tale. Men fra et praktisk Synspunkt har jeg to Indvendinger imod de nu foreslaaede Regler. Medens det nu foreslaas at fradrage 40 pCt. ved en Vurderingssum af under 3000 Kr., gik mit Forslag ud paa helt at fritage Selvejerhuse paa Landet, naar Værdien ikke overstiger 3000 Kr. Herved var der dels taget Hensyn til det billige i at befri saa smaa Ejendomme baade i By og paa Land - for Skat, dels til det hensigtsmæssige i at fritage Vurderingsmændene for det Besvær at ansætte Smaaejendomme, der straks skønnes ikke at naa en Værdi af 3000 Kr. - maaske i et Antal af henved 100,000 - til et nøjagtigt Vurderingsbeløb. Hertil kommer yderligere efter det nu foreliggende Forslag det Hensyn, at Skatten af disse Smaaejendomme ikke engang vil udgøre 11/2 Kr. pr. Hus, - et Beløb, som næppe dækker Omkostningerne ved Vurdering og Opkrævning. - Paa den anden Side synes der ikke at være Grund til delvis at fritage Ejendomme helt op til en Værdi af 24,000 Kr. for

Skat. Der synes i hvert Fald al Grund til ikke at indrømme Nedsættelse, naar Værdien gaar op over 12,000 Kr. — saa meget mere, som Lettelsen højst vil udgøre $2^{1}/_{4}$ Kr. og for Ejendomme over 21,000 Kr. endog kun — 90 Øre!

Hvad Overgangsbestemmelserne angaar, kan jeg i og for sig finde det rigtigt, at der særlig ved Forandring af Bygningsafgift til Ejendomsskyld af Hensyn til de Ejendomme, der vilde faa en betydelig større Skat end hidtil, indrømmes nogle Overgangsaar. Om Maaden, hvorpaa dette foreslaas at ske, skal jeg senere udtale mig; her skal jeg blot bemærke, at det, naar man endelig bestemmer sig til at ophæve en saa uheldig Skat som Bygningsafgiften, synes lidet ønskeligt at bevare den, i alt Fald delvis, næsten en hel Menneskealder endnu. En Overgangstid af 12—15 Aar synes i Virkeligheden tilstrækkelig; Aar 1915 burde Bygningsafgiften være helt forsvunden — eller dog under alle Omstændigheder samtidig med den sidste Part af Hartkornsskatterne 1. Juli 1918.

— De hidtil berørte Ændringer ere, skønt ingenlunde ligegyldige, dog af underordnet Betydning. Af langt større Betydning er derimod Fastsættelsen af Ejendomsskyldens Størrelse. Her drejer det sig nemlig i Virkeligheden ikke om et blot og bart Skøn, men Spørgsmaalet har tillige Karakter af et Principspørgsmaal.

Det vil maaske erindres, at mit oprindelige Forslag gik ud paa at ophæve Land- og Ligningsskatten og omtrent $^{1}/_{3}$ af Bygningsafgiften og erstatte dem med en Formue- og Indkomstskat — med andre Ord: at

overføre henved ¹/₃ af de direkte Statsskatter fra de faste Ejendomme til Personer og altsaa lade en personlig Formue- og Indkomstskat træde i det bortfaldne Skattebeløbs Sted. Da Landstinget saa ønskede helt at ophæve de nu bestaaende Ejendomsskatter som utidssvarende og delvis erstatte dem med en ny Ejendomsskat, gik jeg — skønt ikke uden Betænkelighed — ind paa at forøge den personlige Formue- og Indkomstskat saa meget, at omtrent Halvdelen af de bestaaende Ejendomsskatter bortfaldt, medens den anden Halvdel vedblev at være en Skat paa faste Ejendomme, men paalignet paa en mere tidssvarende Maade efter deres Værdi.

Nu derimod foreslaas Skatterne paa faste Ejendomme reducerede til ca. 30 % af deres hidtidige Beløb, medens hele Resten erstattes af en personlig Formueog Indkomstskat. Dette er en principiel Forandring og synes som saadan ret betænkelig. Thi medens der fra først af kun var Tale om en Reduktion af Ejendomsskatterne, kommer man nu stærkt ind paa at opgive det i sig selv naturlige og derhos faste og sikre Grundlag for Skatter, som faste Ejendomme frembyde fremfor alle andre Objekter, og den Frigivelse, som man først engang har indrømmet dem, vil man ikke let kunne komme tilbage fra. Og for at kunne gøre dette, paalægger man en personlig Skat af en saadan Størrelse, at den vil gøre den i Forvejen som kommunal Skat alt andet end yndede Indkomstskat til en ilde set Statsskat. Man disponerer endelig uden Nødvendighed med ét Slag over den naturlige Reserve for vanskelige Tidsforhold, som Indkomstskatten i Virkeligheden er bestemt til at være. Der vil være al Grund for Rigsdagen til nøje at overveje, om ikke det foreliggende Forslag paa dette Punkt gaar altfor vidt og om man ikke bør blive staaende ved en Afløsning af Ejendomsskatterne med en personlig Skat i det Omfang, som Landstinget i Fjor foreslog og fastholdt.

Endnu en Betragtning gør sig gældende - en almindelig politisk Betragtning. Det blev under Forhandlingerne i Fjor fra én Side stærkt fremhævet, at Landstingets Forslag vilde gribe ind i de bestaaende Valgretsforhold til Landstinget og forrykke Forholdene med Hensyn til de højstbeskattede Vælgere. Jeg gjorde herimod gældende, at enhver Indførelse af en ny direkte, personlig Skat til Staten uundgaaelig gav en ny Kreds af Vælgere Adgang til at opnaa den kvalificerede Valgret til Landstinget som højstbeskattet Vælger - og lige saa uundgaaelig vilde da et større eller mindre Antal af de nuværende højstbeskattede Vælgere derved komme til at staa tilbage og miste deres kvalificerede Valgret. Man kunde umuligt indføre en Stats-Formue- og Indkomstskat uden at bevirke dette Resultat; men dobbelt føleligt bliver dette selvfølgelig, naar samtidig Skatterne formindskes for de hidtidige Vælgere. Og det var en stor Fejltagelse at tro, at man undgik dette sidste ved den af Kommissionen foreslaaede Overførelse af de bestaaende Eiendomsskatter til Kommunerne: thi dels vilde - uanset Følgerne af denne Omlægning - den Mulighed lige fuldt indtræde, at »Papirsformuen« skabte højstbeskattede Vælgere, der skød andre Vælgere ud af de højstbeskattedes Klasse, - og dels og fornemmelig vilde en saadan Overførelse virke akkurat paa samme Maade som en Ophævelse af de direkte Statsskatter, for saa vidt det var Meningen, at de faste Ejendomme derved skulde befries fra et tilsvarende Beløb af kommunale Skatter. Naar saaledes Kommissionsforslagene overførte ²/₃ af Gammelskatten til Amtskommunerne og derhos bestemte, at Halvdelen af dette Beløb skulde afgaa i det Beløb, der ellers skulde udskrives paa Hartkornet, er det klart, at den samlede Sum af Skatter til Stat og Amtskommune for de faste Ejendommes Vedkommende vilde blive ganske den samme, hvad enten man opgav denne Tredjedel af Gammelskatten eller overførte den til Amtskommunerne for at opgive et tilsvarende Beløb af kommunale Skatter.

Hvad der derimod faar virkelig Betydning, det er det Omfang, hvori Hartkornsskatter og Bygningsafgift afløses af en ny Ejendomsskat, og det, hvori de afløses af en personlig Skat. Ejendomsbesidderne maa gøre sig det klart, at de ville bevare desto mere af deres Adgang til at høre til de højstbeskattedes Klasse, jo større den nye Ejendomsskyld bliver, - og at de ville tabe desto mere deraf, jo mere der bliver lagt over paa den personlige Formueog Indkomstskat og jo større et Beløb, denne paaregnes at skulle indbringe Statskassen. Ogsaa fra dette Synspunkt synes det da, naar man ikke vil gribe altfor forstyrrende ind i Valgretsforholdene, i høj Grad at anbefale sig, at Ejendomsskylden i saa stort Omfang som muligt træder i de direkte Statsskatters Sted, og ogsaa dette Hensyn gjorde sig i Fjor gældende for mig, da jeg saa stærkt holdt paa, at Halvdelen af Ejendomsskatterne til Staten fremdeles skulde forblive hvilende paa Ejendommene og ikke mere end Halvdelen lægges over paa Formue

og Indkomst. Og ogsaa af denne Grund vilde jeg da finde det ønskeligt og heldigt, om Ejendomsskylden til Staten ikke blev reduceret til kun at udgøre ca. 30 pCt. af de paa de faste Ejendomme hvilende Skattebeløb til Staten.

II. Formue- og Indkomstskatten.

Selvfølgelig kan jeg ikke andet end beklage, at det nu forelagte Lovforslag helt opgiver den - ogsaa her i Landet i 1848 benyttede - engelske Formue- og Indkomstkildebeskatning for at holde sig til tyske Forbilleder. Hin har saa store Fortrin for denne, at man burde have Mod til at bryde med en uheldig Tradition og til at komme ud over de ugrundede Fordomme, som rejse sig imod enkelte Punkter af Indkomstkildebeskatningen. Denne har nemlig den store Fordel at ramme mere retfærdigt, fordi den navnlig rammer al Formue- og Kapitalindkomst der, hvor den falder, og i dens virkelige Omfang, medens den selv for den personlige Indkomstskats Vedkommende i langt ringere Omfang gør Brug af den Fiktion, hvorpaa vor nuværende københavnske Indkomstskat helt igennem hviler, nemlig at Folk altid kende deres Indkomst og ere villige til at meddele andre den, og at, for saa vidt dette ikke er Tilfældet, andre da ville kunne udfinde den for dem. Dertil kommer, at Skatten efter den Maade, hvorpaa den opkræves, føles langt mindre af Skatteyderne, og at det derfor ogsaa falder langt lettere i vanskelige Tider at forøge den efter Forholdenes Krav - saaledes som de nuværende Krigsforhold i England netop for Tiden vise — uden

at fremkalde den samme Grad af Uvilje, som en Forhøjelse af den direkte Indkomstskat vilde vække.

Dog - det er ikke min Hensigt her at dvæle ved og nærmere paavise de ubestridelige Fortrin, som Indkomstkildeskatten frembyder for den nu foreslaaede Form af Formue- og Indkomstskat. Kun ét Spørgsmaal kan jeg ikke tilbageholde: Dersom den nu foreslaaede Indkomst- og Formueskat er den bedst mulige Form for personlig Skat - hvorfor skal den da ikke anvendes overfor andre Kommuner end København? Røber dog ikke den Omstændighed, at man i alle andre Kommuner ikke vil have noget med denne Indkomstskat at gøre, en stærk Tvivl om dens Fortrinlighed? Og gaa de Bestemmelser, som indeholdes i den nye Kommuneskattelovs § 7 og hvorefter der kan gives særlige Tillæg for Indtægter, hidrørende enten fra Kapital eller fra faste Ejendomme, ikke netop ud paa at bringe Indkomstkildebeskatningens Princip: at sondre imellem de forskellige Arter af Indkomst, til Anvendelse paa de kommunale Skatter udenfor København?

Videre skal jeg ikke komme ind paa dette Spørgsmaal om Indkomstskattens Grundprinciper; det er ikke min Agt at søge en Opposition rejst imod det nu foreliggende Skattereformforslag, men kun for det Tilfælde, at man slaar sig til Ro ved dets Hovedbestemmelse, at virke for at faa Indkomstskatten i dens nu foreslaaede Skikkelse dog gjort saa god som muligt. Og her maa jeg da udtale en Anerkendelse af, at Finansminister Hage har fjernet forskellige uheldige Bestemmelser, som jeg straks ved den allerførste Forhandling i Folketinget i 1896 paatalte og senere gentagne Gange har fremhævet som Pletter paa Loven.

Dette gælder saaledes om Udeladelsen af Patent-. Forfatter- og Forlagsrettigheder fra den skattepligtige Formue (§ 12 e) og den udtrykkelige Opgivelse af at betragte midlertidige Brugsrettigheder o. lign. samt Ret til Pension, Livrente o. lign. periodiske Ydelser, der er tillagt enkelte Personer for Livstid eller kortere Tid. som Formuedele (§ 123, ifr. det tidligere Forslags § 148). Ligeledes er det et Fremskridt, at Indkomstskatten for Aktie- og lign. Selskaber i § 8 er bleven begrænset til 2 % af det skattepligtige Beløb, da det ikke kan nægtes, at denne særlige Beskatning af Aktieselskaber - der i Virkeligheden er en Næringsskat, føjet til Indkomstskatten -- er og bliver en Dobbeltbeskatning af denne Del af Aktionærernes Indkomst, - en Dobbeltbeskatning, som helt vilde undgaas ved Indkomstkildebeskatning.

Det maa ogsaa billiges, at Frederiksberg i Henseende til Størrelsen af det skattefri Afdrag er stillet lige med København. Derimod maa det meget beklages, at Lovforslaget ikke har optaget de langt liberalere Bestemmelser, som Landstingets Indkomstskattelov i Fjor indeholdt. Jeg har allerede for 20 Aar siden (i Nationaløkon. Tidsskr. for 1881, S. 197-241) ved en udførlig Statistik omhyggelig begrundet Kravet om, at i København den skattefrie Indtægt burde sættes til 1000 Kr., og i det i Fjor af mig fremsatte Skatteforslag var det bestemt, at et Beløb af 1000 Kr. i København og Frederiksberg - i det øvrige Land 800 Kr. - som dækkende det absolut fornødne Livsbehov for en mindre Familie skulde fradrages enhver Indkomst, der skyldes personlig Virksomhed. Under Forhandlingerne med Landstingets Udvalg enedes jeg med dette om at ind

skrænke dette til Indkomster, som ikke overstige 10,000 Kr., fordi Fradraget for større Indkomster ikke vilde spille nogen Rolle. Men derhos tilføjedes, da jeg var bleven klar over, hvor ringe et Beløb den samlede Skat af de smaa Indkomster udgør, den Bestemmelse, at ingen blev at sætte i Skat, hvis Indkomst ikke naaede i København og Frederiksberg 1500 Kr. og i det øvrige Land 1200 Kr. Jeg paaviste under Forhandlingerne i Salen, at det Beløb, der i København - efter Skatteforholdene i 1898 vilde tabes ved at sætte 1000 Kroners Fradrag istedenfor de nu foreslaaede 800 Kr., kun vilde udgøre 143,000 Kr., hvorfra dernæst maatte drages de Beløb, der vilde falde bort som Følge af den for Børn under 15 Aar indrømmede yderligere Nedsættelse, hvorom der efter mit Forslag ikke vilde blive Tale, og at det derefter var sandsynligt, at Tabet ved et almindeligt Fradrag af 1000 Kr. vilde blive overmaade ringe. Ved yderligere at frigøre Indtægter under 1500 Kr. vilde man kun tabe ca. 42,600 Kr.; men da samtidig 12,300 Skatteydere fritoges for Skat, medens Fradraget af 1000 Kr. lod ikke mindre end 30,600 Skatteydere falde bort, tør man sige, at hvad der vindes for de kommunale Myndigheder, særlig for Ligningskommissionerne, i Retning af besparet Arbejde og i Udgifter ved Opkrævning af Skatten vistnok kan veje op imod det Tab, der vilde lides for Statskassen. Ved at fritage Personer, der ikke have en Indkomst af 1500 Kr., for Selvangivelse har det nu foreliggende Forslag - ligesom de tidligere tilsvarende Forslag - anerkendt, at der er en Realitetsforskel mellem disse smaa Skatteydere og de andre; det vilde da være en naturlig og langt større Liberalitet helt at fritage dem for en Skat,

hvis Paaligning og Opkrævning volder saa uforholdsmæssig Ulejlighed — og indbringer saa lidt. Og man vilde da undgaa den uhyggelige og højst utiltalende Sondring mellem Personer, der ere forpligtede til Selvangivelse, og Personer, der ikke ere det, — en Bestemmelse, som kun vanskeligt forliges med Principet: Lighed for Loven.

At pligtig Selvangivelse er bibeholdt ikke blot for Indkomstens, men ogsaa for Formuens Vedkommende, uagtet Landstinget stadig med god Grund har modsat sig denne sidste, anser jeg vedblivende for uheldigt og beklageligt. Men jeg anerkender, at Straffebestemmelsen dog nu er bleven noget mindre drakonisk end i de tidligere Forslag, idet disse lod dem, der forsømte Selvangivelse, fortabe Retten til at gøre Indsigelse imod Ansættelsen, medmindre han kunde godtgøre*), at Ansættelsen overskred hans virkelige Indkomst eller Formue med 50 pCt. (1). Dette er nu dog nedsat til 25 pCt., og det er tilføjet, at han, saafremt Forskellen er større end 25 pCt., skal betale Skat af den virkelige Indkomst eller Formue med Tillæg af 15 pCt.

Det maa imidlertid overfor disse Tal bemærkes, at Straffebøden bliver betydelig større, end disse Tal synes at angive, idet den for høje Ansættelse paa Grund af den stigende Skala vil bringe den paagældende ind under en højere Skatteprocent. Naar saaledes en Mand, der med 4 Børn har en virkelig Indkomst af 8,000 Kr., af Ligningskommissionen er

^{*)} Dette Ord er bibeholdt i det foreliggende Forslag, uagtet det er vanskeligt at indse, hvorledes man skal kunne bevise det rent negative – at man ikke har haft en vis Indkomst.

bleven ansat til 10,000 Kr., kan han ikke gøre Indsigelse herimod; han vil da i Stedet for at svare 1,8 pCt. af 6,800 Kr. eller 122,4 Kr. komme til at betale 1,9 pCt. af 8,800 Kr. eller 167,2 Kr., d. v. s. han kommer til at betale ikke 25, men godt 36 pCt. mere, end han skulde!

Faktisk giver derhos denne Bestemmelse Ligningskommissionen Anvisning paa at ansætte Indkomsten for den, der ikke ønsker at gøre Selvangivelse, indtil 25 pCt. højere, end den selv anser den for at være, for dermed at iføre ham den Bøde, som Loven eventuelt idømmer ham. Men dette er ikke blot urigtigt, men ligefrem demoraliserende. Thi det er Ligningskommissionens Opgave og Pligt at ansætte enhver efter bedste Overbevisning til hans virkelige Indkomst; men denne Pligt tilslører Loven selv ved sin Straffebestemmelse, i Stedet for at hævde, at enhver skal ansættes til sin virkelige Indkomst, saa vidt denne kan oplyses eller skønnes. Det maa nemlig bestemt fastholdes, at Undladelse af at angive Indkomst eller Formue kan have sin Grund i de mest hæderlige Motiver - Bevidsthed om, at man ikke med sin bedste Vilje er i Stand til at opgive sin Indkomst og Ængstelse for at komme til at gøre en urigtig Angivelse eller dog anses for at have villet gøre en saadan. Der er derfor ingen Grund til at lade Undladelse af at angive fremtræde som en strafbar Lovovertrædelse; men det er rimeligt og naturligt at tilskynde til Selvangivelse ved at stille Selvangiverne gunstigere end Ikke-Angiverne. Det var denne Vej, der var fulgt i mit Skatteforslag og som vandt Landstingets Tilslutning. Muligvis ville nogle finde det der foreslaaede

Tillæg til Skatten af 10 pCt. altfor moderat for smaa Skattebeløbs Vedkommende; men til at forhøje Skatten med mere end 15 pCt. er der sikkert i hvert Fald ikke Grund. Men selv hvor der i Lovforslaget nominelt kun gives et Tillæg af 15 pCt., betyder dette efter den Maade, hvorpaa det beregnes, en Forhøjelse af Skatten med ca. 20 pCt. En Ændring paa dette Punkt i den her angivne Retning vil være af væsentlig Betydning til at betage Indkomstskatten noget af den frastødende Karakter, som den i den foreliggende Skikkelse altid vil have for mange.

Jeg anser det for overflødigt her at komme ind paa Spørgsmaalet om den stigende Skala; mine Anskuelser derom ere tilstrækkelig kendte. Kun skal jeg atter fremhæve den betydelige Fare, den altid rummer ved sin Vilkaarlighed. Den nu foreslaaede Ordning maa, naar Principet iøvrigt anerkendes, ganske vist siges at være ret moderat; men det er altfor fristende under vanskelige Tidsforhold at skaffe en forøget Indtægt ved at lade Skalaen stige stærkere. Det er jo dog de større Indkomster, som give den egentlige Indtægt i Kassen, og Indehaverne af dem ere saa forholdsvis faa, at man ikke udsætter sig for en almindeligere Misfornøjelse blandt Vælgerne ved blot at skrue til paa Skalaens øverste Del. (I København betalte 1898 de knap 11 pCt. af Skatteyderne, som havde 4000 Kr. og derover, henved 67 pCt. af det hele Skattebeløb.)*)

^{*)} Som Eksempel paa, hvor let man, naar man først er kommen ind paa en stigende Skala, føres til en Forøgelse af Stigningen, og hvor nemt det er at give Anvisning herpaa, hvor det gælder om at skaffe nye Indtægter eller afskaffe en ilde set Skat, kan anføres en Artikel i »Vort Land« for 23. Dcbr. 1901, i hvilken Cand. jur, Jul, Wilcke for at blive af med Formue-

Derimod maa jeg bestemt gøre gældende, at Skatteprocenten er sat for højt. Ganske bortset fra det foran udviklede om, at en altfor stor Del af de nuværende Ejendomsskatter lægges over paa den personlige Formue- og Indkomstskat, paaregnes denne at give mere, end der udkræves for at give Staten Erstatning for den bortfaldne Del af Ejendomsskatterne. Disse opgøres nu til 10,505,000 Kr.: deraf regnes 3,146,000 Kr. at ville indkomme ved den nye Ejendomsskyld, og da Grundlaget for denne Beregning er statistiske Data, der alt ere nogle Aar gamle, vil den vel snarest indbringe lidt mere. Bortset herfra bliver det efter Forslaget altsaa ca. 7,450,000 Kr., som udkræves for at supplere de direkte Skatter til det nuværende Beløb; men Formueog Indkomstskatten er beregnet at ville indbringe 8,280,000 Kr. eller 830,000 Kr. mere end fornødent til at give Statskassen Erstatning. Hertil er der ved en Skatteomlægning ingen Grund.

Men hertil kommer, at de af Landstinget i Fjor vedtagne Lovforslag gik ud fra, at Statskassen ikke skulde have fuld Erstatning. Der paaregnedes i Be-

skatten, som kan findes forkastelig, gives Anvisning paa en Forhøjelse af Skatteprocenten for de højere og højeste Indkomster« fra 10,000 Kr., og opad. Dette motiveres ved følgende Ord: »For disse store Skatteydere vil det ikke spille nogen følelig Rolle, om der lagdes ½10 eller ½10 pCt., ja ½2pCt. mere Skat paa deres Indtægter, medens saavel Staten som store og smaa Skatteydere vandt ved at undgaa den efter mit Skøn saa vanskelige Formueskat«. Det samme Argument vil nok blive brugt, naar vi komme til en Toldreform og det gælder om at finde Erstatning for nogle Toldafgifter af almindelige Forbrugsartikler. Man skruer da blot videre paa den stigende Skala — det vil »ikke spille nogen følelig Rolle« for saa store Indtægter.

tænkningen et Tab for Stats kassen af 837,000 Kr., der endda ved de senere foretagne Ændringer til Gunst for de smaa Skatteydere vilde blive noget større, og det blev i selve Loven udtrykkelig fastslaaet, at Statskassen ikke skulde have Dækning for mere end 9,700,000 Kr. Altsaa i Fjor vedtog Landstinget at eftergive Skatteyderne 837,000 Kr. af de direkte Skatter — i Aar foreslaas det derimod at paalægge disse en yderligere Skat af 830,000 Kr. Disse ca. 1,667,000 Kr. udgøre netop 20 pCt. af det Udbytte, som den nu foreslaaede Formue- og Indkomstskat paaregnes at ville indbringe, og med dette Beløb maa den altsaa eventuelt kunne nedsættes, saa at den højeste Skatteprocent bliver 2,00 pCt.

Dette Resultat vilde imidlertid ogsaa kunne naas ved at fastholde, at en større Del af Ejendomsskatterne end nu foreslaaet vedblivende bør hvile paa Ejendommene som saadanne; Formue- og Indkomstskatten vil da kunne nedsættes i tilsvarende Forhold. Selv om Folketinget ikke just vil foreslaa, at Halvdelen af Ejendomsskatterne afløses af Ejendomsskyld, vilde det gøre vel i nu at imødekomme Landstinget ved i alt Fald at sætte Ejendomsskylden op til 1 pro mille; den turde da paaregnes at ville give henved 4,2 Mill. Kr. Hvis man yderligere fastholdt den af Landstinget indrømmede Eftergivelse af ca. 830,000 Kr. til Skatteyderne, vilde Formue- og Indkomstskatten endog kunne nedsættes til ca. 5,6 Mill. Kr. eller med godt 30 pCt. Den nu foreslaaede Skala for Indkomstskat vilde da med andre Ord kunne sættes til ca. 1 pCt., stigende til 1,75 pCt. — og højere burde vist

Indkomstskatten ikke sættes ved den første Indførelse af den som Statsskat. Dersom Folketinget vilde beslutte sig til allerede paa dette Stadium at vise Landstinget en saadan Imødekommen, vilde Udsigten til Reformens Gennemførelse i denne Samling sikkert stige meget betydeligt.

III. Forholdet til Kommunerne og til Skatteyderne.

Dersom man fra først af havde fastholdt det simple og naturlige Princip, at en Reform af Statsskatterne kun kan ske ved en Afløsning igennem nye, mere tidssvarende og mere retfærdige Skatter — eventuelt ved en delvis Eftergivelse —, vilde man forlængst være kommen til det nu omsider vundne Resultat: en Afløsning af Hartkornsskatterne og Bygningsafgiften til Staten dels ved en ny Ejendomsskat, dels ved en personlig Formue- og Indkomstskat, og Spørgsmaalet vilde da nærmest kun have drejet sig om de nærmere Regler for disse to Skatter samt om deres indbyrdes Størrelsesforhold. Det vilde da maaske nu ikke være faldet saa vanskeligt at naa til Enighed om disse Spørgsmaal.

Men Ulykken er den, at man sammenblandede dem dels med en Reform af de kommunale Skatter, der ligeledes bør holdes for sig, dels med Spørgsmaalet om Statens Pligt til at lette de overbebyrdede Kommuner for en Del af deres Byrde. Ogsaa disse Spørgsmaal kunde meget godt samtidigt have været taget op til Behandling, naar man blot havde fastholdt det simple Princip, at en Skatte-

reform bør foregaa efter saa klare og lige Linjer, at enhver kan se, hvad den gaar ud paa og hvad der bliver dens Resultat. Havde man fastholdt dette, vilde man hurtigt være bleven klar over, at en Reform af de kommunale Skatter maa gennemføres for sig efter det samme klare Princip, som ovenfor angivet for Statsskatternes Reform, og at en Hjælp til Kommunerne kun kan ydes paa en af tre Maader: enten derved, at Statskassen overtager nogle af de hidtidige kommunale Byrder eller derved, at Staten overlader en eller nogle af de nuværende Statsskatter til Kommunerne uden at kræve Erstatning derfor i en ny Statsskat -, eller derved, at Statskassen af sine bestaaende Indtægter afstaar et vist aarligt Beløb til Kommunerne. Men saasnart man derimod paalægger nye eller forhøjer bestaaende Statsskatter for at tilvejebringe et Beløb til Uddeling til Kommunerne, gaar man en Omvej, der søger at tilsløre det Faktum, at man til Dækning af kommunale Udgifter udskriver en Skat paa saadan Maade, at den ene Kommune kommer til at betale den andens Udgifter.

Istedenfor nu at følge en af de tre nævnte Veje, hvorved den hele Reform vilde have ligget klar og forstaaelig for alle, har man fra først af gjort den saa indviklet og knudret og uklar som muligt ved at ville overføre Statsskatter til Kommunerne og samtidigt forlange dem afløste af nye Statsskatter og ved yderligere at opkræve disse i saa meget større Omfang, end der udkrævedes til Erstatning af de gamle, at der kunde blive et Overskud af nye Statsskatter, som kunde tilfalde Kommunerne. Man

har derved filtret Statsskatter og Kommuneskatter, Statsindtægter og Kommuneindtægter saaledes ind i hinanden, at de færreste have kunnet faa en klar Forstaaelse af, hvad Reformen i Virkeligheden gik ud paa. Og yderligere har man øget Forvirringen ved at sammenblande Kommunestyrelserne og Kommunens Skatteydere, som om disse to vare et og den Hjælp, der ydedes de første til at klare de kommunale Udgifter med, var en virkelig Hjælp for Kommunen, selv om det var dennes egne Beboere, der kom til at betale den. Og Følgen er bleven, at man nu har tilbragt fem Aar med at strides om og søge at opklare, hvad Resultat Reformen vilde have for hver af de interesserede Parter og hvilke Byrder og Fordele hver af dem opnaaede.

Det maa da paaskønnes, at de nu foreliggende Lovforslag have forladt denne haabløse Vej og akcepteret de i Fjor angivne Principer: en Reform af Statsskatterne for sig - og Kommuneskatterne for sig - og en Hjælp for Kommunerne ved et direkte Tilskud fra Statskassen. Men ulykkeligvis har man ikke helt kunnet frigøre sig for de af tidligere Regeringer og Kommissioner anviste Veje, men har medtaget noget af de tidligere fulgte Principer, og dette noget er tilstrækkeligt til atter at berøve Reformen den Klarhed og Forstaaelighed, som den ikke kan undvære, og atter bringe den ud i et Uklarhedens Uføre, som det derfor her er Opgaven at bringe den ud af igen. Man har dels, som alt berørt, villet udskrive den nye Formue- og Indkomstskat til Staten med et større Beløb, end den behøver for at give Statskassen fuld Dækning for de Skatte-

beløb, som den giver Afkald paa, og dels har man beholdt det gamle Overførelsesprincip, for saa vidt angaar netop den sletteste af de bestaaende Skatter, som det særlig galdt om at blive af med, Bygningsafgiften. Den sletteste - thi medens Hartkornsskatterne tage Hensyn til Jordernes forskellige Godhed og Beskaffenhed, saa at de falde desto lettere, jo daarligere Jorderne ere, tager Bygningsafgiften aldeles ikke Hensyn til Byejendommenes højst ulige Beskaffenhed og Værdi, men falder lige tungt paa alle Ejendomme, der har et Gulvareal af samme Størrelse, selv om den ene af dem er fem Gange saa meget værd som den anden. Paa Landet, hvor Forskellen er langt mindre, lader man den falde bort straks; men i Byerne, hvor Uligheden er saa iøjnefaldende, bevarer man den endnu næsten for en hel Menneskealder.

Dette er imidlertid ikke det værste, thi herpaa kunde der dog raades Bod ved en Forkortning af Overgangstiden. Men denne Bibeholdelse af Bygningsafgiften tilslører det Faktum, at Statskassen fingeres at give en Gave, som ingen Gave er, men som de paagældende maa give sig selv. Det faar Udseende af, at Staten overlader Bykommunerne de $^2/_3$ af Bygningsafgiften, — men ifølge Loven om Ejendomsskyld § I »bortfalder« denne — og eksisterer altsaa i Virkeligheden ikke længer efter — 1. Juli 1903!

Forholdet er aldeles klart: Statskassen skal fra 1. Juli 1903 give Afkald paa Hartkornsskatterne og Bygningsafgiften imod at faa dem fuldt erstattede dels — for ¹/₃ — ved en ny Ejendomsskat, dels — for ²/₃ —

ved en Formue- og Indkomstskat. Dermed er Bygningsafgiften i dens Helhed bortfalden; den eksisterer fremtidig ikke mere, og kan følgelig ikke foræres bort til Kommunerne. Efter Afløsningen har Staten ikke mere Bygningsafgiften, - og hvad man ikke har, kan man ikke give bort. »You cannot eat your cake and have it«, sige de praktiske Englændere. Staten kan ikke paa én Gang lade sig Bygningsafgiften helt betale af Skatteyderne - og dog beholde den for at forære den bort til Bykommunerne. Det er da ogsaa klart nok, at ved den stedfindende Afløsning forsvinder Bygningsafgiften i Landdistrikterne helt og holdent; man vil forgæves lede efter noget Spor af den i den øvrige Del af Loven. Men naar Bygningsafgiften falder bort i Landdistrikterne, maa den ogsaa falde bort i Bykommunerne; hvad der gælder om den ene, maa ogsaa gælde om den anden, thi de afløses ganske paa samme Maade. Om at give Bykommunerne en Foræring ved at overlade dem den ikke længer eksisterende Bygningsafgift til Staten kan der derfor ikke være Tale. Den Sag er klar.

Det er da ogsaa kun ad en Omvej, at man kommer til denne Bortforæren. Lovforslaget om Ejendomsskyld tillader i sin § 8 København (— og derefter ogsaa de øvrige Bykommuner; for lettere Oversigts Skyld indskrænkes Omtalen i det følgende til København —) at paalægge de faste Ejendomme en ny kommunal Skat = $1^1/2$ p. mille af Ejendommenes Værdi til et samlet Beløb af ca. 1 Mill. Kr., hvorimod det ved Kommunalskattelovens § 32 paalægges den at reducere Indkomstskatten med et

omtrent tilsvarende Beløb, ca. 1,16 Mill. Kr., ved at nedsætte Indkomstskatten fra 3 til 2 pCt. I den nævnte § 32 knyttes denne Bestemmelse ganske vist sammen med Statskassens Tilskud til Kommunen; men da dette kun udgør 365,000 Kr., hvortil kommer ca. 103,000 Kr., som Kommunen sparer ved den bortfaldende Ligningsskat, er det klart, at med disse Beløb kan man ikke erstatte en Indtægtsnedgang af 1,164,000 Kr. Det er den nye Ejendomsskat, som skal give Erstatning derfor, og dertil medgaar da endvidere sidstnævnte Beløb af ca. 103,000 Kr., som Skatteyderne erstatte Staten og som altsaa de — og ikke Staten — frikøbe Kommunen for.

Saaledes staar i Virkeligheden Sagen. Men saa er det, at Lovforslaget endvidere tillader København istedenfor de 1½ p. m. Ejendomsskyld at opkræve Beløbet efter de hidtidige Regler for Bygningsafgift; i saa Fald skal Kommunen tillige paatage sig at opkræve de ¾ p. mille Ejendomsskyld til Staten efter de samme Regler og indbetale det samlede Beløb af ca. 536,000 Kr. til Staten. I Løbet af 27 Aar skal da Opkrævningen i Form af Bygningsafgift falde bort og sukcessivt afløses af Opkrævning efter Ejendomsskyld.

Jeg forstaar godt, hvorledes man er kommen til denne noget kunstige, men ganske sindrige Ordning. Man har villet tilvejebringe en Overgangsperiode, i hvilken de enkelte Ejendommes Skattebeløb kun langsomt forandredes fra det gamle til det nye Beløb som vil komme til at paahvile dem som Ejendomsskyld. Og man har da villet lade denne hele Forvandlingsproces blive et Mellemværende imellem

Kommunen og dens Borgere, som Staten helst vilde holde sig udenfor, naar den blot straks fik, hvad der efter Loven skulde tilkomme den. Med hele denne Tanke kan jeg meget godt sympathisere — bortset fra, at jeg finder Overgangsperioden altfor lang og vilde anse det for det bedste for alle de paagældende at faa en Ende paa hele den Historie i omtrent den halve Tid.

Men denne Ordning kan og bør ikke tilsløre og forvanske det Faktum, at der her slet ikke er Tale om noget, som Staten velvilligt overlader Kommunen, men derimod om en helt ny kommunal Skat paa faste Ejendomme, som man midlertidigt i en Overgangsperiode tillader opkrævet i samme Form og under samme Navn som den bortfaldne - af selve Skatteyderne indløste - Bygningsafgift. Skattespørgsmaal skal og bør det staa klart for alle, hvad det er, der sker; og det, der sker, er ganske ubestrideligt dette, at det tillades Københavns Kommune at overflytte i pCt. af den personlige Indkomstskat paa de faste Ejendomme, saaledes at den fremtidig opkræver 2 pCt. Indkomstskat og 11/2 p. mille Ejendomsskyld istedenfor 3 pCt. Indkomstskat. Denne Forandring er vistnok meget klog og rigtig; derom skal jeg dog her ikke udtale mig nærmere, da det er et rent indre kommunalt Skattespørgsmaal, som det nærmest maa være de københavnske Rigsdagsrepræsentanters Sag at drøfte. Men selve Forandringen bør staa klar for alle, og den bør ikke tilsløres, som om det her drejede sig om et Statstilskud til Kommunen, hvorom der jo aldeles ikke er Tale.

For Købstadkommunerne og Handelspladserne er Forholdet ganske det samme. Ogsaa her bemyndiges Kommunalbestyrelserne til at overflytte et Beløb af den nuværende Skat paa Formue og Lejlighed til defaste Ejendomme, saaledes at det samlede Skattebeløb forbliver det samme (§ 20 jvf. med § 32), og det stilles ogsaa dem frit, om de ville gøre dette ved at paalægge Ejendommene en ny kommunal Skat efter Ejendomsskyld (Lovforslaget om Ejendomsskyld § 8) eller opkræve et Beløb, svarende til Forskellen imellem den dem hidtil paahvilende Bygningsafgift og den nye Ejendomsskyld til Staten (§ 20). En saadan Foranstaltning kan der ved den urimelige Højde, som Skatten paa Formue og Lejlighed nu i mange Købstæder har naaet, være god Grund til. Men i begge Tilfælde er der altsaa Tale om Paalæg af en ny kommunal Ejendomsskat, ikke om nogen Overgang til Kommunen af den hidtidige Bygningsafgift til Staten, - thi denne have jo de i Kommunen boende Skatteydere betalt Staten fuld Erstatning for.

Den Opgørelse af »Virkningerne for Skatteyderne af den foreslaaede Skattereform«, som findes
i Anmærkningerne til Lovforslaget om den kommunale Beskatning S. 17, bliver derfor misvisende,
naar den istedet anfører, hvad »Københavns Kommune vil erholde«, thi det er netop ikke Skatteyderne, der faa disse Beløb, tværtimod er det dem,
der skulde betale dem til Kommunen. Men naar det
ikke tilføjes, af hvem denne erholder Beløbet, ville
de fleste utvivlsomt forstaa det som en Angivelse af,

hvad Kommunen erholder af Staten — og dette er jo en forkert Opfattelse.

Den i sig selv rigtige Forklaring af, at »Københavns Kommune vil erholde« 308,400 Kr. mere om Aaret, end den nu disponerer over, burde derfor ledsages af en Forklaring over, hvor meget Københavns Skatteydere aarligt ville komme til at betale for denne Forøgelse af Kommunens Indtægtsbudget. Regningen er følgende:

1) en Ejendomsskyld af..... 536,250 Kr.

2) en Formue- og Indkomstskat af. . 2,840,000 -

tils.... 3,376,250 —

altsaa mere 1,814,550 Kr. De slippe for 1 % Indkomstskat = 1,164,164 Kr.

imod at betale i Ejendomsskyld (eller

a

a

altsaa mindre 160,414 -

skulle altsaa betale mere 1,654,136 Kr.

De betale altsaa den for Kommunen vundne Indtægtsforøgelse med mere end det 5-dobbelte Beløb. Og naar det i Anmærkningerne tilføjes, at Københavns Kommune desforuden vil faa »det meget betydelige Beløb, der vil tilfalde den gennem den foreslaaede Selskabsbeskatning«, er det jo klart, at dette Beløb ogsaa fuldt ud betales af Kommunens egne Skatteydere. Om nogen Vinding ved Skatte-

^{*)} Ligningsskatten betales for Københavns og Købstædernes Vedkommende af Kommunerne til Statskassen (henholdsvis med 103,300 Kr. og 109,500 Kr.), saa at Skatteyderne tilsvare Kommunerne Beløbet igennem de kommunale Skatter. Den maa derfor holdes udenfor ovenstaaende Opgørelse.

reformen er der altsaa for Københavns Skatteydere saa langt fra Tale, at den tværtimod, selv naar Statstilskudet af 365,000 Kr. tages med i Beregning, vil koste dem omtr. 11/3 Mill. Kr. aarlig foruden Skatten af Aktier og Selskabsandele, som ogsaa vil paahvile dem*).

direkte Statsskatter ca. 1,561,000 Kr. (foruden Kommunens Ligningsskat)

komm, Indkomstskat - 3,492,000 — 5,053,000 Kr.

De skulle fremtidig betale:

8		
efter Landstingets Forslag:		
Ejendomsskyld til Staten 1,2 p. m. =	960,000	Kr.
- København	600,000	-
Formue- og Indkomstskat til Staten	1,709,000	-
kommunal Indkomstskat	3,492,000	_
tilsammen	6,761,000	Kr.
nuværende Skatter	5,053,000	-
forøget Skattebyrde	1,708,000	Kr.
G		

Staten faar mere end nu:

 $\frac{2,669,000 \text{ Kr.}}{\text{imod } 1,561,000}$ } \Rightarrow + 1,108,000 Kr.

[&]quot;) Efter Landstingets Forslag vilde Forøgelsen af Københavns Skatteyderes samlede Byrde af Stats- og kommunale Skatter omtrent blive det samme som efter det nu foreliggende Forslag - ca. 1,708,000 Kr. imod ca. 1,654,000 Kr., hvorved dog maa bemærkes, at Landstinget har beregnet Ejendomsskyld af 800 Mill. Kr., Regeringen kun af 715 Mill. Kr., hvorved Beløbet formindskes med 63,750 Kr., som mere end opvejer Forskellen; men medens Københavns Kommunes Indtægter ved det nu foreliggende Forslag - bortset fra Udbyttet af Aktie- og Selskabsbeskatning, der bliver ens efter begge Forslag - kun vilde forøges med ca. 308,000 Kr., vilde den efter Landstingets Forslag forøges med ca. 928,000 Kr. eller det 3-dobbelte Beløb. Københavns forøgede Bidrag til Statsindtægterne bliver altsaa efter Regeringsforslagene ca. 1.346,000 Kr., medens det efter Landstingets Forslag vilde blive ca. 780,000 Kr., saaledes som det vil ses af følgende, lidt afrundede, Tal; der betales nu af Københavnske Skatteydere i

Jeg skal ikke her komme nærmere ind paa det Spørgsmaal, hvorvidt det netop i Øjeblikket er billigt at paalægge Københavns Skatteydere — til hvilke jeg ikke selv hører — at udrede dette forøgede Skattebeløb; men jeg kan dog ikke, da det netop er mig om at gøre, at stille de virkelige Forhold klart frem, undlade at gøre opmærksom paa, hvad den netop i disse Dage afgivne Betænkning over Københavns Budget for 1902 oplyser om Kommunens finansielle Tilstand.

Ligningsskat 103,300 Kr. Statstilskud 225,000 — Staten beholder altsaa 779,700 Kr. Kommunen faar af Staten	men afgiver til Kommunen		
Staten 328,300 Kr. 928,300 Kr. 928,300 Kr. 1,708,000 Kr.	Ligningsskat 103.300 Kr. Statstilskud 225,000 —	328,300	_
af Staten	Staten beholder altsaa	779,700	Kr.
Ejendomsskyld til Staten			
Ejendomsskyld til Staten	af Staten 328,300 Kr. af Skatteyderne + 600,000 — } =	928,300	Kr.
Ejendomsskyld til Staten 3/4 p. m = 536,250 Kr. -			*************
- København 1,003,750 — Formue- og Indkomstskat til Staten 2,840,000 — kommunal Indkomstskat 2,328,000 — tilsammen 6,708,000 Kr. nuværende Skatter 5,053,000 — forøget Skattebyrde 1,655,000 Kr. Staten fåar mere end nu: 3,376,250 Kr. imod 1,561,000 — } 0: + 1,815,250 Kr. men afgiver til Kommunen: Ligningsskat 103,300 Kr. Statstilskud 365,515 — } ÷ 468,815 — Staten beholder altsaa 1,346,435 Kr. Kommunen faar af Staten 468,815 Kr.	efter Regeringsforslaget:		
Formue- og Indkomstskat til Staten	Ejendomsskyld til Staten 3/4 p. m =	536,250	Kr.
Staten beholder altsaa 1,326,000	- København	1,003,750	_
tilsammen 6,708,000 Kr. nuværende Skatter	Formue- og Indkomstskat til Staten	2,840,000	-
nuværende Skatter	kommunal Indkomstskat	2,328,000	
forøget Skattebyrde	tilsammen	6,708,000	Kr.
Staten faar mere end nu: 3,376,250 Kr. 3,376,250 Kr. o: + 1,815,250 Kr.	nuværende Skatter	5,053,000	
3,376,250 Kr. imod 1,561,000 — } 5: + 1,815,250 Kr. men afgiver til Kommunen: Ligningsskat 103,300 Kr. ; 468,815 — Staten beholder altsaa 1,346,435 Kr. Kommunen faar af Staten	forøget Skattebyrde	1,655,000	Kr.
men afgiver til Kommunen: Ligningsskat 103,300 Kr. Statstilskud 365,515 — Staten beholder altsaa 1,346,435 Kr. Kommunen faar af Staten	Staten faar mere end nu:		
Ligningsskat 103,300 Kr. 468,815 — Statstilskud 365,515 — 468,815 — Staten beholder altsaa 1,346,435 Kr. Kommunen faar af Staten	3,376,250 Kr. imod 1,561,000 — } o: +	1,815,250	Kr.
Statstilskud 365,515 —) 408,815 — Staten beholder altsaa 1,346,435 Kr. Kommunen faar af Staten	men afgiver til Kommunen:		
Kommunen faar af Staten	Ligningsskat 103,300 Kr. (Statstilskud 365,515 —	468,815	_
af Staten 468,815 Kr.		1,346,435	Kr.
		308,400	Kr.
1,654,835 Kr.		1,654,835	Kr.

Aaret 1900 udviser et Underskud af over 718,000 Kr.
For — 1901 paaregnes — ca. 1,500,000 —
— 1902 budgetteres — 2,500,000 —

Og da Kommunens Gæld, der i 1890 udgjorde 28,5 Mill. Kr., i 1900 var vokset til 59,3 Mill. Kr. og i 1901 er bleven forøget med 20 Mill. Kr., »der ville være opbrugte i Løbet af meget kort Tid«, er der al Udsigt til, at Underskudet snarere vil vokse end aftage i de følgende Aar. Det er da ikke godt at se, hvorledes Kommunen skal kunne klare et aarligt Underskud af ca. 21/2 Mill. Kr. med de 308,000 Kr., der i Forening med Udbyttet af den foran nævnte Selskabs- og Aktiebeskatning, der vel kan udgøre et noget lignende Beløb, vil udgøre Kommunens Gevinst af en Skattereform, der paalægger dens Skatteydere en forøget Skattebyrde af over 11/2 Mill. Kr. Man kan næppe andet end give Budgetudvalget Ret i, at der ud fra disse Præmisser ikke øjnes nogen anden Udvej end forhøjede kommunale Skatter eller med andre Ord en Forhøjelse af Indkomstskatten, som Udvalget derfor vil have frigjort for den nugældende Begrænsning, de 3 %. Og da Balance for 1902 kun kan opnaas ved at opføre Indkomstskatten til et Beløb af 6,3 Mill. Kr., medens den for Aar 1900 med 3 % indbragte knap 3,5 Mill. Kr., vil det ses, at det er en Forhøjelse til mindst 5 pCt., der stilles i Udsigt, - foruden den forøgede Statsskat, der omtrent vil svare til 1 %. M. a. O.: det er faktisk en Fordobling af den nuværende Indkomstskat, som Udvalget stiller Skatteyderne i Udsigt, hvoraf dog ca. 1 % kan lægges

over paa de faste Ejendomme i Form af Ejendomsskyld eller Bygningsafgift.

Det er ikke lystelige Udsigter for Københavns Skatteydere - allermindst paa en Tid, da de, der udrede den langt overvejende Del - mindst de 3/4 Dele - af Skattebeløbet, faktisk ere uden al Indflydelse paa Repræsentationens Sammensætning. Naar derfor Budgetudvalget udtaler den Formening, at der bør indrømmes Stadens Styrelse »en Bevægelsesfrihed, der i alt Fald indenfor rimelige Grænser vil gøre den uafhængig af alle andre Faktorer end den eneste naturlige og berettigede, de skatteydende Borgeres Dom over deres Repræsentanter«, bør det sikkert fastholdes, at den nødvendige Forudsætning for at indrømme en saadan Bevægelsesfrihed da ogsaa maa være den, at der indrømmes dem, som udrede den langt overvejende Del af denne Skattebyrde. om ikke en tilsvarende, saa dog i alt Fald en virkelig Indflydelse paa Valget af Repræsentanter. Thi at give Borgerrepræsentationen frie Hænder til vilkaarligt at forhøje Skatteprocenten uden samtidig at indrømme de højstbeskattede Borgere den samme Adgang til at værne om deres Interesser, som Købstadkommunalloven for enhver dansk Købstad har givet dem, der betale de 2/3 af Byens Skatter, vilde være ganske uforsvarligt.

Fuldt saa ugunstigt som for Københavns Skatteydere stiller Forholdet sig vel ikke for Købstædernes og Handelspladsernes; men nogen Vinding bliver der ligeledes her langtfra Tale om. Regningen stiller sig saaledes:

ca. 1,670,000 Kr.	Skatteyderne betale nu i Statsskat (Bygningsafgift, Land- og Gammelskat)
	Denne Skatteydelse afløse de med 1) en Ejendomsskyld af 532,500 Kr. 2) en Formue- og Indkomstskat af 2,318,000
2,850,500 Kr.	tilsammen
1,180,500 —	De komme altsaa til at betale mere Derhos skulle de betale i Bygningsafgift eller Ejen-
1,026,500 —	domsskyld til Kommunerne
2,207,000 Kr.	tilsammen mere Hvorimod deres Formue- og Lejlighedsskat ved
÷ 1,645,500 —	denne Bygningsafgift og Statstilskudet tilsammen vil kunne nedsættes med (se Lovf, Anm.) ca
561,500 Kr.	De skulle altsaa trods Statstilskudet betale mere end hidtil

For saa vidt slippe de en Del billigere derfra end Københavnerne; men til Gengæld have de slet ingen Sikkerhed for, at deres Formue- og Lejlighedsskat til Kommunen virkelig vil blive nedsat med det ovenfor angivne Beløb. Dette vil nemlig kun kunne ske, dersom de kommunale Udgifter vedblivende holdes paa det nuværende Standpunkt; enhver Forøgelse af dem vil i samme Grad formindske det Beløb af ca. 1,645,000 Kr., som Kommunalbestyrelserne ifølge Anmærkningerne til Lovforslaget om de kommunale Skatter »ville erholde . . . udelukkende at anvende til Nedsættelse af Skatteydernes Formueog Lejlighedsskat«. Thi dette Beløb, som for største Delen vindes ved den nye Ejendomsskyld, som det tillades Købstæderne at paalægge Beboerne (og som de indtil videre kunne opkræve i Form af Bygningsafgift) til Beløb af over 1 Mill. Kr., kan selvfølgelig kun anvendes enten til Nedsættelse af Formue- og Leilighedsskatten eller til Dækning af nye, forøgede Udgifter - men umuligt paa begge Maader.

Men at holde Udgifterne fra at stige maa ogsaa anses for umuligt, da Udviklingen jo dog ikke kan bringes til at staa stille; og da Formue- og Lejlighedsskattens samlede Beløb i Købstæderne blot i de 10 Aar 1800-og er stegen fra 3,3 Mill. Kr. til 5,4 Mill. Kr. eller med andre Ord med over 2 Mill. Kr. eller over 63 pCt. i kun 10 Aar, er det ikke let at indse, hvorledes denne Stigning nu pludselig skulde bringes til at ophøre og hvorledes man ret længe skulde kunne blive staaende ved »det højeste samlede Skattebeløb, som har været udskrevet i noget af Aarene 1900-02 med Fradrag af det fastsatte Statstilskud«.*) Der er derfor ingen Tvivl om, at Udgifterne fremdeles ville stige og at Indenrigsministeren vil være ganske ude af Stand til at paastaa, at enhver ny Udgift er overflødig og uden Skade for Byens Udvikling kan stryges, og følgelig vil blive nødt til at samtykke i Skattens Forhøjelse. Den Bestemmelse i Lovens § 32, at Beslutning om en Forhøjelse af Skatten enten maa tages af et Flertal af tre Fjerdedele af vedkommende Kommunalbestyrelses Medlemsantal eller af over Halvdelen og derhos stadfæstes af Indenrigsministeren, vil maaske nok bevirke, at man vil betænke sig noget mere end ellers paa at lade Kommunernes Udgifter stige, men vil ganske sikkert ikke kunne føre til, at de til alle Tider blive staaende paa samme Punkt som nu. Og

^{*)} Det er mig ikke ganske klart, om det Beløb, som nu skal kunne paalignes som Ejendomsskyld (eller Bygningsafgift), skal medregnes i dette Fradrag eller ej. Skulde det fradrages ligesom Statstilskudet, kunde Kommunerne fremdeles frit lade Udgifterne stige med indtil 1,64 Mill. Kr.; men Paabudet om Nedsættelse blev da ganske illusorisk.

under alle Omstændigheder er det givet, at den nu foreslaaede Skattereform, selv om de kommunale Udgifter holdes uforandrede, vil forøge Købstædernes og Handelspladsernes Skatteyderes Byrder med ca. 560,000 Kr., hvilket svarer til ca. 10 % af den samlede Formue- og Lejlighedsskat i 1898. Hvorvidt Købstadborgerne under de nuværende trykkede økonomiske Forhold uden Overbebyrdelse ville være i Stand hertil, tør maaske anses for tvivlsomt.

Vende vi os fra Byerne til Landdistrikterne, bliver Billedet et ganske andet. Deres nuværende direkte Statsskatter udgøre 7,150,000 Kr. Disse skulle afløses med

- 1. En Ejendomsskyld = 2,077,500 Kr.
- 2. En Formue- og Indkomstskat = 3,122,000 tilsammen 5,199,500 Kr.

Afløsningen bringer altsaa Landdistrikternes Skatteydere en Lettelse af 1,950,500 Kr., medens den paalægger Byerne en forøget Byrde af 2,781,750 Kr. Forskellen imellem disse to Beløb tilfalder Statskassen med 831,250 Kr., som den atter uddeler som »Statstilskud« til Kommunerne. M. a. O.: Lovforslaget nøjes ikke med at lægge de henved 2 Mill. Kr., som man befrier Landdistrikterne for, over paa Byerne, — det paalægger disse yderligere at indbetale i Statskassen over 830,000 Kr., hvoraf de 65 % eller 540,000 Kr. skulle tilfalde Landkommunerne. Dette er dog ganske sikkert at gaa altfor vidt.

Det Gode har den lange Tid, hvori Forhandlingen om Skattereformen har staaet paa, ført med sig,

at Reformens Formaal nu staar klarere og rigtigere for de fleste, end da de første Forslag kom frem. Den almindelige Forestilling, at det var Formaalet med disse Lovforslag at »redde« Landbruget eller dog at bringe det en Hjælp, som kunde føre det ud af dets betrængte Stilling, er nu dog i stort Omfang veget for den rigtigere Opfattelse, at det, som det gælder om, er at tilvejebringe en retfærdigere Fordeling af Skattebyrden og at bringe denne til at hvile mere ligeligt paa de forskellige Skatteobjekter og dermed ogsaa henholdsvis paa By og Land, end det nu formenes at være Tilfældet efter den Udvikling, som har fundet Sted i Løbet af et Hundredaar. Det blev i Fjor under Forhandlingerne i Folketinget fra flere Landbrugeres Side - og jeg udtalte udtrykkeligt min Anerkendelse heraf - gjort gældende, at Landbruget ikke krævede, at de andre Erhverv skulde yde det en Understøttelse og Hjælp, men kun, at Skattebyrden blev mere ligeligt og retfærdigt fordelt. Det kan da heller ikke være Landbrugernes Ønske, at der ligefrem skal udskrives en Skat paa de andre Erhverv og særlig paa Byerne udover, hvad denne Ligelighed og Retfærdighed kræver, - for at skaffe en Skærv til Landbruget. Ogsaa fra dette Synspunkt bør man da indskrænke Formueog Indkomstskatten til kun at supplere det Beløb, der indkommer ved Ejendomsskylden, indtil de nuværende direkte Statsskatters Beløb, men ikke ud derover.

Thi naar den retfærdige Fordeling skal være Skattereformens Princip, maa det først og fremmest fastholdes, at Statsskatterne reformeres

for sig, Kommuneskatterne for sig. Uden det vilde nye Klager over Forurettelse og Overbebyrdelse og nye Stridigheder om, hvem der bærer en uforholdsmæssig Del af Skatterne, straks begynde igen. At paalægge den ene Kommune en Skat for dermed at dække den anden Kommunes Udgifter kan aldrig forsvares. Og da selv en nok saa retfærdig Omlægning af Skatter altid vil fremkalde Misfornøjelse hos dem, der kommer til at bære en større Byrde end før, er det af Vigtighed, at Fordelingens Retfærdighed kan hævdes og dokumenteres. Naar Skatter, der hidtil have hvilet uforholdsmæssig tungt paa nogle Skatteydere, medens andre slap altfor let og nogle endog gik helt fri til Trods for ubestridelig Skatteevne, skulle omlægges, saa de kommer til at hvile mere ligeligt, kan dette ikke ske, uden at nogle komme til at bære større Skatter end før. Dette er jo dog, naar det samme Skattebeløb skal tilvejebringes, ikke blot uundgaaeligt, men endog ligefrem Reformens Princip og Hensigt. Spørgsmaalet bliver kun, om det nye Fordelingsprincip i sig selv er retfærdigt - og om det tør ventes, at det fremdeles, selv om de faktiske Forhold forandres, vil ramme retfærdigt. En Skat, der er bestemt til at skulle vare i lange Tider, maa derfor ikke ordnes under Hensyn til øjeblikkelige Konjunkturer. Idag er Landbruget nødlidende, - om nogle Aar kan Industrien være det, medens Landbruget blomstrer op igen. Gennem saadanne Svingninger gaar jo Udviklingen sin Gang.

Naar da Statens direkte Skatter paalægges dels ligeligt efter de faste Ejendommes Værdi — blot

med Fritagelse for de ganske smaa -, dels i ligeligt Forhold til Personernes Formue og Indkomst blot med Fritagelse for de Indkomster, som kun strække til for en Families daglige Livsophold -, har i Virkeligheden ingen Ret til at beklage sig, fordi han nu kommer til at svare mere Skat end før. Thi dette grunder sig jo ligefrem deri, at han før har betalt for lidt. Det kan være billigt og hensynsfuldt at gøre Forandringen lempeligere ved kun at lade den indtræde gradvis igennem en - ikke for lang - Overgangstid; men selve Forandringens Retfærdighed maa bestemt hævdes, - saafremt Forudsætningen holder Stik, at Skatterne virkelig svare til Værdierne og at der ikke ad denne Vej udskrives et Merbeløb ud over det nuværende Skattebeløb - til Hjælp for andre Kommuner.

Og hvad der gælder om Forholdet imellem de enkelte Skatteydere, det gælder ogsaa om Forholdet imellem de større Grupper af dem, om Forholdet imellem Byer og Landdistrikter. At Byerne komme til at bære mere end Halvdelen af de direkte Statsskatter, uagtet deres Befolkning knap udgør 40 pCt. af hele Statens Befolkning, er ikke uretfærdigt, ders om virkelig Ejendomsværdierne, Formuer og Indkomster tilsammen, ere større end i Landdistrikterne.

Men det er dette, som der er al Grund til at betvivle, og ogsaa fra dette Synspunkt er det da betænkeligt, at man nu pludselig lægger saa stor en Del, endog mere end de to Tredjedele, af Statsskatterne fra de faste Ejendomme over paa Personerne. Thi naar alt kommer til alt, saa rammer man dog langt sikkrere de faste Ejendommes Værdi og kan

langt lettere faa en ensartet og ligelig Vurdering af dem end af Personernes Formue og Indkomster. Det er absolut givet, at der er stor Forskel imellem den Sikkerhed, hvormed de forskellige Personers Indkomst kan angives, og det tør ligeledes anses for givet, at det, hvor Indkomsten hidrører fra et egentligt Erhverv, er endnu vanskeligere - baade for de paagældende selv og for andre - at konstatere Landbrugernes virkelige Indkomst end Bybefolkningens. Og hertil kommer endnu, at en Del af dennes Indkomster ved den nu foreslaaede Form for Formue- og Indkomstskat vil blive to Gange beskattet, nemlig alle Indtægter, der ere Udbytte af Aktieforetagender o. lign., som give mere end 4 %. For disse indfører man jo nemlig ved Siden af Indkomstskatten en Indkomstkildebeskatning: først beskatter man Aktieudbyttet ved dets Kilde, hos selve Aktieselskabet, - og dernæst beskatter man det igen som Del af Aktionærens personlige Indkomst.

At nu en Skattereform, der forøger Byernes Andel i de direkte Statsskatter fra ca. 32,5 pCt. til 54.5 pCt., medens den omvendt nedsætter Landkommunernes Andel fra ca. 67,5 pCt. til ca. 45,5 pCt., virkelig skulde ramme det rette og svare til de virkelige Formue- og Indkomstforhold, synes kun lidet sandsynligt. Ikke blot udgør Landkommunernes Befolkning endnu 60,9 pCt. af hele Landets Befolkning; men holder man sig til Skattekommissionens Opgørelse af de faste Ejendommes Værdi i hele Landet (Indberetning S. 46—47), viser det sig, at de i Land distrikterne — med Be-

sætning og Inventar — ere ansatte til en samlet Værdi af 3,080 Mill. Kr., eller ca. 67,4 pCt., Byejendommene — ligeledes med Inventar — kun til 1,575 Mill. Kr. eller ca. 32,6 pCt. af Ejendommenes samlede Værdi. Det for Byerne saa højst ugunstige Resultat af Formue- og Indkomstskatten, hvorefter den falder med 62,3 pCt. paa Byerne, med 37,7 pCt. paa Landdistrikterne, maa da for en ikke ringe Grad skyldes den Omstændighed, at det er saa langt vanskeligere at faa Indkomstens virkelige Beløb frem i Landdistrikterne end i Byerne.

Derfor gælder det om at holde Indkomstskatten lav, - hvad der iøvrigt ogsaa gælder af Hensyn til det vanskelige i overhovedet at ramme de forskellige Indkomster nogenlunde ligeligt -, og ikke mindst af Hensyn til, at det i Virkeligheden, kun under en lidt anden Form, bliver en Forhøjelse af den alt bestaaende kommunale Indkomstskat eller Skat paa Formue- og Lejlighed, som allerede er trykkende nok for de fleste, - eller dog vil føles som en saadan Forhøjelse. Atter fra disse Synspunkter komme vi da til samme Resultat som foran: at en Formue- og Indkomstskat til Staten nødigt bør udgøre stort over 5 Mill. Kr., hvilket i Virkeligheden allerede svarer til henved 40 pCt. af de bestaaende Indkomstskatter (Formue og Lejlighed) *).

^{*)} Efter Skattekommissionens Indberetning beløb den kommunale Formue- og Lejlighedsskat i 1897 sig til;

i Sognekommunerne ca. 5,114,000 Kr.

i Købstæder og Handelspl... - 5,527,000 -

i Kbhvn. (Indkomstskat) - 2,938,000 -

^{13,579,000} Kr.

IV. Statstilskudet og den finansielle Status.

Som Følge af, at Regeringen har akcepteret Landstingets Forslag om de nuværende direkte Statsskatters fuldstændige Afløsning med to nye Statsskatter, hvorefter de ældre selvfølgelig maa betragtes som bortfaldne, har den anset det for en naturlig Konsekvens, at den, naar Kommunerne skulde have en virkelig Hjælp af Statskassen, ogsaa maatte gaa til et direkte Statstilskud til disse, saaledes som det i Fjor blev foreslaaet af mig i et særligt Lovforslag, hvorefter et i Forhold til Toldindtægterne beregnet, og derfor i Aarenes Løb stigende, Beløb, der foreløbig kunde anslaas til lidt over 21/4 Mill. Kr., skulde fordeles saaledes, at 35 pCt. tilfaldt København, Købstæderne og Handelspladserne, 65 pCt. Landkommunerne. I det foreliggende Lovforslag er Statstilskudet sat til et fast Beløb af 21/2 Mill. Kr., der fordeles paa samme Maade.

Ved denne Fordeling har jeg dog at bemærke, at jeg i Anmærkningerne til Lovforslaget udtrykkelig gjorde opmærksom paa, at den begunstigede Landkommunerne, idet disse efter Folketal — som formentlig burde lægges til Grund for Fordelingen — kun havde Krav paa ca. 61½ pCt., men at der næppe nu er samme Grund hertil, da de allerede, som foran vist, ved Statsskatternes Afløsning med nye Skatter opnaa saa overordentlig store Fordele. Men dernæst er der den store Forskel, at der efter mit Lovforslag senest i Oktbr. 1905 skulde fremsættes Forslag til

Revision af Loven, hvorimod den nu foreslaaede Fordeling vil blive permanent, uanset om Tiderne forandre sig og om Byernes Befolkning vedbliver at vokse forholdsvis stærkere. En saadan Revision bør utvivlsomt forbeholdes, hvis Loven ikke i Tidens Løb skal blive altfor uretfærdig, — eller ogsaa bør Fordelingen ligefrem sættes i Forhold til Folketallet, som det viser sig ved hver Folketælling.

Hvad dernæst angaar Fordelingen af det Landkommunerne tilfaldende Beløb imellem disse indbyrdes, har Regeringen nu ment, at denne burde »ske efter mere overskuelige Regler« end de, som jeg havde bragt i Forslag og Landstinget derefter godkendt. Jeg er vedblivende af den Formening, at mit Forslag bedre ramte det Formaal, særlig at komme de Kommuner til Hjælp, hvis Udgifter til sociale Ojemed vare stegne mest; men da selve dette Princip dog er bleven fastholdt af den nuværende Regering, skal jeg gerne erkende det som et praktisk Fortrin ved de nu foreslaaede Fordelingsregler, at de ere simplere og lettere overskuelige, om de end paa den anden Side ramme mindre retfærdigt i Forhold til Kommunernes forskellige Grad af Overbebyrdelse. Dersom Folketinget i Fjor havde sat disse Regler i Stedet for de af mig foreslaaede, vilde jeg derfor vel nok have søgt at faa dem noget modificerede, men vilde tilvisse ikke have tilraadet at tillægge dette Spørgsmaal nogen større Betydning.

Hvad derimod Statstilskudets Størrelse angaar, da er Overensstemmelsen imellem mit daværende og det nu foreliggende Forslag mere tilsyneladende end virkelig. Tilsyneladende er Forskellen kun den, at Tilskudet nu er sat henved ¹/₄ Mill. Kr. højere, men saa til Gengæld ikke vil vokse. Men allerede dette, at Tilskudet vilde vokse, efterhaanden som Statsindtægterne steg, var ubestrideligt en Fordel, idet Kommunernes Udgifter notorisk have en Tilbøjelighed til at vokse stærkere, end deres Indtægter af sig selv vokse.

Langt væsentligere er imidlertid den Forskel, at Tilskudet efter mit Forslag ikke var betinget af nogen Kompensation. Landstinget betonede yderligere dette ved at nedsætte det direkte Statstilskud til 1½ Mill. Kr. og derhos udtrykkelig at begrænse Statskassens Indtægt af de nye Skatter til 9,700,000 Kr. og føje det dermed opgivne Beløb af den hidtidige Skatteindtægt, antagelig henimod 1 Mill. Kr. — dog ikke over 1 Mill. Kr. —, til hint Tilskud. Det blev altsaa ca. 2½ Å à 2½ Mill. Kr., som Statskassen gav Afkald paa af sin hidtidige Indtægt til Bedste for Kommunerne.

Derimod er det nu foreslaaede Tilskud af $2^{1}/_{2}$ Mill. Kr. kun nominelt; thi ca. 830,000 Kr. tilvejebringes ved en ny Skat paa Befolkningen, nemlig ved at lade de nye Statsskatter indbringe et saa meget større Beløb end de nugældende. I Virkeligheden giver saaledes Statskassen kun et Tilskud af $1^{2}/_{3}$ Mill. Kr.

Det er nu i de foregaaende Afsnit fra forskellige Synspunkter paavist, at det vil være urigtigt at paalægge nye Skatter til Afløsning af de bestaaende med et større Beløb, end disse udgøre.*) Thi Statskassens Tilstand er jo ikke en saadan, at der til Dækning af dens løbende Udgifter kræves forøgede Indtægter, og ethvert Paalæg af ny Skat for at skaffe Midler til Fordeling blandt Kommunerne er i Virkeligheden Paalæg af Skat til Dækning af kommunale Udgifter, der bør paalægges som kommunal Skat, ikke som Statsskat. Ét er, at Staten har Raad til af sin bestaaende Indtægt at give et Tilskud til Kommunerne — et andet, at den paatager sig at opkræve en ny Skat til Fordeling imellem Kommunerne uden Hensyn til, fra hvilke Kommuner Indtægten kommer.

Naar da de nye Skatter begrænses til det hidtidige Beløb, opstaar det Spørgsmaal, om Statskassen lige fuldt skal give et Tilskud af $2^1/2$ Mill. Kr. eller kun det nu foreslaaede reelle Tilskud af ca. $1^2/3$ Mill. Kr. Der kan da formentlig ikke være Tvivl om, at den bør blive staaende ved dette sidste; thi i Virkeligheden har Statskassen ikke Raad til at give mere

^{*)} Jeg véd meget vel, at noget saadant ogsaa kan siges at have været foreslaaet af mig, for saa vidt som Formue- og Indkomstskatten vilde indbringe et større Beløb, end der udkrævedes til Afløsning af Land- og Ligningsskatten og den tilsvarende Del af Bygningsafgiften. Men dette havde sin Grund deri, at jeg ikke ansaa det for rigtigt at foreslaa mere end disse Skatter afløste og paa den anden Side ikke mente at kunne foreslaa en Statsindkomstskat af mindre end I pCt. Det Overskud, som kunde ventes, var imidlertid hverken bestemt til at benyttes som Tilskud til Kommunerne eller til at stilles til Statskassens Disposition til Dækning af løbende Udgifter, men derimod til andre Statsformaal, og Statstilskudet var ikke betinget af, at der fremkom et saadant Overskud. Derfor kunde jeg ogsaa senere gaa ind paa Landstingets ovenfor nævnte Forslag, hvorefter der ikke blev noget Overskud for Statskassen.

- og maaske knap det. Det var i Foraaret 1807. at Finansminister Lüttichau angav det Beløb, som Statskassen efter hans Formening havde Raad til at give Afkald paa til Gennemførelse af en Skattereform, til henholdsvis 11/2 Mill. Kr. for en Toldreform og ca. 3/4 Mill. Kr. for en Reform af de direkte Skatter — tilsammen altsaa ca. 21/4 Mill. Kr. (2,282,000 Kr.). Jeg udtalte i Fjor, at jeg følte mig bunden til at foreslaa netop det samme Beløb, nu givet paa én Gang for den samlede Reform som Tilskud til Kommunerne, men at jeg dog ikke var uden Betænkelighed herved, da den finansielle Situation nu var mindre god end i 1897, hvad jeg nærmere paaviste (se Folketingstid. for 1900—1901 Sp. 134—40). Og det maa sikkert siges, at den siden den Tid er bleven yderligere forringet. Medens Overskudet af løbende Indtægter (§§ 2-8) over løbende Udgifter (§§ 11-26) i 1896-97 udgjorde ca. 10,734,000 Kr., er det i 1900-1901 gaaet ned til 8,210,000 Kr. Og der er al Udsigt til, at det i de nærmeste Aar vil gaa yderligere ned, dels paa Grund af de stigende Udgifter til Lønninger for Embedsmænd og Statsfunktionærer, dels paa Grund af de foreliggende Forslag til Reformer, af hvilke jo alene Retsreformen beregnes at ville lægge Beslag paa mindst 3 Mill. Kr. aarlig, hvorhos Forrentningen af det nye Statslaan vil kræve ca. 1 Mill. Kr. Og det er vistnok et Spørgsmaal, om Toldreformen, der jo nu atter bebudes at skulle følge efter Reformen af de direkte Skatter, vil lade sig gennemføre uden nogen Indtægtsnedgang for Statskassen.

Der turde saaledes være god Grund til nu at

blive staaende ved et direkte Statstilskud af højst $\mathbf{r}^2/_3$ Mill. Kr., som jo er det Beløb, Regeringen nu har ment at kunne ofre af de hidtidige Indtægter. At gaa op over dette Beløb vil sikkert under de nuværende finansielle Forhold have store Betænkeligheder.

V. Résumé.

Skal jeg nu til Slutning sammenfatte Hovedpunkterne af den foregaaende Udvikling, maa jeg — med Forbigaaelse af de Ændringer, som i og for sig maa siges at være ønskelige og hensigtsmæssige, men dog angaa Punkter af mere underordnet Betydning og Rækkevidde — særlig fremhæve følgende Principer, som de, der formentlig bør fastholdes, for at der kan fremkomme en til alle Sider hensyntagende og virkelig fyldestgørende Reform af de direkte Stats- og Kommuneskatter:

- 1. En Skattereform bør udarbejdes efter saa lige og klare Linjer, at den kan forstaas af alle og dens Resultater baade for Statskassen, for Kommunerne og for Skatteyderne blive let overskuelige.
- 2. Det er ikke og bør ikke være Formaalet for en Skattereform at bringe et eller andet Erhverv Hjælp og Støtte under Øjeblikkets ugunstige Konjunkturer, men derimod at tilvejebringe en Omlægning af Skatterne saaledes, at de ramme Skatteyderne mere retfærdigt og bringes mere i Overensstemmelse med Tidens økonomiske Forhold og Udvikling, men dog saaledes, at den kan bestaa

i lange Tider og selv under skiftende Konjunkturer.

- 3. Da Staten ikke i Øjeblikket trænger til forøgede Indtægter til Fyldestgørelse af sine egne Formaal, men der endog er Tale om at afstaa et vist aarligt Indtægtsbeløb til Kommunerne, bør de nye Skatter, som paalægges til Afløsning af de bestaaende direkte Statsskatter, ikke paaregnes at give en større Indtægt end disse.
- 4. Da det i og for sig er naturligt, at de faste Ejendomme som saadanne yde Skat til Staten, og da en Formindskelse af det Omfang, hvori de nu yde saadan Skat, vil øve Indflydelse ogsaa paa de politiske Valgretsbetingelser til Landstinget og den Betydning, der herved tillægges Besiddelsen af en Landejendom, bør de nuværende Ejendomsskatter i hvert Fald ikke nedbringes under Halvdelen af, hvad de nu udgøre, og Ejendomsskylden fastsættes i Overensstemmelse hermed.
- 5. Da Formue- og Indkomstskat til Staten dels er en ny, hidtil ukendt, Skat, dels altid er ment at skulle være en Suppleringsskat, en Reserve, der i vanskelige Tider stilledes til Statens Disposition eller anvendtes til Gennemførelsen af ekstraordinære Forsvars-Foranstaltninger eller andre Foranstaltninger af særlig Betydning for Staten, samt da der vedblivende bør være Mulighed for at kunne anvende den paa denne Maade, bør den kun anvendes til Afløsning af bestaaende Ejendomsskatter i ret begrænset Omfang og ikke mere end fornødent til højst at afløse omtrent Halvdelen af deres Beløb.

De her under 4 og 5 fremsatte Betragtninger

føre saaledes fra helt forskellige Udgangspunkter til ganske samme Resultat: Afløsning af omtrent Halvdelen af de bestaaende direkte Ejendomsskatter med en ny Ejendomsskat og Overførelse af omtrent Halvdelen til en personlig Skat.

- 6. Da de foreliggende Lovforslag have opgivet den Form for Formue- og Indkomstskat, som paa én Gang rammer sikkrest og dog er mindst følelig for Skatteyderne, nemlig Indkomstkildebeskatningen, bør Skatten i hvert Fald søges gjort saa lempelig, ligelig og lidet irriterende for dem som muligt. Navnlig bør det anerkendes, at, da en paalidelig Angivelse af Indkomsten, men navnlig en paalidelig Opgørelse af Formuen for mange er vanskelig, stundom ligefrem umulig, bør tvungen Selvangivelse ikke finde Sted, særlig ikke for Formuens Vedkommende; og da Undladelse af at angive Formue eller Indkomst kan have sin gode Grund og være fuldkomment forsvarlig, bør der i hvert Fald kun fastsættes en lempelig Bøde herfor, ligesom det udtrykkeligt bør indskærpes Ligningskommissionerne, at det er deres Pligt at udfinde den virkelige Indkomst. Iøvrigt kan her kun mindes om de Betænkeligheder, som knytte sig til en stigende Skala.
- 7. Ved Fastsættelsen af Statstilskudet til Kommunerne bør tages Hensyn dels til den mindre gunstige finansielle Situation, som er indtraadt i de sidste Aar, dels til de store Krav, der i den nærmeste Tid vil blive stillet til Statskassen til Gennemførelse af nye Lønningslove og kostbare Reformer.
 - 8. Forsaavidt Fordelingen af Statstilskudet

imellem By og Land ikke sættes ligefrem i Forhold til Folketallet, som det viser sig at være ved enhver almindelig Folketælling, bør Fordelingsreglerne kun fastslaas for en kortere Tid, til Eks. 5 Aar, og en Revisionsfrist for dem indsættes i Loven.

Maatte det nu i Hundredaaret efter de gældende Skatteloves Emanation lykkes at faa den Reform af dem gennemført, som af saa mange imødeses med Længsel og Forventning og som ogsaa jeg anser det for ønskeligt nu at faa tilendebragt! Men maatte det fremfor alt — thi dette er dog Hovedsagen — lykkes at faa den gennemført saaledes, at den fra alle Sider erkendes at være en god og retfærdig Ordning, som derfor selv de, hvem den paalægger forøgede Byrder, maa erkende for en berettiget Reform!

Thi vel er det sandt, hvad der nu ved Sagens første Behandling i Folketinget blev udtalt, at det vilde være en Skuffelse, om ogsaa denne Samling gik til Ende, uden at Skattereformen gennemførtes. Men værre endnu vilde det dog være, om den blev gennemført — og saa viste sig at være en Skuffelse og kun at vække Misfornøjelse.

Decbr. 1901.

Tilsynet med Danmarks Udførsel af Landbrugsprodukter.

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 18. November 1901.

Af

Rudolf Schou.

Da »Nationaløkonomisk Forenings« Bestyrelse har gjort mig den Ære at opfordre mig til her at meddele lidt om Tilsynet med Udførslen at Landbrugsprodukter, tør jeg gaa ud fra, at en kort Oversigt herover har nogen almindelig Interesse, ligesom jeg har Ret til at konstatere denne Opfordring som et fornyet Bevis paa den Opmærksomhed, hvormed denne Forenings Medlemmer følger vort Landbrugs Udvikling.

Tilsynet med Udførslen af Landbrugsprodukter har til Hensigt at sikre vor Afsætning i Udlandet. Det er ikke kombineret med andre Opgaver og har ingen Bemyndigelse udover denne ene. Jeg fremhæver dette, idet det ellers er vanskeligt at forstaa, at de paagældende Love ikke give nogen Bemyndigelse til at gribe ind ved Afsætningen i Almindelighed. Dette er dog analogt med andre Lovforanstaltninger som f. Eks. Bekæmpelse af Tuberkulose hos Kvæget; for at hindre Smittefare for Opdrættet er det forbudt til Føde for

Dyr at udlevere ukogt Mælk fra Mejerier, medens Salget af Mælk til Menneskeføde ikke rammes af dette Forbud. Beskyttelse af vore Landsmænds Sundhed falder ind under særlige Love og Vedtægter.

Udførsel af Kvæg, Faar, Geder og Svin er i Henhold til Lov af 25. Februar 1876 reguleret ved Bekendtgørelse af 24. April 1896. Denne Bekendtgørelse foreskriver, at Dyrene forinden Udførslen skulle undersøges af dertil af Politimestrene autoriserede Dyrlæger, som betales af Afsenderen. Syge og stærkt afmagrede Dyr samt Dyr, som ere mistænkelige, skulle afvises. Naar Undersøgelsen af de til Udførsel fremstillede Dyr er endt, skal Dyrlægen indgive Beretning til Politimesteren.

Ligeledes paahviler det Veterinærpolitiet at undersøge de Skibe, som anvendes til Udførsel af levende Dyr og — om fornødent — foretage Desinfektion, samt at paase, at der findes tilstrækkeligt Foder og fersk Vand ombord og at Dyrene anbringes paa betryggende Maade.

Disse Bestemmelser ere blevne overholdte med passende Strænghed, saaledes at der ingen Tvivl er om, at de have megen Betydning for vor Udførsel. I Spørgsmaal om Udførsel af levende Dyr og Kødvarer har nemlig den ved Traktater hjemlede Mestbegunstigelsesret ingen Værdi, og til Trods for et nok saa aarvaagent og fuldt paalideligt Eftersyn er man udsat for ganske uretfærdige Overgreb fra Udlandets Side, men selvfølgelig mest, naar man ikke har sine Sager i Orden.

Hornkvæg, Faar og Svinislagtet Tilstand er i Henhold til Lov af 22. Marts 1897 underkastet

Tilsyn ved Udførslen, hvorom de nærmere Regler ere fastsatte i Bekendtgørelse af 15. Juli 1901. Den direkte Anledning til denne Lov var, at der herfra Landet udførtes Kød af saa angribelig Beskaffenhed, at man ikke kunde være det bekendt. Der udkom da en Lov i 1894, som fornyedes i 1897. Først i Juli 1901 blev der imidlertid truffet gennemgribende Foranstaltninger til at gøre Lovens Virkning mere effektiv, idet Ministeriet to Gange havde fremsat Forslag til Lov om en almindelig Kødkontrol. Nu er Salget af Kød i omtrent alle Købstadkommuner underkastet Tilsyn i Henhold til Sundhedsvedtægterne, men den af Staten etablerede Udførselskontrol har ingen Gyldighed indenfor Landets Grænser, udover hvad de enkelte Sundhedsvedtægter give den. Det ansaas derfor for heldigt at taa Udførselskontrollen respekteret overalt i Landet, idet den Betragtning gjordes gældende, at man ikke med betydelig Kraft kunde forlange en Udførselskontrol godkendt af Udlandet, som vi ikke selv bøje os for. De fremsatte Forslag til Statskødkontrol ophøjedes ikke til Lov, hvorfor Landbrugsministeriet under 15. Juli 1901 gjorde den Hovedforandring i Bekendtgørelse af 5. Oktober 1899, at herefter kun dertil af Politimestrene autoriserede Dyrlæger have Ret til at give Udførselsattest for Kød til Udførsel. Inden den Tid kunde enhver Dyrlæge give saadan Attest, hvilket ikke var heldigt, idet Eksportøren da kunde lægge et Tryk paa Dyrlægen. Samtidig med at Dyrlægerne autoriseredes, blev Mærkningen forandret; tidligere anvendtes røde Papirsedler, som klæbedes paa Kødet, nu anvendes Papirsedler, som anbringes ved Hjælp af en Staaltraad og plomberes med dertil fra Landbrugsministeriet udleverede Plombetænger. Endvidere indføres alle Forretninger i Protokoller, som autoriseres af Politimestrene og maanedlige Indberetninger tilsendes Ministeriet. Vi have nu en god Ordning med Udførsel af fersk og letsaltet Kød, som yderligere betrygges ved et af Statskonsulent Arup udøvet Overtilsyn.

Her mangler dog én Ting, nemlig Ret til at destruere det til Udførsel slagtede Kød, som ikke er tjenligt til Menneskeføde. Dette kunde gennemføres ved at Dyrlægerne forpligtedes til at meddele Tilstedeværelsen af saadant Kød til Politimesteren, som da skulde drage Omsorg for dets Uskadeliggørelse, medens det nu er tvivlsomt, om der findes Hjemmel hertil.

Lov om smitsomme Sygdomme hos Husdyrene hjemler Kontrol med Kød af Dyr, som øjensynlig lide af Tuberkulose i levende Live; men der er andre Sygdomme, som ere lige saa farlige, og tillige giver Tuberkulosen sig jo langtfra altid tilkende udvendig. Der burde findes Hjemmel for at destruere alt sundhedsfarligt Kød, medens der nu egentlig kun kan gribes ind, naar saadant udbydes til Salg heri Landet eller, som anført, hidrører fra synlig tuberkuløse Dyr. I den senere Tid har man endog haft det Særsyn, at i en Kommune med offentligt Slagtehus og Kødkontrol sundhedsfarligt Kød af Dyr slagtede til Eksport er overgivet Ejerne; og Grunden var den, at denne By ellers vilde udsætte sig for at miste nogen Slagtning. I et Blad fik Landbrugsministeriet Skylden for at have resolveret til Fordel for den fulgte Fremgangsmaade. Dette savner al Grund, og man maa forbauses over, at den omhandlede Kommune ikke har fundet Anledning til at oplyse, at det er dens egne Autoriteter,

som har billiget den forkastelige Omgaaen af Sundhedsvedtægterne. Disse Forhold burde forandres snarest muligt, idet de kun ere til Gavn for nogle Slagtere, som leve af at forgive deres Medmennesker.

Kun af Norge anerkendes vor Kontrol med Udførsel af Kød, men der er ingen Tvivl om, at en skarp
Kontrol med denne Vare er til betydelig Gavn for vor
Afsætning i England og Tyskland, hvor man sikkert
vilde betakke sig for at faa alt vort usunde Affaldskød.
Og en god Kontrol er et nødvendigt Grundlag for
Indarbejdelse i fremmede Markeder; disse ville ikke
indlade sig paa at tage vore Slagteriprodukter, naar
de udsætte sig for at faa sunde og usunde Varer i
Flæng. Det gaar med Kød, som det gik med vore
Æg for faa Aar siden; Englænderne ansaa os paa
Æggehandelens Omraade for fuldstændige Kæltringer,
og nu har de faaet absolut Tillid til de danske Æg,
efter at vi frivilligt ere komne bort fra den forkastelige
Uvane at søge at sælge overgemte Æg for friske.

Smør er i Henhold til Lov af 22. Marts 1897 om Tilvirkning og Forhandling af Margarine m. m. underkastet et Udførselstilsyn, som udøves af Smør- og Margarinekontrollen. Denne udtager Prøver af Eksportsmør og undersøger dette foreløbig; de mistænkelige Prøver (sidste Aar 159 af 4037 undersøgte Smørprøver) undersøges hos Professor Stein for Ægthed og Indhold af Konserveringsmidler. Man fandt sidste Aar som i tidligere Aar ingen Forfalskning, hvorimod én Smørprøve af udenlandsk Smør var tilsat Borsyre. Denne Kontrol er af megen Betydning, ikke alene fordi man med den mest absolute Sikkerhed kan garantere vort Smørs Ægthed, men ogsaa fordi man gennem den

stadige Undersøgelse kan følge Smørrets kemiske Sammensætning; denne svinger nemlig efter Aarstiden og andre Forhold, navnlig med Hensyn til Indhold af flygtige Syrer, hvilket bruges som et væsentligt Holdepunkt ved Afgørelsen af Smørs Ægthed. Og de Undersøgelser, som England lader foretage af Eksportsmør, korrigeres godt ved vore egne Undersøgelser.

En anden Kontrol med Udførselssmør føres gennem Toldvæsenet i Henhold til Lov af 27. April 1894, som forbyder at udføre eller transitere Smør, som uden at være tilvirket i Danmark fremtræder som tilvirket heri Landet eller er mærket med et dansk Stednavn. Det er saaledes forbudt at sætte dansk Stednavn paa fremmed Smør, og efter min Opfattelse i en hvilkensomhelst Forbindelse, hvadenten der staar: »Shipped from Copenhagen«, »From Copenhagen« eller »Copenhagen« i enhver anden Forbindelse. Og til dansk Stednavn mener jeg man maa henregne alle danske Stednavne, som staa i Postadressebogen. Vil man nemlig begrænse Begrebet dansk Stednavn til saadanne Stednavne, som kun anvendes heri Landet, da miste vi f. Eks. København som Stednavn, og det kan dog aldrig have været Meningen. I Staten New York findes nemlig en lille By som hedder Copenhagen. 'Nu kunde det synes urimeligt at antage, at dette kunde genere os; men faktisk har det generet os, idet danske Smøretiketter ere efterlignede og »Copenhagen« sat paa med et ganske lille »N. Y.« under. Tænkte man sig amerikansk Smør, mærket »Copenhagen«, sendt hertil til Genudførsel, mener jeg at det maa kunne forbydes i Henhold til Lov af 27. April 1894, ligesom jeg som omtalt mener, at denne Lov forbyder Anvendelse af dansk Stednavn i hvilkensomhelst Forbindelse paa fremmed Smør, som udføres fra Danmark.

Udover denne Bestemmelse er der ikke givet noget Paabud angaaende Mærkning af Landbrugsprodukter, og Manglen heraf er egentlig kun følelig for Æg. Fremmede Æg kunne i Danmark mærkes med dansk Oprindelse og genudføres som danske, og det finder Sted. Det er under Overvejelse at gribe ind imod denne, som det synes mig, utilbørlige Trafik.

Som omtalt ovenfor har Landbrugsministeriet kun at gøre med Kontrollen med Udførslen af Husdyr og disses Produkter samt delvis med Mærkningen af Smør. Salget af Fødevarer, undtagen Smør og Margarine, indenfor Landets Grænser sorterer under andre Ministerier, hvorfor jeg ikke skal komme nærmere ind herpaa.

Jeg skal dernæst gaa over til at omtale en ikke uvæsentlig Del af Udførselstilsynets Virksomhed, nemlig Forsendelsen af Landbrugsprodukter. Det er navnlig med Statsbanerne og Det forenede Dampskibsselskab at der her samvirkes; det er i Realiteten kun Udførslen over Esbjerg, som stadig kontrolleres og med godt Resultat.

Indladningen af alle Landbrugsprodukter i Esbjerg overvaages af de derværende Toldembedsmænd, som til Udførselstilsynet indberetter forekommende Mangler, og efterhaanden er det lykkedes at faa god Orden i Sagerne. Paatale finder Sted, naar der anvendes snavsede Jærnbanevogne, naar Varerne ere mangelfuldt stuvede, naar Emballagen er snavset eller usolid, naar Nedløbsrørene i Isvognene ere stoppede o. s. v.; og de Klager, som vedrøre Banerne, sendes til disse, som

atter paatale dem og ofte mulktere den ansvarlige; Klager, som vedrøre Privatmænd, sendes disse til Efterretning og modtages i Reglen med Forstaaelse, sommetider misforstaas de som utidig Indblanden, men det maa man jo finde sig i. Endvidere er der Tilsynet med de to statssubventionerede Ruter Esbjerg—Parkeston og Esbjerg—Grimsby; Indladning, Afkøling, Udladning og Videreforsendelse pr. Bane i England ere under Kontrol gennem regelmæssig indsendte Rapporter, ligesom selve Ruterne jævnlig maa befares for at finde, hvorledes man kan afhjælpe mulige Mangler og svage Punkter. Alle Oplysninger indføres i Protokoller, saaledes at en Sammenstilling kan foretages i et Øjeblik.

Det gamle Stridsspørgsmaal om Statssubventionen til Esbjergruterne skal jeg holde mig udenfor, idet jeg maa anse den Sag som afgjort, og ligeledes maa jeg formene, at det vilde føre for vidt at komme ind paa at subventionere Ruter fra andre Havne end Esbjerg. I alt Fald ligger disse Spørgsmaal udenfor den her givne Ramme. Jeg kunde dog ønske ved denne Lejlighed at udtale Ønsket om, at der i alle Eksporthavne etableres et lignende Tilsyn som i Esbjerg. Eksportørerne kunne meget godt selv tage denne Sag op og ville sikkert saavel hos Jærnbaner som Dampskibe faa al ønskelig Støtte. Det væsentligste Punkt er nemlig Behandlingen af Varerne, saaledes at de fremkommer paa Markedet i ren, pyntelig Emballage. Der syndes meget imod denne Regel, og Afsenderne have Ret til at faa Jærnbanevognene rengjorte, idet det er forbudt Stationen at udlevere Vogne, som ikke ere rene. Klager over mangelfuld Rengøring bliver altid omhyggeligt undersøgte og Ansvar gjort gældende overfor den skyldige.

Foruden det ovenomtalte Tilsyn med vor Eksport udføres der et andet omfattende Arbejde, som gaar ud paa at følge Afsætningen i andre Lande og dermed Muligheden for at finde nye Markeder. Vore Udførselsartikler ere faa i Tal, men hver for sig er af stor Betydning. Jeg skal desangaaende antyde, hvad der i de senere Aar er gjort. Der er med Statsunderstøttelse dels gennem det kgl. Landhusholdningsselskab, dels direkte fra Ministeriet bl. a. gjort Forsøg med Indarbejdelse af dansk Kød i det engelske Marked, Forsøg med Transport af Kød i særlig varmt og særlig koldt Vejr, Forsøg med Indarbejdelse af fersk Smør i England og Frankrig, og alt med udmærket Resultat og med forholdsvis ringe Bekostning. Naar Tidspunktet er modent, kan en Haandsrækning fra Statens Side være af megen Betydning, og en Gang imellem kan der da ogsaa fra den Side findes et Guldkorn, selv om man i Almindelighed er mest tilbøjelig til at holde paa, at saadanne Sager skulle overlades til det private Initiativ. Af nærliggende Grunde kan jeg ikke komme ind paa mange af de Sager, som imellem Aar og Dag behandles, overvejes, undersøges og ordnes eller henlægges. Der indkommer fra de danske Gesandtskaber og Konsulater en Mængde Indberetninger og Udklip, i England og Tyskland have vi vore Landbrugskonsulenter, og herhjemme have vi en saa varm Interesse for vor Udførsel, at der deraf fremkaldes en Masse Henstillinger og Forslag. Naar det imidlertid ikke saa ofte forekommer, at der findes noget nyt, som vækker Opmærksomhed, da er Grunden den, at snart alle

Muligheder ere prøvede, og naar der endelig synes at være en lille Aabning, stoppes den hurtigt, som f. Eks. da vi begyndte at finde et Marked for fersk Smør i Frankrig, og Tolden straks blev forhøjet, og da Afsætningen af Pølser til Tyskland var i god Gænge og pludselig blev helt forbudt. Ligesaa gik det med Hvidkaal til Nordamerika, denne Eksport standsedes ved en høj Told. Og Toldkrig kan Danmark ikke føre; vi maa tage vor Stilling som Mestbegunstiget og den rækker ikke over sanitære Hindringer.

Til Foredraget knyttede sig en kort Diskussion. Af de her faldne Udtalelser fremhæves følgende:

Sekretær Hertel: Forstod jeg den ærede Foredragsholder ret, er Loven af 27. April 1894 nærmest virkningsløs, og der udføres da vistnok ogsaa over København en Del fremmed Smør, der i England sælges som dansk Produkt. Nu har imidlertid, som bekendt, en Del Mejerier sluttet sig sammen i en Forening, der vil udføre dansk Smør under et fælles Varemærke og søge dette indarbejdet i England, saaledes at de engelske Købere have Vished for, at det Smør, der kommer her fra Landet under dette Mærke, virkelig er dansk. Mener Foredragsholderen, at denne Forenings Dannelse er betimelig, og at Foreningen vil kunne forbedre Salgsvilkaarene for dansk Smør? Landmænd og Købmænd se jo med ret forskellige Øjne paa denne Forenings Betimelighed.

In dlederen bemærkede hertil, at naar Dannelsen af en saadan Forening stod i Forbindelse med Frygten for, at der herfra eksporteredes fremmed Smør under Foregivende af, at det var dansk, da delte Taleren ikke denne Frygt. Vel kunde der herske nogen Tvivl om, hvorvidt alt det Smør, der udførtes under Mærket »From Copenhagen« og lign. var dansk; men i Virkeligheden angav det sig jo heller ikke som saadant, om end en saadan Betegnelse er i Strid med Lov om Straf for Brugen af urigtige Varebetegnelser. Bevidst falsk

Mærkning af Smørret fandt næppe Sted. En Undersøgelse af vistnok 34000 Dritler Smør havde indirekte bestyrket denne Antagelse. Nærede man Mistanke til bestemte Firmaer, var det let at faa Sagen undersøgt, idet Toldvæsenet efter bestemt Angivelse holdt Smørret tilbage, saa at det kunde blive undersøgt, og paa løs Angivelse anmeldte Sagen til Politiet. Maaske var Toldvæsenets eget Eftersyn af Smørret ikke meget tilfredsstillende, da Toldvæsenet jo ikke kunde faa Adgang til Smørkældrene; det vilde derfor være praktisk at bøde herpaa ved at paabyde, at der i Lagrene skulde anbringes Opslag om, at det ikke er tilladt at mærke fremmed Smør som dansk.

Veterinærkonsulent Arup fremhævede det ønskelige i, at man gav Politimyndighed til de Dyrlæger, der skulde føre Tilsyn med Kødeksporten.

Sammensatte Stater og deres Udvikling.

En Anmeldelse.

Af

Marcus Rubin.

Blandt de mange fortræffelige Afhandlinger, der i »Statsvetenskaplig Tidskrift« foreligger fra Professor Fahlbeck's Haand, har en af de sidste ovenstaaende Betegnelse, med Tilføjelse »ett ord för dagen«. Det vil sige, at Afhandlingen er et Indlæg i den svensk-norske Strid. Men maaske tør det være en udenforstaaende tilladt at bemærke, at den ansete Forfatter her synes at have taget sig sin Opgave en Smule for let. Han fremstiller i yderst summariske Træk Hollands. Schweiz's, de nordamerikanske Fristaters, det tyske Riges og Østerrig-Ungarns Enhedstilblivelses Historie og paaviser, at fraset sidstnævnte gaar Udviklingen i Retning af større Enhed, — medens den for Sverige-Norge gaar i modsat Retning. Men Sammenligningerne synes mig at halte mere end tilladeligt. De nederlandske »Stater«, de schweiziske »Kantoner«, de nordamerikanske Kolonier rummede vel alle centrifugale Kræfter, der kunde give og gav Anledning til Stridigheder, ogsaa

af haandgribelig Art, med det Formaal at hævde de enkelte Deles Selvstændighed; men denne Hævdelse var et Udtryk for den overalt bestaaende Kamp imellem Kommuners og Landskabers Krav paa Selvstyre imod Fællesstyre, en Kamp, der naturligvis maatte blive af særegen Art og Styrke, hvor de forskellige Landskaber faktisk og retsligt havde stor Selvstændighed i det Øjeblik, Statsenheden dannedes, eller havde bibeholdt den Aarhundreder igennem, imedens Statsenheden organisk voksede frem. Dog hvad har dette med Sverige og Norge at gøre, hvor det ene Land, endnu i vore Bedsteforældres Tid, vilde erobre eller annektere det andet, der i Aarhundreder havde været det fjendtligt, og hvor det kun med Magt eller ved Tidsomstændighederne hindredes deri, hvorpaa man søgte at redde det bedst mulige ud af Situationen - lidet mere end en Personalunion.

Hvad det tyske Rige angaar, er Forholdene jo ogsaa yderst forskellige fra Sverige-Norges. Tyskland som et Rige var en urgammel Tradition, egentlig altid i Omrids en Virkelighed — om end med vældige Kampe indenfor Riget —, i det forgangne Aarhundrede endelig et levende Ønske hos store Dele af Tysklands Befolkning. Ligner dette Sverige-Norge? Og dernæst, hvordan opstod det nuværende tyske Rige? Ved at af de to Hovedandelshavere indenfor "Riget« den ene simpelthen sattes ud, saa at en stor Del af det oprindelige "Tyskland« ikke mere hører til Tyskland; den anden blev da ene paa Pladsen, indlemmede direkte i sig betydelige Omraader af, hvad der havde gjort Fællesskab med den

udelukkede Magt, og var i Stand til i væsentlig Grad at diktere Foreningsbestemmelserne for de Parter, der fik Lov til at beholde deres, stærkt begrænsede, Selvstændighed. — Da Østerrig-Ungarn af Forf. selv holdes paa Afstand, skal jeg ikke komme ind paa dettes »Historie«, og de ovenstaaende Linjer om de øvrige Lande maa selvfølgelig ogsaa kun ses som en Mod-Skitse overfor Prof. Fahlbecks, der ikke fremhæver nogen af de her nævnte stærke Afvigelser fra den svensk-norske Statsdannelse.

Aarsagen til den svensk-norske Unions Svækkelse finder Forf. hovedsagelig i den norske parlamentariske Statsforfatning, der vil samle al Magt i Stortingssalen og derfor ikke kan finde sig i en sideordnet Magt, der endog har sit Tyngdepunkt udenfor Norge. Dette er der vistnok megen Sandhed i, men der er dog ogsaa her adskilligt andet, som ikke maa overses eller forbigaas. Den Maade, hvorpaa Sverige-Norge dannedes, var, som ovennævnt, ikke Tilslutningens, men halvt Erobringens, og naar nu Erobringen ikke lykkedes eller gennemførtes, er det ikke til at undres over, at det Norge, der var i fuld Opposition mod at være »Provins« af Danmark, ikke længtes efter at blive »Provins« af Sverige. Sidstnævnte Land kunde paa sin Side ikke vænne sig til at betragte Norge som ligestillet - formedelst Unionens Oprindelse, Sveriges egen Overvægt i Folketal etc., dets egen Historie og mange andre Forhold -, og tidligt fremkom der derfor unionsfjendtlige Strømninger i Norge, hvor de aldrig har været helt slukte.

Forf. nævner som den eneste Brøde, Sverige har paa sin Samvittighed, at det opsagde Mellemrigsloven

af økonomiske Hensyn, men tillægger dette Forhold underordnet Betydning. Mig forekommer det at have meget stor Betydning og at vise, at hvor det gælder Interesserne, har Sverige ikke meget at ofre for Unionens Vedligeholdelse; hvor vigtig denne Faktor er, kan ses af, at det i væsentlig Grad var den, der gav Anledning til den nordamerikanske Borgerkrig, og der skaber Ridser i det tyske Rige, maaske Revner i Forbundet mellem Tyskland og Østerrig, og det er ogsaa denne Faktor, der, ikke mindst netop fra svensk Side, frembyder den stærkeste Hindring for en nærmere Tilslutning af Danmark til Sverige-Norge. En Union mellem alle tre Riger i det nittende Aarhundredes Begyndelse vilde, efter Forfatterens Mening, have skabt en stærkere Forbindelse end nu mellem de to; dette er sikkert rigtigt, men set fra en anden Side fører det til, at Danmark ikke vil kunne være nogen Ven af et Supremati af Sverige over Norge; er vi ikke et Treforbund, maa vi vistnok foretrække at have to Lande overfor os fremfor et. Thi selv uden Union kan der være Spørgsmaal om en Ligevægt.

Det maa overfor Forfatterens Betragtning af, hvor *Skylden« for den svensk-norske Strid ligger, endvidere ikke overses, at samtidig med, at det er Imperialismens Tidsalder, er det Særnationaliteternes Tidsalder — lige indtil Genopdagelse af Nationaliteter, der var gaaet halvt i Forglemmelse —; ogsaa Danmark har jo mærket dette fra norsk Side, hvor man nu skriver norsk, og hvor en Frygt for Forblanding af dette Sprog med dansk har sat Penne og Tunger nok i Bevægelse.

Imperialismens Tid! Ja, da Politik kun kan planlægges for et kort Spand af Tid, maa de nulevende naturligvis regne med de store Magters Bestræbelser for at sluge de smaa, Bestræbelser, der f. Eks. fra tysk Side - tysk Videnskabelighed er altid svært lærvillig - betragtes som den eneste rette og civilisatoriske (saaledes i v. Fircks » Bevölkerungslehre«). Men det er dog, som sagt, umuligt at være blind for, at Tiden ogsaa kender modsatte Bestræbelser, lige ned til »Kommunens«, i hvert Fald til enhver Folkeindividualitets Særeksistens. Vil man spekulere filosofisk og paa langt Sigt, kan man jo minde om, at blot i de faa Aartusinder, vi kender af Menneskeslægtens Historie, har vi set Perserriget slaaet ned af græske Kommuner, Romerriget opløst i Snese af Stater o. s. fr. Til praktisk Politik skal det indrømmes, at slige Betragtninger ikke gør megen Nytte, men vel til Erindring om Tidernes Foranderlighed, ogsaa for de store, og om Civilisationens højst forskelligartede Veje. Selv om »det, der er, er fornuftigt«, behøver lykkeligvis ikke — hvad Sejrherrer stedse tror - det fornuftige til enhver Tid at give sig Udtryk i det, der nu er.

Man misforstaa ikke det sidst anførte, som om Prof. Fahlbeck skulde elske Storvældet. Tværtimod, han giver en ingenlunde uklar Antydning af, at Sammenslutningen herimod, f. Eks. mod det russiske Vælde, maaske bliver det, der med Nødvendighedens Magt kommer til at danne Frelsen for den svensknorske Union. Og skulde virkelig en saadan Fare være i Udsigt, da maa det fra dansk Side saa stærkt som fra nogen ønskes og haabes, at enhver Uover-

ensstemmelse viger, hvor Maalet er en Skærmelse mod halvasiatisk Invasion. Men bedst var det dog, om man, selv inden man fik Kniven paa Struben, bestræbte sig for, gennem Forstaaelse af hinanden, at naa til Forstaaelse. Ogsaa vi danske trænger til at forstaa vore to Frændefolk, og de os.

Boganmeldelser.

K. A. Wieth-Knudsen. Hvad man kan se af Vekselkurserne. Kbhvn. 1901.

Dette lille Skrift er særdeles lovende. Der findes i det baade historisk-statistiske Undersøgelser og Ræsonnementer, som vidner om Interesse og Evne til at udrede Traadene i økonomiske Forholds Sammenhæng. En Fejl er det, at Forfatteren har villet give for meget paa en for lille Plads. Han har villet fremstille Hovedpunkterne i Vekselkursernes almindelige Teori, forfølge Kursnoteringernes historiske Oprindelse og Udvikling og desuden særlig behandle Forholdet mellem korte og lange Vekselkurser.

Dette sidste er Forfatterens selvstændige Arbejde. Han har behandlet den Opgave, han har stillet sig, med stor Flid og Forstaaelse, men han synes at tilskrive Opgaven og sin Løsning af den for stor Betydning. Om Forholdet mellem kort og lang Vekselkurs indskrænker Skaberen af Nutidens Teori om Vekselkurserne, Goschen, sig til at sige, at Afvigelsen mellem kort og lang Kurs som Regel ligger imellem Diskontoen paa det Sted, hvor Vekslen er betalbar, og det Sted, hvor den er udstedt. Andre Forfattere

har enten nøjedes med at gentage dette eller ud fra deres Erfaringer og Betragtninger over Bestemmelsesgrundene hævdet, at Betalingsstedets Diskonto har den overvejende Indflydelse. At man ikke er gaaet ind paa en dybere Undersøgelse, ligger i, at man — ikke med Urette — har manglet Interesse for Spørgsmaalet. Medens de korte Vekselkurser har stor symptomatisk Betydning for et Lands Betalingsforhold til Udlandet, spiller Kurserne for lange Veksler ikke nogen tilsvarende Rolle.

Wieth-Knudsen har nu bearbejdet et betydeligt Materiale af Kurser for korte og lange Veksler og beregnet den Rente, som Kursdifferencen svarer til. Han finder betydelige Afvigelser fra Hovedreglerne og forklarer disse. Men Materialet beviser ikke saa meget, som det synes, og naar Undersøgelsen benyttes som Bevis for, hvor langt videre man naar ved historisk-statistiske Undersøgelser end ved deduktive Slutninger, maa der gøres opmærksom paa, hvor skuffende et saadant Materiale kan være. En officielt noteret Kurs er ikke nøjagtig det samme som den Pris, der virkelig betales, og naar man med Decimaler beregner Diskontoen, giver en Øres Forskel i Kursen en betydelig Difference i Resultatet. Vælger man som Eksempel de danske Vekselkurser, maa det tages i Betragtning, at der for første Klasses lange Sterlingveksler betales indtil 5 Øre og mere Overpris, og 5 Øre paa Kursen giver en Diskontoforskel af over en Procent. Det samme gælder Markveksler, og lignende Forhold gør sig gældende ved Noteringen paa de store Vekselpladser. Der kan for Eksempel mellem de 2 Kurser (højeste og laveste), der i London noteres for lange Francsveksler, være en Forskel af 5 centimer eller mere, og en saadan Forskel giver sig et stort Udslag i Diskontoberegningen.

Men selv om Forfatteren tilskriver sin Undersøgelse større Betydning, end den maaske har, bør dette ikke forringe Anerkendelsen af den Dygtighed. hvormed den er foretaget.

E. M.

Danmarks Kultur ved Aar 1900 som Slutning af et Hundredaars Udvikling. Udgivet af J. Carlsen, Hans Olrik og C. N. Starcke. Det nordiske Forlag. Kbh. 1900 (835 S.).

Norway. Official publication for the Paris exhibition 1900. Kristiania 1900. (626 + XXXIV S.).

La Suède, son peuple et son industrie. Exposé historique et statistique. Publié par ordre du gouvernement, rédigé par Gustav Sundbärg. Stockholm 1900. (965 + XXIX S.).

Den fælles Anledning til Fremkomsten af disse tre Værker var Udstillingen i Paris Aar 1900. Man ønskede, i de skandinaviske Riger ligesom andetsteds, at give Udlandet en bekvem Lejlighed til at lære hvert enkelt Lands Institutioner og Udvikling at kende; man vilde vise, hvor langt man var naaet frem paa de forskellige Omraader - aandelige saavel som materielle - af det nationale Liv; man vilde (som det er Skik og Brug ved slige Lejligheder) bringe sig selv en Smule i Erindring. Men var end Verdensudstillingen den ydre Anledning, tør man dog vist gaa ud fra, at det om alle tre Værker gælder, hvad der udtales i Forordet til det danske, at Ideen til deres Fremkomst blev baaret frem lige saa meget at Ønsket om overfor os selv at gøre op, hvorledes vi have benyttet Tiden i det forløbne 19de Aarhundrede.

Ud fra dette dobbelte Synspunkt maa Værkerne bedømmes. Et Udstillingsskrift maa medtage meget, der kan udelades i en Bog, som kun søger sin Læsekreds indenfor Landets Grænser; dette maa tages i Betragtning, hvis man her og der føler sig besværet af Meddelelser og Betragtninger, der synes alt for selvfølgelige. Til den anden Side har ogsaa den Omstændighed, at der skulde skrives et Tilbageblik over et bestemt begrænset Tidsafsnit virket som en Tvang for Forfattere og Redaktion; Verden blev jo ikke til Aar 1800, og den lagde sig ikke til Hvile Aar 1900, men ikke desto mindre skulde der skrives netop om det mellemliggende Tidsrum; der har i Opgavens vilkaarlige Begrænsning ligget Fristelser til at drage Sammenligninger, hvor i Virkeligheden ofte al Sammenligning var udelukket, og til at føre Kroniken up to date, selv hvor Betingelserne herfor ikke have været til Stede.

Til at anstille indgaaende kritiske Sammenligninger mellem de tre Værker er der ingen Grund. De Vilkaar, hvorunder de ere blevne til, have ikke været lige gunstige for dem alle, og dette maatte man i hvert Fald tage i Betragtning ved en retfærdig Afvejen af de indbyrdes Fortrin og Mangler. Kun saa meget skal siges, at naar »La Suède« fremtræder som et mere helstøbt Arbejde end dens to Søsterværker, har dette maaske nok delvis sin Grund i Tilstedeværelsen af heldigere ydre Betingelser (bl. a. langt mere Plads), men man tager næppe Fejl, naar man giver Hovedparten af Æren til Værkets energiske og myreflittige Redaktør, Gustav Sundbärg, hvis

Pen ogsaa nogle af de lødigste Monografier skyldes (f. Eks. Artiklen »Sveriges Demografi«).

I det norske Værk er Stoffet langt fra saa fint udpenslet som i det svenske; til Gengæld have Udgiverne (Sten Konow og Karl Fischer) maaske nok saa meget haft Øjet aabent for at lægge Planen saaledes, at det nationalt ejendommelige kom til at give Bogen sit Præg.

Iøvrigt bestaar Hovedvanskeligheden ved Redaktionen af slige Arbejder næppe saa meget i at lægge Planen som i at følge den. Herom bærer navnlig den danske Bog Vidne. Udgiverne have vist nok haft særdeles vægtige Grunde til at sammentrænge og beklippe de Artikler, der have Plads i Værkets senere Afsnit, ligesom til helt at forbigaa enkelte Emner, om hvis Behandling der var givet Løfte i den oprindelige Plan. Men beklageligt er det ligefuldt, at sligt kan hænde.

A. J.

Statistisches Jahrbuch deutscher Städte, Herausgegeben von Dr. M. Neefe, Direktor des statistischen Amts der Stadt Breslau. Neunter Jahrgang, Breslau 1901. (Wilh. Gottl. Korn). (376 S.).

En Kreds af kommunale Embedsmænd med Direktøren for det kommunalstatistiske Bureau i Breslau, Dr. Neefe, i Spidsen, have for en halv Snes Aar siden slaaet sig sammen om at udgive en statistisk Aarbog for de større tyske Bykommuner. En udenforstaaende gør sig næppe Forestilling om de Vanskeligheder, der ere forbundne med et saadant Arbejde; thi ganske vist er der en Række Data, som glide

let ind i den fælles Ramme, nemlig de Data, som allerede ere indordnede under Stats- eller Rigsstatistiken, og som Kommunerne altsaa gennem Paalæg fra oven ere indeksercerede i at tilvejebringe og afgive i bestemt Form. Men dette Stof er af underordnet Betydning her. Hovedsagen er, at det er lykkedes at samle en stor Mængde helt nye Sammenstillinger til Belysning af det kommunale Liv og den kommunale Forvaltning i de 55 største Bykommuner i Tyskland, og at faa disse Ting samlede paa overskuelig Vis. En Del af Stoffet er det samme fra Aar til Aar, men for hver ny Udgave optages nye Emner til Behandling, og af Hensyn til Pladsen udskydes saa enkelte Oversigter, indtil de et Par Aar efter tages op til Revision. A. J.

Annuaire de la Législation du Travail. Publié par l'Office du Travail de Belgique. 4e année —1900. Bruxelles 1901. (905 S.).

Den belgiske Regering udgiver hvert Aar en Samling af de Love og administrative Forskrifter, vedrørende Arbejds- og Arbejderforhold, der ere udstedte i det foregaaende Aar. Samlingen omfatter alle civiliserede Lande. Lovteksten meddeles paa Fransk (Titelen dog tillige i Originalsproget), og paa Fransk er ogsaa affattet de korte indledende Notitser, der ledsage de mere betydningsfulde Love.

A. J.

Driftsherrens Gevinst.

Diskussion i Nationaløkonomisk Forening den 11. Decbr. 1901.

I Nationaløkonomisk Forening holdt Hr. Cand. polit. L. V. Birck den 11. December 1901, som Indledning til en Diskussion, et Foredrag om Driftsherrens Gevinst. Hovedindholdet af Indledningsforedraget var følgende:

Den klassiske Økonomi var en Driftsherreøkonomi og var bleven kritiseret som saadan. Først i de sidste 20 Åar havde man imidlertid underkastet Driftsherrens Funktion og hans Belønning en nøjere Analyse (Wal-

ker, Clark og Bagehot).

Driftsherrens Gevinst benævnes i Almindelighed Profit, og herved forstaas da det Overskud, der bliver tilbage, naar Driftsherren har afholdt alle fornødne Driftsudgifter. Defineret saaledes bliver Begrebet baade for vidt og for snævert. For vidt bliver det, idet man almindeligvis medtager Renten af Driftsherrens Kapital; denne bør selvfølgelig holdes udenfor. Det samme er Tilfældet med Risikopræmien, hvortil ogsaa Assurance-udgifter maa henregnes. Endelig er der Driftsherrens Arbejdsløn, der ligeledes bør holdes ude fra Profitten. Paa den anden Side indgaar der i denne Elementer, som man i Almindelighed ikke regner med dertil.

Dette gælder særlig Renten af den kapitaliserede Profit«. Køber jeg en Virksomhed, der foruden Bestyrerløn giver et Overskud af 6000 Kr. aarlig, for 75000 Kr., saa vil jeg, da jeg skal forrente disse 75000 Kr., kun for min Part have et Overskud af 3000 Kr. og dog vil ingen kunne nægte, at samfundsmæssigt sét er Virksomhedens Overskud stadig 6000 Kr.,

selv om første Ejer har forbeholdt sig de 3000 deraf. Af den Omstændighed, at et Aktieselskab kun giver 4 pCt. i Udbytte, kan man ikke slutte, at Virksomheden maa ophøre, naar f. Eks. Arbejdslønnen stiger; Grunden til at Udbyttet kun er 4 pCt., kan være, at

Renprofitten er bleven kapitaliseret.

Hvor stor Driftsherrens Arbejdsløn er, kan ikke angives i Almindelighed. Det afhænger i Virkeligheden i det enkelte Tilfælde af, hvor store Indtægter en Mand har i Forvejen; jo større disse ere, desto mere vil han fordre for at overtage en Driftsherres Funktioner. Det er ikke den høje, men den højeste Profit, der drager Folk.

En stor Profit er ikke nødvendig for at faa Varerne produceret, men den høje Profit viser, at der ikke er Balance mellem Produktionen og den under den givne Indtægtsfordeling gældende Efterspørgsel; den høje Profit viser, hvor Arbejde og Kapital bør søge hen.

Prisen paa Varer afhænger jo af de mindst profitable Anlæg, som maa være med i Produktionen, for at Markedet kan blive forsynet. Den rene Profit er saaledes en Forskelsrente; den kan skyldes mange Aarsager, Heldet, Tilstedeværelsen af et Monopol, og endelig kan den fremstaa ved og bestemmes af Driftsherrens Kendskab til Markedet. Heri viser Driftsherrens specielle Dygtighed sig; man har villet underkende dette Moment, som dog er en værdifrembringende Faktor i Lighed med Kapital og Arbejde. Driftsherredygtigheden lægger sig endvidere for Dagen i Anvendelsen af nye Produktionsmaader, nye Maskiner o. s. v., eller i Opsporingen af nye Markeder, Tilvejebringelsen af en ny Smag hos Publikum, Opfindelsen af en ny Vare (Cykler) o. s. fr.

Profitten tenderer imidlertid til at ophæve sig selv, den er flygtende og danner i saa Henseende en Modsætning til Grundrenten: Moden kan ændres, Smagen kan blive en anden; har én Driftsherre indført nye Maskiner eller nye Produktionsmaader, følger snart andre efter; yngre Producenter tager Têten o. s. v. Der er vel nogen Lighed med Grundrenten, idet denne kan variere, men Forskellen viser sig i, at medens Grundrenten dog bliver, kan Profitten helt forsvinde og den forsvinder altid efter nogen Tids Forløb, forsaavidt de Forhold, der skabte den, forandrer sig; den

er i Dag hos én, i Morgen hos en anden. Derfor vil industrielle Forretninger sjælden blive gamle. At der dog findes gamle Forretninger modbeviser ikke dette; thi ny tilkommende Konjunkturer kan give dem en ny

Profitbasis.

Alligevel er man kommen ind paa at kapitalisere Profitten, ganske som man kapitaliserer Grundrenten, og heri ligger en vis Samfundsfare. Byernes Husejere ere saaledes paa Veje til at blive lige saa slet stillede som vore Landmænd. Begge have købt for dyrt: de have kapitaliseret Grundrenten. Det samme Fænomen vil møde os, naar man efterhaanden faar kapitaliseret Profitten, hvilket væsentligst foregaar gennem Forretningernes Omdannelse til Aktieselskaber. Selv hvor saadanne dannes fuldt ud forsvarligt, vil Kapitalisering foregaa gennem Stigning eller Falden af Aktiekursen. Dette medfører mange Ulæmper, saaledes bl. a. i Forholdet mellem Driftsherre og Arbeidere. Naar disse sidste forlange højere Løn, kan Bedriftens Leder, selv om Bedriften i og for sig kan bære større Udgifter, og selv om Lederen personlig finder Fordringerne rimelige, ikke gaa ind derpaa, fordi Udgiftsforøgelsen kapitaliseres og bliver et Kapitaltab, imod hvilket Aktionærerne protestere. Det væsentligste er imidlertid, at Profitten efter en Tid vil bortfalde, og vi ville da staa overfor en Situation, der vil indeholde en lignende Kalamitet for Samfundet som Agrarkrisen og Arbejderspørgsmaalet. Som vi nu have et betrængt Landbrug, vil vi i Fremtiden faa en betrængt Industri, og vi vil da møde den desparate Driftsherre, hvis væsentligste Maal ikke er at oparbejde sin Forretning, efter »det lange Løb«s sunde Princip, men som spekulerer mere end han producerer, og for hvem enhver Konjunktursvingning kan blive skæbnesvanger, bringende Kapitaltab eller Kapitalgevinst.

Direktør Rubin bad Indlederen om nærmere at præcisere, hvorpaa han begrundede sin Frygt for, at der vilde indtræde saadanne samfundsfarlige Forhold som de, han havde profeteret om. Taleren var ikke helt sikker paa, om Indlederen havde baseret sin Profeti paa de industrielle Foretagenders Overgang til

Aktieselskaber.

Indlederen: Overgangen til Aktieselskaber vilde lette Kapitaliseringen. Fremtidens Driftsherrer vilde gennemgaaende have købt for dyrt, og dette galdt navnlig Aktieselskaberne; derved vilde Kalamiteten fremkomme.

Direktør Rubin var glad ved at have faaet det fastslaaet, at det var Aktieselskaberne, der vilde hidføre Kalamiteten; men dermed faldt ogsaa Parallellen med Landbruget bort. Der var den væsentlige Forskel, at Jorden blev ved at bestaa, og de enkelte Landbrug gik fra Haand til Haand, medens Forretninger i den industrielle og kommercielle Verden sædvanligvis ophørte at eksistere, naar Ejeren faldt bort, og gik de over paa andre Hænder, beregnedes der som oftest kun en forholdsvis ringe Sum i Afstaaelse. Selv ved Overgang til Aktieselskaber kapitaliserede man sjældent her hjemme den ventede Gevinst; der opstilledes dog altid Valuta for Aktiekapitalen. Vilde man konstatere en Samfundsfare her, maatte Kapitaliseringen paavises statistisk, ellers kunde man ikke ret tro paa den.

Professor Scharling: Det var en Overdrivelse, naar Indlederen havde talt om et Driftsherrespørgsmaal, der kunde sidestilles med Arbeiderspørgsmaalet og Agrarspørgsmaalet. Forskellighederne mellem disse Spørgsmaal vare for store til, at man kunde parallelisere dem. Der er en saadan Ulighed tilstede indenfor Industrien imellem de mangfoldige, forskelligartede Virksomheder, at det altid vilde være Tilfældet, at nogle Industrigrene faa Vind i Sejlene, uden at dette berører andre, og omvendt kan uheldige Vilkaar blive uden Betydning for andre; ogsaa indenfor den enkelte Industrigren fandt jo noget lignende Sted. Landbruget derimod er langt mere ensartet og underkastet fælles Konjunkturer; hvad der rammer den ene Landbruger, rammer dem alle mere eller mindre. En Aktiekrise vil derfor heller aldrig faa saa stor Betydning, thi igennem Aktierne spredes Forretninger paa mange Hænder, og et Fald for Forretningen bliver derfor ikke altid et Fald for Ejerne, idet disse ofte have fordelt deres Kapital paa forskellige Forretninger. Dette medfører, at selv hvor der finder en almindelig Aktie-Kalamitet Sted — som f. Eks. her hos os midt i 70'erne -, forvindes den som oftest hurtig igen. Heller ikke med Arbeiderspørgsmaalet kunde Driftsherrespørgsmaalet sidestilles, thi for Arbeiderne gælder det under ugunstige Tider og i Tilfælde af almindelig og

udstrakt Arbejdsløshed selve Eksistensen, for Driftsherrerne derimod kun, om deres Eksistens skal være mere eller mindre gunstig. Bortset fra den her omtalte Overdrivelse i Foredragets Slutning fortjente imidlertid dets Paavisning af den overdrevne Tilbøjelighed til at kapitalisere Driftsherre-Gevinst og -Tab og de uheldige Virkninger heraf Opmærksomhed og Paa-

agtning.

Fabrikant, cand. polit. Schou mente, at Kapitaliseringen af Profitten var sket i noget større Omfang, end de to sidste Talere gik ud fra; thi den var ikke alene sket ved Dannelse og Udvidelse af Aktieselskaber, men ogsaa paa to andre Maader, der berørte større Kredse af Industrien. For det første gennem Kreditten. Naar Landmændene havde daarligere Kaar end Industrien, saa var en væsentlig Grund dertil, at Landejendommene havde saa store Laan at forrente. medens Fabrikkerne kun havde smaa Laan, fordi de ikke kunde faa store. En Landejendom til 200,000 Kr. kunde maaske laane 150,000 Kr., medens en Fabrik af samme Værdi maaske kun kunde laane 50,000 Kr. Heri var i den sidste Periode af livlige Aar sket en Forandring. Mange Fabrikker havde kunnet optage store Laan, og derved havde de bundet sig til store faste Udbetalinger af Renter og Afdrag, hvorved de kunde blive ilde stedte i daarlige Tider. Det var uden Tvivl Tanken om en saadan Fabriks fremtidige gode Profit, der havde gjort Kreditten villigere overfor Industrien, men der laa en Fare heri. Men ogsaa paa et andet Punkt var en saadan Kapitalisering sket, maaske i endnu højere Grad, det var gennem Forhøjelsen af Arbejdslønnen og Arbejdsprisen. Indlederen omtalte, at en Forhøjelse af Arbejdslønnen mødte og maatte møde Modstand hos mange Aktieselskaber, og ikke bevilgedes, selv hvor de øjeblikkelige Konjunkturer nok kunde tillade en saadan Merudgift. Grunden hertil var, at Selskabet, for ret at vurdere Merudgiftens Betydning, ikke blot maatte se hen til den aarlige Udgift i enkelte Aar, men maatte kapitalisere den aarlige Til Trods herfor er dog Arbejdslønnen Merudgift. forhøjet mange Steder paa en saadan Maade, at man maa sige, at Arbejderne til deres Fordel have for lange Tider kapitaliseret adskillige Fabrikkers og Erhvervs Profit. Man ser jo allerede, at den høje Ar-

bejdspris forhindrer Industri og Haandværk i mange Tilfælde i at gøre de billige Tilbud, som Tidsforholdene nu kræve, og i Stedet maa indskrænke deres Virksomhed. Der er ingen Tvivl om, at det for Industrien gælder om i den nærmeste Tid at gennemføre en Indskrænkning af deres Produktionsomkostninger, d. v. s. Nedsættelse af Arbejdslønnen og forsigtig Brug af Kreditten. Desuden er det saadan, at medens det ikke gør en Landmand noget, at hans Nabo sidder daarligt i det, saa skader det i Industrien, da den Fabrik, der har for store Forpligtelser at opfylde, let bliver en usund Konkurrent. Trods Tab skal Virksomheden holdes i Gang, og de Indskrænkninger, som Markedsforholdene gøre naturlige, ske ikke, før ligefrem Mangel paa Driftskapital tvinger dertil - et Forhold, hvormed

ejheller Kreditorerne kunne være tjente.

Indlederen: Ingen kunde nægte, at den egentlige Industri i væsentlig Grad udøvedes af Aktieselskaber og at denne Bevægelse ikke havde naaet sin Kulmination endnu. Og, for saa vidt Kapitaliseringen af Profitten er uundgaaelig ved Aktiedriften, er den uundgaaelig i hele den omformende Industri. Heri ligger Faren: at Verdens næstvigtigste Erhvervs, den omformende Industris Driftsherrer arbejde med en Profit, der er kapitaliseret, og som stadig vil have sit tilsvarende i en Forpligtelse, i en Gæld til en tidligere Eier — selv efter at denne Gælds Ækvivalent, Profitten, er forsvunden. Spørgsmaalet om Differentialrentens Kapitalisering havde den samme Vigtighed som den, man tillægger selve Industrien. Man kunde ikke - som Direktør Rubin havde gjort - jævnføre Detailforretningernes Ophør eller Overgang til nye Ejere med Overdragelserne i den store Industri. At Profitten ved disse Overdragelser som oftest kapitaliseredes, maatte Taleren vedblivende hævde.

Direktør Rubin vilde ikke bestride, at der kunde finde en Overkapitalisering Sted, men Spørgsmaalet var, i hvilken Udstrækning. Det var af forholdsvis ringe Interesse at gøre opmærksom paa, at der kunde være farlige Momenter til Stede i Industribevægelsen ligesom i Landbruget osv.; det, som det overalt ved saadanne Udtalelser kom an paa, var nogenlunde at angive Udstrækningen; derpaa beroede det, om der var virkelig Mening i de foretagne Sammenligninger og de profeterede Farer.

Fra Fabrikant V. Schou har Redaktionen yderligere modtaget følgende:

Kandidat Bircks Foredrag var, hvad Englænderne kalde »very suggestive«. Men, som det da ogsaa blev sagt under Diskussionen, det er vanskeligt straks at tage Standpunkt til en paa saa mange teoretiske og praktiske Forhold hvilende Ide som den om Kapitaliseringen af Driftherrens Gevinst. Deltagerne i Diskussionen kunde da heller ikke andet end tage Afstand fra det store Omfang, Hr. Birck gav denne Kapitalisering. Sagen har imidlertid megen Betydning, og efter senere at have overvejet den, tillader jeg mig at bede om Plads for nogle Bemærkninger.

Mon det ikke vilde være rettest at tale ikke alene om en Kapitalisering men tillige om en Diskontering af Profitten? Forskellen i Betydningen af disse to Ord har vist vundet Hævd i vort Sprog, saaledes at Kapitalisering sigter paa lange, Diskontering paa

korte Tidsrum.

Kun en Del af Profitten i Industrien og de dermed beslægtede Virksomheder er optaget for lang Tid, saaledes at der forud er lagt Beslag paa et vist aarligt Udbytte og det uden Hensyn til, hvor stor Profitten bliver i de enkelte Aar, eller om der overhovedet bliver nogen. Kun den saaledes for lang Tid optagne Del af Profitten er kapitaliseret; her er sket det, som de høje Priser og store Laan have bevirket i Landbruget. Men en anden Del af Profitten er der lagt Beslag paa paa en anden Maade nemlig for kortere Tid. Thi saavel den Løn, der udbetales Arbejderne, som det Udbytte, et Selskab giver sine Aktionærer, kan hurtig formindskes under de Beløb, som man kort iforvejen mente at kunne regne med og indrettede sig efter. Ja disse Udbetalinger kunne for en Tid forsvinde, for Aktionærers eller andre Indehaveres Vedkommende ved at de intet Udbytte faa, og for Arbeidernes Vedkommende ved at en Del af dem intet Arbeide kunne faa.

Det er netop Tanken paa, at der i Løbet af kort

Tid kan ske saadanne Forandringer i en Del af den Profit, som man forud mente at have faaet kapitaliseret til sin Fordel og fremtidige Nydelse, der har bragt mig til at bruge Ordet Diskontering. Men ganske vist kan en bestemt Sondring mellem Kapitalisering og Diskontering ikke ske, fordi det navnlig for Udgifterne til Arbeide ikke er sikkert, at den for at lette Afsætningen og holde Produktionen i Gang nødvendige billige Arbejdspris vil indtræde (lavere Arbejdsløn eller mere energisk Arbeide eller begge Dele i Forening). Man kan i vor Tid ikke uden videre gaa ud fra, at Konkurrencen fra Udlandet vil virke her, dertil spiller de beskyttede Haandværksfag og Industrier for stor en Rolle under de moderne Forhold. Disse Virksomheder kunne vedligeholde en særlig til Fordel for Arbeiderne sket Kapitalisering af Profitten, ved at lade hele Samfundet yde denne Profit gennem Betaling for Arbeide, der efter Tidsforholdene er for dyrt. Jeg tænker ikke herved paa den Beskyttelse, der skyldes Lovgivningen, den spiller en mindre Rolle, men paa den langt stærkere Beskyttelse ad naturlig Vei, hvor Indførsel fra Udlandet af naturlige Grunde er umulig; det er jo nærmest Byggeindustrien, Entreprenørvirksomhed og lign. der her bliver Tale om. Saadanne Virksomheder ordne deres Forhold uden Hensyn til Udlandet eller Konjunkturer, idet de interesserede Parter ere enige om at lade Publikum betale og kunne fremtvinge dette ved deres fuldstændige Beskyttelse. Her er da et Eksempel paa, at en Kapitalisering af Profitten kan ske uden at medføre Farer for vedkommende Fag, men er skadelig for Landets øvrige Borgere.

Ligesom dette sidste meget betydningsfulde Fænomen allerede er blevet iagttaget i Frihandelslandet England og stillet ved Siden af den Toldbeskyttelse, som man der begynder at tale om at virke for, og hvis Indførelse vil lettes ved denne Sammenstilling, saaledes kan omvendt det samme Fænomen meget vel tænkes at bidrage til i den øvrige Verden at bringe til Ære og Værdighed paany en gammel engelsk Doktrin, nemlig den klassiske Økonomi, som nu i en Periode har været holdt for forældet. Denne Økonomis Indhold i Modsætning til de nyere Retninger, Katedersocialismen og hvad de nu alle kaldes, er i faa Ord

betegnet med, at den klassiske Økonomi lagde Hovedvægten paa, at der blev frembragt saa store Rigdomme som muligt, medens de nyere Retninger lagde Hovedvægten paa Rigdommens Fordeling. Netop de beskyttede Virksomheder, og under moderne Forhold mest de naturligt beskyttede, hindre imidlertid den størst mulige Produktivitet. For dem staar ikke det, at virke saa meget som muligt, i første Række, det gør derimod Fordelingen af Profitten. Jo mere det viser sig, at man ikke stræber efter gennem lavere Priser at holde en nedadgaaende Produktion oppe, af Frygt for derved at gribe forstyrrende ind i Satserne for Fordelingen, desto mere vil maaske atter den gamle Anskuelse vinde frem, at dette er skadeligt, og at man derfor atter maa lægge Vægten paa at arbejde saa meget og saa produktivt som muligt. Fordelingen vil da atter træde noget i Baggrunden, forhaabentlig med Bevidstheden om at have skabt bedre Kaar end de, der vare komne uden dens Medvirkning, og haabende paa, at der atter skabes nyt Materiale af Varer og Goder, som den senere kan give sig i Lag med. Herved ville de truende Farer for Kapitaliseringen af Industriens og andre Virksomheders Profit svinde, thi dels ville de faa Lejlighed til at arbejde mere produktivt, og dels er Kapitaliseringen jo kun en Form for Fordelingen af Profitten, og det samme gælder det, der er kaldt Diskonteringen af Profitten. Begge ere en Forudfordeling af ukendte, fremtidige Værdier, der ofte bliver en Forfordeling og maa vise sig uholdbar. De ere et Forsøg paa at gøre sig til Herre over Fordelingen for at gøre Arbeiderne og en Del af Kapitalen uafhængige af det virkelige Livs Forhold, af Konkurrencen og Konjunkturerne, ja endog af selve Hovedgrundlaget: Produktionens Størrelse.

V. Schou.

Miscellanea.

I.

Godstrafiken paa den sibiriske Bane i Aaret 1900.

Den tyske "Handels- und Industriezeitung « har offentliggjort en statistisk Oversigt over Godsforsendelserne paa den nye sibiriske Bane i Aaret 1900. Tillige findes en Sammenstilling af Godstrafikens Omfang i dette og det foregaaende Driftsaar. Heraf fremgaar, at der er en ikke saa ringe Tilvækst at spore, og denne Udvikling har fundet Sted trods de urolige Forhold mod Øst og et for Sibirien daarligt Høstaar.

I 1900 blev der transporteret 42,800,000 Pud (1 Pud — 16,38 kg.) Gods af forskellig Art, medens Aaret 1899 kun udviser en befordret Varemængde af

392/8 Mill. Pud.

Ved en Betragtning af de forskellige Varesorter viser det sig, at Korn er Hovedartiklen, idet der heraf forsendtes c. 17½ Mill. Pud. Fordelingen mellem de enkelte Kornsorter faldt saaledes, at den transporterede Hvede havde en Vægt af 9,932,340 Pud; for Rugens Vedkommende var Tallet 485,957 Pud, samt for Havre, Mel og forskellige Arter Olje frø henholdsvis 2,385,289, 3,792.503 og 584,483 Pud.

Til Jævnføring hidsættes følgende Angivelser for

Kornforsendelserne i Aaret 1899:

Hvede				7,571,000	Pud
Rug				2,510,000	-
Havre				3,241,000	
Mel				799,000	-
Oljefrø	,			397,000	-
				14,518,000	_

Der er ligeledes udarbejdet en Redegørelse for, hvorhen Kornsendingerne gaa. Til Østersøhavnene befordredes 2,123,190 Pud, medens 1,430,660 Pud bleve førte til Archangelsk; det evropæiske Rusland konsumerede 3,244,742 Pud; 3,588,100 Pud forsendtes til Ural, 6,805,166 Pud vare bestemte til Forbrug i Distriktet ved den sibiriske Bane, 383,165 Pud for Stationer paa Transbaikalbanen.

Endvidere er der i Aaret 1900 bleven befordret 5,647 Heste, 9,705 Stk. Hornkvæg, 585,000 Pud Fedt, 322,000 Pud Huder og Læder, c. 2¹/₂ Mill. Pud Kød, 230,000 Pud Uld og 1,086,000 Pud Smør. Smørsendingerne skulde næsten udelukkende til Havnene ved Østersøen og det sorte Hav. — Endelig kan det nævnes, at der af The forsendtes 1¹/₂ Mill. Pud og af

Fjerkræ 92,000 Pud.

En Tilvækst af Godstrafiken kan aabenbart konstateres. Derimod synes man ikke at kunne paapege den betydelige Indflydelse, som Aabningen af den nye Bane efter manges Mening skulde udøve paa Ruslands, ja endog paa hele det evropæiske Markeds Tilstand.

Navnlig befrygtedes i Rusland en Oversvømmelse af sibirisk Korn. En saadan Udvikling er imidlertid ikke foregaaet, hvad der forøvrigt ogsaa er ganske naturligt. Bygningen af Jærnbanen er ikke nok; der maa tillige finde en virkelig Kultivering af Landet Sted; men Betingelserne herfor synes i og for sig at være givne i den frugtbare Natur, saa at en rig Udvikling i Tidens Løb jo langtfra er udelukket. I Rusland har man endog en Tid været saa ængstelig for sibirisk Korns Konkurrence med det evropæiske Ruslands eget Produkt, at man gennem særlige Tarifforholdsregler søgte at lede de Kornsendinger, der vilde frem paa Verdensmarkedet, til Archangelsk. Den forholdsvis ringe Mængde Korn, som gaar til Archangelsk, vilde imidlertid paa ingen Maade kunne have Indflydelse paa det evropæiske Ruslands Produktion. En meget nyttig Anvendelse af det billige sibiriske Korn var at bruge det til Hjælp i de af Misvækst og Hungersnød hjemsøgte Egne af Rusland; naar Høsten i Vestsibirien har givet stort Overskud, er dette ogsaa blevet anvendt paa denne Maade, men i nogle Aar have de frugtbare Landstrækninger i Vestsibirien kun ydet et forholdsvis magert Høstudbytte. - Overhovedet maa det siges,

at det vel er nok saa naturligt, om Kornet sendes til Østsibirien, der ikke er i Stand til at brødføde sig selv, og som hidtil har importeret store Kvanta amerikansk Korn. Bevægelsen gaar virkelig ogsaa i den Retning, at der strømmer større Mængder bort mod Øst end til Archangelsk for fra denne Station at naa ud paa Verdensmarkedet. Der er vistnok al Sandsynlighed for, at Korntilførselen til de østlige Egne vil blive stadig stærkere; Befolkningstætheden tager nemig til, og den Betaling, der opnaas, er langt mere tiltrækkende end Udførselspriserne i Archangelsk. I Kina vil der maaske ad Aare ogsaa kunne aabnes det sibiriske Korn et Afsætningsmarked.

For mange Varer vil det evropæiske Marked sikkert paa Grund af de lange Afstande være lukket. Genstandenes Værdi er forholdsvis for ringe til at kunne bære Transportudgifterne. — Paa den anden Side maa det imidlertid indrømmes, at der maaske er Udsigt til at kunne etablere endog en ret indbringende Eksport af Produkter, der virkelig ere i Stand til at bære Befordringsomkostningerne. Eksempelvis kan anføres de kostbare Pelsvarer, endvidere Træ og Smør. Det sidstnævnte Produkt er maaske det, Opmærk-

somheden snarest bør være henvendt paa.

Netop for Smørproduktionen har Bygningen af den sibiriske Bane haft en overordentlig Betydning. Navnlig i Guvernementerne Tobolsk og Tomsk samt i Distrikterne Szemipalatinsk og Alkmolinsk er der allerede grundlagt et stort Antal Mejerier; alene i Guvernementet Tomsk bestaa over 700 Mejerier. Den voldsomme og næsten feberagtige Hurtighed, hvormed hele denne Udvikling er gaaet for sig, har imidlertid, som naturligt er, præget en stor Del af disse Foretagender. idet hele Apparatet for Smørtilvirkningen ofte blev af den primitiveste Art. Dette Forhold har selvfølgelig indvirket paa Smørrets Kvalitet. I den sidste Tid er imidlertid Smørproduktionen slaaet ind paa roligere Mejerierne have anskaffet bedre Maskiner, Baner. Fagmænd komme til at staa i Spidsen for Bedrifterne, og Mejerierne slutte sig sammen. Ved disse Reformer er der bleven opnaaet baade en bedre og en mere ensartet Smørkvalitet; denne Fremgang har indvirket paa Smørrets Stilling i det udenlandske Marked. Mejerierne i Sibirien arbejde nærmest for Eksport, og det

er derfor af den største Betydning for dem, at der kan skaffes hurtige og hensigtsmæssige Forbindelser. Der er da ogsaa sket meget væsentlige Fremskridt for at lette Smørforsendelsen; man har bygget særlige til Smørbefordring indrettede Vogne, som i hele Tog føres til Havnen i Riga; her sker Omlæsningen direkte i Dampere, der ere udstyrede med Kølerum. Sendingernes Bestemmelsessteder ere navnlig Danmark og England. Ganske vist lader Befordringen endnu en Del tilbage at ønske i Retning af Hurtighed, men der kan jo arbejdes videre paa at gennemføre flere Forbedringer. I hvert Fald er der i Sibirien, hvor de store Kvæghjorde forefindes, gode Betingelser for at skabe en Smørproduktion, hvis Udbytte med Fordel vil kunne bringes frem paa det evropæiske Marked, under Forudsætning af at Smørret fremstilles i god og egal Kvalitet. Rud. Haarley.

II.

Kommunale Valg.

Forholdsvis sent har Interessen for de kommunale Valg grebet den store Befolkning i Danmark. Endnu for en halv Menneskealder siden mødte f. Eks. ved Valgene til Københavns Borgerrepræsentation end ikke en Tiendedel af Vælgerne (i 1884 kun 8,8 pCt.); først i sidste Halvdel af Firserne begynder Deltagelsen at blive livligere, og i en Aarrække stemte i Almindelighed imellem Tredjedelen og Halvdelen af det Antal, der stod paa Valglisterne; fra 1894 indtil nu udgjorde de stemmende to Tredjedele à tre Fjerdedele af samtlige kommunale Vælgere.

Ikke fuldt saa sent kom Provinsbyerne med. Fra de 6 store Købstæder: Aarhus, Odense, Aalborg, Randers, Horsens og Helsingør har man Meddelelser om Antallet af Vælgere og afgivne Stemmer ved den almindelige Vælgerklasses Valg til Byraadene i Aarene 1870, 1876, 1894 og 1900. Af hundrede Vælgere mødte i disse 6 Byer i hvert af de nævnte Aar henholdsvis 23, 33, 60 og 75. Altsaa ogsaa i de store

Provinsbyer er Valgdeltagelsen naaet op til tre Fjerde-

dele af de valgberettigede.

Medens man for tidligere Tid kun har sporadiske Oplysninger om dette Forhold, vil det fremtidig være muligt at følge det fra Aar til Aar, idet Statens Statistiske Bureau fra Aar 1900 faar Indberetninger fra de kommunale Raad om Valgenes Udfald. Førstegrøden af den officielle Kommunevalg-Statistik foreligger i den i Dcbr. 1901 udkomne 6te Udgave af Bureauets Aarbog.

For Staden København meddeles, at ved Valget til Borgerrepræsentationen 1901 var Antallet af valgberettigede 41611, hvoraf 26347 mødte ved Valgbordene. Deltagelsesprocenten var altsaa 63,3 eller en Del mindre end i Kampaarene i Slutningen af Halvsemserne.

For Provinskøbstæderne og Handelspladserne foreligger Oplysninger om de senest foretagne Valg til Byraad (Kommunalbestyrelse) af den almindelige Vælgerklasse (i Almindelighed Aar 1900). De 74 Byer havde ialt 80644 kommunale Vælgere, hvoraf 54512 afgav Stemme. Deltagelsen var altsaa større end i København, 67,6 pCt. Valgdeltagelsen var størst i Byer med over 10000 Indbyggere (69,5 pCt.), mindst i Smaabyerne med under 2000 Indbyggere (54,3 pCt.) Der valgtes i alt 431 Byraadsmedlemmer, som efter Livsstilling fordelte sig saaledes:

Embeds- og Bestillingsmænd	37
Læger	17
Sagførere	30
Redaktører	23
Andre immaterielle Erhverv	15
Haandværkere og Industridrivende	145
Handlende	96
Andre	68

Af de i Aaret 1900 nyvalgte Byraadsmedlemmer tilhørte altsaa 28 pCt. de immaterielle Erhvervsgrupper, 34 pCt. Haandværk og Industri, 22 pCt. Handel, medens 16 pCt. fordelte sig paa forskellige Erhverv udenfor disse Hovedgrupper.

For Sognekommunernes Vedkommende meddeles Oplysninger om de (i Almindelighed i Decbr. 1900) foretagne Valg saavel af den almindelige som af

den højestbeskattede Vælgerklasse.

Den almindelige Vælgerklasse gik til Valg i 509 Sognekommuner med et samlet Vælgerantal af 124 404. Af disse mødte 53 281 eller 42,8 pCt. I 37 Kommuner var Deltagelsesprocenten under 20, i 289 fra 20 til 50, i 174 fra 50 til 80, i 9 Kommuner mødte

over 80 pCt. af de valgberettigede.

Valg af de højestbeskattede fandt Sted i 559 Sognekommuner, hvis samlede Antal højestbeskattede Vælgere var 26 815. Heraf mødte ved Valgene 16 657, altsaa 61,1 pCt. Deltagelsen var altsaa her langt stærkere end ved den almindelige Vælgerklasses Valg; kun i een Kommune var Deltagelsesprocenten under 20, i 108 var den mellem 20 og 50, i 335 mellem 50 og 80 og i 115 Kommuner over 80. Ved hvert femte Valg af de højestbeskattede i Landkommunerne mødte altsaa over fire Femtedele af Vælgerne.

Valgdeltagelsen ved Sogneraadsvalgene var af ret forskellig Styrke i Landets forskellige Egne. Gennemgaaende var den stærkere i Jylland end paa Øerne (henholdsvis for den almindelige og den højestbeskattede Vælgerklasse 47 og 66 pCt. imod 38 og 59 pCt.). Særdeles ringe var Deltagelsen paa Bornholm, hvor kun 17 pCt. af den almindelige og 46 pCt. af den højestbeskattede Vælgerklasse gav Møde ved Valgene.

De i 1900 nyvalgte Sogneraadsmedlemmers Fordeling efter Livsstilling fremgaar af følgende Oversigt:

	Valgte af:		
	alm.	højestbesk.	
7	ælgerkl.	Vælgerkl.	
Immaterielle Erhverv	. 45	34	
Godsejere, Proprietærer, Forpagtere.	. 50	153	
Gaardejere	. 675	2068	
Bolsmænd, Parcellister, Husmænd	. 590	98	
Handlende	. 54	24	
Haandværkere		21	
Fiskere, Arbejdsmænd	. 26	1	
Andre		72	
	1769	2471	

Denne Fordeling er ganske interessant. Den højestbeskattede Vælgerklasse søger næsten udelukkende sine Tillidsmænd blandt Landbrugere (94 af hundrede), medens den almindelige Vælgerklasse vel ogsaa fortrinsvis giver sine Stemmer til Mænd af denne Erhvervsgruppe (74 af hundrede), men dog ogsaa vælger et

ikke ringe Antal Haandværkere. Mere karakteristisk er dog den forskelligartede Sammensætning af Landbrugergruppen, valgt af den ene og den anden af de to Vælgerklasser. Naar den almindelige Vælgerklasse vælger hundrede Landbrugere til Sogneraadsmedlemmer, er de 4 Godsejere, Proprietærer eller Forpagtere, de 51 Gaardejere og de 45 Bolsmænd, Parcellister eller Husmænd; men af hundrede Landbrugere valgte af de højestbeskattede er 6 Godsejere ell. lign., 89 Gaardmænd og kun 4 Bolsmænd, Parcellister eller Husmænd. Den kommunale Styrelse paa Landet i Danmark er et Gaardmandsvælde (der naturligvis begunstiges af Kommunallovens Bestemmelse om, at den højestbeskattede Vælgerklasse skal have én Repræsentant mere i Sogneraadet end den almindelige Vælgerklasse), men gennem de almindelige Valg tilføres der dog Raadene et ret talstærkt Kontingent af Landbostandens Smaafolk.

A. I.

III.

Prisopgave.

Industriforeningen i København har udsat følgende Prisopgave, til hvilken Administrationen for Julius Skrikes Stiftelse har stillet det fornødne Beløb til Raadighed:

»Paa hvilke Omraader og under hvilke Betingelser kan den lille Industri ventes her i Landet at være i

Stand til at hævde sig en Plads?«

Til nærmere Vejledning bemærkes, at Foreningen er bekendt med den Fremgangsmaade (det saakaldte østerrigske System), som man i andre Lande har anvendt for at ophjælpe Haandværket og den lille Industri, og at en Beskrivelse heraf derfor maa anses for overflødig. Derimod skal det nævnes, at medens det iøvrigt overlades de konkurrerende at behandle Opgaven ud fra de Synspunkter, de maatte holde for tjenligst, anser man det for ønskeligt, at der bl. a. tages særlig Sigte paa Spørgsmaalene om: Hvorvidt og med hvilke Modifikationer den i det danske Landbrug indførte fælles Driftsform egner sig til at overføres paa den lille Industri, samt hvorvidt der her i Landet

kan paavises en Række hidtil ubemærkede Artikler, som ifølge deres Natur og Tilvirkningsmaade egne sig særlig til Fremstilling af den indenlandske lille Industri.

For en fyldestgørende Besvarelse af Opgaven udsættes en Præmie paa 500 Kroner. Der forbeholdes dog Bedømmelsesudvalget Ret til at nedsætte, dele eller overhovedet ikke uddele denne Præmie, alt efter den Grad, i hvilken man maatte anse de indkomne Besvarelser for fyldestgørende.

Besvarelser af Opgaven skulle indleveres til Industriforeningens Sekretariat inden Udgangen af August Maaned 1902. Besvarelserne forsynes ikke med Navn, men med Mærke eller Motto, og der indsendes samtidig en lukket Navnekonvolut med samme Mærke.

Bedømmelsen foretages af Foreningens Industri-Udvalg; Foreningen forbeholder sig Ret til at offentliggøre de præmierede Besvarelser.

Tidsskrift-Oversigt.

Dansk Tidsskrift. Decbr. 1901 og Jan. 1902:

N. P. Jensen: Landbruget og Nationalbanken.

E. Meyer: Landbruget og Nationalbanken.

Den førstnævnte Forfatter udvikler, hvorledes de Forholdsregler, der i sin Tid bleve trufne for at skaffe Nationalbanken de nødvendige Midler til at bringe Orden i vort Pengevæsen efter Statsbankerotten i 1813 (Paalæget af Bankhæftelsen med den dertil knyttede Aktieret), i deres Konsekvenser have ført til en Forfordeling af det danske Landbrug. Da Staten overtog de 5/6 af Bankhæftelsesrenten for Landejendomme og Tiender, fik disse kun Aktieret for den tiloversblivende 1/6, og da Bankaktierne begyndte af faa Værdi og give Udbytte, bleve de opkøbte af Spekulanter, saa at Landet (d. e. Landbrugerne) blev næsten kemisk rent for Bankaktier.« Landbrugets Tab ved den hele Bankhæftelsesaffære gør Forfatteren op med Rente og Rentes Rente. Han gør sig sluttelig til Talsmand for, at der, ved Skattereformer eller paa anden Maade, gives Landmændene Kompensation for den Uret, de saaledes have lidt.

Kontorchef Meyer tager i det følgende Hefte til Genmæle herimod. »Man kan, siger Hr. M., ikke tage en Statsforholdsregel fra Fortiden op, fordele Statskassens Udgift dertil paa de forskellige Samfundsklasser og derefter for ramme Alvor give sig til at beregne med Renter og Rentesrenter, hvad Værdi Udgiften har for hver Klasse i Nutiden.« Da øvrigt Spørgsmaalet om Bankhæftelserne og Aktieretten overfor Nationalbanken foreligger indgaaende belyst i vor Litteratur, finder Hr. M. intet nyt i Cand N. P. Jensens Afhandling og gaar derfor selv kun lidet ind paa Realiteten. Han nedlægger i den økonomiskstatistiske Forsknings Navn en Indsigelse imod den efter hans Mening baade fejlfulde og ensidig agitatoriske Fremstilling, Hr. J. har givet af denne Sag.

Axel Holck: Filantropi overfor kvindelig Usædelighed i 19. Aarhundrede.

En stærkt sammentrængt statistisk Oversigt, særdeles nyttig til Orientering i et vigtigt Samfundsspørgsmaal.

Ekonomisk Tidskrift. 1901. Häft 12:

G. Cassel: Kartell- och trustväsendet från socialekonomisk synpunkt,

Med Udgangspunkt i Proudhon's Ord: »Den frie Konkurrence slaar sig selv ihjel« paaviser Forfatteren, at den betydningsfulde Omvæltning, der foregaar gennem de producerende Kræfters Koncentration og Produktionens dermed følgende Monopolisering, ikke er et Resultat af Tilfældigheder, men en ganske nødvendig Følge af Frikonkurrencen. Det er ikke rigtigt, at Produktionsmidlerne afpasse sig efter Vareforbruget; de afpasse sig altid efter Forbrugets Maksimum. Hvad der foregaar, kan lignes ved en Dampmaskine, som man havde indrettet saaledes, at dens Regulator, i Stedet for at regulere Damptilstrømningen, regulerede Tilførselen af Brændsel. Derfor arbeides der under Frikonkurrencen i stort Omfang uøkonomisk, uden eller med ringe Kapitaludbytte o. s. v. Denne og andre fordærvelige Virkninger af den frie Konkurrence maatte føre til, at Producenterne forenede sig, først under løsere Former, men efterhaanden i fastere Organisationer. Forfatteren giver en kort Karakteristik af de forskellige Gennemgangsstadier, der sluttelig føre til den fuldstændige Sammensmæltning af forhen konkurrerende Forretninger. Sammenslutningsbevægelserne have nu altid en monopolistisk Tendens, og Monopolerne i

Forretningsverdenen spille efter Forf.'s Mening en Rolle, hvis Betydning ikke let kan overvurderes. Paa forskellig Maade, ad forskellige Veje, med forskellig Hastighed - men altid som Følge af en indre Nødvendighed - foregaar det økonomiske Samfunds Omdannelse til en Bygning med monopolistisk Struktur; selv om der er enkelte Omraader, som i Længden kunne unddrage sig denne Udvikling (Landbruget), og selv om Monopolet saa at sige aldrig er fuldstændigt, er det dog utvivlsomt, at hvis den frie Konkurrences Tendenser faa Lov at udvikle sig uhindret, vil det være ude med den økonomiske Frihed. Valget staar altsaa ikke mellem Frihed eller Statsindblanding, men mellem et kontrolleret eller et ukontrolleret Organisationernes Tvangsvælde. Forfatteren fordømmer ikke de storindustrielle Sammenslutninger, tværtimod mener han, at Fordelene ved dem ere de overvejende; de skulle derfor kontrolleres, ikke modarbeides eller slaas ned. Om Staten skal gribe direkte ind, er et Spørgsmaal, som ikke kan besvares i Almindelighed; her maa Opportunitetshensyn være afgørende; det offentlige kan f. Eks. bedre træde i direkte Forhold til Erhvervslivet i en Stat, hvor der findes en hæderlig Embedsstand, end hvor der hersker en Tammany-Moral. Men ogsaa uden direkte Indgriben kan Staten virke kontrollerende overfor Monopoler, f. Eks. gennem Arbeiderlovgivningen og ved at fremme og støtte Konsumenternes Organisationer.

M. B. Hamilton: Grunder för en central banks räntepolitik.

Knut Wicksell: Mjölkkor såsom dragare.

David Davidson: Guldproduktionen och varuprisen.

Et Foredrag af W. Hooper, holdt i Royal Statistical Society, om Verdens Guldproduktion siden Midten af det 19de Aarhundrede giver Forfatteren Anledning til delvis at korrigere de her fremdragne Data, og han ledes derefter til en Undersøgelse af Udsigterne for Guldproduktionens Tilvækst i Fremtiden og af det vanskelige Spørgsmaal om Guldmængdens Indvirkning paa Prisniveauet. Medens Pro-

fessor Davidson vel erkender, at Vareprisernes Stigning i de senere Aar er fremkaldt af andre Aarsager end Guldforøgelsen, hævder han dog, at det ikke er udelukket, at dette sidste Moment har spillet ind med; det er saaledes tænkeligt, at den forøgede Guldproduktion har bidraget til at forlænge Spekulationsperioden, og at Prisstigningen som Følge deraf er naaet højere, end det vilde have været muligt med en mindre Guldproduktion. Paa samme Maade finder Forfatteren det ikke urimeligt at antage, at det Tilbageslag, som nu er indtraadt, netop paa Grund af den forøgede Guldproduktion ikke vil føre til en saa stærk Sænkning af Værdiniveauet, som vilde indtræde, dersom Guldproduktionen havde været mindre.

Statsvetenskaplig Tidskrift. 1901. Nr. 6:

Pontus Fahlbeck: Sammansatta stater och deras utveckling.

Se foranstaaende Artikel af Direktør Marcus Rubin (S. 60).

N. C. Frederiksen: De amerikanske Trusts.

Væsentlig paa Grundlag af Oplysninger, der ere fremkomne gennem den i 1898 efter Kongressens Bestemmelse nedsatte »Industrial Commission« gives her en Række højst interessante Meddelelser om nogle af de mærkeligste amerikanske Forsøg paa Monopolisering (Anthracit-Kul, Standard Oil Co., Slagteanstalterne i Chicago). Forf. dvæler særlig ved den fremtrædende og i mange Tilfælde afgørende Rolle, Transportselskaberne have spillet, bl. a. ved at hjælpe de industrielle Sammenslutninger til at ødelægge uafhængige Producenter.

Ludvig Widell: Några siffror rörande beskattningen i Sverige.

Efter at Forfatteren i en tidligere Artikel i samme Tidsskrift (1901 Nr. 4) har gjort udførligt Rede for de Byrder, det ingenlunde let gennemskuelige svenske Skatteapparat lægger paa Befolkningens Skuldre, undersøger han her bl. a. Skattebyrdens

ulige Fordeling paa de forskellige Egne af Landet, og gaar derefter over til en Række internationale Sammenstillinger, hvoraf det bl. a. fremgaar, at det svenske Folk ingenlunde er saa lavt beskattet i Forhold til de øvrige evropæiske Folk, som almindelig antaget (jfr. f. Eks. Falbe Hansens Finansvidenskab I S. 152).

Social Tidskrift. 1901. 8. häftet:

Gustav Sundbärg: Ett rum och kök.

»Social Tidskrift«, der begyndte at udkomne Januar 1901, udgives af Foreningen »Studenter och arbetare«; det er tillige Organ for »Föreningen för folkbibliotek och läsestugor« og for »Kooperativa förbundet i Sverige«. Hermed er formentlig Tidsskriftets Karakter tilstrækkelig betegnet. Det indeholder korte, orienterende, ofte særdeles instruktive Artikler om de forskelligste sociale Forhold og Begivenheder, men især om Folkeoplysningsarbejdet i forskellige Lande, om den kooperative Bevægelse og om Arbejderboligspørgsmaalet. Et af de vægtigste Bidrag under den sidstnævnte Rubrik er Gustav Sundbärgs lille Afhandling »Ett rum och kök«, hvor Forfatteren meddeler en Række særdeles interessante Enkeltheder fra den i Forbindelse med Folketællingen den 31. Decbr. 1900 optagne Boligstatistik for Sveriges Hovedstad. Der fandtes 72,000 Lejligheder af alle Arter, men kun 50.000 af disse vare rene Beboelseslejligheder. Af disse 59,000 hørte ikke mindre end 17.000 til Kategorien »Etværelsesleiligheder med Køkken«; ingen anden Gruppe var saa talrig som denne. Over 73,000 Mennesker eller hen imod en Fjerdedel af hele Stockholms Folkemængde boede i Etværelseslejligheder. Det gennemsnitlige Antal Beboere pr. udlejet Lejlighed af denne Art var 4,35, men over 30,000 Mennesker boede i Etværelseslejligheder med over 6 Personer i hver, ja 97 af disse Leiligheder husede endog over 10 Personer hver; det højeste Antal Beboere i en Etværelseslejlighed var 16. Den gennemsnitlige aarlige Leje, der betaltes for saadanne Boliger, udgjorde 236 Kr. (Ifølge den af Københavns Kommunalbestyrelse sidst udgivne Huslejestatistik for Aar 1900 var Gennemsnitslejen

for tilsvarende Lejligheder i vor Hovedstad 120 Kr. aarlig, altsaa kun Halvdelen af det for Stockholm konstaterede Beløb). Af de 17.000 stockholmske Etværelseslejligheder vare kun 45 ledige!

Försäkringsföreningens Tidskrift. 1901. Femte häftet:

Indeholder bl. a. en Gengivelse (paa Svensk) in extenso af den nye tyske Rigslov om private Forsikringsforetagender. Lovteksten ledsages af kortfattede orienterende Oversigter over Indholdet af hvert af Lovens Afsnit. Under Forberedelsen af en skandinavisk Lovgivning paa dette Omraade kan det maaske være nyttigt at have den tyske Lov, der anses for at være et grundigt og vel gennemtænkt Arbejde, ved Haanden.

Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik. Decbr. 1901:

Handelspolitische Aufgabe und Verwertbarkeit des deutschen Zolltarifentwurfs.

Afhandlingen er anonym og har givet Anledning til, at Decbr.-Heftets Udgivelse fremskyndedes. Det er med andre Ord en officiøs Fremstilling af den nye Toldtarifs Motiver for at vinde den lærde Republik og anvise de tvivlende Argumenterne til at følge Regeringen. Naar man har dette in mente under Læsningen af Afhandlingens undskyl lende og forklarende Fremstilling af det tyske Toldiovforslag, vil man iøvrigt kunne have megen Nytte af den særdeles sagkyndige og paa én Gang sammentrængte og udmærket overskuelige Behandling af Emnet.

Georg Wermert: Ueber die Wirkungen des Börsengesetzes und die Notwendigkeit

seiner Veränderung.

Artiklen er et energisk Angreb paa Loven, som, paa Grund at Rigsrettens Fortolkninger af den, har haft endnu alvorligere Følger end nødvendigt. Forf. mener, at Loven baade økonomisk og moralsk har virket lige modsat af sit Formaal, hvorfor ogsaa nu saavel Opinionen som Lovgivningsmyndighederne ønsker den ændret.

Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft. 1901. Heft 3: Dr. Hermann Losch: Zur württembergische Eisenbahn- und Steuerpolitik.

E. A. Fuhr: Neue Beiträge zur Gewinnbeteiligung.

Forfatteren, der hører til de Nationaløkonomer, som endnu ikke have opgivet Haabet om at se Arbejderspørgsmaalet løst ved Hjælp af et Lønningssystem, der giver Arbejderne Andel i Rengevinsten (Tantieme o. l.), beskriver en Række nyere Forsøg med saadanne Systemer. De beskrevne Forsøg, der knytte sig til storindustrielle Virksomheder paa tysk Grund, have alle hidtil givet tilfredsstillende Resultater.

Gustav Bayer: Zwei Versuche zur Hebung der Wohnungsnot in einer Universitätsstadt.

Dr. Seidel: Gewerbeaufsicht und Gewerbeförderung in übersichtlicher Darstellung.

Dr. Julius Bunzel: Zur neueren Armenund Heimatgesetzgebung in Oesterreich.

Dr. Otto Heyn: Die Wertschätzung bei der Preisbildung.

Heft 4:

Dr. Otto v. Zwiedineck-Südenhorst: Die soziale Versicherung der Verlagsarbeiter.

Al Arbejderlovgivning, hvad enten gaar ud paa at beskytte eller forsikre, har den fælles Vanskelighed at kæmpe med, at en Del Arbejdere — og ofte de, der allermest trænge til de Goder, Loven byder paa — leve og virke under saadanne Forhold, at Loven ikke kan naa dem. Dette gælder i vid Udstrækning Husindustriens Arbejdere af lavere og højere Orden (egentlige Arbejdere, medarbejdende Familjemedlemmer, Mellemmestere o. s. v.). I ovenævnte Afhandling undersøges Mulighederne for at overvinde de tekniske Vanskeligheder ved en social Forsikringslovgivning, der ogsaa omfatter denne Del af Arbejderbefolkningen.

Dr. H. Fechner: Die Fabrikengründungen in Schlesien nach dem siebenjährigen Krige unter Friedrich dem Grossen.

Dr. Clemens Heiss: Ein neuliberaler deutscher Oekonomist.

Her sigtes til den forhenværende Berliner-Læge, Dr. med. Franz Oppenheimer, som ganske har helliget sig nationaløkonomiske og sociologiske Studier, og i Løbet af et halvt Decennium offentliggjort en overvældende Mængde lærde Undersøgelser. Hans sidst udgivne Værk »Das Bevölkerungsgesetz des T. R. Malthus und der neueren Nationalökonomie«, som findes omtalt i nærværende Tidsskrift 1001 Side 66 ff.. angiver Udgangspunktet for hans helt originale økonomiske Teori, der - ignorerende de sidste hundrede Aars videnskabelige Udvikling - bygges op i direkte Tilknytning til Adam Smith. Ganske i samme Forstand som denne er Forfatteren »Harmonist«; han er af den Anskuelse, at den fuldstændige Frigørelse af de økonomiske Kræfter vilde have Enkeltinteressernes Harmoni i Følge. Men medens Adam Smith troede, at en Smule politisk Fremskridt vilde være nok til at virkeliggøre denne lykkelige Tilstand, og medens Bastiat antog, at Samfundet allerede var i fuld Udvikling hen imod det harmoniske Ideal, ser Oppenheimer, at Virkeligheden staar i den mest skrigende Modsætning dertil. - Dr. Oppenheimer er, saa vidt det kan skønnes, hidtil bleven behandlet du haut en bas af de tyske Nationaløkonomer; han repræsenterer jo en Reaktion i Synsmaade, der med Hensyn til Voldsomhed vel kun har faa Sidestykker - og er derhos (som Læge) ikke Mand af Faget. Man har derfor ikke hidtil gjort ham den Ære at gendrive ham, men kun at angribe hans Metode. Imod denne Fremfærd protesterer Forfatteren af ovennævnte Artikel; idet han indgaaende gør Rede for Dr. Oppenheimers originale Tankebygning, kalder han til Vaaben imod den nye »immerhin imponierende Gesamtheorie«. Forfatteren tilstaar iøvrigt uden Blusel, at han selv, trods al Mistro, ikke har været i Stand til at opdage en eneste Fejl i Dr. Oppenheimers Deduktioner. Dette er noget af en Opreisning. Det klinger ogsaa som en Art Afbigt, at det ansete Tubinger-Tidsskrift i en Note erklærer, at det ved Optagelsen af Dr. Heiss's Afhandling indfrier sin hidtil forsømte Anmeldelses-Pligt overfor de Oppenheimer'ske Skrifter.

Tiendens Afløsning.

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 27. Februar 1902.

Af

Cand. jur. H. Waage.

Tienden er som bekendt i sin Tid paalagt af den katolske Kirke. Vi ved alle fra Danmarks Historie, at Befolkningen var meget misfornøjet med denne Afgift, at Tiendens Indførelse kostede Kirken en haard Kamp og at Kirkens Fordring paa Tiende i al Fald delvis har været Aarsagen til de mange Bondeoprør, vi havde i Middelalderen, navnlig i Jylland. Mindet om den Tvang, som Kirken og Staten den Gang maatte anvende for at gennemføre Tienden, har holdt sig hos Landbefolkningen lige til vor Tid, og dette Minde er sikkert en medvirkende Aarsag til, at Tienden er en Afgift, der af Befolkningen gennemgaaende betragtes med en vis Uvilje.

Tienden var oprindelig en ren kirkelig Afgift. Den deltes som bekendt lige mellem Kirken, Præsten og Biskoppen. Ved Reformationen blev Bispetienden inddraget under Staten og fik nu Navn af Kongetiende. Staten ejer dog nu kun en lille Del af Kongetienden, den største Del af den er efterhaanden kommen i privat Eje, en Del ejes dog af Universitetet og forskellige offentlige Stiftelser. Kirke og Præstetienden anvendes endnu efter deres oprindelige Bestemmelse, altsaa til Vedligeholdelse af Kirker og Lønning af Præster, men Kirketienden er dog ligesom Kongetienden de fleste Steder gaaet over i privat Eje, og Tiendeejeren kan altsaa tilegne sig den Del af Tienden, som ikke medgaar til Kirkens Vedligeholdelse.

Tienden hvilede oprindelig paa al Jord, der var Genstand for Dyrkning. Dog har den næppe paahvilet Kirkens egne Ejendomme, hvad der f. Eks. er Grunden til, at Præstegaardsjorden er tiendefri. I Adelsvældens Tid lykkedes det imidlertid Adelen at opnaa Tiendefrihed af Sædegaardene, og denne Tiendefrihed er udtrykkelig fastslaaet i Christian V's Lov. Den Ulighed, der saaledes opstod, ved at Tiendebyrden alene kom til at paahvile Bondejorden, har selvfølgelig bidraget meget til at skærpe Bondestandens Uvilje mod Tienden, og det er denne Ulighed, der medfører, at Tienden for Bondestanden staar som et Symbol paa Standens Undertrykkelse under de privilegerede Klasser i tidligere Tider.

Tienden svaredes oprindelig paa den Maade, at Tiendetagerne paa Marken udtog hvert 10de Neg af Afgrøden. Denne Ydelsesmaade var selvfølgelig temmelig trykkende for Tiendeyderne, og den virkede i mange Tilfælde som en Hindring for Agerbrugets Udvikling, idet Tiendebyrden voksede i samme Forhold som Afgrøden forøgedes ved en intensivere Drift af Jorden. Paa de store Landboreformers Tid

i Slutningen af det 18de Aarhundrede bestræbte man sig derfor ivrig for at faa Tienden forandret til en fast aarlig Afgift, og dette er nu forlængst gennemført overalt enten ved frivillig Overenskomst mellem Tiendeyderne og Tiendeejeren eller som Følge af Paabud i Lovgivningen. Tienden udgør derfor nu en fast aarlig Afgift, der er uafhængig af Afgrødens Størrelse. Tienden er i enkelte Tilfælde fastsat til et bestemt aarligt Pengebeløb, men i de fleste Tilfælde til en Afgift i Korn, der enten erlægges in natura eller med Penge efter Kapitelstaksten. Det sidste er det almindeligste.

Spørgsmaalet om Tiendens Afløsning med en Kapital én Gang for alle, er blevet rejst allerede for lang Tid tilbage. Den Bevægelse, som Bondevennernes Selskab rejste i Fyrrerne i forrige Aarhundrede, gav saaledes Anledning til, at Spørgsmaalet kom under Drøftelse, og Sagen blev behandlet i en Kommission, der nedsattes i 1849 for at overveje forskellige Forslag om Landboreformer. Paa Rigsdagen er der gentagne Gange i tidligere Tid blevet fremsat Lovforslag om Tiendens Afløsning enten ved frivillig Overenskomst mellem Tiendeyderne og Tiendeejeren eller ved Tvang. Disse Lovforslag ere alle udgaaede fra det private Initiativ, og de skiftende Regeringer synes ikke at have haft synderlig Interesse for denne Sag. Saavidt jeg ved, er heller intet af de ældre Lovforslag naaet længere end til første Behandling i Folketinget. Først i Rigsdagssamlingen 1893/94 lykkedes det at gennemføre en ligeledes ved privat Initiativ indbragt Lov om Adgang til at afløse Tiender. Efter denne Lov, der udkom den 8. Maj 1894,

kan Afløsning af Tiende kun finde Sted, naar der foreligger en Overenskomst mellem Tiendeejeren og et vist Flertal af Tiendeyderne. Men naar Overenskomst er opnaaet, træder Staten hjælpende til, idet Tiendevderne til Betaling af Afløsningssummen kunne faa Laan af Statskassen, der forrentes og afdrages med 4 % aarlig, hvoraf 31/2 % af den til enhver Tid skyldige Sum beregnes som Rente, medens Resten afskrives som Afdrag. Endvidere giver Staten uden Vederlag Afkald paa den Skat, der hviler paa Tienden, og betaler alle Omkostninger ved Afløsningen. Hvis et Mindretal af Tiendeyderne ikke vil indgaa Overenskomst om Tiendens Afløsning, skal Staten endelig udbetale Tiendeejeren den Del af Tiendens Afløsningssum, der vilde have paahvilet Mindretallet, mod fremtidig at oppebære de Tiender, der ikke ere blevne afløste. Under de senere Aars Bestræbelser for Gennemførelsen af en ny Tiendeafløsningslov med betydeligt Bidrag fra Statskassen, er det ofte blevet paastaaet, at det Statsbidrag til frivillig Afløsning af Tiender, der er givet i Loven af 1894, er saa ubetydeligt, at det ikke er Omtale værd. Dette er imidlertid en Misforstaaelse. I Virkeligheden er det ikke saa ganske lidt, Staten ofrer for at fremme den frivillige Afløsning, og jeg vil senere faa Lejlighed til at paavise, at den Forpligtelse, der efter Loven af 1894 paahviler Staten til at give Tiendeyderne 31/2 0/0 Laan til Betaling af Afløsningssummen, under visse Omstændigheder vil kunne blive ret byrdefuld for Statskassen.

Loven af 1894 er imidlertid blevet meget lidt benyttet, og der er kun foretaget faa Afløsninger efter denne Lov. Dette magre Resultat skyldes vel til Dels Bestræbelserne for Gennemførelsen af en Lov om tvungen Afløsning med større Statstilskud, thi, naar man stiller Tiendeyderne en saadan Lov i Udsigt, har de ikke megen Grund til at interessere sig for en frivillig Afløsning, der selv i bedste Tilfælde dog vil være mindre fordelagtig for dem end den tvungne Afløsning med et stort Statstilskud. Men der er ogsaa andre Grunde til, at Loven kun er blevet saa lidt benyttet.

I de første 4 Aar efter Lovens Ikrafttræden var Rentefoden her i Landet som bekendt temmelig lav; den effektive Rente af vore Kreditforeningsobligationer var i dette Tidsrum kun lidt over 31/2 0/0. Men en lav Rentefod vil som Regel vanskeliggøre frivillig Tiendeafløsning, thi naar Tiendeejeren ved en sikker Anbringelse af Afløsningssummen kun kan faa en Rente, der er lavere end hvad man gennemsnitlig anser for det normale, vil han være tilbøjelig til at skrue Afløsningssummen op. Jeg tror derfor, at den lave Rentefod, vi havde i de første 4 Aar efter Lovens Ikrafttræden, for en væsentlig Del er Grunden til, at Loven er blevet saa lidt benyttet. Nogen Tid efter Lovens Ikrafttræden udgik der saaledes et Cirkulære fra Kultusministeriet til Stiftsøvrighederne, hvori Ministeriet under Hensyn til, at man kun kunde regne med en aarlig Rente af 31/2 0/0, som Regel for Afløsning af Præstetiender anbefalede, at den aarlige Tiende kapitaliseredes med den Faktor, der svarer til en Rente af 31/2 0/0, altsaa 284/7. At Kultusministeriet stillede sig paa dette Standpunkt, var der i Virkeligheden ikke noget at sige til, thi ellers

vilde Præsterne lide Tab i deres Embedsindtægter. Men de samme Grunde har sikkert ogsaa gjort sig gældende for de andre Tienders Vedkommende; Tiendeejeren vil under almindelige Forhold ikke indlade sig paa Afløsning, naar han ikke kan faa den samme Indtægt af Afløsningssummen, som han tidligere havde af Tienden. Det er ogsaa ganske karakteristisk, at de fleste Afløsninger i Henhold til Loven af 1894 netop har fundet Sted i de sidste 2 à 3 Aar, hvor Renten har været væsentlig højere end i den nærmest foregaaende Periode.

En anden Grund til, at Loven af 1894 er blevet saa lidt benyttet, er den, at en Tiendeafløsning er en temmelig besværlig Sag og udkræver et betydeligt Arbejde. Naar Forholdene derfor i det hele er ugunstige for en Afløsning, skal der Mod til at begynde det forberedende Arbejde paa en Afløsning, der maaske ikke kan gennemføres.

Loven om frivillig Afløsning af Tienden har altsaa ikke haft det Resultat, som de Mænd, af hvis Initiativ den er udgaaet, sikkert havde haabet. Da der nu imidlertid hos Tiendeyderne faktisk er en ikke ringe Stemning for Tiendens Afløsning, er det jo ganske naturligt, at man har rettet sine Bestræbelser paa at gennemføre en tvungen Afløsning. Det er bekendt nok, at den af Folketinget i Aaret 1900 nedsatte parlamentariske Skattekommission udarbejdede et Forslag om en tvungen Afløsning med større Statsbidrag, og for kort Tid siden har jo den nuværende Regering fremsat et Forslag om tvungen Afløsning, der vel paa mange Punkter afviger fra det Forslag, som den parlamentariske Kommission

stillede, men dog hviler paa de samme Grundprinciper, tvungen Afløsning og direkte Statstilskud. Det er det sidste Lovforslag, som jeg særlig vil beskæftige mig med; da Regeringen ikke har fastholdt det af den parlamentariske Kommission fremsatte Forslag, tør man vel gaa ud fra, at Forhandlingen om denne Sag i al Fald foreløbig vil komme til at dreje sig om det senest fremsatte Regeringsforslag. Jeg skal derfor saa kort som muligt gennemgaa Hovedbestemmelserne i dette.

Forslaget bestemmer, at al Tiende skal afløses uden Hensyn til, om enten Tiendeyderne eller Tiendeejeren forlanger det og altsaa selv om begge Parter maatte være enige om ikke at ønske Tienden afløst. Skattekommissionens Forslag bestemte, at tvungen Afløsning kun kunde finde Sted, naar et vist Flertal enten af Tiendeyderne eller af Tiendeejerne forlangte det, og naar Regeringen har bestemt sig til at gaa et Skridt videre og foreslaa en ubetinget tvungen Afløsning, er Grunden den, at en Tiendeafløsning, som før berørt, kræver et meget stort Arbejde. Naar man derfor vil tilstræbe en saa vidt mulig fuldstændig Afløsning af Tienden, er det nødvendigt at gøre, hvad man kan, for at simplificere Arbejdet. Og det kan ikke nægtes, at man ved Bestemmelsen om en ubetinget tvungen Afløsning opnaar meget betydelige Lettelser, idet man bliver fri for alt det forberedende Arbejde med Indgivelse af Begæring om Afløsning, Indsamling af Underskrifter paa Fuldmagter og den Slags. Dernæst kan man ved en absolut tvungen Afløsning opnaa at faa alle Tiender i et Sogn afløste paa én Gang, medens man ellers kunde blive tvungen

til stykkevis Afløsning, saa at man maatte have hele det besværlige Apparat om igen maaske 3 eller 4 Gange i hvert Sogn. Endelig kan man ved en Bestemmelse om absolut tvungen Afløsning opnaa, at Afløsningssummerne for de forskellige Tiender kan lægges sammen, saa at der til Indfrielse af Tiendebyrden fremtidig kun skal udredes en enkelt halvaarlig Pengeydelse af hver tiendepligtig Ejendom, hvorimod man ved en stykkevis Afløsning vilde faa flere Pengeydelser, hvad der vilde besværliggøre Opkrævningen uforholdsmæssigt.

Det er indlysende, at et Forslag om samtidig Afløsning af alle Tiender i samme Sogn fører til, at nogle Sogne blive begunstigede fremfor andre, men dette er naturligvis uundgaaeligt, da man ikke paa én Gang kan afløse alle Tiender i Landet. Den Ulighed, der saaledes fremkommer, afhjælpes ogsaa til Dels derved, at Landet skal inddeles i en Mængde smaa Tiendeafløsningskredse, der hver kun kommer til at omfatte højst 20 à 30 Sogne, og naar Afløsningen iøvrigt fremmes saa hurtig som muligt, vil den vistnok i det væsentlige kunne være tilendebragt i Løbet af 5 à 6 Aar.

Lovforslaget bestemmer dernæst, at Tienden skal afløses med en Kapital, der udgør 25 Gange et Aars Tiende med Fradrag af det aarlige Beløb af de Skatter og Afgifter til det Offentlige, der paahviler Tienden. Efter den parlamentariske Kommissions Forslag skulde Afløsningssummen udgøre 24 Gange et Aars Tiende, naar det var Tiendeyderne, der forlangte Afløsning, men kun 22 Gange et Aars Tiende, naar Afløsningen fandt Sted paa Tiendeejerens Be-

gæring. Den sidste Bestemmelse maa naturligvis opgives, naar man gør Afløsningen ubetinget tvungen, og naar Regeringen har bestemt sig til at forandre det ældre Forslags Regel om Kapitalisation med 24, er Grunden den, at denne Bestemmelse ikke tog noget Hensyn til, at der ikke hviler Skat paa Præstetienden, og at de andre Tiender ere forskelligt beskattede og at Skatterne ikke rette sig efter Tiendens Værdi i Handel og Vandel. To Tiender af samme Størrelse kan altsaa paa Grund af den forskellige Skattebyrde være forskellige i Værdi, og det vilde derfor være unaturligt at afløse dem med samme Beløb. Dette undgaas ved Regeringens Forslag, hvorefter det aarlige Skattebeløb skal trækkes fra Tienden, forinden den kapitaliseres med 25. Afløsningssummerne for Præstetienden vil blive noget større end efter Kommissionsforslaget, men dette opvejes ved, at Afløsningssummerne for Konge- og Kirketienden gennemsnitlig bliver en Del mindre, og Afløsningssummernes samlede Beløb bliver omtrent det samme efter begge Forslag.

Hvor Tienden ikke ydes med et fast aarligt Pengebeløb, hvad der forholdsvis sjældent er Tilfældet, skal et Aars Tiende beregnes efter Gennemsnittet af Kapitelstaksterne for Aarene 1892—1901. Denne Bestemmelse skal komme til Anvendelse i alle Tilfælde, hvor Tiendevederlaget er fastsat til en Kornydelse, uden Hensyn til om Kornet erlægges in natura eller med Penge efter Kapitelstaksten. Naar der saaledes foreslaas en ensartet Kapiteltakst til Bestemmelse af Tiendeydelsernes Pengeværdi, er Grunden den, at det jo vil bero paa en ren Tilfældighed,

til hvilket Tidspunkt Afløsningen finder Sted. Lovforslagets Grundtanke er jo, at al Tiende skal afløses
hurtigst muligt; af praktiske Grunde er man ganske
vist nødt til at give Afkald paa en stræng Gennemførelse af denne Tanke, men da det vil komme til
at bero paa en Tilfældighed, hvilke Tiender der blive
afløste først, er det naturligt, at denne Tilfældighed
ikke faar Indflydelse paa Bestemmelsen af Tiendeydelsernes Pengeværdi. Naar man fastsætter ensartede Regler paa dette Punkt, kan man ogsaa
opnaa en ikke ringe Lettelse af Arbejdet med Tiendeafløsningen, idet alle Udregninger af Tiendeydelsers Pengeværdi da kan ske paa Grundlag af Tabeller.

Lovforslaget bestemmer dernæst, at Afløsningssummerne for Tienden skal udbetales med 4 % Obligationer, udstedte af en Tiendeafløsningsbank. Man undgaar herved at skulle skaffe rede Penge til Veje til Betaling af Afløsningssummerne, og da Renten af Obligationerne paa Grund af Bestemmelsen om Kapitalisation med 25 i Værdi vil komme til at svare til den aarlige Tiende, er det klart, at Tiendeejerne ikke lider nogen Uret, fordi de tvinges til at modtage Afløsningssummen i Obligationer.

Af Afløsningssummerne skal Tiendeyderne, ligesom efter den parlamentariske Kommissions Forslag, betale et Beløb, der svarer til 18 Gange et Aars Tiende. Resten, altsaa 7 Gange Tienden med Fradrag af Skatten, skal bæres af Statskassen. Saavel Tiendeydernes som Statskassens Andel af Afløsningssummen udredes paa den Maade, at de paagældende Summer forrentes og afdrages med en fast halvaarlig Ydelse af 2½ 0% af Summens oprindelige Beløb,

hvoraf 2 % beregnes som Rente og Resten afskrives som Afdrag; de halvaarlige Tiendeydelser og Statskassens Bidrag indbetales til Tiendeafløsningsbanken, der anvender dem til Forrentning og Amortisation af sine Obligationer. Afløsningssummerne ville paa denne Maade blive udbetalte i Løbet af 551/2 Aar, men dette Tidsrum vil dog blive forkortet, saafremt Bankens Obligationer en Gang i Tidens Løb skulde blive konverterede til en lavere Rente. I saa Fald skal det ved Rentebesparelsen indvundne Beløb nemlig anvendes til Indfrielse af en tilsvarende Del af Bankens Obligationer. Det vilde jo medføre et meget stort Arbejde at skulle regne de halvaarlige Tiendeydelser om efter den lavere Rentefod, og den nemmeste Maade, hvorpaa man kan lade Rentebesparelsen komme Tiendeyderne og Statskassen til Gode, er derfor at anvende den til ekstraordinær Indfrielse af Obligationer.

Med Hensyn til de Tiender, der ejes af de tiendepligtige Ejendommes Ejere, bestemmer Lovforslaget,
at de skulle bortfalde uden videre samtidig med Afløsningen af de andre Tiender i Sognet. Retten til
at oppebære Tiende forudsætter jo nemlig, at den
tiendepligtige Ejendom ejes af en anden end Tiendeejeren; man kan ikke oppebære Tiende af sin egen
Ejendom, og dette gælder naturligvis ogsaa, naar
Ejeren har bortforpagtet eller bortfæstet Ejendommen
med det Vilkaar, at Brugeren skal svare ham Tiende,
thi den Ydelse, som Brugeren svarer, er ikke Tiende,
men Brugsafgift, selv om den muligvis i Kontrakten
benævnes Tiende. Tiender, der ejes af Tiendeyderne,
kan altsaa ikke blive Genstand for Afløsning, men

maa bortfalde uden videre. Hvis der imidlertid paahviler en saadan Tiende Pantegæld, Realbyrder, Forpligtelse til at vedligeholde en Kirke, maa Tiendebyrden betragtes som endnu bestaaende, forsaavidt disse Forpligtelser angaar, og Lovforslaget bestemmer derfor, at Staten til Indfrielsen af disse Forpligtelser skal betale det samme Bidrag som til Afløsning af Tiendeydelser.

Pantegæld og Realbyrder, der paahviler Tiender, skal ligesom selve Tienden være Genstand for en tvungen Afvikling, og Lovforslaget giver detaillerede Regler herom. Lovforslaget giver ligeledes særlige Regler om Præste- og Kirketiender. Med Hensyn til Kirketienderne skal jeg særlig nævne, at Lovforslaget i Modsætning til den nugældende Tiendeafløsningslov bestemmer, at hele Afløsningssummen for en Kirketiende skal baandlægges under Stiftsøvrigheden, og Kirkeejeren oppebære Renterne i Stedet for Tienden. Naar Afløsningen har fundet Sted, er der imidlertid aabnet Kirkeejeren Adgang til at faa den Forpligtelse til Kirkens Vedligeholdelse, der paahviler Afløsningssummen, afløst efter lignende Regler som dem, der findes i den nugældende Lov. Der skal altsaa ved Taksation fastsættes en Sum. der henlægges til Kirkens fremtidige Vedligeholdelse, og Resten af Afløsningssummen udbetales derefter Kirkeejeren til fri Raadighed.

Lovforslaget giver detaillerede Regler om den formelle Fremgangsmaade ved Afløsningen. Den tvungne Afløsning nødvendiggør naturligvis saadanne detaillerede Regler, idet man ellers er udsat for, at Afløsningen vil støde paa Hindringer, da man ikke kan gaa ud fra, at mulige Tvistigheder ville blive ordnede ved frivillig Overenskomst mellem dem, der er interesserede i Afløsningen. Jeg skal ikke komme nærmere ind paa disse Bestemmelser, der jo ikke kan paaregne almindelig Interesse. Jeg skal kun nævne, at Afløsningsforretningerne skal udføres ved Tiendeafløsningskommissærer, der faa en betydelig større Myndighed end de Kommissærer, der er beskikkede efter den nugældende Tiendeafløsningslov, og at der for hele Landet nedsættes en af 3 Medlemmer bestaaende Tiendekommission, for hvilken Tiendeafløsningskommissærernes Afgørelser kan indankes.

Med Hensyn til Begrundelsen af Lovforslagets Enkeltheder skal jeg indskrænke mig til at omtale Hovedpunkterne, nemlig dels selve Spørgsmaalet om en tvungen Afløsning af Tienden og det Vederlag, der maa gives Tiendeejerne, dels Spørgsmaalet om Statens Bidrag til Tiendeafløsningen.

En tvungen Tiendeafløsning maa jo betragtes som en tvungen Afstaaelse af Ejendom, og falder altsaa ind under Grundlovens Bestemmelse om, at ingen kan tilpligtes at afstaa sin Ejendom, uden hvor Almenvellet kræver det, og kun mod fuldstændig Erstatning. Om nu Almenvellet virkelig kræver en tvungen Afløsning, er et Spørgsmaal, der i og for sig er i høj Grad omtvisteligt, men jeg skal dog ikke komme nærmere ind herpaa, da det til syvende og sidst beror paa et rent Skøn. Spørgsmaalet er desuden rent politisk; naar Lovgivningsmagten finder, at Almenvellet kræver en tvungen Tiendeafløsning, vil den naturligvis finde Sted, og der er ingen, der

kan protestere mod Afløsningen, fordi han finder, at Lovgivningsmagtens Skøn over, hvad Almenvellet kræver, er urigtigt. Grundlovens Bestemmelse om, at tvungen Afstaaelse af Ejendom kun kan ske, naar Almenvellet kræver det, har derfor i Virkeligheden ingen anden Betydning, end at henlede Lovgivningsmagtens Opmærksomhed paa, at man bør gaa varsomt til Værks med at paabyde Afstaaelse af Ejendom, og at tvungen Afstaaelse i al Fald bør være en Undtagelse. Ulige vigtigere er Bestemmelsen om, at Afstaaelsen kun kan ske mod fuldstændig Erstatning; men ganske vist overlader Grundloven det til Lovgivningsmagten at give de nærmere Regler om, hvorledes Erstatningsbeløbet skal udfindes. Det bliver derfor Hovedspørgsmaalet i en Lov om tvungen Tiendeafløsning at fastsætte Regler om den Erstatning, der skal udbetales Tiendeejerne, og ved Fastsættelsen af disse Regler maa man først og fremmest gøre sig klart, hvori Tienderetten bestaar, idet man jo maa gaa ud fra, at det specielle Indhold af Tienderetten netop tilfredsstiller Tiendeejerens økonomiske Interesser. Tienderetten bestaar nu i Retten til at indkræve periodiske Ydelser hos Ejeren af den tiendepligtige Ejendom, og man maa derfor gaa ud fra, at Tiendeejerens økonomiske Interesse i Tienden netop bestaar i en Ret til periodisk at oppebære Ydelser af en vis Værdi. Endvidere maa man være opmærksom paa, at Tiendeejeren har en absolut Sikkerhed for disse Ydelser, idet Tienden har Prioritet i den tiendepligtige Ejendom endogsaa forud for Skatterne til Staten. Det er derfor indlysende, at naar man ved en tvungen Afløsning af Tienden skal give Ti-

endeejeren fuldstændig Erstatning, maa man give ham en Afløsningssum, der er kapitaliseret efter den Rentefod, som gennemsnitlig kan paaregnes ved en absolut sikker Anbringelse af Afløsningssummen. Der kan sikkert ikke være Spørgsmaal om at sætte denne Rentefod højere end 4 %, fra den Tid, da vi havde den lovbundne Rentefod af 4 %, er man jo vant til at betragte denne Rentefod som en Normalrente, og i de sidste 25 Aar har den gennemsnitlige Rente af absolut sikre Prioritetslaan næppe været over 4 %. Der kunde vel snarere være Spørgsmaal om at kapitalisere efter en lavere Rentefod end 4 %, i saa Fald maatte man altsaa anvende en højere Multiplikator. Lovforslaget gaar imidlertid ud fra den Anskuelse, at man kan regne med en Rente af 4 % som den normale Rente af sikre Prioriteter, og det bestemmer derfor, at Afløsningssummen skal udfindes ved at multiplicere den aarlige Tiende, ansat i Penge, med 25. Der er saaledes ingen Tvivl om, at Lovforslaget fuldt ud vedkender sig den Grundsætning, jeg her har opstillet for Beregningen af Erstatningen, at Renten af Afløsningssummen i Værdi skal være lig den aarlige Tiende, og at den Rentefod, hvorefter der kapitaliseres, ikke maa være højere end den, der normalt kan opnaas ved absolut sikre Prioritetslaan.

Mod den Anskuelse, jeg her har udviklet, har man ganske vist ofte gjort gældende, at man ikke behøver at give Tiendeejeren en fuldt saa stor Kapital i Erstatning, idet man har henvist til, at Besiddelsen af en Kapital én Gang for alle økonomisk virker kraftigere end Retten til at oppebære periodiske Ydelser. Det falder mig selvfølgelig ikke ind i al Almindelighed at bestride Rigtigheden af denne Betragtning, der jo ogsaa laa til Grund for den Bestemmelse i Skattekommissionens Tiendelovforslag, at Afløsningssummen skulde være mindre, naar det var Tiendeejeren, der forlangte Afløsning. Jeg nærer heller ingen Tvivl om, at i al Fald visse Tiendeejere vilde kunne være tjente med at faa Tienden ombyttet med en forholdsvis mindre Kapital. Men jeg vil hævde, at man ikke er berettiget til at gøre denne Betragtning gældende, naar man tvinger Tiendeejeren til at afstaa Tienden mod hans Vilje.

I alt Fald er det klart nok for Præste- og Kirketiendens Vedkommende, thi her kommer det først og fremmest an paa at skaffe en fast aarlig Indtægt til Lønning af Præsten og Vedligeholdelse af Kirken, og det kan være det Offentlige ganske ligegyldigt, om den aarlige Indtægt skaffes til Veje i Form af Tiende eller gennem en rentebærende Kapital. Paa samme Maade stiller Forholdet sig med Hensyn til de mange Kongetiender, der tilhører offentlige Stiftelser eller Fideikommisser. Men selv i de Tilfælde, hvor Tiendeejeren faar fri Raadighed over Afløsningssummen, er man ved en tvungen Afløsning nødt til at følge den samme Regel ved Beregning af Erstatningen, thi naar Tiendeejeren har anbragt sin Formue i Tiender i Stedet for i lettere realisable Formuegenstande, maa man gaa ud fra, at hans økonomiske Interesse alene gaar ud paa at oppebære en fast aarlig Indtægt, medens han ikke bryder sig om at have en Kapital til Raadighed. Det er derfor uberettiget at henvise til, at Tiender undertiden sælges og afløses for Kapitaler, der er

mindre end den i Lovforslaget bestemte Erstatning, thi her viser Tiendeejeren i Gerning, at han foretrækker en Kapital én Gang for alle for Retten til at oppebære Tiende, men herom kan der jo ikke blive Spørgsmaal ved en tvungen Afløsning. Jeg skal forøvrigt her indskyde den Bemærkning, at jeg har set flere Afløsningsforretninger efter den nugældende Lov, hvor Afløsningssummen var beregnet paa samme Maade som i Lovforslaget; i enkelte Tilfælde har Beregningen endog været endnu gunstigere for Tiendeejeren.

Jeg tror altsaa ikke, at der kan gøres berettigede Indvendinger mod Lovforslagets Bestemmelse om, at den aarlige Tiende skal betragtes som en 4 % Renteydelse, og at Afløsningssummen derfor skal udgøre det 25-dobbelte af et Aars Tiende. Det er jo imidlertid muligt, at Lovforslaget fastsætter Pengeværdien af et Aars Tiende paa en saadan Maade, at Tiendeejeren enten faar for lidt eller for meget. Jeg skal indrømme, at Forslagets Bestemmelser paa dette Punkt teoretisk set ikke er fuldtud tilfredsstillende. Lovforslaget bestemmer nemlig, at alle Ydelser i Korn skulle ansættes i Penge efter Gennemsnittet af Kapitelstaksterne for Aarene 1802—1901.

Der kan her for det første rejses Spørgsmaal, om det ikke vilde være retfærdigere at tage Gennemsnittet af Kapitelstaksterne for en længere Aarrække, men jeg skal dog ikke komme nærmere ind paa dette Spørgsmaal, da Afgørelsen vil bero paa et Skøn. Dernæst kan der rejses Spørgsmaal, om der ikke bør gøres Forskel paa Kornydelser, der betales med Penge efter Kapitelstakst, og Kornydelser, der erlægges in natura. Pengeværdien af Kornydelser in natura kan jo nemlig

være en Del forskellig fra den fastsatte Kapitelstakst; det sædvanlige er vistnok, at den er mindre, men jeg kender ogsaa Eksempler paa, at Tiendeydere, der skal erlægge Kornydelser in natura, har truffet Overenskomst med Tiendeejeren om at betale Tiendekornet med en Pris, der er højere end Kapitelstaksten. Endelig er det et Spørgsmaal, om der ikke ved Beregningen af Tiendens Værdi burde fradrages et Beløb for de Udgifter ved Opkrævningen af Tienden, som Tiendeejeren ved Afløsningen slipper for. Der kan ikke være nogen Tvivl om, at det principielt set vilde være rigtigt at tage Hensyn til de Omstændigheder, jeg her har fremdraget. For Kornydelser in natura burde der altsaa efter Forholdene enten trækkes noget fra - det vilde vistnok blive det sædvanlige - eller lægges noget til, og for Opkrævningsudgifter burde der altsaa overalt trækkes noget fra. Naar Lovforslaget imidlertid ikke har taget noget Hensyn til disse Omstændigheder, er Grunden sikkert den, at det er umuligt at give almindelige Regler om, hvor stor Indflydelse paa Bestemmelsen af Tiendens Pengeværdi man skal tillægge dem. Vil man imidlertid alligevel tage Hensyn til dem, har man derfor ingen anden Udvej end at lade Pengeværdien af et Aars Tiende fastsætte ved Taksation, men jeg tror rigtignok, at Omkostningerne ved Afholdelsen af Taksationsforretninger ikke vilde staa i noget rimeligt Forhold til det, der herved vilde vindes i Retning af en retfærdigere Bestemmelse af Tiendens Pengeværdi. Jeg tror nemlig, at de Beløb, der som Følge af Taksationens Udfald enten maatte trækkes fra eller lægges til det Pengebeløb, hvortil Tiendens Værdi efter Lovforslagets almindelige Regel omsættes, gennemgaaende vilde blive saa smaa, at de vilde blive slugte af de Omkostninger, der er forbundne med Taksationen. Af praktiske Grunde kan man jo i mange Forhold blive nødt til at slaa noget af paa Fordringerne om absolut Retfærdighed, og jeg tror ikke, at Lovforslaget paa dette Punkt gaar videre end forsvarligt, naar det fastslaar ganske ensartede Regler for Ansættelsen af Tiendens Værdi, og ved Bestemmelsen af Værdien kun fastsætter et Fradrag for det aarlige Skattebeløb.

I flere ældre Forslag om Afløsning af Tienden var den Erstatning, Tiendeejerne skulde have, fastsat til et væsentligt lavere Beløb end det, som det nuværende Regeringsforslag bestemmer. Jeg antager ogsaa, at adskillige vil finde den i Lovforslaget fastsatte Erstatning, det 25-dobbelte af Tiendens Værdi, beregnet efter liberale Regler, noget for høj. Som allerede nævnt, kan jeg for mit Vedkommende ikke dele denne Opfattelse. Jeg ved meget vel, at man i andre Lande har afløst Tiender og andre Grundbyrder med en Afløsningssum af det 20-dobbelte, skønt man er gaaet ud fra en Rentefod af 4 %, og i enkelte Tilfælde med en endnu lavere Afløsningssum. Tilsyneladende er dette en betydelig lavere Erstatning end den, der bydes Tiendeejerne efter Regeringens Lovforslag, men om det i Virkeligheden er en lavere Erstatning, kan man ikke afgøre uden en nærmere Undersøgelse af det hele Forhold, særlig af de Regler, hvorefter man har fastsat Værdien af den Ydelse, der kapitaliseres. Hvis Ydelsen muligvis var af samme vekslende Beskaftenhed som Tienden var her i Landet i den Tid, da Tiendetageren gik ud paa Marken og udtog hvert

10de Neg, kunde det være vanskeligt at bestemme dens aarlige Værdi paa en retfærdig Maade. Nu kan det jo godt tænkes, at de Love, der har paabudt Afløsningen, har fastsat den aarlige Værdi af de Ydelser, der skal afløses, paa en for den berettigede særlig gunstig Maade, og at man til Gengæld har sat den Faktor, hvormed Ydelsen kapitaliseres, noget ned. Hvorledes Forholdet i det enkelte har været, savner jeg Kundskab om; en nærmere Indtrængen i disse Forhold vilde udkræve Specialstudier, som jeg ikke har haft Lejlighed til at anstille. Men jeg nævner dette Forhold for at slaa fast, at man ved en Sammenligning af den her foreslaaede Tiendeafløsning og de Afløsninger af Grundbyrder, der har fundet Sted i andre Lande, ikke kan nøjes med at se paa den Faktor, hvormed den aarlige Ydelse kapitaliseres. Vil man sammenligne det foreliggende Forslag om Tiendeafløsning med andre Afløsninger, ligger det nærmere at undersøge, om der ikke kan findes Paralleler her i Landet. Det træffer sig nu saa, at der her foreligger Eksempel paa en Afløsning efter ganske de samme Principer som den Tiendeafløsning, den nuværende Regering har foreslaaet. Ved en Lov af 25. Marts 1871 blev Finansministeriet bemyndiget til at indrømme Afløsning af forskellige Afgifter af faste Ejendomme, der tilkom Statskassen. Afløsningssummen blev fastsat paa den Maade, at den aarlige Afgift blev udregnet i Penge efter Gennemsnittet af 15 Aars Kapitelstakst, dog med Udskydelse af de 2 højeste Takster, og det udfundne Beløb multipliceret med 25. Afløsningssummen skulde dog ikke udredes med et større kontant Beløb end hvad der vilde udkræves for at indkøbe et

til Afløsningssummen svarende Nominalbeløb af 4 % Statsobligationer, idet det i Loven blev bestemt, at de Afløsningssummer, der maatte indkomme, skulde anvendes til Amortisation af Statsgælden ved Opkøb af 4 % Statsobligationer. Her foreligger altsaa Afløsning efter ganske samme Regler som den nu foreslaaede Tiendeafløsning, idet den aarlige Ydelse, omsat i Penge, i begge Tilfælde udbetales med det 25-dobbelte i 4 % Obligationer. Den Afløsning, der omhandles i Loven af 25. Marts 1871, var ganske vist kun tvungen for Statskassens Vedkommende, idet det beroede paa Yderne, om de vilde benytte sig deraf; men det forekommer mig indlysende, at naar Staten forlanger de Afgifter, der indgaar i Statskassen, afløste med det 25-dobbelte af Afgiftens Pengeværdi i 4 % Obligationer, kan den ikke tvinge Tiendeejerne til at afstaa Tienden mod en mindre Erstatning.

Til Slutning skal jeg kun gøre nogle Bemærkninger om Statskassens Bidrag til Tiendeafløsningen. Vi gaar her ind paa et Spørgsmaal, der i de senere Aar har spillet en betydelig Rolle i den politiske Strid, og det er derfor ikke let at behandle Spørgsmaalet ud fra rent saglige Synspunkter. Naar jeg imidlertid har paataget mig at gennemgaa det forelagte Lovforslag om Tiendeafløsningen, kan jeg dog selvfølgelig ikke forbigaa dette Spørgsmaal. Jeg vil da herom sige, at jeg for mit Vedkommende betragter Tienden som en Grundbyrde. Der er heller ingen Tvivl om, at Regeringens Lovforslag hviler paa samme Betragtning, og i al Fald paa et Sted i Motiverne betegnes Tienden udtrykkelig som en Realbyrde. Naar Tienden altsaa maa betragtes som en Grundbyrde, for hvilken Tiende-

yderen i sin Tid har faaet Vederlag gennem en mindre Købesum for den tiendepligtige Ejendom, er det efter min Opfattelse umuligt ved rent teoretiske Betragtninger at begrunde, at Staten skal overtage nogen Del af denne Byrde. Men paa den anden Side maa det jo erkendes, at det ved den praktiske Løsning af et Spørgsmaal kan være berettiget at tage Hensyn til Omstændigheder, der ingen Rolle spiller ved den blot teoretiske Overvejelse. Hvis man f. Eks. tillægger det en særlig social Betydning at faa Tienden afløst, fordi man mener derved at udslette et Minde om tidligere Tiders Undertrykkelse af Bondestanden, kan man komme til, at Staten skal give i al Fald et mindre Beløb for at skaffe Tiendebyrden ud af Verden. Forslaget om Statsbidrag til Tiendeafløsningen forsvares ofte ved Betragtninger af denne Art, og jeg kan i og for sig nok forstaa saadanne Betragtninger, skønt jeg rigtignok for mit eget Vedkommende ikke kan tillægge dem nogen Betydning. For mig har det derimod større Vægt, at Staten allerede efter den gældende Tiendeafløsningslov giver et Bidrag til Tiendens Afløsning, og at det Princip, hvortil man ved en teoretisk Overvejelse af Spørgsmaalet nødvendigvis maa komme, altsaa allerede er brudt. Jeg nævnte før, paa hvilken Maade Staten bidrager til Tiendens Afløsning efter den gældende Lov. Maaske vil man indvende, at dette Bidrag dog kun er lille, men hertil maa jeg for det første sige, at det i Principet selvfølgelig er ligegyldigt, om Bidraget er noget større eller mindre. Og for det andet maa jeg gøre opmærksom paa, at Statens Bidrag til Tiendeafløsningen efter den nugældende Lov ingenlunde er saa lille. Staten er nemlig, som jeg før nævnte, for-

pligtet til at yde Tiendeyderne 3¹/₂ ⁰/₀ Laan til kontant Betaling af Afløsningssummerne, og denne Forpligtelse gælder uden Hensyn til Pengemarkedets Tilstand, altsaa selv om Staten kun kan stifte Laan til en væsentlig højere Rente. I Efteraaret 1900 var Kursen for 3¹/₂ ⁰/₀ Statsobligationer saaledes kun ca. 90. Hvis Staten den Gang, saaledes som Loven af 1894 tillader, havde afhændet 31/2 0/0 Obligationer til Dækning af Tiendelaan, vilde den altsaa straks have tabt ca. 10 % i Kapital. Nu har Finansministeriet ganske vist endnu aldrig benyttet sig af Retten til at afhænde Statsobligationer, idet Tiendelaanene ere udredede af Kassebeholdningen, men det er klart, at Statskassen alligevel i alle Tilfælde kommer til at tabe betydelig, naar den tvinges til at anbringe sin Kassebeholdning i 3¹/₂ ⁰/₀ uopsigelige Laan paa et Tidspunkt, hvor den med Lethed kunde skaffe sig over 41/2 0/0 Rente paa anden Maade. Paa samme Tid som 31/2 0/0 Statsobligationer stod i 90, kunde man købe 4 % Kreditforeningsobligationer til en Kurs af 87 à 88, og hvis en Tiendeejer i Aaret 1900 havde afløst sin Tiende efter lignende Regler som dem, der findes i det nye Lovforslag, vilde han altsaa have gjort en udmærket Forretning, idet han havde faaet Afløsningssummen kontant udbetalt af Statskassen, og naar han anvendte Afløsningssummen til Indkøb af 4 % Kreditforeningsobligationer, vilde han tjene 12 %. Naar han ligeledes brugte denne Sum til Indkøb af 4 % Kreditforeningsobligationer, vilde han efter Afløsningen kunne faa en betydelig større sikker Indtægt, end han tidligere havde haft af Tienden. De Tiendeydere, der afløste Tiende paa disse Vilkaar, vilde ganske vist ikke tjene synderlig i

Øjeblikket, men de vilde dog altid opnaa at faa deres Tiende omskreven til en Pengeydelse af samme Størrelse, der skulde høre op efter 60 Aars Forløb. Deres Ejendoms Værdi vilde altsaa dog efterhaanden stige ved Afløsningen, og selv om de ikke i Øjeblikket tjente noget, saa kunde de dog paa Grund af det billige Statslaan indgaa paa Afløsningen uden Tab. Det Statsbidrag, der gives i Loven af 1894 gennem de billige Statslaan, virker altsaa, i al Fald under de Pengeforhold, som vi havde i Aaret 1900, paa den Maade, at det sætter Tiendeejeren i Stand til at faa Tienden afløst med en større Sum end den virkelig er værd, og det bliver ikke ganske smaa Summer, Staten paa den Maade kan komme af med.

Og skal Staten overhovedet give Bidrag til Tiendeafløsningen, er det naturligvis aldeles fornuftstridigt, at
Bidraget væsentlig anvendes til at skaffe Tiendeejeren
en større Afløsningssum, end der med Rette tilkommer
ham, i Erstatning for den afløste Tiende. Selv om
Statens Bidrag efter det nye Lovforslag maa antages
at blive en Del større end efter Loven af 1894, saa
har det nye Forslag dog det ubestridelige Fortrin, at
Bidraget udelukkende anvendes til at lette Tiendebyrden for Tiendeyderne, medens Tiendeejerne faar det,
de har Krav paa, nemlig fuldstændig Erstatning, men
heller ikke mere.

Jeg haaber hermed at have gjort det klart, at Statsbidrag til Tiendens Afløsning aldeles ikke er noget nyt, som først skal indføres ved det nye Forslag, men at allerede den gældende Tiendeafløsningslov paalægger Statskassen ikke ganske ubetydelige Ofre. Naar man er bleven tilstrækkelig opmærksom paa dette Forhold,

kommer man selvfølgelig til at se noget anderledes paa Lovforslagets Bestemmelser om, at Staten skal overtage en Del af Tiendebyrden. Men der er en Omstændighed til, der virker i samme Retning. Det er Forslaget om Ophævelse af Gammelskatten. Om dette Forslag gaar igennem paa Rigsdagen, kan man ganske vist endnu ikke vide med Sikkerhed, men i denne Forbindelse er dette ogsaa ligegyldigt, thi hvad der ligger Lovgivningsmagtens Faktorer imellem, er jo ikke Spørgsmaalet om Gammelskattens Ophævelse, men om hvad der skal sættes i Stedet. Hvad der her interesserer os, er derfor kun dette, at man i Principet har slaaet fast, at Gammelskatten kan ophæves. Men man kan ikke foreslaa Gammelskattens Ophævelse og samtidig fastholde, at Staten intet maa bidrage til Tiendens Afløsning. Jeg for mit Vedkommende kan i al Fald ikke se, at der forsaavidt er nogen Væsensforskel paa Gammelskatten og Tienden. Jeg ved nok, at man i Teorien undertiden har villet opstille en Forskel, men jeg tror ikke, at dette er rigtigt. Jeg kan naturligvis ikke her gaa ind paa det teoretiske Spørgsmaal, men jeg vil blot sige, at jeg i al Fald anser det for umuligt at gøre det forstaaeligt for praktiske Folk, at der skulde være nogen Forskel paa Gammelskatten og Tienden. Jeg har ofte søgt at forklare Landejendomsbesiddere, at Gammelskatten og Tienden i Grunden maa betragtes som Prioriteter, og at det derfor var rimeligst, om man lod dem blive uforandrede. Erfaringen har lært mig, at det er overordentlig vanskeligt at trænge igennem med denne Betragtningsmaade, og hvis Gammelskatten skulde blive ophævet, er det selvfølgelig endnu vanskeligere at hævde denne Anskuelse for Tiendens Vedkommende. Vil man røre ved den ene af disse Afgifter, kan man derfor ligesaa godt røre ved den anden. Er det uretfærdigt at indkræve Gammelskat, er det ligesaa uretfærdigt at indkræve Tiende. Ja under denne Forudsætning kan man endogsaa paastaa, at Tienden er mere uretfærdig end Gammelskatten, for det første fordi Staten tidligere har fundet sig i, at nogle Jordejere befriede sig for Tiendebyrden, saa at Tiendepligten nu kun hviler paa en Del af Jorden, for det andet, fordi Staten har afhændet en stor Del af Tienden og altsaa forvandlet en Afgift til det Offentlige, for hvilken Yderen dog vilde faa nogen Fordel gennem de offentlige Indretninger, der blev underholdt ved Afgiften, til en Afgift til private, af hvilken Yderen aldrig kan faa nogen Nytte.

Jeg ønsker derfor at slaa fast, at man ikke kan komme til en rigtig Bedømmelse af Forslaget om Statsbidrag til Tiendeafløsningen, medmindre man erindrer dels, at der allerede gives Statsbidrag efter den gældende Tiendeafløsningslov, dels, at baade Folketinget og Landstinget i Principet have udtalt sig for Gammelskattens Ophævelse.

Schweiz's Arbejderlovgivning.

Af

Cand, mag. Edv. Ph. Mackeprang.

Det mest karakteristiske i den schweiziske Forfatning er den Adgang, som den aabner Folket til direkte Deltagelse i Lovgivningsarbejdet. Naar man taler om Schweiz's Lovgivningsfaktorer, kan man ikke mere nøjes med at nævne Forbundsforsamlingen og Forbundsraadet; man maa medtage Sekretariaterne, som repræsentere Folket direkte i Modsætning til Forfatningens indirekte Folkerepræsentation. Gennem Sekretariaterne kommer Forfatningsbestemmelserne om Referendum og Initiativ til at træde ud i Livet. Disse to Bestemmelser vilde uden Sekretariaterne kun være et dødt Bogstav, og naar Forfatningen nu virker efter sin Aand, skyldes det i væsentlig Grad Sekretariaterne. Disses Opgave er efterhaanden bleven større, ikke alene kunne de tage Initiativ til Lovene, ligesom de have den endelige Vedtagelsesret, men - hvad der er endnu vigtigere - de udarbejde i Virkeligheden ogsaa Lovene. Lovforslagene blive ikke Enkeltmands Tanker, men udarbejdes paa Grundlag af omfattende Enquêter, som enhver kan deltage i; herved bliver Schweiz's Lovgivningsvirksomhed saa mærkelig og interessant. Drøftelsen kommer til at hvile paa selve Folkets brede Grundlag; netop de, der vide, hvor Skoen trykker, kunne komme til Orde, kunne faa sagt, hvad de ville.

Hvad er nu egentlig Sekretariaterne? Rundt om i Schweiz findes — som i ethvert andet Land — talrige Foreninger, hvis Medlemmer drive samme Erhverv. Disse Hundreder af Foreninger ere i de sidste 30 Aar blevne samlede i 4 store Centralforeninger: Schweizerischer Handels- und Industrie-Verein, Schweizerischer Gewerbeverein, Schweizerischer Arbeiterbund og Schweizerischer Bauernverband. Hver af disse Centralforeninger har omtrent samme Organisation: Delegeretforsamling og Sekretariat. Sekretariatet er Foreningens Meddelelsesmiddel overfor Omverdenen, dens udøvende Raad. Disse 4 Sekretariater faa aarlig et vist Tilskud af den schweiziske Stat: Arbejdersekretariatet 25,000 Fr., de øvrige hver 20,000 Fr.

Den ældste af Foreningerne er Handels- und Industrie-Verein, der allerede blev dannet 1869 ved en Sammenslutning af 21 Lokalforeninger. Siden den Tid har den vokset sig stor og stærk, særlig efter at dens Sekretariat i 1878 gik over til at blive lønnet af Regeringen, hvilket naturlig maatte medføre, at Foreningen traadte i nærmere Forbindelse med Staten; saaledes sidder der i Foreningens Bestyrelse en raadgivende Delegeret fra Forbundsraadet. At Foreningen har gjort den schweiziske Handel uvurderlig Nytte, er utvivlsomt; især med Hensyn til Told- og Bankspørgsmaal har den ydet betydelige Arbejder, men ogsaa til Løsning af det sociale Spørgsmaal har den bidraget paa forskellig Vis,

f. Eks. gennem sin interessante Betænkning til den schweiziske Regering om Sparetvang, Arbejdsløshedsstatistik og Arbejdsanvisning.

I Handels- und Industrie-Verein var der ikke Plads til den mindre Industri og Haandværket, som derfor i 1870 dannede en egen Forening, Gewerbeverein; denne talte ved sin Oprettelse 36 Sektioner med c. 1750 Medlemmer; 20 Aar efter, i 1900, har Gewerbeverein 131 Sektioner med c. 26,000 Medlemmer. 1885 modtog den Statstilskud til sit Sekretariat, der under Ledelse af den dygtige Werner Krebs har udført betydelige Arbeider: Foreningen har saaledes udgivet et helt Bibliotek over økonomiske og sociale Spørgsmaal, de saakaldte Gewerbliche Zeitfragen (17 Bind), foruden talrige Betænkninger, Forslag, Enquête-Beretninger vedrørende Fabriklovgivningen, Lærlingevæsenet, Arbejdsløshedsspørgsmaalet etc. Gewerbeverein kan opfattes som Schweiz's Arbejdsgiverforening, der maaske i Fremtiden kan blive en Kampforening; hidtil har den paa dette Punkt holdt sig nevtral og ladet sine Medlemmer, de enkelte Underforeninger, frie Hænder.

Samtidig med at Gewerbeverein fik sit af Regeringen lønnede Sekretariat, anmodede Schweiz's største Arbejderforening, Grütliverein, om en lignende Statsunderstøttelse til et Arbejdersekretariat, en Anmodning, som Regeringen beredvilligt gik ind paa at efterkomme; dog skulde Sekretariatet ikke alene tilhøre Grütliverein, men være Repræsentant for alle Schweiz's Arbejderforeninger uden Hensyn til Religion eller politisk Anskuelse. I 1887 lykkedes det virkelig at faa dannet en saadan — noget mærkelig — Forening af alle Arbejdere: Schweizerischer Arbeiterbund,

hvis Hovedmedlemmer vare ovennævnte socialistiske Forening »Grütli«, den katolske Arbejderforening »Pius«, talrige Sygekasser etc. med ialt c. 100,000 Medlemmer. Foreningens Styrelse blev lagt i Hænderne paa fire Faktorer: et Delegeretmøde, som afholdes hvert 3dje Aar, en »Bundesvorstand«, et ledende Udvalg og Arbeidersekretariatet. Til Leder af det sidste valgtes den bekendte Greulich, der utvivlsomt har været den rette Mand til at gennemføre Sekretariatets Opgave: at værne Arbeiderklassens Interesser. Selv om Sekretariatet ofte har været Genstand for berettigede Angreb, har det dog i det hele og store, naar man ser hen til Sagens Vanskelighed, gjort sine Sager godt. Foruden at tilvejebringe Arbejderstatistik, f. Eks. en Løn- og Strejkestatistik, har det ligesom de andre Sekretariater afgivet talrige Beretninger til Regeringen om sociale Lovforslag og er, hvad der har lige saa stor Betydning, optraadt som Forligsdomstol i Arbejdsstridigheder (særlig over for Spørgsmaal om Erstatning til Arbejderne i Anledning af Ulykkestilfælde). Dette Sekretariat er for Schweiz, hvad de saakaldte arbejdsstatistiske Bureauer ere i andre Lande. I Smag med den engelske »Labour Gazette« og den franske »Bulletin de l'office du travail« udgiver saaledes Sekretariatet nu » Monatsblätter des Schw. Arbeitersekretariats«. Paa Delegeretmødet i Marts 1800 var der ialt repræsenteret Foreninger med c. 182,000 Medlemmer.

Det fjerde og yngste Sekretariat er Bauernverbands; trods sin forholdsvis korte Levetid — det blev oprettet 1898 — har det allerede gjort et betydeligt Arbejde ved at udgive talrige, ret omfattende Publikationer om Schweiz's Landbrug, Jernbanetariffer, Sygeog Ulykkesforsikring etc. Foreningens 19 Sektioner rumme c. 78,000 Medlemmer.

De efterfølgende Bemærkninger om den schweiziske Arbejderlovgivning ere i det væsentlige byggede paa Sekretariatsberetningerne.

Det Ord, vi oftest træffe i Arbejdersekretariatets Beretninger, er Revision af Fabrikloven af 1877. Denne Lov var i sin Tid en af de mest vidtgaaende Fabriklove i Evropa, den gav de schweiziske Arbejdere alt, hvad de i 1877 kunde forlange, og hvad der var muligt at faa gennemført ved Lov; senere have Arbejderne lært at stille større Fordringer.

I 1880 vedtog Nationalraadet at foranstalte en Revision af Fabrikloven, saa at flere Arbejdere kom ind under den (Motion Comtesse). Medens tidligere, med visse Undtagelser, kun industrielle Virksomheder med over 25 Arbejdere kom ind under Loven, bestemtes i 1801, at alle Industriforretninger, der beskæftigede 10 Arbeidere eller derover, skulde undergives Lovens Forskrifter. Der var Tale om at gaa endnu videre, saa at selv Anvendelsen af en enkelt Arbejder skulde bringe Virksomheden under Fabrikloven, men man veg af forskellige Grunde tilbage for denne Tanke. Dels vilde herved Loven om Erstatning ved Ulykkestilfælde, der gælder for alle Arbejdere under Fabrikloven, faa en langt større Udstrækning, hvad der kunde have sine Betænkeligheder - den hvilede allerede haardt paa de mindre Driftsherrer -, dels vilde den 11 Timers Maksimalarbejdsdag ødelægge den mindre Industri. Hertil kom endnu, at en saadan Udvidelse utvivlsomt stred mod Grundlovens Opfattelse af Begrebet Fabrik. Spørgsmaalet om Arbejderbeskyttelse i det lille Haandværk, sagde man, hørte hjemme i en Næringslov, ikke i en Fabriklov. Disse Indvendinger mod en større Udvidelse af Loven fik i lang Tid Arbejderne til at opgive Kravet herom; først i 1898 har Arbejdersekretæren i et lille Skrift forsøgt at modbevise de anførte Grundes Værdi; f. Eks. anfører Greulich, at det lille Haandværk nu næsten i hele Schweiz arbejder med en Arbejdsdag paa under 11 Timer.

Samtidig med ovennævnte Krav fremkom i 1889 Kravet om Indførelse af 10 Timers Arbeidsdagen. Imod dette ansøres i Almindelighed fra Fabrikanternes Side (Handels- und Industrie-Verein), at det overhovedet er skæbnesvangert at foreskrive Love om de voksne mandlige Arbejderes Arbejdstid for et Lands samtlige Industrigrene, noget Loven af 23. Marts 1877 tilstrækkelig har bevist. Noget mærkeligt tager dette sig ud, naar man samtidig læser i Fabrikinspektørernes Beretninger til Regeringen, at de tidligere Modstandere af 11 Timers Arbeidsdagen nu ere blevne nødte til at opgive deres Fordomme og erkende, at »nos industries, au lieu de péricliter, se sont au contraire developpées d'une façon réjouissante«. Og Fabrikinspektørerne tilføje: »Nous espérons faire prochainement la même expérience avec la journée de 10 heures«. Sandheden findes sandsynligvis i følgende Udtalelse i Schweiz's Beretning til Pariserudstillingen 1000: Maksimalarbeidsdagens Virkning paa Produktionen har hidtil kun givet »des resultats peu concluants«. Man maa her huske, at Loven giver Adgang til Overarbejdsbevillinger, der uddeles i ret betydelig Udstrækning, tidligere endog saa rundeligt, at Normalarbejdsdagen i mange Fabrikker blev til Undtagelse; i de sidste

Aar er Forlængelsen af Normalarbejdstiden dog kun 0.08 $^{0}/_{0}$. — Paa den anden Side have mange Industrigrene ikke Brug for saa lang en Arbejdstid; i de sidste Aar arbejdede;

57	0/0	af	Fabrikkerne		65*)	Timer	om	Uger
9	0/0	-	_		621/2		-	_
29	0/0		-		60	_		
5	2/0	-	_	mindre end	60	_	~	-

Medens Gennemførelsen af en 10 Timers Normalarbejdsdag endnu synes langt borte, er der mere Udsigt til at opnaa en Indskrænkning af de kvindelige
Arbejderes Arbejdstid, for saa vidt denne Indskrænkning kun gaar ud paa Forbud mod gifte Kvinders Arbejde Lørdag Eftermiddag. Et fuldstændigt
Forbud mod alt Fabrikarbejde af gifte Kvinder har
derimod vakt betydelig Modstand. Et saadant Forbud
vil, sige Fabrikanterne, kun bevirke en Forøgelse af
Husindustrien, hvor en virksom Kontrol er umulig, medens de gifte Kvinder i Fabrikkerne ere beskyttede
mod enhver Overanstrængelse.

Hovedmanglen ved Fabrikloven med Hensyn til Kvindearbejde er utvivlsomt, at kun en ringe Del af de kvindelige Arbejdere falder ind under Lovens Bestemmelser. Det er særlig de mindre Fabrikker med under 5 Arbejdere, der anvende Kvinder, og disse Fabrikker staa uden for Loven. At denne Mangel virkelig er tilstede, vise de talrige kantonale Fabriklove, vedrørende Kvindearbejde, fra de sidste 10 Aar. Jo yngre Lovene ere, des mere radikale ere de i deres Forbud; den ældste, for Byen Basel fra 1888, angaar alle

^{*)} Ifølge Loven maa der kun arbejdes 10 Timer om Lørdagen. Nationaløkonomisk Tidsskrift. XXXX.

Virksomheder, der anvende mere end 3 kvindelige Arbejdere; St. Gallens Fabriklov af 1893 sætter Grænsen til 2 Kvinder, medens de nyere for Glarus (1892), Zürich (1894), Luzern (1895), Solothurn (1895) og Neuchatel (1895) endog medtage alle Virksomheder, der overhovedet anvende kvindelige Arbejdere. Det mærkelige ved disse Love er deres store Rækkevidde, medens deres Bestemmelser om Arbejdstid (11 Timer), Forbud mod Søndags- og Natarbejde etc. ere analoge med den schweiziske Fabriklovs tilsvarende Bestemmelser; kun Zürich har afveget herfra, idet den sætter Arbejdstiden til 10 Timer (Lørdag 9 Timer). Ud over denne Beskyttelse for de kvindelige Arbejdere række de kantonale Fabriklove ikke, kun Glarus udstrækker ogsaa sin Fabriklov til voksne Mænd.*)

Da man kun i ringe Grad har kunnet faa Fabrikloven som Helhed til at omfatte flere Arbejdere, har man i enkelte Tilfælde valgt den Vej at faa en enkelt af Bestemmelserne til at gælde andre Arbejdere end netop dem, der vare under Loven. En saadan Ændring (Motion Comtesse 9/4 1891) har man forsøgt med Hensyn til Fabriklovens Bestemmelser om Lønbetaling: Fabrikanterne ere forpligtede til at udbetale Lønnen senest hver 14de Dag i lovlige Penge og i selve Fabrikken. Skønt det vel egentlig var Kantonernes Sag at lovgive paa dette Omraade, har kun en eneste (Unterwald) en Lov om Lønbetaling. Motion Comtesse vandt dog ikke Bifald hos Arbejdsgiverne; Handels-

^{*)} For Tiden behandles Lovudkast til Arbejderbeskyttelse i Kantonerne Tessin og Aargau, det første af ret stort Omfang omfattende alle Bygningsarbejdere, det sidste kun vedrørende kvindelige Arbejdere.

und Industrie-Verein betegner den som unødvendig og tildels uigennemførlig. Spørgsmaalet angik jo hovedsagelig den mindre Industri, hvor man ikke uden videre kunde se bort fra Naturallønsystemet, for saa vidt som Lønnen blev ydet delvis i Form af Kost og Logis; desuden havde Haandværkeren kun en lille Driftskapital samtidig med uregelmæssige Indtægter. Akkordarbejde og 14 Dages Betalingstid var det heller ikke let at forene.

Endnu maa vi omtale en ret berettiget Fordring, der er stillet af Arbejderne, nemlig om Udvidelse af Fabriktilsynet, eventuelt med Indførelse af kvindelige Fabrikinspektører. Tilsynet med Lovens Gennemførelse er overladt til 3 Fabrikinspektører; paa disses personlige Egenskaber hviler Lovens hele reelle Betydning. At faa Loven ført ud i Livet var særlig vanskeligt i den første Tid. De enkelte Kantonalregeringer vare vante til at styre sig selv; for mange af dem gjaldt det, at Fabrikloven var bleven vedtaget imod deres Vilje, de saa derfor gennem Fingre med Fabrikanternes Overtrædelser, idømte ringe Bøder, gav i altfor rigelig Udstrækning Tilladelse til Overarbejde o. s. fr. Kun ved Inspektørernes Energi lykkedes det at faa Loven udført efter dens Bestemmelser. Inspektørernes Arbejde er dog selvfølgelig ikke i Løbet af Lovens 25-aarige Bestaaen blevet mindre, selv om Kantonalregeringerne efterhaanden fra at være disse Embedsmænds Fjender ere blevne deres Medhjælpere. Inspektørernes Antal har været konstant, medens Fabrikkernes Antal er steget, og det er ikke muligt at besøge hver Fabrik mere end gennemsnitlig een Gang om Aaret.

Det erkendes da ogsaa almindeligt, at Arbejdet allerede nu er for stort, og sandsynligvis vil man blive nødt til at udvide Inspektørernes Antal til Trods for Schweizernes Frygt for Bureaukrati. For at selve Folket kan faa Lejlighed til at deltage i Inspektionen, forlanges desuden Bekendtgørelse af Navnene paa de Fabrikker, der faa Overarbejdsbevilling og Grunden hertil, samt offentlig Meddelelse om, hvilke Fabrikker der overtræde Loven og om Overtrædelsens Natur. Indtil der kommer en Revision af Loven, søger man at hjælpe sig, saa godt man kan; de nylig oprettede Arbejdssekretariater for Byerne Winterthur og Basel have saaledes faktisk overtaget Fabrikinspektørernes Forretninger. Ved Siden heraf er Tanken om kantonale Fabrikinspektører dukket op og for første Gang traadt ud i Livet i 1900 i Byen Basel.

Vi have her gennemgaaet Arbejdernes Hovedkrav med Hensyn til Fabrikloven, Krav, som om kortere eller længere Tid utvivlsomt maa opfyldes. For at faa et Grundlag for deres Paastande har Grütliverein for et Aar siden foretaget en omfattende Enquête angaaende Fabrikloven; naar de indsendte Svar ere bearbejdede, vil man være et godt Skridt videre hen imod Løsningen.

Foruden Fabrikloven findes endnu tre andre Love, der kunne betegnes som Arbejderbeskyttelseslove. Loven om Arbejdstiden i Transportanstalter indskrænker Arbejdstiden til 12 Timer daglig og kræver desuden 52 Fridage om Aaret uden Lønfradrag. Den oprindelige Lov fra 1890 angik hovedsagelig kun Jærnbane- og Dampskibspersonalet, senere er den gennem

Forordninger af 1891 og 1892 udvidet til Personalet ved Postvæsenet, Telegraf- og Telefondriften.

Loven om Tændstikfabrikationen er fornylig vedtaget og traadt i Kraft fra 1. April 1901. Ved sit Forbud mod Indførsel, Udførsel og Fabrikation af Tændstikker med gult Fosfor har den afhjulpet et betydeligt Onde; tidligere havde man forsøgt at hjælpe sig med et Reglement om Fabrikationen, men det viste sig, at denne Bestemmelse langtfra var tilstrækkelig til at værne Arbejderne mod den farlige Fosfornekrose. Allerede i 1895 blev der gjort et Forsøg paa at løse Spørgsmaalet ved at faa en Forfatningsændring til Gunst for et Tændstikmonopol, men Forsøget mislykkedes, hovedsagelig paa Grund af politiske Partimodsætninger (det monopolfjendske Vestschweiz).

Af langt mere vidtrækkende Betydning er dog den tredje Lov, Haftpflichtloven (om Erstatning til Arbejderne i Anledning af Ulykkestilfælde) af 25. Juni 1881, der igen var en Uddyben af Bestemmelserne i Artikel 5 i Fabrikloven. Denne Lov frembyder i mange Henseende stor Interesse særlig for os Danske, idet den i høj Gaad ligner vor Ulykkesforsikringslov.

Schweiz's Haftpflichtlov er, i Modsætning til de fleste andre Landes, i høj Grad gunstig for Arbejderne; den giver disse Krav paa Skadeserstatning i Tilfælde af Ulykkestilfælde eller Død, hvad enten Ulykken kan tillægges Fabrikanten eller skyldes et rent Tilfælde; Erstatningskravet er kun udelukket ved vis major eller ved den skadelidendes egen Skyld. Hertil kommer endnu, at visse Erhvervssygdomme ere indbefattede under Loven, og at Bevisbyrden er paalagt Fabrikanten. Som man ser, er den schweiziske Haftpflichtlov en

fuldstændig Modsætning til den tyske Lov af 1871, medens den i mangt og meget ligner den danske Lov om Arbejdernes Forsikring mod Følgerne af Ulykkestilfælde. Vor Lov er jo kun en udvidet Haftpflichtlov, og ikke, som man efter Navnet skulde tro, en egentlig Forsikringslov.

Tilfredsheden med disse to Haftpflichtlove, den danske og den schweiziske, er til Trods for deres indbyrdes Lighed meget forskellig. Medens Loven i Danmark virker fuldt ud tilfredsstillende - efter hvad man kan dømme af dens korte Eksistens - er Schweiz i høj Grad utilfreds med sin Lov. I 15 Aar har man, ganske vist hidtil forgæves, arbejdet paa en Erstatning i Form af en egentlig Ulykkesforsikringslov. Hvad er nu Grunden til denne forskellige Virkning af to nogenlunde ens Love? Vi kan paa dette Spørgsmaal svare: Arbejderforsikringsraadet. Uden dette vilde den danske Lov utvivlsomt have haft den schweiziske Lovs Skæbne; det Overopsyn, som Arbejderforsikringsraadet er i Danmark, findes ikke i Schweiz, man mangler i sidstnævnte Land ganske det Forligsorgan mellem Arbejdere og Arbejdsgivere, som Raadet danner hos os.

At Manglerne ved den schweiziske Haftpflichtlov virkelig i al Fald delvis ligge her, fremgaar bl. a. af en officiel Redegørelse*), hvori Lovens »Haupt-Uebelstände« angives at være følgende: 1) den foreskrevne Anmeldelse af Ulykkestilfælde sker ofte slet ikke, for sent eller ufuldstændigt, 2) de officielle Indberetninger om Ulykkestilfælde blive ikke foretagne objektivt, navn-

Botschaft des Bundesrathes an die Bundesversammlung vom 7. Aug. 1886.

lig med Hensyn til hvem der har Skylden, 3) Erstatning for Ulykkestilfælde finder enten slet ikke Sted eller kun paa ufuldstændig Maade, idet Arbejderen af Frygt eller anden Grund lader sig nøje med en af Arbejdsgiveren tilbudt Sum, 4) Misbrug af Artikel 9, saa at Byrden ved Haftpflichten faktisk overvæltes fra Arbejdsgiver til Arbejder.

Et Par andre Ulemper skulle vi endnu nævne. I den danske og ogsaa i den schweiziske Haftpflichtlov - om end i mindre Grad i den sidste - gaar man ud fra, at Arbejdsgiveren skal forsikre Arbejderne, men da det ikke direkte er paabudt, kan det hænde, at Arbejdsgiveren undlader at forsikre. Indtræffer nu et betydeligt Ulykkestilfælde, er det maaske umuligt for Arbeidsgiveren at opfylde sine Forpligtelser, Arbeideren faar ikke sine Penge, eller det betyder økonomisk Ruin for Arbeidsgiveren. At denne Ulempe ved Loven i al Fald for Schweiz er følelig, viser den schweiziske Typograffagforenings Petition til Regeringen: »Es sei das Haftpflicht dahin zu ergänzen, dass die Versicherung der Arbeiter gegen Unfällen obligatorisch erklärt werde«. Samme Petition nævner en anden Ulempe, der specielt er knyttet til den schweiziske Lov, nemlig den, at Arbejdsgiverne, naar en Arbejder rammes af en Erhvervssygdom, søge at befri sig for det økonomiske Tab ved at afskedige vedkommende. Hvis Arbejdsgiveren ogsaa her skulde forsikre, vilde denne Ulempe være afhjulpet.

Ret naturligt mente man i Schweiz ikke at have anden Udvej end fuldstændig at ophæve Haftpflichtloven og i Stedet indføre en Ulykkesforsikring. I 1890 blev der med ca. 280,000 Stemmer mod c. 92,000

givet Forbundet Beføjelse til at indføre en Syge- og Ulykkesforsikring; naar man ser hen til den uhvre Majoritet, hvormed Forslaget blev vedtaget, maa det forundre, at selve Loven 10 Aar efter ved Referendum blev forkastet med et tilsvarende Antal Stemmer. Alt dette tyder paa, at Loven - der omtrent var skaaren over samme Læst som den tyske Syge- og Ulykkesforsikring - lider af mange Mangler. Selv fra Arbeidernes Side mødte Loven kun ringe Velvilje, og Grundene hertil vare hovedsagelig følgende: 1) de Arbejdere, der nu ere under Haftpflichtloven, nyde ved mindre Ulykker en bedre Beskyttelse, end der vilde blive dem til Del under Ulykkesforsikringsloven, 2) Frygt for for høje Præmier, 3) Mistro med Hensyn til Lovens Gennemførelse. Disse Grunde fik mange af Arbejderne til at stemme imod Loven, til Trods for, at deres Foreninger officielt stemte for den. Saavel de Industridrivende som Bønderne holdt sig officielt passive; deres Foreninger vilde ikke tage Stilling til Sagen, men gav deres Medlemmer frie Hænder - en Passivitet, som kun kunde virke til Ugunst for Lovens Vedtagelse.

Hvad der egentlig er Lovens Hovedfejl, er vanskeligt at sige. De forskellige Interesser ere saa modstridende, et Kompromis saa vanskeligt, at det kun er med blandede Følelser, man nu giver sig i Lag med en ny Bearbejdelse. Det er ved saadanne Love, at det schweiziske Referendum viser sig som en Bræmse paa Lovgivningsarbejdet; hvor mange gode Sider man end maa tillægge Referendum, har det dog ogsaa sin store Svaghed: det er vanskeligt i Schweiz at gennemføre en Lov, der hviler paa et Kompromis. I Frem-

tiden ville dog maaske Sekretariaterne delvis kunne afhjælpe denne Ulempe.

Det vilde føre os for langt at gengive Ulykkesforsikringslovens sørgelige Historie; kun et enkelt Forslag fra Arbejdernes Side skulle vi nævne, nemlig Kravet om gratis Sygepleje. Medens Syge- og Ulykkesforsikringslovens Udkast krævede, at Udgifterne til Sygepleje og Sygepenge (2: Erstatning for det økonomiske Tab, Sygdommen foraarsager) skulde deles ligelig mellem Arbejdere og Arbejdsgivere, skulde nu den gratis Sygepleje ikke alene tilkomme Arbejderne, men hele Befolkningen, medens selve Forsikringen kun skulde angaa Sygepengene. Midlerne til at dække Statens Udgift ved en saadan gratis Sygepleje skulde tilvejebringes gennem et Tobaksmonopol. Et saadant Monopol behøvede ikke at fordyre Tobakken saaledes som en Told, hævdede Arbejderførerne, Staten kunde faa tilstrækkelige Midler alene ved at tage Rengevinsten, der nu tilfaldt Fabrikanterne. Selv Arbejderne lode sig dog ikke overbevise herom; det Initiativbegær, man søgte at faa i Stand for at indføre Tobaksmonopolet, kunde ikke faa samlet de nødvendige 50,000 Stemmer, og da det var umuligt at skaffe Staten Pengene (man regnede mellem 15 og 24 Millioner Fr.) til den gratis Sygepleje, faldt Spørgsmaalet af sig selv.

Hvilke Veje den nye Revision af Lovforslaget vil gaa, er endnu en Gaade. Kun skal vi nævne, at der fra enkelt Side — Arbejdernes — er gjort Forslag om at løse Spørgsmaalet om Sygeforsikring paa lignende Maade som i Danmark ved anerkendte Sygekasser med Statstilskud.

Den kantonale Lovgivning paa dette Omraade har

i hele denne Tid ret naturligt hvilet; kun Kanton Neuenburg har for nylig indført en fakultativ Folkeforsikring med Statstilskud.

Samtidig med Ulykkesforsikringen beskæftiger man sig for Tiden med en anden Gren af Arbejderforsikringen, nemlig Forsikring mod Arbejdsløshed. I Juni 1894 blev Forslaget til en Forfatningsbestemmelse om »Ret til Arbejde« forkastet af Folket. Direkte var Resultatet saaledes for Arbejderne lig Nul, men indirekte havde dog Opstillingen af dette Krav sin Betydning, idet det gav Anledning til en Rundskrivelse fra det schweiziske Industridepartement til Kantonalregeringerne og Sekretariaterne med Spørgsmaal om Muligheden af at indføre en Statsforsikring mod Arbejdsløshed. I den forløbne Tid er der indløbet Svar fra forskellige Kantonalregeringer og Sekretariater, men da det vigtigste af disse sidste, Arbejdersekretariatet, først for nylig har udtalt sig, har Sagen ikke kunnet føres videre.

Af de fremkomne Erklæringer er der Grund til særlig at fremhæve følgende. Gewerbevereins Sekretariat udtaler, at naar Staten forsikrer Arbejderne mod Ulykker og Sygdom, følger heraf ogsaa Statens Pligt til Forsikring af Arbejdsdygtige mod Arbejdsløshed; enhver, der er forsikret mod Sygdom og Ulykke, maa derfor ogsaa være forsikret mod Arbejdsløshed, og Forsikringen maa være obligatorisk; Forsikringsomraadet maa være hele Schweiz, et mindre Omraade er for lille til en rationel Forsikring; Arbejdsgiverens og Arbejderens Bidragspligt skal suppleres med Tilskud fra Staten; i Forbindelse med Forsikringen maa indføres Arbejdsanvisningsbureauer.

Som man ser, er det kun i store og grove Træk, at Sekretariatet udtaler sig; men det drejer sig jo her ogsaa først og fremmest om at fastslaa Princippet: om Forsikring mod Arbejdsløshed skal indføres eller ikke.

Handels- und Industrie-Verein vil have Spørgsmaalet løst paa en anden Maade, nemlig ved Indførelse af Sparetvang: fra Arbejderens Løn trækkes en vis Brøkdel, beregnet saaledes, at vedkommende heraf daglig i saa lang Tid, som hans Erhvervsklasses gennemsnitlige Arbejdsløshed varer, kan hæve et Beløb, der som Regel ikke maa være under Eksistensminimum. Vi kunne ikke her gaa nærmere ind paa hele dette interessante Forslag; kun skulle vi lige antyde de formentlige Fordele ved Forslaget. I Modsætning til Arbejdsløshedsforsikringen udelukker Sparetvangen Misbrug; der kan ikke være Tvivl med Hensyn til om Arbejdsløsheden er selvforskyldt eller ikke; Sparetvangen vækker Arbeiderens Ansvarsfølelse, da Summen jo for største Delen er fremskaffet af ham selv; man er fri for ethvert Skin af Understøttelse.

Arbejdersekretariatet stiller sig paa det praktiske Standpunkt ikke at fremkomme med uigennemførlige Forslag. Ethvert Forslag, der kræver positive Bidrag fra Arbejdsgivernes Side, maa efter Greulichs Mening henregnes hertil; skal et Forslag gaa igennem, maa det alene bygge paa Bidrag fra Stat og Arbejder. Man kan samtidig gaa to Veje. Den første Vej er »anerkendte« Fagforeninger; enhver Fagforening, der har indført Forsikring mod Arbejdsløshed, kan til sit Grundfond af Staten forlange 2 Fr. pr. Medlem een Gang for alle samt aarlig et almindeligt Statstilskud lig Halvdelen af den givne Understøttelse. Beretningen beregner

Statens Udgift (f. s. v. 100,000 Arbejdere ere forsikrede) til en aarlig Ydelse af 160,000 Fr. plus 200,000 Fr. til Grundfondene, et Tilskud, der er forbavsende lille. Den anden Vej er Statsbidrag til enhver Kommune, der indfører obligatorisk Arbejdsløshedsforsikring; de forsikrede Arbejdere skulle yde 3/5, Kommune eller Kanton 1/5 og Staten 1/5 af Udgifterne. Tænker man sig, at Schweiz's 18 store Bykommuner indføre en saadan Forsikring, vil Statsbidraget kun blive 150,000 Fr.; Greulich hævder saaledes, at det, ved Benyttelse af begge Forsikringsmaader samtidig, lader sig gøre at forsikre 200,000 af Schweiz's Arbejdere ved Hjælp af et aarligt Statsbidrag af 1/3 Million Fr. Til disse Forslag knyttes endnu Fordringen om Love, der skulle gaa ud paa at skaffe de Arbejdsløse Beskæftigelse, at ordne Arbejdsanvisningen og at regulere Arbejdsforholdene gennem »Berufsgenossenschaften«.

Ved Siden af disse Forarbejder til en Statsarbejdsløshedsforsikring har man i Schweiz Forsøgene paa lokal Forsikring mod Arbejdsløshed samt, hvad der ret naturlig staar i Forbindelse hermed, Forsøgene paa Arbejdsanvisning. Da disse Forsøg er almindelig bekendte, vil det her være unødvendigt at dvæle videre ved dem.

Et Omraade, hvor den kantonale Lovgivning har været meget virksom i de sidste Aar, er med Hensyn til de saakaldte Enighedskamre og Voldgiftsdomstole. Allerede nu findes en Lov herom i de 10 største industrielle Kantoner. Det ejendommelige ved største Delen af disse Kantonallove er, at de ere fakultative, 2: selve Kantonalloven angiver kun Hovedprincippet, medens den nærmere Ordning er

overladt de enkelte Kommuner, som tillige selv maa afgøre, om de ville have Loven til at gælde for deres Omraade. Kantonalloven angaaende Voldgiftsdomstole i Waadt blev indført i 1888; først Aaret efter vedtog Byen Lausanne at føre den ud i Livet, lidt efter lidt fulgte andre Kommuner Eksemplet, saaledes de Payerne 1891, Yverdon 1893, Vevey 1898 og Najon 1899. Ogsaa paa andre Omraader finde vi saadanne fakultative Love, f. Eks. Loven om Arbejdsløshedsforsikring i Kanton St. Gallen; selve denne Lov eksisterer endnu, uden dog for Øjeblikket at være effektiv, efter at Byen St. Gallen ophævede sin Lov i 1897.

Ordningen af Voldgiftsdomstolene er i de forskellige Kantoner bygget over samme Grundprincip: Prud'hommes. Erhvervene ere delte i Grupper; i hver Gruppe vælge vedkommende Erhvervs Arbejdere et vist Antal Repræsentanter (Maksimum i Almindelighed 15) og Arbejdsgiverne et tilsvarende Antal. Af disse Gewerberäte udtages for at afgøre det enkelte Stridsspørgsmaal i Almindelighed 2 eller 4, der sammen med en paa forskellig Maade valgt Opmand udgøre Gewerbegericht (Bureau de Concilation og Tribunal de Prud'hommes). Disse faglige Domstoles Beføjelse indskrænker sig i Almindelighed til at afgøre Stridigheder, der angaa Lærlinge- og Arbejdskontrakter, hvis Værdi ikke overstiger et vist Beløb (i Reglen mellem 300 og 600 Fr.). Af Lovens andre Bestemmelser kan mærkes, at Sagfører ikke maa anvendes, at Proceduren er mundtlig, og at Dommen skal falde inden for en kort Frist.

Virkningen er nogenlunde ens over hele Schweiz; nogle Forholdstal fra Byen Bern ville give os et Billede heraf. I 1895—1900 er der ialt indgaaet 1852 Klager, hvoraf Arbejdsgivernes udgør 6 %. Klagerne bleve afgjorte paa følgende Maade: i 45 af 100 Tilfælde faldt Dom (heraf ½ ubetinget til Gunst for Klageren, ½ ubetinget til Gunst for den anklagede), 40 af 100 Tilfælde afgjordes ved Forlig, medens Klagen i 15 af 100 Tilfælde toges tilbage eller afvistes. Stridsværdien (hvis Maksimum i Bern er 400 Fr.) var ret lille, i de tre Femtedele af Tilfældene under 50 Fr. Klagerne fra Arbejdernes Side angik mest Lønspørgsmaal, Arbejdsgivernes Klager mest uberettiget Afskedtagen. Loven foranledigede en aarlig Udgift af omkring 2000 Fr., Indtægterne vare c. 500 Fr. aarlig.

Alle disse Spørgsmaal om Arbejdstid, Arbejdsanvisning, Forligsdomstole etc. har man fra mange Sider ment med eet Slag at kunne løse ved Hjælp af Berufsgenossenschaften, obligatoriske Syndikater. Paa den schweiziske Gewerbevereins Delegeretmøde i Zug 1888 blev det bestemt at virke for en Revision af Forfatningen til Gunst for en almindelig schweizisk Næringsordning. Dennes nærmere Indhold blev Aaret efter fastsat saaledes: de Næringsdrivende skulle deles i Arbeidsgiver- og Arbeider-Berufsgenossenschaften, som under Statens Tilsyn opstille de nødvendige Bestemmelser angaaende deres Organisation og raadslaa i Forening om deres fælles Interesser. Om at indføre den ikke tidssvarende Lavsform er der derimod ikke Tale. Die Berufsgenossenschaften maa have korporativ Ret (Indførelse af Voldgiftsdomstole og Enighedskamre, Bestemmelser angaaende Læretidens Længde, Lærlingenes Normalantal o. s. v.). Naar Flertallet af Arbejdsgiverne saavel som Flertallet af Arbejderne i et

Distrikt vedtager Dannelsen af et saadant Syndikat, er denne Beslutning bindende for alle Arbejdsgivere og Arbejdere i Distriktet.

Saavel hos de mindre Næringsdrivende som hos Arbejderne vakte Sagen stor Interesse. Den nærmere Ordning gav dog Anledning til mange Meningsforskelligheder: om Oprettelsen af Berufsgenossenschaften skulde være frivillig eller obligatorisk; om Arbejdere og Arbejdsgivere hver skulde have deres Berufsgenossenschaft, der skulde underhandle sammen, eller begge danne eet stort, etc. En Standsning i Bevægelsen fremkom, da Folket i 1894 forkastede Forfatningsforandringen: »Forbundet er beføjet til at oprette fælles Forskrifter med Hensyn til Næringsvæsenet«. Man opgav dog ikke Kampen; paa den schweiziske Arbejdsdag 1896 i Winterthur og Gewerbevereins Delegeretmøde 1898 i Glarus var Spørgsmaalet igen fremme; men begge Foreninger have saa meget andet at varetage, at Arbeidet gaar ret langsomt for sig; Vejen er jo ogsaa lang, først Forfatningsændring og saa den egentlige Lov.

Vi have i Hovedtrækkene gennemgaaet Schweiz's Arbejderlovgivning og set, hvordan Schweizerfolkets Ønsker ere paa dette Omraade, hvormange Vanskeligheder der maa overvindes, hvor langsomt og grundigt man gaar frem, hvordan de enkelte Partier tage Hensyn til hinandens Meninger, — kan man andet end beundre dette Folk?

At Arbejderlovgivningen har gjort sit til, at den schweiziske Arbejder den Dag i Dag har en nogenlunde god Eksistens, en Eksistens, der i al Fald tilsyneladende kan maale sig med Arbejdernes i enhver anden Nation, er utvivlsomt. Curti skriver saaledes i sin Artikel om Socialismen i det store Værk La Suisse au dix-neuvième siècle: »Efter min Anskuelse er det Lovgivningen eller, om man vil, Statssocialismen, som mest har bidraget til at forbedre Arbejderklassens Stilling.«

I denne Udtalelse ligger, at ogsaa andre Faktorer have været virksomme i samme Retning. Arbejderforeningerne have saaledes gjort deres til at hæve Medlemmernes Stilling ikke alene økonomisk - af de fra 1860 til 1894 foretagne Strejker har største Delen haft et gunstigt Udfald for Arbejderne - men ogsaa intellektuelt: i 1898 havde Grütliverein 475 Diskussionstimer og 382 Foredrag, hvortil endnu kommer en betydelig Række Undervisningstimer i Sprog (400 Timer), Gymnastik (1937), Sang (2675) o. s. v. Ved Siden af disse Bestræbelser fra Arbejderne selv er der fra mange andre Sider: Arbeidsgiverne, les sociétes d'utilité publique og Kommunerne gjort meget for at forbedre Arbejdernes Stilling. Vi have i Schweiz talrige Fabrikssygekasser, Folkebanker, der ere grundede paa demokratiske Principper - i den store Folkebank i Bern bliver man Medlem ved i smaa Rater (1 Fr. maanedlig) at indskyde 100 Fr. -, Fabriksspare. kasser - i 1895 ialt 36, hvori der indestod 11/2 Million Fr. - o. s. fr.

Paa gensidig Forstaaelse mellem Arbejder og Arbejdsgiver synes det som Regel ikke at mangle, saaledes er i den nyere Tid det gamle Tantiemesystem igen levet op i det franske Schweiz; 1893 fandtes Tantiemesystemet i 11 Fabrikker i 2den Fabrikkreds, i

1898 i 29; af disse sidste udbetalte de 9 største aarlig c. 65,000 Fr.

Selv om Arbejderne saaledes kun med Tilfredshed kunne se tilbage paa deres økonomiske Stillings Udvikling i Slutningen af det 19de Aarhundrede, er der dog endnu meget at gøre, thi — siger Curti — »les classes inférieures mesurent leur bonheur à celui des classes fortunées, et chaque époque se trouve en présence de tâches nouvelles«. Disse tâches ere, som vi have set, i korte Træk: Revision af Fabrikloven, Forsikring mod Sygdom, Ulykkestilfælde og Arbejdsløshed samt Ordning af Næringslovgivningen.

Professor Westergaards Dødeligheds- og Sygdomsstatistik.

Harald Westergaard. Die Lehre von der Mortalität und Morbilität. 2te Aufl. Jena 1901. (Gustav Fischer).

Anmeldt af Marcus Rubin,

Professor Harald Westergaards Bog »Die Lehre von der Mortalität und Morbilität« fremkommer som en »anden fuldstændig omarbejdet« Udgave; første Udgaves Fortale er dateret Juni 1881, denne Udgaves Fortale Juni 1901, og i de tyve Aar har W. skabt sig et europæisk Navn, der gør ham og Danmark Ære. Den Produktion, der ligger imellem de to Udgaver, omfatter - foruden to nationaløkonomiske Skrifter, af hvilke det ene vedrører Nationaløkonomiens Teori (1891), det andet dens Historie (1895) - kun statistiske Emner. Hans Hovedværk er Statistikens Teori (1890) paa dansk og tysk, og ved Siden af mangfoldige Afhandlinger i danske, tyske, østerrigske og engelske Tidsskrifter, der hyppigst sysselsætte sig med de samme Spørgsmaal, som behandles i det her anmeldte Skrift og navnlig tage Sigte paa Sygdommes » Arvelighed« og paa Livsforsikringsproblemer, maa vel fornemmelig nævnes de to Bøger, han har udgivet

sammen med mig, nemlig Landbefolkningens Dødelighed i Fyns Stift (1886) og, paa dansk og tysk, Ægteskabsstatistik (1890).

Den Udgave af »Mortalität«, som udkom for tyve Aar siden, var i udvidet Form en Besvarelse af en Prisopgave ved Københavns Universitet, belønnet med Guldmedaille, og i Virkeligheden stod her for W. det afgørende Slag. Udrustet med solide statistiske og matematiske Kundskaber havde han med Jernflid i forholdsvis kort Tid samlet et omfattende Materiale allestedsfra til Dødeligheds- og Sygdomsstatistiken; han behandlede hele dette Materiale kritisk og supplerede det med nye, selvstændige Undersøgelser, paa Grundlag af dansk officiel Statistik eller af ham selv tilvejebragt Raamateriale; han indledede Værket med et Kapitel til Statistikens Metode, hvor han slog til Lyd for Fejllovens Anvendelse, uden hvilken han betragtede det meste af den Statistik, der produceres, som Dilettanteri. Værket bar i nogen Grad Præg af dets Lejligheds-Oprindelse og af dets hurtige Udgivelse; Undersøgelserne fulgte hinanden ret mekanisk, nogen organisk Gennemarbejden eller Sammenarbejden af det store Stof var vel forsøgt, men ikke helt lykkedes, og der gjordes fra Matematikeres Side Indvendinger mod Forfatterens anvendte Matematik. Alt dette udelukkede ikke, at Værket i Udlandet skabte Forfatteren hans Navn; det blev en atter og atter benyttet og citeret Haandbog og blev, trods sit store Volumen og Forfatterens hidtidige Ukendthed, forholdsvis hurtig udsolgt. Dette kunde vel delvis forklares af dets Værdi som »Nachschlagewerk« — dets store Rigdom paa tabellarisk ordnede Data, som man ellers intet

Steds havde saaledes samlet — men det hidrørte desuden og fornemmelig fra, at det var et ægte videnskabeligt Værk, Frugt ikke blot af omfattende, men af ærlig Forsken, ikke blot af sammenpakkede, men af ordnede Kundskaber, og saaledes at Resultaterne fremlagdes efter nøje metodisk Prøvelse og uden det mindste Forsøg paa at »tillempe« eller med Ord eller Tal tilsløre Uoverensstemmelser eller Mangler, paa hvilket Stadium af Undersøgelsen disse end maatte findes.

Naar man nu vil spørge om, hvor stort et Fremskridt man kan maale fra første til anden Udgave, da maa Svaret efter min Mening være, at der vel er et meget betydeligt Fremskridt, og anden Udgave er paa en Maade en helt anden Bog end første, men et Spring, en Overraskelse frembyder sig ikke. Som sagt fra én Side set foreligger her et helt nyt Skrift i anden Udgave; det er henved en halv Gang større end tørste og tæller nu over 700 store, tættrykte Oktavsider -, det har desuagtet udeladt eller sammentrængt Partier, der i forrige Udgave bredte sig, og indeholder til Gengæld ganske nye Afsnit, saaledes til Statistikens Historie; det er bygget op paa for Størstedelen nyt Materiale, saa at sige alt, hvad der i de tyve Aar er fremkommet i Alverdens Statistik til Belysning af de behandlede Spørgsmaal; det har indarbejdet i Stoffet Resultatet ikke blot af andres, men af Forfatterens egne talrige monografiske Undersøgelser i de tyve Aar, spredte rundt om i Fagtidsskrifterne, hvortil kommer en Rigdom af Undersøgelser, der her foreligge for første Gang: det danner et langt mere sammenhængende Hele, et gennemarbejdet Systemværk; det lader Teorien, Metoden - efter at der først udførlig er gjort Rede

for denne — just ikke faa mindre Anvendelse, men være mere tilbagetrængt, saaledes som det tilkommer Værktøjet, naar Værket præsenteres; det er endelig modnere i sin Fremstilling og humanere i sin Bedømmelse af Fortids og Samtids Statistik, ligesom det i det hele i al sin Tumlen med Sygdommenes og Dødens triste Fakta viser sig skrevet af en Mand, for hvem Videnskaben er human, Tjener for Menneskehed og Menneskelighed.

Naar jeg desuagtet mener, at Skriftet ikke virker overraskende eller viser en ny Forfatter, da ligger dette i, at det Skridt, første Udgave gjorde, er gjort. Anden Udgave arbejder jo paa samme Felt som første og anvender i det væsentlige samme Metode. Vi staa ikke overfor en Poet, der pludselig fremtræder som Lyriker, mens man hidtil troede, han alene var Epiker; ikke heller overfor en videnskabelig Forfatter, der har gjort nye Opdagelser eller dog taget helt nye Omraader under Behandling. W. hører til de Videnskabsmænd, der stilfærdigt uddybe og udforske de Skakter, de én Gang have fundet og banet sig Vej til -; eller rettere, saaledes have vi hidtil truffet ham i hans Forfatterskab. Jeg anser det ingenlunde for usandsynligt, at han, med denne »anden Udgave« bag sig, nu drejer om Hjørnet og vil lægge ud paany. Men dette er Fremtidsperspektiv og Fremtidshaab - og foreløbig ville vi holde os til den Bog, der foreligger.

Der kan naturligvis ikke være Tale om at give et Referat af Westergaards Værk; det vilde være ligesaa uoverkommeligt som unyttigt. Jeg skal indskrænke mig til at nævne, at Værket har 21 Kapitler, og at af disse de tre første synes mig mest tiltrækkende; det

første, Indledningen, indfører i Temaet og giver en god og sammentrængt Oversigt over, hvad det er, Skriftet vil sysselsætte sig med, og hvad man, foreløbig set, forstaar ved statistisk Metode. De to følgende Kapitler give Mortalitets- og Morbilitetsstatistikens Historie fra deres Begyndelse til Dato; det er et uhyre Stof, her er gennemarbejdet, og Arbejdets Resultater ere fremstillede overmaade fordringsløst og samtidig særdeles lærerigt; har Videnskaben end ikke naaet Stjernerne, har dens Vej i hvert Fald været per ardua. Det fjerde og femte Kapitel omhandler »Iagttagelserne« og »Iagttagelsernes (Materialets) Udnytten«; en Del deraf kan enhver læse - saa meget mere som Forfatteren har gjort sig Umage for delvis at gøre Fremstillingen tilgængelig for Mennesker, der ere i Besiddelse af almindelig Tænkeevne og elementær matematisk Indsigt -. . andre Partier udkræve videregaaende matematiske Kundskaber og kunne derfor kun være til Nytte for fagligt uddannede paa dette Omraade. Derefter følger hele Rækken af Kapitler, hvor Værkets positive Formaal fyldestgøres: en Fremstilling af Dødelighed og Sygelighed efter Alder, Køn, Civilstand, Fortid og Nutid, Land og Race, Opholdssted og Bolig, Formues og Samfundsklasser, Erhverv (liberale, Omsætnings-, Urproduktions-, Industrierhverv), Ernæringsmaade, Levevis. At man egentlig overalt straks indser, hvad der har dikteret Kapitlernes Følgeorden, tør jeg ikke paastaa, heller ikke at Forfatteren endnu i denne Udgave helt har kunnet mestre det vældige Stof; ikke faa Gange kommer man tilbage til de samme Spørgsmaal, og naaer man ned til Erhvervskapitlerne, bliver Skriftet paa sine Steder til en Art Opramsning af Undersøgelse

efter Undersøgelse; noget Helhedsbillede har vel imidlertid her vanskelig kunnet gives, og disse Afsnit ville faa størst Betydning i Sammenhæng med videre Forskninger paa de paagældende Omraader. Ind imellem de nævnte Kapitler findes saa Specialafsnit om Børnedødelighed, Dødfødsler, Selvmord og Ulykkestilfælde delvis de mest gennempløjede Felter i Dødelighedsstatistiken -, endvidere et Kapitel om Livsforsikringserfaringer og endelig et Slutningskapitel, hvor Forfatteren peger ud over sit Værk hen paa det meget, som Fremtidsstatistiken vil have at udrette, særlig til Belysning af de socialpolitiske Spørgsmaal, der med stedse stigende Styrke paatrænge sig Samfundet og os alle. Det skal endnu tilføjes, at Bogen er forsynet med et udførligt og meget nyttigt Sag- og Navneregister.

Det anførtes ovenfor, at fraregnet de Kapitler, som have en Fremstilling af den statistiske Metode til direkte Formaal, mærker man lidet til Værktøjet i Westergaards Skrift. Imidlertid vil jeg vove den Antagelse, at naar man i Størstedelen af Bogen ikke finder anden Metode« end den, der følger dels med almindelig videnskabelig Tænkesæt, dels med denne særlig overført paa statistisk Praktik, skyldes dette hovedsagelig, at der ikke har været Brug for mere. Jeg overser ikke, at W. hyppigt har haft Brug baade for Middelfejlsprøver og for Udjævninger og Interpolationer, men de have været underordnede Hjælpemidler til at sikre sig Undersøgelsernes Stringens. Nu er Stringens i og for sig selvfølgelig ikke noget underordnet i videnskabelig Virken — kun den fører fra Niflhejm ud i

Anskuelighedens Verden -, men netop Bevidstheden om dens uhyre Betydning kan bidrage til, at man skyder de Led af en Forskningsrække, hvor den kan anvendes i højeste Potens, i Forgrunden, medens andre Led, hvor den efter menneskelige Vilkaar ikke kan indtage samme Plads, ligesom sættes noget mere i Skammekrogen, selv om de ere de væsentligere for Undersøgelsen. Hvad W. angaar, lægger han, efter min Anskuelse, i dette Værk som i det hele i sin statistiske Virksomhed for megen Vægt, naar han behandler Statistikens Metode, paa Betydningen af de matematiske Kontrolformler, medens han i sit positive statistiske Arbejde ikke har nogen tilsvarende Brug derfor, simpelthen fordi Hovedarbeidet og Hovedvanskelighederne ikke ligge paa de Omraader, hvor disse Formler skulle eller kunne anvendes. Jeg forsvarer selvfølgelig ikke den raa Empiri overfor Anvendelsen af Love, der omfatte alt det, de skulle omfatte, og intet ydermere, men jeg frygter kun for, at det, som skolemæssigt maaske anses for det »vanskelige« i Statistiken, Formelapparatet, skal bidrage til, at man gør sig Opgaven for let, ved at Formlerne blive betragtede som en Slags Tryllekviste af Statistikens Udøvere, der selvbedrages under deres store mekaniske Arbejde med Opførelsen af en vidtstrakt og højtknejsende Bygning - medens selve denne hviler paa svigtende Grund.

Westergaards Motto er: »Observationes et numerandae sunt et perpendendae. Eftertrykket i dette Motto skal aabenbart ikke lægges paa, at Observationerne skulle tælles — thi det følger af sig selv —, men at de skulle vejes. Ind under »Tællingen« henregner jeg imidlertid den hele Skala fra den lille Tabel

til den vanskeligste Formel; ind under »Vejningen« Værdsættelsen af selve Observationerne, d. v. s. Undersøgelsen om Materialets Godhed i og for sig og dets Brugelighed til Formaalet. Den ideale Statistiker maa egentlig, ligesom Lassalle krævede af den ideale Nationaløkonom, være kyndig paa alle Videnskabens Omraader og for den Sags Skyld ogsaa paa alle det praktiske Livs. Den bedste Teknik gør ikke upaalideligt Materiale paalideligt, men paalideligt Materiale beholder sit Værd, selv slet bearbejdet; Bearbejdelsen kan jo gøres om. Foreligger der fyldigt og godt Materiale, vil ogsaa ofte den gode Teknik melde sig af sig selv. Naar vi, for at tage et elementært Eksempel, hos Fortidens Statistikere stedse fandt Forsømmelser overfor »Nævneren« - saa at man, for at udfinde Mænds Dødelighed i Forhold til Kvinders Dødelighed, sammenlignede de døde Mænd med de døde Kvinder i Stedet for døde Mænd med levende Mænd o. s. v. saa anser jeg det for utvivlsomt, at en væsentlig Aarsag hertil har været, at man har haft Kundskab om døde tidligere end om levende, ligesom man i det hele snarere har Kundskab om Begivenheder end om Status. Herom vidner iøvrigt ogsaa det attende Aarhundredes svenske Statistik; det tilstedeværende fortrinlige Materiale ikke blot muliggjorde, men affødte rationel Befolkningsstatistik, og dog kan man med Grund betvivle, at de svenske Statistikere som Metodikere stode over deres Samtids eller nærmeste Fortids øvrige statistiske Koryfæer. Jeg kunde ved hundrede Eksempler illustrere dette videre, men vil spare mig og andre Ulejligheden derved.

Hvad der kræves, er et Materiale, hvor Etiketten

dækker Indholdet, d. v. s. at Difteritis ikke omfatter almindelig Halsbetændelse, Selvmord ikke Ulykkestilfælde, Import fra Tyskland ikke Import via Tyskland, Udgifter til »Vej- og Brolægningsvæsen« ikke Udgifter til Kloaker etc.; dernæst et Materiale, som er saaledes leddelt, at det muliggør Undersøgelser om Enkeltdelene uden vilkaarlige Gætninger, d. v. s. at Gruppen »Skomagere« kan deles i Skomagermestre og Skomagersvende, »Skræddere« i Skræddermestre og Skræddersvende o. s. fr.; endelig et Materiale, der muliggør Sammenstillinger, saaledes at f. Eks. en Sygdoms Farlighed til forskellige Tider kan udmaales ikke blot efter Antallet af Sygdomstilfælde, men ogsaa efter Antallet af raske, der kunde blive syge, og Antallet af døde, der ere bukkede under for Sygdommen, eller at Arbejdslønnens Størrelse til forskellige Tider kan udmaales ikke blot efter selve den udbetalte Løn, men ogsaa efter den anvendte Arbejdstid og efter hvad der kunde faas for Pengene m. m. Et saadant Materiale maa forbindes med en Teknik, hvis Alfa og Omega er en analytisk Behandling, d. v. s. at man opløser Aarsagsbundtet i saa mange Enkeltaarsager som mulig, først isolerer, saa kombinerer Aarsagerne. Dette er den brede Landevej til god Statistik.

Vil man svare mig, at hvad jeg her har nævnt, er kun Betingelserne for al videnskabelig Forskning, ikke særlig for statistisk, vil jeg gerne indrømme det; her som saa ofte er der jo ogsaa kun Tale om at fremhæve én Side af en Sag, naar en anden formentlig for stærkt har betonet en anden Side af Sagen, og overfor Westergaards energiske Fremhæven af den specielle statistiske Teknik, til Vejledning om, hvorvidt Iagttagel-

serne ere talrige nok, eller om man behøver flere eller kan nøjes med færre, dernæst om, hvorvidt et »Udsving« er tilstrækkeligt til at konstatere en »virkelig« Aarsag eller kun hidrører fra en Tilfældighed, fremdeles om, hvorvidt en Række, der ser mistænkelig ud, lader formode Feilkilder i Materialet, m. m., har jeg villet accentuere mere almene Synspunkter, der baade teoretisk og praktisk forekomme mig nok saa vigtige. Man kan indprænte, at ved en Undersøgelse om »Dødfødte« gælder det om at have det rette Antal til at drage Slutninger af og ikke at drage forhastede Slutninger af »for smaa« Udsving; Hovedsagen er og bliver ved Sammenligning af Land og Land, Tid og Tid, Samfundslag og Samfundslag, at sikre sig, at der forstaas det samme ved Dødfødte og ved Levendefødte, og at sortere de Dødfødte, saa vidt muligt, efter Forældrenes Alder, Stand, Fødslens » Nummer« etc.; har man kunnet gennemføre denne Del af Undersøgelsen, skal det nok vise sig, at den længste og besværligste Del af Vejen er gaaet, ja den hele Vej, hvis Materialet i sig selv er saa stort, at der til Evidens ingen Fare er for forhastede Slutninger; blive Resultaterne endda usikre, kan det hidrøre fra, at man ikke har kunnet foretage den rette Afgrænsning til Aborter, eller at man ikke har kunnet løse det Tvivlsspørgsmaal, hvorvidt stor Dødfødselshyppighed hidrører fra for svage Mødre eller fra for stærke Børn, og mange lignende fysiologiske Problemer. Det er ikke »Formlerne«, hvis Anvendelse eller Ikke-Anvendelse man her vil maale den rette Statistiker paa.

Selve Benyttelsen af Formlerne kræver altsaa stor Varsomhed og betydelig Indsigt i de Forhold, Materialet omhandler. Hvis man overfor et Land med ringe internationale Vandringer anvender den almindelige Rentesrentes-Formel for Perioden imellem Folketællingerne for at udfinde det enkelte Aars Folketal, vil man have Sandsynlighed for at faa et nogenlunde rigtigt Resultat; men anvend den paa Irland i 1840'erne eller paa Amerika i 1880'erne, og Resultatet kan blive ganske meningsløst paa Grund af de saa at sige mekaniske Indgreb, der ere skete ved enkelte Aars omfattende Ud- eller Indvandring. Forud for Formlens Benyttelse maa der altsaa gaa et Studium af Landets økonomiskstatistiske Historie. Paa lignende Maade vil man meget ofte være stillet overfor Emner fra Agerbrugsstatistikens, Finansstatistikens og adskillige andre Omraader.

I det hele er naturligvis korrekt og korrekt anvendt Interpolation af væsentlig Betydning i Statistiken, men Interessen for Interpolation og Udjævning forøges for W., ikke blot fordi han særlig sysselsætter sig med Befolkningsstatistikens vidt førte Teknik og med Forsikringsstatistiken, men ogsaa fordi han gaar ud fra, at man i visse Tilfælde endog nok saa godt kan hjælpe sig frem ad disse Veje som ved Erhvervelse af detailleret Materiale (f. Eks. ved Fordeling af Befolkningen i Enkeltaars-Aldersklasser paa Grundlag af Materialets Femaarsdeling, i Stedet for ved direkte Opgivelser om Enkeltaarene o. s. fr.) W. tillægger som Helhed det Spørgsmaal afgørende Betydning, hvor meget man ved Hjælp af den rette Tal-Teknik kan spare i Indsamling og Bearbejdelse af Materiale, saa at man undgaar et Spild af Tid, Kræfter og Penge, der kan blive skæbnesvanger for Statistiken.

Jeg er enig med W. i, at adskillig officiel Statistik

indsamles (og udgives), der kunde spares; det hidrører fra den Tid, da den officielle Statistik for en stor Del kun bestod i Fremstilling af, hvad Regeringskontorerne til andet Brug havde til Raadighed, og som man mente uden Skade kunde trykkes; skulde de statistiske Bureauer i Dag begynde paa bar Bund, vilde man sikkert faa en anden Kvantitetsfordeling i deres Arbejder, end der nu finder Sted. Til den enkelte monografiske Undersøgelse vil det imidlertid stedse blive vanskeligt at afgøre, hvornaar man har indsamlet tilstrækkeligt Materiale, fordi der i det større Materiale altid kan gemmes Oplysninger, man ikke vilde finde i det mindre, og som ansporer til videre Undersøgelser. Noget andet er det, at naar Materialet foreligger, kan den rette Deling og Samling deraf kræve eksakte Metoder, uden hvilke der gøres baade overflødigt og fejlagtigt Arbeide.

Naar der dog tilvejebringes megen Statistik uden direkte Anvendelse af disse Metoder — og deriblandt Statistik af den mest vidtrækkende Betydning (foruden rigtignok adskillig værdiløs) — beror det paa, at ofte er Materialet af den Art, at det umiddelbare Skøn om dets Størrelse og om Udsvingenes Størrelse er tilstrækkelig, fordi det er saa store Tal og saa kraftige Udsving, man tumler med, at nogen Fejltagelse ikke let er mulig. Dette gælder jo i særlig Grad Bureaustatistiken. Dertil kommer, at selv om et Udsving er saa lille, at det, eksakt maalt, vil falde ind under de tilfældige Udsving og altsaa ikke betyde noget, kan man desuagtet lære noget deraf — eller saa meget deraf, som det ofte kun er Formaalet med Statistiken at belære om. Er Tonnagen gaaet ned fra 1000 til 999, vilde det være taabe-

ligt at fordybe sig i Aarsagen til dette Minus paa I; men ét er sikkert, noget Plus er der ikke konstateret, og hyppigt er allerede hermed fastslaaet en Sag af Vigtighed: Stilstand. Og omvendt, selv det knappe - maaske strengest taget ubenyttelige - Materiale tages med i Betragtning. Ofte vil man endog i Westergaards Bog træffe Angivelse af Iagttagelser, hvor Materialet faktisk er for ringe til at drage nøjagtige Slutninger af; men heller ikke W. har da haft Hjerte til helt at se bort fra dette defekte Materiale, selv om han end ikke ved Interpolationer kunde naa videre dermed; han fremhæver udtrykkelig, at Materialet er for lille, han udtaler sig saare varsomt om, hvad man tør slutte deraf, men den Tendens, Tallene umiddelbart give Indtryk af, gør han dog lempelig opmærksom paa, naar intet bedre Materiale haves for Haanden.

Det bør i denne Sammenhæng ogsaa huskes, at hvor afgørende en Vægt man end tillægger Fejlloven, indeholder den Dom, man i Kraft af Loven fælder om et Materiales Brugelighed, dog til syvende og sidst et Skønsmoment. Hvor Loven anvendes - som sagt, saare sjældent i Bureaustatistik - kommer man iøvrigt, ved Sammenstilling af de »erfarede« og de »beregnede« Tilfælde, til at maale et Udsving ved Forskellen imellem Gennemsnittet af samtlige Iagttagelser inclusive dem, der vise stærkt Udsving, og sidstnævnte. Men dette vil atter sige, at »Normalen« bliver medbestemt af Abnormiteten. Nu kan det vel være rigtigt, at et Koleraaars store Dødelighed og de efterfølgende Aars mindre Dødelighed staa i en saadan Vekselvirkning, at et Tiaars rette Normal først fremkommer ved Gennemsnittet af samtlige 10 Aar, incl. Koleraaaret.

Overalt behøver noget lignende dog ikke at være Tilfældet (eller vil en lignende Forbindelse i hvert Fald ikke kunne paavises), og den gammeldags Udtryksform, hvor man stillede den i Øjne springende Afvigelse i Modsætning til de andre Iagttagelser, har derfor, ved Siden af sine Mangler, ogsaa sine Fortrin i Forhold til hin.

Naturligvis afhænger Nødvendigheden af fine Maal og af eksakte Fremgangsmaader af den Korrekthed, man ønsker at opnaa, og af, om man tilsigter Resultater »i store Træk« eller nøje bestemte. Men en Hovedaarsag til at nøjes med førstnævnte er jo den, at ved Omsætningen i Tal af de usigeligt indfiltrede Fænomener f. Eks. fra det økonomiske Livs Omraade har man i det hele kun lidet Haab om at naa videre end til en yderst tilnærmelsesvis Rigtighed. Man frygter da for, efter Engel's Ord, at anvende Arbejde paa rigtige Decimaler, hvor de hele Tal ere fejle. Hertil kommer jo imidlertid, at Beregningerne i grove Træk erfaringsmæssigt ofte have vist sig tilstrækkelige, hvad der beror paa, at de Iagttagelser, man gør om et vist Forhold, ere gennemsyrede af en og samme Tendens, der bryder igennem endog ved en grov Haandtering af Tallene. Som Eksempel herpaa nævner jeg Beregninger om Prisbevægelser. Metodernes Antal er legio; men benytter man en anselig Vareliste paa nogle Hundrede Artikler, kan man tage et ganske raat Gennemsnit eller et Gennemsnit efter Economist-Index eller forsyne Varerne med Koefficienter efter deres Omsætnings-Betydning o. s. v., Resultaterne ville som Regel kun blive lidet forskellige. Man kunde fristes til at sige: selvfølgelig, thi paa det midtpunktsøgende i Fænomenerne vedrørende det undersøgte Omraade beror enhver

Mulighed for statistiske Love. Denne Regel saavel som Afvigelserne derfra er jo iøvrigt af fundamental Interesse for den praktiske Statistik, og saavel de herhen hørende Spørgsmaal som Spørgsmaalet om, hvornaar man skal operere med Gennemsnittet af samtlige lagttagelser, hvornaar med Gennemsnittet af de enkelte Gruppers Gennemsnit, saaledes at enhver naturlig Undergruppe, uafhængig af dens Omfang, faar samme Vægt som enhver af de andre, kunde jeg ønske langt stærkere betonet i pædagogisk Statistik, end det nu er Tilfældet (jfr. min Afhandling »Om Gennemsnit« i Nationaløkonomisk Forenings Festskrift. København 1897).

Det maa, forinden jeg forlader dette Emne, endnu være mig tilladt at gøre en Bemærkning om en Metode i Statistik, der, ligesom de foregaaende, holder sig til hver Dags Praksis. Det er om Procent-Anvendelsen. At denne beror paa en Fiktion, er ikke tilstrækkeligt levende ved Talfremstillinger endog indenfor habile Statistikeres Kreds. At der af 100,000 Børn dør 20,000 kalde vi: 20 pCt. Men det glemmes, at hvis der kun var 100 Børn, havde Tallet paa døde muligvis været under 20, fordi Dødeligheden kan være progressiv med Børnenes Antal. I det hele er det andet Hundredes Virkning aldrig det førstes lig, det tredje ikke det andets o. s. fr., og hvorledes Tilvæksten eller Afgangen virker, er hver Gang en Undersøgelse for sig. En Sælgekone kan gaa ud om Morgenen med for I Kr. Varer og gøre 100 Procent, den lille Købmand gør med en Kapital paa 10,000 Kr. maaske kun 10 pCt., Millionæren endelig kan efter Omstændighederne atter gøre 100 Procent, hvis han monopoliserer den hele

Forretning i sin Haand. At han tjener en Million paa en Million, betyder altsaa ikke, at han vilde have tjent 100 paa 100. Atter og atter se vi anført, at denne Bys Befolkning er vokset med 80 pCt., hins kun med 40, denne Havns Trafik med 60 pCt., hins kun med 30, uden Hensyn til, at de forskellige Udgangspunkter maa medføre forskellige Stigninger, maaske endog saaledes, at der er naturbestemte Grænser, som ere naaede det ene Sted og endnu ikke det andet. Hvis man vil kalde sligt Trivialiteter, vil jeg henvise til det internationale statistiske Instituts Beslutning for nogle Aar siden om at tilvejebringe en »Standard-Dødelighed« ved at overføre de forskellige Landes procentuelle Dødelighed pr. Aldersklasse paa Sveriges Aldersklassers Udfyldning (for at eliminere Forskellen i det forholdsvise Antal Individer pr. Aldersklasse i de forskellige Lande); som om russiske Børnedødelighedsprocenter vilde blive de samme med svensk Fødselshyppighed! Eller jeg vil - for at tage et helt tilfældigt, men lige for Haanden liggende Eksempel - henvise til Ingeniør Vedels Afhandling i forrige Bind af dette Tidsskrift (S. 573) med dens Procentsammenligninger mellem nord- og sydamerikanske Havnes Trafiktilvækst, uden Hensyn til om Tilvæksten ud fra højst forskellige Grundtal kunde og burde være ensartet.

Hvor fjærnt end alt dette kan synes fra Emnet, er det dog Led af samme Tankegang; der er i Hverdags-Statistiken Problemer, hvis formelle Løsning synes lette, men som i Virkeligheden indeholde megen og vanskelig Dialektik, hvis rette Behandling i hvert enkelt Tilfælde kan blive afgørende for ret Statistik. Den statistiske Videnskab begynder og ender ikke med

Interpolations- og Fejllovsformlerne. Men denne Sætning skal ikke dække, at svigtende Kundskab paa disse Omraader saavel som i det hele svigtende matematiske Kundskaber kunne være en baade følelig og følt Mangel hos den største Del af os nulevende Statistikere, ikke heller, at naar Statistiken gaar over i Sandsynlighedsregningen, maa man naturligvis kende denne tilbunds, hvor den skal have fuld Anvendelse. Det er ogsaa klart, at selv hvor man kan naa frem ved skarp Tænkning uden matematiske Hjælpemidler, kunne disse baade hurtigere og sikrere føre en til Maalet. Men lad mig overfor dette sidste kun tage den Reservation - flygtigt hensat og med alle Forbehold mod Mistydning - at den lige Linje vel er den korteste Vej imellem to Punkter, men ikke den eneste og navnlig ofte ikke den rigeste.

Hvis noget af det ovenstaaende skal betragtes som en indirekte Kritik overfor W., da er denne Kritik vel delvis et Udtryk for forskellige Standpunkter realitetsmæssig, men ogsaa for, at W. efter min Mening er for fornem en Forfatter. Hvad han betragter som almindelige Forudsætninger og Tilbehør til sund Menneskeforstand, docerer han ikke for sine Læsere; jeg anser disse Forudsætninger m. m. for sjældnere Varer end han og mener det mere nødvendigt at indprente dem.

At W. er en fornem Forfatter, fremgaar imidlertid ogsaa paa anden Maade af hans Bog. Jeg har i adskillige af Kapitlerne fundet smaa Indskud, lige til mellem to Kommaer, der vidne om, at Forfatteren

saare vel har haft Vanskeligheder og Komplikationer for Øje, som jeg selv mente ved Syslen med Spørgsmaalene sindrigt at have opdaget, henholdsvis løst; men han gør intet »Nummer« ud deraf. Han henpeger derpaa i Forbigaaende og gaar videre ad sin Vej. Imidlertid hænger dette dog ogsaa sammen med en vis anden Ejendommelighed hos W. som Forfatter. Han meddeler alt, hvad han anser for nyttigt, for positivt kundskabsgivende, og Talrække for Talrække, Tabel for Tabel, fra den ene Ende af Verden til den anden, træder os i Møde, men samlede Oversigter fremkomme forholdsvis sjældent; tit ser man ikke Skoven for lutter Træer, og i selve Emnernes Behandling har Forfatteren ikke den Glæde af Opstillingen, at lade Læseren følge Vanskelighedernes Afvikling én efter én, til Problemet præsenterer sig enkelt og samtidig løst. W. har i det hele ikke megen specifik Forfatterglæde. Ingen kan være Videnskabsmand, uden at være et Stykke af en Kunstner, og heller ikke kan nogen være Statistiker uden Fantasi; men naturligvis er alt saadant ulige fordelt, og hvad der end deraf maatte være faldet i Westergaards Lod, saa aabenbarer det sig kun forholdsvis lidet i hans statistiske Produktion. Det er ikke den overflødige Tale, den fade Popularisering, endsige den ordrige Svulst, der forlanges. Men det ønskelige er, at man paa naturlig Maade, ukunstlet, saa at sige som en nødvendig Følge af selve ens Arbejdes Tilrettelægning, lader Læseren gribes af de Ideassociationer, de Illustrationer til Tankegangen, der have grebet en selv; man tilvejebringer Overblik baade for sin egen og for Læserens Skyld, man faar selv Gavn deraf, og man

faar Læseren til at arbejde med og arbejde videre. Der er gensidig Befrugtning i dette og Fremme for Videnskab og Kundskab. Men sligt lader der sig vel ikke opstille Regler for: enhver synger med sit Næb.

Man vil maaske sige, at det foranstaaende er en besynderlig Anmeldelse af Westergaards Bog. Den har givet et Referat af Kapiteloverskrifter og spredte Bemærkninger om statistisk Metode i Almindelighed og om W. som statistisk Pædagog og Teoretiker og som Forfatter, men den har ikke taget nogen enkelt Del af Bogens materielle Indhold op til Behandling. Dog som alt ovenfor antydet, sligt lader sig formentlig ikke gøre i en Anmeldelse, uden at denne svulmede op i en urimelig Grad, ja Resultaterne af Westergaards Arbeide og den Vej, han er naaet dertil, lade sig næppe fremstille og diskutere uden gennem en Række af Afhandlinger. Imidlertid vil der jo for andre kunne blive Leilighed til en Behandling af de enkelte Spørgsmaal, alt som denne eller hin sysselsætter sig med Emnerne, thi overalt, hvor noget af disse Spørgsmaal kommer for til Undersøgelse, maa ogsaa Westergaards Værk fremdrages, det vil man nu og i lange Tider være lovlig fri for at komme udenom.

Det er min Overbevisning, at saa langt Indholdet af Westergaards Bog rækker, ere dens Resultater som Hovedregel Videnskabens sidste Ord til denne Dag. Vi have for os et Skrift, der ved sin Grundighed, sin metodiske Gennemførthed og sin uhyre Stofrigdom ikke blot ikke kunde være forfattet af nogen anden Dansk end W., hvad der har mindre at sige, men — saa vidt jeg skønner, og efter mange udenlandske Kollegers Mening, som jeg har haft Lejlighed til at erfare — ikke heller af nogen anden Nutidsstatistiker. Professor Westergaard kan være stolt af sit Værk, og vi med ham.

Den progressive Indtægtsskat.

Af

Laurits V. Birck.

Naar Forslaget om Indførelse af en stigende Skala i Statsindkomstskatten har mødt Modstand, er det ikke, fordi man i og for sig anser Satserne for at være for høje; det maa erkendes, at den foreslaaede Stigning er meget moderat. Gennemsnitssatsen er 14/5 pCt., der iøvrigt først naas ved 10,000 Kr., og højeste Sats er 21/2 pCt. Nu vil det for en Rigmand, der har 100,000 Kr. i aarlig Indtægt, ingen Rolle spille, om han skal betale Gennemsnitssatsen 14/5 pCt. eller Maksimumssatsen 21/2 pCt., de absolute Beløb er 1800 og 2500 Kr.

Men Modstanden mod Progressionen har en ren principiel Begrundelse: man frygter Følgerne; er Isen først brudt, er der principielt ingen Grænse for, hvor højt Satsen kan gaa — lige til 100 pCt. Professor Westergaard paaviser dette ved haarrejsende men faktiske Eksempler i sin Afhandling i Nationaløkonomisk Forenings Festskrift (1897).

Utvivlsomt havde det været det heldigste, om man kunde være naaet til Enighed om Kildebeskatningen, hvormed reelt det samme Maal naaedes som ved den progressive Personskat — og det uden at man bandt sig principielt. Men Kildeskatten er nu opgiven, og da vi næppe faar eller bør have en personlig Skat uden Progression, maa den i al Fald være rationel og indeholde saa mange Kauteler mod Misbrug som vel muligt.

Fordringen om den progressive Skat kan begrundes i Offerteorien. For at alle kan gøre det samme Offer, maa Ofret subjektivt føles ens haardt. Med den Fortolkning af Offerteorien havner vi i Evneteorien. Nu betyder — paastaar man — 1 Kr. for den, der har 800 Kr., mere end 10 Kr. for den, der har 8000 Kr. i aarlig Indtægt. Den sidste evner da at betale forholdsvis mere end den første.

Daniel Bernoulli opstillede Begrebet »den moralske Formue« og fandt i Krones Nytte som en Funktion af den Indtægt, der stod til vedkommende Indtægtnyders Raadighed. Tilnærmelsesvis kan det formuleres saaledes: Nytten af en Krone er for dens Besidder udtrykt i en Brøk, hvis Tæller er en Konstant, hvori Prisniveauet faar sit Udtryk, og hvis Nævner er Indtægtens Størrelse. Nytten af i Kr. er da $\frac{c}{n}$, hvor n er vedkommende Persons aarlige Indtægt, medens c er Konstanten. Heraf følger, at den Nytte, en Mand, der har en Indtægt af 1000 Kr. aarlig, har af i Kr., er $\frac{c}{1000}$; hvis han ejede 2000 Kr., vilde den være $\frac{c}{2000}$; ejede han 10,000 Kr., da $\frac{c}{10,000}$ o. s v.

Betaler jeg nu 10 Kr. i Skat, vil mit Nyttetab, hvis jeg har 1000 Kr. i Indtægt, være $\frac{c \cdot 10}{1000}$; har jeg 2000 Kr., da $\frac{c \cdot 10}{2000}$; har jeg 100,000 Kr., da $\frac{c \cdot 10}{100,000}$.

For at lide samme Nyttetab, bringe samme subjektive Offer, maa den, der har 1000 Kr., betale 10 Kr., naar den, der har 10,000 Kr., betaler 100 Kr. o. s. v. $\left(\frac{100 \cdot c}{10,000} = \frac{10 \cdot c}{1000}\right)$. Naar vi gaar ud fra Bernoullis Hypotese, finder vi, at Skatten, for at det subjektive Nyttetab skal være ens, maa forholde sig ligefremt til Indtægtens Størrelse, d. v. s. være proportionel dermed.

Længere kan vi ikke komme ud fra denne Hypotese, den eneste, der eksisterer, og den eneste, som Psykologerne mener at kunne verificere.

Skal vi begrunde en stigende Skala, maa vi derfor vende os fra de givne Teorier og søge tilbage til Nytteteorien, om end i en noget anden Udformning end den, hvori denne Teori oftest fremstilles. Vi betragter da ikke den direkte Nytte, Individet har af Staten, og følgelig ikke Skatten som en Betaling for Statens Tjenester; men vi vender os til den indirekte Nytte, som Individet har af det ordnede Samfund.

I et uciviliseret Samfund vil den enkelte i al Fald være i Stand til at erhverve sig Livsminimet. Dette bør absolut være skattefrit, da den, der kun har det aller nødvendigste, ikke har særlig megen Gavn af Samfundet. Jo større Indtægt der tilflyder en Person, des større Fordel har han — om end indirekte — haft af Samfundets Virksom-

hed, og des større en Andel i hans Indtægt er dette derfor berettiget til at tilegne sig. Statens Skatteret begrundes da ikke i en Overhøjhedsret, men i en Medproducents Ret til en Del af det ved fælles Virksomhed frembragte Udbytte. Vi kender fra den økonomiske Teori, hvilken Indflydelse visse af de producerende uafhængige Forhold - der bl. a. er udtrykt i Efterspørgslen - har paa Prisdannelsen og dermed paa en Bedrifts Overskud. En dygtig Driftsleder, en dygtig Forretningsmand manifesterer sin Dygtighed ved at faa det mest mulige ud af sin Bedrift; men, hvad der indenfor hver enkelt Virksomhed er det mest mulige, er bestemt af Forhold, Producenten ikke selv raader over; en Mand, der har 10,000 Kr. aarlig, kan have større Dygtighed i sit Fag, end en anden, mere heldig stillet, der har 100,000 Kr. aarlig. Jo større Indtægten, Belønningen for visse Samfundstjenester er, des større har da ogsaa Samfundets Medvirken i denne Indtægts Opstaaen været.

Denne Begrundelse er efter mit Skøn den eneste, der med Gran af Retfærdighed kan anføres for den stigende Skala; men den er ogsaa tilstrækkelig. Den Teori, at én Mand bør skatte mere end en anden, alene af den Grund, at han har mere Raad dertil, den simple Evneteori, er egentlig uholdbar, om den end falder godt i Traad med hele den Dyrkelse af Svagheden, som vor Tid er henfalden til. Ingen vil forlange, at den kyndige og vovsomme Fisker skal give af sit Dræt til den, der var bange for at gaa ud; ligesaalidt vil den Omstændighed, at en Mand har større Indtægt end en anden, i sig selv

være tilstrækkelig til at begrunde en større Skat for hin end for denne. Kun hvis man kan paavise, at Samfundet har en Andel i, at den ene just faar denne større Indtægt, staar vi overfor den progressive Skat som et Retfærdighedskrav. Men dette Bevis giver den økonomiske Teori ikke blot for Jordrentens, men ogsaa for Profittens Vedkommende.

Og naar Indtægten naar de mest fantastiske Højder, ja da kan man paa Forhaand sige sig selv, at kun en Del af den store Indtægt kan siges at være skabt af den Indtægtnydende selv.

Denne Begrundelse af den stigende Skala fornægter ikke den Indtægtnydendes egen Dygtighed og hans Andel i, at Indtægten er opstaaet; men den erklærer samtidig, at uden visse objektive Betingelser, som Samfundet har skabt, vilde den enkeltes kommercielle Dygtighed ikke have været saa profitabel.

Men hermed faar Progressionen ogsaa en anden Form: Staten er ikke berettiget til, fordi en Borger faar 1000 Kr. mere, end han før havde, at forhøje Skatteprocenten for hele hans Indtægt, men kun til at tage en forhøjet Procent af hans Merindtægt, de sidste 1000 Kr. Progressionen i det nu foreliggende Skatteforslag er, som før nævnt, meget moderat: 13 pro mille, naar man har 2000 Kr., 14 p. m., naar man har 3000 Kr. o. s. v., til 25 p. m. ved en Indtægt af 100,000 Kr. Men hvor moderate disse Satser end er, man studser ved deres Vilkaarlighed; man spørger stadig, hvorfor skal Skalaen nu stige med et større Mellemrum, f. Eks. et Sted fra 10,000 til 15,000 Kr., et andet Sted fra 50,000 til 100,000 Kr.,

hvorfor standser Stigningen ved 100,000 Kr., naar der dog allerede nu er Indtægter paa over 100,000 Kr., og Fremtiden rimeligvis vil vise os endnu større Indtægter paa Enkeltmands Haand?

Denne Bebrejdelse har ikke nogen bestemt Adresse, den rammer selve Systemet. Den progressive Skala er i den Form, hvori den er gennemført rundt om, en eneste stor Vilkaarlighed. Der er ikke Spor af Princip i den, den kan være et tjattent Forsøg, der reelt ingen Betydning har - eller den kan udnyttes som en systematisk Plyndring af de besiddende Klasser. Men skal vi have en progressiv Skat, skal den ikke blot være et Slag i Luften, men en virkelig Progression, der rammer de store og største Indtægter, og samtidig skal den i sig selv give Grænser, hvorudover Skatten i Følge sit eget Princip ikke kan gaa. Den skal ligesaalidt være noget Hokus Pokus, hvis eneste Betydning er, at den tilfredsstiller Doktrinarismen, som Ouverturen til en socialistisk Konfiskationssymfoni.

Af, at Samfundet har større Andel i, at det andet, end i, at det første Tusend af min Indtægt er opstaaet, følger, at Staten er berettiget til at opkræve en højere Skat af mit andet end af mit første Tusend Kr. Princippet i Progressionen bør da være dette, at Skatteprocenten kun stiger for det Beløb, hvormed Indtægten er stegen, ikke for hele Indtægten.

Dette Princip ligger — ganske vist vel skjult — i det Forslag til en personlig Indtægtsskat, der i sin Tid forelagdes af Finansminister Lüttichau, et Forslag, der modificeret gik igen i det Hørring'ske

Skatteprogram. I Motiverne til dette Forslag henpeges der paa, at Livsminimet bør være skattefrit for alle, og at der følgelig fra alle Indtægter skal drages det samme Beløb som skattefrit — et Standpunkt, der fuldt ud lader sig forsvare. Ønsker man nu en Progression, som lader sig forsvare med Retfærdighedsgrunde, maa dette Princip føres videre, saaledes f. Eks.:

```
Af de første

800 Kr. svares o pCt. = 0 Kr. ialt o Kr.

Af de følgende

200 Kr. svares 0,50 pCt. = 1,00 Kr., ialt 1,00 Kr.

200 - - 0,55 - = 1,10 -, - 2,10 -

200 - - 0,60 - = 1,20 -, - 3,30 -

200 - 0,65 - = 1,30 -, - 4,60 -

0, s. v.
```

Denne Skala har den Fordel, at den sætter en Grænse for, hvor meget der kan tages i Skat. Selv om man ved umaadelig store Indtægter lod Skatten vokse til 100 pCt., vilde det kun blive 100 pCt. af det sidste Tillæg til Indkomsten, ikke af hele Indkomsten.

I Eksemplet svares der af 1600 Kr. ialt 4 Kr. 60 Øre (c. 3 p. m.), idet der af de sidste 200 Kr. (fra 14—1600) svares $6^{1}/_{2}$ p. m., af de foregaaende 200 Kr. (12—1400) 6 p. m., o. s. v.

En Forhøjelse af Skatten kan ikke naas, uden at ogsaa Skatten forhøjes for de mindre Indtægter, alle Klasser vil da have Interesse af at holde Skatteprocenten nede.*)

^{*)} Iøvrigt skal jeg henpege paa, at det af Socialdemokraten P.

Knudsen i Skattekommissionen fremlagte Forslag til en Indkomstskat er en — om end ikke fuldstændig — Udformning af

Imidlertid vil det — som af Sax hævdet — være rigtigt at lade den progressive Sats blive aftagende, eller — hvad der kommer ud paa det samme — at lade Satsen stige med større og større Mellemrum. Lad for Indtægter mellem 800 og 2000 Kr. Satsen stige med ¹/₂ p. m. for hver 200 Kr.; lad derefter for Indtægter paa 2—6000 Kr. Satsen stige med ¹/₂ p. m. for hver 4000 Kr., mellem 6—12000 Kr. for hver 500 Kr., fra 12—24.000 for hver 1000 Kr., fra 24—40,000 for hver 2000 Kr., fra 40—60,000 for hver 4000 Kr., fra 60—100,000 for hver 5000 Kr., fra 100—200,000 for hver 10,000 Kr., fra 200—500,000 for hver 20,000 Kr. og fra 500,000 til 1 Mill. for hver 40,000 Kr., samt for Indtægter over 1 Mill. Kr. for hver 50,000 Kr.

Iøvrigt forstaar jeg ikke, hvorfor man helt har forladt Skatteklasse-Principet. Det vilde utvivlsomt lette Skatteligningen og Opkrævningen, om man satte den enkelte Skatteyder i en bestemt Klasse, saaledes at alle i denne Klasse svarede ens Skat. Enhver, der havde mellem 1800 og 2000 Kr. — enten han nu havde 1850, 1900 eller 1950 Kr. — skulde da svare ens Skat, eller — for at bruge vort Taleksempel fra før — enhver, der havde mellem 60,000 og 65,000 Kr., skulde svare samme Beløb i Skat. Man kunde da yderligere undgaa at forlade Formue- og Lejlighedsligningens sunde Princip, at tage Hensyn til den enkelte Skatteyders personlige Forhold, idet man da kunde tillade Ligningsmyndigheden at sætte en Skatteyder 2 Klasser

ovennævnte Princip for Stigningen. Skal jeg komplimentere Hr. Knudsen for hans Originalitet, eller skal jeg blot komplimentere ham, fordi han har sikret sig dygtig teknisk Medhjælp?

ned eller i Klasse op over den Klasse, han ved sin Nettoindtægt tilhørte.

Lad os eksempelvis opstille Skatteklasserne indtil Indtægter paa 9000 Kr.

```
Af de første
800 Kr. svares o pCt. = 0 Kr. o: af 800 Kr. 0,00 Kr
Af de følgende
200 Kr. svares 0,5 - = 1,00 Kr. 5: af 1000 Kr. 1,00 Kr.
           0.55 - = 1.10 - - 1200 - 2.10 -
           0.60 - = 1.20 - 1400 - 3.30 -
          0.65 - = 1.30 - 1600 - 4.60 -
200 -
200 -
          0.70 - = 1.40 - 1800 - 6.00 -
         0.75 - = 1.50 - 2000 - 7.50 -
200 ---
100 --
       - 0,75 - = 3,00 - 2400 - 10,50 -
          0.80 - = 3.20 - - 2800 - 13.70 -
400 -
          0.85 - = 3.40 - - 3200 - 17.10 -
400 -
         0.90 - = 3.60 - 3600 - 20.70 -
400 --
400 - 0.95 - 3.80 - 4000 - 24.50 -
400 -
          1.00 - = 4.00 - - 4400 - 28.50 -
          1.05 - = 4.20 - 4800 - 32.70 -
400 -
400 - - 1,10 - = 4,40 - - 5200 - 37,10 -
     - 1,15 - = 4,60 - 5600 - 41,70 -
400 -
          1,20 - = 4,80 - 6000 - 46,50 -
400 ---
500 - - 1,20 - = 6,00 - - 6500 - 52,50 -
      - 1,25 - = 6,25 - 7000 - 58,75 -
500 -
          1,30 - = 6,50 - 7500 - 65,25 -
500 -
          1.35 - = 6.75 - - 8000 - 72.00 -
500 -
500 -- -
           1,40 - = 7,00 - 8500 - 79,00 -
           1,45 - = 7,25 - 9000 - 86,25 -
500 ---
                  0, S. V.
```

En Indtægt mellem 5600 og 6000 svarer da 41 Kr. 70 Øre, naar en Indtægt af 1000 Kr. svarer 1 Kr., en Indtægt af 2000 Kr. 7 Kr. 50 Øre, en Indtægt af 4000 Kr. 24 Kr. 50 Øre o. s. v. Man vil se, at Satsen bliver staaende uforandret, hver Gang vi forøger Mellemrummet mellem Klasserne: Indtægter af 2000 Kr. svarer saaledes 0,75 pCt. af de sidste 200 Kr., Indtægter paa 2400 Kr. svarer ligeledes 0,75 pCt. af de

sidste 400 Kr., da ellers Overgangen fra Klassen 1800-2000 Kr. til Klassen 2000-2400 Kr. vilde blive for brat.

Med det givne Taleksempel, hvor Grundsatsen (2: den Procent, der svares af de første 200 skattepligtige Kroner) er ½ pCt., Stigningen ½ pro mille og Klasserne som paa Side 173 angivet, vil en Indtægtsskat for København indbringe c. 1½ Mill. Kr. Anser man denne Stigning for stærkere end ønskelig, kan man sætte Grundsatsen til 1 og ikke til ½ pCt. I saa Fald vil Skatten indbringe 2 Mill. Kr. — eller 150,000 Kr. mere end den af Regeringen foreslaaede.

Den her foreslaaede Progression tager noget lemfældigere paa Middelklassens Indtægter end Regeringsforslagets, men til Gengæld noget haardere paa Indtægter over 40,000 Kr.

Forsaavidt der alt i mange Bykommuner er indført progressive Skatter, turde det være rigtigt at opkræve dem efter samme Skala som Statsskatten, altsaa efter tysk Mønster som et Tillæg til den statlige Indkomstskat; Loven maatte da helst bestemme, hvormange Portioner det kan tillades Kommunerne at opkræve, saavelsom Statsskattens Maksimum. En statlig Indkomstskat, hvori Kommunerne ikke har Interesse, vil næppe indbringe saa meget som en Indtægtsskat, i hvis rigtige Paaligning de enkelte Kommuner selv ere interesserede.

Hvad der bør fordres af en Indkomstskat, synes da at kunne resumeres i følgende:

I. Inddeling af Skatteyderne i Klasser: 1ste Klasse: de skattefri, der har en Indtægt af indtil 800 Kr.*); 2den Klasse: mellem 800 og 1000 Kr.

- II. Jo højere vi komme op i Indtægten, des videre bliver Klassen, saaledes at fra 2-6000 Kr. omfatter hver Klasse 400 Kr., fra 6-12000 500 Kr., fra 12-24000 1000 Kr. o. s. v.
- III. Skattesatsen er stigende, dog at Stigningen kun indtræder for Tillæget i Indtægten. Den, der f. Eks. har 20,000 Kr., betaler samme Skat som den, der har 19000 Kr., plus et Tillæg, der procentvis vokser for det sidste (20de) Tusinde.
- IV. Skatten behøver ikke at fastsættes én Gang for alle, men kan, selvfølgelig indenfor en vis Grænse, være variabel efter Budgettets Behov.
- V. Samme Skat bør anvendes i Stedet for de gældende kommunale Indtægtsskatter.
- VI. Man bør bibeholde det Princip i Formue- og Lejlighedsskatten, at Ligningsmyndigheden kan sætte den Skatteydende 2 à 3 Klasser ned og 1 Klasse op efter hans personlige Forhold.

Jeg har her kun villet skitsere en Ordning, der er lige saa principielt begrundet som praktisk gennemførlig. Særlig har jeg ønsket at slaa til Lyd for en Progression, der kun omfatter Tillægget til Indtægten og ikke hele Indtægten.

Kan hænde, at en efter det her givne Princip

^{*)} I Købstæderne og paa Landet kunde der lægges 200 Kr. til den faktiske Indtægt, for at finde den skattepligtige, efter samme Princip, som indeholdes i Regeringsforslaget, om at det skattefri Minimum skal være større i end udenfor København.

bygget Indtægtsskat kommer til at hvile tungere paa de meget store Indtægter end den foreslaaede Skala, det er rimeligt; men deri kan man ikke se nogen Ulykke, naar man som jeg betragter Statens Ret til at opkræve en Indtægtsskat som en Medproducents Ret til en Del af det fælles Udbytte. Progressionen behøver ikke at være et praktisk ligegyldigt Offer til en Doktrin; af alle Molock'er er Doktrinarismen den, jeg nødigst vil ofre til. Den progressive Skat maa gærne ramme de større Indtægter, naar den blot er bygget efter saadanne Principer, at alle Skatteydere har samme Interesse af at holde Skattens Grundsats nede, og samtidig saaledes, at der er Grænser for, hvor højt Skalaen kan stige, og denne Grænse sættes - efter mit Skøn - ved Bestemmelsen om, at Procenten kun stiger for Tillæget til Indtægten og ikke for den hele Indtægt. Jeg vilde sikkert indtage en helt anden Stilling til Progressionen, ifald Indtægtsskatten var den eneste Skat; men Forbrugsskatterne bør selvfølgelig beholde deres Plads i Systemet, ligesom man i en større Anvendelse af Gebyrskatter og i Overskudet af Statens Erhvervsvirksomhed har fortræffelige Indtægtskilder, der vil gøre det unødvendigt i større Mon at ty til Indtægtsskatten.

Der er saa meget mindre Grund til at nære Betænkelighed ved en noget stærkere Beskatning af de største Indtægter, som man derved kan undvære den lidet rationelle Form for Dobbeltbeskatning, som den inkvisitoriske og nærgaaende Formueskat nu engang er.

Den skandinaviske Livsforsikringskommissions Lovudkast.*)

Af

Overretssagfører Ch. Skibsted.

Under denne Overskrift har Dr. phil. Carl Burrau i dette Tidsskrifts 6te Hefte for 1901 givet en kort Karakteristik af ovennævnte Lovforslag og en Kritik af nogle af dets Bestemmelser, som konkluderer derhen, at, om end nogle af disse Bestemmelser burde ændres, foretrækker han dog at faa Loven, som Udkastet foreslaar den, fremfor ingen Lov, hvorfor Ændringerne bør opgives, i Fald de paa nogen Maade sætte selve Loven i Fare. Ihvorvel jeg har den modsatte Opfattelse: hellere ingen Lov end denne Lov! og ønsker her at begrunde denne Opfattelse, og ihvorvel jeg vilde staa paa samme Standpunkt, selv om Talen var ikke om Lovudkastet, som det foreligger, men om et Udkast, der var ændret efter Dr. Burraus Ønsker, vil det dog maaske ikke være ganske unyttigt, at jeg ser lidt paa den ærede Forfatters Anker imod Udkastet og de Midler til deres Afhjælpning, som han

^{*)} Denne Artikel, der er tilsendt Red, i Januar Maaned, kunde, af Mangel paa Plads, ikke optages i Jan.-Febr. Heftet,

foreslaar. Dermed skal jeg da begynde, forsaavidt det kan gøres uden særligt tekniske Undersøgelser.

Under Nr. 1 anker Forfatteren over, at Lovudkastet krænker velerhvervede Rettigheder. Det gør det ganske vist i én Henseende saa groft, at det vilde føre til uløselig Konflikt, i Fald Udkastet uændret blev til Lov. Jeg sigter herved til Reglen om, at et Selskab ikke maa uddele Bonus, før end alle dets Organisations-, Stiftelses og Anskaffelsesomkostninger ere afskrevne. Thi en Mængde Forsikringer ere tegnede - ikke som Forf, siger med bestemt Forventning hos de Forsikrede om - men med udtrykkeligt udtalt Ret for de Forsikrede til Bonus efter Selskabets Regler ved Tegningen, og denne Ret krænkes paa det groveste ved Lovudkastets Forskrifter paa dette Punkt. Men denne Krænkelse vilde ikke formindskes ved Forfatterens Forslag, thi det gaar ud paa at ombytte Udkastets Regler med nogle andre Regler, der heller ikke have været til, da de paagældende Forsikringer tegnedes.

Mig støder det derimod ikke, at Udkastet nødvendiggør Indbetaling paa Aktiekapital, thi det er nu engang noget, man maa være forberedt paa, naar man tegner Aktier, at man af Eventualiteter kan blive tvungen til at indbetale mere paa dem, end man har tænkt sig, og en Lovbestemmelse er en af de mindst sørgelige af de Eventualiteter, som kunne virke i denne Retning.

Ej heller lægger jeg Vægt paa, hvad Forfatteren anfører om Pengeanbringelsen, saasom jeg ikke kan tro, at noget Selskab faktisk har sine Penge anbragte mod ringere Sikkerhed end den, Lovudkastet fordrer. Men under alle Omstændigheder hjælper den foreslaaede Ændring ikke, forsaavidt den gaar ud paa, at der ved

Lovens Ikrafttræden skal finde en Omvurdering Sted af Selskabets Panter. Ere Pengene anbragte efter Taksation, har man denne at gaa efter — den afficeres jo ikke af Loven — og ere de anbragte uden saadan, tvinge Lovens øvrige Bestemmelser en Taksation frem. Endnu mindre ser jeg Nytten af at lade Loven kræve fremtidig Omvurdering af Panterne hvert femte Aar: det vil gøre det vanskeligt at faa Laansøgere, og med at bøde paa Lovens tilbagevirkende Kraft har det jo intet at bestille.

At dernæst Lovudkastets Bestemmelser om Amortisation af Anskaffelsesomkostninger ere uheldige, skal jeg ikke modsige; men vil man, som Forfatteren foreslaar under Nr. 2, overlade Forsikringsraadet at fastsætte dem, kan man ganske lade dem uomtalte i Loven, thi efter Udkastet kan Forsikringsraadet gøre, hvadsomhelst det vil, altsaa ogsaa dette. Og vil man fastsætte, at hvad der ikke maa opføres som Aktiv for fornøden Formue, maa opføres som Aktiv for Garanternes Indbetaling, kan man ogsaa tie derom, thi for Lovudkastet kan man anbringe Garanternes Indbetaling, som man vil.

Den Metode, Forfatteren anbefaler som maaske endnu mere rationel, om end lidt besværligere, er for det første, saavidt jeg ser, ret besværlig og upraktisk, men dernæst er den lige saa lidt rationel som alt det andet, fordi ogsaa den opfører som Aktiv Tillæg, om hvilke det ikke vides, at de ville gaa ind, og endelig deler den med Udkastet den Fejl ikke at tage Hensyn til, hvad der faktisk og med Rette er udgivet.

Under Nr. 3 anker Forfatteren over, at Lovudkastet forbyder Anbringelsen af de til fornøden Formue hørende Midler i faste Ejendomme, som Selskabet ejer, og dette er ganske vist ogsaa en meget væsenlig Anke. Paa den ene Side afskæres Selskaberne derved fra at eje den Ejendom, hvori de have Kontor, hvilket er overmaade uheldigt, da de behøve brandfrit Rum og forskellige andre Ting, som man vanskeligt kan have, naar man bor til Leje. Derpaa vil Forf. bøde ved at tillade hvert Selskab at eje én fast Ejendom. Men hvor blive vi saa af? Et Selskab anser det for en god Spekulation at eje og udleje et Hotel og køber til den Ende Hotel d'Angleterre — skal det være, kan man jo ogsaa indrette sig Kontor der. Et andet Selskab har mere Tillid til Landbrug og køber sig derfor en stor Landejendom o. s. v.

Vigtigere er det imidlertid, at Forbudet mod at eje fast Ejendom paa den anden Side afskærer Selskaberne ganske fra at udlaane deres Penge imod Pant i fast Ejendom. Thi enhver, som indlader sig paa denne Pengeanbringelse, maa være forberedt paa at blive nødt til at overtage som Ejendom et eller andet Pant, og man kan i al Fald ikke indlade sig derpaa, naar det vides paa Forhaand, at man i paakommende Tilfælde absolut ikke kan overtage det. Heri er jeg enig med Forf., og det er efter min Anskuelse en af de væsentligste specielle Fejl ved Lovudkastet. Afhjælpes kan den paa ingen Maade, og navnlig ikke ved at følge Forf. i at tillade Selskaberne »midlertidig« Overtagelse af en Ejendom paa Grund af Debitors Misligholdelse. I dette Liv er alting midlertidigt, og Bestemmelsen vilde derfor tilstede at sidde med Ejendommen til Dommedag. Og vilde man sætte en bestemt Tidsgrænse, vilde det være lige saa galt til den anden Side,

saa vist som man ikke — i al Fald ikke uden stort Tab — bliver af med det, som enhver ved, at man absolut skal af med.

Ikke at tale om, at den foreslaaede Ændring vilde tilstede Selskaberne i al Fald i Løbet af nogen Tid at anskaffe sig et anseligt Antal Ejendomme; thi trods Udkastets Regler om den Sikkerhed, der skal fordres ved Pengeanbringelse, vilde det være en let Sag at placere sine Penge saaledes, at man havde den største Udsigt til — før eller senere — at faa Ejendommen.

Nej, Sagen er den, at Forbudet imod at eje fast Ejendom ikke lader sig begrænse, uden at man med det samme opgiver det helt, og opgiver man det, kan man lige saa godt, ogsaa med det samme, stryge enhver Regel om Pengeanbringelse. Hvad det kommer an paa, er, at der handles forsvarligt. Sker det, kan man anbringe Penge i hardtad hvadsomhelst, og sker det ikke, er enhver Regel spildt.

Som en Urimelighed tør det vel nok betegnes — se Forf. Nr. 4 — ikke at tage nogetsomhelst Hensyn til den ikke indbetalte Del af Aktie- og Garantikapital. Naar Landstingets Forslag har søgt at tage saadant Hensyn, kan man imidlertid trygt gaa ud fra, at Lov-kommissionens Undladelse deraf ikke skyldes, at man har overset Spørgsmaalet. Selvfølgelig har man indset, at der fornuftigvis ikke kan gives en almindelig Regel for, hvilket Hensyn der kan tages til den nævnte Faktor, og det er derfor man har bestemt sig for at lade den helt ude af Betragtning. Skulde der bødes herpaa, kunde det derfor ikke ske ved at vende tilbage til Landstingets Forsøg, men der burde staa i Loven, at det overlades til Forsikringsraadet i hvert enkelt Til-

fælde at bestemme, hvilket Hensyn der kan tages ti det ikke indbetalte. Det er imidlertid det, man ikke vil, fordi Fiktionen er, at det er ved Normer det hele skal ordnes. Det er kun, fordi denne Fiktion spiller fallit, at Udkastet ender med i Virkeligheden at lægge alt i Forsikringsraadets Haand — men herom nærmere nedenfor.

Er Talen om Sikkerhedsfondet, Forf. Nr. 5, møder os det samme. Kommissionen har Ret i, at Selskaberne bør eje noget mere end fornøden Formue, og hvor meget det skal være, skal saa normeres. At den trufne Afgørelse er irrationel, indrømmes vistnok af Udkastets Forsvarere, men en Norm skal der nu en Gang være. Her spiller imidlertid Tekniken for meget ind til, at en indgaaende Drøftelse kan finde Sted her, og jeg skulde derfor gerne gaa ind paa at erkende Forfatterens Forslag for en Forbedring, dersom jeg blot kunde komme efter, hvad Forfatteren mener med den »tilsigtede« Forandring i Rentefoden, der indgaar som Faktor i den af ham foreslaaede Funktion. Thi, som jeg forstaar Sagen, tilsigtes der netop ingen Forandring i Rentefoden. Under alle Omstændigheder har det af Forf. angivne Udtryk for Sikkerhedsfondet den Mangel, at det er for strængt for unge og for mildt for gamle Selskaber.

At Lovudkastet ikke skal gælde for, hvad vi kalde den mindre Livsforsikring, er ganske naturligt, thi Udkastet stiller Fordringer til Selskaberne, som den mindre Livsforsikring slet ikke har Raad til at opfylde. Men at Udkastet ikke har nogensomhelst Bestemmelse om, hvad der skal gælde for den mindre Livsforsikring, ere alle enige om at betegne som en væsenlig Mangel. Grunden dertil er imidlertid atter her ikke, at Koncipisterne have manglet Blik derfor, men derimod, at der med de Midler, som Udkastet har til Raadighed, ikke kan drages et bestemt Grænseskel for den mindre Livsforsikring. Kriterium i denne Henseende er ingen af de Ting, som Forf. nævner under Nr. 6, thi det kommer hverken an paa, om de paagældende Kasser have Karakteren af Velgørenhed — hvormange af dem have det? — eller paa, om de benytte Agenter, thi der er mange yderst tarvelige Kasser, som baade benytte Agenter, og som ikke benytte saadanne, og hvad er, naar det kommer derpaa an, en Agent?

At Lovudkastets Behandling af den mindre Livsforsikring er yderst uheldig, og at der fornuftigvis ikke kan stilles denne andet Kaar end et rent faderligt Tilsyn, er som sagt forlængst erkendt; men ved Ændringer i Lovudkastet lader der sig ikke bøde derpaa uden Brud med dets Forudsætninger. Der vil en Lov til, som er bygget paa ganske andre Principer.

Iblandt de Mangler ved Lovudkastet, som ere paapegede af den samlede Opposition, er — foruden alle de hidtil omtalte — ogsaa den, at Udkastet vanskeliggør danske Selskabers Virksomhed i Udlandet, og det vilde finde Paaskønnelse, hvis nogen kunde anvise Midler til at bøde derpaa. Det Middel, Forf. anviser under Nr. 7, nemlig at Arbejde i Udlandet skal være »Loven uvedkommende, for saa vidt saadan Forretning drives for særlig i dette Øjemed afsat Aktiekapital, og holdes paa særligt Regnskab«, vilde hjælpe ikke lidt, men det har den slemme Fejl, at det er upraktikabelt. Et Selskab kan hverken have to Aktiekapitaler med forskellige Formaal eller afsondre en Del af sin Kapital

eller Forretning som noget for sig, der hverken berører eller berøres af det øvrige. At sligt lader sig opføre, er en ret udbredt Tro hos ikke juridiske Forsikringsmænd, men det er Overtro.

Under Nr. 8 endelig anker Dr. Burrau over, at Lovudkastet helt har ladet ude af Betragtning, at vi have en Statsanstalt, der driver Konkurrence med de private Instituter. Her har Forf, som bekendt mig med sig. Intet har i højere Grad virket i Retningen af at demoralisere dansk Livsforsikring end, at Staten nu i en lang Aarrække, medens det var ganske umuligt at faa den til at give den mindste Smule Lov for den private Livsforsikring, ikke blot Gang efter Gang har givet den ene Lov efter den anden for sin egen Forretning, men tilmed har givet alle disse Love uden mindste Hensyn til, hvilken Indflydelse de maatte faa paa Livsforsikringen i Almindelighed. Men er det en skæbnesvanger Fejl til den ene Side, som hører Fortiden til, at man har lovgivet for Statsanstalten ganske, som om der i Landet ikke fandtes anden Livsforsikring, vilde det være en ligesaa utilgivelig og endnu mere skæbnesvanger Feil til den anden Side, om man nu vilde lovgive for den private Forsikring uden at huske paa, at der er en Statsanstalt. Og denne Fejl vilde komme til at høre Fremtiden til, i Fald man gjorde Udkastet - ændret eller uændret, det er ganske ligegyldigt - til Lov.

Thi selv om der ellers paa Grundlag af det Princip, hvorover Lovudkastet er bygget, — at Staten fører et diskretionært Tilsyn med al Livsforsikring — selv om der paa det Grundlag virkelig lod sig opføre en Lov, som var til at leve efter og under, hvorom jeg atter

henviser til det følgende - maatte en saadan Lov hertillands være umulig og utænkelig alene af den Grund, at Staten selv driver Livsforsikring. Thi at drive Forretning selv og paa samme Tid kommandere indtil den yderste Detail alle de Forretninger, som man konkurrerer med, det kan lige saa lidt betros Staten som nogen anden Næringsdrivende. Dette turde være indlysende, men er iøvrigt nærmere belyst i min af Dr. Burrau citerede Piece. Imidlertid synes Forf. ikke at dele denne Opfattelse. Han har ganske vist Blik for, hvor uheldigt det har været og er, at Staten selv driver Livsforsikring, og udmaler S. 565, rigtigt, hvad Følgen deraf vil blive; men at der kommer et nyt Moment til, et Moment af gennemgribende Betydning, naar Staten ogsaa skal kontrollere den private Forsikring, nævner han ikke. Dermed faar det nu forholde sig, som det vil, men det forstaar jeg under alle Omstændigheder ikke, at Forf. med det Syn, han har paa Betydningen af Statens Konkurrence, bryder sig om nogensomhelst Lov, saalænge denne Konkurrence varer, thi paa dens af Forf. fremstillede ødelæggende Virkninger kan ingen Lov for den private Livsforsikring bøde. Vil Forf. ikke sige med os andre: hellere ingen Lov end denne Lov, altid, men særligt da, saalænge Staten vil konkurrere! saa synes han mig at maatte sige: hverken denne Lov eller nogen anden Lov, saalænge den Konkurrence skal vare ved.

Afset fra dette ene Punkt, hvor Forfatterens Præmisser saaledes synes mig at føre til en ganske anden Konklusion end en Ændring i Lovudkastet, som han, naar det skal være, ogsaa kan være foruden, mener

jeg at have vist, at alle de af Forf. foreslaaede Ændringer ere enten unyttige eller umulige. Dette sidste atter enten af indre Grunde eller fordi de ikke kunne forenes med Lovudkastets Princip. Formelt kan jeg ganske vist siges at være enig med Forf. for de Ændringers Vedkommende, som gaa ud paa at stryge Bestemmelser i Udkastet. Men det er som sagt kun formelt, thi jeg er kun af den Grund enig deri, at jeg vil nave det hele Normvæsen bort, ikke derimod fordi jeg finder de Normer, som Forf. paapeger, skadeligere end de øvrige, som han vil lade staa.

Desværre har Behandlingen af Dr. Burraus Ændringer krævet saa megen Plads, at jeg maa begrænse mig stærkt med Hensyn til det, som er vigtigere, og som jeg derfor, naar jeg skal tage Ordet, hellere vilde have Plads for, nemlig Sætningen: hellere ingen Lov end denne Lov!

Idet jeg da paa Grund af Begrænsningens Nødvendighed overspringer den Redegørelse for de Principer i Almindelighed, om hvis Anvendelse der kan blive Spørgsmaal ved en Lov om Livsforsikringsvirksomhed, skal jeg straks kaste Blikket paa Lovudkastet, som det foreligger. Saa er der i Korthed dette at sige, at Udkastet gaar ud paa at afstikke faste bestemte Normer for alle de Ting, som have Indflydelse paa et Livsforsikringsselskabs Soliditet, og etablere et Statstilsyn, som paaser, at disse Normer efterleves. Af de Normer, som opstilles, ere en hel Del overmaade generende for Selskaberne, vel at mærke ikke blot de usolide, men ogsaa de solide. Eksempler derpaa findes i det foregaaende. Dette fik nu imidlertid endda være, hvis man derved kunde tilvejebringe en virkelig Sikker-

hed for, at Livsforsikringsselskaber ere sikre, saa at ingen, som vil forsikre sig, behøver at anstille den for ham ganske vist vanskelige Undersøgelse, om det Selskab, hvori han tænker at forsikre sig, er solid. Men den Sikkerhed er netop det, man er langtfra at kunne tilvejebringe paa den angivne Maade. Thi de allervigtigste Faktorer, de, som ere af den mest afgørende Betydning for Soliditeten, ere saa store Fluktuationer undergivne, at der ikke kan gives Normer for dem. Kommissionsudkastet er Slutstenen paa det Forsøg paa at tilvejebringe en Lovgivning med Normer, som begynder med et Regeringsforslag fra Begyndelsen af 1900 og fortsætter med et Landstingsforslag fra samme Aars Foraar, og denne hele Udvikling ender med, at Kommissionen omsider har faaet opstillet Normer for alle de Ting, som paa nogen Maade kunne normeres, og endda nogle flere. Men desuagtet er det som sagt langtfra nok til, at Maalet kan naas.

Dette erkender Kommissionen selv, og hvad gør den saa? Det eneste, som der er at gøre, idet den giver det Tilsyn, hvis Bestemmelse kun skulde være at paase, at Normerne overholdes, uindskrænket Myndighed til at herske over Selskaberne fra før deres Fødsel, indtil Tilsynet finder for godt at slaa dem ihjel. Dette siges vel ikke saa utilsløret i Udkastet, men det staar der ikke desto mindre, det er Meningen, og det er nødt til at være Meningen, dersom der skal være Mening i det hele.

Altsaa: det er den Mose, hvori Normativsystemets Tilhængere ere endte med at trænge hinanden ud, eller rettere sagt, hvori Systemet selv har maattet trænge dem ud, at Livsforsikringsselskaberne skulle staa under et Statstilsyn med diskretionær Myndighed. Jeg skal ikke her tale om, at det som foran bemærket er de store Selskaber, det gælder, ikke derimod de smaa, som trænge mest til Tilsyn, og som uden Skade kunne taale et saadant. Ej heller skal jeg paa dette Sted spørge, om der er Mulighed for nogetsteds at skabe eller af Mennesker sammensætte et Tilsyn saaledes, at det paa den ene Side har den fornødne Handledygtighed, og at man paa den anden Side kan betro det Hals- og Haandsret over Selskaberne. Jeg skal holde mig til det ene Spørgsmaal: hvorledes bliver dette Tilsyns Stilling til Normerne?

At Tilsynet kan vælte et Selskab, naar dette ikke holder sig Normerne efterrettelig, er klart, og ligesaa klart er det, at det, selv om Normerne ere efterlevede, kan vælte Selskabet paa dets Behandling af de Poster, som der ikke er Norm for. Men et Selskab, som baade har efterlevet Normerne og iøvrigt opført sig forsvarligt, kan Tilsynet vælte det under Paaberaabelse af, at Normerne ikke ere tilstrækkeligt betryggende? Lad t. Eks. et Selskab have udregnet fornøden Formue rigtigt og lad denne være tilstede saaledes anbragt, som Normen byder, men uden Forstand paa Pengeanbringelse, saa at Sikkerheden er daarlig, og en stor Del af Pengene virkelig er tabt! Der kan ikke være Tvivl om, at Tilsynet skal vælte et saadant Selskab: der kan ikke være Tvivl om, at Tilsynet ikke er bundet ved Normerne. Tilsynets Instruks lyder paa, at det ikke maa gaa galt, og skønner Tilsynet, at det vil gaa galt, uagtet Normerne ere fulgte, maa det kunne sige: vi bryde os ikke om Normerne, thi vi have Ansvaret.

Men hvad skulle vi saa med Normerne? Det

mindste er dog, at Selskaberne maa have Sikkerhed for, at, naar de have efterkommet Normerne, kan der ikke tilstøde dem noget fra Tilsynet paa de Omraader, som der er Normer for. Ellers ere Normerne kun en Hemsko paa Selskaberne, som hindrer deres Dispositioner og Udvikling og koster dem baade Penge og Ulejlighed, kort sagt en Spændetrøje, der indskrænker deres Evne til at gøre Nytte og forringer deres Modstandsdygtighed, saa at de desto lettere hjemfalde til at rives overende af den diskretionære Myndighed.

Dr. Burrau finder S. 555 Normativbestemmelser velgrundede sfor at hindre Vilkaarligheder og fastslaa den Aand, hvori Loven bliver at anvende«. At de ikke hindre Vilkaarligheder, ses af det anførte, og hvorledes skulle de kunne fastslaa den Aand, hvori Loven bliver at anvende? De fastslaa ikke andet end bundne Selskaber og et ubundet Tilsyn, og hvis der er nogen Aand i det, er det en, som vi alle maa bede os fritagne for.

Normer, der ikke kunne holde, hvad de love, og derfor ende i Despoti, som ikke engang er bundet ved dem, erkendes af den hele store Opposition for den mest ulogiske og uheldige Ordning af Sagen. Saa hellere — naar galt skal være — et utilsløret Despoti, slet ikke andet end et Tilsyn med diskretionær Myndighed! I Realiteten er det det samme, men vi spares dog for Illusionen, og Livsforsikringsselskabernes Levedygtighed forøges derved.

Hvis det da var muligt at tilvejebringe et Tilsyn, som man trygt kunde betro en saadan Myndighed! Men det er det, som Oppositionen ikke tror lader sig opføre i noget Land, og som den er vis paa ikke lader sig gøre hertillands, fordi Staten selv driver Livsforsikringsforretning. Herom har jeg sagt det fornødne foran, og det behøver ikke at gentages.

Da nu det, Lovudkastet helt igennem beskæftiger sig med, er at give Normer, og det saaledes, at, naar man tager Normerne bort, bliver der alene diskretionært Tilsyn tilbage, saa er herved forklaret, hvorfor det maa hedde: hellere ingen Lov end denne — altid, men særligt da, saalænge vi have en konkurrerende Statsanstalt.

Endnu kun et Par Ord om, hvad der er passeret siden Lovudkastets Fremkomst i Begyndelsen af 1901. Da Folk havde haft Tid til at sætte sig ind i Udkastet, viste der sig her og i Sverige at være en stærkt udbredt Misfornøjelse med det. Dette førte til Sammenkaldelsen af et Møde i Maj 1901 af alle dem, som vare misfornøjede med Udkastet, i den Hensigt at faa konstateret, hvor udbredt og hvor begrundet Uviljen imod Udkastet var, og derefter bestemme, om der burde rejses Modstand imod det. At man ikke inviterede Lovkoncipisterne med til dette Møde, ligger ligefor. De havde haft et halvt Aar til deres Arbejde og holdt Møder i Ugevis, og de havde nu talt; derefter var Turen til os andre at arbejde sammen og sige, hvad vi mente. Der mødte Repræsentanter for det langt overvejende Antal af Livsforsikringsselskaber i Danmark og Sverige, deriblandt Dr. Burrau, og de underskrev alle en Erklæring. I denne staar der ganske vist, som Dr. Burrau skriver, at man nærer store Betænkeligheder imod Udkastets Ophøjelse til Lov, men der staar ogsaa udtrykkeligt, at man bestemt modsætter sig denne. Endvidere nedsattes en dansk og en svensk Komité til at udarbejde en Motivering af denne Udtalelse, og

den danske Motivering forelaa trykt og udsendtes i Slutningen af Juli. Omtrent en Maaned senere afholdtes Kongres i Stockholm, til hvilken Lovudkastets Koncipister og alle Livsforsikringsselskaber i Skandinavien vare indbudte med Tilkendegivelse af, at Lovudkastet var første Punkt paa Dagsordenen. Her var Stedet, hvor Lovudkastets Forsvarere skulde møde: de kendte Oppositionens Klagepunkter og havde Tid til at forberede sig derefter. Men de mødte ikke, og der vedtoges en Resolution, som i Korthed sluttede sig til Majudtalelsen. Kun to af dem, som havde underskrevet denne, erklærede nu at kunne modtage Loven med visse Ændringer, og den ene af dem, Dr. Burrau, berettede, at han alt havde begyndt paa et Ændringsforslag.

Naar nu Dr. Burrau bebrejder den danske Motiveringskomité, at den har været for negativ, er dertil at svare, at den havde Mandat til at motivere Modstanden imod Lovudkastet og angive, i hvilken Retning Lovgivningen burde gaa, ikke derimod til at forelægge et nyt Lovforslag. Et saadant maatte det være Regeringens Sag at udarbejde, i Fald den fandt Motiveringen grundet, og Motiveringen angiver ganske bestemt, hvorledes man ønsker Sagen ordnet, saa bestemt, at det fornødne Program for Udarbejdelsen foreligger. Om Regeringen vil efterkomme Opfordringen dertil, vides ikke, og der er overhovedet ikke tilflydt Oppositionen noget som helst Svar enten fra Regeringen eller Lovudkastets Venner. Men efter det udførlige Program for en Livsforsikringslov, hvormed den danske Komités Motivering som sagt ender, er det ubegrundet at sigte denne Komité for slet ikke at ville have nogen Lov, og denne Dr. Burraus Sigtelse er saa meget forunderligere, som Forf. jo dog maa vide, at Komitéen bestod af Folk, der have arbejdet for at faa en Livsforsikringslov, ihærdigt og i mange Aar, før han tænkte paa at blive Livsforsikringsmand.

Naar Dr. Burrau dernæst siger, at dog »ikke alle Livsforsikringsmænd i Skandinavien har modtaget Lovforslaget« med Tilfredshed, og at »nogen Opposition jo ingen Skade er til«, saa er det vanskeligt deraf at faa ud, at faktisk de fleste svenske Livsforsikringsselskaber ere bestemte Modstandere af Lovudkastet tilligemed alle danske undtagen to, nemlig det, hvorfor Dr. Burrau er Direktør, som nu er gaaet over, og det, i hvis Direktion jeg for Tiden i dette Spørgsmaal er overstemt af mine to Kolleger.

At Dr. Burrau har skiftet Mening, siden han underskrev Majudtalelsen, er ikke at bebrejde ham. Naar man uden Forberedelse bliver stillet ligeoverfor en saa vanskelig Opgave som Livsforsikringslovgivning, er det ikke mærkeligt, at man ikke straks finder sin rette Plads, og om Dr. Burrau, naar han bliver noget mere forfaren i disse Sager, skiftede Standpunkt endnu en Gang, skulde heller ikke det tage paa mig. Men paa Kongressen i Stockholm bad jeg ham fra Talerstolen, naar han fik sit Ændringsforslag færdigt, at lade os andre se det og drøfte det med ham, og det havde været klogt, om han havde fulgt dette Raad.

Thi man kan ikke med Nytte operere paa egen Haand som Livsforsikringslovgiver, naar man ikke baade har været længere Tid ved Livsforsikringen og sidder inde med flere Forudsætninger for Deltagelse i Lovgivningsvirksomhed, end Tilfældet er med Dr. Burrau; og havde han ladet mig se sit Ændringsforslag, havde jeg sikkert i kortere Tid, end det tager at læse mit Svar til ham, overbevist ham om, at Forslaget stod sig bedst ved ikke at komme videre. Saa var det af Dr. Burrau selvanden dirigerede Selskab ikke kommet til at staa i Stikken for, at det har ladet hans Ændringsforslag med Motiver trykke som en Adresse til Regering og Rigsdag og omdele til Rigsdagens Medlemmer, og saa var dette Tidsskrifts Læsere slupne for baade Doktoren og mig.

2. Januar 1902.

Boganmeldelser.

N. C. Frederiksen. Finland, dets private og offentlige Økonomi. København 1901. (Gyldendalske Forlag). 208 S.

Nutidens sørgelige politiske Forhold i Finland har her i Landet som andre Steder vakt stor Medfølelse, og med stadig stigende Interesse følges Begivenhedernes Gang. Et Resultat heraf er det ogsaa, at ethvert Bidrag til at lære Forholdene i Finland nærmere at kende, kan gøre Regning paa at blive modtaget med Velvilje. Der er for saa vidt ogsaa et Vekselvirkningsforhold til Stede; paa den ene Side maa man have et nøjagtigt Kendskab for overhovedet at bedømme Forholdene retfærdigt, paa den anden Side vokser selve Interessen ved et saadant nærmere Indblik i Forholdene.

Paa Grundlag af Studier foretagne paa Stedet har Professor Frederiksen offentliggjort en udførlig Afhandling om Finlands private og offentlige Økonomi, og foruden paa Dansk er Værket tillige udkommet paa det franske og engelske Sprog, og det danner saaledes et Led i den hele internationale Bevægelse, forhaabentlig til Finlands Gavn.

Paa sædvanlig let læselig og underholdende Maade har Forf. paa Grundlag af et betydeligt Studium, hvorom ogsaa den instruktive Kildefortegnelse vidner, fremstillet

Data, der give os et Billede af Landets økonomiske Stilling, den Lovgivning hvorunder Erhvervslivet trives, og hvorledes de nuværende Forhold bør ses i deres historiske Sammenhæng. Fremstillingen ledsages af et betydeligt statistisk Materiale til Støtte for en Vurdering af Fremskridtenes Art. Paa mange Punkter ere Forholdene sammenstillede med de tilsvarende i andre Lande, hvorved man faar et tydeligt Indtryk, baade af de særegne Betingelser i dette Land modsat andre og af Berøringspunkterne med andre Lande, f. Eks. med de skandinaviske Riger. Fremstillingen giver tydelig Indtryk af den store Kærlighed, hvormed Forf, er gaaet til sit Arbejde, ligesom hans Sympati for Finnerne i deres haarde nationale Kamp stadig finder Udtryk, ingenlunde paa agitatorisk Maade, men snarere med det Formaal at aabne Magthavernes Øjne »for Rettens og Statsklogskabens Krav« og gøre dem indlysende, at de vilde have større Fordel ved ikke at bryde Loven gennem Undertrykkelser.

I de særlige Afsnit, hvori hver enkelt af Landets Næringsveje ret udførligt behandles, kommer Forf.s Kendskab dels til dette specielle Emne dels til lignende Forhold i den gamle og ny Verdens andre Lande ham til Gode, og man læser med Interesse de mange vel spredte, men dog træffende Betragtninger, dette giver ham Anledning til; dette gælder saaledes Behandlingen af Skov- og Landbrug, ligesom der i Afsnittet Penge og Banker paa en koncis og let fattelig Maade gives en god Fremstilling af Udviklingen paa dette Omraade. Paa adskillige Punkter faar Forf. Lejlighed til at propagere for sine kendte Frihandels-Anskuelser, som han par excellence mener, at Finland burde følge; paa en

Tid, hvor Toldbeskyttelsen har saa stærk Vind i Sejlene som nu, og hvor Toldmurene rejse sig stedse højere, kan man vel nok rejse en beskeden Tvivl overfor Spørgsmaalet, hvor vidt de fremstillede Ideer skulde faa nogen praktisk Betydning.

Paa mange Punkter — og maaske paa flere end det fremgaar af selve Fremstillingen — mærker man Finlands Efterligning af vort eget Lands Institutioner, det gælder den hele Andelsbevægelse, som man er meget lydhør overfor, det gælder Højskolebevægelsen; det vilde ogsaa have været interessant at erfare Omfanget af de private Dotationer, der i kulturelle Formaal med rig Haand ydes af Privatmænd — Dotationer til Handelshøjskoler f. Eks., men dette ligger vel nok noget udenfor Værkets egentlige Plan, hvor det jo maa blive noget tilfældigt, hvad der medtages, og hvad der udelades. Mest savner man en indgaaende Behandling af det for Landets Økonomi, som man skulde synes, skæbnesvangre Affolkningsspørgsmaal.

Inden for Økonomernes Kreds vil et Værk som det omhandlede af Prof. Frederiksen naturligvis være vis paa at finde Læsere, men Bogen tager Sigte langt her ud over og bør ogsaa kendes af alle, som følge med i Finlands nationale Selvstændighedskamp.

M. K.

De danske Kreditforeninger. Festskrift i Anledning af Halvhundredaarsdagen for Lov af 26. Juni 1850 om Oprettelse af Kreditforeninger. København 1901.

Kreditforeningen af Grundejere i de danske Østifter. Festskrift i Anledning af Foreningens 50aarige Jubilæum. København 1901.

I Anledning af Halvhundredaarsdagen for Kreditforeningsloven af 20. Juni 1850 har Kreditforeningerne

udgivet et Festskrift: »De danske Kreditforeninger«. Den smukt udstyrede Bog indeholder en Beretning om hver enkelt Forenings Udvikling og nuværende Standpunkt, udarbejdet af Direktører eller Embedsmænd i de paagældende Instituter, og disse Beretninger indrammes af en »Oversigt over Kreditforeningsvæsenets Udvikling udenfor Danmark og en almindelig Fremstilling af de danske Kreditforeningers Tilblivelse« og af fyldige Tabelbilag, som for hver Forening viser Virksomhedens Omfang i hvert enkelt Aar siden Stiftelsen og Kursen paa Foreningens Obligationer ved Midten og Udgangen af hvert Aar. Udarbejdelsen af den almindelige Ramme var overdraget til Direktør E. Elmquist, ved hvis langvarige Sygdom og paafølgende Død Udgivelsen blev endel forsinket. Heldigvis havde Elmquist dog saa nær afsluttet sit Arbejde, at hans Manuskript uden nogen væsenlig Ændring kunde benyttes.

Hvad de tabellariske Oversigter angaar, giver de et godt Billede af Kreditforeningsvirksomhedens Udvikling. Man ser, hvorledes de fra den ringe Begyndelse vokser op til den store Stilling, de nu har som Hovedbæreren af den betydelige danske Hypothekarkredit, og man følger de Svingninger, som foraarsages af vekslende Konjunkturer saavel i Landbruget som i Byernes Byggevirksomhed. I begge Henseender er den enorme Tilvækst i Laanesummerne i de sidste 20 à 30 Aar af det nittende Aarhundrede af Interesse. Ogsaa til Kendskabet om Svingningerne i Rentefoden giver Tabellernes Kursnoteringer Bidrag. De Oplysninger, som Tabelbilaget giver, kan vel ogsaa findes andetsteds, men de foreligger her samlede paa en

praktisk og overskuelig Maade. Den historiske Indledning giver i meget korte Træk, men paa en klar og overskuelig Maade, en Fremstilling af Oprindelsen til Forbilledet for alle senere Kreditforeninger, de preussiske »Landschaften« og en Beretning om de første famlende og mislykkede Forsøg fra Aarhundredets Begyndelse paa at overføre Institutionen paa dansk Grund, og derefter følger et Referat af Bergsøes banebrydende Forslag til Oprettelse af en dansk Kreditforening (1839) og en Fremstilling af de senere Skridt, der førte til Loven af 1850 og de bestaaende Kreditforeningers Stiftelse.

Beretningen om de enkelte Foreninger supplerer den almindelige historiske Indledning, men frembyder selvfølgelig meget forskellig Interesse paa Grund af den forskellige Betydning som Foreningerne har haft. Interessant er den kortfattede Fortælling om den jydske Landejendoms Kreditforenings Skæbne under Okkupationen i 1864, og lærerig er Beretningen om den ældre jydske Købstad Kreditforening, om Aarsagerne til dens Standsning og Maaden, hvorpaa den forholdsvis tilfredsstillende Afvikling fandt Sted. Den i 1863 fallerede Hypotekforening for Landejendomsbesiddere i Nørrejylland har ikke faaet nogen særlig Fremstilling, men omtales kun med faa Ord i Indledningen. det er korrekt at udelade en udførligere Beretning om den med den Motivering, at den i sit Princip var væsenlig afvigende fra de andre Kreditforeninger (hvilket ganske vist er rigtigt) kan maaske omtvistes. Skønt dens Historie vilde have vist sig som en mørk Plet paa det ellers saa lysende Billede af dansk Kreditforeningsliv, burde den ikke have været savnet,

naar Formaalet med Skriftet dog er saa fuldstændigt som muligt at fortælle de danske Kreditforeningers Historie i deres første halve Aarhundrede.

Samtidig med det store Skrift udsendte Østifternes Kreditforening et Festskrift i Anledning af dens 50-aarige Jubilæum. Det indeholder et Aftryk af Fællesskriftets historiske Indledning og af den af Kontorchef E. Henrichsen til Fællesskriftet forfattede Beretning om Østifternes Kreditforening med nogle Tilføjelser angaaende Personalia. Bogen er prydet med Illustrationer, hovedsagelig Portræter og Interiører fra Foreningens Lokaler.

Adolf Damaschke, Aufgaben der Gemeindepolitik, (»Vom Gemeinde-Socialismus«.) Vierte umgearbeitete Auflage. Jena 1901 (Gustav Fischer). 220 S.

Naar denne Bog har vakt saa betydelig Opmærksomhed, at den i Løbet af kort Tid har kunnet udsendes i 4 Oplag, skyldes det næppe Arten og Vægten af de nye Tanker, den indeholder. Det er aabenbart selve Emnet, ikke dets Behandling, der har fanget Læsere. Den store Mængde kommunalpolitiske Opgaver, der er vokset op i de sidste Aartier, paakalder da ogsaa Interessen i meget vide Kredse; om en stor Del af dem staar der jo en hæftig Strid, og for de flestes Vedkommende befinder man sig mere eller mindre paa Forsøgenes interessante Stadium. Naar nu Formanden for »Bund der Deutschen Bodenreformer«, Damaschke, giver en Oversigt af disse mange forskellige Spørgsmaals Stilling i Øjeblikket, kan man selvfølgelig ikke vente at finde fuldstændig Objektivitet

navnlig ikke i de Afsnit, der omhandle Grundejendomspolitiken. Forfatteren træder med megen Energi Skranken for Gennemførelsen af de praktiske Krav, som »Bund der Bodenreformer« har skrevet paa sin Fane, navnlig for en planmæssig Udvidelse af Kommunernes Grundbesiddelse og for Beskatning af den Grundrentestigning, der skyldes offentlige Foranstaltninger. selv paa disse Omraader mærker man hos Forf. et Maadehold, der giver Læseren Tillid til hans Fremstilling; det maa saaledes anerkendes, at han aldrig taber den faste Grund under Fødderne og f. Eks. aldrig opstiller nogen Fordring, som ikke paaviselig er gennemført i Praksis et eller andet Sted. Den Argumentation med Kendsgerninger, der er Bogens Princip fra første til sidste Blad, giver den en særegen Tiltrækning. Om hvert eneste Kapitel gælder det, at hvad enten man ved Læsningen har ladet sig overbevise eller ikke, har man dog lært noget. Bogen er en systematisk ordnet Materialsamling til en Mangfoldighed af aktuelle Spørgsmaal indenfor Rammen af den kommunale Virksomhed: Skole- og Opdragelsesvæsen, Arbejder- og Middelstandsspørgsmaal, Grundejendoms- og Boligspørgsmaal, Skattevæsen o. s. v. Begrænsningen af det brogede Stof er givet derved, at Forf. for det første kun har medtaget de Emner, der tilhøre eller i hvert Fald vende en Side ud imod Socialpolitiken; men dernæst er der draget en snævrere Grænse ved Udeladelse af alle saadanne Spørgsmaal, om hvilke der i det væsentlige er Enighed i Teorien som i Praksis.

Dr. Ed. Hahn. Die Wirtschaft der Welt am Ausgange des XIX Jahrhunderts. Eine wirtschaftsgeographische Kritik nebst einigen positiven Vorschlägen. Heidelberg (Carl Winter's Universitätsbuchhandlung) 1900. 320 S.

Det 19de Aarhundrede regner Forfatteren fra 1789. Fra dette Tidspunkt begynder ikke alene det politiske Liv at gennemsyres og beherskes af de liberale Grundsætninger om Frihed og Lighed, men omtrent fra samme Tid kan man regne den moderne industrielle og kommercielle Udviklings Begyndelse. Denne sidste har i Løbet af hundrede Aar ført os frem til Verdenshandelens Stadium, men - efter Forfatterens Anskuelse - uden at vi i Virkeligheden eje Betingelserne for at drive en rationel Verdensøkonomi. De hundrede Aar fra 1769 til 1889 have været optagne af Politik (og Teknik), men de praktisk-økonomiske Samfundsspørgsmaal, hvis Ordning skulde være Politikens egentlige Indhold og Maal, ere blevne forsømte. Den politiske Udvikling, som vi med Stolthed pege paa som et af det 19de Aarhundredes store Resultater, er i det væsentlige kun en hul Form. Hundrede Aars bedste Kræfter blev sat til paa Politik; derfor var den Strømning i det offentlige Liv, i Litteraturen og i Kunsten, som sluttede Aarhundredet, saa helt igennem præget af Træthed, Forvirring og Planløshed; og derfor staa vi, trods alt hvad vi med Rette eller Urette pleje at rose Tiden for, ved et dødt Punkt.

Denne pessimistiske Opfattelse begrunder Forf. i Bogens første Afsnit gennem en udførlig Kritik af hele den økonomiske Samfundsvirksomhed: Landbruget (der i den gamle Verden ikke kan røre sig for Skatter og Prioritetsrenter), Industrien (der har ladet sig overvælde af den uhyre tekniske Udvikling, saa at den staar ganske raadløs overfor de to moderne Onder, Overproduktion og Arbejdsløshed), og Handelen (der igennem sin Karrikatur, Spekulationen, paafører Samfundet et umaadeligt Krafttab).

Trods den rent forbløffende Ensidighed, der præger denne Kritik, kan man ikke nægte, at den er rammende paa væsentlige Punkter, og man maa give Forf. Ret i mangfoldige Enheltheder, selv om man ikke kan dele hans dystre Grundsyn. Dette Grundsyn er det iøvrigt ret vanskeligt at faa fat paa. Man maa i saa Henseende ikke vente sig for meget af Bogens 2det Afsnit, bag hvis alt for lovende Titel, »Positive Vorschläge«, der i Virkeligheden skjuler sig en fortsat Kritik, kun at den her er rettet mod mere specielle Sider af Tidens økonomiske Liv. De positive Forslag ere af underordnet Interesse og som oftest ikke vel begrundede.

Dr. Hahn's Bog er en virtuosmæssigt skreven skaanselløs Afdækning af vort økonomiske Samfunds Vrangsider.

Beskyttelse og Frihandel i England.

Af

N. C. Frederiksen.

Det er nu snart tre Aar siden, at Belgiens Generalkonsul i England henvendte sig til mig i Paris for at fremhæve, hvilken alvorlig Fare der var for, at England skulde opgive sine Frihandelsprinciper, og hvilken Interesse det havde for Danmark lige saa vel som for enkelte andre mindre Lande, deriblandt Belgien, at gøre sit til, at noget saadant ikke skete. Jeg tilstaar, at jeg ikke troede. Faren var saa stor, som min belgiske Ven mente. Det var mig bekendt nok, hvorledes mange af den yngre Slægt, der ikke havde levet med i den tidligere Frihandelsbevægelse i England, var temmelig uklare i dette Spørgsmaal, og at det ikke blot var mange engelske Landmænd, der var tilbøjelige til endog ligefrem at falde tilbage i gamle protektionistiske Vildfarelser. Selv i England er man ikke fri for at blive paavirket af andre Landes Eksempel og at sige: »So ein Ding muss ich auch haben«. Endelig vidste jeg bedre end de fleste Englændere, hvilken Indflydelse de store amerikanske Trusts havde og endvidere vilde have i den internationale Handel. Ogsaa var det mig vel bekendt. hvorledes Chamberlain, efter i mange Aar at have været et af vore nidkære Medlemmer i Cobden-Klubben, nu var parat til at ofre de rene Frihandelsgrundsætninger til Fordel for Koloniernes Sammenknytning med Moderlandet; naar han ikke aabent havde fremsat noget saadant Forslag, antoges det at være, fordi han saa, at det ikke kunde gaa igennem.

Paa den anden Side vidste jeg imidlertid, at den ældre Generation, der endnu regerer i England, Lord Salisbury deri indbefattet, i det hele er fuldstændig tro imod Frihandelsgrundsætningerne. Hele Erhvervslivet i England har udviklet sig saa godt og sundt under Frihandelen, at det ikke faldt mig ind, at der kunde blive alvorlig Tale om at fravige denne.

Nu er imidlertid det for mig uventede sket, at Times aabent har udtalt sig for Tanken om at indføre en moderat Beskyttelse baade for fabrikerede Varer og for Levnedsmidler, dels til Fordel for Statskassen, for at den store Mængde uden at mærke det kan bidrage mere til Statens store Fornødenheder, dels for at knytte Kolonierne nærmere til Moder-Saa vil man ogsaa have noget at slaa af paa ved Overenskomster overfor andre Lande, og man vil forhindre de fremmede Trusts i at sende deres Varer ind paa det engelske Marked til Skade for de engelske Konkurrenter, naar det midlertidigt passer dem at sælge til meget lav Pris hellere end at lade deres Værker og Fabriker staa stille og uden at trykke deres eget Marked. Allerede for Aar og Dag siden indeholdt Times Meddelelser, der vare anonyme, men som det var mig bekendt, skyldtes den store Statistiker Sir Robert Giffen, hvori det med meget slet Argumentation anbefales at genindføre den tidligere næsten nominelle Told paa en Artikel som Sukker, der dels kunde bringe Penge ind i Statskassen, dels være af Interesse for Kolonierne. Selv de sidste Aar paalagte Afgifter ved Udførslen af Kul og ved Indførslen af Sukker var dog ingenlunde beregnet paa at være beskyttende, om de end ikke ere ganske fri for at blive det, Kultolden ved at blive til Fordel for indenlandske Forbrugere og Sukkertolden navnlig af Interesse for indenlandske Raffinaderier ved den Maade, hvorpaa man regner ved Indførslen af det mindre rene Kolonialsukker. Alle, der i Virkeligheden er afgørende i England, er for øvrigt vedblevet at udtale sig for de rene Frihandelsprinciper, endog ved et saadant Spørgsmaal som det om at bekæmpe andre Landes principstridige og for de engelske Kolonier skadelige Udførselspræmier paa Sukker. Men for nogle Maaneder siden har en stor Forretningsmand, Sir Bernhard Samuelson, i et Brev til Times anbefalet at lægge en Told af noget som 10 $^0/_0$ paa Indførslen af alle Fabrikvarer og $7^1/_2$ $^0/_0$ paa almindelige Fødemidler og Drikkevarer, der nu ere fri. Han tog især sit Udgangspunkt fra Tysklands store Fremskridt under Toldbeskyttelsen. Og det forbavsende er sket: Det store Cityblad talte i en ledende Artikel velvilligt om denne Fremstilling og sluttede sig væsentligt dertil. Og nu for ganske nylig har Sir Robert Giffen gentaget sin reaktionære Anbefaling af Forbrugsafgifter, ja vil endog gerne indføre den rent protektionistiske, om end meget lave, næsten nominelle »Registreringsafgift« paa Korn saa vel som en meget lav Afgift af Tømmer. Times gaar atter

her med.

Dette vil nu paa ingen Maade sige, at England har opgivet sine Frihandelsgrundsætninger. Føje kan Frihandelsmændene paa den anden Side henvise til, hvorledes Sir Bernhard Samuelsons Argumenter er blevet fuldstændig gendrevne, blandt andet af ingen ringere end den nuværende Finansminister i det konservative Kabinet, Sir Michael Hicks-Beach. Det er ikke længere siden end Dronningens sidste Jubilæum, at han i sin Budget-Tale, i Foraaret 1897, fremhævede de uhyre Fremskridt, der havde fundet Sted under Dronningens Regering. I Aaret 1836 var Nationens hele Indtægt 521/2 Million £; i det Aar, der endte Marts 1897, 112 Millioner. Da var 72 % af Indkomsten bragt til Veje ved Afgifter af Varer; nu kun 44 %. Den Gang var næsten alt beskattet. Der var 1135 forskellige Toldsatser, derunder paa Udførsel, ligesom der ogsaa paa visse Artikler var Præmier, og dog var det hele Beløb kun 3/4 Million mere end det sidste Aars Told og Akcise, der næsten helt skrev sig fra tre Artikler, spirituøse Drikke, Tobak og The. Da var Værdien af den hele udenlandske Handel 125, nu 837 Millioner £; Indførslen 67, nu 442; Udførslen af indenlandske Produkter 42, nu 240. Indskudene i Sparekasserne var den Gang 183/4 Million, sat ind af 598,000 Personer; nu 155 Millioner, sat ind af mere end 81/3 Million Mennesker. Den Gang havde en af 43 Personer i Landet Penge i Sparekasserne, nu 1 af 5.

Dette er noget andet end den nyeste af Sir Bernhard Samuelson omtalte Fremgang i Tyskland, og det ikke mindst mærkelige er at se, i hvilken Grad den staar i Forbindelse med Indførelsen af Frihandel, der fandt Sted dels ved Ophævelsen af Kornlovene og Privilegierne for de engelske Skibe i 1846 og 1849, dels ved Gladstones Traktat med Napoleon i 1860.

Nærmere Betragtning af Fremskridtet viser, hvorledes det er knyttet til den fri Handel, der jo heller ikke bestaar i andet end i Tilladelsen til at tilfredsstille vore Fornødenheder og sælge vore Frembringelser paa bedste Maade. Maskinerne var indført allerede i det attende og bragt i fuld Anvendelse i den første Del af det nittende Aarhundrede. Kanaler vare anlagte. Ternbaner vare byggede allerede inden Midten af det nittende Aarhundrede. Og dog er det først ved Frihandelens Indførelse 1846 og 1849, at Fremskridtet tager Fart, og at Udførselen paa én Gang gaar op fra 61 Millioner i 1849 til 240 Mill. i 1875 - efter en næsten fuldstændig Stilstand i den første Halvdel af Aarhundredet. Da er det, at Arbejdslønnen stiger, og at Landets Velstand i det hele udvikles.

Nu har Sir Bernhard Samuelson henvist til Tysklands nyeste store Fremskridt — efter at det havde faaet indre Enhed og Frihed og havde overvundet den gamle Elendighed. Som saa meget i Landet havde staaet tilbage, var der selvfølgelig større Anledning til Fremskridt. Men naar dets Søfart fra 1880 til 1899 er steget fra 15 til 36 Millioner Tons eller med 140 %, saa er dog Englands endnu meget større, i 1900 nær 85 Millioner imod 48 i 1880. Og er Tysklands Indførsel fra 1880 til 1899 steget fra 230 til 300 Millioner £ eller med 30 %, saa var Englands, trods dens tidligere større Udvikling, dog endnu meget større og er ogsaa endnu steget med omtrent samme Beløb eller med 65 Millioner £.

Ogsaa Udførselen er endnu større end den i det store og folkerige Tyskland. Det er meget, at den dér fra 1880 til 1899 er steget fra 185 til 234 Mill. £ eller med 27 %, men samtidig var den i England endnu i 1900 alene for indenlandske Produkter 253 Millioner £, og saa havde man indtil den

nyeste Tid for Eksempel slet ikke medregnet store Værdier for solgte Skibe, uagtet Skibsbyggeriet er et af de Erhverv, der i den nyeste Tid har spillet størst Rolle i Landet, lige som selvfølgelig ogsaa Udførselen forholdsvis tager af, naar et Land kan forbruge en stigende Mængde Midler i selve Landet, og ogsaa influeres af Kapitalanvendelsens Retning, naar denne for en Tid finder mere Sted i selve Landet end i andre Lande. Det er med Rette, at Sir Bernhard Samuelson har fremhævet saadanne Forhold som Stigningen i Benyttelsen af de preussiske Statsbaner; men ogsaa dette er vel lige saa meget en Følge af den tidligere ringe Udvikling. Med endnu langt mere Føje sige andre: Hvorledes vilde ikke det flittige og intelligente Tyskland udvikle sig, hvis det havde en mere frisindet, retfærdig og paa virkelig Indsigt grundet Toldlovgivning.

Vi vil nu slet ikke tale om Frankrig med dets forholdsvise Stilstand. Det er med Føje, at Daily Telegraph har citeret en fransk Læge, Monsieur Montfet, som i Anledning af Bestræbelserne imod Tuberkulose siger: »Hvorfor sørger I ikke fremfor alt for, at Folk kan faa noget at spise; saa vil de forfalde mindre til Drik og være mindre udsat for at faa Brystsyge. I det fugtige, taagede England dør der aarlig 5000 Mennesker af Brystsyge; i la belle France med dets langt bedre Klima af samme Befolkning tre Gange saa mange, frem for alt som en Følge af Eders skammelige Beskatning, der forlanger af Arbejdsmanden i de franske Byer fra ½ til fire Gange saa meget for de samme Levnedsmidler i

Sammenligning med London!«

De fleste engelske Kolonier, som regerer sig selv, er protektionistiske; men ogsaa her er der dog Fremgang. Sammenslutningen af Kolonierne i Australien til et Toldomraade er et stort Fremskridt. Medens Ny Syd Wales havde vedtaget den mest ideale Beskatning, man kender, er endnu Flertallet i de australske Staters fælles Hus protektionistisk, kun Senatets for Frihandel. Netop derfra holder jeg i min Haand en Tale holdt af Senator Sir I. H. Symon i Adelaide, hvor han fremhæver Frihandelens Velsignelse for England og spørger Arbejderne, om det egentlig er Beskyttelse for dem, at de skal betale 5 sh. mere for

et Par Støvler, som er saa meget mere uretfærdigt, som selv Millionæren ikke beskattes synderlig mere ved en saadan Afgift, da selv den rigeste Mand jo ikke godt kan bære 6 Par Støvler paa én Gang!

Meget mere kunde siges om Englands forbavsende Udvikling under Frihandelen, saaledes ikke mindst om den finansielle Styrke, det har udviklet under Øjeblikkets uheldige Forhold. Statens beregnede Indtægt for indeværende Aar er ikke mindre end 143 Millioner & og deraf hele 122 Millioner bragt til Veje ved Skatter mod 75 Millioner for 10 Aar siden, det er 47 Millioner mere og deraf 33 Millioner ved ny Skatter, 17 Millioner ved Indkomstskatten, 5 Millioner ved Arveafgifter og i Modsætning til den tidligere Nedsættelse af indirekte Afgifter 1,700,000 mere paa The og nu 5 Millioner mere paa Sukker, 2,800,000 paa Ol, 1-2 Millioner mere paa Spiritus og nu 2 Millioner mere paa Kul. Det er som ellers Udgifterne til Militærvæsenet, der er steget, der i 1837 kun var 12 Mill., i 1887 301/2, men som i 1897 var oppe til over 40 Mill. og som saa i 4 Aar kom op til 63 Mill. Inden Slutningen af sidste Parlamentssamling rejste Gladstones gamle Privatsekretær, den nuværende Formand for Cobden-Klubben og et af de mere indflydelsesrige Medlemmer i Overhuset, Lord Welby, sig imod denne finansielle Udvikling. Han talte om Sparsommelighed omtrent paa samme Maade som Finansminister Hage gjorde det under almindeligt Bifald fra alles Side under vor Finanslovs første Behandling. Og selv Lederen for den modsatte Side i Huset, selve Lord Salisbury, gav ham Ret og ønskede, at fremtidige Finansministre maatte blive i Stand til at følge de gode Grundsætninger; han anbefalede saaledes bl. a. vedblivende at afholde sig fra ved indirekte Afgifter at beskatte ikke blot Handel og Næring, men ogsaa paa en uretfærdig Maade hele den mindst velhavende Del af Befolkningen.

Trods de nævnte Artikler i Times forekommer det mig ingenlunde sandsynligt, at England til Fordel for Sammenslutningen med sine Kolonier kaster sine Frihandelsgrundsætninger overbord. At Handelstraktaternes Vej er fuld af Torne, kostbare og daarlige i Sammenligning med den fulde Frihandel, viser Erfaringen. At amerikanske og mulig tyske Trusts kan kaste billige Varer ind paa det engelske Marked, er intet Tab for England, kun for de amerikanske og tyske Toldpligtige, der ved at betale saa meget mere for deres indenlandske Forbrug maa betale denne behagelige og fordelagtige Ventil for deres Fabrikanter. Det er i Virkeligheden lige saa fordelagtigt for Englænderne, som det har været for dem, at Tyskere, Franskmænd og Østrigere ved deres Udførselspræmier have betalt en stor Del af Værdien af deres Sukker. Det saa vel som Amerikas nyere Sukkertold har kunnet skade deres Raffinadører og Kolonier, men har været en uhyre Fordel for deres hele Befolkning. Og selv saadanne Abnormiteter har hidtil ikke kunnet blænde Synet paa dem, der i England holdt den politiske Afgørelse i deres Haand.

Men lad os sætte, at man imod al Rimelighed skulde tænke paa at gøre saa slette og hidtil altid nægtede Indrømmelser til Kolonierne, der tilmed ingenlunde er dem, af hvis Handel England har mest Fordel. Er der da intet Middel, vi kunne anvende for at værne vor ubetalelige Afsætning til England? Teg er som tidligere nævnt ikke enig med Køedt, naar han har villet give England 25 % Afslag i vor Indførselstold. Jeg anser det for upraktisk og endog umuligt paa Grund af vore Traktater. Canadas Afslag af 25 og nu endog af 35 % er ingenlunde bleven saa særdeles paaskønnet og har vel ogsaa nærmest været et Forsøg paa at tvinge de Forenede Stater til rimelige Indrømmelser. Englænderne vilde have sat langt mere Pris paa, om Canada havde givet Afkald paa sin hele urimelige Beskyttelse af sine Jern- og Staalværker. Men her har vi Midlet, en virkelig Frihandel, der i saa høj Grad er i vor egen Interesse. Lad os antage, at vi gennemfører de virkelige engelske Frihandelsprinciper, som vore kyndigste Mænd i Generationer have anset for det Maal. vi maatte komme til, saa snart indre politiske Forhold tillod os det. England vilde ikke sætte Pris paa en politisk Alliance, selv om vi vilde have kunnet tilbyde en saadan. Men vor Overgang til Frihandel under en Tid som den nærværende, det vil sige den fuldstændige økonomiske Tilslutning til Frihedens store Land England, vilde have en saa uhyre moralsk Betydning, at jeg gad set de engelske

Statsmænd, der da vilde ofre os til Fordel for hvilkesomhelst Koloniers »schönen Augen«. De findes ikke blandt dem, der nu staar i Spidsen for de store Partier i England.

Efterskrift. Efter at ovenstaaende var skrevet, er den omtalte Bevægelse i England til Fordel for Beskyttelse traadt endnu stærkere frem. Dels har man Øjet aabent for den Betragtning, der i saa mange andre Lande saa væsenlig bidrager til, at man holder paa de beskyttende Toldsatser, at Folk her ikke mærker, hvad de betale til Staten, og at Toldbeskyttelsen, selv om Prisforhøjelsen, for saa vidt den virker beskyttende, ikke repræsenterer nogen Afgift til Statskassen, men til andre Private, saa dog paa den anden Side skaffer Afgiften mange Venner. Dels har man stadig for Øie Interessen af ved Toldforskel til Fordel for Kolonierne at knytte disse til Moderlandet, selv om denne Forskel i og for sig repræsenterer en slet Økonomi. I Almindelighed er man tilbøjelig til med Sir Robert Giffen at anbefale lave Satser, der tilmed kun tildels skulle være beskyttende, saaledes 3 Pence for et Pund The - man indrømmer, at der derved gives Kaffe og Kakao en Fordel, selv om det ikke er, hvad man i Almindelighed forstaar ved Beskyttelse - en halv Penny paa et Pund Sukker, en Penny paa en Gallon Petroleum, en Shilling paa en Quarter Sæd og paa en Standart Tømmer. Times vil dog have to Shillings paa en Quarter Korn. Og mange er aabenbart villige til at gaa meget videre. De store Reviews for Marts indeholde ikke mindre end 4 Artikler i denne Retning.

I Almindelighed er Argumenterne yderst slette, og mange af dem er saa ringe og raa, at man skulde tro, de kom fra tyske agrariske Junkere og Professorer. Der tales saaledes om Agerbrugets Tilbagegang og Misligheden af, at to Tredjedele af Landets Fødemidler maa indføres fra andre Lande, og om, at det vil være rigtigt at gøre Opofrelser for Agerbrugets Skyld, fordi man derved kan opfostre flere og bedre Soldater i Landet. Man begynder endogsaa lige saa plumpt som i Tyskland at sige, at Spørgsmaalet kun er om, hvorvidt man ikke nu i England igen som i gamle Dage

kan forene tilstrækkelig mægtige Interesser om at indføre Beskyttelse, dels som tidligere Landejendomsbesidderne, dels Metal- og Tekstil-Industrierne, der nu trues med Konkurrence fra Udlandet paa det inden-

landske Marked.

Et af de vigtigste Hensyn er Spørgsmaalet om Forbindelsen med Kolonierne. Man véd egentlig meget godt, at det økonomiske Argument her gælder til Wandsbeck, og at Handelen slet ikke »følger Flaget«. For selve England finder fire Femtedele af Omsætningen Sted med andre Lande, og denne Del vokser hurtigt trods Koloniernes stærke Udvikling. Man véd fuldkommen vel, hvor slet i Virkeligheden baade Tysklands og Frankrigs Kolonialpolitik er, fordi disse Lande tage andre Hensyn end de økonomiske, at deres Kolonier tælle flere Embedsmænd og Soldater end Kolonister, at de koloniale Udgifter for begge Lande er væsenlig uproduktive, at det koloniale Paaskud som Grund til Tysklands uhyre Flaadeudgifter er fuldstændig meningsløst, og at Frankrigs Kolonier er en vedvarende tung Byrde for Landet paa Grund af det middelalderlige Beskyttelsessystem.

I andre Dele af den Argumentation, der anføres, er der noget mere Mening. Dette gælder ikke, naar I. A. Hobson nu igen kommer med sin Teori om, at der nu om Stunder produceres for meget i Forhold til Forbruget. Dette er ikke nu fornuftigere eller mere logisk, end de gamle Teorier om Overproduktion har været. Der er lidt mere Mening i Sætningen om, at noget af Beskyttelsen som oftest vil blive baaret af Udlandets Producenter, skønt vi jo alle véd, hvor yderlig lidt der praktisk set er i dette Argument. Der er noget mere i Forsvaret for Toldbeskyttelse hentet fra Hensynet til de store Forretningers Kredit. Men der er mere i dette, naar det gælder at afskaffe gammel Beskyttelse, end naar man vil indføre ny for at bevare Forretningernes Profit og Kredit. Man maa ikke glemme, at det dog i Reglen er fordelagtigt for den enkelte som for hele Samfundet at købe og sælge, hvor det kan ske med størst Fordel. Frihandelen giver det største virkelige Udbytte og er derfor i det hele det fordelagtigste netop for Kreditens Udvikling og Bevaring.

Saa galt er meget af det, man i Øjeblikket

hører i England, at det i adskilligt minder ikke blot om Tyskland, men ogsaa om Sverige med dets stadige forkerte Efterligning af andre Landes værste Fejltagelser. Men heldigvis er England ikke i samme Grad som Sverige et »trøgt Land fuldt af Hidsigheder«. England kan ogsaa paa sin Vis være trøgt; men netop det tunge i Maskineriet bevarer dog heldigvis der i

Almindelighed mod uoverlagte Hidsigheder.

Samtidig med disse uventede Angreb paa Frihandelen i det Land, hvor man havde mindst Grund til at vente dem, det Land, der hidtil næsten alene har været Frihandelens Elysium, er der jo imidlertid netop i disse Dage sket et stort praktisk Skridt fremad imod almindelig Frihandel. Det er Afskaffelsen af Præmierne paa Fabrikeringen af Roesukker og af den høje Beskyttelse, der gjorde det muligt for Sukkerkartellerne selv at fordele saadanne Præmier udenfor dem, der er blevet givet af Staterne. Det er dette, hvorom Magterne, drevne af Nødvendigheden, er blevne enige paa

Konferencen i Bryssel.

Før dette Resultat blev opnaaet, fandt blandt andet en interessant Diskussion Sted mellem gode Frihandelsvenner, navnlig mellem den bekendte forhenværende Minister Yves Guvot og Cobden-Klubbens Sekretær Harold Cox. Det var øjensynligt, at Konferencens Udfald væsenlig beroede paa Englands Holdning, om det vilde indføre Forskel i Indførselstolden svarende til det indførende Lands direkte eller indirekte Udførselspræmier. Yves Guyot talte med sædvanlig Iver, »homme convaincu« som han altid er, for »countervailing duties«: netop den sande Frihandelsteori krævede disse, thi derved stilledes alle lige; Fordelene for Fabriker af Biscuits, Syltetøj, Chokolade og selv for betydeligere Erhverv som Ølbryggerier, for nu ikke at tale om Forbrugerne, derved, at andre Lande betalte det halve af Sukkerets Værdi, havde intet at sige overfor Vigtigheden af at gennemføre Frihandelens Grundsætninger, for nu ikke at tale om Billigheden mod de engelske Raffinadører og de vestindiske Kolonier, der har lidt saa meget ved den kunstige Begunstigelse af det europæiske Fastlands Roesukkerfabriker. den anden Side havde Harold Cox, der ofte fører Ordet paa Cobden-Klubbens Vegne, fuldkommen Ret i, at Præmierne, navnlig ved at betale det halve af Værdien

af de 90 Pund Sukker, hver Englænder i Gennemsnit bruger om Aaret, aabenbart var til mange Millioners Fordel for England; der var derfor ingen Grund for England til at faa Præmierne ophævede; Cobden havde fuldkommen Ret, naar han sagde, at det, det kom an paa, var Forbrugernes Interesse. Sagen var af øjeblikkelig praktisk Interesse. Thi vel var man ved Beskyttelsen i Form af Præmier kommen saa vidt, at selve de beskyttedes Interesse i det hele vanskelig kunde modsætte sig Præmiernes Ophævelse; den kunstige Begunstigelse af Produktionen havde forøget denne saaledes, at den langt oversteg Forbruget, og den eneste Mulighed for at modarbeide den stadig synkende Pris var aabenbart at forøge Forbruget ved at formindske de indenlandske Afgifter, som har været et af de Midler, hvorved Regeringerne gennem de derpaa begrundede Sammenslutninger af Producenterne kunde udrede de hundreder af Millioner, der aarlig fordeltes mellem disse; men alligevel var der enkelte Lande, navnlig Østerrig-Ungarn, maaske ogsaa dets Bundsforvandte Tyskland, hvor de stærke Sukkerinteresser modsatte sig de krævede Indrømmelser; kun naar England, deres fælles Marked, saa vilde indføre Differencetold til deres Skade, var de nødt til at give efter. Yves Guyot gik over til London og forhandlede navnlig et Par Gange med Cobden-Klubbens Komité — en ikke unyttig Fremgangsmaade, naar man i England vil opnaa noget paa dette Omraade - men kom dog ikke videre end, at Komiteen fastholdt, at den fra sit Frihandlerstandpunkt ikke vilde anbefale Foranstaltninger i Retning af Toldkrig, som Erfaringen noksom har vist, altid er et meget misligt Vaaben. »Times«, der i hele denne Forhandling gav begge Parter Plads, holdt med Yves Guyot. Det samme gjorde den engelske Regering, og Resultatet er, forudsat de lovgivende Forsamlingers Samtykke, der ikke kan være tvivlsom, at den stærkeste Beskyttelse i Europas store Lande fra næste Aars Efteraar af vil være afskaffet.

Og fra de Forenede Stater modtager jeg i dette Øjeblik Brev fra en af Landets største Frihandlere, hvori han siger: »Reciprocitet i den internationale Politik er det første Skridt imod friere Handel. Mange Medlemmer af det republikanske Parti, som ønske at opgive deres tidligere vildfarne Anskuelser, foretrække denne

Form som en Maade, hvorpaa de kan erkende, at de har taget Fejl. Der er fuldt op af Tegn, som antyde en fuldstændig Forandring af den offenlige Mening i Toldspørgsmaalet. Men jeg tvivler om, at det demokratiske Parti har en Leder vis nok til at skaffe Partiet Kredit for den Reform, som vistnok vil komme. Der er den Trøst for mig, at dette Opdragelsesværk Aar igennem, i hvilket vi tilsammen har taget en saa virksom Del, nu aabenbart begynder at bære Frugt. Det maa være os en Fornøjelse at mindes de Dage og

Aar, i hvilke vi foretog dette Arbeide«.

Ved Siden af al den Uforstand og Egoisme, der fra alle Sider møder os, og som endog nu begynder at tale højt i selve England, har det ganske vist sin Interesse at se, hvorledes der desuagtet finder store Fremskridt Sted. Det onde ødelægger sig selv. Det er Tilfældet med Sukkerpræmierne og Sukkerbeskyttelsen i Europa, der nu i saa mange Aar har kostet Befolkningerne Hundreder af Millioner, og som har bidraget saa meget til at holde Sukkeret oppe til at være en Luksusartikel i Stedet for at blive et billigt almindeligt Næringsmiddel. Trods al Fordom og Egoisme bryde dernæst Kræfterne af sig selv igennem; Udviklingen er saa stærk, at den ikke kan holdes tilbage. Det er Tilfældet i det kraftige Land paa den anden Side Verdenshavet, hvor de stærkeste af de beskyttede Industrier nu erkende, at de selv har den største Interesse af fri Handel.

Trods de forbavsende Udtalelser, vi nu maa høre i England, hvor man gaar saa vidt, at man beundrer Napoleon for hans forrykte Kontinentalsystem og den regerende Klasse i Tyskland for dens Udsugen af det forarmede Folk, maa man dog vogte sig for at sætte England ved Siden enten af det evropæiske Fastland eller af de Forenede Stater. Dertil er blandt andet dets finansielle Tilstand altfor god. Der er her, trods Krigen, ingen Militærudgifter, der bringe de ledende Mænd til at indgaa en Sammensværgelse med de Interesser, der kræve at leve af Toldbeskyttelse paa Befolkningens Bekostning som i Bismarcks Tyskland og selv i det tidligere saa frihandelsvenlige Sverige under en Konge, der en Gang satte sig det til en Opgave at gennemføre selve Cobdens Grundsætninger. De Forenede Stater har trods deres Krig og trods deres

koloniale Udvidelse heller ikke haft nogen saadan finansiel Nødvendighed; men der benyttede de beskyttede Interesser paa anden Maade Patriotismen for at forhindre, at Finansernes Rigdom af sig selv skulde føre til Toldsatsernes Nedsættelse; de benyttede den demagogiske Bevægelse for at bringe Pensionerne til de gamle Soldater og deres Efterladte op til noget som 600 Millioner Kroner om Aaret. Selv i dette Øjeblik sætte de alt ind paa fortrinsvis at faa det finansielle Overskud anvendt til Nedsættelse i de ikke beskyttende Afgifter som Akcise paa Øl og Spiritus, med den Forskel, at denne Nedsættelse nu mulig kan holde den af min Ven omtalte Bevægelse mod Fri-

handelen tilbage.

Selv om som sagt det store Flertal af de Mænd, der regere i England, selv er fuldstændig tro imod Frihandelen og ligeledes fremtidig heri vil blive støttet af den overvejende Del af den forstandige og sundt dømmende engelske Forretningsverden, er det dog klart, at netop de i visse Retninger stigende Vanskeligheder ved at bringe Frihandelen til Sejr, deriblandt Fordommenes Tilbagekomst i England selv, maa gøre den moralske Betydning selv af et lille Lands Politik som Danmarks saa meget desto større, forudsat vi gik i Retning af Frihed. Flere Grunde bringe os i Øjeblikket til at indtage en forholdsvis gunstig Stilling i den offentlige engelske Mening. En Grund er, at de skandinaviske Lande ved Siden af Italien og Grækenland ere de eneste i Europa, der ikke vise sig opfyldte af Had imod England, et Had, der er kommet frem i Anledning af Boererkrigen, men som i Virkeligheden skyldes almindelig Misundelse mod England. Selv Belgien og Holland er ikke mere vel sete. Holland paa Grund af de for dette Land naturlig stærke Sympatier med Boererne, Belgien ikke mindst paa Grund af de Misgerninger, der udøves under det belgiske Regimente i Kongostaten. Men vor gunstige Stilling i den engelske offentlige Mening vil forøges overordenlig meget ved en udmærket frisindet Handelspolitik, og dette maa være vor bedste Garanti mod at se vore Interesser tilsidesatte til Fordel for de engelske Kolonier.

Miscellanea.

I.

Tiendestatistik.

Som Bilag til de Bemærkninger, der ledsage Lovforslaget om Afløsning af Tienden, er der i Rigsdagstidenden offentliggjort en af Statens Statistiske Bureau foretagen Opgørelse af Tiendens Størrelse m. m. Disse Oplysninger, der bleve tilvejebragte efter det i Rigsdagssamlingen 1899—1900 af Landstinget nedsatte Tiendelovs-Udvalgs Ønske, omfatte ikke ganske nøje de samme Ydelser, der foreslaas afløste efter den nuværende Regerings Lovforslag. Dog ere Uoverensstemmelserne smaa, og de antages i hvert Fald at være uden praktisk Betydning med Hensyn til Hovedresultaterne, som her gengives i kort Udtog efter Rigsdagstidenden.

Det kongetiendevdende Hartkorn opgives efter Matrikulen fra 1844 til 306,576 Tdr., hvoraf Tienden for 58,894 Tdr. er overgaaet i Tiendeydernes eget Eje. For de resterende 247,582 Tønders Vedkommende erlægges Tienden med Korn in natura af 33,030 Tdr., med Penge efter hvert Aars Kapitelstakst af 201,374 Tdr., med Penge efter Middeltal af 10 Aars Kapitelstakster af 2,344 Tdr., efter andre Beregningsmaader (efter foregaaende Aars Kapitelstakst, efter fast Takst, efter Kapitelstakst med Tillæg af 16 Øre, 33 Øre eller 50 Øre pr. Td. o. s. v.) af 10,025 Tdr. Erlæggelse med Penge efter hvert Aars Kapitelstakst er altsaa langt den almindeligste Ydelsesmaade (81 pCt. af Helheden). Den samlede Værdi af den Del af Kongetienden, der ikke er overgaaet i Tiendeydernes egen Besiddelse, er opgivet til 1,522,640 Kr.

Det kirketiendeydende Hartkorn er opgivet til 316,798 Tdr. — hvor det dog maa tilføjes, at der her mangler Oplysninger for ca. 1 pCt. af Tienden — og heraf er Tienden for 81,512 Tdr. overgaaet i Tiende-

ydernes egen Besiddelse. Tienden for de resterende 235,286 Tønders Vedkommende erlægges paa følgende Maade: med Korn in natura af 42,439 Tdr., med Penge efter hvert Aars Kapitelstakst af 179,018 Tdr. (76 pCt.), med Penge efter Middeltal af 10 Aars Kapitelstakster af 3,328 Tdr., paa anden Maade af 10,501 Tdr. Den samlede Værdi af den Del af Kirketienden, der ikke er overgaaet i Tiendeydernes egen Besiddelse, opgives til 1,497,660 Kr.

Det præstetiendeydende Hartkorn udgjorde ifølge en Opgørelse af 1872 i alt 325,082 Tdr., hvoraf intet er overgaaet i Tiendeydernes Eje. Præstetiendens Størrelse antages nu at udgøre omtrent 2,312,532 Kr. (Heri er dog Præstetienden i Købstæderne ikke medregnet, medens der paa den anden Side er medregnet en Del andre Tiendeydelser end Præstetiender, hvormed de paagældende Embeder ere beneficerede).

Den aarlige Værdi af de tre Tiender tilsammen kan saaledes tilnærmelsesvis anslaas til 5¹/₃ Mill. Kr.

Hvis man vil medregne Værdien af den Tiende, der er overgaaet i Tiendeydernes Eje, vil Kongetienden være at forøge med omtrent 362,000 Kr., Kirketienden med omtrent 518,000 Kr., og Værdien af samtlige 3 Tiender skulde, beregnet paa denne Maade, udgøre ca. $6^1/_5$ Mill. Kr. eller gennemsnitlig ca. $19^2/_3$ Kr. pr. Tønde tiendeydende Hartkorn.

For Kirketiendens Vedkommende har det statistiske Bureau søgt Oplysning om Antallet af Tiendeydere og disses Fordeling i Klasser efter den aarlige Ydelses Størrelse. Hovedresultatet af denne Undersøgelse er fremstillet i efterstaaende Sammendrag:

	Tiend	Tiendeydere		Ydelsen	
	Antal	pCt.	Beløb	pCt.	Gennems, pr. Yder
			Kr.		Kr.
Indtil 25 Øre	25323	16.6	2914	0.2	0,11
25 Øre indtil 50 Øre.	10201	6.7	3490	0,2	0.34
50 Øre — 1 Kr	11714	7.6	8416	0.6	0.72
1 -5 Kr	50020	32.8	127784	8.5	2.55
5-10	15582	10.2	109278	7.3	7.01
10-50	34308	22.5	861098	57.5	25.10
50 Kr. eller derover.	5557	3.6	384596	25.7	69.21
	152705	100.0	1,497576	100,0	9,81

En Sjettedel af Kirketiendeyderne betale altsaa under 25 Øre aarlig (gennemsnitlig 11 Øre), og det samlede Beløb, der ydes af disse smaa Tiendeydere, udgør kun ca. 3000 Kr., 2 pro mille af den hele Kirketiende. Sammenlægges de tre første Grupper i Tabellen, vil det ses, at hen imod en Tredjedel af Yderne betale under 1 Kr. aarlig — tilsammen kun 1 pCt. af hele Kirketienden.

II.

Arbejdslønnen i England.

Efter at Arbejdslønnen i England i en Aarrække havde været stigende, indtraadte der i 1901 en Standsning i den opadgaaende Bevægelse, ja for visse meget vigtige Fag endog en betydelig Tilbagegang. Ifølge Board of Trades Opgørelse registreredes Aar 1900 en Lønforbedring af gennemsnitlig 3 sh. 8½, d. ugentlig for 1,136,000 Arbejdere, i 1901 kun Lønstigning à 1 sh. 2 d. pr. Uge for 95,000 Arbejdere, men derimod Nedgang i Lønnen à 2 sh. 1 d. for 807,000 Arbejdere. Nedgangen i Arbejdslønnen falder dog udelukkende paa Mine- og Metalindustrien, jfr. følgende Oversigt:

Kulminer	Antal Arbejdere, der berørtes af Lønforandring	Lønforandring gennemsnitlig pr. Uge		
	705,000 16,000 5,000 70,000	$\begin{array}{c ccccccccccccccccccccccccccccccccccc$		
Maskin- og Skibsbygning Bygningsfagene Tekstilindustri Beklædningsindustri Andre Industrier	21,000 36,000 3,000 6,000 29,000	$\begin{array}{cccccccccccccccccccccccccccccccccccc$		

I alt registreredes der altsaa Lønforandring for 902,000 Arbejdere, og Nettoresultatet var en Nedgang i den ugentlige Løn af 1 sh. 9 d. Sammenstilles dette

med de tilsvarende Data for de foregaaende Aar, faar man følgende Række som Udtryk for Arbejdslønnens Bevægelse siden 1893:

Aar	Antal Arbejdere, som berørtes af Lønforandring	Lønforandring gennemsnitlig pr. Uge	
1893 1894	550,000 670,000 437,000	$\begin{array}{c ccccccccccccccccccccccccccccccccccc$	
896	608,000	- 0 - 101/2 -	
1897	597,000 1,015,000	+ 1 - 3/4 -	
1899	1,176,000	+1-61/2-	
1900	1,136,000	+ 3 - 81/4 -	
1901	902,000	÷ 1 - 9 -	

(Efter »The Labour Gazette«).

Tidsskrift-Oversigt.

Tilskueren. Jan. 1902:

M. Galschiöt: Et Land, der fører an. — Forfatteren beskriver den mægtige socialpolitiske Udvikling, der er foregaaet i Ny Zeeland i de sidste Aartier. Uden Forsøg paa dybere Indtrængen i de ret forskelligartede Emner, fortælles om Statslivets Udformning, om Jordejendomspolitiken, om Beskatningsforhold, om den overordentlig radikale Sociallovgivning, bl. a. den mærkelige compulsory arbitration law (Loven om tvungen — eller rettere tvingende — Voldgift i Arbejdsstridigheder) o. m. a.

Dansk Tidsskrift. Febr. 1902:

Gustav Bang: Liberalismens Konkurs. — I populær Form, énsidigt og med stærkt agitatorisk Tendens skildres den Omformning af Samfundstilstanden, som den »kapitalistiske« Produktion er i Færd med at fuldbyrde gennem Stordrift i Industrien, Ringdannelser, Hypotekkreditens Udvikling m. m.

Marts 1902:

N. C. Frederiksen: Socialisme og Kapitalisme. — I denne Artikel, der tydelig har Adresse til Dr. Gustav Bang (se ovenfor), tager den liberalistiske Nationaløkonom til Orde mod de hos socialistiske Forfattere hyppigst forekommende Misforstaaelser af Tidens økonomiske Fænomener.

Statsøkonomisk Tidsskrift. Fjerde Hefte 1901:

A. N. Kiær: Folketællinger i alle jordens lande. — Det internationale statistiske Institut nedsatte for et Par Aar siden et Udvalg, som skulde forberede et planmæssigt Arbejde til Fremskaffelse af Oplysninger om Folkemængden og i det hele taget af befolkningsstatistiske Data i saadanne Lande, hvor der ikke foretages regelmæssige Folketællinger. Paa Institutets Møde i Budapest 1901 overdroges det til Direktøren for det danske statistiske Statsbureau at udarbejde detaljerede Planer til saadanne Undersøgelser. Direktør Kiær, som er Sagens primus motor, gør i ovennævnte Afhandling nærmere Rede for dens Historie og Betydning.

Bredo Morgenstjerne: Arveskat. — En kortfattet, orienterende Fremstilling (i Foredragsform) af Arveskattens Natur, Begrundelse og Anvendelse i

forskellige Lande.

Første Hefte 1902:

H. E. Berner: Vor kommunale beskatning. - Afhandlingens Titel dækker ikke Indholdet. I et indledende Afsnit paavises det, hvorledes de norske Kommuner for Tiden sidde med stærkt spændte, ja i mange Tilfælde overspændte Budgetter, alt medens de Aarsager, der have bevirket denne Tingenes Tilstand, fremdeles ere i fuld Virksomhed. Derefter omtales den nye kommunale Stemmeretslov af 1901 og de finansielle Farer, som dennes »Demokratisering« af den kommunale Styrelse kan have i Følge, en Fare, der er saa meget større i Norge, som dette Lands Kommunalforfatning i mærkelig Grad savner alle Kauteler mod Misbrug af Selvstyreretten. Endelig kritiseres det nve Kommunallov-Udkast, idet Forf. med Henvisning til fremmed Lovgivning paaviser, at man ved Affattelsen af dette Udkast ikke i tilstrækkelig Grad har haft Blikket aabent for Vigtigheden af at sætte fornuftige Skranker, der kunne værne Skatteyderne lige overfor et økonomisk uansvarligt Flertal, uden dog at angribe eller underkende den almindelige Stemmeret.

Statsvetenskaplig Tidskrift. 1902 Nr. 1:

Dr. G. Cassel: Räntepolitik i forna tider.

— I Slutningen af sin Afhandling kommer Forf. ind paa følgende Betragtning. Fortidens lovbestemte Maksimumsrente tvang Laangiverne til at udvælge de Laansøgere, der bød den bedste Sikkerhed; derved hævedes

Niveauet for de udbudte Laanesikkerheder. Et lignende Maal bør den moderne Aagerpolitik sætte sig; den bør — ligesom Socialpolitiken i Almindelighed — søge at begrænse Konkurrencen nedad, hvilket i denne Sammenhæng er ensbetydende med at forbyde alle Laan, ved hvilke Sikkerheden ligger under en vis Grænse. Herved opnaas, at Konkurrencen forlægges fra et Felt, hvor den afgjort gør Skade, nemlig Rentesatserne, til et Felt, hvor den gør positiv Nytte, nemlig Laantagernes Kvalitet.

The Journal of political economy. (Amerik.) Decbr. 1901:

Jacob Schoenhof: Iron and steel in England and America. - En interessant Redegørelse, der konkluderer i, at England ikke behøver at frygte den nye store Staal-Trust hinsides Atlanterhavet. Denne besidder, udvikler Forfatteren, intet økonomisk eller teknisk Fortrin fremfor de tidligere Virksomheder, og Fusionen vil ikke kunne hidføre nogen Forandring i den hidtidige Deling af Arbeidet Landene imellem.

Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik. Jan. 1902:

Dr. Ernst Loeb: Das Institut des Aufsichtsrats, seine Stellung und Bedeutung im deutschen Aktienrecht und der deutschen Volkswirtschaft, die Notwendigkeit und Möglichkeit seiner Reform. — Denne Artikel vil i anden Sammenhæng blive omtalt i et følgende Hefte af nær-

værende Tidsskrift.

Poul Möller: Wohnungsnot und Grundrente. - Udtrykket »Wohnungsnot« er her taget i noget videre Betydning end den sædvanlige. »Wohnungsnot« er der, ikke blot hvor der er Mangel paa Boliger, men overalt hvor Befolkningen bor dyrt, tæt og slet - altsaa i de fleste større Byer paa det evropæiske Fastland, hvor man har bygget i Højden i Stedet for i Bredden. Midlet imod en videre Udvikling af dette i saa mange Retninger uheldige Forhold er Tilvejebringelsen af lokale Transportforetagender (elektriske Sporveje), der kunne »aabne« nye Arealer for Bebyggelse. En fuldt ud tilfredsstillende Løsning af Opgaven vanskeliggøres bl. a. derved, at Ejendommene

i de gamle Bydele ville være udsatte for at falde i Værdi, hvilket for saa vidt vilde være at beklage, som den Grundrenteværdi, de i Øjeblikket have ud over Bygningsværdien, for største Delen er købt og betalt af de nuværende Besiddere. Derimod nærer Forf. ingen Tvivl om, at det forholdsvis let lader sig gøre at faa de evropæiske Byer til at brede sig i Lighed med de amerikanske, og det endog uden Udgift for det offentlige. Kommunen bør foretage de nødvendige Anlæg, foreløbig staa i Forskud for Omkostningerne, som den saa senere faar dækket gennem Beskatning af den Værdistigning, de til Bebyggelse indvundne Arealer opnaa.

Zeitschrift für Volkswirtschaft, Socialpolitik und Verwaltung. 10. Bd. Heft 5:

Dr. J. Buzek: Das Auswanderungsproblem und die Regelung des Auswanderungswesens in Oesterreich. — I Anledning af Forberedelsen af en Lovordning af Udvandringsvæsenet gives her en paa statistisk Materiale hvilende Skildring af Udvandringen fra Østerrig siden Aar 1851 — ikke blot den oversøiske Udvandring, men ogsaa bl. a. den i flere Henseender interessante »Sachsengänger«-Bevægelse.

Deutsche Worte.

I fortløbende Artikler meddeler Leo Kestenberg en Række Karakterbilleder af Socialismens og Kommunismens Historie (i Oktoberheftet 1901: Jean Mellier, i Novemberheftet: Wilhelm Weitling og Ferdinand Lassalle, i Decemberheftet: Karl Marx og Friedrich Engels). — Decemberheftet bragte endvidere en Afhandling »Wie studiert man Socialwissenschaft?* af Friedrich Hertz, hvortil der er knyttet en meget god bibliografisk Oversigt over ældre og nyere socialvidenskabelig Litteratur.

Landbrugets Andelsvirksomhed.

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening d. 30. Januar 1902.*)

Af

Folketingsmand M. P. Blem.

Den første danske Forbrugsforening oprettedes i Thisted i 1866. Den stiftedes som bekendt af Byens Præst, Provst Sonne, der saaledes blev Andelssystemets Banebryder i Danmark. Anledningen var følgende: Sonne var utilfreds med, at Arbeiderne ikke kom i Kirke, og da han gerne vilde have dem i Tale, opsøgte han dem, da de ikke vilde komme til ham. I Byens Havneskur holdt han saa hver Søndag Eftermiddag Foredrag med efterfølgende Samtale, Spørgsmaal og Svar. Disse Foredrag og Samtaler drejede sig naturligvis om religiøse Emner, men da der en Gang fra en af Tilhørerne blev rettet det Spørgsmaal til Sonne, om han ikke tillige kunde anvise Arbejderne Midler til at tjene Brødet i dette Liv paa en lidt lettere Maade, gav Provsten sig til at studere de engelske Forbrugsforeningers Historie — hvorledes de 28 fattige Vævere i Rochdale i 1844 ved et Indskud af 14 Øre

^{*)} Foredraget gengives her i noget ændret og forkortet Skikkelse. Nationalekonomisk Tidsskrift. XXXX.

ugentlig pr. Medlem lægger Grunden til de senere saa verdensberømte engelske Forbrugsforeninger. Han fortæller Arbejderne derom, og de enes snart om at prøve paa at lave noget lignende i Thisted. Saa oprettedes i 1866 den første Forbrugsforening efter Rochdalesystemet, under Navnet »Thisted Arbejderforening«.

Byens Handlende og Næringsdrivende rejste straks en Kamp imod den nye Forening, som de ansaa for at være et uberettiget Indgreb i deres Næring. Adskillige Arbejdere, der vare økonomisk afhængige, maatte træde ud. Navnlig søgte man dog at undergrave Sonnes Stilling, thi ham ansaa man for Sjælen i Foretagendet. Men Kampen øgede kun Sonnes Mod, og Arbejderne stod trofast om ham. Foreningen trivedes og Medlemmernes økonomiske Evne bedredes kendeligt.

Snart følger flere Foreninger efter, og Sonne er utrættelig som Foredragsholder ved Møder, naar der kaldes paa ham for at faa oprettet nye Foreninger. Han skriver en Pjece: »Om Arbejderforeninger«, der gaar fra Haand til Haand som Vejledning, hvor en ny Forening skal oprettes.

Hvorledes den saaledes skabte Bevægelse har udviklet sig, fremgaar af følgende Tal:

I Aaret 1875 fandtes 95 Foreninger (Medlemstal ukendt)

— 1892 — 547 — med 75294 Medlemmer

— 1893 — 635 — (Medlemstal ukendt)

— 1896 — 750 — (— —)

— 1898 — 837 — med 130331 Medlemmer

— 1902 — 900 — med 140000 (efter Skøn).

I 1898 var der kun 8 Foreninger i Købstæderne, (nemlig I i Sandvig, 4 i Aarhus, 1 i Thisted og 2 i Ringkøbing), med tilsammen 4633 Medlemmer, medens alle de øvrige fandtes paa Landet — en ejendommelig Modsætning til England, hvor Forbrugsforeningerne væsentlig have deres Medlemmer i Byerne.

I 1885 oprettedes en Fællesforening for Forbrugsforeningerne paa Sjælland, og i 1888 en lignende for Jylland. Disse to samledes til én i 1896. Siden da har Fællesforeningen solgt Varer til nedennævnte Antal Forbrugsforeninger med den vedføjede Omsætning og Nettoudbytte:

Aar	Foreningernes Antal	Omsætning	Nettoudbytte
1896	310	Kr. 4,176,000	Kr. 107,766
1897	374	- 5,827,000	- 160,002
1898	456	- 7,309,000	- 229,198
1899	523	- 8,750,000	- 304,799
1900	601	- 11,017,000	- 355,657
1901	675	- 13,513,000	- 482,429

Den 1. Januar 1901 ejede Fællesforeningen

paa	Reservefondskonto	Kr.	351,230
-	Ejendomsafdragskonto	_	185,000
	Kapitalkonto	_	3,366
		Kr.	539,596
Fore	eningens Andelskapital	_	308,000
	Ialt	Kr.	847,596

Det første Andelsmejeri, man véd noget bestemt om, oprettedes 1882 i Landsbyen Hjedding, Ølgod Sogn i Vestjylland. Det var i Grunden Meningen, at Hjedding Mejeri skulde have været et Slags Fællesmejeri, der skulde bearbejde Fløden fra flere Gaarde; men man kendte allerede den Gang Ulemperne ved Fællesmejeridrift, hvorfor man besluttede sig til at prøve at drive Mejeriet »paa Andele«. Forsøget lykkedes, og

Lovene for Hjedding Mejeri have tjent som Mønster for de mange Andelsmejerier, der senere ere oprettede. Neppe anede de vestjyske Bønder, at de ved dette Foretagende skulde give Stødet til en Verdensbevægelse paa Mejeriets Omraade med Danmark som Midtpunkt.

Nu er dansk Andelsmejerismør Verdens fineste Vare, og henter de højeste Priser hjem. Tidligere skelnede man mellem Herregaardssmør og Bøndersmør. Det sidstnævnte betaltes med 70 Øre, naar Herregaardssmørret kostede i Kr. pr. %. Nu kan vi slette Ordet *Bøndersmør« af det danske Sprog. Den Vare, der betegnedes med dette Udtryk, eksisterer ikke mere.

Paa Udstillingen i København i 1888 forbavsedes Mejeriverdenen over, at et Andelsmejeri kunde tage Sølvmedalje for sit Smør; ingen havde tænkt sig, at et saa godt Produkt kunde fremgaa af Husmændenes og Gaardmændenes sammenblandede Mælk. For et Aars Tid siden viste Forsøgslaboratoriet 11/2 Point højere Gennemsnitskarakter for Andelsmejeriernes end for Herregaardenes Smør. — Ved Landmandsforsamlingen i Odense i 1900 hentede 670 Andelsmejerier alle 46 Sølvmedaljer, 202 af 210 Broncemedaljer og de fleste af 201 »hæderlige Omtaler« hjem af 718 Udstillere. — I Paris Aar 1900 tog de samvirkende danske Mejeriforeningers kollektive Udstilling af 30 Smørprøver - skønt 7 Dage gammelt - højeste Udmærkelse i Konkurrencen med friskkærnet fransk Smør, og Esbjerg Smørpakkeri tog Guldmedalje for sine 20 udstillede Kolli.

Nu viser Englands Statistik for 1901 ifølge »The Grocer«, at Danmarks Indførsel af Smør til England

har udgjort 42,2 % af den hele Indførselsmængde og 46,4 % af Værdien. Det danske Smør er betalt med 99,9 Øre pr. %, medens andre Landes Gennemsnitspris kun har udgjort 87,2 Øre eller 12,7 Øre mindre pr. % Smør, end Danmark har faaet, hvilket for vor Import af lidt over 162 Millioner % udgør over 201/2 Mill. Kr. For Andelsmejeriernes 137 Millioner % Smør udgør det 17,4 Millioner i Overpris.

Hvilken smuk Stilling det danske Smør indtager paa det engelske Importmarked, fremgaar af nedenstaaende Oversigt (efter »The Grocer«).

	Englands Im	Gennem-		
Indført fra	Mængde i Tusinde Pd.	Værdi i Tusinde Kr.	snitspris Øre pr. W	
Danmark	162,114	162,012	99.9	
Rusland	38.413	29.962	78.0	
Frankrig	31.627	30.845	97.5	
Holland	29.832	27.359	91.7	
Kanada	21.882	18.345	83.4	
Viktoria	18.893	16.679	88.3	
Sverige	18.292	16.393	92.9	
Ny Zeeland	16.985	14.834	87.3	
Forenede Stater	15.238	12.474	81.9	
Ny Syd-Wales	6.046	5.320	88.0	
Tyskland	2.739	2.719	99.3	
Andre Lande	13.263	11.842	89.3	

I de første Par Aar efter at Andelsmejeriet i Hjedding var bygget, oprettedes ikke mange, men fra 1887 til 1889 byggedes flere hundrede Mejerier aarlig. Nu er der 1057, som med Inventar og Maskiner antages at have kostet ca. 28 Mill. Kr. De ejes af ialt c. 140,000 Andelshavere, og bearbejde Mælken af c. 850,000 af Landets 1,011,000 Kør. Der blev i Aaret 1900 bearbejdet 3700 Mill. 78 Mælk og produceret c. 137 Mill. 78 Smør til Værdi 133 Mill. Kr.

Danmarks første Andelsslagteri stiftedes i Horsens i 1887. Anledningen var følgende. Til Horsens Jernbanestation kom Bønderne et Par Gange om Ugen kørende med deres Svin, der skulde til Hamborg, men de maatte betale 35 Øre pr. Gris i Vejepenge, og de kunde ikke slippe af med Grisene uden Drikkepenge, saa at de ialt maatte udrede en Afgift af ca. 50 Øre pr. Gris. Efter at man forgæves havde klaget herover til Jernbaneautoriteterne og Indenrigsministeriet, rejstes der en Bevægelse blandt Omegnens Landmænd for Oprettelsen af et Slagteri efter Andelssystemet. Til Anlægs- og Driftskapital budgetteredes en Sum af 200,000 Kr., og man beregnede, at denne Kapitals Forrentning og Amortisering vilde kunne dækkes ved det, der sparedes i Vejegebyr og Drikkepenge.

Slagteriet i Horsens ordnedes saa demokratisk, at ingen Andelshaver maatte have mere end 2000 Kr. Andele, for at Slagteriet ikke skulde komme paa Kapitalisthænder. Men i flere Aar slagtedes der heller ikke andet end »Venstresvin«; ingen »Højresvin« fandt Vej ud til det Etablissement. Det var først efter at Menneskenes Børn havde begyndt at vise større Fordragelighed imod hinanden i Politik, at Svinene fra begge Sider kunde følges ad paa deres sidste Rejse og blive slagtede sammen med Andelskniven.

Andelsslagterierne havde i Begyndelsen en haard

Kamp at bestaa imod Privatslagterierne, der vilde knuse dem i Fødselen, og i det hele taget vare Betingelserne ingenlunde gunstige for den nye Bevægelse. Der stod jo ikke uddannede Slagteribestyrere ledige paa Torvet, ofte maatte man nøjes med at tage Direktørerne fra Privatslagteriernes Kontorpulte; kunde man saa faa en tysk Slagtermester, var det godt. Faglærte Arbejdere fandtes ikke, man maatte tage hvem man kunde faa. Penge kunde man vanskelig faa at laane. Fald vilde vore fineste Pengeinstituter nødig indlade sig paa Kapitalanbringelser i saadanne Forretninger. Og under disse Forhold maatte Andelsslagterierne straks optage en haard Konkurrence med Privatslagterierne, der betalte 2 à 3 Kr. mere pr. Gris. Andelsslagterierne have klaret Vanskelighederne over Forventning. Takket være Bøndernes Sammenhold og Kærlighed til deres Andelsforetagender, gennemførtes Principet Betaling efter slagtet Vægt og Kvalitet, og det har Privatslagterierne trods deres Dygtighed og deres Kapital aldrig hidtil magtet at gennemføre. Og saa maa man beundre Andelsslagteriernes Direktører, fordi de, trods mangelfuld Uddannelse, har kunnet kappes med Privatslagterierne om Mesterskabet, saaledes at Andelsflæsket ligesom Andelssmørret er blevet en prima Vare paa Verdensmarkedet. Paa Verdensudstillingen i Paris i 1900 hentede Andelsslagterierne sig en Guldmedalje for deres kollektive Udstilling.

n

1

r

l

f

I 1887 oprettes vort første Andelsslagteri. Nu er der 26, hvis Anlægs- og Driftskapital udgør $6^{1}/_{2}$ Mill. Kr. og som ejes af 64,900 Andelshavere. Der slagtedes i det sidst forløbne Aar 651,261 Svin og c. 12,100 Stkr. Kreaturer, til en samlet Værdi af c. 39 Mill. Kr.

232

Nærmere om Udviklingen af Andelsslagterierne og deres Virksomhed fremgaar af følgende Oversigt:

Aar	Slagteriernes Tal	Antal slagtede Svin	Omsætning Tusinder Kr.	Gennemsnits pris pr. Svin
1888	I	23,407	1,022	43,7 Kr.
1889	8	131,548	6,891	52,4 —
1890	10	147,455	7,819	53,0 —
1891	14	269,743	13,581	50,3 —
1892	14	297,641	17,291	58,1 —
1893	14	317,785	19,157	60,3 —
1894	15	385,731	20,244	52,5 —
1895	17	328,811	22,919	43,3 —
1896	20	626,854	25,567	40,8 —
1897	25	583.420	29,131	49,9 —
1898	25	601,039	29,309	48,8 —
1899	25	729,171	31,215	42,8 -
1900	26	675,200	35,216	52,2 —
1901	26	651,261	36,800	59,0 —
Ialt	_	5,769,066	296,162	

Danmarks Stilling som Flæskeleverandør til det engelske Importmarked fremgaar af nedenstaaende Oversigt:

	Englands Im	Gennem- snitspris	
	Tusinde Pd.	Tusinde Kr.	Øre pr. Pd.
Fra Danmark	107,682	58,544	54,4
- Forenede Stater	430,800	167,531	39,0
Kanada	40,468	16,680	41,2
- Andre Lande	6,944	3,228	46,5
Ialt	585,894	245,983	-

Gennemsnitsprisen for dansk Bacon (54,4 Øre pr. ®) var altsaa 15 Øre højere end Gennemsnitsprisen for Bacon fra samtlige andre Lande (39,4 Øre). Danmark har efter den engelske Statistik i 1901 sendt England 18,4 % af Varens Mængde og faaet betalt 23,8 % af dens Værdi; den Overpris, vi har faaet for vort Bacon, udgør 16,152,000 Kr. mere, end hvis vi kun havde faaet den Gennemsnitspris, andre Lande opnaaede.

I Begyndelsen af Firserne solgte Danmark Æg for et Par Millioner Kroner om Aaret, men vore Æg vare nærved at blive usælgelige paa Londonermarkedet. Deres Renommé var ikke stort bedre end russiske Ægs, thi først gemtes de i Hønserederne, der ikke altid var rene, saa gemte Husmødrene dem i deres Kasser eller Kurve; ingen tænkte paa, at det hastede saa meget med at blive af med dem; endelig gemte Købmændene dem, ofte ved Preservering, saa at det er forstaaeligt, at danske Æg ikke som nu var ensbetydende med friske Æg. Det var først i 1895 at »Dansk Andels-Ægeksport« stiftedes. Principet er at skaffe Garanti for, at de Æg, der udføres, ere friske, og denne Garanti søges opnaaet gennem det bekendte System med Stempling af Ægene. Selskabets Love byder sine 30,000 Medlemmer daglig at indsamle Ægene friske af velholdte rene Hønsereder, ellers idømmes Vedkommende indtil 10 Kr. i Mulkt. Af det stemplede Ægs Kreds- og Løbenummer vil man altid kunne finde den Synder, der har leveret et fordærvet Æg. Dette System har hjulpet.

Flere af vore Andelsslagterier eksportere Æg efter samme System. I det sidste Aar have Andelsslagte-

rierne og Dansk Andels-Ægeksport tilsammen solgt 13,2 Millioner & Æg til en Værdi af 5,94 Mill. Kr.

	Englands II	Gennem-	
Indført fra	Tusinde Snese	Tusinde Kr.	snitspris Øre pr. Snes
Danmark	18,116	21,013	116
Rusland	26,953	21.855	81
Tyskland	17,731	16,211	92
Frankrig	10,837	12,600	116
Kanada	4,221	4,628	110
Belgien	15,454	14,575	94
Andre Lande	9,025	8,590	95
Ialt	102,337	99,472	******

Gennemsnitsprisen for Æg — Danmark undtagen — var 94.2 Øre pr. Snes eller 22 Øre mindre end for danske Æg, der betaltes med 116 Øre pr. Snes. Danmark har ifølge ovenstaaende leveret 17,7 % af hele Englands Æg-Import og faaet 21,1 % af Værdien derfor. Vor Overpris for Æg udgør 3,995,000 Kr. mere, end hvis vi kun havde faaet andre Landes Gennemsnitspris.

Omsætningen	i 1901 u	dgjor	de for	Pd. Æg	til Værdi Kr.
Dansk Andels-A	Egeksport			7,350,000	3,300,000
Esbjerg Smørpa	kkeris Æ	geks	port var	2,183,000	972,000
Frederikssunds	Slagteris	_	_	1,590,000	710,000
Kalundborg	-		_	750,000	320,000
Slagelse	***************************************	_	_	679,000	300,000
Roskilde	_	-	-	745,000	340,000
			Ialt	13,297,000	5,942,000

Hvis Danmark i 1901 kun havde faaet samme Pris for Smør, Flæsk og Æg som andre Landes Gennemsnitspris paa det engelske Marked, saa havde vi faaet

t

20,588,000 Kr. mindre for vort Smør
16,152,000 — — — Flæsk og
3,995,000 — — — vore Æg

Ialt 40,735,000 Kr. mindre for Smør, Flæsk og Æg.

Denne Gevinst paa over 40¹/₂ Million Kroner kan Danmark hovedsagelig takke Andelssystemet for. Andre Lande har lagt Told paa Landbrugsprodukter, for at Landbruget kunde klare sig. At vi foretrækker vort eget System, der ikke beskatter Medborgerne ved Lovbud om at betale en Vare med højere Pris, end den er værd, det tænker jeg er til Gavn for hele Landet.

Følgende tabellariske Oversigt (efter Uddrag af Statistisk Tabelværk) viser paa slaaende Maade Andelssystemets Vækst med tørre, solide Tal. (Se omstaaende Tabel).

Da de jyske Købmænd midt i Halvsemserne oprettede »Jysk Korn- og Foderstoskompagni«, hvori Bønderne saa en Ringdannelse, der betød højere Pris for Forbrugerne, greb de jyske Bønder til Andelssystemets Nødværge og satte deres brede Ryg imod Ringen. Jysk Andels-Foderstos-Forretning stiftedes saaledes i 1898 med 28 Kredse og ca. 26,000 indtegnede Kør. Garantien for Andelskapitalen udgør 2 Kr. pr. Ko. Foreningen havde i det 1ste Aar indkøbt 24 Mill. & Foderstosser til en Værdi af 1,1 Mill. Kr. I Juni 1901 var der 11,000 Medlemmer. I det sidste Aar udgjorde Omsætningen 72 Mill. & Foderstosser til Værdi 3,9 Mill. Kr.

	Værdi af Overskudsudførsel, d. e. Udførsel af inden- landske Varer ÷ fremmede Varer indgaaet til Forbru						
Aar	Svin, Grise, Flæsk	Smør	Æg	Ialt			
	Tusinder Kr.	Tusinder Kr.	Tusinder Kr.	Tusinder K			
1881	23,516	18,642	1,678	43,836			
1882	28,311	21,920	2,161	52.392			
1883	31,156	25,841	2,506	59.503			
1884	32,664	24,006	3,138	59,808			
1885	21,514	22,889	3.245	47,648			
1886	22,039	23,764	3,940	52,743			
1887	27,286	32,664	4,566	64,516			
1888	28,557	41,046	4,253	73,856			
1889	28,267	52,635	4,909	85,811			
1890	31,177	63,817	5,719	100,713			
1891	39,613	66,089	6,105	111,807			
1892	44,174	66,722	7,161	118,057			
1893	37,172	69,134	6,531	112,837			
1894	42,353	70,732	7,342	120,429			
1895	45,044	78,955	7,241	131,240			
1896	41,733	82,822	9,034	133.589			
1897	52,789	88,749	11,744	153,282			
1898	47,707	100,692	12,542	160,941			
1899	53,037	108,075	15,577	175,689			
1900	58,206	109,550	16,590	184,346			
1901	59,240	121,900	19,520	200,660			

Øernes Andelsforretning til Indkøb af Foderstoffer oprettedes i Fjor. Den har 52 Kredse; Omsætning 600,000 Kr.

Endvidere findes der Smørsalgsforeninger rundt omkring i Landet, hvoraf Danske Landmænds Smøreksportforening med en Omsætning af 9 à 10 Millioner Kroner er den største, og derefter Dansk AndelsSmørpakkeri i Esbjerg med 7 à 8 Millioner Kroners Omsætning.

Gødningsforeningerne, som findes spredt omkring i Landet, have nu begyndt at slutte sig sammen til Fællesindkøb af Varer.

Tilsammen har de danske Andelsforetagender et Medlemsantal af over 400,000, hvis Produktion af Smør, Flæsk og Æg andrager ca. 178 Millioner Kroner, og vore Indkøbsforeningers Omsætning udgør 33 à 34 Millioner Kroner, ialt et Beløb af 210 à 212 Mill. Kr. En ret imponerende Virksomhed, skabt i Løbet af en Snes Aar. Thi Danmarks samlede Udførsel i Aaret 1901 udgjorde kun 292 Millioner, og Danmarks Vareindkøb 397 Millioner Kroner.

Ligesom Forbrugsforeningerne har deres Fællesbestyrelse, har over Halvdelen af Andelsmejerierne deres Amtsforeninger under en Fællesbestyrelses Ledelse. De 26 Andelsslagterier har ligeledes en Fællesbestyrelse samt et Fælleskontor i København.

Andelsudvalget bestaar af 10 Medlemmer, der repræsenterer hele Fællesvirksomheden baade for Produktionsforeningerne og Indkøbsforeningerne. Andelsudvalget er Medlem af Verdensandelsforeningen »The international co-operative alliance« med Sæde i London.

Andelssystemet har ikke alene haft sin store Betydning i økonomisk Henseende, men ogsaa socialt. Aldrig er en Samfundsreform gaaet saa langt ned og har taget de smaa ved Haanden, som Andelssystemet har gjort. Stavnsbaandets Løsning 1789 gjorde Gaardmændene frie og lykkelige, men Husmanden fik ingenting. Andelssystemet derimod har bragt de mindste

Landbrugere forholdsvis den største Fordel. Statistikens Tal viser, at Husmandshartkornet er 50 % mere værd end Gaardmandshartkornet. Andelssystemet har navnlig bragt de smaa Hjem større Velvære og Lykke, somhed og Flid kan føde sin Familie. Det giver Selvfølelse for Husmanden saavel som for C kunne løfte i Flok og møde til Generalforsamlingen som Medejer af Mejeriet og Slagteriet med Andelsbogen i Lommen, der viser Bedriftens Indtægtsforøgelse, gennem Andelssystemet, med tørre, solide Tal.

> Gennemførelsen af denne Plan, at samle alle fra Hytten til Borgen med lige Del i Indtægt og Udgift i Forhold til deres Produktion, det er en Samvirken af fælles Kræfter for at faa det højeste Udbytte af den danske Jord; det giver et Sammenhold mellem store og smaa Landmænd, en Udjævnen af gamle Stridigheder, som intet andet System nogensinde har været i Stand til at gennemføre.

> Derfor elsker danske Landmænd deres Andelssystem højt, fordi det har bragt dem saa store Fordele, og de tror fremdeles, at Andelssystemet er Vejen til Held og Lykke for det danske Landbrug.

> Til Foredraget knyttede sig en Diskussion. Af de her faldne Udtalelser fremhæves følgende:

> Sekretær Winkel sluttede sig til Indlederens Ros over Fællesforetagenderne. Dog gik Indlederen vistnok for vidt, naar han godskrev Andelssystemet hele det Beløb, der udgør Forskellen mellem vor og Udlandets Middelpris. Det maatte jo dog erindres, at ogsaa før

Andelssystemets Fremkomst havde vort Landbrug staaet højt. Til Grund for det nævnte System laa desuden en almindelig Bevægelse blandt Bønderne for at gøre noget mere end før, saa at Indtægterne kunde komme op paa Højde med Udgifterne, thi medens de sidste var blevne staaende, var de første gaaet betydelig nedad. De Bestræbelser, man da gjorde sig, fik paa den anden Side stærk Fart ved Andelssystemet. Bevægelsen for dette havde dog snarest været for hurtig; paa flere Punkter var vi komne længere, end egentlig sundt var. Saaledes kunde vi uden Skade nedlægge omtrent en Tredjedel af vore Mejerier og omdanne dem til Skummestationer. Ogsaa Slagterierne burde formindskes i Tal. En Feil ved Meierierne var det. at man afregnede al Mælk ens; Mælken burde betales efter sit Fedtindhold, ganske som man paa Slagterierne

betalte Svinene efter Kvalitet.

Grosserer Muus vilde understrege Indlederens Paavisning af Andelsforetagendernes sociale Betydning. Som Provinskøbmand havde Taleren haft rig Lejlighed til at se denne. Tidligere havde Bonden kun daarlig forstaaet at gøre sine Indkøb, f. Eks. af Foderstoffer, men naar han nu gennemser sin Afregning med Andelsmejeriet, har han Lejlighed til at se og bedømme ikke alene sit eget Udbytte, men ogsaa sine Naboers, og han kan tillige danne sig en Dom om de Resultater, Indkøbene af Foderstoffer give. Herved fremkaldes en Kappestrid, som i væsentlig Grad har bidraget til at højne Standen. - Naar Indlederen havde fremhævet den lange Vej til Byen som Forklaringsgrund til, at Forbrugsforeninger havde dannet sig i saa stort Antal ude paa Landet, vilde Taleren dog pege paa et andet Punkt, der formentlig havde spillet en meget betydelig Rolle i dette Forhold; det var Forbudet mod Omløben med Varer. Købmanden havde kun Ret til at køre ud paa Landet med bestilte Varer, men ikke Lov til at medbringe andre, selv om han vidste, at han kunde sælge dem. Dette havde i høj Grad skadet Byernes Handel. - Det var vel sandt, at Disciplinen indenfor Andelsselskaberne havde haft stor Betydning; men det maatte ikke overses, at der ogsaa heri laa en stor Fare: den næsten ubegrænsede Magt hos de ledende. Der manglede ikke Eksempler paa, at denne Magt var bleven misbrugt.

Direktør for Dansk Andels-Ægeksport, Møller, hævdede, at ved vor Ægudførsel skyldtes den højere Pris, vi fik fremfor andre Lande, saa godt som udelukkende Andelssystemet. En god Side ved dette var det endvidere, at det i særlig Grad havde gavnet vore Husmænd, som i vid Udstrækning havde lagt sig efter Ægproduktion, siden denne var bleven mere lønnende paa Grund af den forbedrede Kvalitet. Overfor Grosserer Muus bemærkede Taleren, at ganske vist havde Andelsforetagenderne skadet Byernes Købmænd, men Samfundet som Helhed havde vundet derved. Grunden til Forbrugsforeningernes Trivsel paa Landet var ikke alene at søge i Forbudet mod Omløben med Varer; Hovedaarsagen var den forøgede Oplysning blandt Landbefolkningen, hvori Højskolerne havde en saa væsentlig Del. Den Dag kom nok, da Forbrugsforeningerne ogsaa bleve almindelige i Købstæderne. Hele Andelssagen virker opdragende og øger Ansvarsfølelsen.

Indlederen takkede for de faldne Udtalelser. Det var jo ikke nogen let Sag for ham at se Andelssystemet fra den kritiske Side, og denne havde han derfor ladet ligge. Den Kritik, der var fremkommen her, havde dog været meget mild. Naar Sekretær Winkel hævdede, at vi ogsaa før Andelssystemets Fremkomst havde forstaaet at producere godt Smør, havde han utvivlsomt Ret; men hvad Taleren havde ønsket at slaa fast var, at vore Husmænd nu gennem Andelsmejerierne producere bedre Smør end de store Landbrugere. Det var sandt, at der endnu var mange Opgaver for Andelsbevægelsen at tage op; vi var i det hele taget nødt til vedvarende at søge videre fremefter, thi ellers løb vi Fare for at blive distancerede af Udlandet. Sekretær Winkel havde fuldstændig Ret i. at Mælken burde betales efter Fedtindhold. Taleren kunde ganske slutte sig til Grosserer Muus's Bemærkning om, at Lederne undertiden havde haft for stor Magt og at man havde vist dem for megen Tillid, f. Eks. ved en alt for lemfældig Revision, men dette var vel et Forhold, som man nu, belært af Erfaringen, vilde raade Bod paa i Fremtiden.

chairm

Danske Haandværkeres Andelsforetagender*).

e

1

3

AF

Adolf Bauer.

Da Aarhundredtallet skiftede, ønskede »Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk« at tilvejebringe en Oversigt over, hvad Haandværkerforeningerne her i Landet have udrettet. Af de indsamlede Oplysninger fremgik det, at der her i Landet bestod ikke mindre end 239 saadanne Foreninger med ialt ca. 42,000 Medlemmer, dels i Byerne, dels paa Landet og dels endelig faglige Sammenslutninger, omfattende enten hele Landet eller enkelte Landsdele. Som et Middel til at besvare Spørgsmaalet om, hvad disse Foreninger havde udrettet i det forløbne Aarhundrede, foranstaltedes der i Forbindelse med det nordiske Industrimøde i Sommeren 1900 en Udstilling af Genstande, der skulde belyse denne Side af Sagen. Destoværre blev Udstillingen ikke

^{*)} Et Foredrag, som blev holdt paa Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværks tre Delegeretmøder i Sommeren 1901, danner Grundlaget for den følgende Fremstilling, som derefter, saavidt muligt, er søgt ført frem til Tidspunktet for dens Offentliggørelse.

saa omfattende som den kunde og burde være bleven, men man fik dog, dels af den, og dels af de indsamlede Oplysninger, en Forestilling om det meget betydelige Værk, som vore Haandværkerforeninger i det forløbne Aarhundrede have skabt. Man erfarede, at en stor Del af dem har rejst sig anselige Foreningsbygninger, at en Del af dem har oprettet ikke mindre end 45 Alderdomsboliger, og at der bestaar III tekniske Skoler, hvoraf 105 skylde deres Oprettelse til Haandværkerforeningernes Initiativ, deraf ikke mindre end 34 til Landhaandværkerforeninger, samt at der findes Laanefond i 21 Foreninger, Sygekasser i 30, Begravelseskasser i 33 og Alderdomsunderstøttelse i 44.

Som man vil se, falder Foreningernes Virksomhed i det forløbne Tidsrum væsentlig i de tre Grupper: Omsorgen for sine Medlemmer, for de Gamle og for de Unge. Det er klart, at der kan og bør fortsættes ad denne Vej, men ligesaa klart, at Haandværkerforeningerne ogsaa bør søge at tage nye Opgaver op, og at deres Forpligtelse hertil er desto større jo kraftigere de nu i sig selv ere blevne og jo stærkere deres Sammenslutning er gennem Fællesrepræsentationen. Og allerede se vi da ogsaa de første Tegn til saadanne nye Opgaver dukke frem. Det er Opgaver af økonomisk Art, af hvilke Fremtiden sikkert vil bringe adskilligt flere. Det vil da maaske være af Interesse allerede nu at erhverve en Oversigt over, hvad der foreligger af økonomiske Sammenslutninger indenfor det danske Haandværk, at undersøge deres Oprindelse, deres Natur og deres Udvikling for derved muligvis ogsaa at kunne drage

Slutninger med Hensyn til Fremtiden. At økonomiske Sammenslutninger er et af de sikreste Grundlag for den fortsatte Udvikling, derom turde der ingen Tvivl være for dem, der ved, hvad det danske Landbrug har udrettet gennem sin Sammenslutning i Andelsforetagender. Den kooperative Bevægelse i det danske Landbrug har jo overalt erhvervet sig den største Anerkendelse og anses i Virkeligheden som Basis for vort Landbrugs nuværende Udvikling.

I det danske Haandværk er der, som allerede sagt, kun Begyndelser til en Andelsbevægelse tilstede, men nogle af disse ere mærkelig gamle, skrive sig fra en Tid, hvor Ordet Andelsforetagende vel knap var kendt. Allerede i forrige Aarhundrede oprettede Snedkerne i København Fællesudsalg af Møbler, og allerede i 1845 træffe vi indenfor Malernes Omraade en økonomisk Sammenslutning i den endnu bestaaende »De danske Malermestres Farvemølle«. Men det er som Regel først i de allerseneste Aar, at den økonomiske Sammenslutningstanke har begyndt at faa Vækst i Haandværkerstanden, og vi skulle nu nærmere omtale det Arbejde, der her er gjort. Det er selvfølgelig endnu kun i sin Begyndelse, og der vil i det følgende blive nævnt mere end et mislykket Forsøg, men Hovedsagen er dog, at det kan paavises, at der er en Tendens tilstede til at arbejde i denne Retning, og at Tanken, hvor den er udført paa rette Maade, ogsaa har baaret gode Frugter.

Vi gøre Begyndelsen med Haandværkerbankerne, som allerede kan se tilbage paa en længere Aarrække siden deres første Opstaaen her i Landet. Ideen til dem kom fra Tyskland, hvor Hermann Schultze i 1849 lagde Grunden til den Række af økonomiske Sammenslutninger, der har gjort hans Navn saa bekendt: de Schultze-Delitsch'ske Foreninger, som de nu kaldes.

Medens herhjemme de kooperative Foretagender først og fremmest ere knyttede til Landbruget, har det været anderledes i Udlandet. I England og i Frankrig var det først og fremmest Arbejderne, som blev grebne af den økønomiske Associationsbevægelse, og hvis Bestræbelser væsentlig gik ud paa at skaffe sig billigere Livsfornødenheder gjennem Oprettelsen af Brugsforeninger, en Bevægelse, hvis Impulser forøvrigt ogsaa have kunnet spores herhjemme gjennem den første Gruppe af Brugsforeninger, der oprettedes her i Landet, de saakaldte »Husholdningsforeninger.«

I Tyskland var det derimod især de smaa Haandværksmestre, som sluttede sig sammen, og det første
Formaal for Schultze-Delitsch's Bestræbelser var Oprettelsen af Foreninger til Indkøb af Raastoffer,
hvis Hensigt var at gøre de mange smaa Haandværkere delagtige i de samme Fordele, som den
store Producent opnaaede i Kraft af sin økonomiske
Overlegenhed. I 1849 oprettede han i Delitsch en
Raastofforening for 13 Snedkermestre, og snart efter
en lignende Forening af Skomagermestre, og denne
Begyndelse lykkedes saa godt, at de første Foreninger fandt talrige Efterlignere hele Tyskland over.
Men fra Raastofforeningerne kom han hurtig til
en anden Gruppe af Foretagender: Kreditforeninger
eller Haandværkerbanker. Det havde maaske været

naturligst at begynde med disse, saavist som Opsamlingen eller Tilvejebringelsen af Pengemidler dog er det naturlige Grundlag for de paafølgende Foreninger. I Virkeligheden synes det dog som om Faktorernes Orden paa dette Omraade er ret ligegyldig. I Tyskland begyndte man, som sagt, med Raastofforeningerne og kom ret hurtig til at føle Trang til Haandværkerbanker eller Kreditforeninger. I Østrig er man begyndt med Sammenslutninger af Haandværkere til Fællesanskaffelse af Maskiner og er derfra naaet til det uundgaaelige Grundlag: Kreditforeningerne, ligesom man ogsaa derfra er kommen ind paa de forskellige andre Former for økonomisk Sammenslutning: Raastofforeninger, Produktionsforeninger osv.

I Danmark begyndte man altsaa under tysk Paavirkning med Kreditforeninger. I 1866 stod der i Industriforeningens daværende Maanedsskrift en Række Artikler om de Schultze-Delitsch'ske Foreninger. Og derved foranledigedes, at en lille, forlængst forsvunden Forening, der hed: »Foreningen for industrielle Opfindelser«, som havde sat sig til Opgave at konkurrere med Industriforeningen, besluttede at realisere Tanken om en Haandværkerbank.

En Vinteraften i 1867 blev Grunden lagt til det Foretagende, som i en lang Aarrække førte Navnet »Kreditforeningen for Haandværkere og Industridrivende i København« (den nuværende »Haandværkerbank«), og hvis Begyndelse var mere end beskeden. Efter et Aars Forløb talte Foreningen ikke mere end 200 Medlemmer, og mange Aars Arbejde og mangfoldige Skuffelser maatte til, før det lykkedes

at føre Foretagendet frem til dets nuværende Stilling, Haandværkerbanken i København«, som det nu kalder sig, ejer nu sin egen smukke og velindrettede Ejendom, som den nylig ved Køb har maattet udvide. Den talte i 1901 ved Afslutningen af sit sidste Aarsregnskab 2158 Medlemmer, havde en Kasseomsætning af 85 Mill. Kr. og et Reservefond af 219,500 Kr. Saa store Resultater kan der altsaa naas ved Hjælp af Haandværkernes smaa Midler, selv om det tager Tid at naa dem. For Fuldstændigheds Skyld skal endnu bemærkes, at der i Løbet af 1900 forsøgtes Oprettelsen af endnu en Haandværkerbank i Kjøbenhavn. Det var de smaa Skræddermestre, som havde taget Initiativet hertil ved at oprette »Haandværkernes Kreditbank«.

Sammenslutningstanken synes altid at have haft god Rod blandt Skræddermestrene, der allerede i 1868 oprettede en Forening efter Schultze-Delitsch's Mønster, nemlig en Laanekasse alene for Skræddere, men den blev efter omtrent et Aars Tids Forløb slaaet sammen med den før nævnte Kreditforening. Nu er der altsaa gjort et nyt Forsøg, udgaaende fra Skrædderstanden, ved Oprettelsen af den nævnte Kreditbank, der skal støtte de mindre Næringsdrivende, navnlig Haandværkere, ved at yde dem personlig Kredit el. lign.

Ogsaa i Provinserne træffe vi Haandværkerbanker af ældre Dato. Som et Eksempel paa saadanne kan nævnes Horsens Haandværkerbank, der blev stiftet 1871 og altsaa allerede har bestaaet i 30 Aar. Den begyndte sin Virksomhed i Marts 1872. Banken giver først og fremmest Laan til Haandvær-

kere, men dog ogsaa til andre, der kunne yde betryggende Sikkerhed, og den har skabt sig en betydelig Omsætning, idet denne, der til at begynde med var 1225 Kr., efter 25 Aars Forløb var naaet op til 248,000 Kr., samtidig med, at Aktionærerne sidste Aar fik 6 pCt. i Udbytte. Af Bankens Regnskab bør særlig lægges Mærke til, at det indeholder en Post til Stipendier og Fripladser i Horsens tekniske Skole, hvilken i sidste Aar udgjorde ca. 400 Kr. Det er en Anvendelse af Overskudet, som har været i Brug ved Banken siden 1884, og den er værd at fremhæve, fordi det er en Ejendommelighed ved flere af Haandværkernes Andelsforetagender, hvorpaa der ogsaa i det følgende vil findes flere Eksempler, at i hvert Fald en Del af disses Overskud gaar til Haandværkerformaal.

I de senere Aar er der imidlertid rejst en ny Bevægelse for Haandværkerbankerne her i Landet. Den skyldes Garvermester N. Trautner i Sorø, der paa Fællesrepræsentationens Delegeretmøde i Hillerød i 1805 bragte Sagen frem, og som senere med stor Iver har forfulgt sin Plan. Trautner foranledigede, at Fællesrepræsentationen lod indsamle Oplysninger om Bankerne i Tyskland, og han afholdt selv i Vinteren 1895-96 en Række Agitationsmøder for Sagen omkring i Landets forskellige Foreninger. Derpaa afholdtes der et Møde i København, og Sagen blev overgivet til et Udvalg, som paa Fællesrepræsentationens Delegeretmøder i 1901 varmt anbefalede Tankens Gennemførelse. Da var den imidlertid allerede nogle enkelte Steder enten realiseret eller under Overvejelse.

En af Trautner for omtrent et Aarstid siden oprettet Haandværkerbank i Sorø begyndte med en indbetalt Aktiekapital af ca. 8000 Kr., havde det første halve Aar en Kasseomsætning af 424,000 Kr., og er stadig i god Fremgang. Dernæst er der Herning Haandværkerbank, hvis Love ere af 12. Juni 1899, og som i Marts 1901 havde 52 fuldt indbetalte Aktier til et samlet Beløb af 2600 Kr.

Endvidere kan det nævnes, at to bornholmske Byer, Nexø og Aakirkeby, begge have sluttet sig til Bevægelsen for Haandværkerbankerne. I Nexø har Haandværkerne med Tilslutning af andre Bybeboere saavelsom af Landboere oprettet »Nexø og Omegns Haandværkerbanks Andelsselskab«, og tegnet 11,000 Kr., og i Aakirkeby er Haandværkerbanken sikret ved Tegning af 10,400 Kr. I Næstved har Bevægelsen ført til, at man endog startede to Haandværkerbanker paa en og samme Dag. Den 7de September 1901 stiftedes en »Haandværker- og Detailhandlerbank« med en Aktiekapital paa 50,000 Kr., hvoraf 23,000 vare fuldt indbetalte, og endvidere samme Aften - efter et længere forudgaaet Arbejde - »Haandværkerbanken for Næstved og Omegn«, hvis Aktiekapital er sat til 20,000 Kr., der dog kan forhøjes til 40,000 Kr. Saa godt som alle Byens Haandværkere (over 100) have tegnet Aktier i Banken, som allerede har besluttet at etablere en Filial i det nærliggende Fuglebjerg. Som Bankens Formaal angives at drive almindelig Bankvirksomhed og at anvende det mulige Overskud til at støtte Haandværket i Kampen for dets Bestaaen. Endelig kan anføres, at der i Nykøbing, Mors, i 1896 blev oprettet

en Haandværkerbank af en Kreds af Byens yngre Haandværkere.

Men den vigtigste Begivenhed paa Haandværkerbankernes Omraade bringer dog Fællesrepræsentationens Delegeretmøder i 1901. Paa disse afgav nemlig det tidligere af Fællesrepræsentationen i Banksagen nedsatte Udvalg sin Betænkning, og dets Formand, Direktør V. Gætje, anbefalede indtrængende Banksagen til Foremingerne som en Haandværkersag, paa hvis Gennemførelse der burde arbeides af al Kraft. Enslydende Resolutioner, vedtagne paa alle tre Delegeretmøder, støttede denne Udtalelse, og i en Skrivelse til Foreningerne af 25de Septbr. f. A. har derefter Fællesrepræsentationens Bestyrelse opfordret Landets Haandværker- og Industriforeninger til at »rette deres særlige Opmærksomhed paa Banksagen«. Den erklærer, at Sagen mindre maa betragtes fra det Synspunkt, om der i vedkommende By eller paa vedkommende Egn er større eller mindre Trang til en Bank i Almindelighed, end ud fra den Tanke, »at Haandværk og Industri bør stræbe overalt at skabe sine egne Pengeinstitutter, og derigennem erhverve sig selv en større Uafhængighed og Magtstilling i pekukuniær Henseende.« Med denne Motivering, hvis Rækkevidde jo er let at forstaa, udtales det derefter, at »Bestyrelsen anser det for ønskeligt, at der saa mange Steder som muligt anstilles forberedende Overvejelser angaaende Bankers Oprettelse.»

Der synes saaledes at være Grøde i Luften med Hensyn til Haandværkerbankerne. Anderledes er det derimod gaaet med Sammenslutningen i Brandforsikringer, men det bør dog straks tilføjes, at Skyl-

den herfor ikke ligger hos Haandværkerne selv. Sammenslutninger af Haandværkere i fælles Brandforsikringer, enten til udelukkende Fordel for Interessenterne, eller saaledes, at Udbyttet helt eller delvis tilfalder faglige Formaal, synes at være paabegyndt af »Nørrejysk Bagerforening«, der ogsaa er Landets ældste Centralforening, idet den oprettedes 1874. »Nørrejvsk Bagerforening« startede for 15-16 Aar siden en kollektiv Brandforsikring for dens Medlemmer. Foreningen sluttede nemlig en Overenskomst med det kgl. oktroierede Selskab i København, der indrømmede den en Rabat af 20 pCt., hvilken Rabat fordeltes mellem Foreningens Enkekasse og dens Understøttelseskasse. Denne Overenskomst gav Udsigt til en god Gevinst, og der udfoldedes derfor ogsaa af Foreningen en meget energisk Agitation til Fordel for Brandforsikringen, saa at vistnok de fleste Bagerforeninger i Jyllands forskellige Byer blev indmeldte i denne. Udbyttet har været udmærket, men Overenskomsten ophørte i 1901, idet Brandforsikringsselskaberne har sluttet sig sammen i en fælles Tarifforening, der ikke mere vil indrømme nogen Rabat.

Dermed ophørte samtidig forskellige lignende Sammenslutninger, som bestod f. Eks. i Malerfaget og andre Fag, og som bragte de paagældende Organisationer et godt Udbytte.

Ved samme Lejlighed er det ogsaa gaaet ud over »Brandforsikringsforeningen for dansk Haandværk og Industri«, der oprettedes i 1890 i København som en Afdeling af »Nye danske Brandforsikring«, og med sin egen Bestyrelse. Foreningen, der kun S

t

S

omfattede København, kunde i de 10 Aar, hvori den bestod, indrømme Interessenterne en betydelig Nedsættelse i Præmier, men i 1901 udløb den paa 10 Aar sluttede Overenskomst. Man ønskede da at udvide Forsikringen til at omfatte hele Landet, og Sagen drøftedes paa Fællesrepræsentationens Delegeretmøder det foregaaende Aar, men førte ikke til noget Resultat. Imidlertid udløb Overenskomsten, og den blev ikke fornyet, da Assurandørernes Sammenslutning i den ovennævnte Tarifforening traadte hindrende i Vejen. Kollektive Brandforsikringer for Haandværkere synes derefter for Ojeblikket ikke mere at bestaa her i Landet, men denne Form af Samvirksomhed har i de forløbne Aar givet saa gode Resultater, at der næppe kan være Tvivl om, at Tanken ikke er slaaet ihjel. Derom foreligger der forøvrigt Vidnesbyrd i de seneste Forhandlinger i Bagernes Organisationer. Muligvis vil den genopstaa i Form af en selvstændig Brandforsikring for al Haandværk og Industri.

Tilbage staar endnu at omtale enkelte specielle Former af Forsikring. Glarmestrene have allerede for flere Aar siden oprettet en fælles Glasforsikring, »De forenede Glarmestres Glasforsikringsselskab«, der giver gode Resultater. »Dansk Møllerforening« har paa sit Repræsentantmøde i Odense den 13de Maj 1901 besluttet at oprette en gensidig Stormskadeforsikring for Medlemmerne, hvilken er traadt i Virksomhed den 1ste Januar 1902. »Dansk Møllerforening« har allerede iforvejen sin selvstændige gensidige Ulykkesforsikring, der administreres af Ulykkesforsikringsselskabet »Folket«, og som traadte

i Kraft samtidig med Ulykkesforsikringsloven, altsaa den 15de Januar 1899. Resultatet af dens Virksomhed maa siges at være meget godt, idet største Delen af Møllerforeningens Medlemmer have sluttet sig til den.

Dermed ere vi da naaede til det yngste og betydeligste Skud paa de kollektive Forsikringers Omraade: »Arbejdsgivernes Ulykkesforsikring«. Efter at Ulykkesforsikringsloven var vedtagen i 1898, og det var bestemt, at den skulde træde i Kraft den 15de Januar 1899, tog Fællesrepræsentationen Initiativet til Oprettelsen af en Ulykkesforsikring, idet den betragtede det som sin Opgave »at drage Omsorg for, at Landets industrielle Arbejdsgivere ikke blive Udbytningsobjekter for private Forsikringsselskaber, men gennem et af dem selv oprettet Selskab overtage Forsikringen af den dem i Loven paalagte Risiko.«

Man besluttede da at danne et Aktieselskab (med begrænset Risiko) af Landets Haandværker- og Industriforeninger samt industrielle Fagforeninger. Den 1ste Februar 1898 opfordredes samtlige disse Foreninger til at slutte sig sammen i en Forening og til at tegne et Garantifond paa ca. 160,000 Kr., og dette Forslag drøftedes og forklaredes nærmere paa 46 Møder omkring i Landet, som forastaltedes af Organisationen. Derefter tegnede der sig 97 Foreninger for en Garantisum af 210,200 Kr., hvilken senere voksede til 215,000 Kr., hvad der viser, hvor megen Sympati der samlede sig om den Tanke, at Organisationerne selv skulde tage denne Sag i deres Haand. Imidlertid fik Tanken alligevel en noget

anden Form end den oprindelig paatænkte. »Dansk Arbejdsgiverforening af 1896« havde nemlig besluttet at oprette en lignende Forsikring, som dog skulde grundlægges paa Gensidighedsprincippet, og efter nogen Forhandling blev de to Organisationer enige om i Fællesskab at oprette den nuværende »Arbejdsgivernes Ulykkesforsikring«, hvorved Fællesrepræsentationen gik over til Gensidighedsprincippet, men til Gengæld opgav Garantifondet. Paa Fællesrepræsentationens i 1898 afholdte Delegeretmøder vedtoges det derefter i Fællesskab at oprette Ulykkesforsikringen.

t

De følgende Arter af Haandværker-Andelsforetagender kunne dels karakteriseres som Indkøbsforeninger dels som Produktionsforeninger. I Virkeligheden kunne disse to Arter dog ikke holdes strængt adskilte fra hinanden, idet saa godt som ingen Indkøbsforening fungerer udelukkende som saadan, men i Reglen ogsaa er forbunden med en Produktionsforening, og de kunne da, som oftest, tjene som Eksempler paa, hvorledes det ene Foretagende paa dette Omraade udvikles af det andet. De egentlige Produktionsforeninger ere vistnok de fleste i Tal, men paa den anden Side træffe vi blandt Indkøbsforeninger i Forbindelse med Produktionsforeninger nogle af de smukkeste Eksempler paa, hvorledes Andelsforetagender organisk kunne udvikle sig af hinanden, paa den Højde, hvortil de kunne bringes op, og paa, hvor dygtigt og solidt de kunne tjene til at underbygge Standen saavel i faglig som i økonomisk Henseende.

Vi begynde med et Eksempel fra en Landhaand-

værkerforening for at vise, hvorledes ogsaa disse an-Andelstanken, Vestlollands Landhaandværkerforening«, der er en af de største af sin Art, besluttede i April 1901 for Træarbejderne blandt Foreningens Medlemmer at oprette en Forening for Fællesindkøb af Træ, hvilken tillige skulde have Udsalgssted i Søllested, der betragtes som Hovedforeningens Domicil. Foretagendet fik Navn af »Landhaandværkernes Trælastlager«, og man kan kun blive Medlem af dette, naar man foruden at betale et Indskud paa 2 Kr. tillige er Medlem af selve Landhaandværkerforeningen. Heraf ses, at man tillige ad denne Vej søger at styrke Organisationen. Fra Maj til August 1001 har dette Indkøbsforetagende haft en Omsætning paa 3000 Kr. Men det interessanteste og mest omfattende Eksempel paa, hvad der kan naas ved Hjælp af Andelsforetagender, og paa hvorledes det ene Andelsforetagende kan udvikles af det andet, gives dog af den danske Bagerstand, om hvilken det vel tør siges, at den ikke blot er et af de tidligst, men ogsaa et af de stærkest organiserede Fag saavel i København som i Provinserne.

Foruden i København findes der nu næsten i alle danske Provinsbyer lokale Bagermesterforeninger, der virker saavel for Standens faglige Interesser som ogsaa i filantropisk Retning. Kontingentet i disse Foreninger er imidlertid i Reglen meget lavt, hyppig er det mellem 4 og 8 Kr. aarlig, men da Udgifterne, særlig til Syge- og Begravelses-, Enkeog Alderdomshjælp ofte er meget større end det samlede Kontingent, har man søgt at bøde herpaa ved Oprettelsen af Fællesindkøb, og disse have efter-

n-

d-

t,

lt

r

1-

1-

n

e

e

e

-

a f

ı

haanden antaget en ret omfattende Karakter. Som oftest begyndte man med Fællesindkøb af Gær, for at den derved opnaaede Rabat kunde komme Medlemmerne tilgode. Den af Københavns Bagerlav oprettede Gærforening kan maaske tjene som typisk Eksempel paa denne Art Indkøbsforeninger. Tanken om en saadan Indkøbsforening af Gær fremsattes af A. Fleron og Frederik Hansen paa et Diskussionsmøde i Københavns Bagerlav i 1893, hvor de hævdede, at da Næringslovskommissionens Forslag anbefalede Oprettelsen af Fællesindkøbsforeninger for Haandværkere, burde Tanken for Bagernes Vedkommende søges realiseret ved Fællesindkøb af Gær, hvis Udbytte skulde anvendes til Oprettelsen af en Alderdomspensionsfond og Enkekasse, idet de henviste til de elendige Forhold, hvorunder mangen københavnsk Bagermester maa tilbringe sin Alderdom. Der blev da nedsat et Udvalg om denne Sag, og efter mange og vanskelige Forhandlinger med Gærleverandørerne blev Gærforeningen startet den 26de Oktober 1894. Der tegnedes straks 35 Interessenter med et maanedligt Minimumsforbrug af ca. 8000 Pd. Brænderigær og 2000 Pd. Ølgær. I det første Interessentskabsaar, der omfattede 14 Maaneder, nemlig fra November 1894 til Udgangen af December 1895, blev der med et Forbrug, som repræsenterede en Værdi af ca. 50,000 Kr., indvundet et Nettoudbytte af ca. 4200 Kr. eller ca. 84 Kr. pr. Medlem. Foreningen ejer allerede nu ca. 20,000 Kr., et smukt Resultat for det korte Tidsrum af 6 Aar, især naar man tager i Betænkning, at Tnlea her er om en Indkøbsforening i Hovedstaden, hvor det altid er

vanskeligere at samle Interessenterne i et sligt Fællesforetagende. Lignende Gærforeninger findes nu næsten i alle Provinsbyer, og det samme er Tilfældet med de senere opstaaede Indkøbsforeninger for Mælk og Kul. Det er betydelige Resultater, der er naaet ad denne Vej, og som Eksempel paa disse kan anføres, at i en saa lille By som Køge gav Sammenslutningen af de derværende Bagermestre til Gærindkøb i 1 Aar et Udbytte af 1300 Kr. Et ikke mindre smukt Resultat kan Sorø Amts Bagermesterforening opvise, idet den siden sin Stiftelse i 1895 har kunnet sammenspare 4000 Kr. og derfor har opført en Stiftelse for gamle Bagermestre, som har været Medlemmer af Foreningen. Stiftelsen er beliggende i Slagelse og er assureret for 26,000 Kr. Da Foreningens Kontingent er ca. 3000 Kr. om Aaret, hvoraf den endda udreder ret betydelige Tilskud til selskabelige Sammenkomster, vil det forstaas, hvilken økonomisk Fordel Sammenslutningen i dette Andelsforetagende har bragt Sorø Amts Bagermestre.

Men Bagermestrene omkring i Landet er ikke blevne staaende ved Indkøbsforeninger for Gær. Det er, som allerede fremhævet, en af Andelstankens Ejendommeligheder, at den rummer en Række Udviklingsmuligheder, at det ene Skridt saa at sige fører til det andet, og Bagermestrene, der ere en udmærket godt organiseret Stand, ere heller ikke blevne staaende ved Begyndelsen. Fra Fællesindkøb af Gær ere de komne til Fællesindkøb af Mælk, dernæst af Kul, og endelig have de sluttet sig sammen ogsaa til fælles Produktion i Andels-Rugbrødsfabriker, der staar som det hidtil betydeligste og

smukkeste Resultat af Bagernes økonomiske Sammenslutning.

I Tidsrummet fra 1895 til 1900 er der oprettet Fælles-Rugbrødsfabrikker i følgende Byer: Aalborg 1895 (Aktiekapital oprindelig ca. 12,000 Kr., nu ca. 20,000 Kr.), Aarhus 1896 (Aktiekapital 50,000 Kr.), Randers 1897 (Aktiekapital 30,000 Kr.), Kolding 1898, Hjørring 1898, Vejle, Fredericia og Horsens 1800. København fik sin Andels-Rugbrødsfabrik, »De forenede Bagermestres Rugbrødsfabrik«, i 1895. Aktiekapitalen er 100,000 Kr., Prioritetslaanene 135,000 Kr.; i Regnskabsaaret 1900 havde Selskabet en Omsætning af ca. 425,000 Kr., Aktionærerne fik 7 pCt. i Udbytte, og samtidig fordeltes omtrent 5000 Kr. som Bonus til Interessenterne. Det synes da som om Bagerne i disse Rugbrødsfabriker have fundet udmærkede og indbringende Foretagender, om hvilke de kunne slutte sig sammen og indskyde Andele. Og spørger man om Grunden hertil, bliver Svaret først og fremmest, at der ved Hjælp af disse Fabrikker fremstilles et bedre og mere ensartet Produkt, end den enkelte Bager er i Stand til. Det har da ogsaa vist sig, at saa snart en Rugbrødsfabrik, der arbeidede med gode Maskiner, blev anlagt i en By, lærte Køberne hurtigt at sætte Pris paa den bedre Vare, den leverede. De enkelte Bagere, der vedblev at bage selv, kunde ikke længere tilfredsstille Kundernes Fordringer. Saa stærkt virker det gode Produkts Egenskaber, at man i en jysk Provinsby har oplevet, at Omegnens Bagere er komne ind fra Landet for at købe Rugbrød fra Fabrikken, idet deres Kunder havde gjort Bekendtskab

med dennes Brød, og nu forlangte dette Produkt. Paa denne Maade er det da lykkedes gennem Sammenslutningen paa den ene Side at fremskaffe et forbedret Produkt, paa den anden at bevare for Mestrene en Virksomhed, der ellers kunde være gledet over i fremmede Kapitalisters Hænder og unddraget Faget.

Det mest omfattende Eksempel paa den hele af hinanden udviklede Række af Andelsforetagender i dette Fag frembyder vistnok Aalborg Bagermesterforening. Den har baade Fællesindkjøb af Gær, Mælk og Kul, og medens dens Enkepensionskasse i Regnskabsaaret 1897-98 kun havde en Indtægt i Kontingent af 273 Kr., udgjorde dens Andel i Gærrabatten 588 Kr., i Mælkerabatten 1263 Kr. og i Kulrabatten ca. 200 Kr. Det er Tal, der vidner om, hvor betydelige Resultater, der kunne naas, og hertil kan endnu føjes, at Fællesrugbrødsfabrikken i Aalborg, som er den ældste af denne Art Foretagender, for det forløbne Aar har haft en Omsætning af 192,000 Kr., har givet sine Aktionærer 10 pCt. i Udbytte, og endda betalt en meget betydelig Bonus til Interessenterne.

Den økonomiske Fordel ved disse Andelsforetagender er imidlertid ikke den eneste. Lige saa stor Betydning turde det have, at de binder Medlemmerne fast i Organisationen. Naar alene Medlemmerne af denne kunne blive Medlemmer af et Andelsforetagende, presses der flere og flere ind i Fagets Organisation, efterhaanden som det Produkt, Andelsforetagendet fremstiller, bliver en Nødvendighed for

Konsumenterne og giver et godt Udbytte til Producenterne.

Fra Bagerne vende vi os til Snedkerne. Hos disse har Andelsforetagenderne en gammel Rod, idet de kunne forfølges tilbage til Slutningen af det 18de Aarhundrede. Regeringen havde ved kgl. Resolution af 17de Februar 1777 oprettet Det kgl. Møbelmagasin«, som en Tid endog var sat i Forbindelse med et Lager af Træ og en Række Mønsterværksteder. Magasinet bestod indtil 1815 og var paa ingen Maade nogen daarlig Forretning, skønt dets Opgave først og fremmest var at føre Faget fremad og at vejlede Publikums Smag. Men det virkede ogsaa saa ansporende paa Snedkerne, at da det ophørte, var det »blevet Moder til 10-12 andre betydelige Magasiner«, foruden de allerede forinden eksisterende. Allerede i 1778, da de Snedkere, der havde Stade paa Børsen, blev opsagt, henvendte de sig til Lavet om i dettes Ejendom - Grønnegade 41, hvor Lavshuset endnu findes - at nedrive det gamle Sidehus tilvenstre i Gaarden og at opføre et nyt, hvori der skulde indrettes en Børs for Møbler, hvilket skete.

Ogsaa andre Magasiner blev efterhaanden indrettede, saasom »Det forenede Kunstflidsmagasin«, der ejedes af 21 Snedkere med Lavets Oldermand i Spidsen, og i 1846 fandtes der ikke mindre end 13 Magasiner i Kjøbenhavn, af hvilke dog vistnok ingenlunde alle vare Andelsforetagender. Senere sygnede Møbelmagasinerne mere og mere hen, og først i Nutiden har Snedkerlavet besluttet at genoptage Tanken under moderne Former. Ifjor er der fra Københavns

Snedkerlav udgaaet Opfordring til at tegne Andele i et saadant Møbelmagasin, hvis Aktiekapital skal være 10,000 Kr. Til Foretagendet, der skal hedde »De forenede Snedkermestres Fællesmøbelmagasin«. skal der knyttes et Maler- og Sadelmagerværksted. Ogsaa paa et andet Andelsforetagende kan Københavns Snedkerlav vise tilbage, idet 60 af Københavns Snedkere sluttede sig sammen i 1826 i et Aktieselskab for at oprette et Finerskæreri. Allerede tidligere havde Privatmænd anlagt enkelte saadanne, men nu mente man, at Udbyttet af et saadant burde komme saa mange af Lavets Medlemmer som muligt til Gode, og den senere Oldermand, J. Chr. Holst, saavel som flere af Lavets mest ansete Medlemmer vare blandt Aktionærerne. Aktieselskabet, hvis Love vare af 28de Januar 1830, anlagde Finerskæreriet i Kannikestræde, hvor det bestod som Aktieselskab til 1854, hvorefter det i en lang Aarrække var i Privateje, men da den paagældende Ejendom blev solgt i 1882, blev Finerskæreriet nedlagt.

Senere have Snedkerne ikke fundet sig foranledigede til at oprette noget Finerskæreri i Fællesskab, men derimod har de i Nutiden paabegyndt endnu et Andelsforetagende, idet de i Oktober 1900 sluttede sig sammen i Snedkermestrenes Træ- og Finerskæreri og overtog et Træskæreri, som de nu drive i Fællesskab.

Malerne kunne, som allerede tidligere omtalt, se tilbage paa et Fællesforetagende, der er over 50 Aar gammelt. »De forenede Malermestres Farvemølle« oprettedes i 1845, væsentlig for at modarbejde den Konkurrence, som Detailhandlerne, særlig Urtekræm-

mere, gjorde Malerne ved at forhandle revne og tilberedte Farver og Malerartikler. Efter lange Lavsstridigheder herom besluttede Malerne at grundlægge et Foretagende, som skulde besejre Konkurrenterne, og Lavets Interessenter sluttede sig da sammen i et Aktieforetagende, hvis Aktier lød paa 25 Rdlr. Stykket. Paa en Generalforsamling den 18de Januar 1845 oplystes det, at Aktiekapitalen nu var 2500 Rdlr., og hermed mente man at kunne begynde. Siden den Tid har Foretagendet udviklet sig ganske enormt; dets nye, moderne Ejendom er med Maskiner vurderet til 243,000 Kr., og endvidere ejer det et Oliekogeri og Lakfabrik.

Endvidere kan af Andelsforetagender nævnes Sadelmagernes og Tapetserernes »Aktie-Damp-Gulvtæppe-Fabrik«. Denne blev oprettet som et Aktieselskab for 11 Aar siden, da Bankemaskiner for Gulvtæpper begyndte at blive almindelige i Udlandet, og Sadelmagerne ansaa det for heldigst for at undgaa Konkurrence fra Udenforstaaende selv at tage Sagen i deres Haand. Dette har ogsaa vist sig hensigtsmæssigt. Sadelmagerne have ikke blot kunnet holde den fremmede Konkurrence ude, men have ogsaa ført Foretagendet frem til Gavn for sig selv og Standen. De begyndte dette med en Aktiekapital paa 8000 Kr., der forøvrigt senere ved Indkøb af enkelte større Aktieposter er nedbragt til 6,400 Kr. Selskabet ejer nu en Bygning, takseret til 30,000 Kr., og forsynet med hensigtsmæssige Maskiner samt en Dampmaskine paa 12 H. K., hvilke ere takserede til 22.000 Kr. Der gives intet Udbytte, men dette, som i de sidste 3 Aar har været ca. 4000 Kr. aarlig, henlægges til Reservefondet, og desuden afskrives der aarlig 10 pCt. Derved er man kommen i Besiddelse af en Kapital, som nu har sat Lavet i Stand til at realisere Tanken om at nedlægge den gamle Lavsstiftelse og i dens Sted at opføre en mere hensigtsmæssig Stiftelse.

Et særlig interessant Udslag har Andelstanken faaet i Kurvemagernes Andelsselskab, der stiftedes for at forene Fagets Medlemmer i fælles Kamp mod den Konkurrence, som Fængselsarbejdet paaførte dem. Da man ikke kunde forhindre, at Fangerne beskæftigedes med Kurvemagerarbeide, besluttede man at torsøge paa selv at drage sig denne billige Arbejdskraft tilgode, og i 1896 - et Par Aar før Kontrakten mellem Fængselsvæsenet og den daværende Entreprenør for Fangernes Beskæftigelse i Vridsløselille Fængsel var udløben - forenedes omtrent 40 Kurvemagermestre fra hele Landet om at tegne Andele i det projekterede Andelsskab, hvilket derpaa i 1898 overtog Fangernes Arbejde i det nævnte Fængsel. Andelene lyde paa 50 Kr., og den samlede Kapital udgør ca. 11,000 Kr. Selskabet holder et en-gros-Udsalg i København, men er forøvrigt ikke eneraadig over al den Arbejdskraft, som i vore Fængsler benyttes til Kurvemagerarbejde, idet en Del Fanger i Vestre Fængsel sysselsættes paa denne Maade af en privat Entreprenør.

Bogbindermestrenes Indkøbsforening er oprettet i 1900 af Medlemmer af Centralforeningen af jyske Bogbindere«, der har Hjemsted i Aarhus. Dens Formaal er ifølge Lovene, som først vedtoges paa en Generalforsamling den 30te Juli 1901, »ved fælles Indkøb af Materialier at søge opnaaet de bedste

Betingelser for Medlemmerne, samt igvrigt at fremme Fagets Tarv paa enhver hensigtsmæssig Maade med de til Raadighed staaende Midler.« Aktiekapitalen er 10,000 Kr. - hvoraf dog kun Halvdelen er tegnet og indbetalt - men den kan ved en af Bestyrelsen med Enstemmighed tagen Beslutning forøges til det dobbelte. Indkøbsforeningen begyndte sin Virksomhed med at afslutte Kontrakt med Ejeren af Clasenborgs Uldspinderi og Papfabrik om, at denne skal levere hele sin Produktion af Pap - mindst 100.000 Pd. - til Indkøbsforeningens Medlemmer. Clasensborgs Pap nyder Ry for sin gode Kvalitet, og Fabrikanten har selvfølgelig maattet forpligte sig til at levere en Vare af prima Kvalitet; en Voldgiftsret skal afgøre alle Tvistemaal i saa Henseende. Endvidere ere Medlemmerne forpligtede til at levere deres Papir- og Papaffald (»Spaaner.) til Fabrikanten, og denne har Forpligtelse til at modtage dette sidste til en fastsat Pris. Overenskomsten traadte i Kraft den 1ste Maj 1901. Udbyttet tilfalder Indkøbsforeningens Medlemmer, men forlods henlægges Halvdelen af Nettooverskudet - dog ikke over 10 pCt. af den indbetalte Aktiekapital - til en Reservefond, indtil denne har naaet 50 pCt. af Aktiekapitalen. Reservefonden kan efter Bestyrelsens Skøn anvendes til Udvidelse af Driften.

I andre Fag drøfter eller forbereder man Oprettelsen af Andelsforetagender. Hos Urmagerne har saaledes allerede for længere Tid tilbage Tanken om Oprettelsen af en Indkøbsforening været fremme. Paa den Aars-Generalforsamling, som Urmager-Centralforeningen afholdt i 1901 i Odense, forelaa et

bestemt formuleret Forslag om Oprettelsen af en Aktie-Ur- og Fourniturehandel for Medlemmer af Centralforeningen og Lokalforeningerne; men Forslaget ansaas ikke for at være betimeligt, og det synes derefter som om man har ladet Sagen falde.

Derimod arbejdes der i Garverfaget for at starte »Danske Garveres Fællesforretning«, hvis Love vedtoges paa en Generalforsamling i Fredericia den 11te Marts 1900. Tanken om en saadan Fællesforretning skriver sig fra de Vanskeligheder, som Oprettelsen af store Aktieselskaber indenfor Faget bereder de mindre Garvere, og deres Ønske om ved Indkøb af Raamaterialer i Fælleskøb, særlig Garvestoffer, samt ved Fællessalg at blive i Stand til at tage Konkurrencen op med de store Forretninger. Dette er udtrykt i de ovennævnte Love saaledes, at »Forretningens Formaal er 1) ved fælles Køb og Salg at fremme Garvernes Interesse, 2) ved Samarbejde med Læderfabriker at faa Produktionen reguleret, og 3) da Landets Raaprodukt er saa rigeligt, at garve dette og søge det eksporteret.« Medlemmerne maa for et Tidsrum af 5 Aar forpligte sig til at levere deres en gros-Produktion af Læder eller Dele deraf til Forretningen samt tegne Garanti for ikke under 1000 og ikke over 5000 Kr. til Driften. Den samlede Garantisum er sat til 100,000 Kr., men der er kun samlet ca. 60 Medlemmer, som garantere fra 1-5000 Kr., saa at Foretagendet endnu ikke er traadt i Kraft.

Forunderligt vilde det jo være, om der ikke ogsaa skulde kunne nævnes Forsøg, som ere mislykkede. Vejen, der betrædes, er saa ny, Mændene, der

staa i Spidsen, ofte saa uforsøgte, at der her, som overalt, hvor noget nyt skal begyndes, ogsaa maa betales Lærepenge. Blandt Foretagender af den her omhandlede Art, som ere mislykkede, kan nævnes, at »Foreningen af danske Bogtrykkere« allerede for en Del Aar siden forsøgte at etablere Fællesindkøb af Papir, hvilket imidlertid blev hævet, og endvidere senere anlagde en fælles Farvefabrik, som dog nu er bleven til en privat Entreprise. I nyere Tid have Skomagerne lidt en Skuffelse. Under den store Strejke i 1899, der varede i 14 Uger, besluttede de at starte et Reparationsværksted i Fællesskab, »Skomagermestrenes Fællesværksted«. Værkstedet skulde efter udenlandsk Mønster forsynes med Maskiner, saa at det hurtigt og let kunde udføre Reparationer. Der tegnedes - udelukkende af Lavsmedlemmer - en Atiekapital, hvoraf blev indbetalt ca. 13,000 Kr. i Aktier à 50 Kr. Til Bestyrelse valgtes 5 Lavmedlemmer. Maskinerne indkøbtes i Udlandet, og der optoges et Laan paa ca. 6000 Kr. Værkstedet skulde udelukkende arbejde for Mestrene i Modsætning til de private mekaniske Reparationsanstalter, som arbejde for Publikum. Men det lykkedes ikke at gennemføre Foretagendet; Mestrene syntes, da Strejken var overstaaet, ikke meget tilbøjelig til at støtte det, og Svendene boykottede det. Efter et Par Aars Forløb maatte Fællesværkstedet hæves, og Maskinerne blev solgte, hvorefter det indkomne Beløb væsentlig medgik til at dække Gælden.

Der er næppe for Øjeblikket flere Eksempler paa mislykkede Andelsforetagender blandt Haandværkerne, saa at deres Antal, som men ser, ikke er stort, men selvfølgelig vil det forøges, efterhaanden som selve Bevægelsen vokser, i Henhold til den gamle Regel, at hvor der handles, der spildes.

Og at denne Bevægelse i Fremtiden vil vokse, derom kan der næppe være Tvivl. Ikke blot det danske Landbrugs Eksempe! vil virke opmuntrende og fremadsporende; ogsaa Sagen i sig selv er i saa nøje Sammenhæng med de Bevægelser, som for Tiden ere oppe i Haandværket og den mindre Industri, at det maa synes ganske naturligt, at den vokser fremad i Forbindelse med disse. Først og fremmest kan det jo vel siges, at Organisationstanken er det Grundlag, paa hvilket man i Nutiden vil føre de nævnte Erhverv frem til nyt Liv og ny Virksomhed. Men Organisationstanken faar en mægtig Afstivning, naar man ikke behøver at nøjes med at henvise til dens mere ideelle Sider om, hvad der kan opnaas ved at optræde i Fællesskab - især da der til denne Side af Sagen, som oftest, svarer materielle Ofre fra de paagældendes Side - men ogsaa kan pege paa økonomiske Fordele, som Sammenslutningen fører med sig. Og at Andelsforetagenderne bringe Haandværkerne økonomiske Fordele viser adskillige af de ovenanførte Eksempler. Derfor tør man - stadig i Henhold til, hvad der er sagt i det foregaaende, særlig for Bagernes Vedkommende - hævde, at Andelsforetagenderne ere en uvurderlig Støtte for Organisationen, idet de dels drive de enkelte Haandværkere ind i deres Fags Organisation, dels binde Medlemmerne fastere i disse for hvert Aar, der gaar.

Men Andelsforetagender gaa ogsaa godt i Spænd

med den anden Række Bestræbelser, som i Nutiden udvikles for at skabe Haandværk og den lille Industri Eksistensbetingelser ved Siden af Storindustrien. I Korthed sagt kunne disse Bestræbelser karakteriseres ved, at de ville give Haandværket Maskiner og Redskaber, der sætte det i Stand til at tage Konkurrencen op, ikke saaledes at forstaa, at Haandværkerne og de mindre Industridrivende ved Hjælp af disse Maskiner skulle kunne udføre de samme Arbejder, som Storindustrien, men saaledes, at de Opgaver og Arbejder, der tilfalde dem, ikke mere løses ved Haandens Arbejde alene, men ved Hjælp af besparende Drivkraft, Maskiner og Redskaber. Her træder da atter Andelssystemet hjælpende til. Hvad den enkelte Haandværker ikke kan naa alene og ved egne Midler, det opnaas ved at handle i Fællesskab. Man kan anskaffe Maskiner i Fællesskab, indkøbe Raaprodukterne eller forhandle det færdige Produkt i Fællesskab; Pengene, som kræves til at sætte disse Foretagender i Gang, tilvejebringes i Fællesskab (Haandværkerbanker) osv. Her viser netop Andelstanken en af sine gode Sider, idet den er udviklingsdygtig; det ene Andelsforetagende fører til det andet. Vi kende det fra Landbrugets Andelsforetagender, hvor Brugsforeninger og Mejerier slutte sig sammen i Fællesforeninger, foranstalte Indkøb i Fællesskab, anlægge eller købe Fabriker, oprette Sparekasser osv. Vi se det samme i Udlandet, hvor de Schultze-Delitsch'ske Foreninger afføde den ene Række af Foretagender efter den anden, og hvor det samme er Tilfældet med den østrigske »Aktion«. Om man vil begynde fra det ene eller det

andet Udgangspunkt maa de lokale Forhold bestemme. Rækkefølgen synes at være temmelig ligegyldig, naar man blot kommer frem ad Vejen. Og ligesom den billige Drivkraft, Hjælpemaskiner osv. skulle give Haandværket mekaniske Vaaben, der svare til dem. Storindustrien har til sin Raadighed, saaledes skal Haandværkernes økonomiske Sammenslutning give dem tilsvarende Fordele, som den store Industridrivende med den store Kapital kan opnaa for sine Indkøb og sin Afsætning. Fordelene ere altsaa tydelige nok. Men man maa gøre sig det klart, at Maalet er stort, og Vejen er lang. Der vil gaa lang Tid, vil ogsaa indtræffe adskillige Uheld, før Maalet naas, men tages der fat med Alvor og Kraft, vil det ogsaa kunne naas. Hvad der allerede er udrettet, viser, hvad der kan naas, og lykkes det, vil Haandværket derved have skabt væsentlige Betingelser for sin fortsatte Bestaaen; thi ingen Sammenslutning er saa stærk som den, der hviler paa et økonomisk Grundlag.

Progressiv Ratebeskatning.

Af

Skattedirektør F. Jensen.

I en Artikel i Berlingske Tidende for Onsdag Aften d. 3. Februar 1897: Nogle Bemærkninger til Lovforslaget om en Indkomst- og Formueskat til Staten«, fremsatte jeg første Gang Tanken om en progressiv Beskatning efter Ratesystemet. Jeg føreslog nemlig, at man i det da foreliggende Lovforslag om en Statsindkomstskat burde indføre en lempelig progressiv Skala, der kunde ordnes saaledes, at der efter Fradraget af det skattefri Eksistensminimum lagdes 1 % paa en nærmere fastsat Del af den overskydende Indtægt, men 1½ % paa Restindtægten. Denne Beskatningsmaade vilde frembyde Fordele fremfor den hidtil kendte progressive Beskatning.

Senere hen — i Begyndelsen af 1899 — fremsatte jeg den samme Tanke for det da bestaaende kommunale Skatteudvalg, paaviste Fordelene ved denne Beskatningsmaade og udarbejdede efter Udvalgets Anmodning en Rateskala, der skulde kunne indbringe et forud opgivet Provenu for Staden Københavns Vedkommende. Skalaen blev akcepteret af Udvalget og

optaget i dets Lovforslag om en Indkomstskat i København, se Betænkning 26. Juni 1900, Borgerrepr. Forhdl. 1900/01, Tillæg p. 695 o. flg. Borgerrepræsentant, daværende Folketingsmand P. Knudsen, der var Medlem saavel af det kommunale Skatteudvalg som af den senere nedsatte parlamentariske Kommission angaaende Beskatningsforholdenes Omordning, gjorde som bekendt her Forsøg paa at faa Ratesystemet indført i Kommissionens Lovforslag om en Indtægts- og Formueskat.

Jeg har saaledes allerede for flere Aar siden fremsat positive Forslag til Indførelsen af en progressiv Rateskala i vor Indkomstbeskatning og forøvrigt ogsaa i den seneste Tid syslet med Arbejder vedrørende dette Emne.

Da Hr. Laurits V. Birck i sidste Hefte af nærværende Tidsskrift, i en Artikel om den progressive Indtægtsskat, nu har bragt Spørgsmaalet om Ratebeskatningen frem for Tidsskriftets Læsere, kunde jeg ønske paa dette Sted at fremsætte nogle Bemærkninger om nævnte Beskatningsprincip.

Hr. Bircks Begrundelse af den progressive Beskatnings Berettigelse, navnlig naar Ratesystemet anvendes, stemmer i Hovedsagen med min egen Opfattelse, saa jeg skal derfor kun paavise de væsentligste Ulemper ved den almindelige progressive Skala og forøvrigt indskrænke mig til paa Grundlag af indhøstede Erfaringer at give nogle Oplysninger om Rateskalaens Konstruktion og praktiske Anvendelighed.

Den almindelige progressive Skala gaar som bekendt ud paa at beskatte de større Indtægter forholdsvis højere end de mindre. Man indordner derfor samtlige skattepligtige Indtægter under visse vilkaarlig valgte Grupper, fastsætter en Minimumsprocent for Indtægterne i den første Gruppe, men lader derefter Procenten stige for hver efterfølgende Gruppe. En Skatteyders hele Indtægt bliver herefter belastet med en lavere eller højere Procent, alt eftersom Indtægten falder ind under en Gruppe af mindre eller større Indtægter.

Følgen af denne Beskatningsmaade bliver imidlertid, at Minimumsindtægterne i hver Gruppe rammes urimelig haardt. Skatteyderne blive derfor stærkt interesserede i, at deres Indtægter opgøres saaledes, at de komme ned i den lavere Gruppe, hvad de som oftest selv kunne bevirke ved Opgørelsen af Indtægterne, uden at behøve at gøre sig skyldige i noget ulovligt. Man tænke her blot paa de Indtægtsopgørelser, i hvilke en eller flere Posters Værdiansættelse beror paa Skatteydernes egne Kalkulationer. Men ogsaa Fristelsen til at bruge ligefrem urigtig Selvangivelse for at undgaa den højere Procent, ligger jo meget nær. Selv naar Progressionen er meget ringe, vil Systemet dog medføre en vilkaarlig og uretfærdig Beskatning af de nævnte Minimumsindtægter, hvad nedenstaaende Eksempel tydelig viser.

Hvis der af Indtægter paa 50,000 Kr. og derover, men under 100,000 Kr., skal svares 2,4 %,0, men af 100,000 Kr. og derover 2,5 %,0 bliver Skatten af 99,950 Kr. = 2398 Kr. 80 Øre, af 100,000 Kr. derimod 2500 Kr. Den sidste Indtægt er kun 50 Kr. højere end den første, men af disse 50 Kr. kræves der altsaa 101 Kr. 20 Øre i Skat, eller med andre Ord 202,4 %,0 Forholdet bliver ikke synderlig bedre, om Indtægten er noget større end det paagældende Minimum.

Et saa urimeligt Resultat er ganske udelukket ved Ratesystemet. Dette gaar simpelthen ud paa at anvende den stigende Skala paa en og samme Indtægt. Denne maa derfor inddeles i Rater, der beskattes hver for sig med en i Forhold til Raternes Antal stigende Procent.

Til Eksempel anføres følgende Rateskala:

Af enhver Indtægt, der overstiger det skattefri Minimum, svares:

```
Af de første 1000 Kr..... 0,2 °/<sub>0</sub>

- næste 1000 - .... 0,6 °/<sub>0</sub>

- 1000 - .... 1,7 °/<sub>0</sub>

- 2000 - .... 1,3 °/<sub>0</sub>

- 10000 - .... 1,6 °/<sub>0</sub>

- 30000 - .... 1,8 °/<sub>0</sub>

- 50000 - .... 2 °/<sub>0</sub>

Af den overskydende Indtægt svares 2,5 °/<sub>0</sub>.
```

Den højere Procent rammer altsaa kun den Del af Indtægten, der rækker op i en højere Rate. Progressionen bliver herved helt igennem jevn og regelmæssig, hvorved Fristelsen til Defraudationer af den foran berørte Art omtrent ganske forsvinder.

Rateskalaen i sin her angivne Form egner sig imidlertid ikke saa godt til praktisk Anvendelse, da det jo bliver ret besværligt at beregne Skatten af hver Rate og sammenlægge de udfundne Beløb for at erfare, hvor meget hver enkelt Skatteyder skal betale. Den bør derfor omredigeres saaledes, at den bliver lettere at operere med.

Dette sker ved, at der i Skalaen vedføjes Summen af de 2 første Rater tilligemed dens Gennemsnitsprocent. Det fremkomne Beløb sammenlægges atter med den følgende Rate; den herved udfundne Sum anføres ligeledes med sin Gennemsnitsprocent, og saaledes fremdeles. Der fremkommer herved et vist Antal Indtægtsgrupper med en Gennemsnitsprocent paa hver Gruppes Minimumsindtægt og en højere Procent paa den overskydende Indtægt.

Enhver Minimumsindtægt bør dog helst for de lavere Grupper være et Multiplum af 1000, i de højere Grupper af 5,000 eller 10,000, saaledes at samtlige Minima blive Udtryk for typiske Indtægter. Herved opnaas, at Skalaen selv angiver Procenten for en stor Del almindelig forekommende Indtægter, samt at Skatten af enhver Indtægt, der ikke netop falder sammen med et Minimum, kun bliver at beregne af 2 Rater.

For at illustrere Omredaktionen af Skalaen i Overensstemmelse med disse Regler, anføres her hvorledes den kommer til at se ud. For Tydeligheds Skyld, samt for at kontrollere om Gennemsnitsprocenten er rigtig, angives tillige Skattebeløbene for hver Rate:

Af Indtægter paa	svares af de første	og af de næste	I alt	
	Kr. ⁰ / ₀ Kr.	Kr. ⁰ / ₀ Kr.	Kr.	
indtil 2000 Kr.	1000: 0,2 = 2	1000: 0,6= 6	8	
2000— 3000	2000: 0,4 = 8	1000: 0,7 = 7	15	
3000- 5000	3000: 0,5 = 15	2000: 1 = 20	35	
5000 10000	5000: 0,7 = 35	5000: 1,3 = 65	100	
10000 - 20000	10000: 1 = 100	10000: 1,6 = 160	260	
20000- 50000	20000: 1,3 = 260	30000: 1,8 = 540	800	
50000-100000	50000: 1,6 = 800	50000: 2 = 1000	1800	
00000 Kr. o.dero.	100000: 1,8=1800	af Resten: 2,5 %		

Det vil imidlertid være rettest at gøre Maksimum i hver Gruppe en Skatteenhed lavere end Minimum i den næste, da det forvirrer at have den samme Indtægt i begge Grupper. Procenten bliver uforandret. Med denne Ændring faa vi den endelige Skala saaledes:

Af Indtægter paa	svares af de første	og af de næste		
under 2000 Kr.	1000 Kr.: 0,2 ⁰ / ₀	900 Kr.: 0,6 %		
2000- 2900 Kr.	2000 - : 0,4 %	900 - : 0,7 %		
3000 - 4900 -	3000 - : 0 5 %	1900 -: 1. %		
5000 - 9900 -	5000 -: 0,7 0/0	4900 -: 1,3 %		
10000-19900 -	10000 - : 1 0/0	9900 - : 1,6 %		
20000-49900 -	20000 -: 1,3 0/0	29900 - : 1,8 %		
50000-99900 -	50000 -: 1,6 º/0	49900 - : 2 0/0		
100000 Kr. o. dero.	100000 -: 1,8 0/0	af Resten: 2,5 %		

I denne Skala er Skatteenheden 100 Kr., og der er ikke taget Hensyn til Fradrag af et Eksistensminimum paa hver Indtægt. Det turde da ogsaa være upraktisk at have en mindre Skatteenhed, naar man sætter Skatteprocenterne til saa smaa Brøker, idet man i saa Fald, naar Skatten skal beregnes og opkræves kvart- eller halvaarsvis, faar Brøker i selve Skattebeløbene, hvad der selvfølgelig bereder Vanskeligheder ved Opkrævningen og Regnskabsaflæggelsen. Fradraget af et Eksistensminimum paa enhver Indtægt gør det vanskeligt i Praksis at operere med en progressiv Skala, og det i langt højere Grad end man vistnok tænker sig.

Skønt et saadant Fradrag er i god Overensstemmelse med Ratesystemet, bør man dog af praktiske Grunde ikke tilstede det, men indskrænke sig til at fritage alle de Skatteydere, hvis Indtægter ikke overstige det givne Minimum. Denne Modifikation medfører i Virkeligheden ingen Ulempe. Naar en Skatteyder f. Eks. skal svare 1,5 $^0/_0$ af en Indtægt paa 2000 Kr. med Ret til at fradrage de første 800 Kr. som skattefrit Eksistensminimum, kommer han faktisk til at betale 18 Kr. i Skat af sin Indtægt, men om man nu beregner de 18 Kr. som 1,5 $^0/_0$ af 1200 Kr. eller som 0,9 $^0/_0$ af hele Indtægten har jo ingensomhelst Interesse for ham.

Konstruktionen af en Rateskala til praktisk Brug er nu ikke saa lige at gaa til. Der maa i Reglen tages Hensyn til mange Forhold, som influere dels paa Raternes Størrelse, dels paa Progressionen. Er Opgaven den at konstruere en Skala, der skal kunne give et forud fastsat Provenu, maa man selvfølgelig først og fremmest kende den omtrentlige Størrelse af de samlede Indtægter, der skulle beskattes, samt hvorledes disse Indtægter gruppere sig, o: hvormeget af Skatteindtægten der falder paa de mindste Indtægter, paa Middelindtægterne og de større, og endelig om Progressionen skal stige lige indtil 100 % eller standse ved en given lavere Procent. Alle disse Hensyn bevirke, at Raterne vanskelig vil kunne gøres lige store, og at heller ikke Procenten kan bringes til at stige i samme Grad paa alle Skalaens Trin.

Ratesystemet er imidlertid saa elastisk, at man med Lethed kan indrette Skalaen efter Omstændighederne uden at komme i Konflikt med dens Princip. Foranstaaende Skala slutter med en Maksimumsprocent paa den sidste Rate, der er ubegrænset, men under dette Hensyn er Procentens Stigning gjort stærkere paa det sidste Trin end paa de nærmest foregaaende.

Herved opnaas en fortsat, om end aftagende Progression lige op til saa høje Indtægter, som i hvert Fald her til Lands ligge indenfor Sandsynlighedens Grænser. Den Omstændighed, at Stigningen fra 100,000 Kr. er sat 0,3 $^0/_0$ højere end fra de nærmest forudgaaende Rater, bevirker saaledes, at Gennemsnitsprocenten, der paa 100,000 Kr. er 1,8, paa 200,000 Kr. bliver 2,15, paa 500,000 Kr. 2,36 og paa 1,000,000 Kr. 2,43, en i Forhold til hele Skalaens Karakter formentlig passende Progression.

Brændevinslovgivningens landbrugsindustrielle Betydning.

Af

J. Winkel.

I »Ugeskrift for Landmænd« er der i den senere Tid slaaet til Lyd for en hjemlig Spritproduktion af Roer, for deraf at fremstille det saakaldte denatureret Sprit, til Anvendelse i Industriens Tjeneste, til Belysning etc. Meningen hermed er, at man skulde tilstræbe en udvidet Dyrkning af Rodfrugter, som direkte var salgbar Handelsvare ligesom de egentlige Sukkerroer; det, der er blevet anbefalet Landmændene, er kort sagt at knytte en ny Streng paa Buen, der, saaledes som vore Salgsproduktioner har udviklet sig, er ret faastrænget.

Det er imidlertid givet, at vor nuværende Brændevinslovgivning umuliggør en saadan Produktion, da vi ikke her hjemme kende noget til afgiftsfri Spritfabrikation eller til en modereret Afgift, der lemper sig efter Anvendelsens Formaal. Uden at gaa vor Lovgivning for nær paa dette Omraade, tør man vel nok sige, at den i hvert Fald i sine Virkninger har været blottet for al Hensyntagen til Landbrugets Interesser — og dog hørte denne Industri en Gang hjemme paa Landet, og som oftest var den knyttet nøje til selve Jordbruget.

Vore Brænderiers Antal er lidt efter lidt gaaet tilbage; i 1870 havde vi 317, 1880 219, i 1882-86 gaar Tallet ned til 157. I 1887 faar vi en forandret Beskatning, idet vi gaar over fra Karrums- til Udbytte-Beskatning, og Bevægelsen fortsættes, saaledes at vi 1895 havde 84, i 1900 52 Brænderier, hvoraf kun 5 laa i Landdistrikterne, uden dog at maaske noget af disse var et egentligt Landbrænderi. Med Hensyn til det anvendte Brændingsmateriale er Bevægelsen fra Landtil Byindustri ikke stort mindre mærkbar, idet det tidligere stærkt benyttede Brændingsmateriale, Kartofler, forsyinder i stigende Grad for at erstattes navnlig af Mais. Om et Stof gives Fortrin for et andet, beror selvfølgelig fortrinsvis paa Vareprisernes indbyrdes Forhold, men at det er Majsen, der tager Têten, ses af det stigende Forbrug, i 1893 58 og i 1900 63 Mill. Pd. Af Kartofler anvendtes i de samme Aar 75,000 og 67,000 Tdr., og af indenlandske Kornsorter i 1893 45, 1900 39 Mill. Pd.; men heraf var vistnok endda kun en forholdsvis ringe Del »hjemmeavlet« Korn; herfor haves dog intet Talmateriale.

Vor nugældende Brændevinslov af 1. April 1887 var for saa vidt et Fremskridt, som den ved at beskatte det udvundne Produkt, Spriten, gav Produktionen et bedre, et mere ensartet Grundlag. Den har dog i forøget Grad til andre medvirkende og ogsaa før Lovens Ikrafttræden kendte Faktorer, af hvilke vi særlig fremhæve Majsens billige Indførselsværdi i Forbindelse med dens store Udbytteværdi i Forbold til anden

Sæd, Pund for Pund, bevirket de ovennævnte Resultater, at Produktionen saa at sige ganske er ophørt at have nogen som helst eller i hvert Fald en kun meget ringe Betydning for vort Landbrug.

Ved at vende os til vort Naboland Sverige se vi for saa vidt en ligeartet Bevægelse, som Brænderiernes Antal ogsaa her er gaaet stærkt tilbage; i 1866 var der 565 Brænderier i Sverige, i 1870 442, og nu er Tallet 131, hvilket Antal ikke er meget forandret i de sidste 10 Aar; i 1800 var der nemlig 143. Mellem Sveriges og vort Lands Brænderidrift viser der sig saaledes allerede her en Væsensforskel, idet der ikke hinsides Sundet er nogen Tilbagegang, der spiller nogen Rolle, i det sidste Tiaar. Hertil kommer, at de smaa Brænderier, der her i Landet ere ganske ophørte, bedre have formaaet at hævde sig i Sverige; i 1900 var der dog 17 Brænderier endnu, hvis aarlige Produktion var under 100,000 Liter Sprit - i 1800 ganske vist 46. En ligeartet Forskel viser sig ogsaa med Hensyn til Brændingsmaterialet, om man ogsaa i Sverige ser en lignende Bevægelse som her hjemme i en stigende Benyttelse af Majs; men dels er Bevægelsens Styrke mindre voldsom og mere afhængig af Hjemmehøstens Tilfældigheder, dels vedbliver Kartoffelavlen at kunne hævde sin Anvendelse, ligesom Affaldsprodukter spiller en større Rolle der end her. Af Kornarterne repræsenterer Majs 41 pCt. i 1890, hvorester Forbruget gaar tilbage til 26 pCt. i 1894-95, for paany at vokse til 60 pCt. i 1899-1900. I Halvfemsernes Midte var Kartoffelforbruget godt 1 Mill. Tdr., i Tiaarets Slutning det halve, altsaa 500,000 Tdr.; af Melasse er Forbruget

samtidig steget fra 4 til 11 Mill. Td., og af Roer fra en Ubetydelighed til 760,000 Tdr.

Svensk Spritfabrikation har endnu en Fordel fremfor dansk, nemlig i Fremstilling af denatureret Sprit. Dette Fabrikat kan dels denatureres hos Forbrugeren, saaledes at Skatten godtgøres, dels kan det denatureres paa selve Brænderierne, hvilken Ret dog kun er benyttet af 4—8 Brænderier i vekslende Antal i det sidste Tiaar. Afgiftsgodtgørelsen er fra 46 indtil 49 Øre pr. Liter Sprit, altsaa omtrent hele Tilvirkningsskatten, der i Sverige er 50 Øre pr. Liter. Det denaturerede Kvantum Sprit var i 1891 1,1 Mill. Liter, i 1900 2,6 Mill. Liter eller henholdsvis 3,5 og 4,2 pCt. af hele Spritproduktionen.

Sverige benytter ligesom Danmark Udbytteheskatning. Denne Ensartethed i Produktionsvilkaar giver sig ogsaa til Kende i en ret ensartet Bevægelse i de to Lande, dog formaar Sverige bedre end Danmark at opretholde de mere landbrugsmæssige Brænderier og udnytter bedre de hjemmeavlede Produkter, hvilket uden Tvivl dog mere skyldes Toldlovgivningen — Korn- og maaske særlig Majstolden — end Produktionslovgivningen.

Gaa vi herfra til vort sydlige Naboland Tyskland, kan man ikke undlade straks at blive forbavset over det overvældende Antal Brænderier, som det tyske Toldomraades statistiske Tabeller paraderer med. Det tyske Toldomraade har fælles Lovgivning siden 1887, da Staterne Baden, Bayern og Würtemberg ændrede deres særlige Lovgivning i Overensstemmelse med det øvrige Nordtysklands, dog saaledes, at der blev taget særligt Hensyn til Opretholdelse af de Virksomheder, der

under tidligere Lovgivninger var fremelsket i de sydligere Stater. Grundlaget for tysk Brænderilovgivning er Karrumsbeskatning efter forskellige Satser, idet Brænderierne klassificeres i »landwirthschaftliche«, »gewerbliche« og »Material«-Brænderier. Medens Afgiften » Maischbottischsteuer« 30 Pf. for 22,93 Ltr. Karrum gælder for Brænding af alle Melstoffer, Melasse og Roer, er Afgiften for de »landwirthschaftliche« Brænderier kun 25 Pf. for samme Karrum. Til Materialbrænderier henføres saadanne, der anvende Vin og Drueaffald etc., Afgiften er forskellig, afhængig af det benyttede Raamateriale. Den her nævnte Afgift er selve Produktionsafgiften, hvori der indrømmes eller kan indrømmes de mindste Brænderier hel eller delvis Skattefrihed. Beskatningens Tyngdepunkt ligger imidlertid ikke her, men i Forbrugsafgiften, der repræsenterer 85 pCt. af hele Skatteindtægten, Produktionsafgiften kun 15 pCt.

Produktionsbetingelserne ere saaledes vidt forskellige i Tyskland og i Skandinavien; Karrums- mod Udbyttebeskatning er maaske den mindst væsentlige Forskel, hvorimod den øjensynlige Beskyttelse, der er givet dels de landbrugsmæssige, dels de smaa — indtil de aller mindste saakaldte Brænderier — har givet Landbrænderierne en betydelig Overvægt over Bybrænderierne.

Brænderiernes samlede Antal var i 1901 74840, hvoraf 11960 var Landbrænderier, 1211 henførtes til »gewerbliche« og 61669 til »Material«-Brænderier. Gaa vi det sidste Tal lidt nøjere efter, viser det sig, at deres Hjemsted er de sidst i Toldforbundet indkorporerede Stater, Würtemberg, Bayern, Baden samt ikke

mindst Elsass-Lothringen; i disse Landsdele findes ialt ikke mindre end 67164 »Brænderier«, men Produktionsudbyttet er ganske vist tilsammen ikke mere end 339,300 hectol. Sprit eller omtrent 5 hectol. i Gennemsnit pr. »Brænderi«. Af det nævnte Antal 67164 henhøre 60208 til Material-Brænderierne, hvis Raastof vil erindres at være Druer, Vinaffald etc. Her i Syden knytter Interessen sig til disse smaa Brænderier, som uagtet de ikke ere henførte til Klassen »landwirthschaftliche«, dog ere baserede paa disse Egnes landbrugsmæssige Hovedprodukt, Druer etc. I Norden er det Landbrænderierne, der fortrinsvis interessere. Brænderierne i Preussen fordeler sig paa følgende Maade:

	Landbrænde- rier		Industrielle Brænderier		bræn- br. o.l.	men	iddel- tion I.
	Kar- toffel- br.	Korn- br.	Kar- toffel- br.	Korn- br.	Materialbræn- deri, Druebr. o.l.	Tilsammen	Aarlig Middel produktion hctol.
Østpreussen	292	I	_	4	_	297	590
Vestpreussen	307	1	_	1	3	312	930
Brandenburg	576	12	2	24	11	625	1050
Pommern	418	2	2	19	_	441	1150
Posen	493	_	_	2	1	496	1160
Schlesien	609	123	2	135	17	886	690
Sachsen	320	13	-	84	3	320	580
Slesvig-Holsten.	2	15	-	16	2	35	1200
Hannover	12	231	_	63	7	313	330
Westfalen, Hessen Nassau og Rhinland	116	986	_	384	1190	2676	90
Preussen	3045	1384	6	732	1234	6401	530
	4429		738				

Denne Oversigt viser, at Landbrænderierne ganske have Overtaget, thi de industrielle Anlægs Antal er kun 738 af 6401; endvidere at Landbrænderiernes Hovedmateriale er Kartofler, der er benyttet af 3045 Brænderier, medens 1384 have anvendt Korn, og af disse have de 986 i Rhinland kun en aarlig Middelproduktion af 90 hectol. Sprit i Gennemsnit. Det er altsaa, hvad Brændingsmaterialet angaar, Kartofler i de nordlige og Druer, Drueaffald osv. i de sydlige Landsdele, som ganske er det væsentlige: I Byerne — de industrielle Anlæg — kommer Kornbrænderierne naturligt til deres Ret, idet der af 738 Brænderier i denne Klasse kun findes 6 Kartoffelbrænderier.

Af det anvendte Brændingsmateriale nævne vi de væsentligste Stoffer, nemlig til Fabrikationen i 1901:

	I Prøjsen Mill, Dobbeltent	I det øvrige Tyskland Mill, Dobbeltent
Kartofler	24.3	3.6
Hjemlige Kornsorter	2.3	0.6
Majs	0.4	03
Druer og Frugt	0.1	1,1
	1	

Den hele Produktion udgjorde for Preussen 3,384000, for det øvrige Tyskland 668,000 hectol. Sprit.

Tysklands Lovgivning har saaledes vidst at hævde det landbrugsmæssige Grundlag, hvorfra denne Fabrikation har sit Udspring, den har gjort det med al Hensyntagen til de forskellige Egnes Landbrugsforhold; enten det er den normale Ejendomsstørrelse, man vil lægge Vægt paa med Nordens og Østens store Avls-

brug eller med Rhinegnenes smaa Brug, eller ogsaa om man vil tage Landsdelenes uensartede Jordprodukter i Betragtning, saa se vi hver Egns Særforhold komme til sin Ret. En Afvigelse fra Reglen danner vore gamle Provinser Slesvig og Holsten med deres lille Deltagelse i det store Brænderiantal, med lige saa mange industrielle Anlæg som landbrugsmæssige, og næsten alle henhørende til Klassen Kornbrænderier. I denne Belysning kunde man argumentere, at det kun nytter lidt at lovgive paa Trods af det nedarvede, det tilvante, det af klimatiske, jordbundsmæssige o. a. Forhold naturligt givne Grundlag for de landøkonomiske Erhverv. Kan man end ikke ganske se bort fra denne Undtagelse fra den tyske Brænderistatistiks Hovedprospekt, maa man dog erindre, at vel ingen Del af den tyske Toldunion arbejder under saa gode - lønnende - jordbrugsmæssige Betingelser som netop vore gamle Provinser med deres højt udviklede Kvægstammer, deres store Kornfold osv.

Af hele Tysklands Spritproduktion, 4,052 Mill. hectol., gaar 1,156 Mill. hectol. afgiftsfri over i Forbrugets Tjeneste, eller ca. $28^{1}/_{2}$ pCt. Af dette Kvantum er 782000 Mill. hectol. bleven fuldstændig denatureret, eller godt 19 pCt. af hele Produktionen; 34,000 hectol. er afgiftsfri til Forbrug uden Denaturering, nemlig hvad der anvendes til Medicinalbrug, til videnskabelige Øjemed og til Krudtfabrikation, den øvrige Del er »ufuldstændig« denatureret, nærmest vel til Benyttelse i forskellige Industrigrene.

Medens Spritfabrikationen i Tyskland ikke synes at benytte Roer som Raastof, have vi i Frankrigs nordlige Departementer Roespritens største Produktion

med Lille som Hovedcentrum. Frankrig har Udbyttebeskatning, men Beskatningen er i alt væsentligt en Forbrugsafgift af Sprit til Fortæringsbrug. Den franske Statistik skelner ikke som Tysklands mellem rene landbrugsmæssige og industrielle Brænderier. Det samlede Antal er anført at være 4100 i 1898, 5864 i 1899; men efter Oplysninger fra anden Side findes den største Del af disse paa Landet, og Fabrikanten er tillige Landbruger i større eller mindre Stil. Foruden disse »destillateurs« opgiver den franske Statistik et sandt Utal af Smaabrænderier, der udelukkende fremstille Sprit af egne Produkter, nærmest Affaldsprodukter fra Frugt- og Vinproduktionen. Hvor stor landbrugsmæssig Værdi denne sidste Produktion har, kunne vi ikke udtale os om, men i Forhold til den førstnævnte er den kvantitativ ret betydningsløs, i 1899 91000 hectol. mod 2,150000 hectol. ren Sprit, frembragt af hine. Hovedfabrikationens væsentligste Raaemner var i 1809:

Korn 714000	hectol
Kartofler 800	_
Melasse 667000	*******
Roer	_
Vin, Frugtvin etc 77000	_

Det store Forbrug er her Roer og Roeaffald, medens det i Tyskland er Kartofler.

Den Mængde Sprit, der denatureres i Frankrig, er betydelig mindre end i Tyskland, i 1898 173000 hectol. eller 8 pCt. af hele Roeproduktionen; over Halvdelen deraf anvendes som Opvarmningsmiddel (Bevægkraft), medens kun en mindre Del anvendes til Belysning; men desuden er endnu et ret betydeligt Kvantum, over 100,000 hectol., anvendt i andre industrielle Øjemed.

Her hjemme har navnlig Ingeniør Zahrtmann henledet Opmærksomheden paa Roespritfabrikationen ved et Foredrag i teknisk Forening allerede i 1803; først nu i de senere Maaneder har imidlertid Landbruget i sin Fagpresse beskæftiget sig dermed, idet forskellige Forfattere har henvist til de store Fremskridt, Tekniken har taget i Udnyttelsen af Sprit til Maskinkraft og til Belysning. Hvorvidt Sprit kan faa industriel Udnyttelse her hjemme, og i saa Fald hvilke Mængder Markedet kan optage dertil, er noget vanskeligt at dømme om, men uden at Produktionsafgiften hæves, kan Sprit naturligvis ikke faa nogen praktisk Betydning for disse Øjemed. Om selve Beskatningsgrundlaget er Karrums- eller Udbyttesystem, synes med Henvisning til Tyskland paa den ene Side, Frankrig paa den anden, at have ret uvæsentlig Betydning. Andre medvirkende Faktorer, navnlig Afgiftens Udredelse, om den helt og holdent erlægges forud for Produktionen eller om den afkræves dels som Fabrikations-, dels som Forbrugsafgift, spiller sikkert en Rolle, og jo større Afgiften er, des større Betydning faar denne Faktor for en landbrugsmæssig Udvikling af vor Brænderiindustri i det hele taget. At der er Trang til en udvidet Roedrift, er sikkert nok, og at Landmændene paa Øerne og i Jyllands sydøstlige Egne udenfor Sukkerfabrikernes Opland ere parate til med kort Varsel at gaa til at dyrke en ny Roeart med industrielt Første-Formaal, kan heller ikke være tvivlsomt. Er Spørgsmaalets første Betingelse en afgiftsfri Produktion, bliver den næste at afpasse den eventuelle Produktion efter vort Markeds Behov. Efter hvad der er oplyst, har 63 Pd. Roer med et Sukkerindhold af 10 pCt. samme Ud-

bytteværdi som 10 Pd. Majs. Koster Majsen 5 Kr. pr. 100 Pd., faar Roerne en Værdi af 80 Øre pr. Centner; er Majsprisen 4 Kr., bliver Roernes Værdi 63¹/₉ Øre. Høstudbyttet af denne Sort Roer er anslaaet til henimod 500 Centner pr. Td. Ld., altsaa adskilligt større end de egentlige Sukkerroers Foldudbytte. Skal Roedyrkerne vedblive at have deres Raaprodukt betalt med en saa lønnende Pris, maa der ikke finde Overproduktion Sted; en Fare som maaske er større her end i vore store Nabolande. Det Areal, der kunde lægges Beslag paa i dette Øjemed, er - ganske vist skitseret - af en Forfatter i Ugeskrift for Landmænd opgivet til at kunne blive lige saa stort som det, Sukkerfabrikationen har taget i sin Tjeneste. Hvorvidt denne Beregning vil passe, er imidlertid ganske afhængig af vore industrielle Forholds Udvikling i den Retning, om man vil udnytte et saadant nyt varme- og lysgivende Stof, og med hvilken Energi man vil benytte det, naar det tilstrækkeligt billigt blev udbudt paa Markedet.

Den skandinaviske Livsforsikringskommissions Lovudkast.

Af

Dr. phil. Carl Burrau.

Redaktionen nar velvilligt givet mig Plads for et Svar paa det Angreb, som Hr. Overretssagfører Skibsted har rettet mod min Artikel i dette Tidsskrifts 6. Hefte for 1901. Jeg kan i det væsentlige indskrænke mig til en Henvisning til min oprindelige Artikel, og jeg overlader trygt til Læserne at vurdere Beviskraften i min ærede Modparts Argumenter, naar disse er af denne Art: Nu har jeg været Livsforsikringsmand 30 Aar, Dr. B. kun i 3—4 Aar, altsaa maa jeg have Ret, Dr. B. Uret, — eller naar de indskrænke sig til blotte Postulater.

Ad Nr. 1 (Side 179). Det synes dog ganske indlysende, at Krænkelsen af de forsikredes Ret til Bonus virkelig formindskes ved mit Forslag. Ja det forekommer mig endog, ikke blot at Krænkelsen formindskes til noget taaleligt, men at hele Bonusfordelingen bliver retfærdigere efter mit Forslag. Jeg har ogsaa haft den Glæde at erfare, at meget nær samme Regler for Bonusfordeling ere bragte i Forslag af Gyldén i Anledning af "Thules" første Bonusfordeling.

Ad Nr. 2 (Side 180). Vel opfører den af mig foreslaaede Metode som Aktiver visse Tillæg, »om hvilke det ikke vides, at de ville gaa ind«, men om disse Aktiver gælder det, at forsaavidt de ikke gaa ind, da forsvinder der samtidig af Balancen et Passiv (paagældende Forsikrings Andel i »Fornøden Formue«), der som Regel er større end det ikke indgaaede Aktiv, nemlig dersom blot Forsikringen er mindst ét Aar gammel og Anstalten da ikke har uforholdsmæssig store Anskaffelsesudgifter eller uforsvarlige Tilbagekøbsregler. Med andre Ord: for rationelt drevne Anstalter er de nævnte Aktiver fuldt berettigede, idet Status som Regel ikke forringes, selv om de ikke indgaa. - Endelig kan det ikke kaldes nogen Fejl, at Metoden tager mindre Hensyn til, hvad der »faktisk« er udgivet, og derimod lægger Hovedvægten paa, om det er udgivet »med Rette«, o: om der er skaffet Forsikringer i Forhold til det udgivne Beløb. Min ærede Modparts Juxtaposition af Ordene: »faktisk« og »med Rette« er mig ganske ubegribelig; hans Beskyldning mod mig for at gøre »Fejl« paa dette Punkt synes mig netop at falde tilbage paa ham selv.

Ad Nr. 3. Det vilde føre for vidt nu at rejse en Diskussion om Lovudkastets Forhold til Spørgsmaalet om Pengenes Anbringelse i faste Ejendomme, og da jeg her blot skal forsvare min Tilslutning i det væsentlige til Lovudkastet, vil jeg indskrænke mig til at fremhæve, hvorfra Lovudkastets Regler i sidste Instans stammer. Gennem Landstingsforslaget og det Bramsen'ske Forslag som Mellemled stamme disse Regler fra selve »Hafnias« Statuter, der ere affattede — af min ærede Modpart. Det synes mig lidt pudsigt, at

netop han skal forekaste mig min Tilslutning til disse Regler, selv om jeg ikke er blind for Forskellen mellem, om disse Regler staa i et privat Selskabs Statuter eller fastslaas ved en Lovparagraf.

Om Nr. 4 og 5 synes der ikke at være væsentlige Uoverensstemmelser, og jeg skal gerne oplyse, at jeg med den »tilsigtede« Forandring i Rentefoden mener den Forandring, som man mener at behøve at tage Sigte paa for at føle sig tryg i Henseende til Sikkerhedsfondets Evne til at imødegaa fremtidige Svingninger i Rentefoden.

I Anledning af Nr. 6 (»den mindre Livsforsikring«) er der unægtelig en vis Fristelse for mig til at anvende lignende Vaaben som min ærede Modpart og pege paa, at i denne Sammenhæng turde mine 3-4 Livsforsikringsaar, tilbragte i bestandig intim Berøring med den »mindre« Livsforsikring, veje nok saa tungt som 30 Aar med »større«. Men jeg foretrækker blot paany at benytte Lejligheden til at hævde, at enten nu mine Kriterier ere tilstrækkelige eller ikke (jeg mener stadig, at de ere brugelige, og min Modpart har intet fremført, som kan afkræfte dette), og enten det er let eller svært at lovgive for den mindre Livsforsikring, saa er det her, at der først og fremmest maa lovgives. Det Publikum, som der her er Tale om, fortjener i særlig Grad Beskyttelse, og er langt mere udsat for at komme i Forbindelse med Humbugsforetagender end den »større« Livsforsikrings Publikum. Medens en Lov efter Kommissionens Udkast rimeligvis vil kunne redde den »større« Livsforsikring fra Kalamiteter, naar den blot bliver Lov i en nær Fremtid, saa er der paa den »mindres« Omraade allerede sket ubodelig Skade, og

denne bliver værre og værre, jo længere Tilstanden varer uforandret.

Nr. 7 har min ærede Modpart affærdiget med et blot og bart Postulat, som tilmed sikkert er uholdbart. Skulde man ikke f. Eks. kunne tænke sig den bestaaende Lovgivnings Skelnen mellem priviligerede og upriviligerede Fordringer benyttet ved den ønskede Sondring mellem den inden- og udenlandske Forretning? Selvfølgelig er der en Vanskelighed, men at den skulde være uovervindelig, derom er ikke alle juridiske Forsikringsmænd saa enige som min Modpart synes at antage.

Om Nr. 8 er der den skønneste Enighed mellem min Modpart og mig, forsaavidt Præmisserne angaar. Men ingen af hans Bemærkninger synes mig at rokke ved min Konklusion, som er den, at det første — ikke ubetydelige — Skridt henimod en varig Afhjælpning af de Farer, der true fra Statsanstaltens Eksistens, sker derved, at Staten selv gennem en Koncessions-Lov sætter et Anerkendelsens Stempel paa de private Institutioner.

Min Modpart synes at nære Frygt for, at Tilsynet skal blive »en Konkurrents Tilsyn«. Jeg kan ikke ganske dele denne Frygt. Ikke blot kommer Statsanstalten og Tilsynet til at være formelt fuldstændig adskilte (de sortere jo under forskellige Ministerier); men efter Sagens Natur maa Tilsynets Opgave være den at gøre alt for at lette Livsforsikringsvæsenets sunde Udvikling, altsaa bl. a. netop at søge de Farer fjernet, hvormed Statsanstalten truer denne Udvikling. Ja jeg mener endog, at denne Sagens Natur er saa stærk, at selv om Tilsynets Personer havde faaet deres Uddan-

nelse i Statsanstalten, maatte de dog efter deres Ansættelse som Tilsyn faa den ovenfor omtalte Opfattelse af Opgaven. I Anledning af, at min Modpart ogsaa paa dette Sted stærkt fremhæver sin Alder og Erfaring, kan jeg her ikke tilbageholde den Bemærkning, at min Anskuelse har den Ære at blive delt af i det mindste én Mand, der har nøjagtig lige saa gammel Erfaring og gennem Tiderne har omfattet Spørgsmaalet med samme Interesse som min Modpart.

Efter saaledes at have gennemgaaet Indvendingerne turde jeg maaske nok betegne min Modparts Skrivemaade imod mig som lidt vel overlegen.

Pladshensyn hindrer mig i at komme ind paa almindeligere Betragtninger; kun maa jeg endnu i Anledning af den Sammenhæng, hvori min Modpart anfører at faktisk de fleste svenske Livsforsikringsselskaber ere bestemte Modstandere af Lovudkastet«, tillade mig at fremføre, at i Sammenhæng som denne synes det mig, at Selskaberne snarere end blot at atælles« burde avejes«, altsaa noget Hensyn tages til Kvaliteten. Og intet Menneske kan tvivle paa, hvorledes Resultatet af en saadan Vejning vilde stille sig.

Hvad angaar min Modparts Beklagelse af, at jeg selv og mit Selskab er kommet til at »staa i Stikken« ved min Tilslutning til Lovforslagets Tilhængere, da takker jeg for Deltagelsen, men skal dog bemærke, at jeg befinder mig særdeles vel blandt Lovudkastets Forsvarere. Det forekommer mig, at jeg dér er i særdeles godt Selskab, uagtet jeg maa beklage Savnet af baade min ærede Modpart og andre, som jeg gerne havde sét paa samme Side.

Boganmeldelser.

N. V. Ussing: Mineralproduktionen i Danmark ved Aaret 1900 (Danmarks geologiske Undersøgelse, II. Række, Nr. 12), Kbh. 1902. C. A. Reitzel, (118 S.),

Det er med en vis Forundring, man betragter en Bog, der har Mineralproduktionen i Danmark til Emne, da man paa Forhaand er tilbøjelig til at mene, at vor Mineralproduktion, saadan som Landets Beskaffenhed nu en Gang er, kun kan være lidet betydningsfuld og af ringe Værdi; det er Professor Ussings Fortjeneste at have revet Almenheden ud af denne Vildfarelse, men forøvrigt ogsaa at gøre Forundringen endnu større ved at paavise, at Landets samlede Mineralproduktion i de sidste Aar har haft en Værdi af 12—13 Mill. Kr. aarlig.

Danmarks Mineralproduktion beskæftiger sig ikke med Kul og Metaller; de findes i vort Fædreland overhovedet kun paa nogle snævert begrænsede Omraader paa Bornholm og i Bilandene, og Lejerne ere af saa ringe Omfang, at de paa ingen Maade kunne sammenstilles med Udlandets rige Forraad. Det er derfor nærmest Produkter, som finde Anvendelse til Bygningsbrug, at Mineralproduktionen her hjemme beskæftiger sig med. Prof. Ussing samler Oplysningerne

om Produktionsværdien for de vigtigste Mineralstoffer i nedenstaaende Oversigt:

	1899	1900
	Kr.	Kr.
Granit fra Bornholm	790,000	856,000
Kalksten (til Brænding)	680,000	680,000
Cement	3,000,000	2,800,000 *)
Raakridt og Slæmmekridt	168,000	180,000
Flint	90,000(?)	105,000
Kaolin	204,000	203,000
Ildfaste Sten, Klinker og ildfast Ler	405,000	378,000
Almindelige Teglværksprodukter	7,196,000	6,971,000
Kryolit	394,000	455,000
I alt	12,927,000	12,628,000

I ovenstaaende Oversigt er ikke medtaget Tørv, hvorom brugelige statistiske Data mangle, ej heller Sand og Grus samt Mergel, hvilken sidste maa siges at staa i integrerende Forbindelse med Landbruget, og endelig ere saadanne Stoffer udeladte, som vel findes, men som ikke ere af større Betydning, saasom Rav, Alun, mineralske Farvestoffer, Jern og Salt.

Tallene omfatte den aarlig solgte Produktion, hvorved Værdiangivelserne blive lettere at skaffe til Veje og rigtigere; at der er anvendt megen Kapital og Arbejde paa at faa Produkterne i salgbar Stand, saaledes at de 12—13 Mill. Kr. ikke betegner Værdien af Stofferne, som de hentes fra Jordens Skød, følger af sig selv.

Efterat Forf. i en kortfattet Indledning har givet

^{*)} Nedgangen skyldes en Fabrikbrand i Aalborg.

en resumerende Oversigt over hele Mineralproduktionens Udbytte, følger en detailleret Fremstilling af Produktionens enkelte Grene, og her nøjes Forf. ikke med at give en Fremstilling set fra Mineralogiens Synspunkt, men han giver tillige en historisk Redegørelse for de forskellige Virksomheders Tilblivelse og Udvikling, bilagt med statistiske Oplysninger om Produktionens Udbytte til forskellig Tid, om Ind- og Udførsel etc., overalt hvor saadanne Oplysninger have kunnet skaffes til Veje.

Følgende Raastoffer ere Genstand for nærmere Behandling: 1) Granit, 2) Bygningssten af Sedimentbjærgarter (Sand, Kridt- og Kalksten), 3) Kalksten til Brænding, 4) Cement, 5) Kridt, 6) Gødningskalk, 7) Flint, 8) Kaolin, 9) Ler, 10) Brændsel (Tørv og Kul), 11) Kryolit fra Grønland og 12) Dobbeltspat fra Island.

Af de enkelte Landsdele spiller, som naturligt er, Bornholm en meget væsentlig Rolle i Landets Mineralproduktion, vel ikke saaledes at Produkterne herfra udgøre Hovedparten af den samlede Produktionsværdi - Cement brydes kun i meget ringe Omfang, og af den samlede Produktion af almindelige Teglværksprodukter udgør den bornholmske kun en ringe Brøkdel, og det er, som Tabellen viser, paa disse Grene, at den overvejende Del af den samlede Produktionsværdi falder -, men fordi Øens Jordbund indeholder saa mangfoldige Raastoffer, ganske vist ofte kun i ringe Omfang, hvilket vanskeliggør en stor og omfattende Produktion, da man ikke tør gaa til en stor Kapitalanbringelse, naar Raastoffet en skøn Dag siger Pas. Men det er dog store Værdier, der hvert Aar komme Øen til Gode ved Udførsel til Ind- og Udland af Produkter, der ligge mer eller mindre tilgængelige fra

Naturens Haand, og det er mange Hænder, som finde Beskæftigelse herved. Navnlig ser man Bornholms Betydning ved Granitindustrien, ved Produktionen af ildfast Ler og Kaolin. Med Hensyn til Granitindustrien er det selvfølgelig ikke ved Marksten og Søsten, at Øen har sin egentlige Betydning - de findes jo mange Steder -, men derimod ved den egentlige Stenbrudsvirksomhed. Den paagældende Produktion har været i overordentlig Opgang i det sidste kvart Aarhundrede, endnu i 1876 var der kun en aarlig Tilvirkning paa 4-5000 Tons, i 1000 paa 84,000 Tons (heraf dog 36,000 Tons Skærver), hvoraf en væsentlig Del udførtes til Tyskland. I alt udskibedes der til Udlandet for 5-600,000 Kr., medens der samtidig indførtes her til Landet, fornemmelig fra Sverrig, for ca. 1 Mill. Kr. Desværre fremgaar det af Forf.'s Fremstilling, at den bornholmske Granitindustri har vanskelige Kaar at arbejde under, idet den bornholmske Granit, saa god som dens Beskaffenhed iøvrigt er, modsat den svenske kræver et møjsommeligt Tilhugningsarbejde, ligesom Udskibningsforholdene ere vanskelige, hvilket tilsammen taget stiller Produktionen vanskeligt i Konkurrencen. Om Kaolinen gives meget interessante Oplysninger, om dens Dannelse og om den Gravning, der har fundet Sted i Fortid og Nutid. I 1880 androg Tilvirkningen kun 7650 Tons slæmmet Kaolin, i 1900 13,436 Tons slæmmet og 2850 Tons raa, der hovedsagelig udførtes til Tyskland, Rusland og Sverige, medens kun en ringe Del (1900: 2250 Tons) fandt Anvendelse her i Landet. Af ildfaste Sten, Klinker og ildfast Ler produceredes der paa Bornholm til en samlet Værdi af c. 400,000

Kr., hvoraf c. 40,000 Kr. faldt paa ildfast Ler, medens Resten fordelte sig paa Sten og Klinker med Halvdelen paa hver.

Medens det oventor fremstillede alene gælder Bornholm, skal for de øvrige Stoffers Vedkommende anføres, at Produktionen af Kalksten til Brænding er meget betydelig; i 1889 produceredes 14,000 Kubikfavne, i 1900: 19,400, hvoraf 68 pCt, i Fakse Kalkbrud, 23 i jydske og 9 pCt. i mindre sjællandske Brud. Produktionen er større end det indenlandske Forbrug, saaledes at der udføres en Del, væsentlig Faksekalk, (1900: 6750 Kbf.), samtidig med at der dog indføres en Del fra Sverige (1900: 4300 Kbf.). Den største Udvikling paa Mineralindustriens Omraade falder dog paa Portlandcementindustrien, og vi ere nu med Lethed i Stand til at forsyne os med den Cement, vi have Brug for. Produktionen er fra 45,000 Tdr. i 1885 stegen til 5-600,000 Tdr. i de sidste Aar. Der udføres ogsaa noget, dog ikke mere end 60 à 80,000 Tdr. aarlig, væsentlig fra Aalborg, og det gaar med Cementudførselen som med vor Øludførsel (17,000 Tdr. af en Produktion paa 750,000 Tdr.), at den i Folks Omdømme antager langt større Dimensioner, end de nøgne Tal vise. Samtidig var der en Indførsel paa 141,000 Tdr. Cement i 1900. - Størst Udbytte giver Lerindustrien, og det er vel ogsaa den ældste af de her omhandlede Virksomheder; Produktionen af ildfast Ler er alt behandlet, almindelige Teglværker findes spredt over hele Landet, og i 1900 produceredes 368 Mill. Stkr., til en Værdi af ca. 7 Mill. Kr. (Øerne 243 Mill. Stkr. til Værdi 4,8 Mill. Kr., Jylland 125 Mill. Stkr. til Værdi 2,2 Mill. Kr.).

Af et særligt Afsnit om Kryolit fremgaar det, at der i 1854—1901 fra Bruddet i Ivigtut i alt er udført 308,000 Tons, mest til Amerika, og at Staten i samlet Afgift herfor har oppebaaret 4 Mill. Kr.

Man maa være Professor Ussing meget taknemmelig for det store Arbejde, han har nedlagt i det her omhandlede Værk; medens Landbrugsproduktionen som Landets Hovederhverv foreligger nøjagtig oplyst fra Aar til Aar, har man hidtil savnet en samlet Fremstilling af Landets Mineralproduktion, der jo dog, som det fremgaar af ovenstaaende, naar alt tages med, spiller en væsentlig Rolle i Landets hele Økonomi. Selv om derfor den egentlig faglige Behandling af Emnet, som er klar og let fattelig, og som alle kunne læse med Udbytte, har sin store Betydning, har Værket for dette Tidsskrifts Læsere som for Anmelderen navnlig sin Interesse derved, at Forf. intet har skyet i en omhyggelig Indsamlig af alle foreliggende Data til Belysning baade af de forskellige Virksomheders Historie og af deres Omfang, suppleret med Oplysninger om Landets Forbrug gennem de foreliggende Data om Ind- og Udførselsforhold. Der er herved givet et Grundlag til Brug baade for den nærmest kommende Tid, til Belysning af betydningsfulde Virksomheder hertillands, og for Fremtiden, hvor man maa haabe, at Forf, selv vil faa Leilighed til at arbejde videre, naar Tallene i dette Værk, som i al Statistik, blive forældede. Det staar da til at haabe - og sikkert ønsker ingen dette ivrigere end selve Forf. -, at Produktionen i den kommende Tid paa naturlig Maade vil fortsætte den Fart, den paa flere af de behandlede Omraader har taget i de sidste Decennier, saaledes at Landets Mineralproduktion maa

komme til at indtage en større og større Plads og muliggøre Anvendelsen for en Del af de Mennesker, det stadige Fødselsoverskud tilfører vort Fædreland.

Michael Koefoed.

A. Peschke-Köedt: Tysklands Toldpolitik. Kbhvn. 1902. (169 S.).

Let og flot skrevet, spækket med en Række morsomme Anekdoter, fremtræder Köedts Bog om Tysklands Toldpolitik som et skarpt agitatorisk Indlæg mod Alverdens Toldbeskyttelse til Fordel for de absolute Frihandelsideer. Bogens Fremkomst er selvfølgelig foranlediget ved Toldforhandlingerne i den tyske Rigsdag i denne Vinter, og med stor Flid har Forf. indsamlet mange interessante Enkeltheder fra Motiverne til og Forhandlingerne om Toldforslagene, og fra den store Litteratur, Toldkampen har affødt. Dette har jo allerede i sig selv Interesse og bør navnlig have det for et Land som Danmark, hvis Landbrug maa være stærkt interesseret i Forhandlingernes Udfald. Men det er langt fra disse Spørgsmaal alene, som Værket beskæftiger sig med; i nærmere eller fjærnere Tilknytning til det behandlede Emne er Forf. inde paa en Kritik og Vurdering af mange andre Forhold - meget betegnende er det saaledes, naar der paa Bogens Omslag er anført Brændevinsskattens Størrelse i forskellige Lande. Forf. tager ikke blidt paa sine Modstandere, og navnlig gaar det ud over Universitetsuddannelsen, naar den er saa uheldig ikke i blind Underdanighed at sværge til Manchesterskolens Fane. Men det gaar nu en Gang saa, at selv om de rene Standpunkter ere de

lettest forsvarlige og de mest tiltalende for en rent logisk Deduktion, saa nytter det dog ikke at nægte, at den efterhaanden mere og mere omsigtagende Protektionisme - og nu kan jo ikke engang Frihandelens gamle Arnested England siges at staa rent - maa føre til, at man sænker sit Blik fra Idealernes høje Luft til den graa Virkelighed, og erindrer sig, at de forskellige Tider har, og med fuld Føje maa have, deres forskellige økonomiske Politik, som maa bedømmes ud fra hver enkelt Tids Forhold og forskellige Stilling, og som hver enkelt Stat med Henblik paa mangfoldige Forhold maa tage Hensyn til og med Befolkningens Tarv for Øie indrette sig efter. Men selv om man mener dette, forhindrer det jo ikke, at en Bog som den nærværende, skreven med Liv og Lyst, med stort Materiale fra praktiske Erfaringer og teoretiske Undersøgelser i Fortid og Nutid, baaren af en ærlig Mands ærlige Overbevisning, læses med baade Fornøjelse og Udbytte.

Michael Koefoed.

Dr. Otto Warschauer. Die Reorganisation des Aufsichtsratswesens in Deutschland, Berlin 1902. (Freier Verlag). 61 S.

Dette lille Skrift giver et ret vægtigt Bidrag til den i de fleste Lande standende Strid om Aktielovgivningen. Det er en enkelt hidtil ret upaaagtet Side af Sagen, der her tages frem til Behandling, nemlig Bestyrelsen, Aktieselskabets Kontrolorgan.

Ud fra et mangeaarigt Kendskab til tysk Forretningsliv retter Forf. en skarp Kritik mod den Maade, hvorpaa de tyske Aktieselskabers Bestyrelser røgte deres Hværv, og denne Kritik har sikkert Bud udenfor Landets Grænser. Der ankes over, at Bestyrelsespladserne for en stor Del opfattes som Sinecurer for det højere Bourgeoisie og besættes med Mænd — afskedigede Officerer, civile Embedsmænd og arbejdssky Rentiers —, som savne den fornødne Forretningskundskab, og som ikke bekymre sig synderlig om Aktieselskabets Vel. Den Kontrol, som Direktøren skulde være underkastet gennem Bestyrelsen, bliver saaledes kun altfor ofte til ingenting.

Ansvaret for disse Ulæmper lægger Forf. i første Række paa den gældende tyske Aktielovgivning, og han mener, at der gennem en Reform af dennes Bestemmelser om Bestyrelsen (Aufsichtsrat) kan raades Bod derpaa.

Kærnepunktet i Reformforslaget er en Adskillelse af Bestyrelsens Funktioner, saaledes at hvert enkelt af dens Medlemmer faar en bestemt Gren af Forretningsførelsen at kontrollere. Loven tør dog ikke gaa videre end til at kræve en Tredeling (Kasse-, Bogførings- og Kreditkontrol), men alt efter Selskabets Størrelse skal det staa Generalforsamlingen frit for dertil at føje yderligere Kontrolsteder for andre Grene af Virksomheden, saaledes at Antallet af Bestyrelsesmedlemmer til enhver Tid angiver det Antal Kontrolsteder, hvori Bestyrelsesfunktionen er delt.

Forf. mener vistnok med Rette, at en saadan Specialisering af det enkelte Bestyrelsesmedlems Hværv nødvendigvis maa medføre, at ikke-faguddannede Elementer holdes ude. Man vælger vanskelig en afskediget Ryttergeneral til Kontrolorgan for en stor Forretnings Bogføring eller Kreditoperationer, medens han meget vel for sit gode Navns Skyld kunde være gledet

ind som Medlem af en talstærk Bestyrelse, af hvis Medlemmer ingen enkelt havde nogen bestemt paaviselig Opgave.

Ogsaa paa et andet Punkt vil denne Adskillelse af Funktionerne bidrage til at styrke Bestyrelseskontrollens Effektivitet. Efter den tyske Aktielovgivning er Bestyrelsen pligtig at udvise en »ordenlig Forretningsmands Omhu« og hæfter solidarisk for den Skade, der maatte flyde af denne Forpligtelses Ikke-Opfyldelse. Det er imidlertid klart, at det vil være vanskeligt at fastslaa Betingelserne for denne Erstatningspligt, saalænge den samlede Bestyrelse har Kontrollen med den samlede Forretningsførelse, medens omvendt en Adskillelse af Funktionerne vil gøre hin Erstatningspligt mere effektiv og derved vil bidrage til at indskærpe det enkelte Bestyrelsesmedlem Følelsen af hans Ansvar.

Medens saaledes hvert enkelt Bestyrelsesmedlem faar anvist sin særlige Funktion, skal dog samtidig den samlede Bestyrelse beholde Tilsynet med Forretningens almindelige Gang, og for at skærpe denne Side af Tilsynet ønsker Forf. maanedlige Bestyrelsesmøder paabudte ved Lov.

Forf. opstiller videre en Række andre Reformkrav. Han ønsker, at Loven skal sætte et Maksimum for det Antal Bestyrelsespladser, en enkelt Mand kan være Indehaver af, og at det skal være en ufravigelig Betingelse for Indtrædelse i Bestyrelsen, at den paagældende ejer et vist Beløb af Selskabets Aktier. Endelig ønsker han en legal Grænse for den Del af Overskuddet, der kan uddeles som Tantième til Bestyrelsen, i hvilken Sammenhæng han bl. a. oplyser,

at det saa sørgelig berømte Casseler Treber-Trocknungs-Gesellschaft betalte hvert af sine 5 Bestyrelsesmedlemmer en Tantième af 50,000 Mrk.

Det for alle Aktieinteresserede højst læseværdige lille Skrift giver overhovedet et interessant Indblik bag Kulisserne i den tyske Aktieverden. Om end Forf. synes at nære noget overdrevne Forestillinger om blotte Lovforskrifters Ævne til at skabe sunde Forretningsforhold og næppe har Øjnene fuldt aabne for den Rolle, en handelskritisk Journalistik sikkert er bestemt til at spille i denne Henseende, maa man dog sige, at selve hans Hovedtanke, at sikre Bestyrelsens faglige Sammensætning og skærpe dens Ansvarsfølelse gennem en Adskillelse af Funktionerne, er saa sund og simpel, at den næppe bør forbigaas, naar Aktieloven atter træder i Forgrunden i den offentlige Diskussion herhjemme.

Professor Reinhold's tidligere udgivne Værk » Die bewegenden Kräfte der Volkswirtschaft« blev ved dets Fremkomst brændemærket som et kynisk Forsvar for en antisocial Penge- og Magtpolitik. En lignende Skæbne vil sikkert blive det her foreliggende Arbejde tildel, for saa vidt som dets ledende Idé gaar stik imod Strømmen. Forfatteren ser i Handelen ikke et underordnet eller tjenende Erhverv; han hævder tværtimod, at det er det førende, det fornemste og mest fuldkomne af alle. For at vise dette underkaster

K. Th. Reinhold. Der Weg des Geistes in den Gewerben, Grundlinien zu einer modernen Lehre von den Gewerben, insbesondere vom Handel. Ister Band. Arbeit und Werkzeug. Leipzig 1901. (C. L. Hirschfeld). 392 S.

han det hele almindelige Arbejdsproblem en indgaaende Undersøgelse, og saaledes er da det foreliggende Skrift opstaaet som en Indledning til Hovedværket »Der handelnde Kaufmann«, hvis Udgivelse er nær forestaaende.

I de to første Afsnit af det allerede udkomne Bind gennemgaas Arbeidets og Værktøjets Historie, i det sidste omhandles Aandsvirksomheden i Erhvervslivet (herunder et særdeles interessant Kapitel om Sproget - »das Werkzeug im Munde«). Sluttelig optrækkes Hovedlinjerne for en Klassificering, der rummer følgende 4 Bedriftsformer: Arbejdsbedrifter, Kraftbedrifter, Kunstbedrifter og »Leitungsgewerbe«. I den første Gruppe fastholdes det gamle Begreb Arbejde, saaledes at Indehaverens egen legemlige Muskelkraft anvendes produktivt. Dette er en Art Pariakaste; selv om der er Hjælpere, Svende og Lærlinge, staar »Mesteren« paa et socialt lavere Trin, end hvor han ikke selv tager Haand i med. - Kraftbedrifterne omfatter en Række af større og mindre Virksomheder med samme almindelige Karakter. Det fælles er, at Kraften hovedsagelig og principielt ydes af en Maskine. Indehaveren er kun Leder af den mekaniske Kraft, han styrer Produktionsprocessen uden legemligt at deltage deri. - I Kunstbedrifterne er det ganske vist Haandens Arbejde, der i det ydre er det væsentlige. Men selv om den mekaniske Behandling af Stoffet her ofte kan synes at være ganske ligeartet med det, der sker i Gruppe I, er der den Væsensforskel, at det formende Arbejde sker efter en Idé; der ligger et Aandsværk bag ved. Grænserne mellem denne Gruppe og de øvrige er selvfølgelig flydende. Den højt ansete Kunsthaandværker kan synke ned i Gruppe 1; i Gruppe 2 faar han Plads, naar han bliver Fabrikant af Kunstsager, navnlig naar han paa mekanisk Vis og skablonmæssigt producerer Masse-Artikler. Men han kan ogsaa naa op i den 4de og efter Forfatterens Mening højest staaende Bedriftsgruppe. I denne har Driftsherren fjernet sig mest muligt fra Stoffet; her udfolder han den mest intensive Aandsvirksomhed, han er udelukkende Leder, og selv i industrielle Erhverv mere Handlende end Producent.

Naturligvis er denne Klassificering ensidig og som systematisk Inddeling ganske uholdbar. Men der er ikke saa lidt Sandhed i den til Grund liggende Betragtning, om den end kan synes noget haard og inhuman.

Som et Ledemotiv gaar det igennem Professor Reinholds Bog, at selv om Treitschke har Ret i, at » Millionerne maa pløje, smede og høvle, for at nogle Tusinder kunne studere, male og regere«, maa dog Bestræbelserne være rettede paa i stigende Grad og i saa stort Omfang, som det til enhver Tid er muligt, at frigøre den arbeidende Menneskehed fra »Berøringen med Materien«. Derfor vender Forfatteren sig imod enhver Strømning i Tiden, der forhaler »Værktøjets« Fuldkommengørelse. Som grundfalsk stempler han den Opfattelse, der endnu synes at være almindelig i Haandværkerkredse og iøvrigt ogsaa forekommer blandt Socialpolitikere, den Opfattelse, at Haandværket som saadant og i dets historiske Tilværelsesform har en blivende Mission. Industrihistorien fra de ældste Tider indtil nu viser tilfulde, at dette ikke er Tilfældet. Der gives ganske vist den Dag i Dag Haandværksfag, som af tekniske Grunde nødvendigvis maa være Haandens Værk: det er navnlig de Fag, hvis Arbejde ikke giver

et hændeligt, materielt Resultat (Barberer f. Eks.), men deres Antal indskrænkes Aar for Aar, og en stor Mængde oprindeligt Haandværksarbejde udføres nu lige saa godt eller fuldt saa godt af tilsvarende Industribedrifter (Bagerier, Skotøjsfabriker). Man forstaar, at det kan skære en gammel Haandværker i Hjertet at se denne Udvikling foregaa for hans Øjne. Faa ere de, der have tilstrækkelig Almensans og Overlegenhed til at glædes derved. En Del gør - skønt nødtvungent - Springet ind i det nye, og lader det komme an paa Tilfældet, om de falder paa Hovedet eller paa Benene. Men den store Part nøjes med at holde det gaaende i den gamle Form, saa godt det lader sig gøre - og saa klage over den ubønhørlige Forandringens Lov, der Skridt for Skridt indsnævrer deres tidligere Kundekreds. Men det har sin Betydning at slaa fast, siger Prof. Reinhold, at hvor megen Medfølelse de enkelte i Standen end fortjene, saa har Haandværket som saadant intet at beklage sig over. Det bliver ikke undertrykt, det bliver ikke bekriget af en fjendtlig Magt. Det bliver sluttelig heller ikke knust, men det dør langsomt, Celle for Celle, af Mangel paa indre Kraft som Bücher siger: das Handwerk »verarmt«. Og hvorfor? Fordi det ikke vil eller kan se, at det kun er en Station paa Udviklingens Vej, kun en midlertidig Produktionsform, som maa forlades, saa snart en bedre er for Haanden. Det er en Misforstaaelse, naar man har villet gøre Haandværkets Historie til andet end et Udsnit af Teknologiens Historie, en Misforstaaelse, som har sin Grund deri, at Udøverne af Haandværket have dannet en social Gruppe, der til Tider ganske

vist har haft en stor Mission, men hvis Rolle i Samfundet nu i det væsentlige er overtaget af andre.

Dette som et Eksempel. Paa lignende Maade træder Forfatteren i Marken imod enhver konservativ eller reaktionær Strømning, der hindrer »Aandens frie Gang« i Arbejdslivet. Trods det ensidige i Bogens Grundsyn, læser man den med stor Interesse — navnlig de aandfuldt skrevne økonomisk-teknologiske Afsnit, hvis Indhold dog er af alt for speciel Natur, til at der paa dette Sted kan gives Prøver derpaa.

Lily Braun. Die Frauenfrage, ihre geschichtliche Entwicklung und ihre wirtschaftliche Seite. Leipzig 1901. (Verlag von S. Hirzel). 557 S.

I den allerede ret omfangsrige Litteratur om Kvindespørgsmaalet vil Lily Brauns Værk faa en fremskudt Plads, om ikke af anden Grund, saa fordi det behandler Spørgsmaalet i hele dets Omfang. Det foreliggende Bind giver først en sammentrængt Fremstilling af Kvindernes sociale Stilling fra de ældste Tider indtil det 19de Aarhundrede. De forskellige Tilløb til Emancipationsbevægelser skildres ganske kort, idet de stilles i Belysning af de vekslende Tiders Kulturstrømninger (Kristendommen, Renaissancen, Revolutionsideerne osv.), alt som Indledning til den langt bredere Fremstilling af Kvindespørgsmaalets Udvikling i det 19de Aarhundrede. Særdeles indgaaende skildres Kvindens Stilling i Erhvervslivet indenfor de vigtigste Kulturlande; i Forbindelse hermed refereres og kritiseres den socialpolitiske Lovgivning, for saa vidt den har Berøring med Kvindespørgsmaalet. Endelig gøres der Rede

for, under hvilke Betingelser en organisk Løsning af Spørgsmaalet er mulig.

For saa vidt er det foreliggende Arbejde et afsluttet Hele, men Forfatterinden vil dog have det betragtet som en »første Del«, idet hun agter senere at forelægge Offentligheden en tilsvarende Fremstilling af Kvindens civilretlige og offentligretlige Stilling, ligesom hun vil tage det hele Kvindespørgsmaal op til Behandling fra dets psykologiske og etiske Side.

Fru Brauns Værk vil blive meget forskelligt bedømt. Forfatterindens personlige Standpunkt, der er ret yderliggaaende, præger Bogen fra først til sidst, og der er lagt saa megen Varme og Energi i de ræsonnerende Partier, at den hele Fremstilling faar Karakteren af et Stridsskrift. Men hvad enten man stiller sig paa Forfatterindens Side eller ikke, maa man anerkende det store og samvittighedsfulde Arbejde, der er anvendt paa Indsamlingen og den systematiske Tilrettelægning af det positive Stof.

Schriften der Internationalen Vereinigung für gesetzlichen Arbeiterschutz. Nr. 1: Berichte und Verhandlungen der konstituierenden Versammlung, abgehalten zu Basel, am 27. und 28 Septbr. 1901. Jena und Bern 1901. 275 S.

Under ovennævnte Titel har det internationale Arbejdsbureau i Basel udsendt sin første Beretning. Skriftet indeholder, foruden et Referat af Forhandlingerne paa det konstituerende Møde, en Række Aktstykker, der ere særdeles nyttige for den, der vil gøre sig bekendt med Institutionens Tilblivelseshistorie og Formaal. Særlig skulle vi fremhæve en instruktiv

Afhandling om Arbejdsbureauets Opgaver af Professor Stephan Bauer, den internationale Forenings Generalsekretær og Baseler-Bureauets Direktør.

F. Norikus. Die Organisation der Gesellschaft in Vergangenheit und Gegenwart. Eine Darlegung der sozialen Organisationsformen und Organisationsfragen. Stattgart u. Wien 1901 (Jos. Roth'sche Verlagshandlung). 154 S.

Forfatteren hører ikke til dem, der i Organisationen se et Arkanum mod alle Samfundsbrøst; Organisationen er ikke det eneste, om end et nødvendigt Middel til Løsningen af de sociale Spørgsmaal. Bogen handler kun om de borgerlig-økonomiske Organisationsformer, ikke f. Eks. om de politiske eller de kirkelige, men vel om disses Afgrænsning imod og Forhold til hine. Fremstillingens Ordning er strengt historisk; hver Tidsalders typiske Organisationsformer skildres, begrundes og vurderes. Noget særdeles nyt yder Forf. vel næppe - det skulde da være den Maade, hvorpaa han indordner visse religiøse Sammenslutninger med delvis sociale Formaal (f. Eks. de katolske Arbejderforeninger) som særlig betydningsfulde Led i Kæden. Det bedste i Bogen er Skildringen af det, som var og er; det svageste Parti er Slutningsafsnittet, hvor Forf. drager Linjerne for en ideel Fremtidsorganisation, en Stands-Parlamentarisme til Forsvar mod alt Tyranni fra oven (Kapitalismen) og fra neden (Socialismen).

D. P. Ssemenow und W. J. Kasperow. Russlands Landwirtschaft und Getreidehandel. Autoris. Uebersetzung aus dem Russischen von Maxim Blumenau. München 1901 (Ernst Reinhardt). 72 S.

Dr. Sophus Ruge. Die transsibirische Eisenbahn. Dresden 1901 (v. Jahn & Jaensch). 52 S.

For de mange interesserede lagttagere af den Udvikling, der foregaar i det russiske Rige, ere disse to Skrifter af betydelig Interesse. Det første, der er et Afsnit af det officielle Kildeværk »Rusland ved Udgangen af det 10de Aarhundrede«, redigeret af W. I. Kowalewsky, giver en efter Oversætterens Sigende strengt objektiv Skildring af det russiske Landbrugs Produktionsbetingelser (Klima, Jordbund, Ejendomsfordeling), dets Driftssystem og Kulturformer, Høstudbytte m. m. Endvidere en Fremstilling af Kornhandelen, dens Omfang og særlige Vilkaar, dens Indflydelse paa det internationale Marked samt dens Teknik og Organisation. Afhandlingen er klar og let læselig, og dens Forfattere (begge russiske Professorer) have aabenbart - i Modsætning til mange Udlændinge, der skrive om russiske Forhold - haft Adgang til de bedste eksisterende Oplysningskilder.

Et godt Supplement til denne Skildring er Dr. Ruges Skrift om den transsibiriske Jernbane. Sibirien er jo for Verdensøkonomien allerede en Faktor af nogen Betydning, og ingen tvivler om, at dette i mange Gange højere Grad vil blive Tilfældet i Fremtiden. Spørgsmaalet er kun, hvor hurtigt eller hvor langsomt Udviklingen vil gaa for sig. Dette Spørgsmaal besvarer Dr. Ruge ganske vist ikke, men han siger formentlig derom saa meget, som der med Fornuft i Øjeblikket

kan siges. Siger det ved at beskrive Landet — geografisk, demografisk, politisk, økonomisk — og da navnlig det Bælte, der gennemskæres af den nye Færdselsaare, og ved at pege baade paa de slumrende Muligheder og paa de mange forskellige Hindringer, der skulle fjernes, før Skatten kan hæves.

Adolph Jensen.

T. H. Aschehoug, Socialøkonomik. En videnskabelig Fremstilling af det menneskelige Samfunds økonomiske Virksomhed. Kristiania (H. Aschehoug & Co.).

Den dansk-norske Litteratur har længe savnet en fyldig Fremstilling af Nationaløkonomiens System. Dette Savn vil nu blive afhjulpet ved Udgivelsen af Professor Aschehougs »Socialøkonomik«, der ifølge den offentliggjorte Plan vil omfatte Læren om det hele menneskelige Samfunds økonomiske Virksomhed, herunder dog ikke medtaget Finansvidenskaben. Om end Værket fremtræder med Krav paa fuld videnskabelig Nøjagtighed og Tidsmæssighed, henvender det sig dog ikke til Videnskabsmænd alene, ikke engang fortrinsvis til saadanne: det vil fremlægge Videnskabens seneste Resultater for de store Kredse af Befolkningen, hvis Virksomhed specielt omfatter økonomiske Interesser, og som ønsker at tilegne sig et større og videre Syn paa deres Arbejde end det, de daglige Forretninger giver. - Værkets Omfang vil blive ca. 80 Ark, dets Pris ca. 25 Kr. Første Hefte er udkommet i Boghandelen. Naar et større Afsnit foreligger, ville vi vende tilbage til en nærmere Omtale af dette med saa megen Forventning imødesete Arbejde.

Tidsskrift-Oversigt.

Dansk Tidsskrift. April 1902:

D. Simonsen: Jøder og Jødedom i det 19. Aarhundrede. — Her gives fra kyndig Haand en vel ikke meget fyldig, men dog særdeles oplysende Oversigt over Antisemitismens forskellige Former i det 19de Aarhundrede og over Jødernes Stilling i Øjeblikket i de forskellige Lande.

Adolph Jensen: International Arbejderbeskyttelse. — En Fremstilling af de forskellige Bestræbelser i Retning af at bringe Arbejderlovgivningen ind under fælles, internationale Rammer.

Gustav Bang: Fra Kapitalisme til Socialisme. — Gensvar til Professor N. C. Frederiksen i Anledning af hans Artikel »Socialisme og Kapitalisme« i Tidsskriftets Marts Hefte. Forfatteren hævder Relativiteten i den moderne Socialisme, der, i Modsætning til den gamle utopiske socialistiske Lære, hviler paa Erkendelsen af Samfundets stadige, organiske, lovbestemte Udvikling.

Tidsskrift for Landøkonomi, 2. Hefte 1902:

H. Hertel: Realkredit og Livsforsikring.

— Et Foredrag, hvori Forfatteren, væsentlig støttende sig til Dr. Felix Hect's Skrift: »Die Entschuldung des ländlichen Grundbesitzes«, udvikler Tanken om Hypoteklaans Kombination med Livsforsikring, med det Formaal at forhindre de faste Ejendommes Behæftelse med en staaende Gældbyrde, der gaar i Arv fra den ene Generation til den anden.

Samfundets Krav.

Dette Fjerdingaarsskrift, der under Redaktion af Hr. Fernando Linderberg udgives af »Det sociale Sekretariat og Bibliotek«, bringer i sit 2det Hefte for i Aar en Oversigt over Alderdomsforsørgelse og Folkeforsikring i Udlandet af Folketingsmand Thomas Larsen samt en orienterende Artikel om Arbejdsløsheden (Bidrag til Belysning af dens Karakter og Aarsager og Midler imod den) af Bibliotekar S. Sørensen.

Ekonomisk Tidskrift. 1902. Häft 2:

David Davidson: Kammarrätten och förslaget til inkomstskatt. — En Række kritiske Bemærkninger, fremkaldte ved den af den svenske »Kammarrät« afgivne Betænkning om Forslaget til Indkomstskat og obligatorisk Selvdeklaration. Forfatterens Bemærkninger knytter sig til Lovforslagets Bestemmelser om Beskatning af fast Ejendom (Udbyttets Beregning), og af Aktieselskaber (jfr. Forf.'s Artikel i »Ekonomisk Tidskrift« 1901. Hefte 10).

Häft 3:

J. Flodström: Några reflektioner rörande frågan om inkomstskatt. — Samme Emne som foregaaende.

David Davidson: Kommittébetänkandet rörande banklagstiftningen. — Om Lovgivningen vedrørende Privatbankerne i Sverige har der været nedsat en Komité, som for nogen Tid siden har afgivet en partiel Betænkning. Professor Davidson gennemgaar kritisk de Forslag i Betænkningen, som kunne tænkes at ville give Anledning til principiel Meningsulighed, nemlig: 1) at der vedblivende skal kunne dannes Bankselskaber med den Ansvarlighed for Selskabets Forbindelser, som nu gælder for seddeludgivende Banker, 2) at der under visse Betingelser skal kunne gives Bankaktieselskaber Ret til at drive Handel med Aktier, 3) Forslag om Indførelse af en mere effektiv Kontrol med de private Bankers Virksomhed.

Statsvetenskaplig Tidskrift. 1902. Marts (Ekstrahefte):

Pontus E. Fahlbeck: Rösträttsreformen. - I et Indledningsafsnit fremsætter og begrunder Forf. den Opfattelse, at Stemmeretten ikke er en almindelig »Menneskerettighed« (Rettighed for Individet), men en offentlig Funktion - lige saa meget en Pligt som en Ret. Dernæst paavises det, at en Census (der i Virkeligheden findes overalt) ikke kan undværes. Ganske vist er Indtægten et groft Maal for Menneskets Værd som Samfundsborger, men i denne Sammenhæng gives der intet andet brugeligt Maal. Historikeren og Moralfilosofen kunne bedømme Menneskene individuelt; i Teorien — men ogsaa kun der — kan man med Geijer forlange, at Personligheden bør lægges til Grund ved Tildeling af Stemme- og Repræsentations-Men Statistikeren og Politikeren maa se Sagen anderledes; de have Brug for et Kriterium, der er anvendeligt i det store, overfor Menneskemasserne. Med denne Opfattelse som Grundlag behandler Forf. det aktuelle Spørgsmaal: Bør Stemmeretten til det svenske andet Kammer udvides? Svaret falder bekræftende, og det næste Spørgsmaal er da: i hvilket Omfang? Professor Fahlbeck indtager her det principielle Standpunkt, at Census bør sættes omtrent ved »grofarbetarnes« Middelindtægt. Sluttelig kritiseres det foreliggende Forslag, idet der gøres Rede for Virkningerne af dets eventuelle Gennemførelse. (Rettelse til den statistiske Opgørelse findes i Tidsskriftets følgende Hefte).

2det Hefte (Maj):

N. C. Frederiksen: De amerikanske Trusts. — En Fortsættelse af Forfatterens Artikel i Statsvetenskaplig Tidskrifts 6te Hefte for 1901. Først gives en fyldig Redegørelse for den store »United States Steel Corporation's« Tilblivelseshistorie og Organisation. Dernæst omtales de to Sukker-Trusts »Sugar Refining Co« og »Glucose Sugar Refining Co« samt en Række andre store Sammenslutninger. Forfatteren viser, hvorledes alle disse Giganters Dannelse og Tilværelse er en evig Kamp, at de ere underkastede Konkurrencens naturlige Love og, trods Monopol-Navnet, aldrig opnaa nogen fuldstændig Eneret.

P. Fahlbeck: Ännu en gång »Sammansatta stater«. — En Imødegaælse af Marcus Rubins Udtalelser i Nationaløkonomisk Tidsskrifts 1ste Hefte for i Aar.

Statsøkonomisk Tidsskrift. Andet Hefte 1902:

T. H. Aschehoug: Værdi- og prislærens historie. — Slutningskapitlet af Prislærens Historie (se Tidsskriftets 3die Hefte 1901).

E. Hagerup Bull: Lidt om botemidler mod statsgældens væxt. — Den norske Statsgæld udgør ca. 260 Millioner Kr., hvilket Beløb Forf. anser for foruroligende stort. Som Midler til at modvirke Statsgældens videre Vækst omtales: 1) Indførelse af den engelske Praksis, at kun Regeringen har Initiativ i Bevillingssager, 2) at begrænse de Formaal, der bør fremmes ved Statslaan, til Jernbaneanlæg og Forsvarsforanstaltninger, 3) at Overskud paa de ordinære Budgetter anvendes dels til de foran nævnte Formaal, dels til ekstraordinære Afdrag paa Statsgælden.

Journal of the Royal Statistical Society. Dec. 1901:

Lord Avebury: Local and Imperial Burdens. — Det gøres gældende, at den umaadelige Stigning af de lokale (d. v. s. kommunale) Budgetter i de senere Aar for en væsentlig Del skyldes den Omstændighed, at Flertallet af de kommunale Vælgere ikke betale Skat. Forfatteren paapeger Farerne ved dette Forhold og minder sluttelig om Say's Ord, at den bedste Finansplan er den, der kræver de mindste Udgifter, og at den bedste af alle Skatter er — den laveste.

R. H. Hooker: The Suspension of the Berlin Produce Exchange and its Effect upon Corn Prices. — Undersøgelsens Hovedspørgsmaal er dette, om den tyske Lov om Terminshandel i Korn og den derved foranledigede Lukning af Berlins Produktbørs, har bevirket en Opgang eller en Nedgang i Kornpriserne, samt om Priserne ere blevne mere stable siden hin Begivenhed. Undersøgelsesperioden er de tre Aar 1897—99, der sammenholdes med Tidsafsnittet 1892—95. Forf. naar til det Resultat, at Kornbørsens Lukning ikke kan antages at have øvet væsentlig Ind-

flydelse paa Priserne i nogen af de nævnte Retninger. (En Tilføjelse til Mr. Hookers Artikel findes i Marts-Heftet af Journ. of the R. St. Society).

Annals of the American Academy of political and social Science. Jan. 1902:

J. F. Crowell: Present Status and future Prospects of American Shipbuilding. — De Forenede Staters nuværende glimrende Skibsbygningsperiode er her skildret og forklaret med Ord og Tal. Forfatteren viser, at uagtet der i de senere Aar er bygget overordentlig stærkt paa de amerikanske Værfter, er Skibsbyggeriet dog i flere Retninger lidet udviklet i de Forenede Stater; bl. a. anføres det store Antal af smaa og slet udstyrede Værfter, det lille Antal af virkelig gode Skibsbygningsetablissementer. Naar bedre Hjælpemidler ere skaffede tilveje, vil der efter Forfatterens Mening være Sandsynlighed for en langt rigere Udvikling af Skibsbyggeriet, end der nu drømmes om.

M. A. Knapp: Government Ownership of Railroads. - Der har i Amerika hævet sig vægtige Stemmer for Statens Overtagelse af Jernbanedriften. Forfatteren anser dette for at ligge udenfor Mulighedens Grænser; de amerikanske Jernbaners Apparat (200,000 miles Linjelængde) er altfor kolossalt til at kunne administreres under ét. Spørgsmaalet behandles derfor ganske akademisk. Forfatteren søger at godtgøre, at selv om det maa indrømmes, at der ved Jernbanernes Overgang til offentlig Ejendom kunde opnaas mere stabile og ensartede Fragtsatser, vilde disse dog gennemsnitlig ikke blive lavere end de nuværende; de store Tantièmebeløb, som undertiden betales til Direktørerne, vilde ganske vist forsvinde, men Driften vilde i sin Helhed blive dyrere (højere Arbejdsløn, kortere Arbejdstid, flere Funktionærer). Den største Fare ved Jernbanernes Overgang til Staten sér Forf. i, at Tariferne derved kunne komme under Indflydelse af politiske Partihensyn. Forf. er ikke blind for Ulemperne ved, at Jernbanedriften i Amerika er i private Hænder; han bruger stærke Ord om den Uret og det Tyranni, der ofte øves af de mægtige Jernbaneselskaber, men han mener, at meget her kan ordnes paa betryggende Maade ved en fornuftig Lovgivning.

Le Musée Social. (Mémoires et documents) 1902.

Nr. I

Jules Siegfried: La Situation économique et sociale des Etats-Unis. — Et Foredrag, holdt i Musée Social. Først skildres i brede Træk den økonomiske Udvikling, der er foregaaet i de Forenede Stater siden 1860; Bevægelsens Art og Styrke klargøres med nogle faa rammende Tal. Derpaa omtales denne Udviklings Konsekvenser i forskellige Retninger (Arbejdernes og Driftsherrernes Synspunkt). Endelig kastes et Blik ud i Fremtiden.

Nr. 2:

W. F. Willoughby: La Corporation de l'Acier des États-Unis et la Grève de ses Ouvriers en 1901. — Afhandlingens egentlige Emne er den store Staalarbejder-Konflikt. Som Indledning til Beretningen herom gives en god Oversigt saavel over Dannelsen af Kæmpe-Trusten U. S. Steel Corporation som over Stillingen i Arbejderforbundet (Amalgamated Association of Iron, Steel and Tin Workers) og den anvendte stigende Lønskala.

Nr. 3:

Louis Varlez: Quelques Pages d'Histoire syndicale Belge. — De enkelte Fagforbunds Historie og Organisation. De lokale Forbund (katolske, politiske, neutrale Foreninger). Overledelsen. Internationale Forbund.

Nr. 4:

Tondeur-Scheffler: Les Syndicats Ouvriers Allemands. — De Hirsch-Duncker'ske, de socialistiske og de kristelige Fagforeningers Historie og Organisation. Afhandlingen er ledsaget af en bibliografisk Oversigt samt af en Række statistiske Tabelbilag.

Nr. 5:

André E. Sayous: L'entre-exploitation des Classes populaires a Whitechapel. — Omhandler dels Sweating-Systemet i det østlige London, dels det i Whitechapel-Kvarteret vidt drevne Fremleje-System, gennem hvilket Betalingen for Brugen af Kvarterets Arbejderboliger drives langt op over Værdien. Archiv für soziale Gesetzgebung und Statistik.

17. Bd. 3-4 H.

H. W. Macrosty: Die Trusts in Amerika.

— En historisk-kritisk Redegørelse paa Grundlag af den af den amerikanske »Industrial Commission« afgivne Beretning.

Eduard Bernstein: Einige Reformversuche im Lohnsystem. — Her omtales bl. a. et i »Engineering Magazine« nærmere beskrevet Lønningssystem, der forener Fordelene ved Tid- og Stykløn og i flere Henseender antages at maatte foretrækkes for de øvrige hidtil prøvede Andels- og Præmieløn-Systemer.

Soziale Praxis.

I en Række Numre af dette Ugeskrift (Nr. 8, 9, 10, 17, 18 og 30) har Professor Gustav Schmoller under Titelen Arbeitsverhältnisz, Arbeitsrecht, Arbeitsvertrag und Arbeitslohn offentliggjort et Kapitel af den endnu ikke udkomne 2den Del af Forfatterens »Grundrisz der allgemeinen Volkswirtschaftslehre«. — En anden Artikelserie, som fortjener at paaagtes, er Sidney og Beatrice Webb's: Die neueste Geschichte des Gewerkvereinswesens im Vereinigten Königreich und ihr vermuthliches Ergebnisz (Nr. 23, 24, 25 og 26). Af særlig Interesse er her et Afsnit (i Nr. 24) om de i Aarene 1897—1901 faldne Retsafgørelser i Sager vedrørende Fagforeningsanliggender.

Notitser.

Tyve Aars Prisbevægelse.
fremstillet ved de Sauerbeck'ske »Index Numbers«.

(Efter "Journ. of the Royal Stat. Society" Marts 1902
og "Die Finanz-Chronik" 3. Maj 1902).

1853 - 77 = 1866 - 77 = 100.

1882 84	1897: 1.1	Kvart.	61,9	1898: Decbr.	63,8
1883 82	- : 2.		61,3	1899: Decbr.	72,3
1884 76	-: 3.		62,8	1900: Juli	76,2
1885 72	-: 4.	-	62,5	- : Decbr.	73,4
188669	1898: 1.		63,1	1901: Jan.	72,2
1887 68	- : 2.	_	65.5	- : Febr.	71,7
1888 70	- : 3.		64,1	- : Marts	71,0
1889 72	- : 4.	_	63,8	- : April	70,6
1890 72	1899: I.	_	65,6	- : Maj	70,5
1891 72	- : 2.	_	66,5	- : Juni	69,8
1892 68	-: 3.	_	68,6	- : Juli	69,5
1893 68	- : 4.	_	71,8	- : August	69,8
1894 63	1900: 1.	_	74,9	- : Septbr.	69,6
1895 62	- : 2.	_	75,6	- : Oktbr.	69,6
1896 61	- : 3.	_	75.9	- : Novbr.	69,0
189762	-: 4.	_	74,0	- : Decbr.	68,4
1898 64	1901: 1.	_	71,6	1902: Jan.	68,8
1899 68	- : 2.	_	70,3	- : Febr.	68,9
1900 75	- : 3.	_	69,6	- : Marts	69,2
1901 70	: 4.		69,0	- : April	69,7

Københavns kommunale Arbejdsanvisning.

Den 5. Juli 1901 aabnedes Københavns kommunale Arbejdsanvisningskontor, der efter tyske Forbilleder er underlagt en Bestyrelse, hvori Arbejdsgivere og Arbejdere ere repræsenterede med lige Styrke. Kontoret anviser Arbejde af enhver Art, baade til Mænd og Kvinder, og der betales intet Gebyr for dets Benyttelse. I Tilfælde af Arbejdsstandsninger fortsætter Kontoret sin Virksomhed.

Hermed er i Hovedtrækkene angivet de Principer, hvorefter det københavnske Arbejdsanvisningskontor virker, og som sikkert ogsaa ville blive de ledende ved Organiseringen af de tilsvarende Kontorer, som man er i Begreb med at oprette i de store Provinsbyer.

Efter den af det københavnske Kontor udsendte første Halvaarsberetning at dømme er Institutionen slaaet godt an. Kontoret er i Maanederne Juli—December 1901 blevet benyttet af 7513 Arbejdsgivere, hvoraf langt over de $^{5}/_{6}$ fandt, hvad de søgte. I samme Tidsrum have 19,228 Arbejdssøgere (hvoraf 12,861 mandlige og 6,367 kvindelige) henvendt sig til Kontoret; det lykkedes dette at anvise Pladser til 4,275 mandlige og 4,393 kvindelige Arbejdssøgere. Omtrent $^{6}/_{7}$ af den anviste Arbejdskraft faldt paa København og Frederiksberg; Resten fordelte sig over hele Landet, idet der selv fra de mest afsides Egne indgaar Anmodninger til Kontoret om at skaffe Arbejdere, saavel til Landbrug som til Haandværk og Industri.

Danske Arbejderfamiliers Forbrug.

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 20. Marts 1902.

Af

Annette Vedel.

Efterhaanden som Interessen for de sociale Spørgsmaal tiltog herhjemme i Slutningen af det nittende Aarhundrede, indsaa man mer og mer, hvor vanskeligt det vilde være at lovgive angaaende disse Spørgsmaal uden at kunne støtte sig til den fornødne Statistik. For at raade Bod paa denne Mangel har Statens statistiske Bureau i de senere Aar indsamlet og bearbejdet adskilligt Materiale til Belysning af de sociale Tilstande i Danmark, deriblandt Forbrugsforhold i den mindre bemidlede Del af Befolkningen. En lignende Mangel paa Socialstatistik har forøvrigt ogsaa været følelig i Sverige, og en Udvidelse af det svenske statistiske Bureaus Arbeidsomraade, eller snarere Oprettelsen af et særskilt permanent Bureau for Arbejderstatistik under Kommercekollegiet, er derfor sidste Vinter blevet ivrigt debatteret i den svenske Rigsdag, hvor der blandt andre arbeiderstatistiske Undersøgelser fra Danmark ogsaa blev nævnt den Undersøgelse angaaende »Danske

Arbejderfamiliers Forbrug i 1897« i Byerne og paa Landet, hvoraf Statens statistiske Bureau udsendte andet Hefte sidste Efteraar.

Skønt man i det store og hele var paa det rene med, hvorledes en saadan Undersøgelse burde iværksættes, gik der dog adskillig Tid hen med indgaaende Drøftelse af den Vei, ad hvilken dette bedst kunde naas. De Erfaringer, man havde at støtte sig til her hjemmefra, vare meget faa og strækker sig ikke længere tilbage end til 1872, da der paa Foranstaltning af Indenrigsministeriet blev gjort Forsøg paa at tilvejebringe Oplysninger om Arbejdernes økonomiske Vilkaar i Danmark. I England foreligger der derimod allerede fra Slutningen af det attende Aarhundrede enkelte Undersøgelser angaaende Arbeidernes Livsvilkaar, fremkomne til Brug for Reformer paa det engelske Skatteog Fattigvæsens Omraade. I det af Sir Morton Eden i London i 1797 udgivne Værk » The state of the poor« findes der saaledes Husholdningsregnskaber fra en stor Del fattige engelske Landarbejderfamilier, tilligemed en Beskrivelse af hver enkelt Familie, affattet af vedkommende Sogns Gejstlighed. Men trods Forfatterens ivrige Bestræbelser for at fremskaffe nøjagtige Oplysninger om disse Familiers Indtægter og Udgifter, tvivler han dog selv om, at det er lykkedes ham at overvinde den Mistro, der overalt mødte ham hos Arbejderne i Retning af Brugen af deres eventuelle Oplysninger, en Mistro, der paa samme Maade - mer eller mindre har gjort sig gældende ved alle senere Undersøgelser angaaende Arbejdernes Livsvilkaar.

Disse Undersøgelser i England gav snart Stødet til lignende i Tyskland og Frankrig, og paa den første

internationale statistiske Kongres i Brüssel 1853 blev der paa Initiativ af Fletcher, Visschers, Ducpetiaux o. fl. udarbejdet en Formular til Brug ved skriftlig Indsamling af detaillerede Oplysninger om den aarlige Indtægt (1. Arbejdsløn, 2. andre Indtægter) og den aarlige Udgift (til: 1. fysiske og materielle Behov, 2. kirkelige og intellektuelle Øjemed, 3. Luksus) hos den mindre bemidlede Del af Befolkningen. 199 af de Budgetter, der paa Foranledning af Quetelet ved Hjælp af disse Skemaer bleve indsamlede i Belgien - et efter Forholdene ret anseligt Antal - bleve derefter i 1855 udgivne af Ed. Ducpetiaux, Generalinspektør ved de belgiske Fængsels- og Velgørenhedsanstalter, under Titlen » Budgets économiques des classes ouvrières en Belgique«. Uagtet hele denne Undersøgelse jo kun hviler paa skønsmæssige Udsagn fra de paagældende Familier, og hovedsagelig omfatter ensartet sammensatte Familier - foruden Forældrene fire Børn i Alderen 16, 12, 6 og 2 Aar -, tiltrak den sig dog stor Opmærksomhed ved de Resultater, der mentes ad denne Vej at være blevet konstateret med Hensyn til de daarlige Livsvilkaar hos den arbejdende Klasse i Belgien og gav ogsaa Stødet til Forbedringer i den ønskede Retning. Senere har for Resten Dr. Ernst Engel, Direktør for det sachsiske statistiske Bureau, i sin Afhandling »Die Lebenskosten belgischer Arbeiter-Familien früher und jetzt«, som findes offentliggjort i »Bulletin de l'institut international de statistique«, tome IX 1895, sammenarbejdet disse Budgetter og sammenstillet dem med nye, der efter samme Formular bleve indsamlede i Belgien i 1891, men hvor Oplysningerne om Indtægterne og Udgifterne dog kun gælde for April Maaned.

Professor Alexander Lengerke havde allerede i 1848 gennem det kongelige Landes-Oekonomie-Kollegium i Preussen faaet indsamlet Oplysninger fra 185 Arbejderfamilier om, hvad en Arbejderfamilie paa Landet behøver til sit Underhold, naar Familien gennemsnitlig omfatter 5 Medlemmer (2—3 Børn under 14 Aar), medens derimod de Svar, som Indenrigsministeren paa Grund af Nøden i Kongeriget Sachsen lod indsamle til Belysning af det nødvendige Livsunderhold for en Arbejderfamilie, snarere indeholdt Ønsker end Kendsgerninger og derfor ikke bleve bearbejdede.

Samtidig med Ducpetiaux i Belgien udgav Frédéric Le Play, Chef-Ingeniør ved Minerne i Frankrig, under Titlen » Les ouvriers européens«, en Samling indgaaende Skildringer af den økonomiske Tilstand hos 36 Arbejderfamilier, med hvilke han paa sine mange Rejser rundt om i Verden var kommen i Berøring under et længere Tidsrum og havde udspurgt paa kryds og tvers om alle deres Forhold, deriblandt ogsaa deres Indtægter og Udgifter. I Sammenligning med Ducpetiaux's Materiale er Le Play's ringe og meget uensartet, da det er indsamlet i forskellige Lande, men Oplysningerne ere sikkert mere nøjagtige hos Le Play, og selv om det naturligvis ikke kan tjene som Grundlag for statistiske Slutninger angaaende Arbeiderforhold i et specielt Land, er Enquêten af meget stor Interesse. Le Play's Metode er ogsaa bleven anvendt i den Række Familie-Monografier, som »Société internationale des études pratiques d'économie sociale«, der dannedes i Paris i 1856, har samlet og oftentliggjort i sit periodiske Tidsskrift »Les ouvriers des deux mondes«. Da den 100de af disse Monografier udkom, sammenstillede Chevsson

og Toqué dem alle under Titlen »Les budgets comparés des cent monographies de familles etc.«, i hvilken Sammenstilling der imidlertid ofte er taget altfor lidt Hensyn til, at Budgetterne ere hentede fra de mest forskelligartede Dele af Verden.

Le Play's Metode blev ligeledes anvendt i 1876 af C. D. Wright i Boston, og i Amerika er der senere hvert Aar blevet indsamlet Familie-Monografier, der dog vistnok udmærke sig mere ved deres Antal — c. 9000 — end ved en indgaaende Undersøgelse af hver Familie.

I den nyere Tid er der overalt i Udlandet foretaget talrige Undersøgelser om Arbejdernes Forbrug, der dog som oftest ligesom tidligere støtte sig paa skønsmæssige Udsagn fra Arbejdere og Arbejdsgivere og ikke påa talmæssige Kendsgerninger, skønt man atter og atter har høstet Erfaringer om Uholdbarheden af denne Metode, der, hvad enten den hviler paa skriftlig eller mundtlig Udspørgen, dog altid til syvende og sidst maa bygge paa en detailleret Viden om eller en tilnærmelsesvis Vurderen af de daglige Smaaindkøb, hvoraf Arbejderens aarlige Budget som Regel er sammensat, en Vurderen, som forudsætter større Agtpaagivenhed, end man kan vente hos de paagældende Familier. Carl Landolt har i » Zehn Basler Arbeiterhaushaltungen 1801« og Emil Hofmann i »Zwei Haushaltungsbudgets über einen zwanzigjährigen Zeitraum 1803« forsøgt en anden Metode, nemlig at tilvejebringe virkelige Arbejderbudgetter. Ligeledes er der paa den Lorénske Stiftelses Foranstaltning i Sverige gjort nogle Forsøg i samme Retning, og muligen har Dr. Engel ogsaa gjort et lignende Forsøg, - i hvert Fald omtaler

Bodio i en séance i 1895 i Institut international de Statistique en saadan Plan —, men det indsamlede Antal af virkelige Budgetter har hidtil været saa ringe, eller Budgetterne have omfattet saa kort et Tidsrum, at man ikke med Føje har kunnet drage almengyldige Slutninger heraf angaaende Arbejdernes Forbrug.

Herhjemme blev de Oplysninger, der, som allerede sagt, i 1872 udgaves paa Indenrigsministeriets Foranstaltning angaaende » Arbejdernes økonomiske Vilkaar i Kongeriget Danmark i 1872«, indsamlede ad indirekte Vej ved Hjælp af Skemaer, der bleve udsendte til Arbejdsgivere, Understøttelsesforeninger m. m. i Byerne og paa Landet, for Københavns Vedkommende ogsaa til Arbejderne selv. Nuværende Sygekasseinspektør Th. Sørensen valgte derimod ad direkte Vej at tilvejebringe de Oplysninger, hvorpaa han har bygget » Et Bidrag til Belysning af Købstadsarbejdernes Vilkaar 1880« og » Markarbejdernes Vilkaar i jyske Hedeamter 1881«, idet han personlig som Le Play eller gennem Tillidsmænd stillede Spørgsmaal til hver enkelt af de paagældende Arbejderfamilier (22 i Hobro, 53 i jyske Hedeamter). Samme direkte Vej har Birkedommer Poul Sveistrup fulgt i sin i 1800 i »Nationaløkonomisk Tidsskrift« offentliggjorte Specialundersøgelse » Københavnske Syerskers og Smaakaarsfamiliers Kostudgifter«, idet han i 1890 gennem Tillidsmænd stillede Spørgsmaal til 340 Syersker i København angaaende deres ugentlige Udgifter til de væsentligste Fødevarer, Brændsel og Belysning. Endelig udsendte Universitetets statistiske Laboratorium i 1894 ved Hjælp af daværende Landstingsmand P. Knudsen 900 Spørgeskemaer til Fagforeninger rundt om i Landet angaaende

Forbruget i forskellige Arbejderfamilier, der opfordredes til — om end kun tilnærmelsesvis — at angive deres almindelige Forbrug af de forskellige Fødevarer. Der indkom 351 Besvarelser, og disse ligge til Grund for den af Michael Koefoed og Adolph Jensen offentliggjorte Afhandling » Meddelelser om danske Elitearbejderes Forbrug«, som findes i Nationaløkonomisk Tidsskrift 1895.

Alle disse Forsøg i Ind- og Udland vise imidlertid, hvor stor Betydning man tillægger forbrugsstatistiske Oplysninger, og tillige den Vanskelighed, der er forbunden med at tilvejebringe et Materiale, som baade er paalideligt og omfangsrigt nok til, at man derigennem kan skaffe sig et nøje Kendskab om, hvorledes den ene eller den anden Samfundsklasse sædvanemæssigt fordeler sit Forbrug. At et saadant Materiale kun kan findes i Forbrugernes egne Regnskabsbøger over deres aarlige Udgifter, er i Tidens Løb blevet klart for alle og enhver. Men selv om man virkelig skulde kunne tilvejebringe saadanne Husholdningsregnskaber med detaillerede Oplysninger om de Uge for Uge hele Aaret rundt af hver enkelt Vare forbrugte Kvanta og den derfor betalte Pris, vilde der dog være al Rimelighed for, at man ikke paa denne Maade vilde kunne faa noget fuldstændigt og navnlig ikke noget ensartet Materiale til sin Raadighed. Kunde man derimod vække Interesse for Spørgsmaalet hos en Del Arbejderfamilier, hvis mindre sammensatte Forbrug naturligvis gør Regnskabet simplere og lettere at føre, og faa dem til i Løbet af et Aar at føre deres Regnskaber i Husholdningsbøger, der baade vare praktisk brugelige for Husholdningerne og i udfyldt Stand egnede til Materiale for statistisk

Behandling, vilde Sagen stille sig langt bedre. Det var ogsaa denne Plan, som Statens statistiske Bureau forberedte i Løbet af 1896 uden at lade sig afskrække af Carl Landolt's Forsikringer i Methode und Teknik der Haushaltungsstatistik 1894: »Es wäre vergebliche Mühe, wollte sich ein staatliches statistisches Bureau oder eine ähnliche Anstalt mit der Aufnahme von Arbeiterbudgets beschäftigen. ... Nur wer das Vertrauen des Arbeiters sich zu erwerben und zu erhalten vermag, darf mit der Aussicht auf Erfolg an die Arbeit herantreten«.

Bistaaet af Tillidsmænd fra Sygekasser og Fagforeninger, og navnlig støttet af Sygekasseinspektør Sørensens Erfaringer, udarbejdede man Regnskabsbøger for By og Land. I disse blev der dels krævet Oplysninger af almindelig Natur vedrørende den paagældende Arbejderfamilies Bopæl, Husfaderens Erhverv og Alder samt Køn og Alder for Familiens øvrige Medlemmer, Logerende og Kostgængere, og det Omfang, hvori disse deltage i Forbruget; for Landets Vedkommende endvidere Oplysninger om, hvorvidt Husfaderen og Børnene arbejde paa egen eller paa Arbeidsgiverens Kost, om de eje det Hus, de bebo, om de drive en Jordlod og hvor stor, om de holde Kreaturer og hvormange. Dels blev der krævet Oplysninger for hver enkelt Uge hele Aaret igennem om Familiens Indtægter, sondrede mellem Mandens, Hustruens og Børnenes Arbejdsfortjeneste, Indtægt ved Understøttelser, Laan m. m. samt Naturalindtægt, saasom fri Bolig og Brændsel, opgivet i Penge; for Arbejderfamilierne paa Landet endvidere Salg af Havesager, Mælk, Æg m. m., foruden Mængde og Værdi af Familiens Hjemmeforbrug af Avlingen paa

dens egen Jordlod. Dels endelig blev der krævet Oplysninger om den aarlige Udgift — og dette er jo Hovedsagen ved hele Undersøgelsen — ligeledes for hver enkelt Uge Aaret rundt, fordelt paa Poster som Føde, Klæder, Bolig, Brændsel og Belysning m. m., hvor Udgiften til »Føde« igen er fordelt paa forskellige Grupper af Fødevarer.

For at uddele disse Husholdningsbøger blandt Haandværkere og Arbejdsmænd, henvendte man sig til 130 Skolelærere paa Landet og 11 i Provinskøbstæderne, som, da de tillige vare Sygekasseformænd, maatte antages personlig at kende Arbeiderfamilierne paa de paagældende Steder og nyde deres Tillid. Disse opfordredes til som Bureauets Mellemmænd at paatage sig at uddele Regnskabsbøger til saadanne Arbejderfamilier, der efter deres Skøn vare egnede og villige til at føre et nøjagtigt Regnskab hele Aaret igennem, og til om fornødent at yde de paagældende Vejledning ved Udfyldningen af de forskellige Rubriker. denne Maade blev 300 Bøger gennem 80 Skolelærere fordelte paa Landet og i Købstæderne, hvoraf 296 kom tilbage i Begyndelsen af 1898 i udfyldt Stand, nogle fra Skolelærerne, undertiden forsynede med en Paategning om deres Skøn over Udfyldningens Paalidelighed, andre derimod fra de paagældende Husmødre, vel emballerede og omhyggeligt forseglede, for at ingen uvedkommende Blikke skulde forvilde sig ind i deres Budgetter. Fra København, hvor 60 Regnskabsbøger ved Hjælp af Formanden for de samvirkende Fagforeninger vare blevne fordelte, kom 32 tilbage i udfyldt Stand, altsaa af de 450 udsendte Bøger kom 328 tilbage udfyldte, et forholdsvis stort Antal, eftersom

der f. Eks. i Tyskland i 1872 af 15,000 udsendte Spørgeskemaer kun kom 2,000 tilbage i udfyldt Stand.

Ved en kritisk Sigtning af Materialet viste det sig imidlertid, at 77 af disse Regnskabsbøger ikke vare tilstrækkelig nøjagtigt førte til, at de kunde egne sig for videre statistisk Bearbejdelse. Derimod vare 251 Bøger førte med saa megen Omhu Uge for Uge hele Aaret 1807 igennem, ikke alene m. H. t. Aarets Udgifter, men ogsaa m. H. t. Indtægterne, at de maatte anses for at kunne tjene som Materiale til Belysning af Arbejdernes økonomiske Levefod. Og dette er et Resultat, der ikke noksom bør fremhæves, og som i høj Grad taler til Gunst for det Kulturtrin, hvorpaa danske Smaakaarsfamilier staa. Ikke alene at de paa saa omhyggelig og detailleret en Maade have været istand til at udfylde Bureauets Regnskabsbøger, men ogsaa at de have kunnet indsé Betydningen af en saadan Undersøgelse, saaledes at de fuldkommen uegennyttigt, uden andet Vederlag end Løftet om et Eksemplar af Undersøgelsen, naar den engang blev færdig, have gennemført dette store Arbejde i deres ringe Fritid.

Bearbejdelsen af Materialet gik for sig paa følgende Maade. Alle 251 Budgetter bleve først — baade hvad Indtægten og Udgiften angaar — opsummerede for hver Uge, hvert Kvartal, hvert halve Aar, for at man ved Sammenligning mellem Vinter- og Sommerhalvaarets Indtægter og Udgifter for hver enkelt Familie kunde undersøge, om Afvigelsen mellem disse var saa stor, at der ved den videre Bearbejdelse af Materialet burde tages Hensyn til en saadan Deling. Da dette viste sig ikke at være Tilfældet, har man i denne Undersøgelse kun betragtet hver Families aarlige Indtægter og aarlige

Udgifter, fordelte paa de forskellige Udgiftsposter. Som man let kan indsé, give Budgetterne imidlertid ikke umiddelbart i den Form, hvori de foreligge, efterat man for hver enkelt Familie har opsummeret hele Aarets Indtægter og Udgifter, noget klart Billede af de enkelte Familiers virkelige Forbrug. For at faa et saadant, har man af Budgetterne - saavel Udgifts- som Indtægtssiden - maattet udskille adskillige Beløb, saasom Omkostninger ved de erhvervende Medlemmers Virksomhed (Arbejdsløn til Lærlinge og Svende, Udgift til Værktøj, til Kreaturhold o. l.), endvidere den Sum i Budgettet, som Familiens egne Medlemmer ikke have forbrugt, men derimod Logerende, Kostgængere, Plejebørn o. l., da det jo gælder om at faa frem Familiernes Indtægter og Udgifter i Nettoform. Ligeledes har man paa den anden Side maattet indføre adskillige nye Beløb, saaledes det af egen Avl i Husholdningen forbrugte, som enten umiddelbart faas fra Regnskabsbogerne eller ogsaa er beregnet paa Basis af Oplysninger om Detailpriser paa de paagældende Steder, samt Mandens og Børnenes Forplejning hos Arbejdsgiveren, Beregninger, som jeg senere skal komme tilbage til. Og endelig, hvis Regnskabsbøgerne ikke indeholdt Oplysninger for fulde 365 Dage, har man beregnet Indtægten og Udgiften for de manglende Dage i Overensstemmelse med det foreliggende Materiale.

Efter en saadan Korrektion af Budgetterne træder det klart frem for os, hvad det er for Familier, der have leveret Materiale til Undersøgelsen. Den gennemsnitlige Aarsindtægt pr. Familie viser sig nemlig at være for København 1706 Kr., hvoraf 1171 Kr. falder paa Husfaderen, hvilken Sum svarer til en faglært

Arbejders Fortjeneste i København, for Købstæderne 995 Kr. med 806 Kr. paa Husfaderen, en Sum, der ligger mellem en faglært og en ufaglært Arbejders Fortjeneste, og paa Landet 793 Kr. med c. 520 Kr. paa Husfaderen, altsaa overalt Smaakaarsfolk, men bedrestillede, hvilket paa Forhaand var at vente, da der jo kræves en vis Velstillethed for at føre en Regnskabsbog hele Aaret igennem. Den samlede Udgift udgjorde paa det nærmeste samme Beløb som Indtægten.

For at kunne foretage en Sammenligning mellem det aarlige Forbrug i disse Familier fra Land og By, der ere helt uensartet sammensatte med Hensyn til Familiemedlemmernes Antal, Køn og Alder, har man, da man ikke her kan sætte samtlige Medlemmers Forbrug lige, for hver enkelt Familie beregnet Indtægten og Udgiften for en Enhed, der er udfunden under Hensyn til Familiemedlemmernes Køn og Alder. En saadan Konsumenhed er tidligere bleven anvendt i forskellige Undersøgelser. Sygekasseinspektør Sørensen har saaledes som Konsumenhed valgt den voksne Persons daglige Forbrug og regnet et Barns under 10 Aar til 0,50, et Barns mellem 10-14 Aar til 0,75 Gange en voksen Persons Forbrug o. s. v. I de Forenede Stater har den benyttede Skala følgende Udseende: Mandens Forbrug sættes = 1, Kvindens 0,00, Børns fra 10-14 Aar ligeledes 0,00, fra 7-10 Aar = 0,75 Gange en voksen Mands Forbrug o. s. v. Dr. Engel har i sine Undersøgelser valgt det nyfødte Barns Forbrug som Enhed (»Quet«) og har paa Grundlag af Menneskets Vægtforøgelse pr. Centimeter af Længdeforøgelsen ladet denne Enhed for hvert Aar stige med 0,10, saaledes at et 10-aarigt Barns Forbrug bliver 2,00, den voksne

Kvindes (20 Aar) 3,00, den voksne Mands (25 Aar) 3,50 Gange det nyfødte Barns Forbrug. Da det imidlertid ved Fordelingen af den aarlige Udgift til Føde gælder om at faa oplyst Forholdet mellem den Mængde Føde, Familiens Medlemmer i de forskellige Aldere indtage, og da denne staar i ligefrem Forhold til det daglige Stofforbrug som Følge af, at der ikke er nogen synderlig Forskel paa Sammensætningen af Fødens kvælstofholdige og kvælstoffri Bestanddele for Voksne og Børn, har man i denne Undersøgelse som Konsumenhed valgt det daglige Stofforbrug for Mænd over 18 Aar, udtrykt ved det Antal Varmeenheder, der udvikles i Løbet af 24 Timer. For Mandkøn i Alderen 1-18 Aar har man for hvert af disse Aar, paa Grundlag af Rubners Angivelse af Antallet af Varmeenheder, udviklede i Løbet af 24 Timer, beregnet hver Alders Varmeenheder eller Stofforbrug i Procent af den voksne Mands, medens Stofforbruget for kvindelige Personer anslaas til 4/5 af Mandspersoners i den tilsvarende Alder. Sættes altsaa den voksne Mands daglige Forbrug = 100, bliver den voksne Kvindes 80, den 10 Aars Drengs = 50 o. s. v.

Stofforbruget for Mandkønnet i hvert af Aarene 1-18 i pCt. af den voksne Mands (over 18 Aar) Stofforbrug.

Alder:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18

I pCt. af den voksne Mands Stofforbrug;

22 30 36 39 43 44 45 47 48 50 55 60 66 71 74 76 79 82

Beregnes nu paa Basis af denne Skala Enhedsantallet for hver enkelt Familie, og fordeles den korrigerede aarlige Udgift til Føde paa dette, bliver det muligt for os at foretage en Sammenligning mellem de forskellige Familiers aarlige Fødeforbrug. Hvis imidlertid nogen af de paagældende Familier skulde have Kostgængere, Plejebørn o. l., maa den aarlige Udgift til Føde foruden paa de Enheder, der repræsentere Familiens egne Medlemmer, ogsaa fordeles paa dem, der repræsentere disse fremmede - Antallet af disse sidste Enheder dog reduceret i Forhold til den Tid, Vedkommende har deltaget i Forbruget - og den Fødeudgift, der ved Fordelingen falder paa disse fremmede, maa selvfølgelig ikke alene subtraheres fra Familiens aarlige Udgift, men ogsaa fra den aarlige Indtægt. Eller skulde nogen af Familiens egne Medlemmer hele Aaret eller et vist Antal Dage x have arbejdet ude paa fremmed Kost, hvilket har været Tilfældet med 68 af Arbeiderne paa Landet, kan Vedkommende ikke medtages i Fordelingen af Familiens aarlige Kostudgifter med sin fulde Enhed, men kun med en vis Brøkdel $\left(1 - \frac{x}{365}\right)$. Da Arbejderens Forplejning hos Arbejdsgiveren repræsenterer en Del af hans Arbejdsfortjeneste, maa samtidig Familiens aarlige Indtægt forhøjes. Forhøjelsen kan dog ikke sættes lig med Udgiften for Arbejdsgiveren ved at yde Arbejderen Kost i de x Dage, da denne er meget varierende efter de forskellige Husholdninger og i Landets forskellige Egne, men derimod alene ansættes til det Beløb, der vilde være medgaaet for Arbejderen selv til Forplejning i hans eget Hjem. Samme Fremgangsmaade anvendes

ogsaa, hvis nogen af Familiens Medlemmer en Del af Aaret skulde være bortrejst. Have Bøgerne derimod kun anført, at Manden har arbejdet paa fremmed Kost, men ikke i hvormange Dage, har man beregnet dette Dageantal ved at dividere Mandens Aarsindtægt med den Dagløn, som i det paagældende Amt i 1807 almindelig blev givet midlertidige Landarbejdere paa Husbondens Kost (»Statistiske Meddelelser« 4. R., 5. Bd., Hefte VIII » Tyende og Daglejerlønnen i Landbruget 1897«), og man er derefter gaaet frem som i forrige Tilfælde. Skulde Bogen endelig kun have anført, at Manden har Udearbejde, snart paa egen, snart paa Husbondens Kost, uden nærmere at angive noget Dageantal, har man suppleret Mandens Aarsindtægt op til den i Amtet i 1897 for midlertidige Arbejdere paa egen Kost gængse, og adderet dette Supplement til Indtægten samt til Udgiften til Føde, idet man har fordelt denne Sum proportionalt paa de forskellige Fødevarer. De Unøjagtigheder, der ved disse Beregninger kunne have fundet Sted, ville muligen hist og her influere lidt paa Enkeltbudgettet, men da Mandens Forplejning hos fremmed Husbond paa Landet - i Købstæderne er hele dette Forhold uden Betydning - i Gennemsnit kun er 32 Kr. om Aaret pr. Familie, Børnenes kun 10 Kr., ialt 4 pCc. af Bruttobudgettet, ville Unøjagtighederne ikke forstyrre Totalbilledet.

Imidlertid har man ogsaa fordelt Familiernes øvrige Udgifter lige saavel som Indtægten paa samme Antal Enheder, skønt man har været fuldt opmærksom paa, at udenfor Fødeforbruget kunde denne Enhedsmaalestok let føre til misvisende Resultater. Man er derfor gaaet meget forsigtig tilværks, og ved Siden af Enhedsberegningen har man foretaget Familieberegninger overalt, hvor Interessen knyttede sig til Familien som saadan.

Dermed er det da lykkedes at skaffe et temmelig ensartet Materiale tilveje, idet de fremmede Elementer i Familien saavidt muligt ere blevne eliminerede, de manglende Data supplerede, ligesom ogsaa den uensartede Sammensætning af Medlemmer i de forskellige Familier er blevet fjernet. Til Belysning af, hvorledes bedrestillede Smaakaarsfolk kommer ud af det med en vis Indtægt, eller snarere, hvorledes deres Udgifter fordeler sig paa de forskellige Poster, foreligger der nu for København 27, for Købstæderne 23, for Landdistrikterne 201 Budgetter, der alle ere saaledes reducerede, at de kun angive den aarlige Indtægt og Udgift for 1 Enhed (en Mand over 18 Aar).

Tilbage bliver at undersøge, hvorvidt den Udgift til Føde, der ifølge disse Budgetter falder paa en Enhed, er overensstemmende med det virkelige Forbrug, hvor forskellig end denne Enhed er i sin Sammensætning. En saadan Undersøgelse synes i og for sig overflødig, da Fysiologien er gaaet os i Borgen for, at vor Forbrugsskala er korrekt. Men vort Materiale giver os umiddelbart Svar herpaa. Findes der nemlig i dette Familier med forskelligt Antal Medlemmer men med samme Indtægt pr. Enhed (Indtægtens Størrelse pr. Enhed virker som bekendt meget ind paa Fødeudgiftens Størrelse), saa maa Udgiften til Føde pr. Enhed vise sig at være den samme for disse Familier, hvis vor Forbrugsskala er rigtig. Nu findes der netop i det foreliggende Materiale saadanne Familier, blandt andre fire med omtrentlig

samme Antal Enheder 2,60, 2,61, 2,62 og 2,66, samme Indtægt pr. Enhed, varierende fra 276—283 Kr. og samme Udgift til Føde pr. Enhed, varierende fra 130—140 Kr. Altsaa omtrent samme Antal Enheder, samme Indtægt pr. Enhed, samme Udgift til Føde pr. Enhed, og dog ere disse fire Familier højst forskelligt sammensatte. Foruden af Husfaderen og Husmoderen bestaar de af henholdsvis 1, 2, 3 og 3 Børn — en voksen Datter — en Søn paa 8 Aar og en Datter paa 6 Aar — en Søn paa 9 Aar og to Døtre paa henholdsvis 3 og ½ Aar — tre Døtre paa henholdsvis 5, 3 og 1 Aar. Trods denne forskelligartede Sammensætning af Enheder bliver Udgiften til Føde pr. Enhed dog den samme, hvilket synes at godtgøre, at Forbrugsskalaen er korrekt valgt, og at Regnskabsbøgerne ere paalideligt udfyldte.

Ved en Deling af hvert af de tre Sæt Budgetter efter Indtægtsgrupper viser det sig, at jo mindre Indtægt en Familie har pr. Enhed, desto større vil den Del af Totaludgiften være, der medgaar til Føde (Engels bekendte Erfaringssætning), hvorimod det omvendte er Tilfældet med Udgifterne til »Vadsk og Vedligeholdelser«, »Læge, Foreninger, Aviser og Bøger« samt endelig til »Skatter«. Men derfor er det ikke sagt, at to Familier med samme Indtægt pr. Enhed behøver at have en ligeartet Fordeling af Udgifterne pr. Enhed — der findes nemlig Udgifter i en Familie, der have Tendens til at forblive lige store, hvad enten Familien er stor eller lille. Deles derfor hvert Sæt Budgetter end yderligere efter Familiernes Størrelse og Sammensætning under Hensyn til Antallet af Enheder pr. Familie - i København har Arbejderfamilierne gennemsnitlig 4,80 Medlemmer med 3,10 Enheder, i

Købstæderne 5,61 Medlemmer med 3,33 Enheder, i Landdistrikterne 4,86 Medlemmer med 2,93 Enheder —, viser det sig, at samtidig med det forøgede Antal Enheder pr. Familie formindskes i Almindelighed ogsaa det absolute Beløb pr. Enhed til Føde, men Formindskelsen er dog ikke større, end at Fødens Procentandel af Budgettet stiger. Det absolute Beløb for Udgiften til Bolig formindskes endnu mere pr. Enhed, naar Antallet af Enheder pr. Familie stiger - Familiens samlede Lejeudgift forøges ikke ved det forøgede Antal Enheder, formindskes maaske endog, saa at Bolig-Udgiftens Procentandel at Budgettet falder. Husfaderens Foreningsbidrag forbliver som Regel det samme, hvad enten Familien er stor eller lille, det vil sige det absolute Beløb for Udgiften til Foreninger formindskes pr. Enhed, naar Familien vokser, medens Procentandelen af Budgettet forbliver uforandret o. s. v. Endelig kan der finde en Forskydning Sted i Fordelingen af Udgifterne derved, at Familier med lige stor Indtægt pr. Enned, men af forskellig Sammensætning, have meget forskellig Totalindtægt at raade over, af hvilken Grund der udefra vil kunne stilles væsensforskellige Krav til dem. Dog dette Moment spiller ingen Rolle ved denne Undersøgelse, i hvilken vi have at gøre med lidt mer eller mindre velstillede Arbejderfamilier, ikke med Familier fra forskellige Samfundslag, hvor selv Budgetter af samme Størrelse hos Familier med samme Antal Enheder ofte maa lægges helt forskelligt.

Foretages for Hovedposternes Vedkommende — Føde, Klæder, Bolig o. s. v. — en Deling af Budgetterne for København og Købstæderne efter Husfaderens Erhverv, viser det sig, at den højeste Indtægtsgruppe

erne, den laveste Arbejdsmændene, men denne Deling giver ellers kun en Bekræftelse paa de Iagttagelser, man allerede har gjort ved en Sondring af Budgetterne efter Indtægtsgrupper. For Landets Vedkommende har man ikke foretaget nogen lignende Deling, da Grænserne mellem de forskellige Grupper af Erhverv viste sig at være alt for vagt afstukne for en saadan, hvis alle 201 Budgetter skulde medtages, og en Deling efter Arbejderfamilier med og uden Jord eller efter Jordloddens Størrelse umuliggjordes ved de temmelig mangelfulde Oplysninger i Budgetterne paa dette Punkt. Skulde en saadan Deling imidlertid ved en eller anden Lejlighed være af Betydning for Landdistrikternes Vedkommende, foreligger det dertil nødvendige Materiale i »Danske Arbeiderfamiliers Forbrug«, 2. Afdeling, Tabel 2 (Statistiske Meddelelser, 4. Række, 11. Bd., Hefte II), hvor den aarlige Udgift pr. Enhed, fordelt paa de forskellige Hoved-Udgiftsposter, findes beregnet for hver enkelt Familie, og hvor de Budgetter, der ere brugbare for en Deling efter Erhverv, umiddelbart vil kunne udskilles. Skulde man endelig ønske en Deling af Budgetterne efter Erhverv udstrakt til ogsaa at omfatte Fødeudgiftens Fordeling paa de forskellige Fødevarer, forefindes det dertil nødvendige Materiale for København og Købstæderne i »Danske Arbejderfamiliers Forbrug«, 1. Afdeling, Tabel 2 (Statistiske Meddelelser, 4. Række, 6. Bd., Hefte VI), hvorimod en lignende detailleret Enhedsberegning ikke findes i Undersøgelsen for Landdistrikternes Vedkommende for hver enkelt Familie, men kun for hver enkelt Indtægtsgruppe. Da en saadan Beregning for hver enkelt

Landfamilies Vedkommende muligvis vil kunne være af Interesse ved fremtidige Undersøgelser, meddeles ved Slutningen af denne Fremstilling, for hvert enkelt af de 201 Budgetter fra Landdistrikterne en Tabel over den aarlige Fødeudgift pr. Enhed, fordelt paa de forskellige Fødevarer. (Jfr. Tabelbilaget Side 360—69).

Jeg har opholdt mig lidt længe ved den Maade, hvorpaa Materialet til denne Undersøgelse er blevet indsamlet og bearbejdet, for at man deraf skulde kunne bedømme, hvor stor Vægt man tør tillægge de Gennemsnits-Resultater af Undersøgelsen, som jeg i det følgende vil fremdrage, for hvert af de tre Sæt Budgetter, henholdsvis for København, Købstæderne og Landdistrikterne (se Tabel I, Side 342—43). Med Hensyn til det Forhold, hvori Udgiften for hver enkelt Post staar til den samlede aarlige Udgift i disse tre Gennemsnitsbudgetter, henvises for Overskuelighedens Skyld til den vedføjede grafiske Fremstilling (se S. 345).

Af disse Budgetter fremgaar det, at Fmailierne i København gennemsnitlig have brugt 46,86 % af deres samlede Udgifter til Føde, i Købstæderne 51,62 % og paa Landet 56,17 % altsaa overalt omkring Halvdelen af den samlede Udgift, men, som allerede bemærket, forholdsvis mindre, jo større Indtægten er — i de udenlandske Undersøgelser angaaende Arbejdernes Forbrug, ansér man almindeligvis de økonomiske Forhold for at være tilfredsstillende, naar 35—40 % af den samlede Udgift anvendes til Føde, 60 % og derover skulde derimod tyde paa meget trykkede Kaar. Samme Regel som Udgiften til Føde følger ogsaa Udgiften til Brændsel og Belysning med gennemsnitlig 3,97 % og 5,43 % og 5,52 % henholdsvis for

København, Købstæderne og Landet, men med et absolut Beløb pr. Familie af 67 Kr. i København, 53 Kr. i Købstæderne og 43 Kr. paa Landet. Udgiften til Bolig følger derimod ikke denne Regel, thi baade absolut og relativt er Udgiften til denne Post langt større i Byerne end paa Landet (henholdsvis 13,48 %, 12,91 %) og 7,32 %). Tallet for Landdistrikterne (57 Kr. pr. Familie) er dog sikkert altfor lavt, eftersom de Familier, der selv eje deres Hus - og dette har været Tilfældet med 70 % af de betragtede Familier - kun have givet Oplysning om deres Udgifter til Husreparationer og Renterne af den Prioritetsgæld, der hviler paa Huset, men derimod intet Sted have anført Renten af den Kapital, de selv have staaende i Huset. I København viste Boligudgiften sig at være 228 Kr. aarlig pr. Familie, i Købstæderne 127 Kr., hvilket ifølge den af Københavns statistiske Kontor offentliggjorte Boligstatistik for 1895 tyder paa, at 2/5 af Familierne i København beboede 3 Værelsers Lejligheder, 3/5 2 Værelsers Lejligheder, og et lignende Forhold tør man slutte for Købstædernes Vedkommende.

Til Klæder anvendes i alle tre Sæt Budgetter forholdsvis omtrentlig det samme Beløb, men c. $^3/_{10}$ af Udgiften anvendes i Byerne til Skotøj, kun $^2/_{10}$ paa Landet, hvor Træskoene jo ogsaa indtage en langt større Plads end i Byerne.

Den tilnærmelsesvis samme Andel af Udgiftsbudgettet, der ifølge disse tre Gennemsnitsbudgetter falder paa Hovedposterne: »Føde«, »Bolig«, »Brændsel og Belysning« samt »Klæder«, nemlig henholdsvis 76 %, 82 % og 82 % vidner om, at vi overalt have med samme Samfundsklasse at gøre. De paafølgende Poster

Tabel 1. Gennemsnitlig aarlig Udgift for en Købstæderne og

Aı

La

Fam

			København	1)
		pr.	pr.	Enhed
	Udgift til	Familie Kr.	Kr.	0/0 af Total udgiften
	Animalsk	419,74	135,40	24,76
	Vegetabilsk	267,75	86,37	15,79
Føde	Øl, Brændevin, Tobak	106,89	34,48	6,31
	I alt	794,38	256,25	46,86
	Manufakturvarer	141,58	45,67	8,35
Klæder	Fodtøj	54,00	17,42	3,19
	I alt	195,58	63,09	11,54
	Bolig	228,41	73,68	13,48
	Brændsel og Belysning	67,21	21,68	3,97
	Vadsk Vedligeholdelse og An-	25,33	8,17	1,50
Vadsk og Vedligeh.	skaffelse af Bohave m, m.	56,29	18,16	3,32
veungen.	I alt	81,62	26,33	4,82
	Læge og Medicin	10,72	3,46	0,63
	Bidrag til Sygekasse m, m.	38,87	12,54	2,29
Læge,	Fagforeningsbidrag	25,70	8,29	1,52
Foreninger,	Andre Foreningsbidrag	10,20	3,29	0,60
Indervisning,	Børnenes Undervisning	10,45	3,37	0,62
Sygekasse m, m.	Bøger og Aviser	20,71	6,68	1,22
	I alt	116,65	37,63	6,88
	Skatter	13,08	4,22	0,77
	Adspredelser	82,18	26,51	4,85
Iøvrigt {	Tilbagebetaling af Laan og Forrentning af Gæld Forskelligt	44,11 71,86	14,23 23,18	2,60 4,23
	I alt	115,97	37,41	6,83
	Tilsammen Udgift	1695,08	546,80	100,00

¹⁾ Indtægt pr. Familie 1706,02 Kr., pr. Enhed 550,33 Kr. 2) Indtægt pr.

for en ne og

d f Totallgiften 24,76 15,79 6,31 46,86 8,35 3,19 11,54 13,48 3,97 1,50 3,32 4,82 0,63 2,29 1,52 0,60 0,62 1,22 6,88 0,77 4,85

Arbejderfamilie henholdsvis i København, Landdistrikterne.

1e 3)	nddistrikter	La	3)	øbstæderne '	K					
Enhed	pr.	pr.	Enhed	pr. Enhed						
°/o af Tot udgifte	Kr.	Familie Kr.	0/0 af Total- udgiften	Kr.	Familie Kr.					
26,77	70,84	207,56	24,71	73,04	243,22					
25,08	66,38	194,79	22,61	66,81	222,48					
4,32	11,42	33,16	4,30	12,72	42,36					
56,17	148,64	435,51	51,62	152,57	508,06					
10,30	27,25	79,84	9,12	26,94	89,71					
2,62	6,93	20,31	3,35	9,91	33,00					
12,92	34,18	100,15	12,47	36,85	122,71					
7,32	19,36	56,73	12,91	38,17	127,11					
5,52	14,62	12,84	5,43	16,05	53,44					
0,94	2,49	7,30	1,38	4,07	13,55					
1,67	4,41	12,93	1,82	5,41	18,02					
2,61	6,90	20,22	3,20	9,48	31,57					
1,07	2,84	8.32	0,82	2,42	8,06					
1,35	3,58	10,49	1,51	4,46	14,85					
0,44	1,14	3,34	0,32	0,95	3,16					
-,41	1,14	3,34	0,59	1,74	5.79					
			0,45	1,33	4,43					
0,90	2,38	6,97	1,15	3,41	11,36					
3,76	9,94	29,12	4,84	14,31	47,65					
1,65	4,38	12,83	1,70	5,04	16,78					
0,02	0,06	0,18	2,35	6,94	23,11					
4,02	10,63	31,15	2,27	6,62	22,04					
6,01	15,91	46,60	3,21	9,52	31,71					
10,03	26,54	77,75	5,48	16,14	53-75					
100,00	264,62	775,33	100,00	295.55	984,18					

Familie 995,47 Kr., pr. Enhed 298,94 Kr. ³) Indtægt pr. Familie 793,44 Kr., pr. Enhed 270,80 Kr.

tægt pr.

2,60 4,23 6,83 00,00

» Vadsk og Vedligeholdelse«, »Læge og Medicin, Foreningsbidrag, Bøger og Aviser« samt »Adspredelser« viser derimod, at de københavnske Familier har en økonomisk Status, der er forskellig fra de andre Familiers. Til disse tre Poster er der i København anvendt c. 17 %, i Købstæderne 10 %, paa Landet 6 %, pr. Familie henholdsvis 280 Kr., 102 Kr. og 51 Kr., og denne store Afstand vil Prisforskellen ikke kunne udjævne. Til Læge, Medicin og Sygekasse er Udgiften omtrent ens i Købstæderne og paa Landet, c. 20 Kr. pr. Familie, i København mer end dobbelt saa stor. Udgiften til »Vadsk« er i København pr. Enhed dobbelt saa stor som i Købstæderne, 3 Gange saa stor som paa Landet, til »Vedligeholdelser« (Fornyelser, Udsmykning af Hjemmet og deslige) i København pr. Familie over 3 Gange saa stor som i Købstæderne og over 4 Gange saa stor som paa Landet (henholdsvis 56 Kr., 18 Kr. og 13 Kr.). Til »Foreningsbidrag« er der i København pr. Familie anvendt c. 36 Kr. mod 9 Kr. i Købstæderne og 3 Kr. paa Landet, men dette større Beløb i København staar ikke alene i Forbindelse med de højere Indtægter i København, men ogsaa med de sociale Forhold i Hovedstaden. Til »Aviser og Bøger« er der i København anvendt 21 Kr. mod 11 i Købstæderne og 7 paa Landet, og alle 251 Familier undtagen 13 paa Landet have opført Udgifter til denne Post, et Tegn paa det høje Niveau i Oplysnings Henseende, hvorpaa danske Arbejderfamilier staa. Til »Adspredelser« og Forfriskninger uden for Hjemmet er der i København pr. Familie anvendt et 31/9 Gange saa stort Beløb som i Købstæderne, paa Landet et helt forsvindende

Gnstl. aarl. Udgift til de enkelte Poster i % af den samlede aarl. Udgift for en Arbejderfamilie henholdsvis i :

KÖBENHAVN⁹ KÖBSTÆDERNE²⁾ LANDDISTRIKTERNE³

	Tövrigt
Adspredelser	6,03%
Tübagebet af Laan m.m. Skatter 1.70%	Tilbagebet.af Laanm.
	4,02%
	Skatter 1,65 %
	Lage, Foreninger, Aviser m. 3,16%
Vadsk og Vedligenoldelser	3,76%
	Vadsk og Vedligeholdelse
	Brændsel og Belysnin
5,43%	
	5.52 %
	Bolig
Rollin	
	7,32%
12,91%	
	Klæder
	12,92%
Klæder	1-/5-10
12,4/40	DI DI 111111111111111111111111111111111
	Ol Brandevir, Tobal
	4.31%
Ot Brondevin Tobak	1//////
4.31%	Y//////
11/1/1/1	V//////
	1//////
//////	1//////
	Vegetabilsk Fod
1//////	25/09/10
Nedetahilsk Fade	1/23,09/10/
19 10 100	1/////
22,00%	1//////
//////	1//////
1//////	/ Fhda/
1/2:4/	/F6 de//
	36.12%
	1/1/1/1/
1111111	111111
111111	1/////
111111	111111
11/11/7/	Animalsk Föde
Animalsk Fode	
247/%	26,77%
1 / 2000 /	111111
1 1 1 1 1 1	
111111	11/1/1/
	11111
² Totaludg. pr. Enhed	³⁾ Totaludg. pr. Enha
	LægeForeninger Aviser m.m. 4.84% Vadsk og Vedligeholdelser 3.20% Brændsel og Belysning 5.43% Bolig 12,91% Klæder 12,47% Øi, Brændsvin, Tobak 4.31% Vegetabilsk Fjödg 22,60% Födse 51,62%

546,80 Kr.

295,55 Kr.

264, 62 Kr.

Beløb, men Oplysningerne om denne Udgiftspost ere vistnok mindre paalidelige.

Hvad »Skatterne« angaar, betaltes der i København 13 Kr. pr. Familie, i Købstæderne 17 Kr., paa Landet 13 Kr. Det ringe Beløb i København hænger sammen med, at det i Almindelighed kun er den kommunale Indkomstskat — ikke Skatter paa faste Ejendomme — som findes opgiven i Husholdningsbøgerne. Endelig skal jeg blot nævne, at Posten »Forskelligt« (4,23 %)0, 3,21 %00 og 6,01 %00) omfatter en Række Udgifter, der ikke have kunnet bringes ind under nogen af de andre Poster, ikke heller under nogen fælles Benævnelse. En temmelig stadig tilbagevendende Udgift, der lægger Beslag paa adskillige Procent af den Sum, der findes opført under »Forskelligt«, er Udgiften til Lotterisedler.

Opløser man Udgiften til Føde i tre Hovedgrupper: 1) animalske Fødevarer, hvortil er henregnet Kød, Flæsk, Spækhøkervarer, Fisk, Klipfisk, Spegesild, Mælk, Fløde, Æg, Ost, Smør, Fedt, Margarine; 2) rent vegetabilske Fødevarer, hvortil er henregnet Rugbrød, Hvedebrød, Brødkorn, Mel, Gryn, Ærter, Kartofler, Grønsager, Frugt, Sukker, Sirup, Rosiner og andre Kolonialvarer, Chokolade, Kakao, Te, Kaffe o. l., 3) en Gruppe, omfattende hvidt Øl, Skibsøl, bajersk Øl, Brændevin, Spirituosa, Tobak og Cigarer, viser det sig, at jo mindre Indtægten pr. Enhed udgør, des større Del af Udgiften til Føde medgaar der til rent vegetabilsk Føde, des mindre til animalsk. Ifølge Gennemsnitstallene for de tre Sæt Budgetter medgik der saaledes af den samlede Udgift til Føde i København 1/2 Gang mere til animalsk Føde (52 0/0) end til vegetabilsk Føde (35 %) - af 259 Kr. pr. Enhed henholdsvis 137 og 87 Kr. —, i Købstæderne var Forskellen mellem Udgiften til disse to Hovedgrupper af Fødevarer (48 0 / $_0$ og 44 0 / $_0$) derimod kun ringe — at 153 Kr. pr. Enhed henholdsvis 73 og 67 Kr. —, paa Landet endnu ringere (48 0 / $_0$ og 45 0 / $_0$) — af 149 Kr. pr. Enhed henholdsvis 71 og 66 Kr.

Hvad den tredje Gruppe - Øl, Brændevin, Tobak - angaar, beløb Udgiften til denne sig i København til 13 % af den samlede Udgift til Føde, i Købstæderne og paa Landet til henholdsvis 8 % og 7 %. Forbruget pr. Familie - og for denne Gruppes Vedkommende knytter Hovedinteressen sig til Forbruget pr. Familie, ikke pr. Enhed, da det hovedsagelig er Husfaderens Forbrug, der er bestemmende for Familiens - viste sig med Hensyn til Øl at være 70 Kr. i København, mod 23 Kr. i Købstæderne og 14 Kr. paa Landet, for Brændevin 20 Kr. i København mod 12 Kr. i Købstæderne og 11 Kr. paa Landet og endelig for Tobak 25 Kr. i København, mod 10 Kr. i Købstæderne og 9 Kr. paa Landet. At disse Tal imidlertid sikkert ere Minimumstal, i hvert Fald for de spirituøse Drikkes Vedkommende, fremgaar dels af Beregninger vedrørende Landets Forbrug som Helhed, dels deraf, at de betragtede Familier repræsentere Eliten blandt Arbejderfamilierne, og derfor næppe ere typiske paa Spiritusforbrugets Omraade.

En Fordeling af Udgiften til animalsk og vegetabilsk Føde paa de enkelte Fødevarer viser (Tabel 2, S. 348), at den forholdsvis større Udgift til animalsk Føde i København end i Købstæderne og paa Landet (52 $^0/_0$ mod $48\,^0/_0$) hidrører fra Udgiften til »Kød, Flæsk og Spækhøkervarer«, hvortil der i København gennemsnitlig var

Tabel 2. Gennemsnitlig aarlig Udgift til Føde pr. Enhed, fordelt paa forskellige Grupper af Fødevarer.

	Køben	havn 1)	Landdistr.				
Antal Familier		5 ¹) 2,46	995	3 ,47	201 793,44 2,93 270,80		
Gnstl. Antal Enheder pr. Familie	3,0	06 0,36	3,3				
and the part of th							
Udgift til Føde pr. Enhed:	Kr.	pCt.	Kr.	pCt.	Kr.	pCt.	
Kød, Fjerkræ	30,19	11,64	15,90	10,41	10,80	7,27	
Flæsk	16,97	6,54	8,96	5,88	18,00	12,11	
Spækhøkervarer	15,45	5,95	2,96	1,94	20	30	
Fisk, Klipfisk, Spegesild	8,04	3,10	4,59	3,01	2,49	1,67	
Æg	7,76	2,99	3,36	2,20	2,97	1,99	
Mælk, Fløde	15,02	5,79	12,45	8,17	11,53	7,76	
Ost	5,80	2,26	2,28	1,49	2,28	1,54	
Smør	29,69	11,44	9,09	5,97	10,00	6,73	
Fedt	4,96	1,92	3,61	2,36	4,05	2,72	
Margarine	3,22	1,24	9,84	6,44	8,72	5,87	
Rugbrød	13,80	5,31	16,11	10,56	18,392)	12,37	
Hvedebrød	21,84	8,41	8,52	5.58	4,40	2,96	
Mel, Gryn, Ærter	5,74	2,21	11,24	7,37	12,08	8,13	
Kartofl., Grønsager m.v.	12,45	4,80	5,36	3,51	6,08	4,09	
Sukker m, m	10,89	4,20	9,48	6,21	9,36	6,30	
Andre Kolonialvarer	6,61	2,55	4,35	2,85	8,52	5,73	
Te, Chokolade	2,83	1,08	1,64	1,08	0,75	0,51	
Kaffe m. m	13,29	5,12	10,11	6,63	6,80	4,57	
Øl	21,46	8,27	6,68	4,38	4,70	3,16	
Brændevin, Spirituosa.	5,49	2,11	3,01	1,97	3,73	2,51	
Tobak, Cigarer	7,96	3,07	3,03	1,99	2,99	2,01	
I alt	259,46	100,00	152,57	100,00	148,64	100,00	

¹) I denne Tabel ligesom ogsaa i Tabel 3 har man bortset fra en af de københavnske Regnskabsbøger, hvis Oplysninger om Udgiften til de enkelte Fødemidler vare ufyldestgørende.

²⁾ Heraf 4,50 Kr. til Brødkorn.

anvendt c. 24 % af den samlede Fødeudgift (12 % til Kød, 6 % til Flæsk, 6 % til Spækhøkervarer), i Købstæderne 18 % (10 % til Kød, 6 % til Flæsk, 2 % til Spækhøkervarer) og paa Landet 19 % (7 % til Kød, 12 % til Flæsk, deri indbefattet Spækhøkervarer). Den forholdsvis lavere Udgift til vegetabilsk Føde i København end i Købstæderne og paa Landet (35 %) mod 44 % og 45 % viser sig hovedsagelig at hidrøre fra Udgiften til »Mel og Gryn« samt til »Kaffe« og »Sukker«, hvortil der i Gennemsnit kun medgik henholdsvis 2 %, 5 % og 4 % i København mod henholdsvis 7 %, 7 % og 6 % i Købstæderne, og 8 %, 5 % og 6 % paa Landet. Da imidlertid en Del af Udgifterne til Kaffe og Sukker for Landets Vedkommende ere indbefattede i Udgiften til »Andre Kolonialvarer«, uden at det har været muligt at udskille dem, ere de 5 % til Kaffe og 6 % til Sukker altfor lave.

Til »Smør, Fedt og Margarine« er der i alle tre Sæt Budgetter gennemsnitlig anvendt c. 15 % af den samlede Fødeudgift, hvoraf c. 13 % til Smør og Margarine, men saaledes fordelt, at i København c. 7/8 af denne Udgift medgik til Smør, c. 1/8 til Margarine, medens kun c. Halvdelen af de 13 % medgik til Smør i Købstæderne og paa Landet, den anden Halvdel derimod til Margarine. Til Brød blev der i de tre Gennemsnitsbudgetter anvendt 14 % — 16 %, men i København medgik c. 3/5 af denne Udgift til Rugbrød, i Købstæderne over 3/5, og paa Landet endnu mere. Til »Mælk og Fløde« medgik mellem 6 % og 8 %, forholdsvis mindst i København, til »Kartofler, Grønsager og Frugt« c. 4 %, og til de øvrige Fødevarer endnu færre Procent. Sammenfatter man endelig, for at faa et Begreb

om, hvad det er for en Slags Kost disse Arbejderfamilier hovedsagelig lever af, Udgiften til de enkelte Fødevarer igen i tre Grupper, men denne Gang i 1) en Gruppe, der omfatter Udgiften til saakaldet »tør Kost«, hvortil er henregnet Brød, Smør, Fedt, Margarine, Ost, Paalæg, Øl, Kaffe, The, Sukker og Brændevin, 2) en Gruppe, der omfatter Udgiften til Kød, Flæsk, Fisk, og 3) en Gruppe, der omfatter Udgiften til Mel og Gryn, Mælk og Fløde, Æg, Kartofler, Grønsager og Frugt, viser det sig, at Udgiften til den tørre Kost beslaglægger for København, Købstæderne og Landdistrikterne henholdsvis 57 %, 55 %, 51 % af den samlede Fødeudgift, Kødgruppen beslaglægger henholdsvis 21 %, 19 % og 19 %, og Mel-Mælkegruppen henholdsvis 16 %, 21 % og 22 %. Overalt, saavel for Arbejderfamilierne i Byerne som paa Landet, er altsaa gennemsnitlig over Halvdelen af den aarlige Udgift til Føde bleven anvendt til saakaldet »tør Kost« — i København endog næsten 3/5 —, medens lidt over 1/5 er bleven anvendt til »Kød, Flæsk og Fisk« i København mod lidt under 1/5 i Provinsbyerne, og lidt over 1/6 til »Mel, Mælk o. s. v.« i København mod lidt over 1/5 i Provinsbyerne, en Forskel i Fordelingen for København paa den ene Side og Købstæderne og Landet paa den anden Side, der dels finder sin Forklaring i den københavnske Arbejders langt højere aarlige Budget, dels i Prisforskellen for Fødevarer i og udenfor København.

For imidlertid at undersøge, hvormeget Forskellen i Pris bidrager til at gøre den københavnske Arbejders Udgift til Føde højere end Købstadarbejderens og omvendt, har man paa Grundlag af det aarlige Gen-

nemsnitsforbrug henholdsvis i København og i Købstæderne, og paa Grundlag af Gennemsnitspriser for 1897 beregnet, først hvormeget en københavnsk Arbejderfamilie vilde komme til at udrede, hvis den købte sine Fødevarer i Købstaden, og dernæst en Købstad-Arbejderfamilie, hvis den købte sine Varer i København. Af denne Beregning fremgaar det, at en Arbejder, der i København betaler 259,46 Kr. om Aaret for sin Føde, efter Købstadpriser kun vilde komme til at betale 235,14 Kr., medens en Arbejder, der i en Købstad betaler 152,57 Kr. om Aaret for sin Føde, efter Københavns Priser vilde komme til at betale 170,37 Kr. Priserne i København vilde altsaa medføre en Fordyrelse af 101/3 eller 102/3 0/0, eftersom der er Tale om et københavnsk eller Købstads-Forbrug. En lignende Beregning for et Købstad-Arbejderbudget og et Landbo-Arbejderbudget (Øerne) udviser, at Købstadpriserne medføre en Fordyrelse af paa det nærmeste 5 %, hvilket af de to Gennemsnitsbudgetter man end lægger til Grund for Beregningen. Omstaaende Tabel 3 udviser, hvor meget en Købstadfamilie dels nu udgiver pr. Enhed til sine Fødevarer, dels vilde udgive, hvis den forbrugte samme Varemængder, henholdsvis til københavnske Priser og Landpriser, men denne Beregning er naturligvis for saa vidt kun formel, som selve Forbrugsmængderne vilde ændres samtidig med Prisgrundlaget. (Se Tabel 3, Side 352).

Efter i det foregaaende at have betragtet danske Arbejderfamiliers Forbrug i 1897, henholdsvis for København, Købstæderne og Landdistrikterne og foretaget en indbyrdes Sammenligning mellem disse, vilde det være af Betydning for fuldtud at blive istand til at

Tabel 3. Udgiften til Føde pr. Enhed for en Købstad-Arbejderfamilie henholdsvis efter Københavns-, Købstad- og Landpriser.

(Antal Enheder: 3,33. - Aarlig Indtægt pr. Enhed: 298,94 Kr.).

	Efter Priser i Køben- havn	Efter Priser i Købstæ- derne	Efter Priser pas Landet (Øerne)
Udgift pr. Enhed til:	Kr.	Kr.	Kr.
Kød, Flæsk, Spækhøkervarer	31,23	27,82	29,77
Fisk, Klipfisk, Spegesild	5,12	4,59	4,91
Mælk, Fløde, Æg, Ost	21,97	18,09	13.39
Smør, Fedt, Margarine	25,16	22,54	22,33
Rugbrød, Hvedebrød	26,48	24,63	24,50
Mel, Gryn, Ærter	11,98	11,24	10,90
Kartofler, Grønsager, Frugt	7,24	5,36	4,35
Sukker, Sirup	9,41	9,48	10,77
Kryderier, Rosiner m. m	4,95	4,35	4,13
Chokolade, Kakao, Te	1,66	1,64	1,56
affe, Cikorie	11,56	10,11	7,51
lvidt Øl, Skibsøl, bajersk Øl	6,85	6,68	6,05
rændevin, Spirituosa	3,33	3,01	2,74
obak, Cigarer	3,43	3,03	2,45
Tilsammen	170,37	152,57	145,36

vurdere Arbejdernes Kaar, at sammenligne Arbejderfamiliernes aarlige Forbrug med Forbrugsforholdene i
andre Samfundsklasser. En Forbrugsstatistik for de
højere Samfundsklasser foreligger imidlertid ikke, og
de Regnskabsbøger fra 1897, der for Øjeblikket staa
til min Raadighed fra den saakaldte Embedsklasse i
København, ere saa faa i Antal, at man paa Grundlag
af dem umulig med Føje vil kunne drage almengyldige

r

Slutninger angaaende københavnske Embedsmandsfamiliers aarlige Forbrug. Da man imidlertid dog maaske ved at betragte den gennemsnitlige aarlige Udgift til Føde hos disse Embedsmandsfamilier i Sammenligning med den gennemsnitlige aarlige Udgift til Føde hos en københavnsk Arbejderfamilie, vil kunne faa en lille Anelse om den Retning, i hvilken Resultaterne af en saadan Sammenligning muligen gaa, skal jeg som Slutning paa denne Undersøgelse om danske Arbeiderfamiliers Forbrug meddele den gennemsnitlige aarlige Udgift til Føde pr. Enhed, fordelt paa de forskellige Fødevarer, for de foreliggende o Budgetter for Embedsklassen; disse ere samlede i Indtægtsgrupper med 3 Budgetter i hver, og sammenstillede med de tilsvarende Gennemsnitsbeløb for den københavnske Arbeiderfamilie. (Se Tabel 4, Side 354).

Der foreligger altsaa 9 Budgetter fra den københavnske Embedsklasse, i hvilke den aarlige Udgift og samtidig den aarlige Indtægt fordeler sig paa de tre Grupper 10-12000 Kr., 6-8000 Kr. og 3-5000 Kr. med tre Budgetter i hver. Den aarlige Gennemsnitsindtægt for disse tre Grupper er henholdsvis 11000 Kr., 6000 Kr. og 3600 Kr. mod 1700 Kr. hos den københavnske Arbejderfamilie, og den aarlige Udgift til Føde pr. Enhed henholdsvis 430 Kr., 390 Kr. og 346 Kr. mod 252 Kr. i Arbejderens Budget; disse Beløb udgør for Embedsfamilierne henholdsvis 22 %, 24 %, 26 % af den samlede aarlige Udgift mod 45 % hos den københavnske Arbejder. Ordner man Fødevarerne i disse Budgetter i de samme tre Hovedgrupper som i Arbejderbudgetterne, viser det sig, at Udgiften til animalsk Føde for alle tre Indtægtsgrupper beslaglægger ca. 62% af den samlede Udgift til Føde

Fødevarer, henholdsvis for københavnske Embedsmandsfamilier efter Indtægts Tabel 4. Gennemsnitlig aarlig Udgift til Føde pr. Enhed, fordelt paa forskellige grupper og for københavnske Arbejderfamilier.

I alt	Brændevin, Spirituosa	01	Chokolade, Kakao	Kaffe	Te	Andre Kolonialvarer	Sukker	Kartofler, Grønsager, Frugt	Mel, Gryn	Hvedebrød, Kager	Rugbrød	Smør, Fedt, Margarine	Ost	Mælk, Fløde	Æg	Fisk	Spækhøkervarer	Kød, Flæsk	Ideift til Fede pr. Enhed:	Antal Familier		Trans.
429,60		14,19	4,46	17,47	5,28	6,69	25,50	\$4,21	10,23	21,27	5,31	44,66	4,22	39,06	23,04	6,73	2,71	144,57	Kr.	3 11000 5,70 1929,82	Gruppe I	
100,00	1	3,30	1,04	4,07	1,23	1,57	5,93	12,62	2,38	4,95	1,24	10,39	0,98	9,09	5,36	1,57	0,63	33,65	pCt.	3 3 3 9,82	pe I	Københ
389,88	0,47	16,17	8,13	16,11	5,94	6,78	18,33	25,23	6,77	41,42	6,14	50,83	9,55	22,70	15,64	19,40	20,42	104,05	Kr.	69 4.	Gruppe II	avnske En
100,00	0,12	4,15	2,09	3,06	1,52	1,74	4,70	6,47	1,73	10,62	1,57	13,04	2,45	5,83	4,01	4,98	5,24	26,68	pCt.	3 6900 4,18 1650,72	pe II	Københavnske Embedsmandsfamilier
346,17	1	20,53	2,15	11,55	3,44	10,12	13,68	21,83	7,76	27,05	11,13	49,51	4,25	40,08	12,07	12,06	14,02	84,94	Kr.	36 2	Grup	sfamilier
100,00	1	5,93	0,62	3,34	0,99	2,91	3,95	6,31	2,24	7,82	3,22	14,31	1,23	11,58	3,49	3,48	4,05	24,53	pCt.	3600 2,75 1309,09	Gruppe III	
251,50	5,49	21,46	1	13,29	2,83	6,61	10,89	12,45	5,74	21,84	13,80	37,87	5,80	15.02	7,76	8,04	15,45	47,16	Kr.	555	Arbejde	Køben
100,00	2,18	8,53	1	5,28	1,13	2,63	4.33	4,95	2,28	8,68	5,49	15,06	2,31	5,97	3,09	3,20	6,14	18,75	pCt.	26 1700 3,06 556,36	Arbejderfamilier	Københavnske

(63 % for den laveste Indtægtsgruppe) mod 55 % hos den københavnske Arbejder, en Forskel, der hovedsagelig hidrører fra den hos Arbejderen forholdsvis ringere Udgift til Kød og Flæsk samt til Mælk og Fløde, hvorimod Udgiften til vegetabilsk Føde beslaglægger fra 35% i den højeste Indtægtsgruppe til 31 % i den laveste mod 35 % hos Arbejderen, og Udgiften til Øl og Brændevin henholdsvis 3 0/0, 40/0 og 6 0/0 mod 11 0/0 hos Arbejderen. Men her skal det dog tilføjes, at Udgiften til Vin, forbrugt i de højere Husholdninger, ikke er medtaget i ovennævnte Tal, da Oplysningerne paa dette Punkt vare temmelig mangelfulde. Imidlertid synes Procenttallene for animalsk og vegetabilsk Føde hos de betragtede Embedsmandsfamilier næsten at kunne tyde paa, at den Regel, man fandt med Hensyn til Arbejderfamilierne, nemlig, at jo mindre den aarlige Indtægt pr. Enhed er, des større Del af Udgiften medgaar der til vegetabilske Fødevarer og des mindre til animalske Fødevarer, kun skulde gælde, saalænge den aarlige Indtægt pr. Enhed holder sig under en vis Størrelse, hvorimod den omvendte Regel skulde gælde for de højere Budgetter, idet Udgiften til Grønsager og Frugt stiger og dermed Udgiften til vegetabilsk Føde. Men, som allerede bemærket, Materialet er altfor lille til, at man tør drage Slutninger paa dette Grundlag.

Deler man endelig, ligesom i den tidligere Undersøgelse, den samlede Udgift til Føde i Udgiften til 1) saakaldet tør Kost, 2) Kød, Flæsk, Fisk og 3) Mælk og Fløde, Mel og Gryn, Grønsager og Frugt m. m., faas for disse tre Grupper for det højeste Gennemsnitsbudget henholdsvis 34 %, 35 % og 29 %, for det laveste henholdsvis 45 %, 28 % og 24 % mod henholdsvis 59 %,

22 % og 16 % i den københavnske Arbejderklasse. En Sammenligning mellem disse Procenttal for det højeste Gennemsnitsbudget i Embedsklassen med de tilsvarende Tal for det laveste Gennemsnitsbudget i Embedsklassen og for den københavnske Arbejderfamilie, synes maaske at kunne tyde paa, at Fødeudgifternes Fordeling paa disse tre Grupper af Fødevarer udelukkende afhænger af Størrelsen af det Beløb, Familier indenfor samme territoriale Omraade have at raade over til Føde jo større den aarlige Udgift til Føde udgør pr. Enhed, des mindre Del af den medgaar der til »tør Kost«, des større til de to andre Grupper af Fødevarer -, hvorimod de højst forskellige Krav, der paa andre Omraader, f. Eks. Boligen, stilles til de forskellige Samfundsklasser, ved Fødens Sammensætning synes at være af forsvindende Betydning. Til Husleje er der saaledes pr. Embedsmandsfamilie i de tre Indtægtsgrupper gennemsnitlig anvendt henholdsvis 1800 Kr., 1100 Kr. og 600 Kr. o: ca. 1/6 af den samlede Udgift mod 228 Kr. eller 1/8 af Totaludgiften hos den københavnske Arbejderfamilie, altsaa til Føde og Bolig for de betragtede københavnske Embedsfamilier ca. 40%, for de københavnske Arbejderfamilier ca. 60%.

Hvorvidt nu disse vage Antydninger, som jeg har ment at kunne spore gennem de foreliggende 9 Budgetter angaaende enkelte Forbrugsforhold i Embedsklassen i København, vil vise sig at blive bekræftede, naar et fyldigt Forbrugsmateriale fra de højere Samfundsklasser engang med Tiden foreligger, er et aabent Spørgsmaal. Men selv om dette ikke bliver Tilfældet, kunne disse Budgetter dog maaske af Mangel paa bedre Materiale have nogen Interesse i sig selv, og derfor ere de

i al Korthed medtagne her. Forhaabentlig vil de snart blive efterfulgte af flere, thi den Betydning, som en Forbrugsstatistik for alle Samfundsklasser vil have ved Afgørelsen af den Mængde store Spørgsmaal, der endnu ligge uløste hen paa saamange forskellige Omraader, kan næppe omtvistes. I saa Henseende skal jeg, for at holde mig til bestemte konkrete Omraader, blot henvise til den Hjælp, som en fyldig Forbrugsstatistik for alle Samfundsklasser vil kunne yde med Hensyn til den endelige Løsning af Spørgsmaal om Beskatningsforhold og Toldafgifter - for den ubemidlede Klasse endvidere til Bedømmelse af hvor Grænsen skal drages for hvem der som ubemidlet kan nyde Hjælp af de statsunderstøttede Sygekasser, ligesom ogsaa, for saa vidt man maatte ønske at gaa over til en Omdannelse af Alderdomsunderstøttelsesloven i den Retning, at man skred til Ydelsen af faste stabile Understøttelser, i Stedet for som nu alene at understøtte efter vedkommende Trængendes Behov.

Men ogsaa en mere almindelig Betydning vil der kunne tillægges Tilvejebringelsen af en fyldig Statistik over Arbejdernes Livsvilkaar, thi som den svenske Finansminister Grev Wachtmeister fornylig udtalte den svenske Rigsdag: »Saavel for Arbejdsgivere som for Arbejdere er det af den største Betydning, at der foreligger Statistik over Lønforhold, Forbrugsforhold, Boligforhold o. l. I den hede Kamp om de forskellige Samfundsklassers Interesser kan Bitterheden mildnes, naar begge Parter har en objektiv Statistik til Raadighed.«

Til Foredraget knyttede sig en Diskussion. Af de her faldne Udtalelser fremhæves følgende.:

Dr. med. N. P. Schierbeck: De to Undersøgelser over danske Arbeiderfamiliers Forbrug, som ere udgaaede fra Statens statistiske Bureau, har jo en overordentlig stor Betydning baade i socialøkomisk og hygiejnisk Henseende. Der er her paa en bred Basis fremskaffet et Materiale, som viser os Forbrugets Størrelse i Pengeværdi og tillige, for Fødens Vedkommende, den forbrugte Mængde af de enkelte Fødemidler. Dette sidste Punkt har for saa vidt en særlig Interesse, som vi hidtil næsten ganske have savnet Oplysninger om Arbeidernes Kost herhiemme i Henseende til dennes Størrelse og Sammensætning. Bureauet giver os nu, i de af Frk. Vedel refererede Undersøgelser, det nødvendige Materiale til en Beregning af Arbeiderkostens Værdi i fysiologisk Henseende. Resultatet af en saadan Beregning maa endvidere blive en Art Prøvesten for, hvorvidt det virkelig er lykkedes Bureauet at fremskaffe nøjagtige Oplysninger om Mængdeforbruget af Føde i de paagældende Familier. Udføres nu denne Beregning, fremkommer et ret ejendommeligt Resultat, idet der viser sig et forholdsvis stort Fedtforbrug og et forholdsvis ringe Æggehvideforbrug. Medens Forholdet mellem Æggehvidens og den samlede Kosts Værdi, udtrykt i Varmeenheder, mindst er en 16% i alle hidtil undersøgte Arbejderkostrationer af samme Totalstørrelse som her, er dette Forhold i de ovennævnte Kostrationer kun 11,9-12,9%.

Jeg tror imidlertid ikke, at dette skyldes Fejl ved det foreliggende Materiale, men derimod, at det virkelig betegner et ejendommeligt Forhold ved Kosten herhjemme. For Materialets Paalidelighed taler nemlig, at den totale Energimængde, der tilføres Individet i hver af de 4 Grupper, hvori Materialet er delt, netop har den Størrelse, som man maatte vente at finde,

nemlig for

En	københavnsk Arbejd	er 3464	VE.
	Købstadarbejder	3200	
-	Landarbejder (Jyllan		-
-	» (Øerne	3734	_

Der er ogsaa andre Resultater af Kostberegningen, der tyde paa, at det virkelig er lykkedes Bureauet at fremskaffe et paalideligt, og derfor paa dette Omraade meget værdifuldt, Materiale i begge Undersøgelser, men jeg skal her ikke komme nærmere ind paa disse.

Vi staa altsaa, som ovenfor nævnt, lige overfor et ejendommeligt Forhold ved Arbejderkosten herhjemme, et meget stort Fedtforbrug og et forholdsvis ringe Æggehvideforbrug. Aarsagen hertil synes enten at maatte søges i en fejlagtig Økonomi indenfor Arbejderklassen i Henseende til Kostsammensætningen eller ogsaa deri, at Arbejderen ikke for den Pengesum, som han almindeligvis vil afse til Kosten, kan forskaffe sig den nødvendige Energimængde og en Føde, der tilsyneladende bedre tilfredsstiller Velbefindendet, end netop ved ovennævnte Sammensætning af Kosten.

Jeg har desværre ikke haft Tid til nærmere at undersøge, hvilken af disse to Muligheder, der er den rette, men er nærmest tilbøjelig til at tro, at der foreligger nogen fejlagtig Økonomi fra Arbejdernes Side. Det er i alle Tilfælde paafaldende saameget af Fedtstofforbruget, der her i København dækkes af det kostbare Smør, saa lidt af det langt billigere og lige saa værdifulde Margarine. Endvidere indtager Kaffe og Wienerbrød endnu en altfor stor Plads i Ernæringen.

Sygekasseinspektør Sørensen: Det Resultat, Dr Schierbeck var kommen til med Hensyn til Arbeidernes Æggehvide- og Fedtstofforbrug, var næppe enestaaende for Danmark. I Thüringen var ganske det samme Til-

fældet for Skovarbeidernes Vedkommende.

Dr. Schierbeck: Forholdet var dog ikke ligeartet. Hos de thüringske Skovarbejdere var nemlig Kulhydratforbruget i Højde med Fedtstofforbruget, hvilket ikke var Tilfældet hos os.

Resultaterne af de foran (Side 340) omtalte Beregninger meddeles i omstaaende Tabelbilag.

Aarlig Udgift til Føde pr. Enhed for

(Se Side

Løbe-Nr.	Husfaderens Erhverv	Jordloddens Størrelse	AntalEnheder pr. Familie	Aarlig Indt. pr. Enhed	Kød, Fjerkræ	Flæsk	Fisk, Klipfisk, Spegesild	Mælk, Fløde	Æg	Ost	Smor	Fedt
				Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1 2	Arbejdsmand —	2 Tdr. L. 11/2 Sk. L.	1,20 2,20	441,17 200,31	14,06 22,76	24 ,19 20 ,78		38,43 10,69	5,47 1,34	0,78 3,35	21,87 7,36	6,25 8,03
3	-	>>	2,35	267,36	27,32	26,88	3,41	7,25	4,69		23,04	6,83
4	_	21/2 Td. L.	2,53	334,39		30,58	1,98	9,90	3,16	1,98		8,30
5	Brødkusk	2 Sk, L.	2,54	353,31	29,27		8,20	7,03	3,51		11,12	5,27
6	Bødker	29	3,09	211,65	14,89		8,09	8,09	0,97	0,32	6,15	1,62
7	Daglejer	>>	2,38	302,10	26,42			13,53	3,42		10,88	8,25
	_	, ,	2,85	269,48		27,01 24,08		20,63	3,00	2,87	2,87	12,60
9	_	,	2,67	182,03	8,99	7,49	3,37	10,11	3,00	2,62	4,49	2,62
11	_	»-	3,73	179,04		28,78	0,89	2,37	0,89	2,97	1,78	3,56
12	_	>>	2,30	190,74	4,68		0,58	7,02	1,75	2,92	2,34	9,36
13		>>	3,58	185,31		32,20	0,67	3,35	2,01	1,68	5,70	7,71
14	_	>>	3,52	179,94	4,12	22,65	1,18	6,18	1,47	2,35	8,53	1,18
15	-	20	2,51	383,67	18,73			10,36	3,19	0,80	4,78	7,17
16	-	>>	2,38	284,45	11,34	7,98	1,26	2,94	>>	4,20	19,33	18,49
17	_	1/2 Sk. L.	3,43	190,19	2,56	30,03	0,32	7,03	0,64	2,24	2,88	3,83
18		>	4,41	212,47	9.75	15,42	4,08	8,84	6,58	2,27	3,84	5,44
19	-	I Sk. L.	3,01	203,65		10,39	5,70	3,02	3,35	3,02	1,68	6,70
20		29	1,80	292,46	4,06	5,04	2,03	4,06	2,06	30	30	2,03
15	-	2	1,98	248,23	12,66	9,63	1,53	4,56	1,01	3,55		14,70
22	=	»	3,83	138,64	5,22	3,39	0,52	3,39	0,52	1,32	3,13	7,83
23		5 Sk. L.	2,91	247,15		32,87		13,43	3,70	1,39	0,46	3,24
24	_	I Td. L.		248,48	14,38	37,05		33,76	1,75	2,33		15,17
25	_	3 Tdr. L.			10,96		3,26	3,90	1,45	4,00	6,00	3,62
	_	2		195,52	-	_	1,50		1,50		0,00	4,50
27	-	>>		165,46	18,		8,08	5,11	2,13	2,98	>>	3,83
8	_	1/2 Sk. L.	2,11	279,15	11,36	8,40	6,92	6,94	2,45	7,41	6,92	6,92
29	Fisker	»	4,31	322,27	4,87	17,17	6,50	0,93	0,46	1,86	15,54	7,19
30	Fyrbøder	31/2 Td. L.		264,47		25,00	1,64	7,89	1,97		26,32	4,93
1	Graver	1/2 Sk. L.	3,62	232,45	6,71	20,24	4,47	6,28	3,20	0,64	20	3,20
2	Hjulmand	>>	4,65	170,70		14,70	1,13	5,43	1,13	0,45	6,79	14,93
3	Husmand	c.21/2 T.L.		352,84		36,40		4,57	2,41	6,99		6,25
34		"	2,18		13,76		2,75	5,05	0,46	3,21	4,13	
	- (Landpost)	3 Td. L.		280,47	6,85		6,05	8,81	0,81		27,02	6,45
	Saddelmager	2)-		244,05	3,54		4,50	9,97	2,89		18,33	0,64
7	Skomager	>>		331,64	14,77	4,64	6,75	5,06	5,91		11,39	5,49
38	_	20		175,12	5,45	0,96	1,93	2,56	2,56	1,28	0,64	6,42
39	_	>	3,79	154,35	5,96	9,50	2,37	9,87	0,26	0,53	0,26	3,96

hve 340).

Margarine

Kr. 5,4,7,30,1,25,7,90,15,22,11,6,9

9.7

10,3 14,0 4,0 14,7 8,7 2,9

13,1 9,3 13,7 10,1 8,1

2,3 19,9 4,3 12,3 11,5

11,4

1,6 4,2 7,6 0,2

5,5

6,7

hver enkelt Arbejderfamilie paa Landet.

(S	e Side	340).														
101110	Fedt	Margarine	Rugbrød	Hvedebrød	Brødkorn	Mel, Gryn, Ærter	Kartofler, Grøns., Frugt	Sukker, Sirup m. m.	Andre Kolonialvarer	Te	Kaffe m. m.	Hvidt Øl	Bajersk Øl	Brændevin, Spirituosa	Røg- og Skraatobak	Tilsammen
r,	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
87 36	6,25 8,03	5,4°	0,78	1,56	17,97	19,53 8,03	6,91 5,36	12,50 8,03	7,82 2,68	» 2,01	21,09		94	24,23 1,34	6,25	249,22 157,31
79	6,83 8,30 5,27	7,9	8 24,33 0 21,34 2 29,27	7,25	» »	10,24 10,28 15,22	3,42 3,79 10, 5 4		8,12 5,14 2,93	0,43	9,39 5,53 12,29	9,5 8,69 11,12		4,35 11,71		196,31 143,87 253,51
15	1,62 11,98 8,25	11,6	20,96 24,76	7,44 5,13	» »	8,74	5,18	12,30	10,03 4,70 4,88	2,59 0,43 0,75	7,77 12,40 7,12	7,77 8,56 2,25	0,32	5,99 4,88	3,88 4,28 4,12	144,98 213,03 163,16
37 19 18	12,60 2,62 3,56	9,7	5 22,93 6 24,34 9 16,63	3,44	» »	6,88 7,49 5,04	5,34	8,99 9,79	5,73 5,63 9,50	0,37 0,59	6,31 8,24 5,04	6,31 4,87 2,08	1,72 1,50	8,24	7,45 5,24 2,67	158,23 142,69 113,35
34	9,36 7,71 1,18	4,0	23,98 223,81 124,12	0,34)))) ()	5,85 7,38 6,18	4,68 2,68 4,42	8,05 5,87	5,85 1,68 5,29	o,67	9,36 5,03 2,94	0,58 1,01 2,94	» «	0,29	1,34	118,13
8 3 8	7,17 18,49 3,83	8,7 2,9	4 20,17	15,14 5,46)))	9,96 9,24 9,26	9,25	14,34 10,93 10,22	2,10	0,32	9,96 11,76 7,99	13,15 0,84 3,82	1,99 »	2,94	0,40 4,21 2,56	202,39 145,38 147,92
4 8	5,44 6,70 2,03	9,3	0 18,82 4 34,86	4,08	» »	4,54 5,36 3,04	3,40	6,80 13,74		» »	9,30 7,72 2,04	9,52 0,67	0,45	7,03	2,73 8,04 6,09	141,27 149,83 68,00
3 6	14,70 7,83 3,24	8,I 2,3	1 20,27 5 18,54 1 25,00	4,56	>>	8,62 5,23		4,70	6,59 1,04 3,24	0,51 0,26	7,60		» 1,83 1,85	2,62	4,56 3,39 1,39	144,44 82,25 173,61
	3,62 4,50	4,3 12,3	8 21,28 2 2',01 0 25,00	3,26	2,63 6,88	8,75	5,25 5,80		3,50 6,88	0,29	4,67	2,33 4,72 3,00	1,46	5,54 7,25	3.79 1,45 6,50	177,36 149,64 121,50
2	3,83 6,92	11,4	8 14,04	1,70	>	4,94 6,42	4,00	7,23	5,11	0,43	5,11	2,98 0,49		1,28	2,98	102,13 174,41
4	7,19 4,93	1,6	8 1,32		18,42	5,34 10,53 7,03	4,61		8,22	1,39 0,66 0,96	11,84	3,25 1,97 6,39	0,33 6,07	3,62	0,70	122,97 158,22 127,48
I	3,20 14,93 6,25	7,6 0,2 "	3 19,68	2,21	11,54	1	5,43	4,53	3,68	>	6,10	2,49 9,19	» 1,47	4,53	2,04	111,54 207,72 160,55
3	6,45 0, 6 4	20	18,14	0,81	20,62	6,75	4,03 5,46	8,87	9,68	4,44	7,40	5,24	6,05	3,22	0,40 3,86 3,38	200,40 139,87 146,41
946	5,49 6,42 3,96	6,7	7 13,08 3 15,7 8 12,14	2,88	23	5,06 6,73 4,49	0,96	6,73		2,11 0,32 »	1		>	2,56	3,85	80,77

(Fortsættes.)

Margarine

Kr.

12,99 4,8 5,1 0,99 14,6 7,0 28,3 13,4 14,9 4,9 5,7 0,4 13,7 6,7 16,4 8,8

2,1 3,5 0,6 1,9 0,3 30,9 14,4 14,9 10,5 26,1 4,0 2,1 5,7 3,7 5,5

TO DESTRUCT	Husfaderens	Jordloddens Størrelse	AntalEnheder pr. Familie	Aarlig Indt. pr. Enhed	Kød, Fjerkræ	Flæsk	Fisk, Klipfisk, Spegesild	Mælk, Fløde	Æg	Ost	Smor	Fedt
			Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
0	Skrædder	3	2,23	252,92	8,08	17,00	1,79	10,80	1,79	0,90	13,90	2,69
I	Smed	>>	3,97	386,90	13,64	19,41	5,25	9,97	4,72	2,10	10,76	5,51
2	_	11/4 Td. L.		538,75	5,44	7,87		10,47	1,72	2,29	16,05	8,02
3	-	10 Td. L.		364,67	12,10			20,62	2,77		30,43	
4	Snedker	3 Td. L.		192,82	6,25	0,38	1,70		1,89	2,27		
	Træskomager	- 3		291,87		30,42	6,93	8,43	2,11		14,46	
5		3		172,81		26,10	2,29	4,58	20	5,73		5,16
7	Tømrer	2 Skp. L.			16,41		14,58		1,56		10,94	3,39
8		, »		191,69		16,44	3,36	3,02	1,34	2,00		12,42
9	Tækkemand	2 Skp. L.		229,03	12,20		0,61	7,93	»		22,56	2,44
C		»		342,13		22,68	0,46	4,63	0,92		10,65	20
E	Vejmand	3)		215,29	4,75	26,90	4,25	4,60	2,25	2,35	10 .	4.75
2	3.7	>>		178,09	3,59	28,09	0,77	5,42	1,55		11,60	4,64
3	Væver	»		233,30		22,11	3,69	3,32	1,10	1,47	0,74	8,10
1	Daglejer	4 Tdr. L.	3,81	285,55		14,80		21,15	0,60	0,60	»	2,11
5	3.5	II Tdr. L.		218,79		18,37		38,55	1,51	1,20	7,83	7,52
5	Murer	1/2 Tdr. L.		263,51		21,92	8,11	8,30	0,30	0,30	0,90	4,80
7	Stenhugger	21/2 Td. L.		269,19	14,65		5,56	7,58	2,02	2,02	3,03	6,06
3	Arbejdsmand			328,83		20,24	0,31	3,37	6,44	0,31	9,82	3,07
)		11/2 Skp.L.	2,09	382,15	18,34	14,88	1,73	8,92	6,30	3,46	0,35	4,15
)		1/2 Skp. L.		200,24		24,39	3,90	4,88	3,17	1,95	0,24	1,71
[]	Daglejer	»		208,50	18,65	7,34	2,45	7,34	3,06	3,06	0,61	6,12
2	-	31/2 Td. L.			19,90		7,96	25,37	3,48	2,49	11,44	4,98
3		1/2 Skp. L.			16,46		1,27	2,53	>>	1,90	5,70	3,80
ŀ		2 Skp. L.		277,83	5,22		2,17	5,23	1,74			11,30
5		>			11,11		1,92	3,07	2,68	4,21	0,77	10,73
)	Haandværker	1/2 Skp. L.		222,13	19,37	6,31	0,40	4,35	1,58	1,58	9,09	7,11
	Maskinbygg.	I Skp. L.		293,64		4,11	2,85	8,23	"	2,85	4,43	3,16
3	Snedker	3 Tdr. L.	4,11	197,63	7,83	7,83	0,78	7,63	0,98	2,94	2,35	1,96
)	Tækkemand	ı Skp. L.	1.80	366,44	63,46	8,56	2,85	9,27	2,14	3,57	33,51	2,85
	Tømrer	>>			11,05		0,54	3,23	1,89	2,70		11,32
	_	I Skp. L.			17,40		2,40	8,40	4,20		16,20	9,60
		>>		285,45			3,04	4,70	1,93		14,00	4,42
	Arbejdsmand	>			15,61		0,35	8,33	3,82	4,17	24,63	4,51
	_	>>		149,58	1,19		10	3,97	0,40	3,57	>	>
	Bødker	11/2 Skp.L.		382,49	8,83		0,35	3,53	3,53	1,41	1,06	1,06
	Daglejer	"		239,82	4,67		20	4,22	1,40	2,34	0,93	1,40
1	_	I Skp. L.	2,81	172,06	6,93	21,05	2,22	4,71	1,39		12,19	1,94
	_	2 Skp. L.	2,24	368,75	20,74	36,10	3,84	9,98	5,37	5,37		2
,	_	21/2 Td.L.			14,69		1,56	5,94	0,31	4,37	18,75	4,37
1		3)	3,15	192,43	12,29	4,00	0,45	5,88	0,81	0,81	16,04	2,40
ì	_	1/2 Skp. L.	1,80	327,94	19,05	9,52	2,86	8,57	7,62		21,90	2,86
	_	ı Skp. L.		301,06			0,54	9,14	4,84	3,23		2,69
	-	>>	2,95	277,96	12,50	48,63	0,69	5,90	1,74	2,78	17,37	0,35

	_												-		
Fedt	Margarine	Rugbrød	Hvedebrød	Brødkorn	Mel, Gryn, Ærter	Kartoffer, Grøns., Frugt	Sukker, Sirup m. m.	Andre	Te	Kaffe m. m.	Hvidt Øl	Bajersk Øl	Brændevin, Spirituosa	Røg- og Skraatobak	Tilsammen
. Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	⊠ Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
0 06		0-	6 .0		2 50	1.00	66	1.00		10 76	2.24	0,89	E 82	6,28	130,49
6 5,51	1,35	14,80	6,28		3,59 7,61		11,66		0,79	6,56	7,08		0	3,67	176,57
6 5,51 5 8,02		20,99	7,35	2	11,75		17,19		1,43	10,31	6,88			4,58	166,47
3 1,38	51/3	27,51		22,47	9,68		13,14		2,07	3,80	3,80			4,15	167,32
4 1,33	11,36	1,52		15,34	5,30		4,92	6,25	0,57	3,03	4,36			0,57	85,61
6 4,82		21,69	3,60		9,64		9,04	7,53	1,51	9,64			5,42	3,92	187,35
5 5,16		21,50	0,29		6,32		6,02	1,25	1,72	6,02	6,88			2,87	123,10
4 3,39	10,42	14,32	2,60	20	5,99	3,13	6,51	31,50	0,52	5,47	4,43	28,91	17,97		215,63
4 12,42	3,36	19,80	3,69	20	9,06	4,03	10,74	>	0,67	14,43	9,40	0,67		4,03	135,91
6 2,44	0,60	26,83	4,27		13,41		14,02		3	16,46	1,22	>>		6,10	183,54
5 »	20	13,42	2,31	20	5,15				0,92	5,55	3,70			3,70	117,59
4.75	14,00	20,25	1,20		4,45	9,50	7,00	2,40	1,20		2,35	1,20		1,20	119,85
4,64	3-	18,82	0,77	2)	7,99	4,13	3,35	3,09	1,80	10	2,33	»	2,06		103,61
4 8,10		17,69	3,69		5,90		9,58	8,85	»	7,74	5,53	2)		3,69	134,53
2,11		27,79	1,51	1,51	9,38		3,32 6,63	9,64	0,30	2,72	> >	»		1,20	160,24
7,52 4,80	5,12		1,82	0.00	5,10	12,95	10,81		0,60	6,01	»	0,90		0,30	130,93
6,06		15,32	3,30	0,41	7,58	7,07		16,16	2,52	8,08	3,54		10,10		206,06
3,07		11,04	4,29	>	5,21	4,59		12,88	0,31	7,36	»	»		0,91	116,56
4,15	28,37	20	,07	20	6,91	5,54	7,96	9,69	35	7,96	1,04	0,69	2,08	0,69	149,13
1,71		14,88	0,73	33	4,15	2,93	8,78	4,63	0,49	5,85	2,93	3,42	8,29	4,39	124,64
6,12	14,98	14,98	5,50	>	8,26		7,03	1,53	0,61	6,12	6,12	0,31		2,75	124,16
4,98	4,98	20	2,99	19,40	9,45	7,96	14,43		0,50	3,48	>	>>		0,50	192,04
3,80		16,46	5,70	>	4,43	7,59	8,23	5,06	0,63	5,06	7,59	2,53	10,13		141,14
11,30		26,09	3,04	9,13	7,39	3,48	9,57		1,74	7,39	>>	20,44		3,48	176,96
10,73		22,60	0,77	20	9,20	6,13	6,51	0,77	0,38	4,98	»	6,51		2,30	122,22
7,11		15,02	0,40	>	11,07	7,11	8,30	3,56	"	8,30	5,14	»	2,77	2,37	120,55
3,16		19,30	6,64	>	5,06	3,16	8,54	9,82	0,32	5,06	2,05	0,38	4:43	0,95	93,74
1,96	8,80	-	_	17,03	2,35	3,33	4,31	8,42	0,38						
2,85	2,14	17	83	20	11,41	8,56		9,98	»	8,56	9,27	2,14		2,85	225,33
11,32		18,06	1,08	11,86		2,43	7,55		0,27	3,77	6,74	2,16		2,43	145,82
9,60		18,00	"	2	11,40		10,20	8,40	1,20	7,20	»	0,60		4,20	156,58
4,42		11,60	1,38	20	3,87	4,97	6,35	9,13	>>	5,80	0,28			0,83	135,91
4,51		11,46	3,80	»	15,94	6,94	6,60	1,74	>>		13,54	0,69		4,50 2,38	127,04
* 06		22,63	5,96	20	7,94	3,57	6,35	10,60	» • • • •	7,94	4,59	»	1,42		155,12
1,06	14,49		10,60	7,07	17,32	9,82	9,35		1,77	9,35	4,64	6,07		4,22	143,46
I,40 I,94	14,95	9,14	14,95	» »	2,34	4,42	8,86	3,73	0,56	7,76	1,39	»		2,22	126,87
1,94 »		11,52	2,30	»		15,38		1,54		14,60	6,90	>>	13,04		205,83
4,37	4,06			12,19		5,00	6,87		0,32	8,75	»	0,94		1,87	136,56
2,40		10,43	1,60	»	12,03	1,89	9,09	9,63	0,80	6,97	>>	5,08	»	3,74	106,08
	5,70		7,62	,	14,29		14,29		0,95	12,38	4,76		6,67	6,67	179,05
2,86															
2,86 2,69		13,44		2)		13,44	10,75	7,53	2	11,29	0,54	3,23		3,82	186,02

(Fortsættes.)

Margarine

Kr

8,8 3,4 9,3 5,8 9,7 0,6 9,5 10,3 2,4 13,1

2,7 13,0 22,3 16,1

				_	-		1 6		7		7	
Løbe-Nr.	Husfaderens Erhverv	Jordloddens Størrelse	Ant. Enheder pr. Familie	Aarlig Indt. pr. Enhed	Kød, Fjerkræ	Flæsk	Fisk, Klipfisk, Spegesild	Mælk, Fløde	Æg	Ost	Smør	Fedt
	王	Ĭ,	Ar	AH	1		E					
				Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr,
84	Daglejer	11/2 Skp.L.	285	337,01	6,36	4.00	204	13,71	0,49	0.40	15,18	0,49
8		1-/2 SKP.L.	4.70	197,63				29,27	1,84		0,67	3,68
86		21/2 Td.L.		305,26		39,19		27,36	1,35		31,42	0,34
8		2 /2 2 d.D.		320,66		27,23			3,29		14,55	0,94
88		3 Tdr. L.		336,99				16,26	6,91		37,40	4,47
	Haandværker			371,58				16,99	3,09		24,71	8,11
90	Hjulmager	2 Skp. L.	2.55	383,35	19,88	0,80	0,89	9,20	2,08	2,97	1,18	2
91		5 Tdr. L.		248,61		28,98		18,98			36,12	26,85
92		3 Tdr. L.		314,62		15,07		20,99	5,12		18,48	1,72
93	** 7	3 Tdr. L.		228,40		2,67		9,56	1,33	1,56	23,10	2,00
94		6 Tdr. L.		359,73		36,86	>>	8,53	7,51	2,39	16,04	>
95		I Td. L.		310,42		17,39		7,04	2,48	2,28	1,24	0,62
96		31/2 Td. L.	2,54	381,89	7,09	27,95	1,18	12,20	4,33	1,18	23,23	1,18
97		2 Tdr. L.	2,93	283,95		29,45	0,39	10,60	0,78	1,96	4,32	1,96
98		3 Tdr. L.		307,18	6,88	39,68	1,59	7,94	1,06	3,70	>>	2,65
99	Murer	41/2 Td. L.	2,54	184,46	5,07	11,29	0,23	8,76	4,84	1,62	7,60	1,15
100		»		380,53	21,78	3,63	0,99	8,58	5,62		11,55	70
IOI	Smed	>>		156,51	6,35	2,22	1,27	4,44	1,59		13,02	1,90
102		»	2,16	532,21	14,93		2,69	7,76	3,58	3,88	8,06	7,16
103	Skomager	11/2 Skp.L.	3,03	201,06		28,21	0,64	8,01	3,85		15,71	1,28
104		3 Skp. L.		210,63		23,43	0,27	7,36	2,72	3,81	1,36	1,67
105	Skrædder	>>			24,10	4,30	2,39	8,83	3,82		28,64	5,82
106	Snedker	»		350,42			3,39	7,11	3,23	2,42		1,97
107	Snedkerm,	»		193,35		26,05	0,49	7,91	2,69	2,36	7,41	1,01
108	Snedker Træskomand	31/2 Td. L.		248,42			4,38	3,37	3,36	3,36	7,03	>>
109	Træskomand	2 Skp. L.		303,98 256,54	18,15		»	5,04	5,54	3,53	1,01	»
III	_	3 Skp. L.		188,06				10,99	7,62		23,99	»
112	Tækkemand	3 5kp. 1.	2,00	100,00	13,00	43129	-,	10,99	1,02	-119	-3199	
112	m. m.	>>	4.00	148,62	7,82	9,12	0,65	5,86	2,93	1,63	4,56	5,54
113	Tømrer	»			25,34			18,15	6,16	3,77	19,86	3,77
114	Vejmand	3 Tdr. L.		281,06				10,75	2,87	4,66		>>
115	Amtsvejmand	»		145,22			0,34	5,21	2,69	0,84	0,17	3,87
116	Arbejdsmand	>>		283,46	6,39	22,93	1,88	5,64	3,01	3,00	0,38	2,63
117	_	41/2 Td. L.	2,20	248,36	4,72	34,73	0,61	15,54	2,41	2,99	25,18	0,61
118	-	»	1,80	240,58	2,56		2,56	5,86	4,76	1,47	7,69	1,47
119		»		265,06	1,93			11,81	3,61	0,96		3,86
120		11/2 Skp.L.	2,44	281,81	14,46		0,83	7,02	4,00	0,83		2,48
121		21/4 Td. L.	3,22	339,58	6,63	69,39	1.53	17,55	1,53	70	0,51	6,53
122	Brugsfore-								-			
	nings Uddeler	24		291,11				7,14	2,94		16,91	1,37
123	Daglejer	>>		150,96			1,39	3,79	1,79	0,93	» , Q	4,18
124	-	39		239,32			2,00	7,96	3,98	2,00	1,48	1,00
125		>>	3,03	215,00	5,52	23,22	>	8,66	3,54	2,36	"	1,57

Fedt (2,49)	.r. Margarine	Rugbrød	Hvedebrød	Brødkorn	il, Gryn, Ærter	Kartoffer, Grøns., Frugt	Sukker, irup m.m.	re		m. m.	Ø1	10 4	evin,	og	men
,49		Kr.	-	1	Mel,	Kar	Sirup m.	Andre	Te	Kaffe 1	Hvidt	Bajersk	Brændevin, Spirituosa	Røg- og Skraatobak	Tilsammen
		1	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
	7,8	7,83	5,38	>>	8,81	0.70	11.26	15,66	0,49	7,83	2,94	1,06	11,26	>>	135,60
		11,04			7,53	2,17		12,88	1,67	2,17	3,68	1,17	2,84		143,16
134	3	3		12,16	18,24	4,35	6,46	1,69	1,69	3,38	>>	8,12	7,43	3,38	180,74
,94	9,39	8,92		>>	15,49				>		15,02	>>	0,94		142,25
47		12,20		23,58			13,82		0,40		2)	>>	0,80		245,12
,II	3,86	11,58	1,54	2)	23,17	4,99	10,45	9,65	0,39	12,74	10,82	>>	>>	3,86	175,68
	12,76	9	80	>>	16,62	6,23	13,95	8,01	0,59	3,26	8,31	'n	3,56	5,04	125,22
85	3			9,21	2,78				>>	16,68	>	3,24	6,48	»	291,66
72	10,53	16,20							0,28	2,84	>	0,58			161,47
00											2,22	0,44			154,89
»															149,83
62															118,01
18															154,33
96															153,93
65												1			101,38
15		1													150,83
1											»				103,18
		1		2					»						204,48
				20	4,49	9,62	7,69	5,45	0,64	6,40	5,13	1,28	7,60	6,00	153,21
92	17,71	13,35	4,09	5,99	14,71	7,35	8,45	6,55	0,27	4,09	1,09	»	2,18	3,27	133,24
67	2,86	5,01	2,15	>>	21,48				1,67	6,44	3,58	5,01	1,67	4,06	158,95
32	16,48	22,13	3,55	>>	14,05				1,45		9,21	>>			172,86
97		5,90													116,71
II						A 1 May 4		0.40							130,98
											- 1	-			135,17
															154,77
	0,22	5,01	2,09	"	15,02	7,40	3,03	13,92	1,12	4193	3,02	1,33	3139	0,07	1/2,03
4	8,80	12,70	10,10	10,42	8,47	4,23	7,83	4,89	1,30	5,86	»	»	0,65	»	113,36
7	3,42		5,14	>>			11,30		1,04	9,59	14,04				219,18
1	9,32		2,51	7,17										6,45	145,16
7														»	77,98
3						4,90									133,08
I															172,45
7															137,35
6													1		129,75
8															190,82
3	-3,10	0,37	1,02	-0,31	- 3110	0,00	1103	- 0133	-,3.	7139			,,,,,	155	7-10-
7	2,74	7,77	0,46	2,00	16,00				0,46	8,69	0,92	1,37			123,42
8									0,93	6,04	0,46	»			130,14
0								4,98	2,00	7,96	3,48	»			141,79
7	16,15	15,35	1,58	>	16,54	3,95	7,86	3,54	0,39	0,69	1,58	»	2,37	1,57	122,44
	855 72 00 62 18 96 555 15 90 66 88 92 77 77 77 77 77 77 77	12,76 85 10,53 10,53 4,00 1,71 10,56 11,18 8,18 161 18,45 11,29 11,53 12,54 13,12 17,71 2,86 16,48 16,18 17,71 2,86 16,49 17 2,95 4,38 5,20 16,64 4,38 5,20 16,64 0,22 17,71 10,36 16,68 17,71 10,36 17,71 10,36 10,48 13,16	12,76 19,44 10,53 16,20 10,40 10,56 10,56 10,56 10,56 11,85 11,18 10,56 11,13 11,15 12,54 10,90 11,53 12,54 11,64 12,39 11,64 12,13 12,17 11,13 12,82 17,71 13,13 13,16 14,38 12,10 10,16 10,22 10,16 10,22 10,16 10,22 10,16 10,22 10,16 10,22 10,16 10,16 10,22 10,16 10	12,76 19,44 25,73 10,53 16,20 19,44 25,73 10,53 16,20 17,39 16,48 4,09 10,56 17,11 5,61 11,18 5,91 11,18 5,91 11,53 11,5	12,76	12,76	12,76	12,76	12,76	12,76	12,76	12,76	12,76	12,76	12,76

Maroarine

K

Løbe-Nr.	Husfaderens Erhverv	Jordloddens Størrelse	Ant. Enheder pr. Familie	Aarlig Indt. pr. Enned	Kød, Fjerkræ	Flæsk	Fisk, Klipfisk, Spegesild	Mælk, Fløde	Æg	Ost	Smør	Fedt
			Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
126	Daglejer	>	3,80	147,88	5,09	2,35	0,39					1,96
127		5 Tdr. L.	1,91	303,43	25,23		0,90					0,90
28		11/4 Td. L.	2,75	248,00	7,01	19,95	1,62	4,85	"	0,54		4,30
129	_	21/2 Skp.L.	3,85	140,09	5,61	16,83	0,99	9,57	1,98		3,30	
130	D 1:	>>	2,24	238,19	7,75	0,70	2,82	4,22	>>	1,41	14,79	1,41
131	Daglejer				40			- 60				5,88
	og Væver	2	3,23	246,44	10,53	4,02	0,93		1,24		>>	
132	Daglejer	>>	2,53	195,56	2,28	5,14		18,86	6,86	0,57	>>	4,57
133		2	2,68	204,80		1,88	0,46				11,28	0,46
134	_	"	3,07	156,48	3,01	23,33		8,39	4,76		39,52	3,33
135		, ,	2,10 3,73	372,38 235,39	12,35	0,82	4,12	6,04			22,78	
136		»	3,25	238,15	12,31		5,23	8,00			28,62	4,31
137		1/2 Td. L.	2,50	306,94	14,86			56,98			22,29	6,32
-		/2 Tu. D.	3,03	212,14		31,22	1,46	3,41	3,41	0,98		1,95
139		,	2,76	152,17		14,13		12,32	3,26	1,82	1,09	4,71
141	_		1,80	252,22		27,75	»	7,93	3,96	>>	8,92	0,99
142	_	21/2 Td. L.	1,80	361,11		38,89	>	16,67	2,22	2	21,67	2,99
143		2 Tdr. L.	2,60	296,44	15,29			12,34	1,76	2	6,17	25
144		61/2Td.L.	1,80	377,86		45,12		46,95	7,93		15,85	29-
145		11/2 Skp.L.	1,80	196,73	21,71			14,73	1193		14,72	1,55
146		. /g oup.m.	3,62	157,46	4,97	4,14	1,93	3,31	1,66	1,93	>>	3,86
147	_	>	2,18	229,35		18,65	1,33	5,33	1,33		10,66	4,00
148	Forkarl	>>	2,61	197,70	25,57	9,26	0,74	9,26	1,48	1,11	0,74	1,11
149	Gartner	3/4 Td. L.	2,46	288,08	21,79	8,94		10,61	0,56	4,47	5,59	2,23
150		79	3,66	194,21		16,53	0,68	5,21	1,58	0,91	1,36	1,58
151	Husmand	5 Tdr. L.	4,06	210,92		15,02	20	37,68	2,22	0,99	2,46	0,74
152	Jordarbejder	21/2 Td. L.	1,80	306,75		30,39	1,15	27,31	» I	»	13,85	2
153	Jordbruger	5 Tdr. L.	2,62	275,96	12,60			11,45	»	1,15	1,15	0,38
154	Karetmager	>	1,80	267,77	16,39	5,00	3,61	9,44	»	3,06	5,83	1,67
155	Kludesamler	79	4,16	354,09	7,69	8,65	1,20	6,97	5,77	3,61	3,13	6,73
156	Skomager	»	2,85	246,66	18,95	1,05	2,46	11,93	5,26	1,05	23,16	1,05
157	_	4 Tdr. L.	1,80	538,33	13,33	14,44	0,56	23,89	6,11	5,00	29,44	3,33
158		>>	3,03	198,02	15,80	8,91	1,98	4,65	1,98	2,31	4,95	2,64
159	_	»	5,08	190,91	4,49	13,03	1,50	10,26	1,71	0,64	>>	5,77
160	Skrædder	>>		248,53	8,16	9,52	1,36	8,16	5,10	2,04	1,70	2,38
161		2 Skp. L.		185,34	7,28	8,44	0,50	8,61	1,82	1,16	9,77	12,25
162	Smed	>	3,06	340,72	8,55			15,01	5,77	1,85	0,93	4,16
163		1/2 Td. L.		264,30	3,12			18,92	2,67	1,78	8,23	5,34
164		>>	2,52	151,19	3,57		>>	15,48	1,59	>>	2,38	29
165	G	>>		250,57	12,15	7,73	1,10		>>		11,33	2,21
166	Snedker	>>	4,38	143,17	14,14	1,99	1,74	3,97	0,99	0,25	0,99	1,49
167	-	11/ TO 1	4,91	172,14	4,74		1,18	9,98	1,69		15,06	3,89
168	Tamalar	41/2 Td. L.		385,19	7,55			13,20	4,31	1,35	6,74	0,54
109	Træskomand	"	2,34	353,85	14,53	10,07	1,71	14,96	2,14	2,14	21,37	4,70

igino	Fedt	Margarine	Rugbrød	Hvedebrød	Brødkorn	Mel, Gryn, Ærter	Kartoffer, Grøns., Frugt	Sukker, Sirup m.m.	Andre Kolonialvarer	Te	Kaffe m. m.	Hvidt Øl	Bajersk Øl	Brændevin, Spirituosa	Røg- og Skraatobak	Tilsammen
	-	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
r.	Kr.				121.											
	1,96		18,39		>>	14,08		16,04	5,48			2,35	0,78	6,26	2,74	
41	0,90	17,11			>>	26,13			24,32		11,72	0,90	1,80	0,90		
62	4,30		20,49	7,55	»	21,62		17,25	3,77		10,24	1,08	>>	»		154,78
30	0,33		16,50		»	4,63	4,29				3,63	3,30	2,11	0,33	0,33	
79	1,41	4,93	23,94	4,22	»	3,53	3,52	9,00	15,49	0,70	0,45	2,02	2,11	7,04	12,07	132,30
,	5,88	17,65	12,69	4,95	>>	24,15	3,72	5,26	1,86	>>	4,01	3,72	>>	>>	2,17	
	4,57	22,85	11,43	4,57	>>	17,14	6,86	12,57	5,14		10,87	0,57	>>	>>	4,00	
	0,46	17,43	14,23	1,83	>>	9,17	2,75	7,34	1,83			8,26	>>	4,13	8,72	
28	12,78	0,75	23,94	1,88	D	9,02	3,76		3,01	1,50		0,38	>>	1,13	0,38	
52	3,33	. 39	18,57	4,29	>>	16,19	4,28	5,71	3,82	0,48	10,00	5,24	>>	>>	6,19	
78	11,53	3)	11,80		>>	14,00		7,14	3,29		7,96	4,94	0,55	>>	7,69	
62	4,31	4,92		3,08	>>	14,77	5,54	12,31	3,69		9,23	0,30	>>	0,30	2,15	
29	6,32		11,89	0,74	20	24,15	3,97	7,80		1,12		2,60	20	2,60	1,49	
39	1,95		14,63	0,49	>>	18,54			12,68			"	0,49	4,39	4,39	
09	4,71	21,08	15,12	1,09	>>	16,67	4,35	6,52		1.0		6,52	>>	3,99	3,62	
92	0,99	>	5,95	1,98		19,81	8,91		12,88	>>	6,94	4,96	0,99	14,87		146,67
67	70	8,32	>>	»	46,67		7,22		10,56			75	»	1,67		201,11
17	>>	2,20	1,76	0,44		13,22	8,81	6,17	6,61	0,88		>>	20	>>		129,52
85	29	4,88	>>	>>		14,63	3,66		12,80		3,66	>>	2)	3,66	1,83	
72	1,55	10,08		4,65	>>	19,38		17,83	7,75		11,62	9,30	>>	11,62	6,98	
,	3,86	13,81		9,13	>>	9,39	5,25		5,26	»	8,02	11,60	>>	»	3,59	
66	4,00	21,31		2,66	>>	21,31		14,65	4,00		19,98	5,33	>>	1,33	»	179,82
74	1,11	12,60		2,59	>>	27,42		14,82	8,53	0,74	4,08	0,37	>>	0,37	3,72	
59	2,23	11,17		1,12			10,06		8,38			2,79	2,79	2,79	6,70	
36	1,58		14,49	9,06		8,60			4,53		8,83	4,08	>>	>>	5,43	
46	0,74	10,59		1,23	»	12,56		4,44	3,94			0,25	0,25	>>	2,60	103,94
85	2)	3	»	>	12,32				7,69		9,22	0,76	5,38	6,49	2,29	
15	0,38	15,27		0,38		17,94		10,30	4,96 8,61	0,76		1,94	1,15 >>	3,61	2,29 »	127,78
83	1,67		11,94	1,11	>>	15,56		10,83		0,48		6,73	0,24	3,01 »	5,05	
13	6,73	9,82	24,52 6,67	1,20	» »	9,47		11,23	6,97 7,71		11,58	3,86	1,42	1,05	2,46	
16	1,05		13,33	5,56		11,67		13,33		2,79		3,33	>>	3,33	8,89	
44	3,33	11,22))	18,81	1,33				1 4	4,95	>>	>>	2,32	
95	2,64		14,10	1,28			5,98		1	»	11,32	2,78	>>	>>	3,21	
0	5,77		10,20	2,38	313°	14,20			11,90			2,73	»	>>	3,07	
70	2,38		13,24		»	8,94	5,80					1,32	>>	0,33	»	116,72
77	12,25		16,63	3,93	»	12,93	2,77		10,39			2,77	0,69	3,46	2,54	
93	4,16		13,80	2,00		32,49	7,34	8,46	7,35	0,89		0,22	»	0,22	0,89	
23	5,34	3,57		12,70	»	4,37	8,33	5,16				>	>>	0,40	0,40	
38	201	4,14))	>>	18,78			12,71	0,83		>	>> -	1,66	0,28	96,68
33	2,21		21,00	1,49	»	10,67	3,97	5,46				>	0,25	1,24	1,24	93,30
99	1,49		11,51	0,17	»	8,97	5,58		28,26		40.0	5,58	»	0,51	0,17	
06	3,89	17,52			13,21			11,32		7)	6,20	2,70	0,27	1,08	1,88	
74	0,54		11,11	8,97	»	6,84			20,51	0,43		6,41	1,70			173,08
37	4,70	1,		.,,				, , ,							(Forts	sættes.)

(Fortsættes.)

Løbe-Nr.	Husfaderens Erhverv	Jordloddens Størrelse	Ant. Enheder pr. Familie		Kød, Fjerkræ	Flæsk	Fisk, Klipfisk Spegesild	Mælk, Fløde	Æg	Ost	Smør	Fedt
			Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
170	Træskomand	»	2,13	184,97	5,63	14,55	1,41	2,82	0,94	3,76	0,47	2,35
171 172	Tømrer og	0		288,02		32,23	3,01	7,83	3,01	2,41	17,47	8,43
,,~	Murer	>>	1,80	518,89	32,51	23,15		19,21			43,35	1,48
73	Urmager	>>		241,36	23,39		1,69				18,31	2,37
74	Daglejer	>>		200,27	31,17			30,59	>>		31,76	0,59
75		>>		219,22		27,86		18,84			13,71	0,88
76	-	»		200,43		14,03	3,51	7,46	2,19	1,75		2,63
77	Gaardbestyr.	11 70 1 7		299,04	9,97	5,54	7,20	7,76		I,II	1,11	>>
78	Gartner	1/4 Td. L.		464,38		2,28		30,14	2	1,83	2,74	0,91
79	Haandværker	5'/2 Id. L.		640,25		27,30		19,64			10,97	>
80	17	all Tar		187,90		6,05		12,10		2,55	8,28	3,68
82	Husmand	21/2 Td. L. 8 Td. L.		227,68		10,00					15,21	0,99
83	Sandmand	5 Skp. Hk.		258,39 487,19	4,30	34,72 8,59	>	16,41		3,52	0,39	0,78
84	Skomager	5 Skp. IIk.		212,68	16,90			24,50		3,39	0,85	3,39
85	Skomager	» I		276,63	16,09			13,79	3,07	2,30	0,38	0,77
86	Tømrer	1/2 Td. L.		220,22	3,64	9.54	3,18	7,73	4,09		26,82	6,36
87	Daglejer	to Tdr. L.		225,70	1,72	8,62	1,72	5,75	1,15	1,15	5,75	1,15
88	Dagrojoi	4 Tdr. L.		231,59	9,06	8,19		37,13	3,22		18,72	"
89		3		285,05	14,35	7,52	3,42		4,10	4,10	0,68	0,68
90		1/2 Td. L.	2 14	297,34	20,32	4,62	8,01	5,54	4,01	3,69	»	4,93
91	Gaardskarl	/2 14. 15.		397,35	37,40	1,59		13,53	2,65		23,87	2,12
92	Husflidsarb.	5 Tdr. L.		275,23	9,97	6,65		23,02		0,60	5,14	1,81
		3 2	313-	-131-3	2191	-1-3	-11	-3,	-1	-1	3	-,
93	Skrædder	5 Tdr. L.	2,33	343,43	4,78	7,58	0,80	24,73	4,78	0,42	1,59	4,29
94	Husmand	13 Tdr. L.		328,16	3,69				2,84	1,99	0,57	0,57
95	_	3	2,40	278,33	6,25	11,88	1,25	6,56	5,94	1,56	18,75	2,19
96	Lærer	25 Tdr. L.		515,59	28,85	24,52	1,44	41,25	1,92	0,72	14,90	1,20
97	Murer m. m.	>	2,33		17,80		0,52	11,52	2,62	2,09	12,04	4,19
98	***	2	3,05	380,16	31,46	23,97	2,25	10,11	5,99	1,51	11,99	0,37
99	Skolelærer	2	2.02	241,59	3,96	8,42	1,40	5,45	2,97	0,50	5,45	>
99	Skrædder	4 Tdr. L.		352,91		13.10		25,20		1,79	4,56	>
OI		2 Tdr. L.		370,58				37,29				0,56

Anm. Totaludgisten er for de allersleste Budgetter paa det nærmeste lig forskellige Fødevarer for en Arbejdersamilie paa Landet vil, beregnet paa Grundlag som sindes opsørte i Tabel 5 a i Statist. Meddelelser 4. R., 11. Bd, Heste II Beregninger kunde kun med Sikkerhed forventes at give samme Resultat, hvis

af ove (Side 4 samtlig

Indtæg

Kr. 17,37 3.92 6,90 12,20 10,61 2,63 27,71 9,13 8,93 8,92 5,64 1,98 9,77 13,23 11,11 8,05 21,19 25,86 3,32 5,58 15,88 0,30 15,14 3.14 5199 7,42 6,15 4,24

Margarine	Rugbrød	Hvedebrød	Brødkorn	Mel, Gryn, Ærter	Kartoffer, Grøns., Frugi	Sukker, Sirup m. m.	Andre Kolonialvarer	Te	Kaffe m. m.	Hvidt Øl	Bajersk Ø1	Brændevin, Spirituosa	Røg- og Skraatobak	Tilsammen
Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
17.37	7,51	12,20	>>	10,33	3,76	11,27	5,16	0,47	7,98	3,29	>>	0,94	5,16	117,3
3.92	17,77	5,42	39	10,54	6,32	12,65	12,05	1,20	11,45	9,04	1,82	7,83	0,60	184,6
	2,46	7,88					25,62		23,15	4,93	3,45	13,30		
12,20	14,93	0,34		22,37		15,59		1,69		2,37	>>	0,35	9,15	
	22,94	1,18		17,06		7,65	7,65	1,18		3	0,59	1,18	3,52	177,6
10,61	15,48			15,48			29,18	>>	4,86	22	»	>>	5,32	210,4
2,63	10,53	2,19	10,96	10,09	4,83	7,89	3,51	0,88	4,39	3,51	>>	72	3,51	112,7
27,71	6,10	1,66	11,08	26,04	11,58	16,12	21,06	0,55	6,65	>>	>>	3,32	4,99	171,7
9,13	14,61	9,13	16,44	10,05	4,57	15,98	5,94	2,28	11,42	3,65	0,91	5,94	3,65	178,5
8,93	»	>>	25,00	16,58	8,16	3,83	2,04	0,26	2,04	2)	29	1,53	2,80	137,2
	10,51	1,27	>>	8,28	3,18	9,55	5,42	0,96	5,10	20	79	2	3,18	107,6
5.64	19,61	2,45	4,90	9,32	8,72	5,64	2,70	0,25	4,66	1,23	>>	1,96	2,45	126,7
1,98	0,99			14,22		3,64	1,32	0,66	3,64	»	>>	>	1,65	181,5
9.77	3,91		50,39		10,55	4,69	7,81	2)	2,34	"	7,80	0,39	3,13	142,1
	13,80))	10,43	»		17,75	1,97		>	>>	»	1,97	158,0
	14,94	4,22	2)	5,36		14,94	6,90	2,30	9,58	3,83	22.	>	1,15	139,4
	12,73		>>	10,91		13,18	6,36	1,82	8,18	»	20	6,36	3,64	143,6
	1,72		36,78		6,32		10,35))	2,87	»	2,87	1,15	3104	120,1
	17,84	>>	28,95	13,74		5,85	4,09	20	3,80	0,29	» »	" " "	1,75	169,50
	15,72	0.00							21,87	0,68	8,89	2,05	4,78	183,18
1,19	151/2	9,00	»	25,97	0,22	14,35	10,94	2)	21,0/	0,00	0,09	2,03	41/0	
25,86	36,	33	>>	16,63	9,24	18,47	9,85	0,62	5,54	2	0,62	7,39	7,39	189,00
-	7,84	3,71	>>	19,36	3,72	10,34	3,45	>>	9,02	0,80	3,18	0,53	20	150,1
3,32	22,05	3,63	>>	6,65	9,30		25,98	1,22	7,85	»	>>	0,30	20	138,6
5,58	3,99	3,59	2)	9,98	9,97	7,58	8,78	>>	8,78	>>	>	2,01	2,01	111,24
5,88	1,42	»		45,50	5,67		14,75	»	6,51	»	20	1,41	1,99	167,8
0,30	7,50	>>	10,00		9,69	6,56	6,88	0,30	1,88	2,19	>>	2,50	3,44	130,00
5.14	2	»			10,10		11,30	1,20	4,33	0,24	>>	0,96	1,92	225,7
	12,57	1,05	»	14,14		14,66		1,05	4,72	0,52	0,52	0,52	2,62	130,8
5,99	7,49	»		24,72		10,86		0,75	5,24	0,37	1,87	8,24	1,13	177,5
	-	27	>>	19,30	7.01	10,40	9,40	0,50	3,96	1,98	4,95	4,45	5,45	117,3
7,42	13,	T. C						0,20	5,16	1,90	4193			150,70
	16,47	»		17,46		16,47	9,51		12,99	»	20			194,35
4,24	24,29	0,50	"	16,10	7,91	15,55	2,27	1,09	12,99	"	"	1,09	3139	19413

Indtægten (jfr. Tabellens 5te Kolonne). — Den gennemsnitlige aarlige Udgift til de af ovennævnte Enhedstal, ikke nøjagtigt stemme overens med de Gennemsnitstal, (Side 40-41), og som ere udfundne paa Grundlag af Familiebudgetterne. Disse to samtlige Familier havde samme Antal Enheder.

Kr. 2,35 8,43 1,48 2,37 0,59 0,88 2,63 0,91 4,14 3,68 0,99 0,78 3,39 0,77 6,36 1,15 0,68 4,93 2,12 4 1,81 9 4,29 0,57 2,19 1,20 4,19 9 0,37 2 6 0,56

este lig rundlag

lefte II t, hvis

Skatterne i Danmark 1870-1900.

En statistisk Undersøgelse.

Af

Michael Koefoed.

Fra Statens Statistiske Bureau er der i April d. A. udsendt et Tabelværk (Femte Række, Litra E. Nr. 1), der i Tekst og Tabeller behandler Kommune- og Havneregnskaber i Femaaret 1895—99.

I et særligt Afsnit i Indledningen til Tabelværket bliver der givet Oplysning om Skattepaaligningen i de forskellige Hovedgrupper af Kommuner (1. København, 2. Provinskøbstæder, 3. Frederiksberg, 4. Handelspladserne uden Frederiksberg og 5. Landkommunerne) i alle fem Aar, og til Sammenligning er anført de tilsvarende aarlige Gennemsnitsbeløb for Femaaret 1890—94.

Paa Beskatningsomraadet byder det indsendte Regnskabsmateriale Fordele, som friste til en Sammenligning baade indenfor selve de behandlede Aar og for Femaaret med tidligere tilsvarende Perioder; dels kan man nemlig være sikker paa, at Skattetallene opføres med Nøjagtighed i alle Landets Kom-

muner, dels er Materialet paa dette Omraade temmelig homogent. Grundlaget for Skattepaaligningen er nemlig givet, og detaillerede Oplysninger foreligge om de Beløb, hver enkelt Skat har indbragt i de enkelte Aar. Naar man holder sig til de absolute Skattebeløb, spiller den forskellige Praksis, de enkelte Kommuner iøvrigt anvende, f. Eks. ved Ansættelsen til Formue- og Lejlighedsskat, eller ved Fordelingen af Skattebeløbet mellem Skatter paa faste Ejendomme og personlige Skatter, ingen Rolle. Der bliver derfor her ikke Tale om den Omformning af de meddelte Data til Brug for de fælles Oversigter, som Bureauet anfører at have maattet foretage paa andre Indtægts- og navnlig Udgifts-Omraader, paa Grund af den betydelige Forskel fra Kommune til Kommune baade i de Formaal, Kommunerne paatage sig, og i de Virksomheder, de underlægge sig. Til det hele Skattemateriale knytter sig dernæst ogsaa den Interesse, at det er herigennem, at saavel Kommuner som Stat faar deres væsentligste Midler til Fyldestgørelse af de offentlige Formaal. Ved en Undersøgelse af Kommunernes finansielle Forhold maa man dog ikke lade ude af Betragtning, at Indtægten af forskellige kommunale Virksomheder (f. Eks. Gas- og Elektricitetsværker) har været af stigende Betydning i den nyere Tid, og at Kommunerne ogsaa i det sidste Tiaar har haft betydelige Indtægter ved Laan (i Tiaaret 1890-99 steg Kommunegælden fra 77,4 til 134,5 Mill. Kr. eller med 57,1 Mill. Kr.), men Forrentningen og Afbetalingen af disse bliver jo ogsaa for en stor Dels Vedkommende at afholde af de indkomne Skattebeløb, og samler man samtlige Kommuners Indtægter i det sidste Femaar — bortset fra Overskud ved Aarets Begyndelse, men hvor der dog alligevel figurerer en Del Versursummer —, udgør Skattebeløbet alligevel ikke lidet over Halvdelen af det hele Indtægtsbeløb.

Vil man imidlertid danne sig en Oversigt over det Skattebeløb, Landets Borgere have udredet i Aarhundredets sidste 30 Aar, — her omhandles kun de Beløb, der i Regnskaberne opføres som egentlige Skatter, ikke de mangfoldige Afgifter og Byrder, Borgerne under forskellige Navne iøvrigt have at udrede til offentlige Formaal —, maa man naturligvis først og fremmest fæste Opmærksomheden paa Statsskatterne.

Af de Oversigter, der paa Grundlag af de aarlige Statsregnskaber ere givne dels i de »Statistiske Sammendrag«, dels i »Statistisk Aarbog«, er omstaaende tabellariske Oversigt udarbejdet. (Tabel 1, Side 373).

De givne Tal ere for saa vidt ikke ensartede fra Aar til Aar, som der i Løbet af de 30 Aar er foretaget Forandringer i selve Skattelovgivningen. I nedenstaaende Omtale af Tabellen skal de væsentligste af disse efterhaanden blive nævnte. Forinden jeg gaar over til en nærmere Redegørelse for selve de Kendsgerninger, der kan udledes af Tabellen, skal dog først angives Statsskatterne dels for det første Aar i det her betragtede Tidsrum (Finansaaret 18⁷⁰/₇₁) dels for det sidste Finansaar, for hvilket der er aflagt Statsregnskab, nemlig 19⁰⁰/₀₁; dette Aar er ikke medtaget i Tabellen, da Oplysninger om Kom-

Tabel 1. Statsskatternes gennemsnitlige aarlige Beløb.

	1870/71-74/75	1875/76-79/80	$18^{71}-74/75$ $18^{75}/76-79/80$ $18^{89}/_{81}-84/85$ $18^{85}/_{86}-89/90$	1885/86-89/90	1890/91-94/95	1899/1900
Dirakte Skatter.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Gammelskat	4,355,819	4,792,166	5,003,660	5,002,881	5,002,787	5,003,744
Land- og Ligningsskat	1,716,602	1,717,271	1,718,023	1,716,584	1,716,307	1,714,210
Ligningsskat af Købstæderne	215,526	215,296	215,124	215,058	215,022	214,842
Bygningsafgift	1,756,035	1,999,088	2,254,427	2,601,140	2,862,519	3,474,322
Rangskat	74,880	57,614	57,726	611,95	904'95	29,700
Indkomstskat') (overordenti, Skat)	799,719*)	1	1			
I alt	8,918,581	8,781,435	9,248,960	9,591,782	9,853,341	10,466,818
Stempelpapirsintrader	2,010,003	2,369,144	2,759,828	2,581,802	2,645,894	3,730,624
Afgift af Arv	701,776	986,746	1,179,365	1,204,347	1,443,186	1,293,204
Afgift af overdragne Ejendomme	534,104	620,534	761,717	655,448	664,743	985,883
Sportler m, v. 2).	1,669,140	1,890,755	1,991,402	2,035,186	2,006,053	2,356,718
Indigrseistoid, Stempelargitt at Spille- kort Rosenkkerafoiff m. m.	115 500 514	101 961 01	23 477 402	24.086.240	216 969 26	20.707.624
Brandevinsbrandingsafoift	2 445 027	2 280 486	2074 676	2617817	2864.846	3.045,056
Ølskat ³)	120164416	313091400	1014161-	110111017	2,300,0653)	5,184,183
Skibsafgift m. v.	657,687	789,263	925,143	608,716	926,707	
Forskellige Indtægter, inkl. Pakhus- leje, Kendelser af Handelsrejsende,						,
med Fradrag af Toldgodtgørelser Konsulatafgift*)	125,038	100,701	206,477	204,679	35,4594)	223,924
I alt.	24,845,289	20,340,123	33,532,101	25.202.427	38,800,340	47,737,172
Samtlige Statsskatter:	6-16-11	20000	200000	2010-100	101-1-10	
absolut Beløb	33,763,870 18 Kr. 45 Ø.	33,763,870 38,130,558 18 Kr. 45 Ø. 19 Kr. 83 Ø.	42,781,061 21 Kr. 16 Ø.	44,795,219 21 Kr. 09 Ø.	48,653,681 21 Kr. 97 Ø.	58,203,990 24 Kr. 91 Ø.

) Kun for Aarene 1879/71 (1.335,928 Kr.) og 1871/72 (2,662,668 Kr.). *) Herunder Patentafgifter (L. 134, 1894), Varemærkeafgift (L. 11/4, 1890) og Afgift af Væddeløbsspil (L. 39/3, 1895). *) Første Gang i Finansaaret 1894/92 (177,297 Kr.).

muneskatterne endnu ikke foreligge længere end til 1899 inkl. (Se Tabel 2, Side 375).

I de 30 Aar ere Statsskatterne stegne fra 31,1 til 62,1 Mill. Kr.; de ere altsaa paa det nærmeste blevne fordoblede, samtidig med at Befolkningen kun er steget med c. 36 pCt.; Statsskatterne ere altsaa komne til at udgøre et større Beløb pr. Individ nu end for 30 Aar siden (henholdsvis c. 171/2 og 251/2 Kr. pr. Individ). Desværre foreligger der ikke sikre Data til Oplysning om Størrelsen af Befolkningens samlede Indkomst, og det er derfor ikke muligt nøjagtigt at angive selve Skattetrykket, og man kan heller ikke hverken nøjagtigt eller tilnærmelsesvis opgøre, hvor stor en Del af Statsskatterne, Bybefolkningen og Landbefolkningen udreder. Om de direkte Skatter kunde det vel nok opgives ret tilforladeligt, men det er den mindste Del, og ved de indirekte Afgifter -- som er Hovedbyrden -- svigter enhver nøjagtig Angivelse; man ved herom kun, at det flere Gange talmæssig er paavist, at de to største af disse Afgifter - Told- og Ølskat - hvile i betydelig højere Grad paa Byboerne end paa Landboerne.

De direkte Skattebeløb ere i Løbet af de 30 Aar stegne fra 8,9 i det første til 10,5 Mill. Kr. gsntl. i det sidste Femaar. Stigningen falder for den væsentligste Del paa Bygningsafgiften, idet Hartkornsskatterne (Gammel-, Land- og Ligningsskat) stadig ere blevne opkrævede efter de samme Satser (bortset fra en lille Forhøjelse i Landskatten paa Bornholm, jfr. L. 12. Februar 1872); de Forandringer, der ere indtraadte, skyldes altsaa de ubetydelige Ændringer i selve Skattegrundlaget, ved Inddæmninger, Fraskylning, Jords Overgang til for-

Tabel 2.

	Finansaaret 18 ⁷⁰ / ₇₁	Finansaare 1900/01
	Kr.	Kr.
Direkte Skatter:		
GammelskatLand- og Ligningsskat	4,356,798 1,715,749	5,002,237 1,710,942
Ligningsskat af { København Købstæderne	105,316	105,315
Bygningsafgift af $\left\{ egin{array}{ll} \mbox{Landbygninger} & \mbox{København} & \mbox{Købstæder} & \end{array} \right.$	411,112 634,958 638,029	1,113,771 1,466,693 1,329,268
Rangskat Indkomstskat (L. 2. Juli 1870)	85,883 1,335,928	60,324
I alt	9,394,049	10,897,895
Indirekte Afgifter:		
Stempelpapirsintrader	1,452,718	3,763,855
(I pCt	265,392	530,850
A nCt	287,448	571,388
Afgift af Arv 7 pCt falden inden 1/4 1862	118,914	467,583
m. v	21,246	
Afgift af overdragne Ejendomme	373,670	935,448
Retssportler	1,213,042	2,348,671
Departementssportler	176,200	117,111
Afgift ifølge Patentlov (13. April 1894) Varemærkelov (11. April 1890). Lov om Væddeløbsspil (30. Marts	_	113,142
1895)ndførselstold inkl. Stempelafgift af	-	33,981
Spillekort	13,776,648	31,000,476
Roesukker		1,744,630
akhusleje	31,868	169,915
kibsafgift og Skibsmaalingsgebyr	599,278	6,204
onsulatafgift		290,769
rændevinsbrændingsafgift	3,319,890	2,931,029
lskatendelser af Handelsrejsende	59,336	6,214,014
orskellige Indtægter med Fradrag af Toldgodtgørelser	11,470	÷ 233,279
I alt	21,707,120	51,188,067
Samtlige Statsskatter	31,101,169	62,085,962

skellige offentlige Formaal o. dsl. Naar Tabellen dog viser, at Hartkornsskatten har indbragt Staten et betydeligt mindre Beløb i Begyndelsen af Perioden (indtil 1876), hænger dette sammen med, at det ved Afgørelsen af Tolvmillionsagen i 1838 fastsloges, at Skatteyderne skulde have Ret til at bringe til Afdrag 2/6 af Bankhæftelsesrenter af Jorder og Tiender ved Erlæggelsen af deres Gammelskat. Da dette Forhold bortfaldt, steg altsaa Statens Indtægt af Skatten, som har indbragt sit fulde Beløb fra og med Finansaaret 18⁷⁷/₇₈. Ligningsskatten af Byerne indbringer Aar efter Aar omtr. samme Beløb, og Rangskatten er heller ikke store Forandringer underkastet; naar den er en Del mindre i de senere Femaar end i det første, skyldes dette Loven af 26. Marts 1870. som dels bestemte, at Embedsmænd ikke kunde erholde anden Titel og Rang end den, Embedet medfører, dels ophævede Skatten af Embedsrang. Derimod har Bygningsafgiften været i stadig Stigen som Følge at en Forøgelse i Skatteobjekterne (de smaa Forandringer m. H. t. Fritagelsen for smaa Ejendomme og forskellige Bygninger med offentlige Formaal i 1870'erne har ikke øvet nogen kendelig Indflydelse paa Skatteprovenuet). Denne Stigning har navnlig været stor i den sidste Halvdel af 1890'erne og vidner om den stærke Nybygning i disse Aar; den falder saavel paa Bygninger paa Landet - herunder Frederiksberg — som paa Byerne, mest paa Landet, hvor Bygningsafgiften steg til henimod det 3-dobbelte, mindst i Provinsbyerne, hvor den blev godt fordoblet, medens København indtog en Mellemstilling.

I det første Femaar opføres dernæst under de

direkte Skatter Indtægten af den eneste Indkomstskat, Staten har opkrævet i de sidste 30 Aar, udskrevet paa Grundlag af Lov 2. Juli 1870. Den indbragte ialt op imod 4 Mill. Kr. i den betragtede Periodes 2 første Finansaar; heraf faldt paa København c. 823,000 Kr., paa Købstæderne 642,000 Kr. og paa Landdistrikterne inkl. Handelspl. 2,532,000 Kr.

I det store og hele har Stigningen i det direkte Skattebeløb altsaa ikke været særdeles betydelig fra Gennemsnittet af det første til Gennemsnittet af det sidste af de her betragtede Femaar (Forøgelsen ved Indkomstskatten overstiger ikke meget Formindskelsen ved Gammelskatgodtgørelsen i det første Femaar); i alt udgjorde Stigningen kun 17,3 pCt. - svarede altsaa langt fra til den samtidige Befolkningstilvækst -, medens det samlede Skattebeløb til Staten i samme Tidsrum i alt tiltog med godt 72 pCt. De direkte Skatter ere altsaa komne til at udgøre en stadig mindre Andel af det samlede Skattebeløb; i 1870/71 udgjorde de henved en Tredjedel, men i 1900/01 godt en Sjettedel, og pr. Individ udgjorde de i 1870/71: 51/4 Kr., i 1900/01: 41/2 Kr., medens de indirekte Afgifter androg henholdsvis 121/4 og 21 Kr.

De indirekte Afgitter udgøre saaledes en stigende Andel af det samlede Skattebeløb, i $18^{70}/_{71}$ indkom de med 21,7 Mill. Kr., i $19^{00}/_{01}$ med 51,2 Mill. Kr., og de ere altsaa langt mere end fordoblede i Perioden (de steg med 136 pCt.). Her maa selvfølgelig alene Tilvæksten i Befolkningstallet medføre en stærk Stigning i Skattebeløbet, da langt den væsentligste Del indkommer

gennem Forbrugsskatter; men dels er Indtægten vokset langt stærkere end Befolkningen, dels er der kommet nye Skatter til, der, som det skal ses, ved deres Merindtægt mere end opveje Nedgangen ved de i Perioden ophævede eller nedsatte Afgifter.

En Betragtning af de enkelte Skatter viser, at Stempelpapirsindtægten er stegen fra c. 11/9 til 33/4 Mill. Kr.; dette er en naturlig Følge af den i Perioden stærkt forøgede Omsætning, som ogsaa har givet sig Udtryk i en større Brug af Dokumenter o. l.; af væsentligere Forandringer skal anføres, at en Lov af 25. Marts 1872 inddrog udenlandske Obligationer og Pengeeffekter under Stempelskatten, og dette gav navnlig i de første Aar en ret betydelig Indtægt, ligesom Lotteriets fra Tid til anden stedfundne Udvidelser ogsaa have ført til Stigning i Stempelafgiften (Stempelafgiften af Lotterisedler er steget fra 188,000 Kr. til 554,000 Kr.). Ligesom for Bygningsafgiften viser der sig navnlig en stærk Stigning i Stempelafgiften i den anden Halvdel af 1890'erne; dette hænger sammen med det stærke Opsving, der fandt Sted i Handel og Vandel i dette Tidsrum; de daarlige Tider i Decenniets Slutning medførte atter en ret betydelig Nedgang i Stempelpapirsintraderne.

Stigningen i Arveafgiften — som gennem hele Perioden har været opkrævet med de samme Satser — er et godt Kendetegn paa Befolkningens stigende Velstand, saa meget mere som Dødeligheden i den nyeste Tid er mindre end tidligere. Som rimeligt er, kan Tilfældigheder bevirke, at denne Skats Indtægt svinger ret betydeligt fra

Aar til Aar, og selv ved Betragtningen af et Femaar kan Tilfældigheder spille med ind (saaledes trækker et eksceptionelt lavt Skatteudbytte i 1899/1900 Gennemsnittet for hele Femaaret ned, uagtet forøvrigt intet af de sidste fem Aars Arveafgift naaede Beløbene fra de sidste tre Aar af det forudgaaende Femaar). I det første Femaar udgjorde Arveafgiften gsntl. 701,776 Kr. aarlig, i det sidste 1,293,204 Kr., altsaa en Stigning paa godt 84 pCt.; højest naaede den i Femaaret 1890/91—94/95 med 1,443,186 Kr. gsntl. I de to Yderaar 1870/71 og 1900/01 udgjorde Arveafgiften henholdsvis 693,000 og 1,581,000 Kr.

Indtægten af Afgiften ved Overdragelse af faste Ejendomme i By og paa Land har ligeledes været stigende; denne Afgift er ogsaa et ganske godt Barometer, følsomt over for gode og daarlige Tider. Derfor træffe vi en Opgang i Skatteprovenuet i Aarene omkring 1870'ernes Midte, derefter Nedgang, i Begyndelsen af 1880'erne atter Opgang, Stilstand fra midt i 1880'erne til midt i 1890'erne, og en overordentlig stærk Opgang i Decenniets sidste Femaar, som atter er afløst af Fald i de sidste Aar. Det er i det store og hele den samme Bevægelse, vi ogsaa traf med Hensyn til Indtægten af Stempelpapirsintraderne. I det første Femaar udgjorde Afgiften 534,104 Kr. gsntl., i det sidste 985,883 Kr.

Indtægten af Sportler m. v. steg fra 1,669,140 Kr. til 2,356,718 Kr. under en lignende Bevægelse fra Aar til Aar som Stempelafgiften og Overdragelsesafgiften, hvilket bl. a. hænger sammen med, at Tinglæsningssportlerne udgøre en forholdsvis stor Del

af Helheden, og de hvile netop paa Omsætning af faste Ejendomme. I gamle Dage gik Sportlerne til Lønning af Embedsmænd, men efterhaanden som Lov 19. Februar 1861, der satte Embedsmændene paa fast Lønning og overførte Sportlerne til Statskassen, ved Embedsledighed er gennemført overalt, har Sportlerne allerede af den Grund maattet stige. Iøvrigt nedsattes Skiftesportlerne betydeligt ved Lov 30. Novbr. 1874, hvilket ogsaa medførte nogen Nedgang i den samlede Indtægt i de første Finansaar derefter. I den sidste Halvdel af 1890'erne have Sportlerne indbragt betydelig stigende Beløb; det hænger sammen med den tiltagende Omsætning, men der er ogsaa kommet nye - ganske vist ikke store Summer indbringende - Afgifter til, som opføres under denne Post, saaledes Indtægter ifølge Patentloven og Varemærkeloven samt ved Beskatning af Væddeløbsspil (ifr. Tabellerne).

Vi komme derefter til Hovedindtægtsposten, nemlig Toldafgifterne m.m., som i Periodens Begyndelse 18⁷⁰/₇₁ udgjorde 13,78 Mill. Kr., men i 19⁰⁰/₀₁: 32,75 Mill. Kr., altsaa en meget betydelig Stigning, og denne er endda større, end Tallene angive, thi i 1891 indførtes Ølskatten (19⁰⁰/₀₁: 6,2 Mill. Kr.). samtidig med at Tolden paa fremmed og Afgiften af indenlandsk Sukker nedsattes, ligesom Petroleumstolden formindskedes; den Del af Ølskatten, som skulde opveje den forventede Indtægtsnedgang, burde altsaa i al Fald medregnes. Toldafgifterne ere iøvrigt i hele Perioden blevne opkrævede paa Grundlag af Loven af 4. Juli 1863, suppleret med Krigsskatloven af 1864; de smaa Forandringer, der ere foretagne, ved Nedsættelsen i

Tolden paa Korkpropper og Ophævelsen af Istolden, spille ingen Rolle i Sammenligning med Forandringerne af 1. April 1891, der nedsatte Petroleumstolden og Tolden paa Sukker, ligesom den indenlandske Afgift paa Roesukker (indført ved Lov 3. Maj 1873, nedsat ved Lov 24. Marts 1877) formindskedes i tilsvarende Grad; denne Afgift er hele Tiden indbefattet i det samlede Toldbeløb, hvor den ogsaa bør være, naar Sammenligningen skal være korrekt; thi ved en Undersøgelse som nærværende, hvor det kommer an paa Skatteindtægten, maa denne holdes for Øje, medens det er ret ligegyldigt, om det er fremmed Sukker, der bruges, eller det er dansk Sukker med en omtrent tilsvarende Afgift, der sættes i Stedet.

Sammenligner vi Toldbeløbet fra Aar til Aar, finder vi en stærk Opgang deri først i 1870'erne, som Følge af det økonomiske Opsving efter den fransktyske Krig med den deraf følgende betydelig forøgede Import; Opgangen kulminerede med Finansaaret 1875/76, hvorefter kommer Tilbageslaget med daarlige Tider, som vedvarede Decenniet ud. Derefter følger en rask Stigning i Toldindtægterne i Begyndelsen af 1880'erne, som atter kulminerer i 1884/85, og som i de derefter følgende daarlige Aar afløses af Nedgang, først i 1888/89 kommer vi igen op over Tallet i 1884/85, og i de følgende Aar holder Toldbeløbet sig saa temmelig ens. indtil Nedgangen som Følge af Toldnedsættelsen ved Loven af 1891. Men denne Nedgang varede kun kort, idet det, baade paa Grund at Befolkningens Tilvækst og de gode økonomiske Forhold, stedfundne Opsving i Handel og Vandel naturlig maatte medføre en Stigning i Toldindtægten, og allerede i $18^{95}/_{96}$ var Toldindtægten igen større end i Begyndelsen af 1890'erne, og derefter faar vi en særdeles stærk Stigning i de følgende Aar, som afløses af en svag Stigning fra $18^{98}/_{99}$ til $18^{99}/_{1900}$, og derefter af en direkte Nedgang fra $18^{99}/_{1900}$ til $19^{00}/_{01}$. (Det højeste Toldbeløb, noget Aar har at opvise, er 33.284.588 Kr. i $18^{99}/_{1900}$, det laveste 13.776.648 Kr. i $18^{70}/_{71}$).

Toldindtægterne synes altsaa at have fulgt den almindelige økonomiske Bevægelse, som allerede er paavist ved flere af de andre indirekte Afgifter. Men naturligvis kan man ikke fra den stærke Opgang i Toldindtægterne slutte til en tilsvarende forøget Velstand hos Befolkningen.

For det første er Befolkningen steget i Tal, men dernæst udfordres der en dybere gaaende Undersøgelse — navnlig med Hensyn til de Artikler, paa hvilke Toldbeløbet falder, og hvor Stigningen er størst - for at vise dette. Alene den stærkt stigende Omsætning ved de forbedrede Kommunikationsmidler m. v. mellem Danmark og Udlandet i den nyeste Tid maa forøge Toldindtægterne, som her hjemme jo ogsaa hviler paa Produktionsmidler, af hvilke der f. Eks. navnlig i Slutningen af 1890'erne har fundet en stor Indførsel Sted. Og dernæst kan det godt være, at den stærkt forøgede Landbrugseksport kun er muliggjort ved Indførsel af andre erstattende Næringsmidler - toldpligtige eller toldfri - til Forbrug her hjemme, og i saa Fald er det mere end et Spørgsmaal, om Toldindtægtens Stigning tyder paa forøget Velstand.

Ved Beskatning af spirituøse Drikke indkom i 1870/71: 3,32 Mill. Kr., i 1900/01: 9,14 Mill. Kr. I

Periodens Begyndelse var det alene Brændevinen, der var beskattet, gennem den saakaldte Karrumsbeskatning; ved Lov 1. April 1887 gik man over til Udbyttebeskatning, der dog først fra 1892 skulde være indført ved alle Brænderier. Det var imidlertid ikke Meningen, at der ved den nye Beskatningsform skulde ske en Forandring i selve Afgiftens Højde. Gennem samtlige betragtede 30 Aar har Skatten svinget omkring 3 Mill. Kr. (mest i 1875/76: 3,76 Mill. Kr., mindst i 1885/86: 2,30 Mill. Kr.); Skatteindtægten var i Nedgang fra Femaar til Femaar indtil Udgangen af 1880'erne, ingenlunde fordi Befolkningen konsumerede mindre Alkohol, men fordi der skete en Overgang fra Forbrug af Brændevin til bajersk Øl. I 1890'erne indtraf der igen nogen Opgang, hvilket hænger sammen med Indførelsen af Ølskatten af 1. April 1891 netop med Finansaaret 1891/92 begynder en Stigning i Indtægten af Brændevinsskatten -, der drog Forbruget fra Øl til Brændevin; siden da har Skatten Aar efter Aar indbragt under 3 Mill. Kr. Ølskatten, der traadte i Kraft I. Oktober 1891, opkrævedes med 7 Kr. pr. Td. i de første Aar, men fra 1. Maj 1897 med 9 Kr. pr. Td. (med nogen Moderation for de i hvert Bryggeri producerede første 6000 Tdr.). Som Følge af Satsens Stigning skete der en stærk Opgang i Skatteindtægten med 1897/98, men forøvrigt har det stigende Forbrug medført en stadig Indtægtsopgang fra Aar til Aar.

Endelig skal nævnes Skibsafgiften; den indførtes ved Toldloven 1863 som Afløsning for forskellige ældre Afgifter paa Skibsfarten, og hvilede fra først af saavel paa den indgaaende som paa den udgaaende Skibsfart baade i indenrigsk og udenrigsk Fart; for den indenrigske Fart ophævedes den i 1879, for den udgaaende udenrigske Fart i 1887 og endelig for indgaaende udenrigske Fart samtidig med Frihavnens Aabning i November 1894. Disse Forandringer sætte selvfølgelig deres Spor i de Beløb, Afgiften har indbragt. Det sidste fulde Finansaar, den opkrævedes, indbragte den godt 1 Mill. Kr. Paa den anden Side indførtes ved Lov 14. April 1893 fra 1. Jan. 1894 en Konsulatafgift som en aarlig Afgift paa alle danske Skibe paa 50 R. T. og derover, der gaa i udenrigsk Fart; den steg fra 177,000 Kr. i $18^{94}/_{95}$ til 291,000 Kr. i $19^{00}/_{01}$.

Femaarstabellen over Statsskatterne viser, at disse fra Femaar til Femaar have indbragt Staten et stedse stigende Beløb, navnlig stærkt stigende i Løbet af 1890'erne; af den i Tabellens nederste Kolonne anførte Individberegning fremgaar det ogsaa, at det aarlige Skattebeløb pr. Individ er blevet stadig højere; for Yderaarene vare de, som alt anført, c. 17¹/₂ Kr. (18⁷⁰/₇₁) og 25¹/₂ Kr. (19⁰⁰/₀₁). Sluttelig skal jeg anføre de absolute Skattebeløb for hvert af Femaarenes enkelte Finansaar:

			1870/74	1875/79	1880/84	1885/89	1890/94	1895/99
			Mill, Kr.	Mill. Kr.	Mill, Kr.	Mill.Kr.	Mill, Kr.	Mill, Kr.
iste	Finansaar		31,10	38,96	39,29	43,79	46,79	52,89
2det			33,74	38,74	41,87	43,18	48,30	54,80
3die			32,80	37,68	42,64	44,19	47,93	58,76
4de	_		34,28	36,97	44,55	45,97	50,02	62,37
5te	_		36,90	38,29	45,55	46,85	50,23	62,20
g	ennemsnit	lig	33,76	38,13	42,78	44,80	48,65	58,20

For Kommuneskatternes Vedkommende er anvendt samme Fremgangsmaade, som Statistisk Bureau har brugt i de to sidste Kommunetabelværker. For Landkommunernes Vedkommende er Paaligningen til Sognekommuner og Amtskommuner samlet under et. Bureauet gør opmærksom paa, at det foreliggende Materiale for saa vidt ikke er ganske homogent, som man navnlig for Provinskøbstædernes Vedkommende ikke har kunnet konstatere forskellige Smaaudgifter, hvorom Københavns mere detaillerede trykte aarlige Regnskab indeholder Oplysning, men dette er dog uden særlig Indflydelse paa Hovedresultatet. Det følger af sig selv, at man har ladt ude af Betragtning den Art indirekte Beskatning, som navnlig finder Sted i Byerne, naar Beboerne ved forskellig kommunal Erhvervsvirksomhed (Gas. Vand, Kødkontrol) maa betale mere for Opnaaelsen af disse Goder, end hvad der svarer til de Udgifter, Kommunerne have deraf; dette Forhold har iøvrigt faaet mere og mere Betydning i den nyere Tid. Men dernæst er ikke medtaget »Hundeskatten«, der nærmest er en Slags Luksusskat, og heller ikke Afgifter i Henhold til »Næringsloven«, hvorom paalidelige Oplysninger ikke foreligge.

Paa Grundlag dels af de sidste Kommunetabelværker (Litra E. Femte Række, Nr. 1. og Fjerde Række, Nr. 1, 3 og 4), dels af »Statistiske Meddelelser«, Tredje Række, 2det og 5te Bind, suppleret for Københavns Vedkommende med de af Københavns statistiske Kontor udgivne »Statistiske Oplysninger« Nr. I—IV (for Tiden før 1890), er omstaaende

Tabel 3. Kommuneskatternes aarlige1) gennemsnitlige Beløb.

		1870-74	1875-79	188084	1885-89	1890—94	1895-99
o p	Kobenhavn:	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
	Arealskat	1,103,602	1,330,820	1,599,576	1,913,551	2,139,493	2,392,924
	Orthogrammersbot	463,292	501,375	720,104	880,588	1,000,930	1,140,713
	Skat of Eribolic i offent! Eiend.	90,317	92,197	99,243	99,154	100,380	100,794
	Bidrag til Hdg ved Brandyssenet	70.028	192 411	140 820	18: 784	3,943	4,132
	Brandkontingent af udenbys Ejend.	89,275	88,999	112,714	147,518	181,984	203,630
	Tilsammen	1,852,564	2,217,821	2,688,182	3,231,660	3,638,793	4,087,780
3	Personlige Skatter: Indkomstskat	782.445	1.104.527	1.788.015	2.205.060	2.488 075	2 075 080
	Præste-, Klokker- og Degnepenge	Carrie		6-61-011-	2000	Charles	-191319
	m. v.	33,707	42,156	53,613	65,102	76,204	95,043
	Ligning paa Menigheden	8,235	11,763	37,424	51,560	44,220	24,352
	Tilsammen	824,387	1,158,446	1,879,952	2,322,622	2,608,499	3,095,375
è	Andre Skatter:	-00		04.	-0/0-		0
	Skat at vandrorbrug	126,78	125,993	151,478	180,024	221,325	280,124
	Call Verlangill	140	071	00 00	57	20	20
	/4 pct. ved Saig at faste Ejend.	47,448	50,418	83,754	67,976	52,552	113,137
	Afgift af Skuespil og Kunster	31,588	50,212	48,940	74,581	84,937	100,818
	Afgifter ved Bygningskommissionen	11,675	13,468	15,441	14,281	11,280	12,490
	Afgifter ved Stadskonduktørembedet	6,104	6,851	9,718	8,116	7,552	9,76
	Afgifter ved Magistratens 1. Afd	6,493	8,597	10,705	12,180	10,304	12,897
	Hesteskat til Fødselsstiftelsen	818'9	7,281	7,644	8,472	9,105	9,976
	Tilsammen	198,247	262,948	327,760	371,654	397,075	539,226
	Samlet Skattebeløb	2,875,198	3,639,215	4,895,894	5,925,936	6,644,367	7,722,381

Provinskøbstæderne:

199,929 485,982 4,743,812 72,469	5,502,192	403,490 43,553 644,695	1,091,738	14,846 166,869	181,715	7,330,012 5,135,775 5,180,760 647,916	18,294,463	32,792,489
189,665 400,056 3,868,833 48,887	4,507,441	284,420 33,757 481,868	800,045	11,916	129,726	7,284,060 4,905,888 4,136,495 711,776	17,038,219	864,611,62
193,212 342,011 2,990,878 28,388	3,554,489	189,121 25,686 387,542	602,349	747	94,452	6,351,943 4,619,443 3,180,121 756,195	14,907,702	25,084,928
245,986 251,983 2,682,338 89,703	3,270,010	126,680 15,177 278,830	420,687	1,940 83,452	85,392	6,225,381 4,746,741 2,826,637 837,514	14,636,273	23,308,256
203,256 226,876 2,222,541 124,770	2,777,443	91,729 11,320 177,269	280,318		1	5,745,070 4,524,036 2,476,193 895,093	13,640,392	20,337,368
204,690 164,243 1,661,218 187,964	2,218,115	54,761 8,378 90,475	153,554	-	1	4,604,053 4,014,377 1,865,036 894,012	11,377,478	16,624,345
Provinsk obstæderne: J Grundskat Husskat Formue- og Lejlighedsskat Andre Skatter	Samlet Skattebeløb	Frederiksberg: Crundskat Bidrag til Udg. ved Brandvæsenet Promue- og Lejlighedsskat.	Samlet Skattebeløb	De øvrige 5 Handelspladser ⁹); 1. Skatter paa faste Ejendomme	Samlet Skattebeløb	Landkommunerne: Harkornsskat til Sognekomm. Amiskomm Pormue- og Lejlighedsskat Naturalarbejde	Samlet Skattebeløb	Samtlige Kommuneskatter

539,226

6,644,367

3,639,215

2,875,198

Samlet Skattebeløb ...

Tilsammen...

¹) Skatteaaret er for København, Provinskøbstæder, de 5 Handelspladser og Sognekommunerne Kalenderaaret, for Frederiksberg og Amtskommunerne Finansaaret (det første Aar ¹/₄ 1870—³¹/₅ 1871 o. s. fr.).
²) Frederiksværk, Marstal, Silkeborg, Løgstør og Nørre-Sundby; i de to første Femaar ere de medtagne under Land-

kommunerne.

tabellariske Femaarsoversigt uddraget. (Tabel 3, Side 386-87).

De Love, der ordne Kommunernes Finansforhold, ere for Københavns Vedkommende Lov 19. Februar 1861, for Provinskøbstæderne Lov 11. Februar 1863, der paabød en ensartet Ordning, som efterhaanden er bleven gennemført i alle Byer, og for Sogne- og Amtskommunernes Vedkommende Lov 6. Juli 1867.

Forinden den nærmere Redegørelse for de fremstillede Data skal, ligesom for Statens Vedkommende, gives en speciel Fremstilling for de to Yderaar 1870 og 1899 (for Amtskommunerne og Frederiksberg forstaas herved 1/4 1870—31/3 1871 og 1/4 1899—31/3 1900); her skal jeg dog ikke anføre Tal for hver enkelt Skat, men kun for de 3 Skattegrundlag 1) Skatter paa faste Ejendomme, 2) Personlige Skatter og 3) Andre Skatter. (Se Tabel 4, Side 389).

Stigningen i de samlede Kommuneskatter i den hele 30'aarige Periode er altsaa endnu større end for Statsskatterne, idet Kommuneskatterne ere blevne mere end fordoblede (fra 16,10 til 35,05 Mill. Kr.). Pr. Individ udgjorde de i 1870 c. 9 Kr., i 1899 c. 14¹/₂ Kr., altsaa en betydelig stærkere Stigning end den samtidige Befolkningstilvækst. Dette hænger sammen med, at man i vore Dage i langt højere Grad end tidligere forlanger, at det offentlige paatager sig visse Opgaver, ikke mindst af social Natur, og ogsaa stiller Fordring om, at disse røgtes paa fyldigere Maade end før. Til en Bedømmelse heraf maatte man naturligvis se paa Kommunernes . Udgiftsside og sammenligne de Udgifter, der nu modsat tidligere foranlediges ved Skolevæsen, ved

Tabel 4.

	Skatter paa faste Ejendomme	Personlige Skatter	Andre	I alt
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
København	1,693743 4,293782	761388 3,581938	156787 608645	2,611918 8,484365
Provinskøbstæderne 1870	363698 771139	1,593104 5,280517	220766 90557	2,177568 6,142213
Frederiksberg	53163 505554	69184 790950	-	122347
De øvr. 5 Handels- 1870 pladser 1) (1899	16933	206214	_	223147
Landkommunerne 1870	8,555721 12,698742	1,749554 5,573690	880800 633329	11,186075 18,905761
Tilsammen {1870	10,666325	4,173230 15,433309	1,258353	16,097908 35,051990

1) I 1870 medtagne under Landkommunerne.

Medicinalvæsen, ved Forsørgelsesvæsen etc., og man vilde da sikkert faa Beviset i Hænde for, hvor langt mere omfattende den kommunale Administration er bleven i Tidens Løb, efterhaanden som den gamle liberal-økonomiske Anskuelse at overlade saa meget som muligt til det private Initiativ er traadt i Baggrunden. Maa Borgerne altsaa afse en større Del af deres aarlige Indtægt til de kommunale Formaal, er sikkert ogsaa de kulturelle Goder, der ere indvundne herved, blevne langt større. Man forlanger mere, og man maa da ogsaa finde sig i at betale mere for Godernes Opnaaelse.

Kommuneskatterne fra Aar til Aar frembyde for saa vidt mere Interesse end Statsskatterne; disse sidste opkræves efter faststaaende Regler fra Aar til andet, og indbringe de mere end Behovet, er det en Behagelighed for Statskassen, give de mindre, har man maattet se sig om efter andre Midler - Kapitalforbrug, Laan - til at dække Underskudet med. Resultatet af det givne Skattegrundlag bliver med andre Ord en større Tilbøjelighed til at sætte »Tæring efter Næring«. For Kommunernes Vedkommende er der derimod en større Bevægelighed; der sætter man mere »Næring efter Tæring«. Der udarbejdes paa Forhaand et Budget over, hvad Aaret vil medføre af Udgifter, og man forhøjer eller formindsker da Skattesatserne, ansætter en højere eller lavere Procent for Formue- og Lejlighedsskatten, ligner et større eller mindre Beløb paa Hartkornet - naturligvis inden for de Stigningsgrænser, der ere fastsatte i den respekt. Skattelovgivning, hvor man i nogle Kommuner er mere begrænset end i andre; saaledes har Københavns Kommune siden 1880 været oppe paa den Maksimumssats, hvormed det i Loven er blevet bestemt, at denne Kommune maatte opkræve sin Supplementsskat, Indkomstskatten.

Tabellen viser, at der fra Femaar til Femaar har fundet en fortsat Stigning Sted, noget større i 1890'erne end før. Hvor meget Skatterne have udgjort pr. Individ i de forskellige Femaar, fremgaar af omstaaende Oversigt:

Tabel 5. Aarlig kommunal Skattebyrde pr. Individ.

	18 ⁷⁰ / ₇₄ gsntl.	18 ⁷⁵ / ₇₉ gsntl.	1880/84 gsntl,	1885/89 gsntl.	1890/94 gsntl.	1895/99 gsntl,
1 1 1	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
København	14,77	16,43	19,02	19,99	20,58	22,40
Provinskøbstæderne	8,96	10,29	10,96	10,67	12,39	13,40
Frederiksberg	7,96	11,63	13,78	14,78	15,61	17,00
De 5 Handelspl	8,29		8,37	8,42	9,94	11,38
Landkommunerne.		9,69	10,27	10,34	11,65	12,21
Hele Landet	9,08	10,57	11,53	11,81	13,16	14,05

Ogsaaher maa det beklages, at Individberegningen kun giver et højst ufuldstændigt Billede af det Tryk, hvormed Beskatningen hviler paa Borgerne, og endnu mere her, hvor man har med enkelte Dele af Landet at gøre, savnes det, at man ikke kan sætte Skatterne i Forhold til Indtægten de respkt. Steder, og dermed maale Byrden. Dette vilde en almindelig Indkomstog Formuebeskatning give Mulighed for at gøre. Tabellen viser, at Skatten pr. Individ i Tidens Løb er blevet større i alle Kommunegrupper. Størst var Stigningen paa Frederiksberg, men paa Grund af Udviklingen i de mellemliggende Aar er en Sammenligning for denne Kommunes Vedkommende knap tilladelig. For de øvrige Kommuner var Stigningen stærkest i Hovedstaden, derefter i Provinsbyerne, mindst for Landets Vedkommende, men Forskellen i Stigningen er ikke stor. Naar Skattepaalægget pr. Individ i København er omtrent dobbelt saa stort som i Landkommunerne, kunde dette vel nok synes at stemme

med den Forestilling, man skønsvis har dannet sig om Indkomstforholdene de to Steder. Derimod synes Forskellen mellem Land og Provinsbyer ikke stor nok i Forhold til Skatteevnen; men dels maa det ikke overses, at for den Del af Bybefolkningen, som bor i smaa Byer, ere Indkomstforholdene ikke meget forskellige fra dem paa Landet, dels maa her som andre Steder den store Bedrifts Fordele vise sig, saaledes at Udgifterne i de større Kommuner paa mange Punkter maa blive forholdsvis mindre end i de smaa, og det uagtet de større Kommuner alligevel kunne yde deres Beboere langt større Goder, end de smaa ere i Stand til. For samtlige Byer under ét udgjorde Skatterne i 1895—99: 17,35 Kr. pr. Individ mod 12,21 Kr. paa Landet.

I Hovedtabellen er der iøvrigt meddelt Oplysning om de Beløb, hvormed hver enkelt af Skatterne i de forskellige Kommunegrupper er indgaaet i Gennemsnittet af de respkt. Femaar, og den stærke Stigning, som har fundet Sted. Materialet frembyder de mindste Mangler for Københavns Vedkommende. For Provinsbyerne synes Svingningerne i Grundskatten at frembyde visse Tvivl, men her maa det erindres, at Loven af 1863 først efterhaanden traadte i Kraft, og dermed overførte alle de Afgifter, der tidligere have været udredede af de faste Ejendomme, undertiden efter rent stedlig Maalestok (Hartkorn, Husareal, Husfag m. v.), til alene at udredes som Grundskat eller Husskat (efter Assurrance) efter det i Vedtægten fastsatte Forhold. Dette er ogsaa Grunden til de store Beløb for »Andre Skatter« i Periodens Begyndelse; nu opføres herunder væsentlig Ligning i

kirkelige Øjemed. Under Landkommunerne opføres i de to første Femaar de 5 smaa Handelspladser, men dette er dog uden Betydning, da Tallene ere saa smaa i Forhold til Helheden. Der er kun opført Hartkornspaaligningen til Amtskommunerne, derimod ikke den i Henhold til Kommunallovens § 50 foretagne Ligning direkte paa Kommunerne, da man i saa Fald vilde faa Beløbet med to Gange. Det er forøvrigt en Paaligningsmaade, som har fundet større Anvendelse i den nyeste Tid (1870-75: 106,515 Kr. gsntl. aarlig, 1875-79: 242,512 Kr., 1880-84: 281,319 Kr., 1885-89: 343,527 Kr., 1890-94: 395,766 Kr. og 1895-99: 483,769 Kr.). I Materialet for Aarene 1875-89 har det af Bornholms Købstæder ydede Bidrag til den med Landdistrikterne fælles Amtskommune ikke kunnet udskilles, hvorfor Amtspaaligningen i disse Aar figurerer med et noget for stort Tal, ligesom en Dobbeltregning er til Stede, men da Beløbet er saa lille i Forhold til Helheden, øver det ingen Indflydelse.

En væsentlig Interesse frembyder Fordelingen mellem Skatter paa faste Ejendomme og personlige Skatter i de forskellige Kommuner; til Oplysning herom anføres omstaaende Oversigt for Aarene 1870 og 1899: (Se Tabel 6, Side 394).

Tabellen viser dels den forskellige Anvendelse af de to Hovedskattegrundlag i de forskellige Kommuner, dels Forandringen i Beskatningsmaaden fra 1870 til 1899. Paa Landet indkom i 1899 henved $^{7}/_{10}$ af samtlige Skatter ved Ligning paa Hartkornet, idet »Andre Skatter«, d. v. s. det ydede Naturalarbejde, ogsaa nærmest kommer her ind under, i Kø-

Tabel 6.

	København		Provins- købstæderne		Frederiks- berg	
	1870	1899	1870	1899	1870	1899
Classes forte Pier	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.
Skatter paa faste Ejen- domme	65	51	17	13	44	39
Personlige Skatter	29	42	73	86	56	61
Andre Skatter	6	7	10	1	33-	»
	100	100	100	100	100	100
	Øvrige Handelspl,		Land- kommunerne		Hele Landet	
			1870	1899	1870	1899
	pCt.		pCt.	pCt.	pCt.	pCt.
Skatter paa faste Ejen- domme	8 92 »		76	67	66	52
Personlige Skatter			16	30	26	44
Andre Skatter			8	3	8	4
	100		100	100	100	100

benhavn godt Halvdelen, og paa Frederiksberg c. ²/₅ ved Skatter paa faste Ejendomme; men for Provinskøbstæderne var dette kun Tilfældet med henved ¹/₈, og for de 5 Handelspladser endog kun med ¹/₁₂. Som Følge heraf maa de personlige Skatter komme til at spille den langt oververvejende Rolle i Provinsbyerne og de 5 Handelspladser, og delvis paa Frederiksberg, men udgøre en forholdsvis mindre Del i København og paa Landet. — Sammenligner man Aarene 1870 og 1899 viser det sig overalt, at Skatterne paa faste Ejendomme udgøre en forholdsvis mindre Del af den samlede Paaligning nu mod før. Det gælder København, hvor Indkomstskatten nu spiller en større Rolle

i det samlede Skatteprovenu, og det gælder Provinsbyer og Landdistrikter, hvor den stedfundne Skattestigning altsaa fortrinsvis har ramt Formue- og Lejlighedsskatten (pr. Td. Hartkorn udgjorde Skattepaalægget til Amt og Sogne i 1870: 22½ Kr., i 1899: 33½ Kr.) — Men selvfølgelig har der fundet en stærk Stigning Sted i de absolute Beløb, hvormed Skatterne paa begge Grundlag indkomme, saaledes som ogsaa Tabellen for Yderaarene (S. 389) angiver.

Sluttelig skal de samlede Kommuneskattebeløb indenfor hvert af Femaarene anføres:

Tabel 7.

	1870/74	1875/79	1880/84	1885/89	1890/94	1895/99
	Mill, Kr.	Mill.Kr.	Mill, Kr.	Mill, Kr.	Mill, Kr.	Mill, Kr.
Iste Aar	16,10	18,74	22,16	24,64	26,63	31,29
2det	15,89	19,43	22,79	24,71	27,71	31,80
3die –	16,30	20,45	23,23	24,98	29,71	32,55
4de –	16,89	21,33	23,95	25,32	30,58	33,27
5te –	17,94	21,75	24,41	25,77	30,97	35,05
gennemsnitlig	16,62	20,34	23,31	25,08	29,12	32,79

Naar man paa Grundlag af foranstaaende Tabeller vil udfinde den samlede Stats- og Kommunebeskatning, maa det erindres, at Ligningsskatten af Byerne maa udelades, da den udredes direkte af Bykommunernes Kasse og altsaa tages af disses almindelige Indtægter, d. v. s. af Skatteindtægten.

Den samlede Stats- og Kommunebeskatning udgjorde saaledes i de 30 Aar 1870-99 i aarligt Gennemsnit:

	Absolut Beløb	Pr. Individ
	Mill. Kr.	Kr.
1870-74	50,17	27,40
1875-79	58,25	30,28
1880 -84	65,87	32,58
1885-89	69,66	33,79
1890-94	77,56	35,03
1895-99	90,78	38,87

I de to Yderaar, fra hvilke Oplysninger foreligge, nemlig for Kommunerne Aarene 1870 og 1899 og for Staten $18^{70}/_{71}$ og $19^{00}/_{01}$, vare de absolute Skattebeløb sammenlagte ialt 46,98 og 96,92 Mill. Kr., eller en Stigning til godt og vel det dobbelte; pr. Individ udgjorde Skatterne henholdsvis $26^{1}/_{2}$ og 40 Kr. i de to Aar.

Regner man nu, at Nationalindtægten i Aaret 1870 paa Grundlag af Erfaringerne fra Statsindkomstskatten i dette Aar var c. 500 Mill. Kr., og sætter man den omkr. Aaret 1900 til 800 Mill. Kr. — saaledes som gjort af Finansminister Hage i sidste Rigsdagssamling (jfr. Folketingstidende 1901—02 Sp. 4319 ff.) —, faar man som Resultat, at de her omhandlede Stats- og Kommuneskatter har udgjort henholdsvis 9,4 og 12,1 pCt. af hele Nationalindtægten. Statsskatterne androg henholdsvis 6,2 og 7,7 pCt., Kommuneskatterne 3,2 og 4,4 pCt.

De stigende Krav til det offentliges Virksomhed har saaledes medført, at der har maattet opkræves større Beløb hos Borgerne til Formaalenes Fyldestgørelse; men dermed er det naturligvis ikke givet, at det offentlige ogsaa har kunnet faa tilsvarende mere for Pengene. Til en Undersøgelse af dette Spørgsmaal udkræves et nøjagtigt Kendskab til Pengenes skiftende Værdi overfor de Præstationer, det offentlige har at udrede, og paa dette Spørgsmaal skal jeg ikke komme nærmere ind. Men forøvrigt kan det vel nok antages, at Stat og Kommune foruden den formelle Stigning i Kroner og Øre, som er behandlet paa foranstaaende Sider, ogsaa reelt har vundet noget ved for de samme Penge at kunne faa mere nu, end de kunde i 1870.

Bundethed eller Frihed, Fortjeneste og Fremskridt? Tysk eller Engelsk-Amerikansk?

Af

N. C. Frederiksen.

Frantz Pio. Den fri Konkurrences Gennembrud i England, under særligt Hensyn til Forholdet mellem Arbejdsgiver og Arbejder. (Afhandling for Doktorgraden i Statsvidenskab). København 1902. Gyldendalske Boghandels Forlag. (318 S.)

Højere Arbejdsløn kan frembringes paa to Maader, enten ved at der arbejdes lidt og Tilbudet af Arbejde derved inskrænkes, eller ved, at der udrettes meget, og denne større Fortjeneste naturligt ogsaa kommer Arbejdet til Gode derved, at der efterspørges mere Arbejde. Det sidste er i enhver Henseende godt; det første er slet og er i Regelen heller ikke godt som noget varigt Middel til at tilvejebringe højere Løn.

At Arbejdet ikke er en Vare produceret som andre Varer, kunne vi let blive enige om. Mennesket er Maal, ikke Middel. Vi kunne sammenligne Omkostningerne ved Frembringelse af Mennesker med en Vares Produktionsomkostninger. Vi kunne tale om en vis standard of life for Arbejderne som for andre Mennesker, Levefod, som Hr. Pio kalder den, under hvilken Folk ikke kan eller vil vedblive at sætte andre Mennesker i Verden. Men ikke blot er dette ikke noget fast; til en vis Grad tager Befolkningens Forøgelse endog netop til, i alt Fald den rent fysiske Formerelse, naar Tilstanden ikke er meget udviklet, og omvendt af under en større Udvikling. Den store Folkeforøgelse i Irland, efter at det billigere Levnedsmiddel Kartofler blev indført, indtil Midten af forrige

Aarhundrede i Modsætning til den højere Løns Anvendelse i England til at forbedre Befolkningens Tilstand var et storartet Eksempel paa noget, vi se alle Vegne, ogsaa naar vi sammenligne de højere Klasser med de lavere, eller naar vi betragte nogle af Formerne for Fremskridt netop i den allersidste Tid, saaledes f. Eks. de gamle amerikanske Familier i Ny-England i Sammenligning med de lavere fremmedfødte Befolkninger samme Steds eller med Tilstanden i det ny Vesten eller med andre Befolkninger under andre Forhold. Ofte er det meget interessant at sammenligne Vilkaarene for Menneskenes Forøgelse med Varers Produktionsomkostninger, interessantest maaske nok for at fremhæve den store Forskel, der netop er en Følge af, at det her i enhver Henseende er andre Forhold, der er de afgørende. Et af de mange interessante Forhold er den ulige Indflydelse, hurtige og langsomme Forandringer i Fortjenesten og følgende Maade at leve paa udøve. Den pludselige Forandring kan umulig helt benyttes til at forøge Befolkningens Tal. Fordringerne til Livet blive nødvendigvis andre, og dermed forandres nødvendigvis Betingelserne for Folketallets Forøgelse. Overalt se vi, naar vi nærmere betragte disse Forhold, i hvilken overordentlig Grad Menneskene dog til syvende og sidst ere uafhængige af de rent materielle Forhold, eller rettere, i hvilken Grad det dog til sidst kommer an paa den moralske Udvikling,

Medens vi selvfølgelig ikke uden videre kunne overføre Begrebet Produktionsomkostninger paa Tilvejebringelse af menneskelige Kræfter, er det derimod vanskeligt at se, hvorledes vi her kunne undgaa de sædvanlige Love for Udbud og Efterspørgsel. Allerede Adam Smith talte overbevisende derom, og Cobden havde væsentlig Ret, naar han forklarede, at Arbejdslønnen steg, naar to Herrer løb efter en Arbeider, faldt naar to Arbeidere løb efter en Herre, Forfatteren af den nævnte Bog, Dr. Pio, vil ligesom andre, navnlig tyske, nyere Forfattere have Arbeidslønnen bestemt paa andre Maader navnlig gennem Fagforeningernes Organisation og Arbejderlovgivningen i videre Forstand. Dette kalder han »den sociale Reform«. Han vil ophæve den fri Konkurrence som Regulator af Lønnens Højde og ophæve Arbejdskontraktens Frihed, hvad Arbejdsbetingelserne angaar. Dette kunde der jo tales om, især naar man har med en saa alvorlig og dygtig Mand at gøre, som Hr. Pio. Men ulykkeligvis siger han ikke, hvorledes han vil have denne Ordning gennemført, og alt kommer dog netop an paa dette hvorledes. Det skal indrømmes, at hans hele Bog gaar i en vis bestemt Retning, og han giver derfor nok nogle Bidrag til dette Spørgsmaals Forhandling, som vi jo altid kunne dvæle ved, men som unægtelig forekommer os ikke at gaa ret vidt imod det af ham opstillede Spørgsmaals Be-

svarelse.

Udbud og Efterspørgsel er altid tilstede, kunne, saa vidt vi kan se, umulig undgaas og bør efter vor Mening heller ikke undgaas. Udbud af Arbejde finder Sted under de mangfoldigste Former. Det er ikke indskrænket til Arbejdet i de store Fabriker. Det kommer frem som Arbejde paa mange andre Maader, i Landbruget, der jo altid beskæftiger de fleste Mennesker, fra mange industrielle Arbejdere, der arbejde for egen Regning, og som endogsaa tage til i Tal, naar der er lidt Arbejde i Fabrikerne, og tage af, naar disse have gode Tider - Eksempler, jeg nylig har haft Lejlighed til at se oplyst ved Statistiken, da jeg undersøgte Finlands Forhold — der er Arbejdere fra andre Lande og omvendt indenlandske Arbeidere, der udbyde deres Arbeide til fremmede Købere eller Forbrugere. Saaledes kommer ogsaa Efterspørgslen fra de forskelligste Sider, og blandt andet er der ogsaa ganske simpelt andre Arbeidere, der som Købere efterspørge andet Arbejde. Det er fuldkommen sandt, at til en vis Grad endogsaa de enkelte Brancher danne særlige Markeder hver for sig. Som altid er der megen Gnidningsmodstand at overvinde, men ogsaa uendelig Bevægelse og et Utal af Overgange fra Klasse til Klasse og fra Sted til Sted.

Ældre engelske Nationaløkonomer have højst urigtigt fremstillet Efterspørgslen efter Arbejde som afhængende af et bestemt Fond, en Del af Kapitalen, sat til Side for at anvendes paa denne Maade. Selv Stuart Mill beholdt denne Del af Ricardos urigtige Abstraktioner. Francis Walker søgte at modbevise det ved at fremhæve Arbejdslønnens Afhængighed af Udbyttet. Jeg tror at have vist det rigtigere paa en

simplere og mere omfattende Maade. Efterspørgsel og Udbud er det afgørende; men de ældre Nationaløkonomer, Ricardo værre end nogen anden, tog unægtelig ofte Fejl, til Skade for senere videnskabelige Diskussioner og til Skade for den almindelige Opfattelse af mange praktiske Forhold, ved ikke at se

og fremstille Forholdene vidt nok.

Hr. Pio tager ligesaa meget fejl, ikke saa meget ved urigtig teoretisk Fremstilling, mere ved en skablonmæssig Fremstilling af faktiske Forhold ved at følge den sædvanlige urigtige Fremstilling hos Socialisterne og navnlig hos Marx og Efterfølgere. Han mener, at det fri individuelle Kontraktforhold mellem Fabrikanten og den enkelte Arbejder skaber ved de økonomiske Loves spontane Virkning den lave Arbeidsløn, som tillader at ødsle med menneskelig Arbeidskraft, Arbeideren er efter hans Mening under fri Konkurrence ikke i Stand til at opnaa en Pris for sin Arbeidskraft, der dækker Produktionsomkostningerne. Han taler i samme Sammenhæng om Arbejdsgivere, der systematisk beskæftige Børn og afskedige dem, naar de ere Voksne, og som derved gøre det umuligt for Arbeiderklassen i sin Helhed at opretholde sig i sin gamle Kraft. Han taler om Arbejdernes fysiske Degeneration som Resultatet af næsten ubunden Konkurrence mellem Mand og Mand under Dampkraftens halvhundredaarige Herredømme.

Vi skulle gerne indrømme Muligheden af forbigaaende højst uheldige Tilstande. Forfatteren nævner selv saadanne, der var en Følge af, at Maskinvævning ikke trængte igennem paa én Gang, og at Haandvæverne i længere Tid kunde føre en sygnende Tilværelse. Stærkere fremtrædende Eksempler paa dette kan nævnes fra andre Lande end fra England. Arbejdet kan have en Nødpris. Der kan endog være en almindelig Tilstand saa slet, at den kræver heroiske Midler. Men det er fuldstændig falskt at fremstille den almindelige industrielle Udvikling, som man har haft den i England og andre industrielle Lande, som ulykkelig for Arbejderklassen. Husk dog, hvorledes Tilstanden var i tidligere Aarhundreder, da hele Befolkninger døde af Sult. Hr. Pio taler om det ringe Antal Rekrutter, der har været tjenstdygtige i Birmingham. Spørg vore Læger om Husmandssønnerne

paa Siælland, hvormange af dem der i Virkeligheden er tjenstdygtige. Eller gaa ud paa Landet, naar der konfirmeres i Kirkerne, hvor allerede Højden i Almindelighed viser Forskellen mellem Gaardmændenes og Husmændenes Børn. Hr. Pio citerer de engelske Arbeideres Uvidenhed om Wellington og Napoleon; men hvad saa jyske Skolebørn, der anse Bech-Olsen for Danmarks berømteste Mand, eller Rekrutter i Tyskland, der ikke vidste, hvem Bismarck var, eller de franske Vælgere i Bjergegnene, der troede at stemme paa den første Napoleon, da de i Midten af Aarhundredet stemte for Napoleon den 3die. Den engelske Arbejderbefolknings Tilstand kan være ussel nok og har været endnu uslere; men det maa dog ikke glemmes, at Lønnen regelmæssig gik op til det dobbelte i det industrielle England i Sammenligning med de rent agerdyrkende Grevskaber. Vi se ogsaa Forstyrrelserne i de store Fabriker ifølge Kriser og andre Aarsager; vi se ikke den fortsatte Nødstilstand og stedsevarende Krise, før Fabrikerne kom. Det er saa temmelig det samme alle Vegne. Gaa f. Eks. op til Tammerfors i Finland og sammenlign de forholdsvis vel lønnede og vel fødte og kvikkere Arbejdere i Fabrikerne med den fattige Almue i de afsidesliggende Egne. Selv i Amerika er det i de afsidesliggende Distrikter, hvor de gamle Forhold ere blevne bevarede, hos de fattige Hvide i Alleghany Bjergene, at man finder forrige Aarhundredes Fattigdom og Elendighed modsat Arbeiderne i de tidligere carnegianske Jernværker, der fortjene 16 Kroner om Dagen, men hvor man rigtignok ikke taaler Fagforeningernes forstyrrende Indblanding. Særlig slet er Tilstanden, som Forfatteren ogsaa bemærker, i England og Skotland der, hvor det velbetalte Arbejde trækker elendige, navnlig irske Befolkninger, til med deres jammerlige Levevaner. Men at det skulde være den industrielle Udvikling med den fri Konkurrence, der tilvejebringer Elendigheden, er fri Fantasi.

Det er jo om Udviklingen i England, at Forf. taler, idet han vistnok gennemgaaende følger visse af hans Kilders altfor ensidige Udvikling. Til visse har Handelen og dens Masseafsætning sin store Del i den Udvikling af den store Industri, der blev mulig ved Maskinernes Opfindelse. Men det er ikke først

da, at Handelen i det store udøvede Indflydelse paa Udviklingen. Udenfor Industrien beskæftigede den sig ogsaa med Agerbrugets og Minernes Produkter. Jeg kunde være fristet til at gaa tilbage til vor egen Oldtid og vore egne Forfædres Handel, ikke blot i Norden og paa Kysterne af Nederlandene, Skotland, England og Irland, ja da det vistnok ogsaa var nordiske Kolonier, der ligesaavel beskæftigede sig med Handel som med Krig, der udbredte Kulturen langs Floderne i det østlige Europa. Nu mener man endogsaa, at de da har naaet saa langt som til Kina. Men Handelen har jo ogsaa til andre Tider udøvet den største Indflydelse, om det end først er nu og ikke mindst efter Kolonisationens Udvikling, at den

har faaet en tidligere ukendt Betydning.

Allerede den Fejl, Forf. gør sig skyldig i, naar han taler om det engelske Agerbrugs Udvikling, berettiger til at nære Tvivl om Rigtigheden af hans almindelige Bedømmelse. Han har fuldstændig Ret i, at politiske og endnu mere sociale Faktorer spille en stor Rolle baade ved at bestemme Ejendommenes og Gaardenes Størrelse. Men det er en mærkelig Feiltagelse, naar han mener, at den engelske Storejendom med sine Forpagtergaarde finder sit Sidestykke i de saakaldte Rittergüter, der findes i saa stort et Antal øst for Elben ligefra Kiel til den finske Bugt, og som især der, hvor den slaviske Befolkning er blevet ved at danne Hovedmassen af Beboerne saasom i det østlige Holsten og Mecklenburg, paa Rygen og i en Del af Pommern, har opslugt næsten al Jorden. Der er jo i Virkeligheden den største Modsætning til Stede baade i sociale og økonomiske Forhold mellem Storbritanien og disse Lande. Die Rittergüter øst for Elben er netop ikke store Godser som i England, væsentlig kun enkelte Gaarde, der heller ikke forpagtes ud, men i Regelen drives af Ejeren selv. De meget store Ejendomme i Preussen findes navnlig i det tidligere østrigske Schlesien, som de endnu findes i andre Dele af det habsburgske Monarki. I England og Skotland har man meget store Ejendomme d. v. s. Godser, men Gaarde, der vel er større end vore almindelige Bøndergaarde, men i Gennemsnit meget mindre end de store Gaarde ikke blot øst for Elben, ogsaa mindre end vore store Gaarde. De engelske

Farmere, Forpagterne, kan snarere sammenlignes med Farmerne, Selvejerne, i Amerika og nu snart ogsaa, heldigvis, med Bønderne hos os. De staar jo, trods de haarde Tider i den sidste Snes Aar endnu langt over ikke blot Smaabønderne i det sydlige og østlige Europa, selv over de store Bønder i de nordvestlige Dele af Kontinentet. De have fremfor alt det store Fortrin overfor Kontinentets Bønder, at de ikke er en afsluttet Klasse som disse. Vi skulle ikke her tale om Indflydelsen af den tvivlsomme Primogenitur i England og heller ikke om den hele sociale og politiske Stilling, de engelske Godsejere har kunnet indtage, og som er saa ganske forskellig fra de preussiske Junkeres. Forfatteren sammenligner selv England med Forholdene i Frankrig, der forøvrigt ikke har udviklet sig alene som Følge af Revolutionens Konfiskationer - allerede tidligere var Jorden i høj Grad udstykket og de fleste Godsejere dragne bort fra Landet. Og hvilken Forskel er der ikke nu her til trods for de franske Bønders gode Egenskaber til

Fordel for England!

Det synes vanskeligt at behandle de engelske Arbeiderforholds Udvikling uden at komme ind paa den hele økonomiske Fremgang, ogsaa vanskeligt at gøre det uden f. Eks. at tale om Frihandelen. Forfatteren har ikke villet gaa ind herpaa. Selv hele den koloniale Udvikling har jo udøvet den største Indflydelse endogsaa paa Udbudet af Arbeide, fordi Udvandringen nu er blevet en staaende Institution. Det samme maatte man tage Hensyn til, naar man vilde behandle vore Arbejderforhold og ikke mindst Arbejderforholdene paa Landet; selv hos os har Udvandringen udøvet en meget indgribende og varig Indflydelse. I England spiller Forholdet til andre Lande og navnlig ligesaavel til Nordamerika som til de engelske Kolonier paa begge Sider, baade for Udbudets og Efterspørgslens Vedkommende, den største Rolle. Hvilken Indflydelse har det f. Eks. ikke paa Pengemarkedet ligesaavel som paa Arbejdsmarkedet? Hele Livet i England og selv Samfundsforholdene og det politiske Liv kan man jo ikke ret forstaa, naar man ikke erindrer, i hvilken Grad England og navnlig London nu er et Verdenscentrum. Man behøver jo blot at se, hvem der nu bor i de kostbare Huse, hvem der i Saisonen befolker de store

Hoteller, og hvem der bebor Villaerne og de »house-boats«, der bedække Themsen ovenfor London. Folk, Penge, Arbejde, alt er knyttet til andre Lande, ikke blot den Handel, som Forfatteren, vel navnlig efter Schultze-Gävernitz, taler om som bidragende til at skabe den store Industri. I det hele maatte man se sig langt videre om, naar man vilde have et virkeligt Billede af Forholdene i det moderne England og derunder ikke mindst Forholdet mellem Arbejder og Arbejdsgiver.

Forfatteren taler væsentlig efter tysk Mønster om, hvad han kalder Englands Udvikling til politisk Industristat, og nævner i denne Sammenhæng Reformbillen af 1832 og den nyeste Udvikling af Valgretten i 1884-85, Fattigloven af 1834, Udviklingen af den nyere Selvregering navnlig i Byerne, men ogsaa paa Landet som kommunale Raad m. m. Forf. paaskønner flere af de smukke Træk ved denne nyere Udvikling, men er ikke meget fuldstændig og kunde her haft mere Grund til at spørge, om man ikke paa andre Punkter er gaaet bort fra noget af det gode, man havde i Fortiden. Han har ikke Ret i at anse England for et fuldstændigt demokratisk Land i den Forstand, man tager dette Begreb paa Fastlandet. Endnu er det de rige og ved deres Deltagelse i det store økonomiske Liv høit udviklede Mænd, der her er de ledende. Man sammenligne blot Medlemmerne af det engelske Parlament med Medlemmerne af en hvilken som helst anden lovgivende Forsamling. Men her er det i det mindste et alvorligt Spørgsmaal, om den nyere Bestyrelse gennem Raad med betalt Hjælp kan erstatte den gamle Selvstyrelse, hvor betydelige Mænd, navnlig Godsejerne, selv ved personligt Arbejde og under personligt Ansvar regerede Landet. Paa intet Punkt har den nyere engelske Udvikling været Genstand for en saa alvorlig Kritik som den, der har været rettet mod den af den udmærkede tyske Jurist Gneist. Dette Punkt er ikke fremhævet af Forf., der ellers saa stærkt begrunder sin Fremstilling paa tyske Kilder.

Forf. indrømmer, at det netop er den frisindede Retning i England, som ogsaa har gennemført, allerede i 1824 og 1825, Retten for Arbejderne til at forene sig, ja at det er disse Mænd, deri endog indbefattet nogle af de største Fabrikanter i Manchester, som har været gunstigst stemt mod den moderne Lovgivning, der søger at værne om Arbejderne i Fabrikerne. Han gør sig saaledes ikke skyldig i den store Usandhed, der er udgaaet fra de tyske Katedersocialister og navnlig opfundet af Schmoller, at det er Frihandelsmændene, de saakaldte Manchestermænd, der skal være Arbejdernes Fjender. Det er paa samme Maade, at hos os Køedt har været en af dem, der tidlig har været for Fagforeningerne, og som endog er gaaet meget vidt i at anbefale stor Virksomhed i det almindeliges Interesse for Kommunerne. Der er heri ingen Modsigelse. Netop den forstandig frisindede Mand er tilbøjelig til at undersøge, hvad der f. Eks. vedrørende Kommunernes Virksomhed er det bedste i det enkelte Tilfælde.

Hr. Pio mener rigtignok, at det ikke var konsekvent fra de liberales Side, at de i Modsætning til Lovene, der var dikterede af Fabrikanternes formentlige Interesse i 1799 og 1814, i 1824 og 1825 gennemførte Arbeidernes Ret til at forene sig. Han finder det mere stemmende med de liberale Principer, naar man i den liberale Periode i Preussen i 1810 og 1811 og i Frankrig i 1701 ikke vilde tillade Arbejderne at forene sig og først indrømmede denne Ret i Frankrig 1867 og 1884, og i Tyskland efter det nordtyske Riges Dannelse i 1869 indførte en saadan Frihed. Han er heller ikke tiltalt af den engelske Retsorden, der i Følge »common law«, det vil sige, den sædvanemæssige af Dommerne gennemførte Ret, og ikke gennem positive Love, har søgt at hindre Misbrug af Retten til at forene sig og kun ikke villet tillade »restraint« og navnlig ikke *unreasonable restraint« af Omsætningens Frihed. Og dog er denne Vej ogsaa den, der i Nordamika med størst Held, ja næsten alene med praktisk Resultat benyttes mod Trusterne eller de store industrielle Sammenslutninger. Hvor Lovene gaar udenfor dette, den forstandige Hævdelse af Frihed, møde de gennemgaaende kun velfortjente praktiske Hindringer, og det er utvivlsomt heldigt, at Domstolene ikke anerkende dem.

Sagen er jo den, at vi frisindede med den største Sympati følge Sammenslutningerne, der ikke gør Friheden Fortræd, og saaledes f. Eks. erkende, at intet kan være bedre end den kooperative Bevægelse, hvor Arbejderne kan være i Stand til at bære den. For-

fatterne have gennemgaaende været uretfærdige mod de amerikanske Trust's, fordi de altfor meget have set paa dem som Monopoler i Stedet for, at de til en vis Grad er harmoniske Foreninger af Produktionens forskellige Dele, medens den offentlige Mening derimod ikke kan være haard nok mod de europæiske Karteller, der i Almindelighed ligefrem gaa ud paa Monopol, og hvis Understøttelse af Statsmyndigheder i det østlige Europa er et Bevis paa disses reaktionære Karakter. Vi have intet imod, at Arbeidskontrakter sluttes af Arbeiderne som et kollektivt Hele. Dette kan ogsaa være hensigtsmæssigt for Fabrikanterne og andre Arbejdsgivere; men de maa have en almindelig kommerciel Karakter, som tidligere anbefalet af de Molinari og i den nyeste Tid fremhævet af ham og Yves Guyot. Men vi ville ikke tillade Fagforeningerne at udøve Tvang mod andre, hvad der heller ikke i Regelen lykkes dem. Det er i vore Øjne den blodigste Uret at ville forhindre andre i at faa Arbejde; det er det først og fremmest imod disse andre, men det er dernæst ogsaa uretfærdigt og skadeligt overfor Arbejdsgiverne og Almenvellet. Allerede en kunstig Forhøjelse af Arbejdslønnen over, hvad der naturligt følger af Markedets Forhold, af Udbud og Efterspørgsel, fremkommer kun ved ubarmhjærtigt at udelukke en Del Arbejdere fra Arbejdet, ved at forrykke Produktionsforholdene og formindske hele Udbyttet af vor Virksomhed og bliver derfor til syvende og sidst til Skade for Arbejderne som Helhed. Fagforeningernes Udelukkelse af andre ved høj Indtrædelses-Afgift medfører i Almindelighed Haardhed, Uretfærdighed og i det hele de skadeligste Følger. Vi kende alle Strejkernes Misligheder. Selv i de Forenede Stater havde de i de 10 Aar fra 1881 til 1890 kostet omtrent 469 Millioner Dollars, af hvilket uhyre Beløb selvfølgelig Arbejdernes Tab er den overvejende Del. En af Fordelene ved Trusterne og saaledes ogsaa ved den nye Staal-Trust er, at de med Held kan modsætte sig Fagforeningernes skadelige Indgreb. Naar disse som saa ofte i selve England føre til ligefrem Formindskelse af Arbeidets Produktivitet, blive de Samfundets Fjender og maa bekæmpes som saadanne, omend kun med Lovens Arm der, hvor de overtræde almindelige Retsregler, og navnlig hvor de gribe ind i den almindelige menneskelige Frihed.

Forfatteren er som sagt imod Arbejdskontraktens Frihed og vil have den reguleret. Han vil ikke blot have den kooperative Udvikling fortsat, hvorimod næppe noget fornuftigt Menneske har noget at indvende, men ogsaa gennem Fagforeningerne og Statens Lovgivning indføre Tvang. Her er det, at vi kun ikke véd, hvad han mener, hvad han f. Eks. tror, nu skal gennemføres i England, hvor dog som bekendt hidtil endog selve Fagforeningerne i det hele har udmærket sig ved Grundsætninger, der i Frisind er højst forskellige fra de gamle Laugs Regler og de moderne

Socialisters Fordringer.

Vi skal ikke her komme nærmere ind paa Spørgsmaalet om Fattigunderstøttelse eller om Understøttelse i Tilfælde af Alderdom og Ulykkestilfælde, som Forfatteren da heller ikke indlader sig paa. Det er naturligt, at Fattigunderstøttelsens Karakter bærer Præget af Tidens hele Retning. Paa det gamle Island brugte Høvdingerne nu undertiden den simple Fremgangsmaade, naar de red til Ting om Høsten, undervejs at dræbe de fattige, der af Hensyn hertil var samlede i visse Huse; saa havde de intet Besvær med at underholde dem Vinteren over. Den moderne engelske Fattiglovgivning, der gør Arbeidshuset til Regel som Form for Understøttelse for de Arbejdsdygtige, har ganske vist været ligesaa nødvendig, som det nu er nødvendigt at tage sig af forsømte Børn. Den endnu levende gamle Nationaløkonom Macleod, har fortalt mig, at han var den første, der gennemførte Principet i Skotland, da han som ung Mand under den ældre Broders Fraværelse som Officer i Flaaden bestyrede sin gamle Faders Ejendom i det nordligste Skotland, hvor Familien endnu ræpræsenterer Hovedslægten i den derboende Gren af Klanen Ljots Sønner, og at det er fra det Eksempel, han der fik gennemført, at hele Reformen har sit Udspring.

Dr. Pio giver en Oversigt over Laugsvæsenets Udvikling i Danmark med liden Sympati for de frisindede Love under Renaissancen og Reformationen og atter under Christian den 4de, det vil sige i vore gode Perioder, der stemmede med tilsvarende Love i England, men derimod med fuld Sympati for Indskrænkninger endog til et begrænset Antal Mestre og af en saadan Karakter som, at Svendene ikke maatte gifte sig, og uden stor Sympati for Frigørelsen af 1857, der kun havde den Fejl at lade nogle Indskrænkninger, saasom Forbudet mod at forene Handel og Haandværk og de, der tog Form af Byernes saakaldte Mavebælte, bestaa.

Hr. Pio er ikke velsindet mod den saakaldt ortodokse Politiske Økonomi. Han roser Adam Smith for det eneste Punkt, hvor denne store Tænker endnu var fuld af Fordom, at han nemlig vilde bevare Navigationsakten eller Udelukkelsen af Fremmede fra Landets Sejlads. Han har Ret i meget, naar han taler om Malthus og Ricardo, skønt han er altfor lidet anerkendende mod Malthus og heller ikke antyder Ricardos store Fortjenester i visse Dele af den økonomiske Videnskab, saasom navnlig, hvor det gælder Pengespørgsmaalene, samtidig med at hans hele Abstraktion unægtelig ved sin Overfladiskhed og sine Fejl har givet den største Anledning til den senere Tids Vildfarelser omend mindre i Videnskaben end hos dem, der har søgt Vaaben til at angribe denne. I Virkeligheden er Francis A. Walker og Marshall, som Forfatteren ofte citerer, jo udmærkede Medlemmer af den ortodokse Kreds. Man maa ikke i Linje med dem citere Sidney Webb og Hobson. Pastor Cunningham er nu mere Historiker end Nationaløkonom, og det er betegnende, at han en Dag, da vi talte om Marshall's Bog, bemærkede, at den vilde være god, naar man brændte hele Teorien og kun lod Fakta blive tilbage. I Virkeligheden er denne Marshalls Bog Nutidens bedste teoretiske Værk og er ogsaa særlig korrekt i den Maade, hvorpaa den fremstiller den saakaldte Grænsenytte, langt rigtigere end den saakaldte østrigske Skoles, omend Bogen unægtelig netop her har den Fejl idelig paa forskellig Maade at gentage det samme. Det er sandt nok, naar Hr. Pio fremstiller Ricardos Lære — og han kunde have gjort det med endnu mere Ret netop om hans Ensidighed - som et Udtryk for ganske særegne og tildels kun øjeblikkelige Forhold i England. Men han har fuldstændig Uret, naar han antyder, at dette ogsaa skulde være karakteristisk for den hele liberale Nationaløkonomi, som Eksempler paa hvilken jeg vil nævne fra ældre Tid Nasssau William

Senior og senere Stanley Jevons, og til hviken Skole jeg ogsaa regner mig selv at høre. Hr. Pio indlader sig ikke nærmere paa at afgive sin egen Mening om de vigtigere Grundbegreber. Han synes at være fjendtlig stemt mod den saakaldte Profit, og dog er det denne, Fortjenesten, paa hvilken hele det moderne Fremskridt beror, og som vel ikke repræsenterer noget meget højt Ideal, men som dog er Drivkraften for hele vor moderne Udvikling af den menneskelige produktive Virksomhed, der navnlig i saa høj Grad er kommet Menneskenes store Masse til Gode. Han er ikke særlig korrekt, naar han antyder, efter Østrigernes Eksempel, at Tiden overses ved det Ricardoske Profitbegreb. For det første maa bestemt skelnes mellem Profit og Rente, ved hvilken sidste det er, vi faar Tiden som Grundlag. Selv her er det ingenlunde urigtigt, naar vi have fremhævet Afholdenhed som det, der skaber Renten. Ingen kan dog nægte, at der betales for den Opofrelse, at man ikke øjeblikkelig forbruger Værdien, men opsætter Nydelsen. I en vis Forstand er Afsavn og Anstrængelse altid Værdiens Grundlag, og det er kun Haarkløveri, naar Bøhm-Bawerk og andre Østrigere har villet slaa en Streg over Afsavnet som Grundlag for Renten. Vi lærer ikke, at alle de individuelle Bestræbelser ere harmoniske, kun, at der i Konkurrencen og dens Udjævning af Priserne er Elementer, der tenderer mod Harmoni. Vi paastaar, at vi have en Videnskab, der paa en vis Maade giver ligesaa absolute Love som f. Eks. Mekaniken, at der er en Omsætningens Logik, som lærer, at, naar det og det sker, saa indtræder der nødvendigvis de og de Følger. Det er denne Omsætningens simple Logik, imod hvilken Hr. Pio gør sig skyldig i en styg Feil, naar han i »Politiken« fortæller Køedt, at hans Frihandelslære ikke er rigtig, fordi han kun vil tage Hensyn til Forbrugerne og ikke til Producenterne. Selv forklarer han dog i dette større Arbeide med Rette, at det ikke er Produktionen, der er Formaalet.

Det er rigtigt, at den politiske økonomiske Udvikling staar i nøje Sammenhæng med den filosofiske Lære, der er fremstillet af Jeremias Bentham, og til hvem vel bør føjes David Hume. Josef Hume kan dog vel næppe betegnes som samtidig med Jeremias Bentham; endnu i min Ungdom var han den, der re-

præsenterede den besparende økonomiske Aand i Parlamentet, og som f. Eks. præsiderede i den Parlamentskomité, i hvilken han fik Livsforsikringsselskabernes Aktuarer til at fremhæve den store Forskel mellem Indkomst af Formue og Indkomst af personlig Virksomhed, og hvis stenografiske Referat jeg selv i sin Tid har benyttet til at fremstille Indkomstens Værdi som det virkelige Begreb af ren Indtægt. Selvfølgelig staar Nationaløkonomiens Udvikling som andre Videnskabers i Sammenhæng med deres Tid; men det er ligesaa selvfølgeligt, at det er urigtigt at betegne det vi faktisk have udviklet til en Videnskab, Omsætningens Logik, som kun værende et Udtryk for en forbigaaende Tilstand. Heller ikke er det rigtigt at benægte, at det er Frihandelens Principer, der har tjent til at gennemføre Frihandelens Praksis til saa stor Fordel for England, et Eksempel, som kun den Uvidenhed og den Mangel paa Moral, der findes hos Politikerne i andre Lande, har hindret dem i at følge. Det var netop de rene og klare Grundsætninger, der førte Cobden, Bright og deres Venner til Sejr i 1842-46, og som ligeledes gjorde det muligt for Frihandlerne at sejre i Amerika ved Valget af Cleveland. Selv hos os er det jo, fordi de ikke finde det ret og rigtigt, at vore Bønder have tilbagevist Forslagene til Beskyttelse for deres Opdræt af Heste og for deres Dyrkning af Hvede og andre Produkter. Simple jyske Husmænd erklære, at de ikke vil være med til at tage Penge ud af andre Folks Lommer. Man kan lige saa godt sige, at det ikke er Humanitetens store Principer, der har ført til den store franske Revolution og til hele den nyere Tids politiske Reformer.

Men hvorledes er det nu muligt, at en dygtig, udviklet og alvorlig Mand som Hr. Pio kan have en saadan Tendens som den, der aabenbart fremgaar af dette hans Værk? Svaret gives ganske simpelt ved at henvise til den Indflydelse fra Tyskland, der gør sig gældende hos os. Jeg vil ikke just sige med Grundtvig og nogle af hans Diciple, at alt ondt kommer til os fra Tyskland; men der er megen Sandhed deri. De forøvrigt ikke talrige tyske Kilder, som Hr. Pio har benyttet, hører til de bedste. Held, den forlængst afdøde fortræffelige Professor i Bonn, den frisindede Brentano. Schulze-Gävernitz, er mellem Tysk-

lands bedste Forfattere. Og dog er det den hele slette tyske Aand, der taler gennem den unge danske Jurist, der nu har beskæftiget sig med socialøkonomiske Studier. Det er denne Tænkemaade, som har bragt Tyskere til at opstille et grundfalsk Ideal i deres Stat. Hvor der er Spørgsmaal om den, gælder hverken sund Sans for det praktiske Livs Spørgsmaal eller Følelse af Retfærdighed overfor andre. Den enkelt forstandige og brave Tysker bliver filosofisk forrykt og slyngelagtig, naar han taler om sin Stat. Det er ogsaa for dens Skyld, at det filosofiske, poetiske og ellers hæderlige Tyskland bliver en Svøbe for alle sine Naboer og i visse Retninger en Ulykke for hele Menneske-

hedens Udvikling.

Den stakkels Frihed har for det første Vanskeligheder i alle Lande med latinsk Dannelse. Den gamle romerske Tænkemaade gaar stadig paa forskellig Maade igen. De herskende ville leve paa deres Medborgeres Bekostning. I Norditalien gaar det nogenlunde godt; men i Syditalien og paa Sicilien vil selv de Mænd, der styre Kommunerne, underholdes af andre og benytte idelig deres Magt til at plyndre Befolkningen i Stedet for at tiene den. Selv de laveste Klasser slutte sig jo her sammen i de forunderligste Sammensværgelser, der gaar ud paa at plyndre deres Medborgere. I Spanien ser det ud, som om det næsten var umuligt at finde Folk, der kunne vedblive at være hæderlige, naar de blive Embedsmænd. Dette var den virkelige Aarsag til Koloniernes Tab. Selv i Frankrig er den private Egoisme anvendt paa de offentlige Forhold den største Vanskelighed for den politiske Udvikling. I Tyskland, hvor man jo ogsaa paa sin Vis har arvet den romerske Statsidé, er der større privat Hæderlighed i den offentlige Styrelse; men Hovedulykken er denne falske Idé om Staten som noget andet end en Institution, der skal tiene Befolkningens Interesse. Det fordærvelige i Systemet, som det ogsaa udvikles teoretisk af tyske Filosofer, Statsretslærere og Historikere, ses maaske bedst, naar man lægger Mærke til dets Overdrivelse i Nabolandet Rusland, hvor den samme Anskuelse ligefrem ligger til Grund for de ødelæggende Teorier og den skammelige Praksis, man finder hos Panslavisterne og hos Statsmænd af Pobedonostsjefs Skole. Men selv i Tyskland kommer jo de fleste Ulykker, Militar-

ismen, Befolkningens Plyndring gennem Beskyttelsessystemet til Fordel for de sammensvorne Junkere og Storindustrielle, for nu ikke at tale om den nævnte udenlanske Politik, alt sammen fra disse Anskuelser. Hvor meningsløs er nu ikke, for at nævne et enkelt Eksempel, den tyske Kolonialpolitik? Den virkelige Interesse bringer Tyskerne til at udvandre til Lande som de forenede Stater og til fortrinsvis at udvikle deres Handel med andre rige Lande; men den falske Statsidé bringer Regeringen og Nationen til at erhverve Kolonier, hvor der er flere Embedsmænd og Soldater end Kolonister, og hvor Regeringens Udgifter ofte er større ikke blot end Profiten paa Handelen, men undertiden ogsaa end hele Handelens Beløb. Selv den tyske Karakter bliver ved Indflydelsen fra deres stramme Regeringsform trods alle Tyskernes gode Egenskaber af en mere underordnet Art end Englændernes og Amerikanernes.

Det er sørgeligt at se hele vor Tænkemaade, Dannelse og Udvikling vedvarende gaa i Tysklands Spor og endog i visse Retninger blive ringere end den tyske, fordi vi mangle den tyske Regerings Strenghed og Orden og Driven til Arbejde. Studierne vedblive hos os at følge Retningen i Tyskland. Befolkningen har svært ved at lære engelsk og amerikansk Driftighed. Vort politiske Liv er i alt for meget en Reflex af

daarlige tyske Ideer og ringe tysk Praksis.

Selv i Sproget er der for Tiden mindre Stræben efter at emancipere sig, end der var tidligere. Det forekommer mig nyttigt, ja næsten nødvendigt at bruge mange fremmede Ord, saaledes som Forfatteren gør. At f. Eks. det engelske Sprog bruger noget som 40,000 Ord i Tale og Skrift, hvor vi kun bruge noget som 4,000, er en stor Fordel for Englænderne. I nogle Tilfælde kunde Hr. Pio dog nok være noget mere dansk Purist, hvor vore egne Ord ere ligesaa gode som de fremmede. Efter min Tids Begreber forbavser det mig, at Forfatteren skriver sit første Navn Frantz. Ordet »poussere«, som han uafbrudt anvender, har, som han skriver det, Vanskeligheden af »ou«, som vi dog ikke godt kan akceptere paa Dansk. »Fabriksvirksomhed« og andre lignende Ord, som han ikke er ene om at skrive med s, lyder ret stygt paa Dansk.

For vore lavere Klasser har Udvandringen mere

end noget andet bragt en betydelig Frigørelse, og det er et sundt og rigtigt omend dristigt Forslag, naar Køedt og andre have anbefalet, at Engelsk skal indføres som frivilligt Fag selv i lavere Skoler. Intet vilde mere end dette bidrage til at emancipere vore lavere Klasser, fordi de derved fik bedre Adgang til Erhverv i andre Lande. Det vilde hæve Lønnen, men sikkert ogsaa ved Vandringen og Vekselvirkningen bidrage til at gøre vore Arbejdere dygtigere. Og intet er vel en større Ulykke end den Mangel paa Flid og Arbejdsduelighed, vi stadig finder herhjemme, og som vel endog sætter os under de endnu mere regerede og dresserede Tyskere. Næsten alle, som komme fra mere udviklede Lande, blive først og fremmest slaaede ved den Ro, for ikke at sige Magelighed, hvormed Folk bevæge sig; det ser ud, som om de knapt vidste, om de skulde flytte Fødderne. Ikke saa sjældent kan denne Ro oversættes ved Dovenskab. Jeg ved ikke, hvorvidt Fagforeninger og den begyndte Fabriklovgivning har bidraget til at hæve Befolkningens Standpunkt. Da den første af Forfatteren saa meget yndede Fabriklovgivning blev indført hos os, mindes jeg, at Scavenius og jeg vare de eneste i Folketinget, der stemte imod, jeg for min Del ikke, fordi jeg var en principiel Modstander deraf i det Omfang, hvori den blev bragt i Forslag, men fordi den kom uden nogensomhelst Motivering fra vore egne Forhold, kun fordi en yngre Mand havde været sendt til Udlandet og derfra medbragte dette Forslag. Det vilde være interessant at høre noget om, hvorledes den nyere Udvikling af det, Forfatteren taler om som Indbegrebet af »social Politik«, har virket hos os. Selv i de højere Klasser gør Livet herhjemme, i det mindste paa mig, det Indtryk, at man ikke arbejder videre stærkt. For de Studiers Vedkommende, jeg særlig kender til, ses dette allerede af det simple Faktum, at der saa at sige slet ikke findes Bøger i de offentlige Biblioteker i disse Fag; der kan altsaa ikke være stor Efterspørgsel efter disse. Vor Ungdom er utvivlsomt gaaet frem i meget, men er den det ogsaa i Arbejdsdygtighed, eller er den ikke omvendt nok saa nydelsessyg som tidligere? Vi have vel kun faa af de elendige Typer, som i Frankrig betegnes som »boulevardiers«; men det er snarere et Fortrin, naar unge Franskmænd af de højeste Klasser dog nu ofte bringe

det til at foretage Rejser og skrive en Bog om det, de har set. Gennemgaaende har vor Ungdom med dens Embedsskoler, snævre Blik for Forsørgelse ved fast Stilling og Mangel paa Kendskab til Verden sikkert langtfra den Bevægelighed, Dygtighed og Kraft, der hos Englands og Amerikas Ungdom lover saa godt for Fremtiden.

I vort politiske Liv er Fortidens Bundethed og Nutidens Efterveer af denne vedvarende Mangel paa Blik for Betydningen af de fri Forhold stadig den største Ulykke. Det var en Plet paa Helheden af de store Slutningen af forrige Aarhundrede, fra at Fæstetvangen bevaredes. Det skete imod de store praktiske Reformatorers, Reventlowernes og andres, Anskuelser og skyldtes et Par bureaukratiske Embedsmænd, vel ikke mindst den ellers saa fortræffelige Colbjørnsen. Det har været en sand Ulykke; thi det skyldtes den, at vi gik over til den politiske Frihed med en skarp Klasseadskillelse og med en social Politik, der tildels var baseret paa private Interesser, der vilde tjene paa andres Bekostning. Følgerne af denne Klasseadskillelse og af denne slette Interessepolitik knuger endnu som en Mare paa det offentlige Liv. Det er ikke slet saa galt som Interessepolitiken i Tyskland med dens Udplyndring af den store Befolkning og den hele dermed følgende reaktionære Politik; men vi har dog altfor meget af det samme. Det synes, som om man ved Skattelovene kun kan enes om at tage fra den ene for at give til den anden i Stedet for at frigøre det økonomiske Liv til Fordel for Ejere af Jord, Handlende, Arbejdere og for hele Befolkningen som Forbrugere. Den største Ulykke, som Beskyttelsessystemet har gjort, er maaske den, at det i fortræffelige, opadgaaende Aar har bragt Kapitaler og Foretagelsesaand til at søge ind paa en industriel Udvikling, der kun kan blive til Tab i Stedet for at blive til noget sundt og godt for de enkelte saavelsom for hele Samfundet. Spørger man ikke om, hvad der er forsømt, men om hvad der er gjort, ser man den lovgivende Magt nærmest blive enig om Love, der er en skadelig Formindskelse af Borgernes Frihed. Ikke faa nyere Love kan nævnes som Eksempler, og man er aabenbart tilbøjelig til at gaa meget videre. Man har saaledes den største Lyst til at inskrænke Næringsfriheden, og

man synes kun at tale om Aktielovgivning for derigennem at inskrænke Friheden. Hele Tænkemaaden synes at være tyske Juristers og Bureaukraters. Staten synes for alle at være det første. Den hele politiske Tænkemaade lider deraf og især af den Lyst, der er naturlig for denne Opfattelsesmaade, til at benytte

Staten som Middel for sin private Interesse.

Der kan ikke være Tvivl om, at det jo er den engelske og amerikanske Tænkemaade, der giver Samfundene Sundhed og Kraft. Dette gælder ogsaa den rent ydre Magt. Ved Siden af Ruslands og England-Amerikas 120-140 Mill. hvide Mennesker paa hver Side er selv Tysklands Magt for intet at regne, og af de to store Aglomerationer, Russernes paa den ene og de engelsktalende Folks paa den anden Side, kan der ikke være Tvivl om, at Fremtiden jo hører de engelsktalende Folk til, hvis individuelle Udvikling, ydre Midler og virkelige Magt og Kraft er saa meget større og især stiger saa meget stærkere end Ruslands. Skal vort lille Samfund udvikle sig sundt og godt, maa det nødvendigvis følge det engelsk-amerikanske Eksempel. Det er den fri individuelle Virksomhed, der skal udvikles. Staten maa kun træde hiælpende til. Foruden at bevare Fred og Sikkerhed maa den kun handle der, hvor den tjener de enkelte Menneskers Vel. Ethvert andet Ideal, derunder det, man følger i Tyskland, er falsk og i Virkeligheden umoralsk og skadeligt. Det er beklageligt, naar en udmærket Forfatter som Hr. Pio ikke kan løsrive sig fra dette tyske Ideal, hvorester Statens Autoritet skal omfatte alt, og hvor Bundethed skal være Regel og Friheden snarere være Undtagelse. Den virkelige Folkelykke ligger paa den anden Side.

Boganmeldelser.

Edv. Ph. Mackeprang. Forbruget. Økonomisk-statistiske Skitser. (Socialøkonomisk Samfunds Skrifter III). København 1902. V. Oscar Søtoftes Forlag. (78 S.).

Forfatteren af dette lille Skrift har haft den gode Ide at benytte Forbrugsstatistiken som Iagttagelsesmateriale for den matematiske Skoles Værdilære, og det er derved lykkedes ham at give et interessant Bidrag til Løsningen af et vigtigt Spørgsmaal (som i denne Tid er blevet brændende herhjemme ved L. Bircks Doktorafhandling). Hans Afhandling er tillige et lille Stykke Litteraturhistorie, baade for Forbrugsstatistikens Vedkommende og for Grænsenyttelæren, og den vil uden Tvivl allerede af den Grund være velkommen for dem, der gærne vil orienteres i disse Emner.

Hvis Læren om Grænsenytten ikke skal havne mellem de akademiske Abstraktioner, maa man ind paa Spørgsmaalet om efter hvilke Love et Forraads subjektive Værdi afhænger af Forraadets Mængde. Det er dette, D. Bernoulli forsøgte ved Opstilling af sine berømte Sætninger om den »moralske Formue«; det er det, E. Sax har forsøgt i vore Dage ved en dristig Kombination af Hypoteser. Idet Mackeprang som den første Tilnærmelse opstiller en Modifikation af Bernoullis Lov, faar han paa Grundlag af den nordamerikanske Forbrugsstatistik (der har den Fordel at bygge paa ikke mindre end 8000 Budgetter, men unægtelig ikke er fri for Skavanker) en Række af Værdier for forskellige Udgiftsgrupper, nemlig: Husleje, Brændsel, Belysning, Klæder, Føde og Rest-Hvis Hypotesen er rigtig, skal de paa-

gældende Tal indenfor hver Gruppe være tilnærmelsesvis konstante. Dette er ogsaa delvis Tilfældet: Tilnærmelsen er saa stor, at man ubetinget føler sig opfordret til at gaa videre ad samme Bane. Kun for de meget smaa og for de store Indtægter brydes Rækkernes Ensformighed, medens man iøvrigt møder langt færre Spring, end man er vant til at se i Forbrugsstatistiken. Det vilde maaske have været ønskeligt, om Forfatteren havde tilføjet nogle grafiske Fremstillinger for at vise med hvilken Nøjagtighed de fundne Love gælde, og om han havde søgt Stadfæstelse paa Resultaterne ved Materiale andet Steds fra, og samtidig prøvet paa at finde hvilke Ændringer i de opstillede Love der kunde være Anledning til. Men skønt Afhandlingen saaledes saa at sige kun ender med et Spørgsmaalstegn, er der al Grund til at ønske Forfatteren tillykke med dette Debutarbejde.

H. Westergaard.

Vald, Vedel. By og Borger i Middelalderen. Et Forsøg i Kulturpsykologi, København 1901. Nordiske Forlag. (456 S.).

Det kunde maaske synes søgt at drage Vedels Bog med ind i Nationaløkonomisk Tidsskrifts Interessesfære. Den henvender sig ikke særlig til dem, der kun plasker husvant om i Økonomi og Statistik, og naar den af og til kommer ind ogsaa i disse Farvande, mærker man maaske nok til Tider, at det ikke er en helbefaren, der staar ved Roret. Men et Værk, der fører ind til Forstaaelsen af Bylivets Udvikling i Middelalderen og levendegør de Typer, de sociale Brydninger fremkalder, har dog Krav paa Interesse ogsaa her. Næsten overflødigt at tilføje, at Vedels Navn borger for et gennemkultiveret Syn og en anskuelig levende Fremstilling. Virtuøst løber Fingrene hen over Sprogets Klaviatur og lader Tema paa Tema komme til sin Ret i rigt nuanceret Foredrag.

Det er Tidens Aandskultur, den under Samfundsudviklingen opstaaede ejendommelige Kulturtype i Byerne, Forfatteren har villet trænge ind til. Hertil udfoldes et stort Apparat af Viden og Belæsthed. Fra Byportene føres vi ind i de snævre Gader, ser paa Husenes maleriske Ydre, kigger indenfor paa alskens Bohave og Kunstgenstande og hører om Livet, som det føres inden fire Vægge, ved Dug og Disk, ved Bord og Seng, om Livets ydre Former og Skikke og den Tankegang og det Hjærtelag, der ligger bagved. Forfatteren skræller Blad paa Blad for gennem en sjælelig Analyse at naa ind til det specifikt bymæssige, til den Aand, som afhængig af Bylivets materielle Vilkaar skaber sig Udtryksformer,

der er noget for sig selv.

Er man Bogen igennem, har man været rundt og set uhyre meget. Noget som en Forevisning i et kulturhistorisk Museum, hvor en livfuld og interesseret Konservator, ustandselig talende og stærkt gestikulerende, iler fra Sal til Sal, pegende med skarpt Udkig paa alle Skabenes interessante Sager, krydrende Foredraget med Musæumspudserligheder og ivrig for gennem alt dette at give et fyldigt og stærkt Helhedsbillede af den Aand, der bærer det Unægtelig kan Hjernen da til Tider alt sammen. føle sig lidt træt og forvirret. Man kan længes efter at stoppe lidt op og i Stedet for det mangt og meget, det løse og det faste, at faa Lov til at fordybe Analysen paa lidt færre Æmner, som i Længdesnit maaske fuldt saa godt kunde sprede Lys over Samfundsudviklingen. Og Vægten af Bogens mægtige Ordrigdom mærkes tit tyngende, saa en større Økonomi i saa Henseende formelig vilde virke velgørende og befriende. Har man haft den Nydelse at læse Burckhardt's »Die Kultur der Renaissance« - et Værk, der efter Anlægget paa visse Omraader ret naturligt frembyder sig til Sammenligning har man faaet en Værdimaalestok, som ved Formens Knaphed og det sikre Tag i de væsentlige Linier, i Enheden i Mangfoldigheden, unægtelig sætter Vedels Arbejde paa en farlig Prøve. som Forfatteren nu engang har taget sin Opgave, har han opnaaet at skrive en interessant og underholdende Bog og med Held draget Essensen ud af et overordentlig rigt Stof, saa den megen Andenhaandsviden, et Værk som dette maa tumle med, dog ikke breder sig unødig docerende.

I Afsnit som »Haandværkets Aand« og »Køb-

mandsaanden« er »By og Borger«, hvis Synspunkt jo i øvrigt er det kulturfilosoferende og æstetiske, inde paa de økonomiske Felter. Her gives der friske og klare Vuer over Lavslivet, Handelens Indvirkning paa Mennesketypen og Brydningerne mellem Haandværkerens og Købmandens Interesser. En Nationaløkonom vil dog savne tilstrækkelig Uddybning i Skildringen, ikke ud fra det snævre Fagsynspunkt, at ens eget nu engang er det vigtigste, men fordi Forfatteren for stærkt generaliserer sine Erfaringer og derfor vistnok noget for let kommer til sit Facit. I Slutningsafsnittet har Vedel vel i nogen Grad taget Brodden af denne Anke ved selv at pege paa Betragtningsmaadens Ensidighed og den bevidste Til-sidesættelse af Kulturvarieteterne. Men denne almindelige Indrømmelse kan dog ikke afvæbne Kritiken. Det er saa sin egen Sag ud af et Tidsrum, der regner med Aarhundreder, og ud fra Erfaringer om Livet i Byer, der ligger i alle Verdenshjørner og har højst forskelligartede politiske, sociale, økonomiske og kulturelle Vækstbetingelser, at konstruere sig Typer. Vi hører intet eller lidet om Brydninger mellem Hoverihaandværkeren og den selvstændige, om Lavenes Stilling overfor den hist og her ved Oprettelse af kommunale Bedrifter ret kraftig optrædende »Kommunesocialisme«, om Kampen med Husindustrien, som den viser sig dels i sin mildere Form gennem Arbejde, udført direkte for Kunderne, dels i sin farligere, naar den har en kapital- og eksportkraftig Handelsstand som udnyttende Mellemled, eller om den sociale Ulighed ved Middelalderens Slutning mellem Mester og Svend paa adskillige Omraader, og Uligheden inden for Handelsstanden mellem den privilegiebenaadede Købmand og Smaa-Alt dette og meget andet, som i den seneste Tid har fundet en saa kyndig og indgaaende Skildring i Inama-Sternegg's »Deutsche Wirtschaftsgeschichte«, viser saa megen spirende eller udvokset Leddeling i de økonomiske Samfundsforhold. at Typer som »Borger«, »Haandværker« o. l. let fjerner sig for meget fra Livet og derfor ikke virker overbevisende paalideligt.

I denne Anmeldelse er der maaske dvælet lidt stærkt ved nogle af de Ankeposter, som naturligt

melder sig under Læsningen af Vedels Bog. De skulde dog nødig kvæle Hovedindtrykket: at »By og Borger« er en fornøjelig Bog, der gennem kyndig Popularisering udvider Synskredsen og ved Fremstillingens Liv ansporer til Selvtænkning. Vil man naa til Forstaaelse af By og Borger i Middelalderen, er Lavslister, Regnskabsstumper, Skraaer, møjsommelig tilvejebragt Statistik og økonomisk Historie ganske vist uvurderlige Hjælpemidler, der saa rart nøgternt kan holde igen paa Fantasiens vilde Flugt og afstiver Resultaterne. Men med dem naar man dog kun ind til Forgaarden. Det er jo først gennem Studiet af de i snævrere Forstand litterære Efterladenskaber og andre umiddelbare aandelige Udtryksformer, der ere saa at sige støbt over selve det sjælelige Liv, at man trænger ind til det allerhelligste. Det er en saadan Synthese, Vedel har forsøgt. Og der er Aand i hans Bog om man vel ogsaa til Tider kan faa for meget af den — en Koncentrationens Energi i Tilrettelægningen af alt det spredte og mangeartede og et vidtskuende Bliks Evne til at søge ind til Kilderne for den aandelige Vækst. Axel Holck.

G. Cassel. Socialpolitik. (Kulturbiblioteket 3). Stockholm 1902. Hugo Gebers förlag. (156 S.).

Indholdet af denne lille Bog er en Række Forelæsninger, oprindelig holdt for en Tilhørerkreds, hos hvem der ikke kunde paaregnes synderlige teoretiske Forkundskaber. Fremstillingen vil derfor kunne læses

af enhver, der blot forstaar Svensk.

Den første af de 6 Forelæsninger indleder det øvrige. Forf. kriticerer skarpt den videnskabelige Socialisme, Karl Marx's Katastrofeteori og Værdilære, men vender sig samtidig med ikke mindre Styrke mod Liberalismens Vildfarelser, dens hele formelle Opfattelse af Frihedsbegrebet og dens atomistiske Samfundsideal. I Modsætning til disse to yderliggaaende Retninger staar Socialpolitiken, saa at sige uden andre Doktriner end den, der ligger i selve Navnet: at Udviklingen betinges af Organisation (social) og planmæssigt Arbejde (Politik).

Efter en kortfattet Redegørelse for Socialpolitik-

ens Stilling til Udviklingslærens Udvælgelses- og Tillæmpningsteori — eller rettere en Prøvelse af disse Teoriers Anvendelse paa det sociale Livs Omraade — gaar Forf. i de følgende Forelæsninger over til en mere indgaaende Omtale af to af Nutidens vigtigste socialøkonomiske Bevægelser, den kooperative Politik og Fagforeningspolitiken. Det ledende Synspunkt er dette: hvilken Indvirkning have disse Bevægelser paa Konkurrencekampen, — i hvilken Retning paavirke de den sociale »Udvælgelse«?

Forf. erklærer sig som en afgjort Tilhænger at begge de nævnte Former for økonomisk Sammenslutning, men vel at mærke kun for saa vidt de holdes aabne for alle. Baade i den kooperative og i Fagforeningsbevægelsen findes en »sluttet« og en »aaben« Retning. Den første fordømmer Forf., fordi den kun leder til Dannelsen af Privilegier for

et Mindretal, - den er usocial.

I sin Udvikling af den offentlige Socialpolitiks Opgaver kommer Dr. Cassel bl. a. ind paa det vanskelige Spørgsmaal om Fastsættelsen af legale Minimumslønninger. Fra et teoretisk Synspunkt finder han Kravet herom fuldstændig rimeligt, men trods de - som det synes - ret vellykkede australske Forsøg i denne Ketning, finder Forf. det dog betænkeligt at udtale noget sikkert om Sagens praktiske Side, saa at »krafvet på en lagstadgad minimallön väl ännu icke torde kunna hänföras till praktisk socialpolitik«. En anden Ting er det, at Stat og Kommune, hvor de selv optræde som Arbejdsgivere, bør gaa i Spidsen ved at fastsætte Minimumsgrænser for dens egne Lønninger. Og her tager Forf. kraftigt Ordet for, at man ikke handler i Blinde; han kræver, at det Arbejderbudget, der foreslaas som Grundlag for Minimallønnen, fremlægges i Enkeltheder og in natura; kun saaledes undgaas det, at man slipper fra Spørgsmaalet »med ansvarsløse Fraser«.

Helt vellykket er Forelæsningen om »de høje Lønningers Økonomi« og det dertil knyttede Slutningsafsnit om den økonomiske Mulighed for socialt Fremskridt, hvori Forf. bl. a. refererer de interessante Resultater, han er naaet til ved en Undersøgelse af Nationalindtægten i Preussen (udførligere fremstillet i en Artikel i »Ekonomisk tidskrift« 1901). Kvint-

essensen kan maaske udtrykkes saaledes, at det sociale Spørgsmaal langt mindre er et Fordelingsspørgsmaal (saaledes som det opfattedes af den klassiske Økonomi) end et Produktionsspørgsmaal. Ingen Reform af Indkomstfordelingen vil nogensinde kunne fri de fattige Klasser fra at være fattige; kun den Teknik og den Organisation af den økonomiske Virksomhed, der har til Maal i stadig større Udstrækning at spare Arbejdskraft, betegner Vejen til økonomisk Fremskridt og dermed til social Udvikling. Forf. vil derfor ogsaa have baade Kooperationen og Fagforeningerne betragtet fra et noget andet Synspunkt end det sædvanlige; sin egentlige samfundsøkonomiske Betydning faar Kooperationen ved sin opdragende Indflydelse og ved at den skaber en højere, arbejdsbesparende Organisationsform for en vigtig Del af Samfundshusholdningen, og den aabne Fagforeningspolitik faar sin rette Betydning ved sin Indvirken paa den økonomiske Udvælgelse og Tillæmpningen saavel med Hensyn til Arbejderne som Arbejdsgiverne.

— Man kan maaske sige, at der ikke er særdeles meget nyt i Dr. Cassels 6 Forelæsninger. Har man læst hans Bog »Das Recht auf den vollen Arbeitsertrag« og har man fulgt hans ret omfattende Produktion af Tidsskriftartikler i de sidste 2—3 Aar, vil man i det foreliggende Arbejde ikke finde noget væsentligt, som Forf. i egenligste Forstand vil kalde sit eget. Men Hensigten har vel ogsaa mere været at samle end at give noget nyt; og Bogen kan anbefales til den videst mulige Læsekreds som en god, klar og velskreven Orientering i nogle af Tidens mest betydningsfulde socialpolitiske Bevægelser.

Adolph Jensen.

Dr. Th. Kistiakowski. Gesellschaft und Einzelwesen, Eine metodologische Studie. Berlin 1899. Verlag von Otto Liebmann. (205 S.).

Denne Afhandlings 7 Kapitler omhandler: I. Stat og Menneske; II. Samfund og Organisme; III. Stat og Samfund; IV. Anvendelse af Kategorierne Rum,

Tid og Tal paa Kollektivenheder; V. Kollektivbegreber og Kollektivvæsen; VI. Den almindelige og den individuelle Aand; VII. Samfund og Enkelt-Af saglige og teoretiske Grunde har Forfatteren udelukkende givet sit Skrift en metodologisk Karakter. Ved Hjælp af logiske Kategorier vil han ud fra Samfundets Væsen udvikle metodiske Principer for de socialvidenskabelige Discipliner og deres indbyrdes Afgrænsning, og navnlig drejer det sig om at belyse den dybe Modsætning mellem Forskningen paa den sociale Virkeligheds og de normative Videnskabers Omraade, og om et metodologisk rigtigt Princip for Afgrænsningen af de forskellige Vidensomraader. Det er altsaa et erkendelsesteoretisk Studium af de Begreber, der ligge til Grund for moderne Stats- og Samfundsopfattelse, en Undersøgelse af den Metode, ved hvilken man er kommen til dem, og en kritisk Vurdering af disse Begrebers Betydning og Rækkevidde. Det er saaledes ikke egentlig en Bog for Lægfolk, skønt der i den forekommer Udviklinger og Afsnit, der vil kunne læses med Fornøjelse og Udbytte af den dannede Læser (særlig Kap. VI), men Afhandlingen er af virkelig Betydning for Sociologer, Nationaløkonomer og Jurister. Det er en klar, dygtig og skarpsindig Afhandling, der vidner om, at Forf. har gennemgaaet en fortrinlig logisk Skole, og den indeholder en Mængde værdifulde Analyser. Af særlig Interesse er Kritiken af den organiske Retning i Sociologien. Forf, savner i den alle Fortrinene ved den logiske Tankeproces som Begrebets eller Ordets Konstans, gennemgaaende faste Bestemthed og Tydelighed, Sikkerhed og Almengyldighed. Begrebet Organisme er holdt flydende og ubestemt. Den betegner ganske vist et Fremskridt ved at opfatte Samfundet fra dets funktionelle Side og ved at bestræbe sig for at finde Lovene for det sociale Liv og den sociale Udvikling. Men den stiller sig dette høje Maal inden de specielle sociale Love ere opdagede, en Opgave, der er forkert eller for tidlig stillet, og mindst kan løses ved vage organiske Analogier. Den nærmeste metodologiske Opgave for de dogmatiske Socialvidenskaber maa først være at finde et rigtigt Inddelingsprincip for de mangfoldige sociale Fænomener. De omfatte jo

dog saa forskelligartede Processer som den økonomisk-materielle Udvikling eller Aarsagskæde, aarsagsbestemte psykiske Vekselvirkning mellem Samfundets Medlemmer og den etisk-retlige Bygning af de ved Formaal betingede Normer og Regler. En Betingelse for at finde de sociale Love vil det være, at Komplekset af de forskelligartede Fænomener, der udgør den konkrete Forestilling om Samfundet i videste Betydning, er delt i de enkelte ensartede Rækker. Den organiske Teori indeholder imidlertid intet metodologisk rigtigt Princip for Udforskningen af de sociale Fænomener; den frembyder kun et Systematiseringsmiddel, ved hvis Hjælp Resultaterne af de forskellige for største Delen beskrivende Socialvidenskaber paa temmelig udvortes Maade ere bragte i System. Det kan tilfredsstille en vis Enhedsbestræbelse i den menneskelige Aand, men kan ikke vde nogen egentlig Loverkendelse.

Cl. Wilkens.

Dr. Ernst Klien, Minimallohn und Arbeiterbeamtentum, Jena 1902, Gustav Fischer, (232 S.).

Den foreliggende Bog er et nyt Led i den lange Række tyske Skrifter, hvis Fortjeneste det er at yde gode, positive Bidrag til Løsningen eller Belysningen af det sociale Spørgsmaal. Forfatteren deler Bogen i tre Dele: en teoretisk, en praktisk og en speciel. Efter sine to Emner falder den dog naturligt i to, om end man gærne indrømmer Forfatteren, at de to Emner er — om ikke just identiske — saa dog efter deres Væsen inderligt sammenhørende, saasom de begge drejer sig om Begrænsningen af Usikkerhedsmomentet i Arbejderens økonomiske Eksistens.

Forfatteren søger først at bestemme selve Begrebet Minimalløn og fremhæver dennes Forskel fra Middelalderens Arbejdsløn, der var en Maksimalløn, fastsat til Fordel for Arbejdsgiveren, medens Minimallønnen tilstræbes som et Værn for Arbejderen, en Beskyttelse mod, at denne synker ned til Eksistensminimet eller endnu dybere. — Ogsaa Forskellen mellem Minimallønnen og den glidende Lønskala fremhæves. Den sidstnævnte bliver dog til en Mini-

malløn, naar der fastsættes en Undergrænse, ned

under hvilken Lønnen ikke maa synke.

Interessant er Forfatterens Undersøgelse af Spørgsmaalet om Prislærens Anvendelse paa Lønteorien og hans Paavisning af, at Lønnen ikke længer anses som en Produktionsfaktor, men som en Indkomstfaktor, at den med andre Ord ikke bør fastsættes efter Hensynet til sit Væsen som Produktionsomkostning, men efter sin Karakter som Bærer af Arbejderens økonomiske Eksistens. Her gør Forfatteren saa tilmed gældende - hvad der jo ikke er ubekendt navnlig i den moderne Litteratur -, at en Forhøjelse af Lønnen ikke kan anses som en blot og bar Forhøjelse af Produktionsomkostningerne, eftersom Arbejdsløn og Arbejdsydelse staar i en indbyrdes Forbindelse, saa at den sidste - i Tidens Løb i al Fald - stiger med og i Forhold til den første. Hvorvidt nu denne Paastand er rigtig, om den fastslaaede Forbindelse mellem Lønstigning og Arbejdsydelse altid, i alle Lande og under alle Forhold finder Sted, er dog et Spørgsmaal, der kan underkastes Tvivl. Her er dog ikke Stedet til at fordybe sig heri.

Paa Spørgsmaalet om, hvor højt eller hvor lavt Minimallønnen skal sættes, svarer Forfatteren, at den hverken skal sættes paa det Punkt, hvor tilfældige Udbuds- og Efterspørgselsforhold har sat den, eller paa det, til hvilket Fagforeningsbestræbelser i det givne Øjeblik har tvunget den op. Den skal for hvert givet Sted og for hvert enkelt Fag fastsættes efter de lokale historiske Forhold. »Die geschichtliche Basis der Lohnverhältnisse« er for Forfatteren den primære Faktor ved Minimallønnens Fastsættelse;

alle andre Faktorer er højst sekundære.

Denne Opfattelse gaar som en rød Traad gennem Forfatterens Tilrettelægning og Belysning af det positive Erfaringsstof, der udgør Indholdet af den praktiske og den specielle Del af Bogen. Forfatteren betegner her Minimallønnen efter de Subjekter, der betaler den, henholdsvis som *der obrigkeitliche, der korporative und der singuläre Minimallohn« og inddeler sit Stof derefter. Denne Inddeling, der vel ikke er begrundet i nogen indre Nødvendighed, har dog den Fordel, at den letter Overblikket. Man faar da ogsaa en særdeles klar og fyldig Oversigt over,

hvad der paa forskellige Steder er gjort henholdsvis af Stat og Kommune, af Fagforeninger og af større private Industridrivende, for at sikre Arbejderen en passende Minimalløn og dermed en ordentlig Eksistens. Man læser ikke mindst disse Afsnit med stort

Udbytte.

Med Hensyn til den anden Del af Forfatterens Opgave: Paavisningen af et »Arbeiterbeamtentums« Opstaaen, skal det blot bemærkes, at Forf. herved forstaar Dannelsen af en Stab af Arbejdere - navnlig i det offentliges Tjeneste -, der staar i et lignende Forhold til deres Arbejdsgivere, som Embedsmænd til Stat og Kommune, saaledes med Hensyn til varig Ansættelse, Forsikring mod Sygdom, Pensionering af Arbejderne selv, deres Enker og Børn o. s. fr. Ogsaa her fremdrages flere Eksempler, hentede navnlig fra tyske Kommuners Praksis. Med særlig Interesse læser man, hvad der i saa Henseende er gjort i Byerne Karlsruhe, Frankfurt a. M., Mannheim og Freiburg im Breisgau. For de sidste 3 Byers Vedkommende findes Løntarifer eller Lønklassetarifer aftrykte i et Tillæg til Bogen.

Alt i alt er den foreliggende Bog saaledes baade interessant og lærerig. Dens Værd forhøjes end mere ved, at Forfatteren er kemisk ren for alt, hvad der smager af Partifanatisme. Han ser sit Emne fra et rent etisk Synspunkt og behandler det herudfra, roligt og alvorligt, og i et klart og behersket Sprog. Hans Bog vil sikkert hævde sig en smuk Plads i

Nutidens rige Sociallitteratur.

H. L. Bisgaard.

G. Tarde. Psychologie économique. I—II. Paris 1902. Félix Alcan. (383 + 449 S.).

Den Undersøgelse af Efterspørgslens Momenter — Attraa og Indkomstfordeling — som den subjektive Skole i Økonomien har indvarslet — forlener de psykologiske Problemer med dyb økonomisk Interesse. Man tvinges til at studere Lovene for vore Sjælstilstande, hvorledes Følelser og Forestillinger opstaar, brydes, kombineres, sejrer eller tilintetgøres. Forsaavidt vil man ogsaa være Professor Tarde ved

Collège de France erkendtlig for hans »økonomiske

Sjælelære«.

Forf. har imidlertid ikke villet nøjes med at undersøge vor Attraas Genesis og Eksistensbetingelse, han søger under alle økonomiske Fænomener en psykologisk Aarsag; Bogen bliver derfor noget anstrængt, Inddelingen vilkaarlig og fremmedartet. Bogen deles i trende Afsnit: Gentagelsen, Modsætningen og Tillempningen; ofte spørger man sig selv, hvorfor det og det økonomiske Spørgsmaal just behandles der og ikke et andet Sted. Det store Værk staar da ikke som et videnskabeligt Systemarbejde, men som en Række langstrakte Aforismer, hvis Forbindelse er ret tilfældig, som en Mængde utilfredsstillende Svar paa en Del ikke nøjagtig stillede Spørgsmaal.

Forf. undersøger Attraaens Love, ikke saameget Loven om den faldende Attraa, som Læren om, hvorledes en Attraa bliver til, vokser eller afsvækkes. Ikke blot er Nødvendigheden, men ogsaa Efterlignelsesdriften Attraaens Moder. Forf. siger en hel Del rigtigt om Prisen; han gaar iøvrigt uden om den teoretiske Pris, og ser mest paa de mere overfladiske Forhold — f. Eks. hvorfor Veksellereren forlanger saa og saa meget for et Værdipapir, hvorfor Spekulanten vægrer sig ved at sælge til en given

Pris o. s. v.

Under Afsnittet »Modsætningen« behandler han de økonomiske Kampe: 1) mellem Forbrugerne indbyrdes, 2) mellem Producenterne og 3) mellem Varerne, der bejle til Forbruget. Her er der mange interessante lagttagelser, men vanskelige at sammenfatte og rubricere. De Blade, der er helliget »Kriser«, er værdiløse, og hele Behandlingen af Problemet »Penge« ret uforstaaelig. Kun den, der har meget god Tid, skal læse Bogen; man behøver ikke at læse den tilende, men kan overspringe baade 10 og 20 Sider. Denne Bog giver nemlig ikke en samlet Erkendelse af et eller andet Problem; men man finder mange morsomme Citater, mange gode Bemærkninger; man bør læse nogle Sider, saa lade Bogen synke ned i Skødet og lade Hjærnen arbejde paa egen Haand uden at kære om, hvad der egentlig staar i Bogen.

Den irriterer ved sin Bredde; de 830 Sider kunde

være sammentrængt til 200 Sider; 10 Ord bruges, hvor et var nok, tilmed er hvert Substantiv forsynet med 10 Adjektiver, opstillede i en Klimaks, Tillægsord, der ikke uddyber Hovedordet, men blot er satte for Vellydens og Rytmens Skyld. Sproget er rent, rislende klart, klarere end Tanken, men saa akademisk, at »Telemaque« er en grammatikalsk Uhyrlig-

hed i Sammenligning med Tarde's Bog.

Det efter mit Skøn mest værdifulde i Bogen er Paavisningen af de aandelige Værdier, der er i Kapitalen, nemlig den Viden, der er inkarneret i Produktionsmidlerne. Det er denne Viden, og ikke den forudgaaende Opsparen, der gør at Kapitalen er produktiv. >Lad — udbryder Forf. — al Kapital gaa til Grunde, den vil efter 30 Aars Forløb atter være genskabt; men dræb alle Ingeniører og Lærde, lad alle glemme Fysikens og Kemiens Opdagelser, og Mennesket vil synke tilbage i Barbariet. Denne Paavisning af de aandelige Kræfters Andel i Produktionens Udbytte er god og sand og udmærket i en Tid, hvor som i vor Økonomerne og Politikerne har skruet sig op til en mærkelig Beundring af den kommercielle Evne.

— Nogle vil paastaa, at Tarde's Bog er fuld af Aand — dette Epiteton bruges jo til enhver Franskmand; jeg synes han er bred og snakkesalig og overfladisk; havde han skrevet sin Bog paa det tunge og kedelige Tysk, havde den været ulæselig, nu giver det franske Sprogs Klarhed en tilsyneladende Klarhed til Tanker, der hverken ere nye eller klare.

L. V. Birck.

Dr. J. von Körösy. Die finanziellen Ergebnisse der Actiengesellschaften während des letzten Vierteljahrhunderts (1874—1893). Berlin 1901. Puttkammer und Mühlbrecht. (363 S.).

Den bekendte ungarske Statistikers frodige Produktion har her sat et nyt Skud. Det er denne Gang ikke Befolkningsstatistik men Aktieselskaber det gælder, idet han har underkastet Aktieselskaberne i Budapest en grundig Undersøgelse for Perioden 1874—98. Man kunde spørge, om dette Emne kan frembyde tilstrækkelig Interesse til at motivere Arbejdets Udgivelse paa

et Verdenssprog. Men ved at gennemlæse Bogen ser man snart, at denne Tvivl er uberettiget. Ikke blot findes der en stor Mængde metodologiske Betragtninger af almen Værdi, men det gælder her som paa saa mange Omraader, at »die ganze Welt ist eine Stadt«. Hvad der er foregaaet i Budapest - og dette vil for en stor Del sige: i Ungarn - i det mindeværdige Kvartseculum afspejler i en mærkelig Grad Bevægelserne ude i den store Verden. Paa en Maade er Bevægelsen stærkere, fordi det ungdomsfriske Folk, der paa engang ligesom hvirvledes med ind i de europæiske Strømninger, med en vis Naivitet kastede sig ud i Bølgerne; derfor staar f. Eks. Krisen i 1873 med en overordentlig Skarphed præget i Tabellerne over Aktietegninger, Falliter og Dividender, og man kan næsten studere de daarlige og gode Aars økonomiske Virkninger med større Udbytte end i mange andre Lande.

I Slutningen af 1860'erne begyndte Forretningslivet at røre sig i Budapest. I 1866 var Bankernes Vekselportefeuille kun 4 Mill. fl. og var i 1875 steget til 27 Mill., i 1898 til 85. Medens man efterhaanden lærte at se med Mistillid paa Aktieselskabers Udvidelse af Aktiekapitalen, saa at en saadan Udvidelse gerne drog et Kursfald med sig, var det omvendte Tilfældet i Begyndelsen. Den ene Udvidelse fandt Sted efter den anden, og Kurserne stod højt, hvor svage Ben Bankerne end stod paa. Saa meget voldsommere kom Krachet, og med langvarige Eftervirkninger. Ofner Commercialbank's Aktier stod i Slutningen af 1872 35 pCt. over Pari, i Slutningen af 1873 18 pCt. under, og i 1876 stod de kun i 321/2 pCt. Kursen paa Ungarske Gewerbebanks Aktier sank i de samme 4 Aar fra 370 til 57¹/₂. Ogsaa Bontoux-Krisen i 1882 mærkedes meget stærkt.

Körösy gør nu med fuld Ret opmærksom paa, at naar man vil undersøge Aktiebankernes Udbytte, kan man ikke nøjes med at undersøge Gennemsnitsrenten for de bestaaende Selskaber; man maa tage Hensyn til de meget store Summer, der er gaaet tabt i Aarenes Løb, ved Bankers Opløsning. I 1866—72 forøgede 14 Banker saaledes deres Kapital med 23 Mill. fl. 16¹/₂ Mill. heraf faldt paa 12 Banker, der senere alle er gaaet til Grunde. Der findes i Bogen et meget morsomt Afsnit om Aktieselskabers »Dødelighed«, eller

som Körösy med sin Tilbøjelighed til at lave nye Ord ogsaa benævner det, deres »Caducitet«. Denne var i 1874—78 over 5 pCt. aarlig, i de følgende 20 Aar 2—3 pCt. Af 65 Selskaber, der bestod i Slutningen af 1873, var der 25 Aar senere kun 31 tilbage; Resten var forsvundet fra Skuepladsen.

Dividenden af den nominelle Bankaktiekapital var nu efter Körösy's Undersøgelser i det 25aarige Tidsrum 7,3 pCt. Aktionærerne havde i det hele tjent 108 Mill., men tabt ved Banker, der gik til Grunde, 37; den rene Rente var derefter 4,8 pCt., medens den, beregnet efter Kursværdien for hvert Aar, stiger til

5,4 pCt.

Langt bedre har det stillet sig med Aktie-Sparekasserne. Dividenden naaede her en Størrelse af 18 pCt. af Minimalkapitalen, og den »rene« Aktierente var, naar andre Indtægtskilder medregnes, endogsaa 24 pCt. Tages Kursværdierne som Grundlag, synker Renten fra

18 til godt 5 pCt.

I de industrielle Foretagender har Udbyttet været forskelligt, hvad der dog ikke udelukker, at Dividenden har bevæget sig indenfor snævrere Grænser. I Gennemsnit var den 6,8 pCt. af Nominalkapitalen, den rene« Aktierente var kun 4,9 pCt. Endnu mere svingende har Forsikringsselskabernes Udbytte været med en Dividende paa 18—19 pCt. i 1878—79 og kun 2½ i 1898; den rene Aktierente sætter Forfatteren her til 6 pCt., medens Dividenden i Gennemsnit har været 9,3 pCt. Til Sammenligning med alle disse Tal kan anføres, at den gennemsnitlige Sparekasserente har været 4,1 pCt., den gennemsnitlige Rente af Statsgælden (under Hensyn til Kursværdien) 5,1 pCt., og det samme Udbytte kunde faas ved at købe Pantebreve.

Naar man sammenligner denne ret anselige Rente ved sikre Kapitalanbringelser med Renten i industrielle Foretagender, saa kan man ikke nægte, at der er et stærkt Misforhold. De store Svingninger i de industrielle Foretagenders Udbytte og den store »Dødelighed« skulde synes at berettige til en meget høj Risikopræmie. En saadan Præmie findes imidlertid slet ikke. Udbyttet er efter ungarske Forhold meget tarveligt, og man undres næsten over, at Folk har Mod til at sætte Penge i saadanne Ting. Heldigvis for Industrien er de

fleste Mennesker Optimister, naar de skal anbringe Penge, og Haabet om at faa en stor Indtægt vejer aabenbart godt til ligeoverfor Frygten for at hele Foretagendet skal gaa i Stykker.

H. Westergaard.

Dr. med. A. Grotjahn. Ueber Wandlungen in der Volksnährung. Schmoller's staats- und socialw. Forsch. Bd. 20, Heft 2. Leipzig 1902. Duncker & Humblot. (72 S.).

I forrige Aarhundrede indtraadte paa mange Maader Forskydninger i Sammensætningen af Kosten hos de forskellige europæiske Folkeslag. Indtil da havde denne, udenfor de faatallige, meget velhavende Familiers Kreds, bevaret den fra gammel Tid nedarvede, for hver enkelt Landsdel karakteristiske, lokale Type, idet Føden udelukkende udgjordes af de af Levestedets Jordbund og Klima betingede Husdyrformer og Kornsorter. De vegetabilske Næringsmidler, hvis vigtigste Repræsentant er Brødet, dannede Hovedmassen af Næringen, og hertil knyttedes saa den animalske Føde i større eller

mindre Mængde.

En Forandring i de gamle Kostformer begyndte imidlertid allerede i Slutningen af det 18de Aarhundrede og bredte sig i videre og videre Kredse i det 19de. Det store Opsving i Transportmidlerne og senere i Produktionsmetoderne og den frigjorte Handel og Omsætning bevirkede, at ikke blot Mængden, men ogsaa Arten af de i et Land forhaandenværende Fødemidler blev mere uafhængig af de lokale Forhold. Helt nye Fødemidler, som Sukker, Kaffe, Ris o. s. v., lode sig nu tilføre i saadanne Mængder, at de kunde indgaa som Led i Folkeernæringen, hvorved denne paa mange Steder undergik Forskydninger af ret væsentlig Betydning.

Hertil kom, at der med den forøgede Handel og Omsætning dels ad naturlig, dels ad kunstig Vej, fremkaldtes Svingninger i de enkelte Fødemidlers Prisforhold, som atter influerede paa den Mængde, hvori disse indgik i Næringen blandt Landets Befolkning. Endvidere lærtes Kartoflen at kende som et værdifuldt Folkenæringsmiddel, og dens Dyrkning udbredtes overalt blandt Landbefolkningen i Begyndelsen af Aar-

hundredet, og endelig medførte den stigende Industri og Byernes voksende Størrelse, at store Klasser af Befolkningen unddroges Muligheden for enhver Naturalproduktion og udelukkende henvistes til Køb af Fødemidler.

Alle disse Forhold har i forrige Aarhundrede medført Forskydninger paa Folkeernæringens Omraade af sikkert stor, men endnu langt fra opklaret Betydning.

Det er disse Forskydninger, som Forf. af ovennævnte Afhandling har villet henlede Opmærksomheden paa, og som han nærmere har søgt at belyse ved en Bearbejdelse af det store Materiale, der er nedlagt i Le Play's: »Les Ouvriers Européens« og Fortsættelsen: »Les Ouvriers des Deux Mondes«.

I de her foreliggende Familiemonografier udregner Forf. det aarlige Vægtforbrug pr. Enhed af visse Hovedernæringsmidler — Brødkorn, Kartofler, Leguminoser,

Fedt og Kød.

Ved Beregningen af Enheden benytter han den af E. Engel 1) angivne Metode. Naturligere havde det været, særlig for en Læge, at benytte Rubners, paa fysiologiske Undersøgelser hvilende Enhedsskala, der i

den Art Undersøgelser er den eneste rette.

Det fremgaar nu af Forf.s Undersøgelse, at man i det moderne Samfund maa skælne mellem 1) den velhavendes frit valgte Kost, 2) Kosttyper med udpræget lokal Karakter, væsentlig endnu kun blandt Landbefolkningen, og endelig 3) Kosten hos den alene til Penge-

løn henviste Arbeider.

I den første af disse Kostformer er den lokale Karakter mere eller mindre udvisket. Kosten er saavel kvalitativ som kvantitativ god og rigelig, og Kødforbruget er stærkt fremtrædende. Blandt Landbefolkningen har Kosten derimod endnu bevaret sin lokale Type, den er ensformig men rigelig, og Kød og Fedt er oftest tilstrækkeligt repræsenterede, som Følge af Svineopdrættet.

Paa enkelte Steder spores dog Tegn til Opløsning i den gammeldags Kosttype paa Grund af den stærke

Merkantilisering af Landbrugsprodukterne.

Hvad endelig den 3die Gruppe angaar, de industri-

Engel. Der Kostenwert des Menschen (Bull, de l'instit. intern. de statist. 1895).

elle, alene til Pengeløn henviste Arbejdere, saa finder Forf. Kosten her i kvalitativ Henseende rationel, idet den efterligner de Velhavendes, men kun hos de bedst lønnede af Arbejderne er den kvantitativ tilstrækkelig. En meget stor Del af Arbejderklassen bliver efter hans Formening stikkende i Overgangen fra den gammeldags rigelige Landkost til den moderne Bykost. De spise ikke længere tilstrækkeligt af Brød, Kartofler, Leguminoser, Melspiser og Fedt, og endnu ikke nok af Kød, Hvedebrød, Smør og Sukker.

Der opstaar herved en Underernæring af store Klasser af Befolkningen, der sikkert ikke er uden Betydning for den degenerative Tendens, der synes at

være fremherskende i visse Samfund.

Dette er Hovedresultatet af den her omtalte Af-

handling.

Forf. har sikkert i det væsentlige Ret i denne Betragtning. Der er næppe nogen Tvivl om, at de store Forandringer, der indtraadte i Erhvervslivet i forrige Aarhundrede, ikke blot medførte en Forskydning i Kostens Sammensætning, men ogsaa ofte en Forringelse i dens Kvalitet og Kvantitet, saaledes at en Del af Byernes Arbejderbefolkning, navnlig i Midten af Aarhundredet, næppe altid har faaet en fuldtud tilstrækkelig Ernæring. Herom vidner en Række forskellige Undersøgelser over Arbejderfamiliers Kost.

Forf. henregner imidlertid en Del mere til mangelfuld Kost, end der i Virkeligheden synes Grund til. For det første ere de Side 6 i hans Afhandling opstillede Vægtmængder for Hovedernæringsmidlerne i en Kost i sig selv ret høje som Grænseværdier, naar der er Tale om Bedømmelsen af moderne Arbejderkost. De ere nærmest kun brugelige ved landlige Kostformer, hvor der ikke indgaar væsentlig andre Næringsmidler end netop disse, idet de i sig alene tilføre Organismen

den fornødne Æggehvide og Energimængde.

Dernæst tager Forf. slet ikke Hensyn til, at man ikke kan skære alle de forskellige Arbejderkategorier, som hans Afhandling omfatter, over én Kam i Henseender til Fødestofkravet. Den legemligt meget stærkt arbejdende Landarbejder maa nødvendigvis have en større Energitilførsel med Føden end f. Eks. den Industriarbejder, der sidder rolig hele Arbejdstiden og passer en Maskine. Samme Vægtmængde Næringsmidler

kan derfor ikke bruges som Maalestok for Kosten i

begge Tilfælde.

Og endelig lægger Forf, i sin Vurdering af Kosten en altfor ensidig Vægt paa dennes Kødindhold. Der tilkommer ikke Kødet nogen specifik Betydning for Organismen, men dets Værdi ligger alene i dets forholdsvis store Indhold af let fordøjelige Æggehvide-Det er derfor fordelagtigt for Organismen, at der indgaar en vis Mængde Kød i Føden, men man kan ikke betegne en Kost som Sulteføde, hvor dette ikke finder Sted. Man kan i denne Henseende først tale om Sulteføde eller Underernæring, naar den samlede Æggehvidemængde, der tilføres Organismen gennem Kostens forskellige animalske og vegetabilske Fødemidler synker under en vis Størrelse. Hvor man derfor i de enkelte Tilfælde vil bedømme, hvorvidt der har fundet en Underernæring Sted eller ej, kan man ikke, saaledes som Forf. synes at antage, komme udenom en Beregning saavel af den ved Kosten tilførte Energimængde, som af Æggehvidemængden, og de saaledes fundne Tal maa endog i mange Tilfælde yderligere sammenholdes med det Arbejde, der skal præsteres ved Hjælp af Kosten.

En saadan Beregning har Forf. undladt, fordi han mener, at den ikke i det Materiale, han har bearbejdet, lader sig udføre med tilstrækkelig Nøjagtighed. Dette er muligt, men i saa Fald lader Materialet sig ikke bruge som Støtte for enkelte af de Slutninger, han har søgt at uddrage, og som man derfor maa være

varsom med at tillægge en for stor Betydning.

I Hovedsagen har Forf. derimod Ret. Der har sikkert, navnlig i Midten af forrige Aarh., fundet en mangelfuld Ernæring Sted indenfor Dele af Arbejderklassen her i Europa, og muligvis er dette endnu Tilfældet, saaledes som Forf. mener det. Paa dette Punkt er hans Materiale dog af ovennævnte Grunde for mangelfuldt bearbejdet til at kunne virke overbevisende.

Hvis imidlertid en saadan kronisk Underernæring af en større Brøkdel af Befolkningen virkelig endnu finder Sted, saa rummer dette en meget stor Fare for Samfundet. Fornyede og mere dybtgaaende Undersøgelser end Forf,s maa afgøre dette, men en stor Fortjeneste tilkommer der hans Arbejde ved paany at have henledet Opmærksomheden paa disse og de øv-

rige i Afhandlingen omtalte Ernæringsforhold, der saavel i hygiejnisk som i nationaløkonomisk Henseende have den største Betydning.

Dr. med. N. P. Schierbeck.

Clara E. Collet, Educated working women, Essays on the economic position of women workers in the middle classes. London 1902. King & Son. (143 S.).

Forfatterinden fremhæver, at det erhvervsmæssige Kvindearbejde er af forskellig Karakter i den egentlige Arbeiderbefolkning og i Middelstanden. Fabrikpigens Virksomhed kan være stræng nok og ofte af skadelig Indflydelse paa den legemlige og aandelige Sundhed, men de fleste unge Kvinder af Arbejderklassen betragte dog selv deres Erhvervsarbejde som noget midlertidigt; det normale er, at de blive gifte og saaledes helt eller delvis træde udenfor ,de erhvervsmæssigt arbejdende Kvinders Rækker. Anderledes med Middelklassens selverhvervende Kvinder. For de fleste af disse har den Virksomhed, hvortil de - ofte med ikke ringe Bekostning - have uddannet sig, mere Karakteren af en egentlig Livsstilling; Ægteskabet er faktisk i denne Klasse en fjernere liggende Mulighed. Dette begrunder et forskelligt Syn paa Middelstandskvindens og den egentlige Arbejderskes Erhvervsvilkaar. Den nærmere Udvikling heraf og Paavisningen af, i hvor ringe Grad Livets faktiske Forhold have afpasset sig efter den selverhvervende Middelstandskvindes berettigede Krav, danner Indholdet af Miss Collets Bog.

Georges Blondel, La France et le Marché du Monde, Paris 1901, L. Larose, (164 S.).

Forfatteren af denne lille Bog har aabenbart sét sig godt om baade i Livet og i Litteraturen. Det er en næsten overvældende Mængde Kendsgerninger, han har sammenhobet paa lidt over halvandet hundrede Sider, for at overbevise sine Landsmænd om, at det ikke staar saa godt til med det skønne Frankrigs Økonomi, som man kunde ønske. Frankrig er et rigt Land, det er sandt, men hvad hjælper det, siger Professor

Blondel, naar Rigdommen ikke udnyttes tilstrækkeligt. Alle andre store Nationer arbejde med feberagtig Iver paa at sikre sig den størst mulige Part af Verdensmarkedet, og selv de smaa Lande kile sig ind, hvor de se deres Snit dertil. Frankrig alene er ikke med i Legen, det sér i det væsentlige til, lever sit eget økonomiske Hjemmeliv, og trøster sig ved den almindelig anerkendte Trossætning, at det er et rigt Land.

Forf. indskærper den Sandhed, at naar man bliver staaende paa samme Plet, medens ens Omgivelser gaar fremad, gaar man relativt tilbage, og han truer sine Landsmænd med en Fremtid, hvor Frankrig relativt vil indtage en lignende Stilling som Spanien. Grunden til Frankrigs langsomme Udvikling sér Blondel paa mange Hold; udførligst omtaler han det ringe Fødselsoverskud, som paa flere Maader virker tilbage paa hele det nationale Liv; endvidere Folkets individualistiske Tankesæt, der vanskeliggør Anvendelsen af den moderne Økonomis vigtige Hjælpemiddel, Associationen; i Forbindelse hermed den ufuldkomne Ordning og Udvikling af Transportmidlerne (Frankrigs Kanalplan af 1816 er endnu ikke fuldført, og der finder ingen Samvirken Sted mellem Jernbaner og Kanaler). Ogsaa Undervisningsvæsenet faar sin Part af Skylden; der er ingen Mening i, siger Forf., at 180,000 Franskmænd lære Græsk og Latin, naar kun 22,000 besøge tekniske, Landbrugs- og Handelsskoler. Hertil kommer Franskmændenes indgroede Chauvinisme, deres mærkelige Ligegyldighed for alt, hvad der foregaar udenfor Landets Grænser, deres Utilbøjelighed til at tilegne sig fremmede Sprog, deres Mangel paa Evne til at gøre sig gældende som Handelsmænd paa fremmede Pladser, deres Ængstelighed, hvor det gælder at vove noget økonomisk. Og saa fremdeles.

Som man sér, lægger Forf. ikke Fingrene imellem. Om han har Ret i sin skarpe Kritik, er dog et Spørgsmaal, som mange af de bedste iblandt hans Landsmænd ville besvare benægtende. Nylig har f. Eks. Udgiveren af det bekendte finansielle Ugeblad »Le Rentier«, Alfred Neymarck, i et Par Brochurer (»La France se ruine-t-elle« og »La Richesse de la France«) fremstillet Landets Økonomi i et helt andet Lys, og Neymark er ikke ene om at forsvare det franske »økonomiske System«.

Adolph Jensen.

Tidsskrift-Oversigt.

Tilskueren. Marts 1902:

C. Nyrop: Fortids Arbejderforhold. — Den kyndige, i vor Industrihistorie saa vel bevandrede Forf. meddeler en Række Oplysninger om Arbejdsnedlæggelser og lignende Konflikter mellem Mestre og Svende i det 18de Aarhundrede.

Ugeskrift for Landmænd.

Harald Faber har i Juni og Juli Maaned (Nr. 25—28) offentliggjort en Artikelserie af stor almindelig Interesse. Artiklernes Fællestitel er: Englands Toldpolitik og en Sammenslutning af Landene i det Britiske Rige; de tage altsaa direkte Sigte paa det aktuelle Spørgsmaal om den engelske (økonomiske og politiske) Imperialisme. Det rige Materiale, her er samlet, og den Sagkundskab, hvormed det er lagt til Rette for Læseren, gør Harald Fabers Artikler til et af de mest lærerige Indlæg i Spørgsmaalet, der er fremkommet her hjemme.

Statsvetenskaplig Tidskrift. 1902. Nr. 3 (Juni):

N. C. Frederiksen: De amerikanske Trusts. Forfatteren slutter hermed sin Artikelserie om de store industrielle Sammenslutninger i Amerika (se »Statsvetenskaplig Tidskrift«, 6te Hefte 1901 og 2det Hefte 1902). Det gøres gældende, at Trust-Dannelsen i det hele repræsenterer store arbejdsbesparende Fremskridt af lignende Karakter som Indførelsen af Maskiner, Dannelsen af almindelige Aktieselskaber osv. De sociale Ulæmper, som man har frygtet af Trusterne, tillægger

Forf. ikke megen Betydning; Sammenslutningerne have snarest bidraget til at hæve Arbejdslønnen, samtidig med at de have gjort det muligt at holde Fagforeningerne i Tømme, hvor disse stillede ublu Fordringer. Man maa, efter Forf.s Mening, skelne skarpt mellem de amerikanske Trusts og de evropæiske Karteller eller Syndikater; de sidste tilstræbe i Modsætning til de første en absolut Monopolstilling, som ofte kan være faretruende.

Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik. April 1902:

Dr. Alexander Horovitz: Entstehung und Entwickelung des Getreideterminhandels in Oesterreich. — En historisk-kritisk Oversigt paa Grundlag af en Enquête over Wiener Terminhandelen.

Dr. Brukner: Zuckerausfuhrprämien und Brüsseler Vertrag. — En Oversigt over Sukkerpræmie-Systemets Historie. Den nuværende Stilling i de forskellige Lande. Hovedlinjerne af den evropæiske Sukkerindustris sandsynlige Udvikling efter Afskaffelsen af Udførselspræmierne.

Bulletin des Internationalen Arbeitsamt.

Det internationale Arbejdsbureau i Basel har paabegyndt Udgivelsen af et Maanedsskrift, hvis Hovedopgave er at give en fortløbende fuldstændig Oversigt over den sociale Lovgivning i de forskellige Lande. Lovene meddeles enten in extenso eller udtogsvis, alt efter Emnets Vigtighed og Pladsforholdene. De hidtil udkomne Hefter have tillige bragt Oversigter over parlamentariske Arbejder paa Sociallovgivningens Omraade, Meddelelser fra forskellige Kongresser samt bibliografiske Oversigter.

Journal of the Royal Statistical Society. Marts 1902:

John Glover: Tonnage Statistics of the Decade 1891—1900. — En omfattende Oversigt over den engelske Skibsbygnings og Skibsfarts Udvikling i det 19de Aarhundredes sidste Decennium. Slutter sig til Forf.s Tiaars-Oversigter i Tidsskriftets Aargange 1863, 1872, 1882 og 1892. Af disse ere de væsentlig-

ste Data medtagne her, saa at den nu foreliggende Afhandling giver Hovedtrækkene af Udviklingen i 50 Aar.

Robert Giffen: A financial Retrospect, 1861—1901. — De af Sir Robert Giffen meddelte Data kaste Lys over flere Sider af Englands seneste Udvikling. Den finansielle Oversigt støttes og forklares ved en Række Tal, hentede fra de forskelligste Omraader af det offentlige Liv. I al sin Sammentrængthed er Afhandlingen derfor i høj Grad lærerig.

Juni 1902:

Fred. J. Atkinson: A statistical Review of the Income and Wealth of British India. — Interessen knytter sig mindre til det af Forf. samlede Materiale til Bedømmelse af Indiens økonomiske Tilstand end til den Diskussion, hans Fremstilling gav Anledning til. Der synes herefter at være stærkt delte Meninger om den reelle Betydning af det uhyre indiske Riges materielle Fremskridt.

George Henry Wood: Factory Legislation, considered with reference to the Wages etc. of the Operatives protected thereby. — Igennem en omhyggelig Undersøgelse af det rige Materiale, der foreligger i Kommissionsbetænkninger m. v., søger Forf. at godtgøre, at der er en direkte Forbindelse mellem Fabriklovgivningen og Arbejdslønnen, navnlig saaledes, at Arbejdstidens Begrænsning for Kvinder og Børn har bevirket en Opgang i Lønnen. Forf. paaviser nærmere, ad hvilke Veje denne og lignende Bevægelser er foregaaet.

The Economic Review. 1902 Nr. 1:

Henry W. Wolff: Co-operation in Italy. — Der er maaske ikke noget Land, der i Øjeblikket frembyder saa stor Interesse fra et kooperativt Synspunkt som Italien. Ikke alene træffer man her Andelssystemet bragt til Anvendelse paa de mest forskelligartede Omraader (bl. a. Undervisning, Sygepleje, Apotekdrift), men der udfoldes alvorlige Bestræbelser for at finde de mest hensigtsmæssige Former for Ledelsen af de kooperative Foretagender. Den foreliggende Afhandling viser, hvorledes den italienske Andelsbevæg-

else er præget af Sydboens ejendommelige Karaktertræk, baade de gode og de slette.

Nr. 2

E. Simey: Luxury, ancient and modern. — En historisk Analyse af Luksusbegrebet og en Række Betragtninger, der i det væsentlige bevæge sig paa det vanskelige Grænsedistrikt mellem Økonomi og Etik.

Percy F. Rowland: The economic resources and prospects of the Australian Commonwealth. — Denne kortfattede, men lærerige Oversigt er bygget paa officielt Kildemateriale, bl. a. det omfattende Værk »The seven Colonies« af den australske Statistiker Coghlan.

Journal de la Société de statistique de Paris.

I Januar- og Februar-Heftet af dette Tidsskrift har G. Cauderlier offentliggjort en befolkningsstatistisk Studie af den Art, som altid sætter Sindene (og Pennene) i Bevægelse i Frankrig. Titelen er: La loi qui règle les naissances. Forfatteren søger ad statistisk Vej at vise, at den ægteskabelige Frugtbarhed er konstant, saa længe de ydre Vilkaar ikke forandres. Frugtbarheden er kun afhængig af Forskelligheder i økonomiske Forhold, Alder, Ægteskabets Varighed og Opholdssted, og den forskellige Fødselshyppighed er altsaa ikke noget direkte Udslag af Forældrenes Ønsker i Retning af at have faa eller mange Børn. - Denne Artikel af Cauderlier, der indeholder mange interessante lagttagelser, har fremkaldt en livlig Diskussion. I de to følgende Hefter af det nævnte Tidsskrift (for Marts og April) findes Indlæg af Cl. Juglar, Lucien March, Arsène Dumont. Alfr. Neymarck m. fl. Det indviklede Spørgsmaal er aabenbart endnu ikke modent til, at et endeligt Resultat kan fastslaas.

Ekonomiska Samfundet i Finland. Föredrag och förhandlingar. Bd. III, H. 1—2.

Det finske økonomiske Samfund har i afvigte Vinter behandlet en Række interessante Spørgsmaal. De fleste af Emnerne angaa specielle finske Forhold og have saaledes i Øjeblikket en egen Aktualitet. Senator

Aug. Ramsay giver en kortfattet Oversigt over Landets økonomiske Stilling; Dr. A. G. Fontell meddeler Resultaterne af nogle Studier over Finlands naturlige Befolkningstilvækst i geografisk-økonomisk Belysning. Om Aktievæsenets Udvikling skriver cand. jur. Arthur Neovius, medens Professor Wilhelm Chydenius refererer den nye finske Lov om Andelsselskaber. -Af ikke ringe kulturhistorisk Interesse er en lille Afhandling af Lic. T. S. Dillner om den gamle svenske Luksuslovgivning, der mærkeligt nok naaede sin største Udvikling i Frihedstiden, og som aabenbart var langt mere rigoristisk end f. Eks. den danske. Endnu skal nævnes en værdifuld Afhandling af Dr. J. J. Sederholm om Guldmineindustriens Betingelser og Udviklingsmuligheder. Der meddeles her en Mængde tekniske Oplysninger, særdeles nyttige for den, der vil forstaa Sagen til Bunds.

Nationaløkonomisk Forening.

Medlemsliste, Juli 1902.

[MF = Medlem af Folketinget. - ML = Medlem af Landstinget, - MB = Medlem af Københavns Borgerrepræsentation. -MVS = Medlem af Videnskabernes Selskab, - En Stierne (*) foran Navnet betyder, at Vedkommende er Medlem af Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelse.]

Aagesen, Vagn, cand. jur., Assist. Berg, V., cand. mag., Fuldm. i Justitsministeriet.

Abrahamson, Arn., Grosserer.

Andersen, Proprietær. Nygaard.

Andersen, N., Etatsraad, Entreprenør, MF. Søholm.

Andersen, P. O. A., Statsgældsdirektør.

Arendrup, G., cand. jur., Assist. i

Landbrugsministeriet. Arntzen, Ludv., Højesteretssag-

Bagger, J. H., Højesteretssagfører.

Bang, Axel, Overretssagfører.

Bang, Gustav, Dr. phil. Bang, N., Direktør.

Bang, Nina, f. Ellinger, cand. mag.

Bauer, A., Justitsraad, Redaktør. Bech, Carl, Hofjægermester. Engelsholm.

Bendix, Geo. S., Grosserer.

Bendix, Will,, Grosserer. Berendt, A., Kontorchef i Land-

mandsbanken.

Landmandsbanken.

Berthelsen, S., Godsforvalter. Høng.

Bille-Brahe-Selby, C. F., Baron.

Billenstein, C. S., Forsikringsdirektør. Fredericia.

Bilsted, E., Kreditforeningsdirektør. Bindslev, C. V. C., Sparekasse-

Bing, Anton, Redaktør, MF.

inspektør,

Bing, F., Direktør f. Statsanst, f. Livsforsikring.

Bing, J. M., Etatsraad, Grosserer. Bing, L., Veksellerer, Medl. af Frederiksberg Kommunalbest.

Birck, Laur. V., Dr. i Statsvidenskab.

Bisgaard, H. L., cand, mag., Assist. i Universitetskvæsturen.

Black, Clara, Frøken, stud. mag. Blem, M. P., Gaardejer, MF. Engegaard,

Bluhme, H.E., Kommandør, Godsejer, MF. Nørlund.

Boas, A., Grosserer.

Bojesen, L., Grosserer.

Bonne, V. S., Sagfører.

mester, ML.

Bramsen, Aage, Direktør.

Bramsen, Ludy, Geheimeetatsraad, Forsikringsdirektør.

Brendstrup, H.E., Amtsfuldmægtig. Hillerød.

Broberg, Carl A., Konsul, Grosserer.

Bruhn, J. H., fhv. Direktør. Buchheister, H. C. L., fhv. Kommitteret v. Statsbanedriften.

Busck, Gunni, Grosserer.

Bülow, F. C., cand, polit.

Børresen, Robert, cand, mag.

Cantor, L., Toldkontrollør.

Casse, P. F. E. Overretsprokurator. Castenschiold, C., Kammerherre. Borreby.

Castenschiold, S. F., Godsejer. Ussinggaard.

Castenskiold-Benzon, F., Legations-Attaché, Paris,

Christensen, Herman K., Grosserer, Christensen, N. C., Assist, i Statens Statistiske Bureau.

Christensen, P. A., Ferichau, Kontorchef i Generaldirekt, f. Postvæsenet.

Christensen, S. W., Fabrikejer. Collstrup, A., Grosserer,

Damkier, Oskar, Kontorchef i Kirke- og Undervisningsminist,

Damm, P. N., Etatsraad, Bankdirektør.

Damm, F. Utke, cand. jur.

Danneskjold . Samsøe, C. C., Greve, Teaterchef.

Daverkosen, E., Fabrikant. Brede. David, L. M., Grosserer.

Davidsen, M. J., Ingeniør.

Dessau, H., Grosserer.

Docker, G., Bankdirektør.

Faber, Vilh. L., cand, mag., Fuldmægtig.

Borup, L. C., Konferensraad, Borg- Falbe-Hansen, V., Konferensraad, Dr. jur., Direktør f. Statens Statistiske Bureau.

Fisker, J., Grosserer.

Frandsen, F., Kaptejn, Direktør. Fredericia.

Frederiksen, Erhard, Redaktør. Nakskov.

Frederiksen, Karl, Grosserer.

Frederiksen, Vald., cand. polit., Fuldmægtig.

Friehling, B., Justitsraad, Bankdirektør.

Fritsche, H., Etatsraad, Grosserer.

Gad, Marius, Departementschef. Gamborg, V. E., Forsikringsdirektør.

Gamél, Aug., Etatsraad, Grosserer, Gandil, V., cand. jur. & polit.,

Fuldmægtig. Gertz, A. J., stud. mag., fung. Ass. i Generaldir. f. Postvæs.

Glückstadt, J., Etatsraad, Bankdirektør.

Goldschmidt, Martin, Etatsraad, Grosserer.

Goldschmidt, Sigfr., Grosserer. Gram, F., Direktør f. »Bikuben«.

Grunth, G. M., Grosserer. Grøn, J. L., Grosserer.

Haar, P. M., Sagfører.

Haarlev, R., cand, mag., Aspirant ved Statsbanedriften.

Hage, C., Finansminister og Min. for off, Arbeider, MF.

Hage, Joh., Godsejer. Nivaagaard. Hagemann, G. A., Fabrikejer, Direktør f. polyteknisk Læreanstalt, MB.

Halkier, Gotfred, Grosserer.

Hamilton, G. K., Greve, Professor. Lund.

Hammerich, H., Etatsraad, Inge- Iversen, C. A., Forsikringsdirektør. niør, MF.

Hansen, S. V., cand. polit., Assist. i Marineministeriet.

Hansen, Gustav, Etatsraad, Grosserer, ML.

Hansen, Hannibal, Overretssagfører.

Hansen, Harald, Grosserer. Hansen, H. N., Konferensraad, ML.

Hansen, N., Gilleleje.

Hansen, Oct., Højesteretssagfører, ML.

Hansen, Vilh., Forsikringsdirektør. Harhoff, P. C. C., Bankdirektør. Hauberg, S. C., Direktør.

Haugaard, Alfred, Justitsraad, Direktør.

Heide, A., Etatsraad, Bankdirektør. Helsing, V., cand. polit.

Henningsen, P., cand. polit., Ass. i Generaldirekt, f. Postvæs, Henriques, Otto, Veksellerer.

Hentzen, C., Driftsbestyrer.

Herding, Julius, cand, theol. *Hertel, H., Sekretær i det kgl. Landhusholdningsselskab.

Heyman, N., Proprietær.

Hildesheim, John, Grosserer. Hirschsprung, Bernh., Fabrikant.

Hjort, Emil, Grosserer. Hofman-Bang, N. E., Hofjæger-

mester, Hofmansgave. Holck, A., Kontorchef i Statens

Statistiske Bureau,

Holm, Chr., Etatsraad, Grosserer. Holm, Johannes, Grosserer.

Holmblad, V., cand. mag., Assist. i Generaldir. f. Postvæs.

Holten, N., Forsikringsdirektør. Hoffding, Aage, Grosserer.

Hoffding, Victor, Grosserer. Hoyrup, C. A., cand. polit., Se-

kretær.

Jacobsen, A., Kontorchef i Landmandsbanken,

Jacobsen, Johan, Grosserer,

Jacobsen, L., Skolebestyrer.

Jansen, O. F., Kontorchef i Finansministeriet.

Jensen, Adolph, Fuldmægtig i Statens Statistiske Bureau,

Jensen, Andreas, Snedkermester.

Jensen, Chr., Malermester.

Jensen, F., Skattedirektør.

Jensen, Gustav, Assistent i Finansministeriet.

Jensen, J., Statskonsulent.

Jensen, P. G. C., Højesteretssagfører, ML.

Johannsen, Fr., Ingeniør, Medl. af Frederiksberg Kommunalbest. Jorgensen, W., Fuldmægtig i Finansministeriet.

Kjerrumgaard, H. A., Kasserer i Overformynderiet.

Kierulff, H.P., Grosserer, Slagelse, Kierboe, E., Kreditforeningsdirektør. Odense.

Kierboe, V. O., Overpostmester. Knudsen, P., Forretningsfører, MB. Koch, P. O. J., cand. polyt.

Koch, P. F., Justitarius i Højesteret. Koefoed, Michael, Kontorchef i Statens Statistiske Bureau.

Krabbe, Jon, cand, jur. & polit., Ass, i Minist, f. Island. Krarup, C. E., Ingeniør.

Krebs, C. E. B., Dr. phil., Beregner. Krieger, A, Departementschef.

Køedt, A. Peschke, Grosserer.

Lachmann, Nicolai, Grosserer. Larsen, Julius, Etatsraad, Bankdirektør.

Larsen, L. P., Fuldmægtig i Landbrugsministeriet.

le Maire, E., Grosserer.

Lerche, C., Baron. Benzonsdal,

Lerche, Otto, Baron, Ingeniør, Levin, A. M., Hospitalsforvalter. Levin, E., Direktør. Levin, Herman, Grosserer. Levison, Wm., Assuranceagent. Levy, Herm., Grosserer. Levysohn, Adolf C., Grosserer. Levysohn, Albert, Grosserer. Lillienschiold, C. C. H., Grosserer. Linnemann, H. V., Fuldmægtig i Indenrigsministeriet.

Lorentzen, Proprietær, Dronninggaard.

Lund, C. F. J., Fuldmægtig i Finansministeriet,

Lund, Immanuel, Kasserer i Nationalbanken.

Lunn, Aug., Veksellerer. Maar, V., Professor v. Landbohøjskolen,

Mackeprang, E. Ph., cand. mag., Assist, i Statens Statist, Bureau, Madsen, H. P., Apoteker.

Madvig, J. N. A., Retsformand. Malling, Wm. Th., Etatsraad, Grosserer.

Marstrand, Jacob, Raadmand, Bagermester.

Matzen, H., Professor ved Universitetet, Dr. jur., ML.

Melchior, C., Grosserer.

Melchior, M., Prokurist.

Melchior, Moses, Grosserer,

Meyer, Carl, Overretssagfører. Meyer, E., Kontorchef i National-

banken. Meyer, Ernst, Mægler.

Meyer, Harald, Revisor,

Meyer, Louis, Grosserer,

Meyer, Phil., Kontorchef i Landmandsbanken.

Meyer, Sigfr., Grosserer. Mohr, A., cand. polit., Assist, i Generaldir, f. Postvæs.

*Muus, Oscar B., Grosserer.

Müller, P. E., Dr. phil., Kammerherre, Overførster, MVS,

Møller, Erik, Vekselmægler.

Møller, Vilhelm, Fuldmægtig.

Nathan, Marcus M., Grosserer, Konsul.

*Neergaard, N. T., Forsikringsdirektør, MF.

Nielsen, C., Hovedkasserer.

Nielsen, F. Chr., cand, polit, Ass. i Generaldirekt, f. Postvæs,

Nielsen, K. M., cand. mag.

Nordlien, F., Departementschef, Generaldirektør f. Telegrafv.

Nyrop. C., Professor.

Nøkkentved, A. M., Frøken, cand. mag., Ass. i Finansminist.

Norgaard, P., Geheimeetatsraad. Olesen, A., Sagfører. Nørresundby. Olesen, C. A., Direktør.

Olivarius, de Fine, L. H. F., Direktør.

Olsen, P. Chr., Direktør.

Pedersen, Jens, Beregner.

Petersen, A. C. V., Beregner i Statsanst, f. Livsforsikring.

Petersen, Holger, Grosserer, ML. Petersen, Jørgen, Grosserer.

Petersen, Otto, Grosserer. Petersen, Peter, Grosserer.

Petersen-Studnitz, Alexis, Bankbestyrer.

Philipsen, Gustav, cand. jur., MF., MB.

Pio, Frantz, Dr. i Statsvidenskab, Ass. i Justitsminist.

Poulsen, Direktør. Randers. Poulsen, D. T., Handelsgartner.

Prytz, C. V., Professor ved Landbohøjskolen.

Ravn, Aage, cand. polit., Ass. i Finansministeriet.

Rée, J. M., Veksellerer.

Reedtz-Thott, T., Lensbaron, Gehejmekonferensraad, ML.

Regenburg, Chr., Bankbestyrer. Reimann, V., Veksellerer.

Repsdorph, H., Overretssagfører, Ritzau, E. N., Direktør.

Rode, Sv., cand. mag., Assist. i Statens Statistiske Bureau.

Rosenkrantz, H. C. O., Lensbaron.

Rothe, Th. J., Premierlieutenant. Rottbøll, Chr., Godsejer, ML. Christiansdal.

Ruben, Carl, Fabrikant.

*Rubin, Marcus, Generaltolddirektør, MVS.

Rubow, Carl, Direktør.

Salomon, Eskild, Grosserer, MB. Salomon, Frederik E., Grosserer.

Salomon, J., Fuldmægtig i Kbhvns. statist, Kontor.

Salomon, J. B. A., Grosserer. Salomonsen, J. S., Etatsraad,

Veksellerer.

Scavenius, Erik, cand. mag., Volontar i Udanrigeminist

lontør i Udenrigsminist. Scharling, Will., Professor ved

Universitetet, Dr. jur. Schierbeck, N. P., Dr. med., Kredslæge.

Schlanbusch, E. M., cand. mag., Assist. i Finansminist.

Schlichtkrull, C. E., cand. polit., Assist, i Finansminist.

Schou, Ph., Etatsraad.

Schou, Rudolf, Regeringskonsulent.
Schou, Vilhelm, cand. polit., Fa-

brikant, Gl. Antvorskov.

Schrøder, L., Højskoleforstander.

Askov.

Seligmann, Ad., Grosserer.

Simonsen, Axel, cand. jur.

Simonsen, H. J., Grosserer. Simonsen, L., Etatsraad, Overretssagfører.

Simonsen, S. H., Veksellerer. Skrike, A. J., Bankbestyrer. Sonne, Chr., Forpagter. Knuthenborg.

Stabell, H. V. E., cand. polit., Ass. i Generaldir, f. Postvæs,

Steenberg, Fr., cand. mag. Steinthal, A. H., Overretssagfører.

Sthyr, Selgen, Grosserer. Sthyr, P. C. A., Grosserer.

Stockfleth, F.E.H., Trafikinspektør. Stokkebye, E., Grosserer.

Struer H. Laboratoriefors

Struer, H., Laboratorieforstander. Stahr, T. N. J., cand. polit.

Svendsen, C., Generaldirektør for Postvæsenet.

Sørensen, Aage, cand. mag., Sekretær i Arbejderforsikringsraadet.

Sørensen, Alfr., Sekretær i det foren. Dampskibsselskab.

Sørensen, Th., Sygekasseinspektør. Tegner, J. V., Generaldirektør for Statsbanedriften.

Teisen, J., Direktør.

Thalbitzer, Billy, Generalkonsul, Thiele, T. N., Professor ved Universitetet, Dr. phil., MVS.

Thielsen, E., Direktør for Frihavnsaktieselskabet.

Trap, Cordt, Chef for Københs. statist. Kontor.

Trier, Fr. A., Grosserer.

Trier, Louis, Veksellerer.

Troensegaard, R. P. D., Damp-møller.

Tvermoes, G. F., Etatsraad, Forsikringsdirektør.

Tvermoes, Rudolph, Nationalbankdirektør.

Uttenreitter, J. L. H., Kontorchef i Statsanst. f. Livsforsikring.

Vallee, Knud, cand. jur., Assist. i Landbrugsminist.

Vedel, Henrik, cand. jur., Assist. i Indenrigsminist.

Slomann, C. V., Fabrikdirektør, MB. Vett, Emil, Grosserer.

mester.

Landbrugsministeriet. Wandel, Ejnar, Grosserer. Wandel, O., Grosserer. Warburg, Alexander, Grosserer. Warming, Jens, cand. jur. & polit., Docent v. Landbohøjskolen. Wesche, Oskar, Bogholder. Wessel, Th., Grosserer. West, J. E., cand. jur. & polit. · Westergaard, H., Professor v. Universitetet, Dr. i Statsvidensk.

Waage, H., cand. jur., Assist. i | Westergaard, M., Forpagter. Petersdal. Wienberg, T. M., Murmester. Wilkens, Cl., Professor v. Universitetet, Dr. phil. Winkel, J., fhv. Forpagter. Winther, Jens, Bankdirektør. Wulff, Fr., Overretssagfører. Wulff, Jul., Redaktør, Sekretær. Ollgaard, C. K., Etatsraad, Borg-

Nogle pressestatistiske Undersøgelser.

Ved

Cordt Trap.

Da de danske Pressemænd samlede sig til det betydelige Arbejde, det er at skabe en Udstilling, der kunde belyse den danske Presses Stilling i Nutid og Fortid, fandt man det naturligt at benytte Lejligheden til at samle nogle statistiske Oplysninger vedrørende Pressen, saa meget mere som dennes Forhold ikke tidligere havde været Genstand for en saadan Under-I dette Øjemed blev der af Pressemødet nedsat en statistisk Sektion, der kom til at bestaa af d'Herrer cand, mag. Viggo Berg, Journalist J. H. Blicher og Forfatteren af nærværende Artikel. I første Række skulde de søgte Oplysninger benyttes til grafiske Fremstillinger og Illustrationer, bestemte til Presseudstillingen. Senere udvidedes Udvalgets Virksomhed til Tilvejebringelsen af Illustrationer, der paa anden Vis kunde belyse Pressens Udvikling, og fik her en værdifuld Assistance derved, at Direktør Bernhard Olsen tiltraadte Udvalget og bistod det med sine gode Raad. En Omtale af denne Side af Udvalgets Arbeide falder imidlertid udenfor denne Artikels Plan. Det

indsamlede statistiske Materiale, der efter Bestemmelsen var blevet anvendt til forskellige grafiske Fremstillinger og Illustrationer, der bleve opslaaede paa Presseudstillingen, var det imidlertid Meningen at behandle noget mere indgaaende, saaledes at det, uden at gøre Fordring paa at danne en sammenhængende Pressestatistik, dog kunde bidrage til at opklare forskellige Forhold vedrørende Pressen og dens Virksomhed.

Da Udvalget begyndte sit Arbejde, var det Materiale, som forelaa færdigt til Behandling, ikke stort og indskrænkede sig væsenlig til Postvæsenets i en Række af Aar offentliggjorte Statistik over Avisbesørgelsen og sammes Fortegnelser over de af det forsendte Tidsskrifter og Blade. Vilde man naa videre, maatte der derfor tilvejebringes et Originalmateriale ved Udsendelse af Spørgeskemaer til hele den danske Presse.

Med Postvæsenets Fortegnelse som Grundlag udsendtes da til alle danske Blade og Tidsskrifter 4 forskellige Spørgeskemaer (A—D). Den egentlige Pressestatistik søgtes væsenlig tilvejebragt gennem Skemaerne B og C, medens Skemaerne A og D satte sig andre Formaal. De særlige pressestatistiske Oplysninger vedrørte dels Pressens Udbredelse, dels det til samme knyttede Personale.

For at lære Pressens Udbredelse at kende spurgtes der paa Skema B om Bladenes gennemsnitlige daglige Oplag; man søgte oplyst dette, og ikke Bladsalgets Størrelse, skønt dette i og for sig havde større Interesse, fordi man mente derved at have bedre Udsigt til Svar, og en begyndende Pressestatistik havde Vanskeligheder nok at kæmpe med. Desuden søgtes Oplysninger om Formatets Størrelse og det gennem-

snitlige Sidetal, og Spørgsmaalene gjaldt ikke alene Aaret 1901, men ogsaa en Række tidligere Aar. De andre Spørgsmaal, som Skema B indeholdt, var: 1) Hvor stort er det gennemsnitlige Antal Eksemplarer i Haandsalg, 2) Hvorledes fordeler Abonnementet sig mellem By og Land, 3) Hvorledes stiller Forskellen sig mellem Vinter- og Sommerabonnement?

Skema C havde til Formaal at oplyse det Antal Personer, Pressen satte i Virksomhed. Der skelnedes mellem 1) Redaktion og Ekspedition, 2) de med Bladets Trykning og Sætning beskæftigede Personer og 3) Omdelingspersonalet. Under 1) søgte man særlig oplyst, for hvormange Personer Bladvirksomheden var deres eneste eller i alt Fald væsenligste Livsvirksomhed. Under alle tre Grupper sondredes der mellem Mænd og Kvinder, under 3) var Børnene holdt som en særlig Gruppe.

Som allerede nævnt udgik Forespørgselsskemaerne ikke alene til Aviser og Blade, men ogsaa til Tidsskrifter. Besvarelserne indleb imidlertid langt fra i det Omfang, man havde ønsket, og kun for Dagspressens og tildels for Søndagsbladenes Vedkommende var de saa fyldige, at der derpaa lod sig bygge en Statistik, dog kun for Aaret 1901, da Materialet for de tidligere Aar var meget mangelfuldt.

Før vi imidlertid gaar nærmere ind paa de gennem Skemaerne indhentede Oplysninger, vil vi gerne have klaret Spørgsmaalet: hvormange Blade er der i Danmark, og vi vil da ogsaa forsøge paa at kaste Blikket noget tilbage i Tiden. Efterfølgende Tabel a giver da først for en Række af Aar, begyndende med 1850, en Undersøgelse for Dagbladenes Vedkommende. Under denne Gruppe er ogsaa medtaget Blade, der

har Dagblads Karakter, selv om de udkommer sjældnere, dog mindst I Gang om Ugen. Ved en skarp Definition at angive, hvad der bestemmer Dagbladets Karakter i Modsætning til andre Blades, er vel forsøgt ved pressestatistiske Undersøgelser i Udlandet, men lader sig næppe gøre. I Tabel a er der, ved Afgrænsningen af denne Gruppe, fortrinsvis lagt Vægt paa, om Bladet er et almindeligt Meddelelsesmiddel for Befolkningen, men medtaget er ogsaa Blade med væsenlig eller udelukkende politisk Karakter.*) Under Dagblade indbefattes derimod ikke enhver Art af Fagblade, illustrerede eller underholdende Blade, religiøse Blade eller saadanne Blade, der har sat sig Kampen for en bestemt Samfundsopgave til Maal. Opgørelsen er væsenlig bygget paa den af Postvæsenet udsendte Fortegnelse over de Tidender og Tidsskrifter, som det modtager til Forsendelse, og her vil altsaa det Tidspunkt af Aaret, der er lagt til Grund for denne Fortegnelse, være det afgørende. Man har imidlertid været opmærksom paa, at der kunde være en Fare for, at enkelte Blade som rent lokale eller af andre Grunde ikke besørgedes gennem Postvæsenet, og at denne Mulighed navnlig var tilstede for de første af de i Undersøgelsen betragtede Aar. Derfor er der, begyndende med Aaret 1850, foretaget en Sammenligning mellem Postvæsenets Fortegnelse og Wahls danske Bogfortegnelse, der tillige giver Oplysning om udkommende Aviser. Denne Sammenligning har da ført til,

^{*)} Under denne Gruppe er ogsaa optaget enkelte større Avertissementsblade, der henvender sig til en videre Samfundskreds og udkommer daglig eller flere Gange om Ugen, derimod ikke rent lokale Avertissementsblade, der kun udgaar en enkelt Gang om Ugen.

at der for Aaret 1850 hos Wahl fandtes 4 Blade af Dagblads Karakter, som ikke var opførte i Postvæsenets Fortegnelse, hvoraf dog kun de 3 er medtagne i Tabel a, da det fjerde først begyndte at udkomme efter det Tidspunkt, Postvæsenets Fortegnelse forelaa. En lignende Gennemgang for 1864 og 1871 har givet det Resultat, at der er tillagt i Blad for hvert af disse Aar, og for de følgende i Tabellen betragtede Aar har man da ment at kunne blive staaende ved Postvæsenets Opgørelse, der navnlig for de ikke daglig udkommende Blades Vedkommende er noget mere udførlig end Wahls Fortegnelse. Der er dog det at mærke, at Tallene kan være en Ubetydelighed for store, idet der i Postvæsenets Fortegnelse kan være optaget Blade, der er anmeldte at ville udkomme, uden at dette er sket. Men dette Moment er dog ikke af større Betydning, og Opgørelsen i Tabel a vil derfor give et tilnærmelsesvis tro Billede af Udviklingens Gang.

Tabel a.

Dagblade og Blade med Dagblads Karakter,
der udkommer:

Aar	6 Gange ugentlig eller oftere	2-5 Gange ugentlig	1 Gang ugentlig	Tilsammen
	Antal	Antal	Antal	Antal
1850	8	32	2	42
1864	12	59	5	76
1871	41	49	2	92
1879	92	37	5	134
1882	109	32	4	145
1886	135	19	5	159
1892	175	9	4	188
1897	193	5	7	205
1901	206	3	8	217

En hel Del af Interesse lader der sig uddrage af Tallene i foranstaaende Tabel, men vi skal her indskrænke os til at pege paa nogle Træk, der springer særlig i Øjnene.

Fra 1850-64 er der en meget betydelig Tilvækst i Antallet af udkommende Blade. Denne Opgang forklares naturligt ved den stærke nationale Bevidsthed og det vaagnende politiske Liv, der karakteriserer Tiden mellem de to slesvigske Krige, og som blandt andet fører til, at de fleste Købstæder faar deres eget Blad, hvilket jo ogsaa fremskyndes ved Næringsfrihedens Indførelse og den derigennem skabte Lethed for Grundlæggelsen af nye Bladforetagender. I Perioden 1864-71 gaar det noget langsommere med Stiftelsen af nye Blade, der imidlertid tager forøget Fart i Aarene 1871-79. Vi er nu kommet ind i en Periode, da Landbodemokratiet efterhaanden har vokset sig stærkt nok til at grundlægge en Række selvstændige Venstreaviser, som oftest i Købstæderne, hvor Jordbunden hidtil kun havde været gunstig for Højreblade. I Aarene 1870-86 er Udviklingen langsommere, men fra 1886-92 møder vi atter en udpræget Stigningsperiode, der ligesom den foregaaende har en politisk Baggrund, denne Gang i det skærpede Modsætningsforhold mellem det moderate Venstre og de andre Venstregrupper, hvilke sidste rundt omkring i Købstæderne skabte sig en Række selvstændige Organer. Fra 1892 til 1901 er Stigningen mindre hurtig, om end i og for sig ret betydelig. I denne Stigning lodtager den socialdemokratiske Presse med en betydelig Del.

Fra 1892 til 1901 var saaledes Antallet af socialdemokratiske Blade vokset fra 5 til 17*).

Betragter man Perioden 1850—1901 som Helhed, er Stigningen i Antallet af udkommende Blade meget betydelig og overstiger langt Befolkningstilvæksten, som det fremgaar af nedenstaaende Tal, der for de anførte Aar oplyser det omtrentlige Folketal pr. Blad:

1850.							ca.	34,000
1864.							-	22,000
1871.					٠			19,600
1879.		q		,	0		-	14,500
1886.					,		-	13,100
1892.								11,800
1001.								11,300

I 1850 kommer der altsaa ca. 34,000, i 1901 ca. 11,300 Personer paa hvert Blad, o: at Tallet af Dagblade eller dermed ligeartede Blade i Forhold til Folketallet er tredoblet i Løbet af et halvt Aarhundrede. Betragter man Tallene for de enkelte Aar i deres indbyrdes Forhold, vil de fra en anden Side belyse de Svingninger i Udviklingens Gang, hvorpaa Opmærksomheden allerede tidligere er rettet.

Der er imidlertid et andet Træk af Interesse, som fremgaar af foranstaaende Tabel a, og det er det indbyrdes Forhold mellem Tallene i Kolonne 1—3. Bladene i den sidste Kolonne, der kun udgaar I Gang ugentlig, indtager for saa vidt en Særstilling, som de for Størstedelen er af udelukkende eller i alt Fald udpræget politisk Karakter, tjenende som Talerør for en eller anden fremskudt politisk Personlighed eller politisk

^{*)} Derunder ikke regnet 2 Blade, der begyndte at udkomme i 1901, men efter at Postvæsenets Fortegnelse var afsluttet.

Gruppe. Antallet af disse Blade, der i alle Aarene kun spiller en underordnet Rolle i den samlede Presse, vakler iøvrigt noget frem og tilbage for ved det sidste af de i Tabellen betragtede Aar at slutte med et Tal, der nogenlunde staar paa Højde med Stigningen for alle de andre Blade tilsammentagne. Derimod viser der sig en overordentlig stærk Forskydning mellem Kolonnerne 1 og 2: Blade, der udkommer paa alle Søgnedage og saadanne, der kun udgaar 2-5 Gange ugentlig. Ser man bort fra Blade, der kun udkommer én Gang om Ugen, stillede det sig i Aaret 1850 saaledes, at kun en Femtedel af Bladene med Dagblads Karakter udkom hver Søgnedag, og i 1864 var Forholdet endnu mere til disse Blades Ugunst; men fra 1864 til 1871 iagttager man et overordentlig stærkt Omslag, der i det sidstnævnte Aar omtrent bringer Tallene i de to Kolonner paa Højde med hinanden, og fra Begyndelsen af Halvfjerdserne faar de egentlige Dagblade et stadig større Forspring for deres mindre rapfodede Kolleger, indtil der i 1901 kun er 3 Blade, der ikke udgaar daglig, mod 206 egentlige Dagblade. Disse sidstes endelige Sejr skyldes væsenlig Trafikmidlernes og Presseteknikens rastløse Fremskridt, vel ogsaa noget Befolkningens stigende Betalingsevne, der i en uhyre Grad har skærpet Publikums Fordring om hurtig at kunne følge Begivenhedernes Gang.

Deler vi Materialet med Hensyn til Publikationsstedet og opstiller her tre Grupper: Blade der udkommer i København, paa Øerne (udenfor København) og i Jylland, fremkommer, med Udeladelse af nogle enkelte af Aarene, der har mindre Interesse for Udviklingens Gang, følgende Tabel b:

Dagblade og Blade med Dagblads Karakter, der udkommer: Tabel b.

		Købe	København			Øerne	rne			Jyll	Jylland	
Aar	6 Gange ugentl. eller oftere	2—5 Gange ugentlig	I Gang ugentlig	Tilsammen	6 Gange ugentl, eller oftere	z—5 Gange ugentlig	I Gang ugentlig	nəmmasliT	6 Gange ugentl. eller oftere	2—5 Gange ugentlig	I Gang ugentlig	Tilsammen
1850	00	1	61	=	- 6	17	A	17	^	14	*	41
	6	63	63	13	-	35	63	38	61	22	-	25
1871	6	33	-	13	14	31	-	46	18	15	*	33
618	14	61	61	18	44	61		64	34	91	69	52
9881	91	A	rv.	21	58	12	A	70	19	7	^	89
	91	61	2	21	18	4	-	98	. 78	8	٨	18
1061	18	*	3	21	96	65	1	94	86	8	4	102

Medens Antallet af Blade fra 1850 til 1901 for Københavns Vedkommende kun er vokset fra 11 til 21, altsaa til knap det dobbelte, er der for Øerne en Stigning til mellem det 5 og 6 dobbelte, for Jylland endog til mellem det 7 og 8 dobbelte. Regner man med den forskellige Befolkningstilvækst, der jo for Hovedstaden er langt stærkere end for det øvrige Land, bliver Forskellen i Stigningen endnu større, idet Antallet af Blade for Københavns Vedkommende ikke er vokset paa Højde med Folketallet, for Øerne derimod steget til mellem det 3 og 4 dobbelte, for Jylland til mellem det 4 og 5 dobbelte. Det Spørgsmaal kan opkastes, om disse Tal betyder, at Hovedstaden har mistet noget af sin Indflydelse overfor det øvrige Land, for saa vidt den beror paa Pressen og dens Udbredelse. Sandsynligheden taler derfor. Men for - efter en rent ydre Maalestok — at kunne foretage en Prøve derpaa, maatte vi være i Stand til at undersøge, hvad Rolle Hovedstadsbladene talmæssig har spillet for det øvrige Lands Bladforsyning til forskellige Tidspunkter. Vi kan nu vel, ved Hjælp af vort Materiale, sige noget om dette Forhold i Øjeblikket - hvorom senere - men derimod ikke belyse det tilbage i Tiden. Ved en Bedømmelse af den indbyrdes Forskydning mellem Hovedstadsog Provinspressen maa det i alle Tilfælde haves for Øje, at der sammen med den ringe Stigning i Antallet af Hovedstadsblade gaar en meget betydelig Tilvækst i deres samlede Oplag. Blot eksempelvis skal her nævnes, at et enkelt københavnsk Blad, Socialdemokraten, i 1901 udgaar i over 40,000 Eksemplarer - et Tal, der er kommet offentlig frem, og som vi derfor ikke begaar nogen Indiskretion ved at nævne - medens den

r

il

d

d

r

f

a

1

københavnske Presses samlede Oplag i 1856 af Bille opgives til 30,000 Eksemplarer, medens samme erfarne Bladmand i Begyndelsen af Halvfjerdserne*) nævner Tallet 50,000 for Oplagets gennemsnitlige Størrelse. Eller, for at nævne et andet Eksempel, har alene de smaa københavnske Middagsblade**) i 1901 et Oplag, der er omtrent dobbelt saa stort som Billes Tal fra Begyndelsen af Halvfjerdserne.

Betragter vi de enkelte i Tabellen belyste Tidsperioder, er der for København, naar undtages Perioden 1871—79, da Dagbladenes Antal steg fra 13 til 18, en meget langsom Opgang. Dette Forhold bidrager naturligvis til, at de i det foregaaende paapegede Svingninger i Udviklingens Hurtighed for de andre Landsdele bliver endnu noget stærkere end for Landet som Helhed. Saaledes viser det sig, at i Tidsrummet 1886—92 er Antallet af Blade med Dagblads Karakter for Øerne (uden København) vokset fra 70 til 86***), for Jylland fra 68 til 81. Her har altsaa Stigningen været noget stærkere for Øerne end for Jylland. Det modsatte er Tilfældet i Perioden 1892—1901.

Tabellen frembyder imidlertid et andet Træk af Interesse, og det er de Tal, der for de enkelte Landsdele angiver Forholdet mellem Blade, der udkommer daglig, og dem, der kun udkommer nogle Gange ugentlig. Betragter man først København, viser det sig, at de egentlige Dagblade her spiller Hovedrollen allerede i 1850. I det øvrige Land er Forholdet der-

**) Aftenposten er ikke regnet med.

^{*)} I en Artikel i »Nær og Fjern« af 7. Juli 1872.

^{***)} Stigningen er for Sjælland fra 42 til 52, for Fyn fra 20 til 25, for Lolland-Falster fra 8 til 9.

imod et andet. Intet af samtlige Provinsblade er i det nævnte Aar naaet frem til at udgaa daglig. Det almindeligste var, at Bladene udsendte et Nummer hver anden Dag, altsaa 3 Gange ugentlig, nogle 2 eller 4 Gange, og kun nogle enkelte 5 Gange om Ugen. I 1864 er der endnu kun en lille Begyndelse til en Forandring. Det afgørende Omslag indtraadte, som berørt, i Tidsrummet 1864-71, og af Tabel b ses det nu, at det er Jylland, der har været anførende her, medens Udviklingen var langsommere paa Øerne, der imidlertid fuldt ud har indhentet det forsømte i Perioden 1871-79. Fra Slutningen af Halvfjerdserne er der en stadig Tilbagegang for de kun paa nogle Ugedage udkommende Blade, der imidlertid endnu har holdt en beskeden Stilling indenfor Øernes Presse, medens de i Jylland er gaaet helt ud af Sagaen.

Efter i det foregaaende at have forsøgt at belyse Udviklingen for Blade med Dagblads Karakter, skal vi i det følgende udvide Undersøgelsen ogsaa til andre udkommende Blade, men her indskrænke os til at undersøge Forholdet for nogle enkelte Aar, nemlig 1850, 1882 og 1901. Medtaget i følgende Oversigt er kun saadanne Blade, der udkommer mindst I Gang ugentlig. For Blade, der udkommer sjældnere, f. Eks. I Gang om Maaneden, vil Grænsen ligeoverfor Tidsskriftslitteraturen let blive udflydende, og denne sidste hører ikke ind under Pressen i egentlig Forstand.

I omstaaende Tabel c har man da samlet disse Blade under nogle større Grupper: 1) Illustrerede Blade eller Blade af underholdende eller belærende Karakter, 2) Religiøse Blade, 3) Fagblade og Medlemsblade, og endelig 4) Andre Blade. Man har med beraad Hu givet Afkald paa at faa Materialet delt i en Række Særgrupper, angivende den logisk rigtige Rubricering af de enkelte Blade, fordi Tallene for adskillige Grupper her vilde blive saa smaa, at Tilfældigheder nødvendigvis maatte gøre sig gældende og udviske Udviklingens Karakter, men derimod lagt Hovedvægten paa at faa udsondret nogle Grupper af Blade, der samtidig havde en tilstrækkelig skarpt afgrænset Karakter og tillige indbefattede et saa stort Antal Blade, at Tallene kunde blive Udtryk for en bestemt Udviklingsretning.

Tabel c.

Aar	Illustrerede Blade eller Blade afunder- holdende eller be- lærende Karakter samt Vittighedsbl.	Religiose Blade	Fagblade og Medlemsblade	Andre Blade	Ialt	Med Karakter af Dagblad	Tilsammen
1850	4	1	2	5	12	42	54
1882	24	11	16	10	61	145	206
1901	25	23	33	25	106	217	323

Antallet af illustrerede og dermed samstillede Blade er fra 1850 til 1882 steget fra 4 til 24, hvilket Tal kun er forøget en Ubetydelighed fra 1882 til 1901. Herfra at slutte, at den illustrerede Presse er staaet stille i Tidsrummet 1882—1901, vilde imidlertid være i høj Grad urigtigt, da der netop i denne Periode har fundet en meget betydelig Udvikling Sted. Den illustrerede

Presses Betydning bedømmes imidlertid ikke alene efter Antallet af bestaaende Blade, men ogsaa i høj Grad efter disses Betydning og Udbredelse, og i 1882 eksisterede ikke flere af de nuværende betydelige Bladforetagender af denne Art, navnlig ikke »Frem«, ej heller »Hver 8de Dag«, medens »Illustreret Familiejournal« vel var oprettet i 1877, men i 1882 selvfølgelig ikke tilnærmelsesvis havde den Udbredelse som i 1901. De illustrerede Blades Udviklingshistorie i de senere Tider kan til en vis Grad parallelliseres med de københavnske Hovedstadsblades (i Modsætning til Provinsbladenes). Pressens voksende Udbredelse skyldes her ikke saa meget et forøget Antal Bladforetagender som en Stigning i Oplagenes gennemsnitlige Størrelse. Nutidens tekniske Fremskridt har muliggjort en Masseproduktion af gode illustrerede Blade til billige Priser. og disse i Forbindelse med en noget forøget Velstand i de bredere Befolkningslag har bevirket, at Søndagsbladene har erobret helt nye Samfundslag. Antallet af religiøse Blade er fra 1850 til 1882 vokset fra 1 til 11 og fra 1882 til 1901 yderligere til 23, et Udtryk for det stærke religiøse Røre i Nutiden. Ogsaa Gruppen Fagblade og Medlemsblade viser en stærk Tilvækst for begge de betragtede Perioder. Gruppen »Andre Blade« er en Blandingsgruppe, og Bevægelsen i denne har mindre Interesse.

Kaster man endelig Blikket paa den sidste Kolonne i Tabel c, angiver den Tallet paa samtlige i Kongeriget udkommende Blade. Fra 1850 til 1901 er Antallet af disse vokset fra 54 til 323 eller til omtrent det seksdobbelte, medens Befolkningen kun er tiltaget med omkring et halvt Hundrede Procent.

Det er allerede omtalt, at der i Oversigten kun er medtaget saadanne Blade, der udkommer i Gang ugentlig eller mere.

For imidlertid at give et Indtryk af, at den hjemlige periodiske Presse, naar derunder medtages de sjældnere udkommende Blade samt Tidsskriftslitteraturen, afgiver en ret rig Høst, skal der anføres nogle Tal fra de paa Presseudstillingen ordnede Særgrupper af Blade og Tidsskrifter. Vi kan da begynde med at meddele, at der under den faglige Organisations Presse - derunder baade Arbejdsgiveres og Arbejderes fandtes 62 og under Landbrugspressen 32 forskellige Numre. En anden Gruppe var betitlet »Den tekniske, videnskabelige og Foreningspressen«, denne talte ialt 62 periodiske Publikationer. Den religiøse Presse møder med 48 Blade og Tidsskrifter, altsaa, som man kunde vente, med adskillig højere Tal end efter vor tidligere Oversigt. I Forbindelse hermed kan det nævnes, at der findes 8 Skoleblade og 14 Afholdsblade; Tallet paa Kvindeblade var 4, paa Børneblade 10. Ogsaa Sporten har sin særlige Presse, omfattende 6 Idrætsblade. Af Vittighedsblade findes 4.

Nærværende Undersøgelse sigter i det hele taget kun paa at belyse Forhold vedrørende Pressen i det egentlige Danmark. Blade paa det danske Sprog udgaar imidlertid ogsaa udenfor den nævnte Grænse, og foran mig ligger Meddelelser, der imidlertid ingenlunde gør Krav paa at være fuldstændige, om at danske Aviser ser Lyset paa saa forskellige Steder som i Australien, Kanada og forskellige af Sydamerikas Byer (Tandil og Buenos-Ayres), men navnlig er der i de nordamerikanske Fristater en livskraftig skandinavisk

Presse, derunder ogsaa danske Blade med et tildels meget betydeligt Abonnenttal, men nogenlunde fuldstændige Data herom staar ikke til min Raadighed.

Derimod skal der her gives nogle Oplysninger om Bladene i vore Bilande og i Nordslesvig.

Vi vender os da først til Bilandene. Paa Grønland udgaar det eneste eksisterende Blad kun i Gang om Aaret og uddeles gratis i 300 hæftede Eksemplarer langs Landets Vestkyst. Island og Færøerne er mere fremskredne i deres Journalistik. Antallet af Blade er ret betydeligt, nemlig 11 paa Island og 4 paa Færøerne, og de udkommer i Regelen én Gang om Ugen, undertiden hver fjortende Dag. Island og Færøerne har desuden hver sit særlige Atholdsblad, og paa sidstnævnte Ø har Kvindesagen sin Forkæmper i »Kvinnabladid«. At samtlige de nævnte Blade er imidlertid kun 3 af de færøiske Blade forfattede paa vort Modersmaal. I Vestindien endelig udgaar 3 Aviser, alle paa engelsk, dog at officielle Bekendtgørelser skal offentliggøres saa vel i dette som i det danske Sprog.

I Slesvig udgaar et betydeligt Antal Blade paa dansk. En Særstilling indtager her to tysksindede, men væsenlig paa dansk trykte Blade, samt Fru Wildenradt Krabbes Organ »Det gamle Dannevirke«. Af dansksindede Blade bliver der derefter tilbage 9. Hvis de 3 Udgaver af Flensborg Avis regnes som selvstændige Blade, stiger Tallet til II. De dansksindede Blade i Slesvig kan glæde sig ved en betydelig Udbredelse. Efter Oplysninger, offenliggjorte paa Presseudstillingen, havde de syd for Kongeaaen et Abonnentantal paa 12,689, heri altsaa ikke medregnet de abonnerede Eksemplarer, der gaa til Kongeriget eller andetsteds

hen, om hvis Antal imidlertid intet vides. Som et dansk slesvigsk Blad kan endelig nævnes »Illustreret Børneblad for Nordslesvig«.

I det foregaaende har vi betragtet Antallet af udkommende Blade til forskellige Tidspunkter, men til Bedømmelse af Pressens Udbredelse kræves naturligvis ved Siden deraf Oplysning om det Antal, hvori Bladene trykkes eller omdeles.

Paa et enkelt Omraade har vi, som allerede berørt, forholdsvis langt tilbage i Tiden Oplysninger, nemlig om Antallet af omdelte Eksemplarer af de gennem Postvæsenet forsendte Tidender og Tidsskrifter. Sidstnævnte vejer imidlertid ikke saa stærkt til i Opgørelsen, at de kan udviske dennes Karakter som angivende Stigningen i Bladforsendelsen. Som et egentlig Maal for Pressens voksende Udbredelse kan Postvæsenets Tal naturligvis ikke tages; mangfoldige Forhold paavirker dem, blandt andet Postvæsenets egen Udvikling, t. Eks. gennem Landpostinstitutionen; men i og for sig har Tallene Krav paa Opmærksomhed, og den uhyre Stigning, som de udviser, er dog altid et talende Vidnesbyrd om Pressens Ekspansionsevne. I omstaaende Tal finder man Oplysning om Postvæsenets Forsendelse gennem en Række af Aar eller Finansaar, der tildels falder sammen med de Aar, for hvilke vi i det foregaaende har opgjort Antallet af udkommende Blade:

Nummertal for gennem Postvæsenet forsendte Blade og Tidsskrifter.

	made	og Tidsskille
Aaret	1848	3,540,800
Finansaaret	1859/60	5,497,000
_	1864/65	8,174,255
	1871/72	12,091,443
_	1877/78	23,593,827
_	1880/81	25,784,212
_	1882/83	31,047,038
	1885/86	42,048,735
-	1891/92	50,889,431
-	1896/97	67,666,312
	1900/01	85,784,049

Disse Tal afspejler en ganske overordentlig betydelig Stigning i Forsendelsen af Aviser og Tidsskrifter. Saa stærk har Opgangen været, at man, ved at gennemgaa Postvæsenets Statistik fra Aar til Aar, paa intet Sted finder en Tilbagegang. Men selvfølgelig er Bevægelsen ikke helt regelmæssig. Forholdsvis langsom er den saaledes i Perioden $18^{64}/_{65}$ til $18^{71}/_{72}$, betydelig gennem den største Del af Halvfjerdserne, for atter at stilne noget af i Perioden $18^{77}/_{78}$ til $18^{80}/_{81}$. Den første Halvdel af Firserne viser igen stærk Fremgang, den sidste Halvdel af Tiaaret relativ Stilstand. Men i Halvfemserne er der et overordentlig betydeligt Opsving i Trafiken, saaledes at der fra $18^{91}/_{92}$ — $19^{00}/_{01}$ er en Stigning fra c. 51 til c. 86 Millioner forsendte Eksemplarer.

Til Presseudstillingen var der malet et Billede, som skulde anskueliggøre den uhyre Virksomhed, som Postvæsenet udøver med Forsendelse af Blade, og tillige belyse Udviklingen i de sidste halvhundrede Aar Man tænkte sig de Aviser, som Postvæsenet gennemsnitlig forsender paa én Dag, lagte ovenpaa hinanden og sammenpressede som Bladene i en Bog. Som Sammenligningsmaalestok er paa Billedet benyttet et Postbud. I 1848 rager Manden endnu et godt Stykke opover den forsendte Avisbunke, i 18⁷²/₇₃ er Bunken vokset ham betydeligt over Hovedet, og i 19⁰⁰/₀₁ er der paa Billedet 2 Bladbunker.*), der hver for sig udgør hans Højde flere Gange. Men for ikke, af Hensyn til Billedets Økonomi, at faa Bunkerne for store i Forhold til Postbudene, er man ved Beregningen gaaet ud fra, at Bladene var udfoldede helt. Tænktes de sammenlagte, som de fleste Blade bliver det ved Forsendelsen, i 8 Lag, vilde den daglige Bladstabel blive højere end Raadhustaarnet.

Det er allerede omtalt, at Postvæsenets Statistik kun belyser én Side af Pressens Udbredelse, nemlig for saa vidt Bladene forsendes ved Postvæsenets Foranstaltning. Mere direkte er Spørgsmaalet om Pressens Udbredelse søgt besvaret ved de udsendte Skemaer, i hvilke der spurgtes om det gennemsnitlige daglige Oplag. Da Forespørgselsskemaerne skulde udsendes i Foraaret 1902, var Antallet af eksisterende Blade lidt afvigende fra de ved Hjælp af Postvæsenets Statistik tilvejebragte Tal. Dette ligger dels i Tidspunktets Forskellighed, dels i, at Postvæsenets Statistik, som alt berørt, kan afvige lidt fra Tallet for de virkelig udkommende Blade. Ialt udsendtes for Dagbladenes Vedkommende Skemaer til 18 Blade i Hovedstaden, 97 paa Øerne og 95 i Jylland. Resultatet blev, at der med Hensyn til Spørgsmaalet om Oplagets Størrelse kom til at foreligge Besvarelser fra 14 Blade i København,

^{*)} Deres samlede Højde er beregnet til 16,79 Meter.

71 paa Øerne og 62 i Jylland. For de andre Blade blev det sandsynlige Oplag fastsat ved et i det væsenlige samstemmende Skøn af pressekendte Mænd, hørende til modsatte politiske Lejre. For enkelte Blade havdes der ved Ansættelsen desuden ret faste positive Holdepunkter.

I det hele gav Undersøgelsen følgende Resultat:

		Antal Blade	Det gennemsnitlige daglige Oplag
Københav	n		
Opgivet Anslaaet		4	300,000
Øerne			
Opgivet	for	71	101,000
Anslaaet		26	18,000
Jylland		97	119,000
Opgivet	for	62	98,500
Anslaaet	-	33	29,500
		95	128,000

For København har man Meddelelse om Oplagets Størrelse fra 14 Blade, repræsenterende omtrent ⁴/₅ af det samlede Oplag.*) For Øerne og Jylland beror

^{*)} Af de 14 Blade, der har meddelt Oplagets Størrelse, har man paa forskellig Maade haft Lejlighed til at kontrollere de meddelte Oplysninger for 13 Blade, repræsenterende et samlet Oplag paa c. 235,000 Eksemplarer. For de 4 Blade, der ikke selv har givet Oplysninger, har vi dog haft nogle faste Holdepunkter for en Ansættelse af Oplagets Størrelse, og dette er da sat til et Tal, om hvilket vi, efter indhentede skønsmæssige Oplysninger, tør gaa ud fra, at det i alle Tilfælde ikke er for højt. Ved den Opgørelse over de københavnske Blades samlede Oplag, som fandtes paa Presseudstillingen, er Tallet opgivet til 330,400, der er fremkommet ved en Sammenlægning af de os meddelte Tal, der for en Del indkom umiddelbart før Udstillingens Aabning. Den senere Undersøgelse har altsaa medført, at dette Tal har maattet reduceres med knap 10 pCt.

Opgørelsen for henholdsvis c. 85 og c. 77 pCt. af Oplagets samlede Størrelse paa selvangivne Tal. Blandt de Aviser, der har givet Oplysninger, findes, med en enkelt Undtagelse, alle de betydeligere Bladforetagender.

For det egentlige Danmark viser Tabellen et samlet dagligt Oplag paa 547,000 Eksemplarer; heraf falder paa København alene 300,000, paa Øerne udenfor København 119,000, paa Jylland 128,000, eller henholdsvis 54,8, 21,8 og 23,4 pCt. af det samlede Antal. Da de nævnte Oplag fordeler sig paa 18 Blade i København og 192 Blade i det øvrige Land, kommer man til det Resultat, at et Hovedstadsblad har et gennemsnitligt Oplag paa mellem 16,000 og 17,000, et Provinsblad derimod kun paa mellem 1200 og 1300 Eksemplarer.

De anførte Oplysninger vedrører Bladenes Oplag. Vi skal forsøge paa Grundlag heraf at opstille en Beregning over Bladsalget, adskilt for København og det øvrige Land, selv om den kun kan have en skønsmæssig Karakter.

Det første, der maa bestemmes, er Forskellen mellem Oplagets Størrelse og Antallet af solgte Eksemplarer. Denne Forskel er for de københavnske Blade søgt oplyst ved et Skøn af sagkyndige Mænd. Dette Skøn har varieret noget. Til Forskellen mellem Oplag og Salg bør regnes, ikke alene det usolgte færdige Oplag, men ogsaa de under Trykningen kasserede Eksemplarer, da Bladene vel i det hele ikke har fradraget disse ved Angivelsen af Oplagets Størrelse. Man har da — for saa vidt muligt at være paa den sikre Side — taget det Skøn, der giver den største Forskel.

Herefter er der for alle københavnske Blade, tagne under ét, beregnet en Margen mellem Oplag og Salg paa c. 5 pCt.*), og Antallet af paa én Dag afsatte københavnske Blade kan herefter sættes til c. 285,000 Eksemplarer. Ved Velvilje fra Postvæsenets Side har man faaet Oplysninger, ved Hjælp af hvilke man kan beregne Størrelsen af de københavnske Dagblades udenbyes Abonnement. Dette kan sættes til c. 61,000 daglige Eksemplarer, hvoraf c. 58,000 gaar til Land og By i det egentlige Danmark og c. 3,000 til Færøerne og Udlandet. Endvidere indeholder de fleste af Skemaerne Oplysninger om Haandsalgets Størrelse og Fordelingen af Abonnementet mellem Land og By, hvilken sidste har givet os Grundlaget for en Beregning af det indenbyes københavnske Abonnement, og vi er nu i Besiddelse af et Materiale, der nogenlunde sætter os i Stand til at foretage en skønsmæssig Beregning over de københavnske Dagblades samlede Afsætningsforhold. Vi kommer til det Resultat, at der gennemsnitlig sælges c. 90,000 Eksemplarer i Haandsalg, at Hovedstadsabonnementet udgør c. 134,000 og Abonnementet i det øvrige Land, som nævnt, c. 58,000 Eksemplarer, medens der til Færøerne og Udlandet gaar c. 3,000 Eksemplarer. Regner man, efter et fra sagkyndig Side udtalt Skøn, at c. 7,000 Eksemplarer af Haandsalget gaar ud af København, fordeler altsaa det solgte Oplag af Hovedstads-Dagblade sig med 217,000 Eksemplarer paa København og 65,000 paa det øvrige Land, medens nogle faa Tusinde Eksemplarer gaar ud af Landet.

^{*)} Noget mere for Middagsbladene, for hvilke Haandsalget spiller den største Rolle, noget mindre for de andre Blade.

Gaar vi dernæst over til Bladene udenfor København, stiller Afsætningsforholdene for disse som Helhed sig væsenlig forskelligt fra Hovedstadens, navnlig ved Haandsalgets ringe Betydning. Kun et enkelt Eftermiddagsblad i en større Provinsby har Salgsforhold, der nærmer sig noget til de smaa Hovedstadsavisers. Ellers er der kun et Par Blade, hvis Haandsalg hæver sig op til 100 Eksemplarer eller derover. Ialt 106 Blade har givet Oplysninger om dette Forhold, og regner man for 80 Blade, der meddeler, at Haandsalget kun omfatter nogle ganske faa Eksemplarer eller er uden Betydning, en 400 à 500 Eksemplarer i Haandsalg, kan dette sættes til c. 2300 à 2400 Eksemplarer for Blade med et samlet Oplag paa c. 160,000 Eksemplarer eller omtrent 11/2 pCt. af Oplagets Størrelse. Overfører man dette Procentforhold paa de andre Blade udenfor København, standser vi ved et Haandsalg for samtlige Provinsblade paa op imod 4,000 Eksemplarer. Gaar vi ud fra, at der af Provinspressens samlede Oplag forbliver usolgt c. 5 pCt., hvilket var Forholdet for de københavnske Blade, og regner vi endvidere, efter Opgivelser fra Postvæsenet, at det københavnske Abonnement paa Provinsblade udgør c. 4500 Eksemplarer, kan vi endelig opstille følgende Tal, der skulde angive Bladsalgets omtrentlige Størrelse.

	Solgte	De	raf
	Eksemplarer	Haandsalg	Abonnement
	Antal	Antal	Antal
København	221,000	83,000	138,000
Det øvrige Land	295,000	11,000	284,000
	516,000	94,000	422,000

Undersøgelsen giver det Hovedresultat, at det daglige Gennemsnitssalg af Dagblade her i Landet skulde udgøre c. 516,000 Eksemplarer. Det bliver godt og vel i Blad for hvert 5te Menneske. I Tabellen er der sondret mellem Hovedstaden og det øvrige Land. Med København maa imidlertid i denne Sammenhæng forstaas det københavnske Postdistrikt*), og for dette er Befolkningen efter Folketællingen i 1901 opgjort til c. 477,000 mod c. 1,972,000 Personer i det øvrige Land, hvortil svarer et gennemsnitligt dagligt Bladsalg paa henholdsvis 221,000 og 205,000 Eksemplarer. I Forhold til Befolkningens Størrelse bliver da Avissalget i Hovedstaden over 3 Gange saa stort som udenfor samme. Men i denne overordentlig betydelige Forskel spiller Haandsalget en meget væsenlig Rolle. Ved Salg paa Gader og Jernbanestationer, gennem Kiosker og Butiker spredes der daglig over 80,000 Avisnumre ud over vor kære Hovedstad og det nærmeste Bydistrikt, hvilket svarer til over 37 pCt. af det hele Bladsalg og repræsenterer en daglig Sum paa mellem 1800 og 1900 Kroner, medens Haandsalget i det øvrige Land kun udgør mellem 2 og 3 pCt. af hele Avissalget, idet Resten er tegnet i fast Abonnement. Selv om man udelukkende holder sig til dette sidste, bliver Bladsalget i København i Forhold til Folketallet endda dobbelt saa stort som i det øvrige Land.

Antager vi, at der til ovennævnte c. 477,000 Men-

^{*)} De os af Postvæsenet opgivne Tal for det udenbys Abonnement omfatter nemlig ikke Aviser, forsendte indenfor Poststedet København, hvor Bladuddelingen desuden for den langt overvejende Del foregaar gennem Bladenes egne Bude,

nesker i Hovedstaden og de nærmeste Bydistrikter svarer 120,000 Husstande*), kommer vi til det Resultat, at hver Husstand kunde faa sit Blad, og der endda vilde blive c. 18,000 Blade tilovers eller ét til hver sjette eller syvende Husstand. Ved Bedømmelsen af disse Tal maa det imidlertid bl. a. haves for Øje, at mange Hoteller, Kaféer, Foreninger og Kontorer m. m. **) har et stort Bladhold, og at ogsaa ikke faa Privatfamilier abonnerer paa flere Aviser. Som en paalidelig Maalestok for, hvormange af de københavnske Husstande der er faste Bladholdere, tør Tallene derfor ikke tages, om de end er et Vidnesbyrd, blandt mange andre, om, at det at holde sit eget Blad er en Fornødenhed, som er trængt dybt ned, ogsaa i de store, mindre bemidlede Befolkningslag.

Det kunde jo være interessant at sammenstille Antallet af abonnerede Blade og af Husstande ogsaa for det øvrige Danmark. Sætter vi for dette Husstandenes Antal i 1901 til c. 431,000 — Tallet er rént skønsmæssigt, da det endelige Resultat af Folketællingen ikke foreligger — vil det ses, at paa 3 Husstande i Købstæderne og paa Landet kommer omtrent 2 abonnerede Eksemplarer, altsaa en betydelig Forskel fra København, hvor der, som oplyst, var mere end 1 abonneret Blad pr. Husstand. Ved Bedømmelse af denne Forskel maa endda det uhyre københavnske Haandsalg haves i Erindring; thi om end Haandsalget for de Fleste betyder

^{*)} Efter en Beregning, foretaget ved Hjælp af den københavnske Lejestatistik af 1901, hvor Antallet af beboede Lejligheder findes opgjort for København og Nabokommuner.

^{**)} Mange af disse Abonnenter optages jo ikke som Husstande ved Folketællingen, men maatte i denne Sammenhæng rettelig sammenlægges med Antallet af Husstande.

et »Baade, Og«, gives der dog ogsaa dem, for hvem det erstatter det faste Bladhold.

Blandt de Spørgsmaal, som Skemaerne indeholdt, var, som omtalt, dette: Hvorledes fordeler Abonnementet sig paa By og Land? Ialt 73 Blade paa Øerne og 66 Blade i Jylland, repræsenterende et Oplag paa henholdsvis 105,000 og 99,000 Eksemplarer, har givet Svar herpaa, Fordelingsforholdet er efter Bladenes Karakter meget forskelligt. Der gives Blade, for hvilke Abonnementet paa Landet er det aldeles overvejende; to Aviser angiver saaledes, at af det samlede Abonnement er 92 pCt. Land- og kun 8 pCt. Byabonnement, og et meget stort Antal Blade har et Landabonnement paa over 75 pCt. Til den anden Side er der nogle, men færre Blade, for hvilke Byabonnementet spiller den største Rolle; et Antal af 8 Aviser opgiver saaledes et Byabonnement paa 80 pCt. eller derover. For samtlige de Blade, for hvilke Oplysninger om dette Forhold haves, stillede Fordelingsforholdet sig saaledes*):

Ву	abonne- ment	Landabonne- ment
	pCt.	pCt.
Øerne	35	65
Jylland	41	59

Naturligvis vilde det have været interessant at kunne udnytte disse Tal til en Bestemmelse af Bladsalgets Fordeling mellem Købstæderne og Landet, saaledes som vi har gjort det i Forholdet mellem

^{*)} De 73 Blade paa Øerne repræsenterer et Abonnenttal paa c. 98,000 og de 66 Blade i Jylland c. 93,000, og Beregningen af den procentvise Fordeling er foretaget paa Grundlag af disse Tal.

Hovedstaden og det øvrige Land, men til en nogenlunde paalidelig Bestemmelse af det virkelige Fordelingsforhold mellem Købstæderne og Landet vilde der bl. a. kræves Kendskab til Fordelingen af de københavnske Avisers udenbyes Abonnement, men derom savner vi Oplysninger.

Sammenholder vi imidlertid ovennævnte Tal, der vel i Hovedsagen angiver Bladabonnementets Fordeling mellem Købstæderne, hvor Aviserne udgives, og de omgivende Landdistrikter, med Resultaterne af Folketællingen 1901, hvorefter Folketallet i sidstnævnte er mere end 3 Gange saa stort som i Byerne*), tør de angivne Tal for Abonnementets Fordeling mellem Købstæderne og Landet i alt Fald tages som et talende Vidnesbyrd om et betydeligt større Bladhold i Købstæderne end paa Landet.

Man tør sikkert gaa ud fra, at det Omfang, i hvilket Arbejderne er naaede op til at holde deres eget Blad, spiller en stor Rolle i den udprægede Forskel, som efter de meddelte Oplysninger har vist sig i det faste Bladholds Størrelse mellem Hovedstaden og det øvrige Danmark, mellem Købstæderne og Landet. I denne Sammenhæng skal det anføres, at efter de af Statens statistiske Bureau indsamlede Oplysninger om danske Arbejderfamiliers Forbrug udgjorde den gennemsnitlige aarlige Udgift til »Aviser og Bøger« for en Familie i København 21 Kr., i Købstæderne 11 Kr. og paa Landet 7 Kr., og i denne store Forskel spiller utvivlsomt det forskellige Bladhold en meget væsenlig Rolle.

^{*)} Det københavnske Postdistrikt bør ikke her tages i Betragtning ved Fordelingsforholdet mellem By og Land.

De udsendte Skemaer indeholdt, som berørt, Spørgsmaalet, om der var nogen Forskel mellem Vinter- og Sommerabonnementet, idet sidstnævnte, i bekræftende Fald, ønskedes angivet procentvis i Forhold til Vinterabonnementet. Ialt 69 Blade har besvaret dette Spørgsmaal benægtende; i Blad, der formodentlig har nogen Abonnementstilgang af Landliggere, har angivet, at Sommerabonnementet og 74, at Vinterabonnementet var det største. Det aldeles overvejende Flertal af disse sidste sætter for Sommerabonnementet et Procenttal af mellem 90 og 100, og kun for nogle ganske enkelte overskrider Forskellen denne Grænse.

Ogsaa om Formatets Størrelse er der søgt Oplysninger. Det indkomne Materiale var ret stort, men har ved nærmere Prøvelse tildels vist sig mindre paalideligt. Her skal der kun oplyses, at for de københavnske Blade kan den trykte Sides Størrelse som Gennemsnit sættes til 2587

Centimeter.

Om Oplagets Størrelse har vi, foruden om Dagbladene, Oplysninger om den illustrerede Presse. Efter Tabel c eksisterede der i 1901 ialt 25 illustrerede eller dermed ligeartede Blade, der udkom mindst I Gang om Ugen. Af disse har 19, hvoriblandt alle de betydeligere, meddelt Oplysninger om Oplagets gennemsnitlige Størrelse, og for disse tilsammen udgjorde det c. 327,000 Eksemplarer. Heri er ikke medregnet de Udgaver, som »Frem« og »Illustreret Familiejournal« har foranstaltet i vore Broderlande. Regner vi yderligere for 4 Blade*), hvis Oplags Stør-

^{*)} Af de 25 illustrerede eller dermed ligeartede Blade, der eksisterede i 1901, var 2 med et antageligt ringe Oplag ophørt at eksistere, da Forespørgselsskemaerne udgik.

relse ikke er os meddelt, 16,000 Eksemplarer, hvilket Tal efter modtagne sikre Oplysninger i alle Tilfælde ikke er for stort, kommer vi til et samlet Oplag for de illustrerede og dermed ligestillede Blade paa c. 343,000 Eksemplarer, hvilket vil sige, at der i Gennemsnit for hele Landet omtrent kan blive I saadant Blad til hvert 7de Menneske eller 2 Blade til 3 Husstande.

I det foregaaende er der givet nogle Oplysninger om Bladenes Udbredelse, altsaa om det Omfang, i hvilket de tjener som Oplysnings- og Meddelelsesmiddel for Befolkningen. Pressens Betydning kan imidlertid ogsaa ses under andre, mere materielle Synspunkter, og der kan t. Eks. spørges om, for hvor mange Mennesker den tjener som Livserhverv. Det er dette, som er søgt oplyst paa Skema C, hvor der, som alt berettet, er skelnet mellem det Personale, der er knyttet til 1) Redaktion og Ekspedition, 2) Haandens Arbejde, Trykning og Sætning og 3) Omdelingsvirksomheden. Oplysningerne foreligger kun for Dagbladenes Vedkommende saa fuldstændigt, at derpaa har kunnet bygges en Statistik. Indenfor Dagbladenes Gruppe er Spørgsmaalet vedrørende Personalet oplyst for 17 i København, 86 paa Øerne og 84 i Jylland, medens henholdsvis kun 1, 11 og 11 Blade har ladet Spørgsmaalet ubesvaret; for disse har det manglende Materiale derfor maattet erstattes med et Skøn af sagkyndige Mænd.

Paa dette Grundlag har man da udarbejdet følgende Tabel d, der angiver det til Bladenes Redaktion og Ekspedition i Danmark knyttede Persontal, adskilt for København, Øerne og Jylland:

Tabel d.

soner, der				Deraf Personer, for hvilk Bladvirksomheden er det eneste eller i alt Fald væsenligste Livserhverv:			
Reda	ktion	on Ekspedition		Redaktion		Ekspedition	
Md.	Kv.	Md.	Kv.	Md.	Kv.	Md.	Kv.
320	14	65	53	166	6	52	47
180	9	39	44	130	6	32	33
191	13	45	44	146	10	39	32
691	36	149	141	442	22	123	112
	Reds Md. 320 180	Soner, der knytte	soner, der i 1901 knyttede til: Redaktion Ekspe Md. Kv. Md. 320 14 65 180 9 39 191 13 45	Redaktion Ekspedition Md. Kv. Md. Kv. 320 14 65 53 180 9 39 44 191 13 45 44	Redaktion Ekspedition Redaktion Ekspedition Redaktion Md. Kv. Md. Kv. Md. S20 14 65 53 166 180 9 39 44 130 191 13 45 44 146	Bladvirksomenset elle	Redaktion Ekspedition Redaktion Ekspedition Ekspedition Redaktion Redaktion Ekspedition Redaktion Redaktion Ekspedition Redaktion Redaktion Ekspedition Redaktion Redaktion Ekspedition Redaktion Redaktion Ekspedition Redaktion Reda

Ved Redaktion og Ekspedition er der altsaa beskæftiget 840 Mænd og 177 Kvinder, eller 1017 Personer af begge Køn. En særlig Interesse har Spørgsmaalet, for hvor mange Personer Bladvirksomheden er deres eneste eller i alt Fald væsenligste Livserhverv. Tabellen viser, at der paa denne Maade til Redaktionen er knyttet 442 Mænd og 22 Kvinder, til Ekspeditionen 123 Mænd og 112 Kvinder, ialt 699 Personer af begge Køn. Kvinderne tæller kun lidet til i det samlede Redaktionspersonale, medens de derimod deler Ekspeditionen omtrent ligeligt med Mændene. Af Interesse er det at sammenholde Tallene for København. Øerne og Jylland. Saavel Redaktions- som Ekspeditionspersonalet er, absolut sét, større for København end for Øerne og Jylland, taget hver for sig, skønt disses Antal af Blade er mange Gange større end Københavns. Medens et Hovedstadsblad har en hel lille Stab af Medarbejdere

knyttet til sig, er Forholdene, som Gennemsnit taget, langt beskednere for Provinsbladene, som det ses af Tallene 15,1, 2,1 og 2,4, angivende det gennemsnitlige Antal ved Redaktion og Ekspedition fast ansatte Personer for et Blad i København, paa Øerne og i Jylland. Sammenholder man derimod Tallene for Personellets og Oplagets Størrelse, kommer man omvendt til det Resultat, at der ved et Hovedstadsblad beskæftiges forholdsvis færre Personer end ved et Provinsblad, som det fremgaar af nedenstaaende Tal, der angiver Gennemsnitstallet af trykte Numre for en ved Bladenes Redaktion eller Ekspedition fast ansat Person.

	r Redaktion Ekspedition	For	Redaktion alene
København	1107		1744
Øerne	592		875
Jylland	564		821

For Redaktionspersonalet i snævrere Forstand viser København omtrent dobbelt saa mange trykte Aviser pr. beskæftiget Person som henholdsvis Øerne og Jylland.

Vender vi os dernæst til de med Pressen beskæftigede Haandens Arbejdere, ses deres Antal af nedenstaaende Tabel.

Tabel e.

Voksne	Sættere		Trykkere og Stereotypister		Paalæggere	
Arbejdere:	Md.	Kv.	Md.	Kv.	Md.	Kv.
København	257	57	61	-	9	21
Øerne	303	21	47	-	9	24
Jylland	332	22	53		10	32
Tilsammen	892	100	161	-	28	77

Ialt er dette en Arbejdsstyrke paa 1081 mandlige og 177 kvindelige Arbejdere, de sidste stærkest repræsenterede i København. Af de 1258 Arbejdere falder 405 paa Hovedstaden, 404 og 449 paa Øerne og Jylland, altsaa omtrent en ligelig Deling mellem de tre Landsdele.

Under omstaaende Tabel er ikke indbefattet Lærlingene; af dem fandtes der følgende Antal:

Tabel f.

	Sættere		Trykkere		Paalæggere	
Lærlinge	Md.	Kv.	Md.	Kv.	Md.	Kv
Købennavn	_	_	_	_	_	_
Øerne	141	15	6	-	4	5
Jylland	150	15	3	-	5	6
Tilsammen	291	30	9	_	9	11

De københavnske Trykkerier beskæftiger altsaa ingen Lærlinge, medens disse findes i omtrent lige stort Antal paa Øerne og i Jylland. Paa dette Punkt har Arbejderorganisationerne sat deres Krav igennem i Hovedstaden, derimod ikke i Provinserne.

Ved Bestemmelse af, til hvor mange Mennesker Pressen giver Erhvervsvirksomhed, er der endnu Omdelingspersonalet tilbage. Med Hensyn til dettes Størrelse giver det indsamlede Materiale følgende Resultat:

Omdelingspersonale:	Mænd	Kvinder	Børn
København	23	804	66
Øerne	59	94	237
Jylland	69	145	293
	151	1043	596

En lille Hærstyrke paa henimod 1800 Personer er altsaa daglig beskæftiget med at ombære de danske Dagblade, og herved er jo endda ikke taget i Betragtning den store Omdelingsvirksomhed, som Postvæsenet udøver særlig paa Landet, ligesom Tallene i det hele kun angiver de Personer, som Bladene direkte har antaget, derimod ikke dem, der igen hjælper de førstnævnte med Ombæringen, en Bemærkning, som særlig sigter paa Forholdene i Hovedstaden, hvor t. Eks. de Børn, der bistaar Moderen med Arbejdet, ikke kommer Man ser af Tabellen, at Hovedstadsbladene beskæftiger et lige saa stort Omdelingspersonale som hele det øvrige Lands Aviser, og at Hovedomdelingen i København foregaar ved Kvinder, medens Børnene spiller den mest fremtrædende Rolle ved Bladomdelingen i Provinserne, hvorved imidlertid det ovennævnte Moment ikke maa lades ud af Betragtning.

Det vilde jo have været en meget lønnende Opgave ved denne Lejlighed at faa samlet Oplysninger om Redaktions- og Ekspeditionspersonalets Lønningsvilkaar. Ved dette første Forsøg paa Tilvejebringelsen af en Pressestatistik har man imidlertid ikke vovet sig i Lag med denne vanskelige Opgave, navnlig fordi man frygtede — og sikkert med god Grund — at man ikke vilde faa tilstrækkelig fyldige Besvarelser til Udarbejdelsen af en Statistik. Derimod skal man i Korthed give nogle Oplysninger om Lønningsforholdene for de med Bladenes Fremstilling beskæftigede Arbejdere.

Skelnes maa der her mellem Forholdene i Hovedstaden og i Provinserne.

I København traadte den nugældende Tarif i Kraft den I. Januar 1899, hvorved der for første Gang tarifmæssig fastsattes højere faste Ugelønssatser for Arbejdere ved Bladtrykkerierne end ved Bog- og Akcidenstrykkerierne, medens der efter den indtil det nævnte Tidspunkt gældende Tarif af 1892 allerede eksisterede særlige Regler for Beregningen af Bladtypografers Akkord-, Søndags- og Overarbejde. Ved Tarif af 1800 fastsattes den faste Ugeløn for Dagbladssættere til mindst 28 Kr., medens Satsprisen (Akkordarbejde) beregnes efter Alfabetsystemet, i Almindelighed med 42 Øre pr. 1,000 Bogstaver, med højere Satser for særlige Arter af Tryk og Tekst. Arbejde paa Søn- og Helligdage samt udenfor de sædvanlige Tider afregnes efter et for Arbejderne gunstigere Forhold. Søndagsarbejde, der kun maa foretages i Tiden fra Kl. 6-9 Søndag Morgen og fra Kl. 12 Søndag Nat til Kl. 6 næste Morgen, godtgøres saaledes med 3 Kr. pr. Mand samt 1 Kr. pr. halve Time. Minimalløn for Bladtrykkere er 30 Kr. ugentlig for 6 Nætters Arbejde à 4 Timer. For hver paafølgende Time indtil 8 Timer beregnes et Tillæg af 2 Kr. ugentlig.

Oplysninger om de virkelig udbetalte Lønninger i 1902 er gennem Dansk Typografforbund indhentede for de ved 15 københavnske Blade beskæftigede Typografer*). Dette Materiale er velvilligst stillet til vor Disposition. Herefter udgjorde den gennemsnitlige Ugeløn for Bladsættere paa fast Løn 35 Kr. 92 Øre, paa Akkord 32 Kr. 85 Øre og for Bladtrykkere 36 Kr. 87 Øre. I disse Summer er ikke medregnet Over-

^{*)} Oplysningerne omfatter 189 Sættere paa fast Løn, 40 Sættere paa Akkord og 23 Bladtrykkere.

arbejde, hvis Størrelse ikke kan beregnes tilstrækkelig sikkert efter de foreliggende Oplysninger. Om københavnske Pressearbejderes Lønningsforhold haves iøvrigt Oplysninger i de af Københavns statistiske Kontor udarbejdede Værker »Arbejdslønnen i 1892« og »Arbejdslønnen i 1898«. Tarifen af 1892, der traadte i Kraft d. 1. Oktober, var ogsaa gældende i 1898. Efter denne var den mindste Ugeløn for Sættere og Trykkere ved Dagblade saavel som ved Bogtrykkerier 18 Kr. For Akkordarbejde bemærker Rubin i Arbejdslønnen i 1892, at den for Bladsættere maa sættes til godt 1/8 højere end den i Værket for Bogsættere anførte, altsaa mindst til 28 Kr. ugentlig, hvilket navnlig har sin Grund i, at Dagbladssættere nyder særlig godt af Over- og Natarbejdsbestemmelserne. I Arbejdslønnen i 1898« angives den ugentlige Gennemsnitsfortjeneste, efter en af Fagforbundet foretagen statistisk Undersøgelse vedrørende Forholdene i 1897 til 30,75 Kr. for Bladtrykkere og 32.43 Kr. for Bladsættere, deri medregnet Overarbejdsfortjeneste. Uden denne bliver den gennemsnitlige Ugeløn for Bladsættere: paa fast Løn 30,24 Kr., paa Akkord 28,87 Kr., for Bladtrykkere paa fast Løn 28 Kr. 50 Øre. For de to første Klasser af Arbejdere svarer dette til en Lønstigning fra 1897-1902 paa henholdsvis 18,8 og 13,8 pCt., idet man for begge Aar har holdt Overarbejdsfortjenesten ude af Betragtning. I Forbindelse med det anførte oplyses, at der i Løbet af de sidste 10 Aar har vist sig en meget stærk Forskydning fra Akkordarbejde til Arbejde paa fast Løn, der nu er den aldeles overvejende Lønningsform.

I Provinserne eksisterer der ingen særlig Minimaltarif for Bladtypografer, saaledes at de almindelige tarifmæssig fastsatte Lønningsbestemmelser for Sættere og Trykkere ogsaa omfatter de førstnævnte. Saavel den faste Løn som Akkordlønnen er baade efter Tarifen af 1898 og den nugældende, der er traadt i Kraft I. Juni 1902, fastsat forskelligt for de enkelte Købstæder, der er delte i visse Grupper. Efter Tarifen af 1902 ligger den faste Ugeløn mellem Grænserne 19 og 22 Kr., Akkordlønnen mellem 29 og 34 Øre pr. 1000 Bogstaver.

Efter Oplysninger, modtagne fra Dansk Typografforbund, udgør den faktisk udbetalte gennemsnitlige
Ugeløn i 1902 for Bladtypografer (Sættere og Trykkere)
paa fast Løn 24 Kr. 53 Øre, i Akkord 23 Kr. 73 Øre.
Oplysningerne omfatter 446 Arbejdere, beskæftigede i
49 Bladtrykkerier i 18 forskellige, for Størstedelen store
Købstæder. Arbejdslønnen er steget en Del i de
senere Aar. Saaledes er det os meddelt, at en Sammenligning af Lønningsforholdene for de nævnte Arbejdere umiddelbart før og efter den nye Løntarifs
Gennemførelse har givet det Resultat, at Lønnen er
steget for Fastlønsarbejdere med 9,4 pCt. og for Akkordarbejdere med 8.3 pCt., men ogsaa i de nærmest foregaaende Aar havde der faktisk fundet Lønstigning Sted.

I Anledning af Presseudstillingen tilvejebragtes der nogle Oplysninger om de saakaldte Pressetelegrammer. Af dette Materiale skal her gengives nogle Hovedpunkter. Den nævnte Institution etableredes i Indlandet den 1. Oktober 1894, overfor Udlandet er den indført i Forholdet til Sverige, Norge og Storbritannien, for hvilke Lande Ordningen traadte i Kraft henholdsvis d.

1. April 1880, d. 1. Januar 1895 og d. 1. Oktober 1901. Prismoderationen for Pressetelegrammer bestaar deri, at Taksten pr. Ord kun er halv saa stor som for almindelige Telegrammer. Det samme gælder Grundtaksten for Storbritanniens Vedkommende, medens den for Sverige og Norge er den samme for begge Arter af Telegrammer.

De billige Takster for Pressetelegrammer med den deri liggende Spore til en Udvikling af denne Trafik er imidlertid i de senere Aar blevet krydset af et andet Moment, nemlig Telefonvæsenets stigende Benyttelse. I de følgende Tabeller er dette Forhold belyst ved nogle Tal for Pressetelegrammer i Indlandet og udvekslede med vore Broderlande. For Indlandets Vedkommende har der i det hele kun kunnet tilvejebringes mere spredte Oplysninger. Udtager man af disse Tallene for en enkelt Maaned, fremkommer følgende Resultat:

	Tel	Antal legrammer	Samlet Ordantal
Marts	1898	1803	69,949
-	1900	1621	75,620
_	1901	1337	79,030
_	1902	881	61,692

Medens Antallet af Telegrammer saaledes er aftaget meget betydeligt fra Marts 1898 til Marts 1902, er det gennemsnitlige Ordantal pr. Telegram vokset fra 38,8 til 70,0.

I Finansaaret 1900/01 er det samlede Antal Telegrammer opgjort til 14,193, hvoraf 10,728 ere afsendte fra København.

For Sveriges og Norges Vedkommende belyses Udviklingen i det væsenlige ved følgende Tal, til hvis Forklaring det meddeles, at i December 1893 etableredes Telefonforbindelse mellem København og Malmø, og i Oktober 1900 mellem København og Kristiania.

Danmark og Sverige

	0 0	
	dvekslede elegrammer	Gennemsnitligt Ordantal
1880	1768	39,5
1885	3653	41,3
1890	5422	45,8
1893	4165	45,9
1894	2033	35,9
1895	1658	42,6
1901-1902	395	96,2

Danmark og Norge

	lvekslede egrammer	Gennemsnitligt Ordantal
1895	2558	68,7
1899-1900	6390	76,0
1900-1901	4221	72,0
1901 -1902	1497	108,2

For Fuldstændigheds Skyld skal endnu meddeles, at i Maanederne Oktober 1901 til Marts 1902, for hvilke Oplysninger haves, udveksledes der mellem Danmark og Storbritannien 471 Pressetelegrammer med 28,081 Ord.

Adelen i Danmark.

Af

Emil Elberling.

Danmarks Adels Aarbog. Udgivet af en Forening. Redigeret af H. H. Hjort-Lorentzen og A. Thiset. 1902. Nittende Aargang. København. Vilh. Trydes Boghandel.

Naar man vil foretage nogen Undersøgelse, vedrørende Adelen her i Landet i vore Dage, dens Talrighed, dens personlige Forhold og dens offentlige Stilling, vil man naturlig være henvist til »Danmarks Adelsaarbog«, der nu foreligger i 19 Aargange, som til den vigtigste Den vil i hvert Fald give et righoldigt og omhyggelig samlet Materiale, selv om man ved sin Behandling af dette vil komme til væsenlig andre Slutninger, end dens Udgivere sikkert have tænkt sig. Spørger man saaledes om Adelens Talrighed, vil man der finde opgivet alle de Slægter eller selvstændige Linjer af Slægter, der enten fra gammel Tid have hørt til den danske Adel - de ere nu ikke ret mange - eller senere ere blevne optagne deri - jævnlig uden synderlig Fortjeneste eller anden Adkomst, samt alle de enkelte Personer, der høre til disse Slægter eller ere indgiftede deri, hvor som helst de end monne opholde sig. Saavidt jeg har kunnet regne, bliver det samlede Tal af saadanne Slægter 2 3 5. Men i Virkeligheden er dette Tal altfor højt, naar man vil vide, hvor talrig Adelen er her i Landet; thi det om-

fatter desuden alle de Slægter, der ere gaaede tabt ved Løsrivelsen af Landskaber fra det danske Rige (Skaane, Norge, Slesvig og Holstein), eller som i Tidernes Løb ere udvandrede til fremmede Lande (især Tyskland), eller som altid have boet i Udlandet og kun af en eller anden ret tilfældig Grund ere blevne optagne i den dauske Adel. Enhver kan dog sige sig selv, at hvor megen Interesse disse Slægter end kunne have for Elskere af Stamtavler, kan den danske Adel dog ikke have den allermindste Nytte eller Støtte af dem, og det gør vistnok paa de fleste Læsere et løjerligt Indtryk, naar de se den næsten barnlige Glæde, hvormed Aarbogens Udgivere omtale det lykkelige Fund af en eller anden hidtil ukendt Gren, end sige af en hel Slægt, der mentes at være uddød, men nu viser sig at leve et eller andet Sted - i Udlandet.

Man finder derfor i Adelsaarbogen 10 rent norske Slægter (Anker, Aubert, Falsen, Galtung, Heubsch, Huitfeldt, Knagenhjelm, Sundt, Weringskjold og Wibe) og ligesaa mange svenske (Beck-Friis, Bildt, Flindt, Gyllenstjerna, Lövenstjerna, Ramel, Trolle, Walkendorff og Wleugel); endvidere 4 slesvigske (v. Andersen, de Hofman, Hobe-Gelting og Schack) og 4 gamle holsteinske Adelsslægter (Blome, Heintze, Wesmer-Saldern og Reventlow-Criminil) samt 2 oprindelig danske, der nu kun ere bosatte i Holstein (Hjelmcrone og Willemoes-Suhm). Men foruden disse 30 - af hvilke vistnok kun Schack kan og vil regnes for at være dansk, er der endnu 15 Slægter, som alene bo i Tyskland (Dorrien, Grubbe, Gähler, Haugwitz-Hardenberg-Reventlow, Høegh, Ladiges, Levetzow, Luckner, Mansbach, Restorff, Schulenburg, Stenglin, Thienen, Waltersdorff og Waldenburg), og 5, der bo i andre Lande i Europa, nemlig Ferri i Østerrig, Glücksbjerg, d. v. s. Decazes i Frankrig, Hambro i England, Lunzi i Grækenland, d. v. s. paa de joniske Øer, og Tuxen i Rusland, samt endelig 2, der helt eller fortrinsvis bo i Nordamerika (Astrup og Bretton) og 3 andre, som

ret ligelig dele sig mellem Tyskland og Nordamerika (Fischer-Benzon, Ehrenstein og Wasmer), men intet have med Danmark at skaffe. Fradrages alle disse, svinder Tallet 235 ind med mere end en Femtedel og synker ned til 180 — eller vel rigtigere til 181, idet Schack bør holdes udenfor denne Beregning.

Dog dermed er man langt fra færdig; thi fornuftigvis bør ogsaa fraregnes alle de Slægter eller dog alle de Grene af disse, som have bosat sig - eller altid have boet - i Udlandet, fortrinsvis Tyskland, medens kun en enkelt, stundom endog en liden Gren, bor her i Landet. Vistnok vil man ogsaa mellem disse Slægter, ligesom mellem de ovennævnte norske og svenske, finde nogle, man nødig vilde se udskilte, fordi de ved deres Navne ret egenlig høre til den gamle danske Adel; men de maa alligevel næsten alle regnes for at være helt tabte for denne, for saa vidt som de nogensinde rigtig have hørt til den. Der er saaledes i Sverige selvstændige Linjer af Slægterne Barnekow og Rosenkrantz, hvorhos de fleste af Falkenskjold og Reedtz bo der; i Norge findes egne Linjer af Klöcker, Krabbe, Lowzow, Løvenskjold, Munthe-Morgenstjerne, Scheel, Trampe og Wedel-Jarlsberg, i Sydamerika af Krabbe og i Australien af Bertouch, medens der af Kaas er baade en norsk, en ungarsk og en nordamerikansk Linje, foruden den danske. Endvidere gælder det om følgende oprindelig tyske Slægter, at kun en mindre Del af Slægten virkelig har sluttet sig til Danmark, medens Størsteparten altid har været fremmed herfor, skønt man imellem dem kan finde nogle af vore store Lensbesiddere: Bernstorff (-Gyldensten), Brockdorff, Buchwaldt, Harbou, Linstow, Lützau, Plessen (Scheel-P.), Reventlow og Schimmelmann, tildels ogsaa Bülow. Er det andet end Øjenforblændelse, naar man vedbliver at regne alle disse Slægter i deres Helhed med til den danske Adel, skønt de hverken ved Ophold eller Besiddelse er knyttet til Danmark? Vistnok er den Mulighed ikke udelukket, at en eller anden udenlandsk Adelsmand kan nære en vis Velvilje for Danmark, som han skylder sin Adelsrang, eller hvorfra hans Forfædre engang have draget bort, eller at en Ætling af en saadan Slægt i Tidens Løb kunde vende tilbage til det gamle Fædreland, og efter at have vundet Indfødsret hævde sin Stilling som dansk Adelsmand; men sligt vil dog sikkert være en Undtagelse. Det vilde derfor i høj Grad lette Oversigten og give et sandere Billede af det virkelige Forhold, hvis Adelsaarbogens Udgivere kunde beslutte sig til at udskille til en særlig Afdeling alle de Slægter eller Grene, der kun ved Navnet og Adelspatentet ere knyttede til den danske Adel, men ellers ere Danmark aldeles uvedkommende. Den virkelig danske Afdeling vilde næppe optage Halvdelen af Adelsaarbogens nuværende Omfang.

At foretage en Optælling af alle Medlemmerne i de enkelte Slægter vilde ikke lønne Umagen, og der er saa meget mindre Grund dertil, som man ved at gaa Adelsaarbogen ordentlig igennem snart vil faa Øjet op for, at største Delen af den indenlandske Adel, forsaavidt den ikke holdes oppe ved Godsbesiddelse, er stærkt paa Veje til at synke ned i og smælte sammen med Middelstanden baade i Henseende til sine Livsstillinger og ved talrige »Mesalliancer«. Ja man kan næsten sige, at medens Medlemmerne af de egenlige Godsejerslægter som Regel gifte sig indenfor denne samme Kreds, er det ligefrem en Undtagelse, naar der i de andre Slægter indgaas et »jævnbyrdigt« Ægteskab.*)

^{*)} Jvf. A. Thiset's Ytringer i »Aarbøger for nordisk Oldkyndighed«
1902, S. 33: »Hvis Vallø Stift havde bevaret sin oprindelige
Fundats, der i sin sjette Artikel krævede 16 Ahner som Betingelse for Indskrivning, havde Stiftet forlængst ophørt at
eksistere af Mangel paa Tilgang. Intet betegner mere den
store Forskel, der er paa Adelens Stilling i Samfundet i Tiden
før 1660 og i Nutiden, end dette, at dengang kunde saa at
sige hver eneste Adelsmand, selv den usleste og fattigste,
fremvise sine 16 Ahner, men nu kan saa at sige ikke en eneste
Adelsmand gøre dette, end ikke den fornemste og rigeste«.

Selvfølgelig er saadant Samgifte med borgerlige Slægter forsaavidt heldigt, som der derved bringes nyt Blod ind i Adelen — i England erkendes jo slet ikke Begrebet »Mesalliance«, men her glide rigtignok ogsaa efterhaanden alle de yngre Linjer af Adelsslægterne ned i Middelstanden — men paa den anden Side, naar Samgiftet foregaar saa jævnlig som herhjemme, og naar Livsforholdene tilmed ere saa borgerlige, vil det i Længden være vanskeligt for Vedkommende — og endnu mere for Andre — at vedligeholde Forestillingen om, at disse Slægter virkelig høre med til Adelen. Det eneste, hvorved man mindes derom, er at de, saavidt de have Raad dertil, pleje at indskrive Døtrene i Vallø eller et af de andre adelige Klostre.

Naar man vil gaa nærmere ind paa, hvad der skal regnes for at svare til Begrebet Adel, har man vel ikke nødig at gaa saa vidt, som en yngre dansk Novelleforfatter - for Resten selv en af de Adelsmænd, »hvis Grevskab ligger i Maanen« — lader tvende Standsfæller udtrykke sig*), og hvorefter der ved Adel kun bør forstaas »den Samfundsklasse, der er knyttet til den ved Lensvæsenet ordnede Jordbesiddelse«, altsaa dennes »Besiddere og præsumptive Arvinger«. Men man kan dog vel nok sige, at der for at fyldestgøre den almindelige Forestilling om Adel kræves, at den paagældende Slægt - eller idetmindste dens Hovedlinje - lever i virkelig Velstand og uden kunstige Midler kan holde sig oppe paa Samfundets højere Trin, saa at det ikke udelukkende afhænger af hver enkelt Persons Evner og Held, om han kan naa op dertil. Og Enhver maa vel indrømme, at naar en Slægt er gaaet saa langt ned ad Bakke som Lasson i Nørrejylland og Walkendorff i Sverige, der nu ligefrem henhøre til Almuen, bliver det snarere en Spot end en Opmuntring at skulle regnes med til Adelen. Disse Tilfælde ere visselig Undtagelser; men om saare

^{*)} Palle Rosenkrantz, Bjørnø. S. 137.

mange Slægter gælder det, at deres Medlemmer aldeles savne Midler til at hævde deres adelige Rang, og derfor maa nøjes med tarvelige Embedsstillinger eller søge deres Underhold i rent borgerlige Erhverv. En naturlig Følge heraf er da ogsaa, at de finde deres Ægtefæller i de Omgivelser, hvori de færdes. Det hænger vel fremdeles sammen hermed, at saa mange Adelsmænd have udvandret til de nye Verdensegne, Nord- eller Sydamerika, Australien og Sydafrika, for at bryde sig en Bane. Adelsaarbogens Udgivere ere ogsaa blevne opmærksomme paa denne Fremtoning og udtale i deres Fortale 1899 Beklagelse over »de unge Adelsmænds — og det selv blandt de bedste Slægter — i vore Dage overhaandtagende Trang til at udvandre til de oversøiske Lande«, der »rummer en Fare for Adelens fortsatte Bestaaen«.

Der er dog en anden Fare, som end mere umiddelbart truer Adelen eller i det mindste en stor Del af den, og det er selve Slægternes Uddøen. I Løbet af den sidste Snes Aar er ikke færre end 14 Slægter helt uddøde, deriblandt Bjelke, Dannemand, Kaalund, Rømer og Steensen, og desuden o døde paa Mandssiden, deriblandt Banner, Düring Rosenkrantz, Holsten, Mormand, Staffeldt og Wilster. Flere af disse høre til den virkelig gamle Adel, andre bære Navne med en særlig god Klang. Der kan fremdeles opregnes en lang Række af Slægter, som enten staa lige foran Uddøen, idet der kun er enkelte ældre Medlemmer tilbage, eller som kunne ventes at ville uddø i en nærmere Fremtid, eftersom der endnu kun findes kvindelige Medlemmer; det forekommer ligefrem mig, at det er paafaldende mange adelige Slægter, i hvilke der næsten kun fødes Døtre. Endelig er der ikke faa, hvis fremtidige Bestaaen hviler paa et Par enkelte Personer og deres mulige Ægteskaber. Af Slægter, der saaledes ere stærkt truede, kunne nævnes: Abrahamson, Berregaard, Carlsen, Fisker, Lützau, Løvenfeldt, Løvensen, Løvenørn, Petersdorff, Revenfeld, Selby, Stampe, Thygeson og Urne, for ikke at tale om de 4 uegenlige, Jerichau,

Jessen, Thun og Trap de Thygeson, der fra første Færd kun have omfattet kvindelige Personer og saaledes ikke kunne holdes i Live. Om flere andre gælder det, at enkelte Linjer snart ville forsvinde og i hvert Fald den Del, som endnu bor her i Landet, saaledes om Falkenskjold, Krogh og Moldrup. Der er saaledes megen Rimelighed for, at i Løbet af en 20-30 Aar mindst 30 af de i Adelsaarbogen optagne Slægter ville være helt uddøde, og at Tallet paa Adelsslægter, som have Ophold i Danmark, vil være sunket til 150, altsaa knap to Tredjedele af det hele Tal, som nu nævnes i Adelsaarbogen. Forsaavidt kan man ikke undres over, at Aarbogens Udgivere med Vemod se paa Adelens stadige Udtynding, saa meget mere, som der jo ikke er synderlig Udsigt til, at den vil kunne faa nogen Forstærkning. I det mindste have næsten alle de Slægter, om hvis Adelsskab der næredes nogen Tvivl, da Aarbogen begyndte at udkomme, efterhaanden faaet deres Ret godkendt.

Naar man vil undersøge Adelens Stilling i Samfundet og dens Indflydelse paa Folkets offentlige og aandelige Liv, vil det snart falde En i Øjnene, hvor stærk Tilbagegang der i saa Henseende har været i de sidste halvhundred Aar. For at begynde med Landets Regering, da var det under Enevælden, før 1848, en ren Undtagelse, at en borgerlig Mand kom ind i Ministeriet: under Frederik d. 6te var der kun to, Ove Malling og Møsting, under Kristian d. 8de kun én, A. S. Ørsted. Hvor forandret er Forholdet ikke nu? I Martsministeriet, som dengang gjaldt for »Ministeriet fra Gaden«, sad dog endnu 3 Adelsmand, V. Moltke, Bardenfleth og Knuth; i Novemberministeriet 1848-51 sad foruden de to førstnævnte Sponneck, M. Rosenørn, Reedtz, Tillisch, A. V. Scheel og Karl Moltke, altsaa ialt 8, og i Januarministeriet 1852-54 var ligeledes Halvparten - endog den større Halvpart adelig, nemlig Sponneck, Scheel, Sten Bille, K. Moltke og Reventlow Criminil, senere Tillisch, imod Bluhme, Hansen, Bang og Simony, senere Ørsted. I det liberale Ministe-

rium 1854-59 og dets Fortsættelse 1860-63 sad derimod ialt kun 4 adelige Medlemmer, Scheele, Lyttichau, senere Krieger og Sten Bille; i Rottwitt's 1859-60 sad 2, Blixen Finecke og Jessen, og i Monrads 1864 3, nemlig O. Lützen og Nutzhorn, senere Carlsen. Senere er Forholdet stadig blevet ugunstigere for Adelen. I Bluhmes Ministerium 1864-65, som dog var meget konservativt, sad kun 3 Adelsmænd, Tillisch, O. Lütken og Karl Moltke; i Grev Frijs's, som var stærkt godsejerligt, optoges efterhaanden (1865-70) 3, nemlig Rosenørn-Teilmann, Nutzhorn og E. Rosenørn; under Holstein-Holsteinborg (1870-74) var der kun 2, Krieger og Rosenørn-Lehn, og kun I (den sidstnævnte) under Fonnesbech (1874-75); endelig under Estrups 19 Aars Styrelse tiente ialt kun 5, Fr. Moltke, E. Skeel, Rosenørn-Lehn, Scavenius og Reedtz-Thott. Efter den Tid, altsaa i Aarene 1894-1901, har der været 6 adelige Ministre, og nu for Tiden er der slet ingen. Vil man dele hele Tidsrummet siden 1848 i to Halvdele med 1875 som Delingsaar, vil man finde, at der i den første Halvdel har været 24, men i den sidste kun 10 adelige Ministre*).

Og det er ingenlunde alene i Henseende til Tallet, at Adelen staar tilbage, men ogsaa, naar der ses hen til den virkelige Indflydelse. Ingen vil dog vel nægte, at Estrup, Fonnesbech og Raasløf prægede Frijs's Ministerium ligesaa fuldt som Grev Frijs selv; at Hall og Fenger opvejede Holstein-Holsteinborg og Rosenørn-Lehn, og at endelig Nellemann og Fischer, ligesom senere Ingerslev, for ikke at tale om Estrup selv, vare nok saa betydelige som E. Skeel og Scavenius, skønt disse to visselig have været blandt Adelens bedste Repræsentanter i vort offentlige Liv, ligestillede med V. Moltke og Knuth, med Bardenfleth og Sponneck, med Blixen Finecke og Carlsen.

Gaar man fra Regeringen til Folkerepræsen-

^{*)} Af Ministrene have 9 hørt til Lensadelen og 3 været Stamhusbesiddere, altsaa en Tredjedel af alle de adelige Ministre.

tationen, bliver Forholdet aldeles lignende eller vel snarere endnu ringere. Ud over dem, der tillige ere blevne Ministre, have kun nogle enkelte Adelsmænd spillet nogen større politisk Rolle - fremhæves bør C. Bille, Holstein-Ledreborg og C. Krabbe - og hvad enten man ser til Landsting, Folketing eller Rigsraad, vil det hurtig staa klart, at det er de borgerlige Medlemmer, som baade have ydet den overvejende Del af Arbejdet og øvet den aldeles afgørende Indflydelse. I Tidsrummet 1849-63 valgtes 19 Adelsmænd til Landstinget og 22 til Folketinget - til den grundlovgivende Rigsforsamling 1848 ialt 11, men deraf vare kun 4 folkevalgte - og endvidere til Rigsraadet 8, samt 9 kongevalgte; men af disse 17 var der kun 5, som ikke tillige havde været Rigsdagsmænd, og af de første 41 havde 5 siddet i begge Ting, saa at der ialt kun blev 41, som fik Del i det politiske Liv i dettes første Tidsrum. Derimod er der siden 1864, altsaa i mere end den dobbelte Tid, ikke valgt flere end 20 til Folke- og 25 til Landstinget foruden de 14 kongevalgte, hvoraf dog 5 maa regnes fra som tidligere folkevalgte i samme Tidsrum. Med andre Ord: i de sidste 38 Aar have ialt 52 Adelsmænd været Medlemmer af Rigsdagen, medens i de første 14 fire Femtedele af dette Tal eller 41 valgtes til Folkerepræsentanter. For Øjeblikket sidder i Folketinget kun I, nemlig C. Krabbe, og i Landstinget 12, deraf 5 konge- og 7 folkevalgte, d. v. s. nærmest Godsejer-Repræsentanter.

I Forvaltningen er Adelens Tilbagegang ligesaa umiskendelig som i selve Regeringen, endog for saadanne Grenes Vedkommende, der i gamle Dage regnedes for at tilhøre den fortrinsvis. Kun den diplomatiske Tjeneste synes endnu saa temmelig at være i dens Hænder, skønt der siden 1848 har været enkelte borgerlig fødte Diplomater. Medens der før 1848 kun var nogle faa borgerlige Amtmænd, har senere næsten Halvdelen af disse Embeder i Regelen været i borgerlige Hænder, for Øjeblikket 9 imod 11, naar Overpræsidentens Post regnes

med. Ved Krigens Udbrud 1848 var der 6 adelige Generaler og et Par Admiraler, og i Krigen 1848-50 vare alle tre Overgeneraler (Hedemann, Bülow og Krogh) og 3 af de andre højere Officerer, som vandt mest Ry (Schleppegrell, Moltke og Krabbe) adelige; for Krigen 1864 gælder det om 3, Lyttichau, Hegermann Lindencrone og Wilster. Nu for Tiden er der kun én adelig General, Hedemann, foruden en nylig afgaaet, Bauditz, 3-4 Oberster og 1 Kommandør. Der findes ikke længer nogen adelig Generalpostdirektør, ingen Overførster (1848 var der 4), ingen Højesterets- men vel 3 Overretsassessorer, og i de ministerielle Kontorer er Adelen kun svagt repræsenteret. Derimod er der nu, hvad man ikke kendte tidligere, en adelig Biskop (Leunbach), en Provst (Cederfeld Simonsen), et Par Præster - og ikke saa faa Præstefruer.

Vil man undersøge Adelens Indflydelse paa Folkets aandelige Liv, vil man i de sidste to Menneskealdre finde endog saa betydelige Navne i Litteraturen som C. Hauch, Chr. Wilster, H. V. Kaalund og Carl Bille: fremdeles nu for Tiden Sophus Bauditz, Palle Rosenkrantz og Per Scavenius; Komponister som H. Løvenskjold og Chr. Barnekow; Billedhuggerinden Adelgunde Vogt, født Herbst: Jurister som Kolderup Rosenvinge, Fr. Krieger, A. V. Scheel og C. C. Holck, Oldgranskerne Herbst og E. Vedel, Zoologen H. Krabbe og Botanikeren Kolderup-Rosenvinge. Endvidere have M. Rosenørn, J. Wichfeld, Fr. og Thyra Sehested, O. Lütken mere eller mindre dyrket Historie eller Oldgranskning, Sten Bille Geografi og Fr. Roepstorff Sprogstudiet. Men det bør ikke glemmes, at næsten alle disse høre til den uegenlige Adel, d. v. s. til den, der ved Livsvilkaar og Livsvaner helt er gaaet over i Borgerstanden. At det kun er grumme lidt, der fra vor Godsejer-Adel ydes til Videnskabs og Kunsts Fremme, er saa aabenlyst og almenkendt, at det kun behøver at nævnes her. For at være aldeles fuldstændig, kan man nævne, at i den nyeste Tid flere Adelsmænd have sluttet

sig virksomt til den indre Missions Arbejde (Holstein-Holsteinborg, Moltke Nørager og Barner), at en enkelt (Nutzhorn) i en Menneskealder har været knyttet til Folkehøjskolen, og at 2—3 høre til Dagspressens Medarbejdere.

Tilbage staar endnu at undersøge Adelens Indflydelse paa Folkets økonomiske Liv. Det vil da sikkert blive indrømmet fra alle Sider, at den ikke spiller nogen Rolle i det egenlige Forretningsliv, omend enkelte Adelsmænd have indtaget - tildels endog ledende - Stillinger i forskellige Pengeinstituter (Banker, Sparekasser o. lign.); mærkeligt nok er det næsten de samme, der ogsaa have taget Del i det politiske Liv (Holstein-Holsteinborg, J. Neergaard, Reedtz-Thott, C. og O. Sehestedt-Juel, P. B. Scavenius). Og med Hensyn til Landbruget er det jo saa, at ligesom det i det Hele ikke er det store, men det mindre Hartkorn, der har gjort de største Fremskridt i den sidste Menneskealder, og som nu giver Landbruget dets egenlige Præg, saaledes er det kun rent undtagelsesvis adelige Godsejere (C. Castenskjold til Borreby, Wedell-Wedellsborg til Overdrevsgaarden) der have optraadt som Foregangsmænd paa dette Omraade, og som Helhed kunne de aldeles ikke maale sig med de borgerlige Godsejere (Tesdorph, H. Branth, Valentiner o. fl.). Man maa derfor nærmest se paa den Magt, der øves alene ved Besiddelsen af Jordegods. Den er selvfølgelig væsenlig formindsket i de sidste 50 Aar ved det store Salg af Fæstegaarde til Selvejendom; men endnu er der dels alle de Hovedgaarde, som høre til Len og Stamhuse, dels det Bøndergods, som endel af disses Besiddere haardnakket have holdt fast ved (især paa Fyn), og fremdeles de Herregaarde, som falde udenfor Lensbaandet, men ere i Adelsmænds Eje. Det er ikke saa let en Sag at faa nøjagtig Kundskab om, hvormeget Hartkorn der saaledes ligefrem eller middelbart er samlet paa adelige Hænder; Opgivelserne i Statskalenderen svare ikke helt til dem i Traps topografiske Beskrivelse, og ingen af disse Kilder synes at være fuldt paalidelig, bl. a. i Henseende til at skelne mellem Arvefæste og almindeligt Fæste. Men da det her kun er Opgaven at faa klaret Forholdet imellem den adelige og den uadelige Jordbesiddelses Masse, have mindre Unøjagtigheder ikke stort at sige.

Efter hvad der kan uddrages af Statskalenderen, falder paa Lenene (Grevskaber og Baronier), samt Stamhuse og Fideikommisser, forsaavidt disse ere i adelig Besiddelse, ialt 16,448 Tdr. Htk. under Hovedgaardene og 16,927 Tdr. Htk. Fæstegods; desuden have adelige Godsejere tilsammen 8,107 Tdr. Htk. paa Sædegaarde og andre Gaarde over 12 Tdr. Htk., samt 6,431 Tdr. Htk. Fæstegods eller anden Jord udenfor Hovedgaardene*). Herunder skjuler sig vistnok endel Arvefæste, thi der var ialt 1895 kun 21,000 Tdr. Htk. Fæstegods, og noget heraf er jo i borgerlig Besiddelse, - og ligeledes endel Jord, der ligefrem tilhører Ejerne. Men i de store Træk ere Opgivelserne dog rigtige, og der vil saaledes ialt tilhøre Adelsmænd her i Landet 48,000 Tdr. Htk. (deraf den større Halvdel ligefrem og den mindre Halvdel middelbart som Fæstegods), eller en Ottendedel af hele

*)	Heraf falder paa	Under Hovedgaardene			Fæstegods	
	Grevskaberne		Tdr. Htk.		Td. Ht	k.
	Baronierne	3,366		3,260	-	
	Stamhusene	4,659		4,955	***	
	Fideikommisserne	1,276	Monadana	769	_	
	Tilsammen	16,448	_	16,927	_	
	Sædegaarde	6,240	_	6,026	-	
	andre Gaarde	1,867	name of the last	405		
	lalt	24,555	-	23,358	_	
						andsdelenes imlede Hrtk.
	Sjælland, Møen	9,712	-	9,668	-	115,371
	Lolland, Falster	3,041		2,488	_	30,859
	Fyn	7,003	-	8,691	-	58,896
	Nørrejylland	4,799	_	2,511		170,813
		24,555	_	23,358	_	375,939

Landets Hartkorn (382,000 Tdr.). Paa Fyn er den adelige Brøk dog over en Fjerdedel, medens den i Nørrejylland knap er en Treogtyvendedel.

Efter hvad der ovenfor er fremstillet, vil vel Ingen kunne skjule for sig selv, at Adelens Rolle her i Landet er om ikke udspillet, saa dog i den sidste Menneskealder væsenlig forringet, og der er fornuftigvis ingen Grund til at vente nogen synderlig Ændring heri. Den Forhaabning, som Forfatteren af »Bjørnø« (S. 137 flg.) lader sin Helt udtale, om den »Mission, der endnu skulde være for Adelen som Stand herhjemme«, nemlig som et særlig »konstant Element«, har sandelig kun ringe Grund under Fødderne, især hvis Adelen skal indskrænkes til Lens- og Stamhusbesidderne. Selvfølgelig staar den Mulighed endnu aaben, at der fra Adelen igen kan udgaa Digtere, som kunne maale sig med Schack Staffeldt, Hauch og Kaalund, eller Videnskabsmænd som Krieger og Scheel, eller Politikere, der kunne naa at spille den Rolle, som det hverken lykkedes Blixen Finecke eller C. Bille. Men dermed er Kravet paa en Særstilling, end sige en Særret jo ingenlunde godtgjort. Og naar om en Menneskealder Tallet paa de her i Landet hjemmehørende Adelsslægter rimeligvis er sunket ned til 150, og naar de fleste af disse ere blevne endnu mere indgiftede i Middelstanden og i alle Forhold endnu mere sammenblandede med denne, end allerede nu er Tilfældet, hvor vil man da kunne tro, at der skulde kunne blive nogen virkelig Magt eller Mission tilbage for den ene Tredjedel af disse Slægter, der mere eller mindre har et Len eller Stamhus i Ryggen? Især, hvis der til den Tid er gjort Alvor af at opfylde Grundlovens Løfte om Stamhusenes Overgang til fri Ejendom, thi derved vil jo nemlig det falde bort, der endnu særpræger Adelen og kaster den sidste Glans over den.

Boganmeldelser.

Laurits V. Birck. Værditeori, en Analyse af Begrebet Efterspørgsel og Tilbud«. I—II. København 1902. V. Oscar Søtoftes Forlag. (132 + 189 S.)

Ligesom flere tidligere Skrifter og Afhandlinger af Birck er den foreliggende Bog, der er fremkommen som en Afhandling for Erhvervelsen af den statsvidenskabelige Doktorgrad, præget af Forfatterens klare Logik. Den viser Evne til at tumle med den abstrakte Deduktion, parret med Interesse for og Forstaaelse af praktiske økonomiske Spørgsmaal. Den teoretiske Deduktion er for Birck ikke en Tankesport, men det er ham om at gøre at benytte den som et Middel til at komme dybere tilbunds i Forstaaelsen af det virkelige økonomiske Livs Fænomener. Derimod undgaar han ikke en Fare, som ligger nær for den, hvis Evner særlig gaar i Retning af teoretiske Ræsonnementer, nemlig Fristelsen til for hurtigt at bygge Broen fra den abstrakte Teori til Bedømmelsen af de faktiske - økonomiske og sociale - Forhold uden først at underbygge den med et solidt Erfaringsmateriale.

Eksempler paa denne Fejl og i det hele paa en Tilbøjelighed til for hurtigt at komme til et positivt Resultat, uden at have gennemarbejdet Problemet fra alle Sider, findes flere Steder i Bircks Skrift, og det er hovedsagelig paa denne lidt for store Hurtighed — som ogsaa giver sig Udslag i en vis Flygtighed i Bogens Sprogbehandling og i dens Udtalelser om den tidligere Litteratur — at de følgende kritiske Bemærk-

ninger tager Sigte.

I Læren om Produktionsomkostningerne i anden

Del følger Birck i Hovedsagen samme Vei som de fleste nyere Værditeoretikere. Det kunde maaske noget skarpere pointeres, at det, som særlig har givet Grænsenyttelæren Betydning overfor de forskellige ældre Fremstillinger af Produktionsomkostningerne som det værdibestemmende Moment, netop er den Omstændighed, at Produktionsomkostningerne i intet Tilfælde er nogen fast Størrelse, men altid i større eller mindre Omfang paavirkes af den færdige Vares Værdi, altsaa af det, som de skulde bestemme. Skønt dette som sagt ikke er saa skarpt pointeret, fremgaar det dog indirekte af hele Fremstillingen af Læren om Produktionsomkostningerne, men hvad der kan være Anledning til at indvende mod denne, er den kategoriske Maade, hvorpaa de forskellige Virksomhedsgruppers Reaktion mod en forandret Efterspørgsel fastslaas. Ganske vist vises det, hvorledes der i alle Virksomheder er Tendens til at en forøget Efterspørgsel fremkalder højere Priser paa Raastoffer og højere Arbejdsløn, men alligevel slaas det fast som en Læresætning, at Industrien ved forøget Efterspørgsel arbejder med faldende Produktionsomkostninger, Haandværket med konstante og Landbruget med stigende. Denne Tredeling finder man ogsaa hos andre Forfattere, men den er i Virkeligheden alt for snæver overfor det praktiske Livs Mangfoldighed og vekslende Forhold. Af Sætningen om Industriens faldende Produktionsomkostninger er kun saa meget rigtigt, at en Udvidelse af den enkelte Bedrifts Størrelse under visse Forhold og indtil et vist Punkt bringer de relative Omkostninger ned. Men dels gælder det samme under visse Forhold om Landbruget, og dels er dette ikke eneafgørende med Hensyn til de prisbestemmende Produktionsomkostninger. Naar det i Prislæren gælder om at undersøge, hvorledes en forøget Efterspørgsel virker, er det fælles Udgangspunkt dette, at den har Tendens til at bevirke en Stigning i alle Raaprodukters Pris og forsaavidt altid forøgede Omkostninger, saaledes som man i enhver Opsvingsperiode kan bemærke det, f. Eks. med Hensyn til Byggevirksomhedens, Skibs og Jærnbanebygningens Fordyrelse gennem stigende Priser paa Jærn, Træ, Sten, Cement o. s. v. Selv om Stordriften paa disse og lignende Omraader er mere rentabel end den mindre Drift, bliver dette Forhold ikke eneafgørende for de prisbestemmende Produktionsomkostninger, fordi den forøgede Efterspørgsel ikke udelukkende kan tilfredsstilles gennem Udvidelse af de ældre Bedrifter, men kræver eller ialfald foraarsager Oprettel-

sen af nve Bedrifter.

Med Hensyn til Rentefodens Bestemmelse kan jeg ikke være enig med Birck, naar han opfatter den tekniske Kapitals (Redskabers og Maskiners) Grænseproduktivitet som bestemmende for Rentefodens Højde. I Kapitlet »Fremtidsdiskonto« antydes i Lighed med Fremstillingen hos Jevons Forskellen mellem Nutidsog Fremtidsværdien som udelukkende psykologisk begrundet: »Ved at Fremtidens Nytte projiceres paa Nuets Plan, synes den os mindre, end den virkelig vil vise sig at være paa Nydelsens (eller Ofrets) Dag«. Det maa allerede overfor denne Opfattelse hævdes, at Forskellen mellem Vurderingen af Nutidsvarens og Fremtidsvarens Nytte ikke alene beror paa en Mangel paa Evne til fuldt ud at vurdere det, der ligger ude i Fremtiden, men ogsaa ofte bunder i et ganske reelt Forhold. For at tage et yderliggaaende Eksempel kan man gøre opmærksom paa, at for en Mand, der er i Færd med at sulte ihjel, har et Stykke Brød, der faas straks, en uendelig meget højere Værdi end Løftet om et Stykke Brød om et Aar. Afskygninger af dette Forhold træffer man overalt. Naar Arbeideren nøjes med en Løn, der er mindre end det færdige Produkt efter Fradrag af Driftsherreløn og andre Omkostninger, er Aarsagen hertil den, at han ikke kan vente, til Produktet foreligger i Form af færdige Forbrugsartikler, og at en mindre Løn nu derfor reelt har en højere Værdi for ham end et større Beløb paa et senere Tidspunkt.

Men hvad enten man nu lægger Hovedvægten paa det psykologiske Moment eller paa det reelle, bliver Resultatet i begge Tilfælde, at Renten bliver et Vederlag for Modtagelsen af nutidige Værdier, færdige Forbrugsartikler. Følgen heraf synes at være, at naar man søger at finde den Efterspørgsel og det Tilbud, som er bestemmende for Rentefodens Højde, maa det være Efterspørgselen efter og Tilbud af Nutidsværdien. Den Nytte, som danner Grundlaget for Renten, maa være Nytten af det, som man efterspørger, naar man betaler Rente. Vil man hævde, at det er noget andet, nemlig den tekniske Kapitals Grænseproduktivitet, der

er bestemmende, maa man føre et Bevis derfor. For Bircks Vedkommende maa man vente paa den Udvikling, der vil kunne fremkomme i en eventuel tredje Del af Værditeorien, men det maa paa Forhaand betvivles, at han vil være i Stand til at føre Beviset. Det er i denne Henseende af Betydning, at Førelsen af et saadant Bevis efter min Mening ikke helt er lykkedes for en saa skarpsindig Tænker som Knut Wicksell, skønt han har styrket sin Position ved den Definition, han har opstillet for Begrebet Grænseproduktivitet. Da Bircks Bevis ikke foreligger, har det for Sagens Skyld Interesse at se paa Wicksells, som findes dels i en Afhandling i »Ekonomisk Tidskrift« og dels i »Föreläsninger i Nationalekonomi«, særlig S. 181 ff. Wicksell knytter — ligesom Birck — sin Opfattelse af Rentefænomenet til Böhm-Bawerk, idet han i Overensstemmelse med denne holder paa, at Renten skyldes den højere Vurdering af »Nutidsvarer« overfor »Fremtidsvarer«, men hans særlige Synspunkt kommer frem, idet han nærmere analyserer Böhms tre Hovedgrunde til denne højere Vurdering, nemlig 1) Forholdet mellem Fornødenhed og Fornødenhedens Dækning i Nutid og Fremtid, 2) den subjektive Undervurdering af Fremtidens Fornødenhed og 3) de paa et tidligere Tidspunkt tilgængelige Produktionsmidlers eller Forbrugsmidlers tekniske Overlegenhed over dem, der først paa et senere Tidspunkt bliver tilgængelige. Her hævder W., at de to første kun har sekundær Betydning ved den egenlige produktive Kapitalanvendelse: »man kan ju icke antaga, att de som i produktionens tienst använda lånadt kapital, i allmänhet skulle på grund af väntade tillgångar i framtiden eller subjektiv öfverskattning betala mer i ränta, än de sjelfva faktisk förskaffa sig genom den tekniska kapitalanvändningen«. De to Synspunkter skulle derfor væsenlig kun spille en Rolle ved Spørgsmaalet om Kapitaldannelsen og dens Modsætning, det uproduktive Kapitalforbrug og Konsumtionslaanene. Ved Spørgsmaalet om Renten af de egenlige produktive Foretagender, Renten af Produktionslaanene, har man altsaa kun at tage Hensyn til den tredje Hovedgrund, Nutidsvarens tekniske Overlegenhed. Kapital er efter W.s Definition sparet Jordkraft og sparet Arbejdskraft, og Kapitalrenten bestemmes af Forskellen mellem den sparede

og den løbende Arbejds- og Jordkrafts Grænseproduktivitet. At der eksisterer en saadan Forskel beror atter paa »att löpande arbets- och jordkraft är i öfverflod för handen för de förrättningar, som den ensam kan verkställa, sparad arbets- och jordkraft deremot ej i samma grad täckar behofvet i de många användningar, der den har företrädet, någonting som åter finner sin förklaring i de omständigheter. som begränsa kapital-

bildningen«.

Mod dette og lignende Ræsonnementer maa efter min Mening bl. a. følgende indvendes: Kapitalrenten er ikke Betaling for Brug af de tekniske Produktionsmidler, og i det hele har den Sprogbrug, hvorefter »Kapitalen« identificeres med disse, samtidig med at Renten kaldes »Kapitalrente«, haft en uheldig Indflydelse paa Opfattelsen af Forholdet mellem Kapital og Rente. For Forstaaelsen af dette Forhold vilde det i Grunden være heldigere, om man vendte tilbage til Jevons' Definition af Kapital, hvorefter denne bestaar i de nutidige Subsistensmidler. Hvad der betales for paa Kapitalmarkedet, er nemlig netop Brugen af disse mod Forpligtelse til Præstation af Subsistens- (Forbrugs)midler paa et senere Tidspunkt, enten nu denne Forpligtelse faar sit Udtryk i, at man lover senere at levere dem (Laan), eller man straks præsterer et Arbejde, der først paa et senere Tidspunkt resulterer i Subsistensmidler (Arbejdslønningsforholdet).

Naar Wicksell kommer til et noget forskelligt Resultat ved at udelukke Bøhm-Bawerks to første og utvivlsomst rigtige Hovedgrunde fra den produktive Kapitalanvendelses Omraade, er netop denne Udelukkelse efter min Opfattelse forfejlet. Det er naturligvis rigtigt, at den Driftsherre, der laaner Kapital, ikke giver mere i Rente, end han kan vente at faa ud af Produktionen, men her er ikke Kærnepunktet. Spørgsmaalet er hvorledes han selv opnaar at faa Rente ved Brugen af Kapitalen. Den fremkommer for ham i hans Forhold til Arbejderne, til Jordejere, til Sælgere af Maskiner o. s. v., og overfor alle disse gælder det netop, at de lader sig nøje med en Betaling, der er mindre end Produktets endelige Værdi, fordi de modtager denne Betaling nu, og fordi en mindre Betaling nu har større Værdi for dem end en noget større Sum senere. Grunden hertil er atter i første Række det olika förhållandet mellan behof och behofstäkkning i nutid och framtid« eller, om man vil, Mangelen paa Evne til at kunne vente til Fremtiden. Naar W. har villet begrænse dette Moments Virkning til Kapitaldannelsen, altsaa til Tilbudssiden, og til den uproduktive Kapitalefterspørgsel, har det været mig om at gøre at søge at paavise, at det ogsaa spiller en Hovedrolle ved Efterspørgselen efter Kapital til produktivt Brug. At Polemiken herved er kommen til at rette sig mod Wicksell og ikke mod Birck, har som ovenfor sagt sin Grund i, at B. ikke i de hidtil udkomne Dele af

Værditeorien har forsøgt noget Bevis. -

Særlig Paaagtning fortjener i anden Del Betragtningerne over Monopolpriser og Driftsherregevinst. Den i vore Dage saa stærkt tiltagende industrielle Kartellering og Sammenslutning har naturligt ført til, at de fleste nvere Fremstillinger af Nationaløkonomiens Teori beskæftiger sig langt mere med Monopoler og Monopolpriser end de ældre. Bircks Fremstilling af Monopolpriserne er interessant og tankeklar; dog maa det beklages, at den helt igennem behandler Følgerne af det absolute Monopol, da Kartellerne og Sammenslutningerne som Regel kun skaber en relativt foretrukken Stilling paa Markedet, men ikke fuldstændig udelukker al Konkurrence. Særdeles tankevækkende er ogsaa Kapitlerne om Driftsherregevinsternes Opstaaen, og naar Forfatteren kommer til det Resultat, at de store Formuers Fremkomst som Regel skyldes Differentialrenter, d. v. s. dels Jordrenteindtægt og anden Monopolgevinst, dels specielle Driftsherregevinster, som enten hidrører fra særligt Held eller særlig Dygtighed, da er dette uden Tvivl overensstemmende med almindelig Erfaring. Med Hensyn til disse Indtægters økonomiske Betydning bliver Forfatterens Dom af og til for kategorisk. Naar han betegner en Husmæglers Provision ved et Ejendomssalg eller en Sagførers eller Bankiers Fortieneste ved Omdannelsen af en Forretning til et Aktieselskab som en Gevinst, der er opnaaet uden at der er gjort nogen samfundsmæssig Nytte (uden at Samfundets Rigdom er forøget), saa er der jo ingen Tvivl om, at der gives Tilfælde, hvor noget saadant sker. Men at opstille det som en almindelig nationaløkonomisk Regel giver Anledning til Misforstaaelse. Ikke alene er der jo ved begge de nævnte

Arter af Forretninger skabt Nytte for de to Parter, Køberen og Sælgeren; men ogsaa med Hensyn til Samfundet som Helhed maa der som oftest være Formodning for, at Transaktionen er fordelagtig. En Ejendom maa ved Salget antages at gaa over paa en Haand, der kan udnytte den mere økonomisk end Sælgeren, og Aarsagen til en Privatforretnings Overgang til et Aktieselskab vil ogsaa hyppigst være den, at Forretningens økonomiske Videreførelse af den ene eller anden Grund i højere Grad betrygges ved Overgangen. Aarsagen kan f. Eks. være den, at Ejeren ikke selv disponerer over de Kapitaler, der kræves til en nødvendig eller hensigtsmæssig Udvidelse af Driften, eller at han af personlige Grunde ikke kan vedblive at bestyre den. At der gives Tilfælde, hvor disse Forudsætninger ikke holder Stik, berettiger ikke til i al Almindelighed at stemple disse Provisioner som Indtægter, der opnaas uden økonomisk Modydelse.

Et andet Spørgsmaal er, om de ikke som oftest er for høje, og det kan i og for sig have Interesse at se, om der er Momenter, der kan foraarsage, at saadanne Tienester betales med et større Beløb end det, der svarer til deres virkelige Nytte for den, hvem de vdes. Et saadant Moment er det, at de fastsættes efter visse Sædvaner, og i det hele danner de sædvanemæssigt fastsatte Priser et interessant Afsnit af Prislæren. Hertil kommer i Henseende til Fortienesten ved Stiftelsen af Aktieselskaber o. l., at disses Beløb bestemmes bag Kulisserne, saa at de virkelig interesserede Parter, Aktionærerne, ikke faar synderligt at vide om, hvor meget de betaler. Dette er Grunden til, at mange, der iøvrigt er Modstandere af en i Aktieselskabernes Drift indgribende Aktielovgivning, dog kan bifalde en Lovgivning, hvis Formaal er at fremskaffe den størst mulige Offenlighed i Henseende til alt, hvad der ved-

rører Stiftelsen af Selskaberne.

Det er utvivlsomt, at mange Aktieselskaber tynges af de store Provisioner ved Stiftelsen, hvortil ofte yderligere — i Sammenligning med private Forretninger — kommer store Administrationsudgifter paa Grund af det omstændelige Apparat med Direktion, Bestyrelse, Kontrolkomité o. s. v. Naar Birck imidlertid ved sine Betragtninger over Aktieselskabers Rentabilitet lægger Hovedvægten paa et andet Punkt, nemlig Kapitalisa-

tionen af Driftsherregevinsten, har han sikkert peget paa et Punkt af Betydning; men det gaar her som saa ofte, at han overdriver Værdien af denne ene Faktor og fastslaar et Resultat, som den rent teoretiske Betragtning ikke kan frembringe, men som kun kan fremkomme gennem en omhyggelig statistisk Behandling af det foreliggende Erfaringsmateriale. Teoretisk kan man spørge, om det overhovedet er økonomisk rigtigt, at man, d. v. s. et Aktieselskab, køber en bestaaende Virksomhed og i Købesummen betaler et Beløb for det Udbytte, som Virksomheden kan formodes at give i Kraft af det Marked, den allerede har vundet, de særlige Afsætningsforhold, den raader over o. s. v. Herpaa maa Svaret være, at et saadant formodet Udbytte er en Faktor, hvis Værdi er ganske ligeartet med den Værdi, som man overhovedet altid betaler for, naar man køber enten en Genstand, hvori Kapital er fastgjort, f. Eks. en Maskine, en Fabriksbygning, et Skib o. s. v. eller et Jordstykke og andre naturlige Produktionsmidler. Alle saadanne Ting henter ogsaa deres Værdi fra det Udbytte, som de kan formodes at ville give. At Beregningen kan slaa feil, gælder i begge Tilfælde. Det kan ske, at Udbyttet af det Beløb, som man betaler for en Forretnings »Goodwill«, udebliver, men det kan ogsaa hænde, at et Dampskib, som man køber eller lader bygge, ikke opsejler de Fragter, som man har gjort Regning paa. Naturligvis ansættes den kapitaliserede Værdi af en Driftsherregevinst særdeles ofte for højt. I denne Henseende kan der jo ogsaa peges paa, at den livlige Stiftelse af Aktieselskaber oftest foregaar i kapitalrigelige Tider, og at Kapitaliseringen derfor beregnes paa en lovlig lav Rentefod; men hvis man vil fastslaa det som en Regel, at de Beløb, der betales for kapitaliserede Driftsherregevinster, er for høje, og at de fremkalder en almindelig Aktieselskabsmisère, maa man føre et statistisk Bevis derfor, og den umiddelbare Betragtning af f. Eks. de danske Aktieselskabers gennemsnitlige Udbytte giver ikke Betragtningen Ret. En Oversigt over Kursen paa de paa Københavns Børs noterede Aktier sammenholdt med Selskabernes Udbytte vil f. Eks. vise, at selv i Forhold til den højest noterede Kurs i Perioden siden 1805 giver det nuværende gennemgaaende ikke høje - Udbytte en rimelig Forrentning for det overvejende Flertal af Selskaberne. — En ugunstig Omstændighed, der kan knytte sig til Driftsherregevinsternes Kapitalisation gennem Forretningernes Salg til Aktieselskaber, nemlig det socialt set uheldige i, at enkelte Personer pludselig kommer i Besiddelse af store kontante Kapitaler, er her ladt ude af Betragtning, fordi den ikke er særlig fremhævet i

den foreliggende Behandling af Emnet.

Naar Birck lægger stærk Vægt paa, at Udebliven af et forventet Udbytte spiller en saa stor Rolle for Aktionærerne, fordi den ikke alene forringer deres aarlige Indtægt, men ogsaa deres Aktiers Kapitalværdi, da har dette Forhold ikke saa stor Betydning, som han synes at tillægge det. Aktiernes Kurs bevæger sig stadig op og ned - ikke alene paa Grund af det vekslende Udbytte, men ogsaa under Paavirkning af den skiftende Rentefod. Men for den, der har anlagt Kapital i Aktier og ikke har gjort det for at spekulere i Kursen, men for at beholde dem og tage Udbytte af dem, kan en Nedgang i Kursen i og for sig være ligegyldig, naar den ikke netop indtræffer paa et Tidspunkt, hvor han af en eller anden Grund er tvungen til at sælge. En Sammenligning f. Eks. med de Farer, der kan opstaa ved Svingninger i Landejendommenes Værdi, vil vise en betydelig Forskel mellem de to Forhold. Naar en Landmand har købt eller ved Arvedeling faaet udlagt en Ejendom til en for høj Pris, og den som Følge deraf er betynget med Prioriteter, hvis Rente under forandrede Konjunkturer kan komme til at overstige dens Udbytte, er ikke alene hans egen økonomiske Eksistens truet, men det gaar tillige ud over Eiendommens økonomiske Drift. Paa den anden Side gaar en særlig lav Pris ved Arvedelingen ud over de Arvinger, der ikke overtager Gaarden. Ved Aktiernes Kurssvingninger gør lignende Forhold sig i Regelen ikke gældende, dels fordi Andelen i det enkelte Selskab som oftest aldeles ikke er bestemmende for Ejerens hele økonomiske Forhold, og dels fordi Aktierne ved en Arvedeling kan sælges eller overdrages paa saadanne Maader, at Resultatet hverken begunstiger eller foruretter nogen enkelt af Arvingerne.

At et Skrift om Værditeorien giver Anledning til saa forskelligartede Betragtninger som de foran anførte – foruden adskillige andre, der fra flere Sider fremkom under den mundtlige Doktordisputats — er et Bevis paa, at Bogen sætter mange Tanker i Bevægelse. Forfatteren er ikke bange for at give sig i Kast med betydningsfulde Problemer, og selv om hans Løsning af dem ikke altid tilfredsstiller fuldt ud, yder han dog betydelige Bidrag til Forstaaelsen. Der er al Anledning til at spaa ham en Fremtid som nationaløkonomisk Forfatter.

Gustav Bang, Kapitalismens Gennembrud, København 1902. Gyldendalske Boghandels Forlag, (351 Sider),

Det er Dr. Bangs Agt at skrive Kapitalismens Drama. Den foreliggende Bog, der behandler Kapitalismens Gennembrud, giver kun Dramaets første Akt. De to følgende Akter, Kapitalismens Verdensherredømme og dens begyndende Opløsning, skal behandles

i to senere selvstændige Fremstillinger.

Det er et stort og fortjenstfuldt Maal, Dr. Bang har sat sig, og som Historiker og habil Stilist medfører han adskillige Betingelser for at løse sin Opgave, at give den store Læseverden en almenfattelig Fremstilling af Samfundsudviklingens Gang. At Forf. er Socialist, gør ham ingenlunde uegnet til Opgavens Løsning. Det skærper hans Blik for Udviklingens tragiske Sider og sikrer ham i hvert Fald ganske mod at blive blændet af den Æventyrglorie, hvormed Traditionen har omgivet Frikonkurrencen paa den klassiske engelske Jordbund.

Thi om England er Talen i den foreliggende første Del af Bangs Værk. Skildringen af Haandværket og Lavsvæsenet gives vel — som naturligt er — nærmest paa tysk og dansk Grund, men med Hus- og Fabriksindustriens Opkomst forlægges Scenen til England, og Bogen bliver saaledes faktisk en Bog om Englands sociale Udvikling til op mod forrige Aarhundredes

Midte.

Kapitalismen er en af de socialistiske Udtryksmaader, som begynder at vinde Hævd, og det er ogsaa et godt og rammende Udtryk. Det er dog — navnlig af Hensyn til den Læseverden, Bogen henvender sig til — at beklage, at Forf. ikke giver en præcis Definition af dette Udtryk. Han bestemmer det kun ad indirekte

Vei, idet han udvikler det haandværksmæssige Princip i Modsætning til det kapitalistiske, og selv her synes han at ramme noget ved Siden af, naar han stiller den Rolle, som den faglige Dygtighed spillede under Haandværket, i Spidsen som det dominerende Element i det saakaldte haandværksmæssige Princip. Var det ikke snarere saa, at den traditionsbundne Tænkemaade hos Datidens Mennesker Haand i Haand med Markedets snævre Horisont stillede sædvansmæssige Grænser for selve det menneskelige Behov, saaledes at Erhvervsvirksomhedens Formaal kun var det beskedne, at opretholde Producenternes (Mestres og Svendes) sædvansmæssige Levefod, og at Rigdomserhvervelse ud over dette Maal ikke ansaas for ganske legitimt. Det er klart, at Varernes tekniske Fuldkommengørelse og derfor ogsaa Producenternes faglige Dygtighed kommer til at spille en ganske særlig Rolle under disse Forhold, men det bliver dog kun et sekundært Element. Kapitalismen betegner da Handelsaandens, det ubundne Rigdomsbegærs Gennembrud, efter at alle Skranker er faldne for det menneskelige Behov; det er Menneskeaandens Frigørelse paa det økonomiske Omraade. Erhvervsvirksomhedens Formaal er nu ikke mere at tilfredsstille et begrænset Behov, men at samle Rigdom uden Grænser, og denne Rigdomserhvervelse kan kun maales med sin egen Alen som Procentdele af den anvendte Kapital. Vor Tids Arbeiderbevægelse, der jo ingenlunde bæres oppe af fysisk Nød, kan for en stor Del forklares ved, at hin psykologiske Proces nu ogsaa har naaet de nedre Samfundslag, har sprængt Skrankerne for Arbejderklassens Behov og saaledes skabt en Kamp mellem de to Parter, der ere lodtagne i Produktionen, og som begge med ubegrænset Rigdomstørst skal dele et begrænset Udbytte.

Psykologiske — om man vil ideelle — Elementer spille saaledes med ind i Udviklingen i Vekselvirkning med de materielle. Den historiske Materialisme, som Bang opstiller som Dogme i sine Indledningsord, og som han gennemfører konsekvent hele Fremstillingen igennem, er vel fortrinlig egnet til at forklare Udviklingens sekundære Led, men glipper netop paa de

Punkter, hvor de største Skel sættes.

Som naturligt er, tager Dr. Bang overvejende historisk paa sit Æmne. Han fremdrager en Række

historiske Fakta — lige fra epokegørende Begivenheder til karakteristiske Smaatræk - og søger derigennem at skabe et Anskuelsesbillede af det paagældende sociale og industrielle Udviklingsstadium. Denne Vej er i høj Grad anbefalelsesværdig for en populær Fremstilling og giver tillige den faguddannede Læser en Vrimmel af interessante og nyttige Detailoplysninger, men den rummer samtidig den - netop for en populær Fremstilling mislige - Fare, at den røde Traad i Udviklingen let fortaber sig i Vrimmelen af Enkeltheder. Denne Fare kunde Forf. have undgaaet, hvis han havde gjort de vekslende retlige Former, hvori de vekslende Bedriftsformer og det vekslende Forhold mellem Arbejdsgiver og Arbejder krystalliserer sig, til Skelet for sin Fremstilling. Nu har disse Udviklingens faste Punkter faaet en altfor lidet fremtrædende Plads i Fremstillingen til Skade for Helhedens Overskuelighed.

Det er vel saa, at de to første Kapitler, der behandle Haandværket og Husindustrien, er overordentlig vel afstemte, med Liv og Fart over Fremstillingen, saaledes at det rige historiske Billedstof, som rulles op, tegner Udviklingens store Løb klart og fast for Læserens Øje. Men det følgende Kapitel, der vies det industrielle Gennembrud, er i Virkeligheden en Monografi om Bomuldsindustrien, og derefter gennemgaas Industrigren for Industrigren, for at paavise den fælles Udvikling i hver enkelt af dem. Disse Detailundersøgelser røbe et overordentlig flittigt Studium og er ogsaa i og for sig af stor socialhistorisk Interesse, men Forf. maa erindre, at han arbeider paa et gennempløjet Territorium, hvor der næppe er nye videnskabelige Resultater at vinde, og at et Par brede Penselstrøg med den fornødne historiske Illustration sikkert havde været mere egnet til at holde det store Publikums Interesse fangen. Knaphed og Klarhed i Stof som i Form er og bliver den første Fordring, der stilles til en videnskabelig Fremstilling i de Kredse, som Forf. har appelleret til ved at lade sin Bog udkomme i Subskriptionsform.

Har Detailhistorikeren saaledes bredet sig vel meget i de nys berørte Dele af Fremstillingen, synes Socialisten at være løbet noget af med Forf. i Bogens sidste Halvdel, der skildrer Fabriksindustriens Indvirk-

ning paa de engelske Arbeideres Kaar.

Gennem et Utal af oplysende og interessante Enkeltheder beskrives her Arbejderklassens elendige Stilling, de voksne Mænds Fortrængen af det billige Kvinde- og Børnearbejde, Hjemmets Opløsning og de skrækkelige Beboelsesforhold i Fabrikbyerne. Men skønt alle de fremførte Fakta sikkert har fuld historisk Hjemmel, bliver det Totalindtryk, der fremkaldes, dog

noget skævt.

Forf. siger i Slutningsbemærkningerne til næstsidste Kapitel: »Og for den Del af Kapitalisterne, som saa ud over det allernærmeste, var det ikke blot en Mulighed, men ogsaa en Nødvendighed, at begynde Arbeidet for en Højnelse af Arbeiderklassens Stilling. Det var Roydrift, der havde været drevet med den. Dens legemlige og aandelige Vantrivsel var øjensynlig. Den stod i Fare for at udarte i en saadan Grad, at den ikke længere kunde tilfredsstille de Krav, den kapitalistiske Industri stillede til den«. Her er netop de Elementer antvdede, som skulde drive Udviklingen videre fremad og udfri Arbejderne af deres Elendighed, men i Dr. Bangs Fremstilling bliver det ved denne leilighedsvise Bemærkning. Konflikten mellem de private Driftsherrers Rovdriftstendenser og Industriens almene Tarv, hvilken Konflikt var Islættet i Udviklingens Væv og burde fylde den ene Halvdel af Fremstillingen, faar slet ingen Plads i Bogens Økonomi. Den naturnødvendige Udvikling henimod en mere rationel Udnyttelse af Arbeidskraften staar i nøje Sammenhæng med de stigende Kray, som den fremadskridende Teknik stillede til Arbejdernes Præstationsævne, men dette Punkt har Forf. ganske lukket Øjet for. Han har én Gang erklæret, at »jo mindre intelligent og forstaaende en Arbeider var, des højere kvalificeret var paa de fleste Pladser hans Arbejdskraft« (pag. 182), og han fastholder dette Standpunkt hele Bogen igennem, skønt det sikkert kun er rigtigt under den første Fabriksindustris primitive Maskineri, men ikke under den mere fremskredne Teknik i 40'ernes Midte - en teknisk Udvikling, der maales ved Afstanden mellem den første waterframe og den med selfactors virkende, af Dampkraft drevne Dobbelt Mule med 600 Tene, som var Normen i Oldhams Fabriker ved Midten af 40'erne, og som ved de Fordringer, den stillede til de betjenende Arbejderes Præstationsævne, paa det nævnte

Tidspunkt havde tvunget Ugelønnen for Spindere fra

den rene Hungerløn op til 25 à 30 sh.

En Følge af det omtalte Hul i Forf,'s Fremstilling er det videre, at de ydre Magtmidler, som skulde overvinde den naturlige Gnidningsmodstand mod den mere rationelle Udnyttelse af den menneskelige Arbeidskraft, har faaet en altfor stedmoderlig Plads i Fremstillingen. Fabriklovgivningen, hvis store Grundlinjer blev dragne i den af Forf. omhandlede Periode, omtales kun med et Par Ord, og Datidens Fagforeningsorganisation, der i samme Periode famlede sig frem til rationel Politik, og derved lagde Grunden til sin senere Magtstilling, maa nøjes med mindre Plads end det karakteristiske, men dog temmelig uvæsentlige Trucksystem. I Traad hermed falder det ogsaa, at Fattigloven af 1834, hvis sociale Nødvendighed næppe kan omtvistes, og som i hvert Fald er et af Brændpunkterne i Englands sociale Historie, affærdiges med Adjektivet »umenneskelig«.

Med Rette ser Forf. i Chartismen Tidens første socialrevolutionære Bevægelse, men han fejler, naar han mener, at Grunden til, at den løb ud i Sandet, var den, at Folket endnu ikke var modent til den sociale Revolution. Grunden var snarere den, at den sociale Elendighed, som havde baaret Chartismen frem, tildels var et overvundet Stadium, da Slaget endelig skulde slaas. Det var de højeststaaende, organiserede Arbejderes Vægring ved at følge Trop, som i Virke-

ligheden blev Chartismens Akilleshæl.

Det fortjenstfulde i Dr. Bangs Bog ligger navnlig i dens rige Materialesamling angaaende bestemte Sider af Englands sociale Udvikling; den vil her være et uvurderligt Hjælpemiddel for alle, der beskæftige sig med socialhistoriske Undersøgelser. Og den vil tillige ved sin livlige og fængslende Form bane sig en Vej i den brede Læseverden og her udbrede megen god og nyttig socialhistorisk Viden.

Frantz Pio.

Green's Danske Fonds og Aktier 1902. Udgivet og redigeret af Holmer Green og Hendrik Stein. Københ, 1902. (XIX + 886 S).

I Aaret 1883 paabegyndte Veksellerer Theodor Green Udgivelsen af en Fortegnelse over danske Værdipapirer, og i Aarene 1887, 1891, 1896 og 1899 fremkom nye Udgaver, selvfølgelig baade forøgede og forbedrede. Den første havde nogenlunde Redegørelse for 180 Selskaber og den sidste for 596. Den iaar udkomne Fortegnelse beskæftiger sig med 979 Aktieselskaber, vistnok saa udførligt og udtømmende som Forholdene tillade det, og som Titelen viser, er Udgivelsen gaaet over paa nye og yngre Hænder.

Det Arbejde, der her foreligger, har været besværligere at udføre end vistnok de fleste tænke. Bankselskaberne har, og det ligger ogsaa i Sagens Natur, været meget beredvillige til at give de fornødne Oplysninger og Meddelelser, men der har været en Mængde Aktieselskaber, der enten aldeles ikke har besvaret Forespørgsler eller ligeud have nægtet at give Oplysninger, idet de urgerede at de vare »private« og derfor ønskede at unddrage sig Offentligheden. Udgiverne har haft megen ørkesløs Korrespondance, og det er derfor saa naturligt, at enkelte Fejl have indsneget sig; man ser saaledes en Fabrik, der længe har haft Domicil paa Siælland, opført som værende i Fyn, hvorfra den forlængst er flyttet, men da Selskabet er dekadent, har det ikke ønsket at give Oplysninger; man kan se Selskaber, som tidligere Aar mødte med Aarsregnskab og Status, iaar staa blanke, hvilket ikke betyder noget godt. Men i det store og hele er Bogen et nyttigt Værk, og det eneste vi har i den Retning. Fortegnelsen over danske Fonds synes at være ganske fuldstændig og udtømmende, men dette Materiale er ogsaa lettere at komme til, hvorimod Aktieselskaberne, der indregistreres rundt om i Landet, ikke altid er nemme at finde. Hvis vi faa en Aktielov, der paabyder, at alle Selskaber skal indregistreres i København, vil det være et stort Fremskridt; som det nu er, finder de mærkeligste Anmeldelser Sted, og der er en grænseløs Uorden paa dette Omraade. Ifølge Firmaloven er Selskaber, der drive Skibsfart, ikke registreringspligtige paa samme Maade som andre Aktie-

selskaber, og da man uheldigvis har begyndt at omdanne vore fortræffelige Partsrederier til Aktieselskaber. er der her en Mængde Virksomheder, som det er vanskeligt at faa Rede paa. Det vil af disse Bemærkninger fremgaa, at man ikke med Bogen som Grundlag kan udfinde, hvor stor Danmarks samlede Aktiekapital er, men dette er et Spørgsmaal, der vilde være af allerstørste Interesse at faa besvaret. Paa Københavns Børs noteres for Tiden 85 Aktier med en Kapitalmængde af ca. 280 Millioner Kroner, men hele Landets i Aktier interesserede Kapital er vistnok mindst 500 Millioner foruden ca. 100 Millioner Behæftelser, altsaa næsten 10 pCt. af Rigets Nationalformue, og før en Aktielov bringer Orden med og Kontrol i dette Forhold, ere vi prisgivne en Usikkerhed og Uvished, som let kan blive skæbnesvanger, og før en Aktielov træder i Kraft, vil Greens Fortegnelse over danske Fonds og Aktier ikke naa den Fuldkommenhed, som Udgiverne øjensynligt stræber hen imod.

Chr. Erichsen.

J. F. Nyström. Sveriges statskunskap på grundvalen af W. E. Svedelius handbok. Uppsala 1901. W. Schultz. (230 S.).

Af Svedelius's store Haandbog i Statskundskab omhandlede 1ste Del Sverige, Norge og Danmark. Afsnittet om Sverige er nu i revideret og stærkt forøget Skikkelse udgivet som et selvstændigt Skrift af Docent J. F. Nyström, der ogsaa i sin Tid besørgede

Omarbejdelsen af Hovedværket.

Den nye reviderede Udgave besidder de ældres gode Egenskaber ved Siden af den for slige Skrifter saa overordentlig vigtige at være ført à jour. Baade i de statistiske Partier, som iøvrigt spille en underordnet Rolle i Fremstillingen, og i Skildringen af Forfatningsog Forvaltningslivet sporer man Udgiverens Omhu for at meddele de nyeste og nøjagtigste Oplysninger, der haves; og saa knap og koncis, den hele Fremstilling end er holdt, vil man dog finde alle Institutioner og offentlige Organer af nogen Betydning omtalte, ligesom der overalt gives gode historiske Tilbageblik.

Efter nogle Indledningskapitler om Areal, Folk og Næringer, fremstilles Hovedtrækkene af Forvaltningen i dens mange forskellige Grene. Hertil er føjet et saare nyttigt Kapitel om Banker og Finanser, hvorefter følger det omfattende Afsnit »Indledning til Statsforfatningen« og »Sveriges nuværende Grundlove«. Bogen slutter med en Skildring af Unionen med Norge.

Kendskabet til vort Frændelands offentligretlige Forhold er mærkværdig mangelfuldt paa denne Side Sundet. Nu bydes der en bekvem Lejlighed til at oprette det forsømte. Docent Nyströms lille Bog er baade let at læse og let at købe: Prisen er 2¹/₂ Kr.

Adolph Jensen.

Prince Krapotkin. Fields, Factories and Workshops, or Industry combined with agriculture and brain work with manual work, London 1901. Sonnenschein & Co. (259 S.).

De liberale Økonomer drømte store Drømme om Arbeidets Deling og dens Velsignelser: fagligt skiltes Arbejdet, saa lokalt, tilsidst nationalt, og Fremtidsperspektivet var et Land af Grovsmede, ombyttende med et Land af Bønder, et andet Land af Skomagere o. s. v. Tilsidst vilde de Tal, der angav et Lands Import og dets Forbrug, falde sammen. Lizt og Carey var Reaktionen mod den internationale Handels Mænd. Lizt opstillede sin Udviklings- og Opdragelsesteori, hvorester de forskellige Lande gennem slere Stadier tilsidst, ganske vist ikke samtidig, vilde naa til samme Punkt, det industrielle Stade, hvor en almindelig Industrivirksomhed gav Hjemmemarkedet og fandt Hjemmemarked i en almindelig intensiv Landbrugsvirksomhed, og Carey hævdede bl. a. med Henblik paa Storbritannien, at selv England skulde være baade industrielt og agrikulturelt, med andre Ord, at et Land skal kunne forsyne sig selv med alt, mod hvis Produktion Klima o. lgn. ikke lægger Hindringer i Vejen. Protektionismen i Europa satte hurtig Tyskland, Østrig og Frankrig i Rang med de industrielle Stater, Italien er fulgt efter, og Rusland er i Færd med at gaa over til Industrialismen. England tabte sit Supremati, det havde opgivet større Dele af sit Agerbrug (ja næsten hele Skotlands Befolkning er industrialiseret), for ret at kaste sig over sin Specialitet. Yderligere ser vi, at de enkelte Stater

ikke fremelsker enkelte Industrier, men spreder deres Kapital over hundreder af forskellige Virksomheder. Hver Nation synes saavidt muligt at ville frembringe alle de Fabriksvarer, den skal bruge. Amerika, det gamle »Kornkammer«, truer Europa i Europa, og Kolonierne rykker hurtig ind i det industrielle Stade.

Alt dette ser Fyrst Krapotkin, der i denne Bog forlader de ulogiske og revolutionære Standpunkter, for at lave ganske vist en Fremtidsmusik, men en Fremtidsmusik, der synes at kunne spilles. Hans Bog ligner vigtige Afsnit af Carey's »Past, present and future«. Kun med mere moderne Statistik. Og selv om han behandler Beskyttelsessystemet noget overlegent, saa giver hans Bog ligesaa gode Præmisser derfor som Carey's. Med et rigt statistisk Materiale viser han Væksten af de forskellige Landes Industri. I og for sig — siger han — er der ingen Grund til at lamentere over, at Europas Industri tiltager; det viser jo kun, at flere og flere Lande naar det industrielle Stade: den først ankomnes (5: Englands) Monopol falder bort — det er alt.

Nu ser Forf., at dette efterhaanden maa føre til industriel Overproduktion. De fleste Industrier arbejde med »Verdensmarkedet« for Øje, og naar alle vil eksportere samme Vare, kan ingen eksportere. Derfor Koloniraseriet, en Koloni er et Afsætningssted for Moderlandet. Men dette gaar kun til en Tid, Kolonierne bliver med Tiden selv Industrilande. Hvad er der da at gøre? og Svaret lyder: lad Industrien finde sit Marked i sit Hjemland. Den internationale Arbejdets Delings Tendens holder ikke Stik: den liberale Økonomi er her bleven desavoueret, og Tendensen er i Øjeblikket stik derimod. Vi vil aldrig faa et Land, der ene bestaar af Skomagere, eller af Uhrmagere, eller af Bønder.

Men hvor finder Industrien sit Hjemmemarked? Svaret lyder i Agerbruget. »Men — siger Arealanvendelsesstatistiken — Europa gaar jo ud af Kultur, vi kan ikke konkurrere med de oversøiske Lande«. »Jo — svarer Forf. — hvis ikke den høje industrielle Profit satte Dyrkningsgrænsen opad og hvis ikke europæisk Jordrente og Landskatter besværede Produktionen. Men, kan vi ikke afsætte vore Industriprodukter, saa maa vi ombytte dem med Korn hos vore Bønder og

ikke hos Amerikanerne. Og desforuden, med en virkelig rationel intensiv, næsten gartnerimæssig Drift kunde vi præstere det 5-dobbelte pr. Td. Land« — og med en ny Fylde af Talmateriale, Eksempler og Dyrkningsforsøg, anstillede af dygtige Landmænd, paaviser nan, at England kunde brødføde 5 à 6 Gange sin nuværende Befolkning.

Her vender Forf. sig iøvrigt mod Malthus og Ricardo, idet han hævder, at menneskeligt Arbejde faktisk kan sætte Naturens frie Gaver, Jordens »naturlige Egenskaber« ud af Spillet, for saa vidt angaar Landbrugets Differentialrente. I et saadant Agerbrug, der kan ernære og give Arbejde til en tæt Befolkning, kan Industrien faa sit store og naturlige Marked.

Men — siger Forf. — ikke blot skal i den enkelte Stat alle Industrier trives, ikke blot baade Industri og et intensivt Agerbrug, men den enkelte Arbejder skal uddannes saaledes, at han kan flere Haandværk og desforuden være i Stand til at dyrke Jorden. Dette er ikke Utopi: Hjemmeindustrien, der gik forud for Fabriksindustrien, var jo knyttet som Bierhverv til Landbruget.

Hvorfor kan dette ikke gentage sig?

Mod Frantz Pios og Gustav Bangs Indvendinger mod Hjemmeindustrien siger Forf.: Hjemmeindustri er kun af det onde, naar Bonden ikke har Jord. Det var først da den vævende Bonde joges bort fra sin Odel, at Husindustriens Udøvere blev saa elendig stillede og proletariserede. Her vender han sig imod Socialisterne og Marx's Katastrofeteori: Der er Plads for smaa Industrier, ja for Hjemmeindustri, der er mange Smaaindustrier (og atter følger en Syndflod af interessante Tal), der ligesaa vel kunde være paa Landet. Det er ikke sandt, at de smaa Industrier udryddes; maaske indenfor et Fag, men saa kommer der en ny Vare frem, oprindelig produceres den i ringe Omfang, og først efter Tids Forløb vokser der i det nye Fag og for den nye Vare en Storvirksomhed frem. Ja, Forfatteren kan paavise Eksempler paa, at en Virksomhed, der er under Storindustriens Tegn, lidt efter lidt er falden tilbage igen til Smaaindustri. Eller, siger han, meget af det, vi kalder Storindustri, er jo slet ikke Arbeidets Koncentration og Deling, det er blot at 100 Maskiner staar paa ét Sted, i Stedet for i 100 Huse, eller at forskellige Hjælpevirksomheder, der ligesaavel

kunde være anden Steds, er under Tag med Hovedvirksomheden. Alle Smaaindustrier vil Forf. have ud i Landsbyerne: Husmændene kan jo afgive f. Eks. 6 Timer daglig til den lille Fabrik, Resten af Dagen passe deres Jord.

Her er Forfatteren inde paa Ting, hvor hans Ønsker, omend de stemmer overens med det tænkelige, dog er fjærnt fra det i Menneskealdre opnaaelige. Men Storbyernes Spredning eller Splitning er en meget sublim Idé og vil maaske en Gang blive realiseret.

Men endnu mere skal Arbejdet »integreres«—som Forf. udtrykker det. Aandeligt og legemligt Arbejde skal udføres af samme Person: de duelige bør opdrages saaledes, at de først gennemgaar en Haandværkets Propaideutik og samtidig erhverver Kundskaber i Naturvidenskaberne, Regning o. s. v. Her er vi inde paa mange utopiske og kommunistiske Idéer, om ogsaa her er mange træffende Bemærkninger, f. Eks. at de store Opfindelser sjælden gøres af Videnskabsmændene, fordi de savne den praktiske Indsigt og den Impuls, som det levende Liv giver, og at en dygtig Haandværker med nogen teoretisk Ballast ofte naar til større tekniske Opfindelser. Noget er der i denne Bemærkning: det er jo Livet der skal give Teorien baade dens Materiale og dens Impulser og dens Prøvesten.

En ret Forstaaelse af en Del handelspolitiske Fænomener, som de er i Øjeblikket, en rigtig Idé, en flittig Virkelighedssands, der giver sig Udslag i de mest interessante statistiske Data fra Produktionens Verden — alt dette iblandet en idealistisk Utopisme, der synes dobbelt uvirkelig i al den solide Realitet, Forf, fremfører, — det er Fyrst Krapotkins Bog.

Stak ikke en Gang imellem Utopisten sin optimistiske Hestefod frem til et revolutionært Spark, kunde denne Bog godt være skreven af en højkonservativ. Den er en forbedret Udgave af Carey, forsynet med de sidste Dages Tal og Eksempler og først og sidst født af en genial og urolig Aand, der er saa autoritetsfri, at den endog tør gaa mod de mest klingende radikale Dogmer.

Og at tvivle paa din Gud — som en katolsk Præst sagde til mig, da jeg skulde til Universitetet — dertil hører der hverken Mod eller Selvstændighed, men at tvivle paa de radikale Herrers Ord (den brave Præst sigtede til den ligesaa brave Prof. Høffding, der for ham stod som Antikristen), dertil hører der virkelig Aandsfrihed. Og noget af denne autoritetsfri Aandsfrihed præger den russiske Flygtnings Bog.

Laurits V. Birck.

Eugène Campredon. Le Papier, Etude monographique sur la papeterie française et en particulier sur la papeterie Charentaise. Préface de M. P. Pic. Paris 1901. Veuve Ch. Dunod et Guillaume & Cie. (83 S.).

Forfatteren er Ingeniør, hvilket viser sig i hans klare Blik for den tekniske Udviklings Indflydelse paa de sociale Forhold — men han er tillige Romanforfatter, hvad vel nok kan have bidraget til Bogens Letlæselighed, men maaske ogsaa er Skyld i en vis Snakkesalighed om Ting, som kun i ringe Grad vedrører Emnet. Selvstændige og mere dybtgaaende

Undersøgelser vil man forgæves søge.

Forfatterens Hensigt har været at vise, hvorledes den tekniske Udvikling nødvendigvis maa bevirke et forandret Forhold mellem Arbejdsgiver og Arbejder, og hvorledes dette maa medføre nye Lønningsformer, hvis Freden mellem de to Parter skal bevares. Naar Forf. har valgt Papirindustrien som Illustration til denne Udvikling, kunde dette synes underligt, da der dog er mange andre Industrier, hvor Modsætningen mellem de gamle og de nye Forhold viser sig langt skarpere. Men man forstaar Forf.s Valg, naar man opdager hans Sværmeri for Tantièmesystemet, thi netop indenfor denne Industri blev det første storslaaede Forsøg i denne Retning foretaget.

Den første Halvdel af Bogen giver en populær Skildring af Arbejdet i en gammeldags Papirmølle, og som Modsætning dertil i en moderne Fabrik. Herved faas Lejlighed til at vise, hvorledes den tekniske Udvikling har forvandlet Arbejderen til et »Led i Maskineriet«, medens den gammeldags Fabrikherre, der selv som oftest var udgaaet af Arbejdernes Kreds, bliver til den moderne Direktør. — Derpaa følger en ret indgaaende Skildring af Laroche-Jouberts Indførelse af Tantièmesystemet i 1843; dette Foretagende

eksisterer endnu med en Kapital paa 4,3 Mill., hvoraf 1,4 Mill. er indskudt af 113 Arbejdere og Funktionærer. Næppe ret mange Læsere vil dog føle sig overbevist om, at Tantièmeforetagender af denne Art i Fremtiden skulde komme til at spille en større Rolle. — Til Slutning findes et Afsnit om Storindustriens Indflydelse paa Børn og Kvinder i moralsk Henseende, men de her gjorte Bemærkninger er holdt i al for stor Almindelighed til, at man kan afvinde dem nogen større Interesse.

Jak, Kr. Lindberg.

Miscellanea.

I.

Udviklingen af Jordens Jærnbaner.*)

Baner, ganske vist af primitiveste Beskaffenhed, have været i Brug alt for flere Aarhundreder siden, idet man tidlig fik Øjet op for den betydelig mindre Arbejdsanstrængelse, der udfordredes til at bevæge Vogne paa Skinnevejen end paa almindelig Færdselsvej. — Saalænge Muskelkraften, Menneskers eller Dyrs, var den drivende, kunde »Sporvejene«, som naturligt er, dog kun faa rent lokal Betydning. Det er da ogsaa først det 19. Aarhundrede, der gennem Anvendelse af Damp som Bevægkraft har skabt Jærnbaner i moderne Forstand og saaledes har muliggjort en Udstrækning af Spornettet over saa at sige ubegrænsede Distrikter.

Den første Lokomotivjærnbane, Strækningen Stockton-Darlington (21 km.), aabnedes 27. September 1825. Ved Slutningen af Aaret 1840 havde Jordens Jærnbaner en samlet Udstrækning af 7700 km. Fra den Tid er

Udviklingen gaaet videre med rivende Hast.

				for øg Jærn	e d e s ban <mark>e</mark> r		
Fra	1840	til	1850	30,900	km.;	401	0/0
	1850		1860	69,400		180	_
-	1860	*	1870	101,800	-	94	-
_	1870	-	1880	162,600		78	
	1880	-	1890	244,900	_	66	
	1890	-	1900	172,800	-	28	_

Medens Aarene 1890-95 i Sammenligning med de nærmest foregaaende Perioder udvise en betydelig

^{*)} Kilden til de efterfølgende Tal er en Række Tabeller i »Archiv für Eisenbahnwesen«.

Nedgang i Antallet af Nybygninger, synes det følgende Femaar derimod at betegne en ny Fremskridtsperiode i denne Retning, i alt Fald for Evropas, Asiens og Afrikas Vedkommende. Angivet i Forhold til de alt eksisterende Baner var Tilvæksten 1890—95 henholdsvis 12,5—30,8—34,3 $^{0}/_{0}$, medens en tilsvarende Opgørelse for Tiden 1895—1900 giver 12,8—39,0 og 53,0 $^{0}/_{0}$. I Amerika og Australien er derimod tildels Stagnation i nævnte Henseende. For Amerika var Forøgelsen 1890—95: 39,599 km. (12,0 $^{0}/_{0}$), 1895—1900: 31,996 km. (8,6 $^{0}/_{0}$), for Australien i samme Tidsrum henholdsvis 3,371 km. (17,8 $^{0}/_{0}$) og 1,696 km. (7,6 $^{0}/_{0}$).

Blandt de evropæiske Stater have Tyskland og Østrig-Ungarn i Aarene 1895—1900 udvidet deres Jærnbanenet stærkere end i det foregaaende Femaar. Hvad Tyskland angaar, kunne Nyanlægene her i Aarene 1895—1900 angives til 4,978 km. (10,7 %); 1890—95 var det tilsvarende Tal 3,544 km. (8,3 %). Et lignende Forhold findes i Østrig-Ungarn, hvor Tilvæksten 1895—1900 var 6,003 km. (19,4 %) mod 3,865 km. (14,3 %)

for Perioden 1890-95.

Om selve Længden af Jordens Jærnbaner vil hosstaaende Tabel give Oplysning:

	ngsaar første bane	I	ængder	af de i Sl	Drift vaningen		Jærn b ane	er ved
	Aabningsaar for den første Jærnbane	1840	1850	1860	1870	1880	1890	1900
Evropa Amerika Asien Afrika Australien	1825 1827 1853 1860 1854	2,925 4,754 — — —	23,504 15,064 — — — 38,568	1,393 455 367	104,914 93,139 8,185 1,786 1,765	174,666	33,724 9,836 18,889	402,171 60,301*) 20,114 24,014

Ved Slutningen af Aar 1900 var der altsaa 790,125 km. Jærnbane i Drift, en Længde, der er næsten 20 Gange saa stor som Jordens Omfang ved Ækvator. — Derhos maa bemærkes, at de anførte Tal tage Sigte paa Bane

^{*)} Den sibiriske Bane er 6200 km.

— ikke paa Sporlængden, der vil blive betydelig større, naar man ser hen til de mange Strækninger, som ere forsynede med to eller flere Spor. Medtagne i Beregningen ere, foruden Hovedbanerne med fuld Sporvidde, de for offentlig Trafik bestemte smalsporede Hovedbaner, ligesom ogsaa de normal- og smalsporede Sidebaner; derimod ere de egentlige Smaabaner, hvorunder navnlig de kunne nævnes, der besørge Samfærdselen i Byerne, holdte udenfor Betragtning.

Af de enkelte Verdensdele kan Amerika opvise det højeste Antal Jærnbanekilometer; derefter følger Evropa og med væsentlig lavere Tal endelig Asien,

Australien og Afrika.

Blandt Staterne have de Forenede Stater i Nordamerika det største Net — 311,034 km., medens Tyskland staar som den næste i Rækken med 51,391 km. Endvidere kan anføres, at det evropæiske Rusland raader over 48,107 km.; i Frankrig findes 42,827 km., medens Længden for Britisk-Ostindien udgør 38,235 km.; i Østrig-Ungarn er der 36,883, i Storbritannien og Irland 35,186 samt i Britisk-Nordamerika 28,697 km. Jærnbane.

Det kan have Interesse at betragte Jærnbanenettets Tæthed, eller, nærmere defineret, Forholdet mellem Banernes Længde og et vist Flademaal. Denne Tæthed er stærkest i Industrilandet Belgien, hvor der gaar næsten 22 km. Jærnbane paa hver 100 🗌 km. Land. Næst efter kommer Kongeriget Sachsen med 19 km. Jærnbane, og nu faar Baden og Elsass-Lothringen Plads med hver 13 km.*), Storbritannien og Irland med 11,4 km., Schweiz med 9,5 km., Nederlandene med 8,6, Frankrig med 8 km., Danmark med 7,9 km. Jærnbane for hver 100 \(\square\) km. Fladerum. Den ringeste Tæthed finder man for Evropas Vedkommende i det vidt udstrakte Norge; her er Forholdet 0,6: 100. Det evropæiske Rusland viser 0,9:100. - Af Landene udenfor Evropa indtager de Forenede Stater i Nordamerika atter Førstestillingen med 4 km. paa 100 [] km. Tillige kan nævnes den australske Koloni Victoria, der har 2,3 km., medens den britiske Koloni Natal møder

^{*)} For det tyske Rige kan 9,5 km. pr. 100
km. opstilles som Gennemsnitstal.

frem med 1,7 km. pr. 100 km. Som Tegn paa Japans fremadskridende Udvikling kan henpeges paa, at Banernes Længde i dette Land er bleven forøget med 59,8 % fra Slutningen af 1896 indtil Udgangen af 1900. Forholdet mellem Banelinjernes Udstrækning og Landets Størrelse kan nu sættes til 1,4 km. pr. 100 km.

Jærnbanernes Længde, sammenstillet med Befolkningstallet, er betydeligst i det forholdsvis tyndt befolkede Sverige, hvor der falder 22,4 km. Jærnbane paa hver 10,000 Indb. Danmark opviser 12.3, Schweiz 11,4, Frankrig 11,1, Bayern, Baden og Elsass-Lothringen hver 11 km. i Forhold til det nævnte Folketal. Øverst bliver under dette Synspunkt Kolonien Vest Australien placeret med 130,6 km. Jærnbane pr. 10,000 Indb.; men disse store Arealer ere da ogsaa yderst sparsomt beboede. For atter at omtale Japan kan det anføres, at dette Land med sine 46 Mill. Indb. og c. 6,000 km. Jærnbane staar med 1,3: 10,000.

Udregningen af Anlægsomkostningerne er forbunden med betydelige Vanskeligheder, idet det kun er i forholdsvis faa Tilfælde, at de opførte Aktie og Obligationskapitaler svare til de paa Banernes Bygning virkelig anvendte Beløb*). Den gennemsnitlige Udgift pr. Banekilometer kan dog for de evropæiske Anlægs Vedkommende med tilnærmelsesvis Nøjagtighed ansættes til 260,167 Kr. pr. km. Ved Slutningen af Aar 1900 var, som foran omtalt, 283,525 km. Jærnbane i Drift i Evropa. Anlægsomkostningerne for disse beløbe sig altsaa til 73,763,848,675 Kr. For Jærnbaner paa den øvrige Del af Jorden regnes Anlægsudgiften til 127,885 Kr. pr. km., hvilket giver et Anlægsbeløb af 64,786,541,000 Kr. De samlede Anlægsomkostninger for de Jærnbaner, der vare i Drift ved Udgangen af Aar 1900, beregnes herefter til 138,550,389,675 Kr.

Rud. Haarlev.

^{*)} Se Nationaløkonomisk Tidsskrift. 1899. Side 703.

II.

Befolkningsbevægelsen i Evropa.

Statistiken over Befolkningens Bevægelse i det sidste Tiaar af det nittende Aarhundrede frembyder adskillig Interesse. Ved Offentliggørelsen af Hovedresultaterne af den danske Folketælling 1901 har vort statistiske Bureau allerede peget paa, at den betydelige Befolkningstilvækst, der konstateredes for Tællingsperioden 1890—1901 (gennemsnitlig aarlig 1,10 pCt. mod 0,99 i de to foregaaende Tællingsperioder), er fremkommen ved to sammentræffende Omstændigheder, nemlig en stærkt formindsket Udvandring og et forøget Fødselsoverskud paa Grund af aftagende Dødelighed.*) De samme Fænomener genfindes nu ved en Betragtning af flere andre evropæiske Landes Befolkningsstatistik.

Et samlet Overblik vanskeliggøres imidlertid derved, at Tællingstidspunktet ikke er ganske det samme for alle Stater. For at lette Overskueligheden og muliggøre en umiddelbar Sammenligning har det tyske Riges statistiske Bureau derfor foretaget en Del Beregninger, hvorved alle de paagældende Data for de forskellige Lande ere henførte til samme Tidsafsnit, nemlig de 10 Aar 1891—1900, der atter er sammenstillet med forudliggende tiaarige Perioder.**)

Idet vi nedenfor gengive nogle af Hovedresultaterne af denne Sammenstilling, begynde vi med en almindelig Oversigt over den relative Befolkningsforøgelse (eller Befolkningsformindskelse) i hvert af de to Tiaar 1881

-90 og 1891-1900.

*) Jfr. nærværende Tidsskrift 1901 S. 514.

^{**)} Vierteljahrshefte zur Statistik des Deutschen Reichs. 1902. 1stes Heft.

	18	881—189	0	13	1891—1900					
	Pr. 10,000 Indbyggere gsntl. aarlig Befolkningsforøgelse ved:									
	Fødsels- overskud	Vandring	I alt	Fødsels- overskud	Vandring	I alt				
Danmark	132	÷32	100	127	÷ 18	109				
orge	138	÷97	41	142	÷30*)	112*				
verige	121	÷74	47	110	÷39	71				
yskland	117	÷28	89	139	÷ 7	132				
strig	88	÷12	76	105	÷16	80				
ngarn	111	÷ 7	104	105	÷II	94				
chweiz	77	÷41	36	95	+23	118				
alien**)	108	÷38	70	108	÷38	7				
oanien	52	÷15	37	51	÷25	26				
rankrig	17	÷15	16	6	+ 6	1:				
ngland-Wales	133	22	III	117	÷ 6	11				
cotland	131	÷55	76	119	÷29	90				
land	54	÷150	÷96	48	÷96	÷48				
elgien	95	0	95	99	+ 7	100				
ederlandene	132	÷16	116	141	÷ I	140				
vropæisk Rusland	138	+ 1	139	146	÷27	II				
nland	138	+ 5	143	126	+ 1	12				

For de tre nordiske Landes Vedkommende er det mest fremtrædende Træk Tiaarets stærkt formindskede Vandringsunderskud. Iøvrigt er den oversøiske Udvandringsstrøm fra de skandinaviske Lande atter stigende; saaledes anfører G. Sundbärg i den sidste Udgave af »Statistiska öfversigtstabeller«†) følgende Tal (for 1901 delvis »provisoriska«) for Udvandrere til transoceanske Lande:

]	Danmark	Sverige	Norge
Gennemsnitlig	aarlig	1891-95	7,533	28,376	12,203
		1896	2,876	15,175	6,679
	-	1897	2,260	10,314	4,669
	divergen.	1898	2,340	8,683	4,859
	-	1899	2,799	12,028	6,699
		1900	3,570	16,000	10,931
	abstrates	1001	4.000	21,000	12,475

^{*)} Tallet korrigeret her. Den i »Vierteljahrsheft« angivne Vandringskvotient beror paa en Regnefejl.

^{**)} Tallene for Italien gælde den 20aarige Periode 1881-1900, som ikke har kunnet deles.

^{†)} Statistisk tidskrift 1901 Nr. 3 (udgivet Juni 1902).

Hvad Fødselsoverskuddet angaar, er der for Danmarks og Norges Vedkommende kun en ringe Forskel mellem de to Tiaar (for Danmark en lille Nedgang, for Norge en lille Opgang), hvorimod den for Sverige konstaterede Nedgang er forholdsvis betydelig. Fælles for alle tre Lande er en stærk Nedgang i Dødeligheden, medens tillige Fødslernes relative Hyppighed har været aftagende, om end for Danmarks og Norges Vedkommende i ringere Grad. Vi anføre (efter Sundbärg) de aarlige Fødsels- og Dødelighedskvotienter (Levendefødte og Døde i pro mille af Middelbefolkningen) i hvert af de 4 sidste Femaarsperioder af Aarhundredet:

	18	81-85	188690	1891-95	1896-1900
Danmark	Levendefødte Døde	32,4 18,4	31,4 18,7	30,4 18,6	29,9 16,4
Sverige	Levendefødte Døde	29,4 17,5	28,8 16,4	27,4 16,6	26,9 16,1
Norge	Levendefødte Døde	31,2 17,2	30,8	30,3 16,8	30,3 15,8

Hvad det øvrige Evropa angaar, fortjener særlig Befolkningsbevægelsen i de tre store Lande Tyskland, Storbritannien og Frankrig Opmærksomhed. Det vil lønne sig at kaste Blikket tilbage til Midten af det nittende Aarhundrede. Tyskland og Frankrig stod da med omtrent samme Folketal, omkring 35 Millioner, medens Befolkningen i de forenede Kongeriger kun udgjorde c. 28 Millioner. Tredive Aar efter havde det tyske Rige ved Landvinding og Fødselsoverskud forøget sin Folkemængde til 45 Millioner, medens Frankrig (som imidlertid havde mistet Elsass-Lothringen) kun var naaet til 37 Mill. og næsten var indhentet af Storbritannien og Irland med 35 Mill. I Aarhundredets sidste 20 Aar er Tysklands Befolkning tiltagen med over 11 Millioner, Frankrigs kun med lidt over 1 Mill., medens de forenede Kongeriger vel har vundet 7 Mill. i England-Wales og Skotland, men ved Siden deraf tabt 2/8 Mill. i Irland. Tysklands Fremgang i Folketal fra 1880 til 1900 er altsaa 11/2 Gang saa stort som Storbritannien-Irlands og Frankrigs tilsammen.

Medens Udvandringstabet i hvert af de tre Riger er mindre i det sidste end i det næstsidste Decennium (for Tyskland og England-Wales er det i 1891—1900 forholdsvis ret ubetydeligt, jfr. foranstaaende Oversigt), er Tysklands Fødselsoverskud steget i samme Grad som de to andre Landes er gaaet tilbage. Saavel Fødsels- som Dødelighedskvotienterne vise iøvrigt overalt samme nedadgaaende Tendens, men Forskellen beror, som det fremgaar af efterfølgende Sammenstilling, paa det indbyrdes Styrkeforhold mellem disse Kvotienter:

	1	881 - 90	1891-1900
Tyskland	Levendefødte	36,8	36,1
	Døde	25,1	22,2
EnglWales	Levendefødte	32,5	30,0
	Døde	19,2	18,2
Skotland	Levendefødte	32,3	30,6
	Døde	19,2	18,7
Irland	Levendefødte	23,4	23,0
	Døde	18,0	18,2
Frankrig	Levendefødte*) Døde	23,9 22,1	22, I 21,5

Tyskland er med sine 36 pro mille Levendefødte oppe paa en Fødselskvotient, som man ellers i Evropa for Tiden kun træffer blandt de slaviske Folkeslag, og dog er Fødselshyppigheden i Tyskland — som i de fleste andre Kulturlande — nu langt lavere end tidligere. I Halvfjerdserne var det tyske Riges Fødselskvotient over 39, men Dødeligheden var da rigtignok ogsaa over 27, samtidig med at Vandringstabet var mere end dobbelt saa stort som nu. Endnu er Tysklands Dødelighed jo meget høj — næsten »østevropæisk« — men den gaar nedad med en Hurtighed, som intet andet Sted i Evropa (det skulde da være Italien, hvis Dødelighedskvotient ifølge Sundbärg er sunken fra 30,5 i 1871—75 til 22,9 i 1886—1900).

I England-Wales og Skotland have de demografiske Forhold samme Karakter: synkende Dødelighed, men endnu stærkere synkende Fødselshyppighed, saa at Befolkningsforøgelsen kun har kunnet holde sig paa samme Niveau ved at Vandringstabet er formindsket. Irland er med sin lave Fødselshyppighed og sit store

1861-70: 26,1 1881-85: 24,7

^{*)} Frankrigs Fødselskvotient udgjorde: 1841-50: 27,3 1871-75: 25,5 1851-60: 26,1 1876-80: 25,3

^{1886—90: 23,0} 1891—95: 22,3 1896—1900: 21,9

Nationalekonomisk Tidsskrift, XXXX.

(om end aftagende) Vandringstab noget for sig, det eneste Land i Evropa, hvis Befolkning aftager absolut.

Det ejendommelige Forhold, der finder Sted i Frankrig, at Befolkningen er næsten stillestaaende, uagtet der indvandrer en Del flere end der udvandrer, er saa bekendt og saa ofte omtalt, at her kun skal tilføjes, at Frankrig kan opvise 5 Aar med Fødselsunderskud, nemlig Krigsaaret 1871 (Fødselsunderskud 445,000) samt Aarene 1890 (38,000), 1891 (11,000), 1892 (20,000), 1895 (18,000) og 1900 (26,000).

I Syd- og Østevropa er jo saavel Fødsels- som Dødelighedskvotienterne i Reglen adskilligt højere end i Nord- og Vestevropa; de er ogsaa mere svingende fra Aar til andet, men ikke desto mindre læser man let ud af Tiaarsgennemsnittene en bestemt Tendens, den samme som vi foran have paavist for Skandinavien, Tyskland og England: aftagende Fødselshyppighed og aftagende Dødelighed. Derimod er i Syd- og Østevropa Udvandringen tiltagende. Et samlet Overblik over disse Forhold faar man gennem efterfølgende Tal, der skyldes Sundbärg*). (Tallene ere aarlige Gennemsnit pro mille af Middelbefolkningen):

0 /		1881-90	1891-1900
Nordvestevropa	Levendefødte Døde Vandringstab		32,7 20,7 0,98
Sydvestevropa	Levendefødte	31,3	29,5
	Døde	25,7	24,1
	Vandringstab	1,05	1,50
Østevropa	Levendefødte	46,3	45, I
	Døde	32,8	32, I
	Vandringstab	0,76	0,97
Hele Evropa	Levendefødte	38,0	36,8
	Døde	27,4	26,1
	Vandringstab	1,68	1,10

Hovedresultatet for det samlede Evropa er en bedre Økonomi i Befolkningsbevægelsen. Der fødes forholdsvis færre end før, men der spares ogsaa for-

^{*) »}Statistiska öfversigtstabeller«. Ved Østevropa forstaas Rusland (uden Finland), Ungarn, Galizien-Bukovina, Bosnien, Herzegovina samt Balkanstaterne; Sydvestevropa omfatter Frankrig, Italien, Spanien, Portugal.

holdsvis flere Menneskeliv, og der sendes færre Mennesker end før over Havet. Nedgangen i Fødselskvotienten i det sidste Tiaar er i Sydvestevropa og Østevropa saa voldsom, at der, trods den samtidige Nedgang i Dødeligheden, bliver et noget mindre Fødselsoverskud end i det foregaaende Tiaar, men i Nordvestevropa er til Gengæld Forholdet mellem Fødsels- og Dødelighedskvotienterne i den Grad gunstigt, at Hovedresultatet for det samlede Evropa bliver en, om end ringe, Forøgelse af den naturlige Befolkningstilvækst. Denne udgjorde for det samlede Evropa i sidste Halvdel af det 19de Aarhundrede gennemsnitlig aarlig pr. 1000 Indbyggere:

1851-60	. 7,2
1861-70	
1871-80	. 9,3
1881-90	. 10,6
1891-1900	. 10,7

Ved Begyndelsen af det 19de Aarhundrede var de tre Hoveddele, hvori Sundbärg deler Evropa, omtrent lige folkerige: Nordvestevropa rummede 34 pCt., Sydvestevropa 32 pCt. og Østevropa 34 pCt. af vor Verdensdels samlede Befolkning, men paa Grund af den forskellige Tilvækst har dette Forhold forrykket sig i betydelig Grad, særlig til Ugunst for Sydvestevropa. Nu er Fordelingen omtrent saaledes: Nordvestevropa 36 pCt., Sydvestevropa 24 pCt., Østevropa 40 pCt.

III.

Den britiske og den amerikanske Kuludførsel.

Man har vænnet sig til at betragte Storbritannien som Verdens største Kulproducent, og endnu indtil for 3-4 Aar siden var dette ogsaa rigtigt, men i 1899 indhentedes England af Nordamerika, og dette sidstes Overvægt er nu allerede saa stor, at »Stenkulsøen« næppe mere kan haabe paa at genvinde Førerstillingen.

I sidste Halvdel af Tredserne udgjorde Verdens samlede Kulproduktion 209 Millioner Tons aarlig. Heraf stammede ikke mindre end 107 Mill. Tons fra engelske Miner, og de Forenede Stater leverede kun 31 Mill. Tons. I sidste Halvdel af Firserne var den samlede Produktion steget til 465 Mill. Tons aarlig, hvoraf 172 Mill. faldt paa Storbritannien; men de Forenede Staters Andel var allerede da steget til 124 Mill. I de tre sidst forløbne Aar stillede Forholdet sig saaledes:*)

	1899	1900	1901
Den samlede Produktion		775 Mill.	795 Mill.
Heraf: Storbritannien	223 -	229	223 —
Forenede Stater	228 —	245 -	272 —

Maa England saaledes vige Pladsen som første Producent, beholder det dog endnu Førerstillingen som Eksportør. I Aaret 1900 udførte Storbritannien 59 Mill. Tons, Tyskland 18 Millioner (Brunkul og Koks medregnet) og de Forenede Stater kun lidt over 8 Mill. Tons.**) Alligevel tyder meget paa. at Nordamerika snart vil gaa over til i større Omfang at forsyne kulfattige Lande med de uundværlige sorte Diamanter.

For det første maa det tages i Betragtning, at man allerede længe har været paa det rene med, at de britiske Kulbeholdninger under Jorden ikke ere saa »uudtømmelige«, som man engang ansaa dem for. Alle herhen hørende »Lagervurderinger« ere selvfølgelig mere eller mindre usikre, men bortset fra Lejernes Mægtighed, falder en ren Overflademaaling i høj Grad ud til Gunst for Nordamerika. Kulgebetet er nemlig her opgjort til ikke mindre end 517,000
Kilometer imod Storbritanniens 31,000.

Dernæst kan de Forenede Stater paa Grund af deres langt overlegne Grubeteknik levere Kullene til en betydelig lavere Pris end England. Gennemsnitsprisen (Produktionsværdien) for en Tons Kul ab Grube angives til følgende omtrentlige Beløb:

*) Sundbärg. Statistiska öfversigtstabeller.

^{**)} Berichte über Handel und Industrie, Bd. IV, H. 7, efter De Indische Mercuur's »Steenkolen-Nummer« af 31. Maj 1902.

Kaplandet	14 Rmk.	Tyskland	7 Rmk.
Ny Zealand	10 -	Storbritannien	$6^{1/2}$ —
Frankrig	9	Forenede Stater.	41/9 -
Belgien	8 —	Indien	31/9 -

Den umaadelige Forskel i Grubeprisen pr. Ton i de forskellige Lande bliver forstaaelig, naar man oplyses om, hvilke Kvanta der gennemsnitlig aarlig bringes for Dagens Lys af en Minearbejder. I de Forenede Stater er det c. 450 Tons, i England 207 Tons aarlig pr. Arbeider.

At Bevægelsen i Kullenes Frembringelsesomkostninger (Grubeprisen) i Nordamerika har en for Udførselsmuligheder gunstigere Retning end i England. fremgaar ogsaa af følgende Opgivelser. Den gen-

nemsnitlige Grubepris pr. Ton udgjorde:

	Aar	1888:	Aar 1899:
Storbritannien	5 s.	3/4 d.	7 s. 7 d.
Forenede Stater	6 s.	o d.	4 s. 81/2 d.

Hertil kommer, at den engelske Udførselstold, om den end ikke er høj, dog altid maa spille en generende Rolle, hvor Talen er om en virkelig Konkurrence.

Til syvende og sidst bliver dog nok Fragtspørgsmaalet det afgørende. Kan de engelske Kulskibe vedblivende skaffe sig hel eller delvis Returladning, medens Amerikanerne maa gøre Hjemrejsen fra fjerne Pladser med Ballast, maa Forskellen i Produktionsværdien dog, efter »De Indische Mercuur's« Mening, blive endnu større, end den er, før Amerika kan slaa England som Kuleksportør.

IV.

Aviser og Tidsskrifter i de Forenede Stater.

Af en Census-Bulletin fra de Forenede Stater i Nordamerika fremgaar det, at det samlede Antal Aviser og periodiske Skrifter, som i 1900 udgaves indenfor Fristaternes Grænser, var 18,226. I 1890 var Antallet 14,001, i 1880 10,132. Det hele Antal udgivne Numre androg i Aaret 1900 ikke mindre end 8,168 Mill. imod 4,681 Mill. i 1890 og 2,068 Mill. i 1880. Af Indtægten ved Udgivelsen af Aviser og Tidsskrifter hidrørte i 1900 kun 45.5 pCt. fra Salg, men 54,5 pCt. fra Annoncer; tyve Aar før var Forholdet det omvendte, idet Salgsindtægten udgjorde 56 pCt., Annonceindtægten 44 pCt.

Af de i 1900 udgivne Aviser og Tidsskrifter

udkom:

D	aglig						٠			٠	2,226
3	Gange	om	Ugen					,			62
2		_	_								637
I	1-700-0	_	-								12,979
I	-	-	Maan	e	d	e	n				1,817
I	-	hve	rt Kv	a	r	tε	ıl				237
I	øvrigt										268

Paafaldende er den store Mængde af Ugeblade (7 Tiendedele af alle periodiske Publikationer). Derimod synes Antallet af egentlige Dagblade lille i Forhold til Folkemængden. En Sammenligning med Fordelingen i 1890 og 1880 viser imidlertid, at Antallet af Ugeblade forholdsvis er synkende, Antallet af Dagblade stigende.

Med Hensyn til Publikationernes Karakter og

Indhold gives følgende Fordeling:

Nyheder, Politik o. l	14,867
Religiøst Indhold	952
Landbrug, Havebrug, Mejeri o. l	307
Handel, Finansvæsen, Forsikring o. l	710
Litterært Indhold	239
Medicin	111
Jurisprudens	62
Forskell, Vidensk., Mekanik	66
Associationsvæsen	200
Historie, Pædagogik	259
Kunst, Musik etc	88
Forskelligt Indhold	365

Fremgangen i de sidst forløbne 10 Aar har været forholdsvis størst for de egentlige Aviser (Nyheds-

og politiske Blade).

Aviser og Tidsskrifter blev i Aaret 1900 i de Forenede Stater udgivne paa 25 forskellige Sprog. Næst efter Engelsk var Tysk det hyppigste (613 Publikationer), derefter følger de skandinaviske Sprog med tilsammen 115 forskellige Blade og Tidsskrifter. Det spanske Sprog var repræsenteret med 39, Italiensk med 35, Polsk med 33, Bømisk med 28, Fransk med 27, o. s. v. Særlig fortjener det at bemærkes, at ikke mindre end 13 Blade og Tidsskrifter tryktes paa Hebraisk, og at det kinesiske Sprog var repræsenteret ved 5. Det kunstige Sprog Volapyk, som havde 1 Repræsentant i 1890, er gaaet ud af Listen i 1900. Ved at sammenligne Fordelingen efter Sprog ved de tre Opgørelser 1880, 1890 og 1900 naar man til det almindelige Resultat, at naar Indvandringsstrømmen fra en Nation stagnerer eller aftager, have det paagældende Sprogs Blade vanskelig ved at bestaa; Antallet synker. Det synes i det væsentlige kun at være de ny-indvandrede, der vedblive at læse deres Modersmaals Blade.

Det er en ret anselig Kapital, der er engageret i den amerikanske Bladindustri, ikke mindre end 192 Mill. Dollars. Men det er heller ikke Smaasummer, denne Industri omsætter: Indtægten ved Abonnement og Haandsalg beløb sig i Aaret 1900 til 80 Mill.

Indtægten af Annoncer til 96 Mill. Dollars.

Det ved Udgivelse og Trykning af Aviser og Tidsskrifter beskæftigede Personale omfatter, foruden 16,000 Principaler, en lønnet Arbejderstyrke, der i Løbet af Aaret 1900 varierede mellem 117,000 og 135,000, og hvis samlede Lønningsbeløb androg over 77 Mill. Dollars.

A. J.

V.

Livsforsikrings-Statistik.

Da det for et Par Aar siden ved Lov blev paalagt alle her i Landet virkende Livsforsikringsselskaber at afgive en Indberetning om deres Virksomhed, fik man et samlet Overblik over, hvilke betydelige Kapitaler der er anbragt i Livsforsikringer. Det viste sig, at der den 1. April 1900 fandtes 20 danske og 37 udenlandske Selskaber, som drev Livsforsikringsvirksomhed her i Landet. Den hele Forsikringssum udgjorde for Kapitalforsikringer 278 Millioner Kr. (hvoraf 210 Mill. tegnet i danske Selskaber) og for

Renteforsikringer godt 6 Millioner Kr. (næsten udelukkende tegnet i danske Selskaber). Hvilken rivende Udvikling der har fundet Sted paa dette Omraade i den sidste Menneskealder fremgaar deraf, at for 30 Aar siden var den nuværende Statsanstalt saa at sige ene om den hele Forretning, og den samlede For-

sikringssum udgjorde kun c. 20 Mill. Kr.

Det er imidlertid ikke i Danmark alene, at Livsforsikringen har taget Opsving; vi have kun fulgt den almindelige Bevægelse. Til Bedømmelse af dennes Styrke har Redaktøren af »Försäkringsföreningens tidskrift« Johan Leffler samlet en Række Oplysninger for forskellige Tidspunkter (se det nævnte Tidsskrifts Iste Hefte for i Aar). Tallene give ganske vist ikke noget fuldt korrekt Billede af Udviklingen, idet de kun angaa de Beløb, der i hvert Land er tegnet i indenlandske Forsikringsanstalter, men da de saaledes overalt angive Minima, er man i hvert Fald sikret mod gennem dem at faa en overdreven Forestilling om den stedfundne Udvikling.

Først gives (efter Marco Besso's Sammenstilling i Stefan's Assecurants-Atlas) en Oversigt for Aaret 1855. England stod da med den største Livsforsikringskapital, nemlig 1957 Mill. Kr. Langt bagefter fulgte de Forenede Stater med 374 Mill. og Tyskland med 178 Mill. Frankrig er opført med 95 Mill., Østerrig-Ungarn med 56 og Rusland med 14 Mill. Som Nr. 7 i Rækken figurerer Danmark med 9 Mill.; Belgien er opført med et lignende Beløb, Nederlandene med 4,3 Mill., Schweiz, Norge, Sverige og Italien

med mellem 1 og 2 Mill. Kr. hver.

I 1871 havde de Forenede Stater distanceret England, idet Forsikringsbeløbet var steget til 7611 Mill. (fra 374), medens England kun var naaet frem til 5980 Mill. Ogsaa i Tyskland, Frankrig og Østerrig-Ungarn var Tilvæksten meget betydelig; Forsikringssummerne udgjorde i 1871 for disse Lande henholdsvis 963, 702 og 438 Mill. Kr. Den forholdsvis største Fremgang fandt dog Sted i Schweiz (fra knap 2 til over 91 Mill. Kr.). For de øvrige foran nævnte Lande er for Aaret 1871 opført følgende Beløb: Nederlandene 52, Rusland 37, Belgien 34, Sverige 28, Danmark 20, Italien 8 og Norge 7 Millioner Kr.

Det synes som om de Forenede Stater har over-

anstrængt sig i Perioden 1855—1871; i hvert Fald var Fremgangen i den følgende Tid ikke betydelig, det samlede Forsikringsbeløb var i 1886 kun 8,444 Mill. Kr., og der mangler ikke meget i, at England atter kunde tage Førerstillingen (8208 Millioner). To andre Lande, Tyskland og Frankrig, var i 1886 naæt frem til at regne deres Livsforsikringsbeløb i Milliarder (henholdsvis 2928 og 2150 Millioner Kr.), og Østerrig-Ungarn var nær ved den første Milliard (950 Mill.). Derefter fulgte: Rusland 270, Schweiz 264, Sverige 183, Italien 179, Nederlandene 140, Danmark 76, Belgien 60 og Norge 19 Mill. Kr. Blandt Tallene for 1886 finder man for første Gang Finland opført (med 15 Mill. Kr.).

Endelig gives der følgende Oplysninger om Forsikringssummerne i Aaret 1900. (For de fleste Lande

er Kilden Assecuranz-Jahrbuch, Wien 1902):

Amerika*)	31,140	Mill.	Kr.
England	15,000	-	-
Tyskland	7,111	-	11 tomas
Frankrig	2,900	_	
Østerrig-Ungarn	1,915		-
Nederlandene	801		-
Rusland	650	_	-01000
Sverige	602		-
Schweiz	382		_
Italien	360	-	-
Danmark	210	-	_
Belgien	144		
Finland	134	-	-
Norge	108		_

Ved at sammenligne disse Tal med de foran for Aaret 1886 meddelte standser man uvilkaarlig ved Tyskland og Frankrig; i det første var Fremgangen over 140 pCt., i det sidste 35 pCt. — Det vil sés, at det samlede Beløb af Livsforsikringer, tegnede i indenlandske Anstalter, for de anførte Lande udgør over 61 Milliarder Kr. Blandt de ikke medtagne Lande staar Australien og Japan forrest i Rækken.**)

Af de skandinaviske Lande er Sverige det, som har det største Livsforsikringsbeløb i Forhold til

^{*)} Amerika — ikke, som foran, de Forenede Stater alene, **) Japan 1901: 176 Millioner Yen. (Résumé statistique de l'Empire du Japan, 1902).

Folkemængden, medens Norge har det forholdsvis mindste Beløb, vel at mærke naar bortsés fra de i udenlandske Selskaber tegnede Forsikringer. At der endnu i de nordiske Lande er en vid Mark at arbejde paa for Livsforsikringen, fremgaar af følgende Forholdstal, der anføres i en Artikel af E. Rochetin i »Journal des Economistes« for Juli 1902 (Tallene ere beregnede paa Grundlag af en Række Oplysninger i »Moniteur des Assurances«). Den gennemsnitlige Livsforsikringssum (for inden- og udenlandske Forsikringer) udgjorde pr. Indbygger Aar 1900:

i	de Forenede Stater	841	Fres
-	Storbritannien og Irland	467	
-	Tyskland	117	-
	Schweiz	106	
	Frankrig	94	
	de skandinaviske Lande	65	-
	Østrig	41	
	Rusland	2	-

Desværre mangler der saavel i Lefflers som i Rochetins Statistik Oplysninger om Forsikringernes Antal og Klassificering efter Størrelse.

Tidsskrift-Oversigt.

Tilskueren. September 1902:

Fernando Linderberg: Liberalismen og Socialismen. — Igennem en Analyse af Liberalismens og Socialismens Fortjenester og Svagheder naar Forfatteren frem til Spørgsmaalet om det indbyrdes Forhold imellem disse to Retninger i Nutiden og Fremtiden. Han hævder, at de socialistiske Idealer, saaledes som disse have udformet sig i nyeste Tid, ikke nødvendigvis maa være Socialdemokratiets Særeje, men at ethvert Fremskridtsparti, ved at kræve Samfundets organisatoriske Indgriben paa forskellige Omraader, maa tilegne sig socialistiske Principer.

Statsøkonomisk Tidsskrift. Tredie Hefte 1902:

A. N. Kiær: Om de personlige Værdier. - Det af den norske parlamentariske Arbejderkommission for nogle Aar siden indsamlede socialstatistiske Materiale har Direktør Kiær benyttet til en Studie over hvad et Menneskes fremtidige Arbejde er værd for Samfundet. Forfatteren anslaar paa Grundlag af foreliggende Oplysninger Værdien af det personlige Arbejde i Norge til rundt 600 Millioner Kr. aarlig, Værdien af Formueindtægten til 100 Mill. Kr. Heraf kan man dog ikke slutte, at den Kapitalværdi, der svarer til det første Beløb, er seks Gange saa stor som den, den svarer til det sidste - allerede af den Grund, at Arbejdsindtægten er ophørende, medens Formueindtægten er vedvarende. Ved Hjælp af de omtalte socialstatistiske Oplysninger har man imidlertid opstillet en Beregning, der gaar ud paa at

vise det samlede Indtægtsbeløb, der kan antages at blive tient af en Generation, 10,000 samtidig fødte Personer (5136 Mænd og 4864 Kvinder). Dette Beløb udgør gennemsnitlig 16,100 Kr. for hver, og igennem Beregningens Enkeltheder gøres der Rede for, hvor meget der tjenes i de forskellige Leveaar og hvor stor en fremtidig Arbejdsindtægt der kan ventes for hvert Alderstrin. Paa Grundlag heraf beregnes Kapitalværdien af den ved de forskellige Alderstrin sandsynligvis tilbagestaaende Arbejdsindtægt, paa samme Maade som man beregner Kapitalværdien af en straks begyndende Livrente. - Forf. erkender, at det har sine store Betænkeligheder at overføre de om Livrenters Kapitalværdi gældende Regler paa Arbejdsindtægten, men hævder, at man dog ved Analogier fra Livrenteværdier kan faa nogen Vejledning til Bedømmelse af den Indflydelse, den forskellige Alder udøver paa den af Arbejdsevnen betingede økonomiske Situation. Forf. paaberaaber sig ogsaa, at Englænderen Prof. Nicholson har beregnet Pengeværdien af Storbritanniens levende menneskelige Kapital som en Del af Nationalformnen. (Nicholson anfører, at lige indtil Slutningen af det 18. Aarhundrede medtog man altid som den vigtigste Post under Nationalformuen den »levende Kapital«). De interessante Beregninger have desværre ikke kunnet udføres særskilt for forskellige Samfundsklasser og Livsstillinger, om end Forf, anfører en Række Oplysninger, der give værdifulde Antydninger i saa Henseende.

H. E. Berner: Hypothekbankens 50aarige virksomhed. — En Oversigt (i Foredragsform) af Bankens Direktør. Bankens Oprettelse; dens Laaneformer, Omfanget af dens Virksomhed; Takstordningen m. m.

Dr. Oscar Platou: Foreløbigt udkast til lov om frie gensidige understøttelseskasser. — Et af Forfatteren i 1888--89 for den daværende norske Forsikringslovkommission udarbejdet Forslag, der tager Sigte paa saadanne smaa gensidige Selskaber, paa hvilke en eventuel Lov om Livsforsikring ikke vil kunne bringes til Anvendelse. Det er Forfatterens Opfattelse, at Tilbøjeligheden til at oprette

saadanne smaa Kasser (Begravelseskasser o. l.) bør støttes, fordi de, trods deres tekniske Ufuldkommenhed, som oftest ere af stor moralsk og økonomisk Betydning.

Ekonomisk tidskrift. 1902, häft 7:

David Davidson: Sockerkonventionen. — En Redegørelse for Brüsseler-Konventionens Indhold og Betydning (som Bilag: Konventionens Ordlyd). En Oversigt over Sukkerindustriens Udvikling og Stilling i Tyskland, Østrig, Frankrig, Rusland, Belgien og Nederlandene.

Häft 8:

Karl Key-Åberg: Den tyska riksarbetsstatistikens förvaltningsorganisation. — I det væsentlige en Fremstilling af den tyske »Kommission für Arbeitsstatistik's «Historie. Kommissionen, som oprettedes i 1892, afløses nu af en ny oprettet Afdeling i det statistiske Rigsbureau, der antages at ville virke mere fyldestgørende end den tungt arbejdende Kommission.

Nationalekonomiska föreningens förhandlingar 1901:

Den svenske nationaløkonomiske Forenings Aarsskrift for 1901 indeholder Foredrag og Forhandlinger om følgende Emner: Rigsbankens Seddeludstedelsesret (Bankdirektør Th. Frölander), Majstolden (Dr. phil. O. Smith), Kommunalskatte-Komitéens Betænkning (Kammerretsraad J. Östberg) og Sveriges Vandkraft (Docent A. Åström).

Journal des Économistes. Juli 1902:

Yves Guyot: Essai sur le commerce international. — En Oversigt over Udviklingen og Forskydningerne i den internationale Handelsomsætning i det sidst forløbne Tiaar. Tallene tages her — som overhovedet altid i »Journal des Economistes« — til Indtægt for Frihandelsideen.

Eugène Rochetin: Législation et controle des compagnies d'assurance. — Der er for Θje-

blikket i Frankrig nedsat to Kommissioner til Forberedelse af Lovgivningsarbejder, vedrørende Forsikringsvirksomhed. Dette giver Forf. Anledning til at fremdrage en Række Meddelelser om de gensidige Forsikringers (navnlig Livsforsikringernes) Udbredelse og Betydning i vore Dage. Forf. er ingen Ven af legislative Foranstaltninger paa dette Omraade — frygter endog Principet: »Frihed under Loven«.

Le Musée Social (Mémoires et documents) 1902 Nr. 6:

Melle Schirmacher: Le travail des femmes en France. — Paa Grundlag af officielt Materiale giver Forf, en Fremstilling af de franske Kvinders Deltagelse og Stilling i Erhvervslivet. Der gives bl. a. Oplysninger om de arbejdende Kvinders Lønningsforhold, faglige Organisation, Arbejdsledighed o. s. v.

The Journal of Political Economy. Juni 1902:

Rob. René Kuczynski: Freight-rates on Argentine and North American wheat. - I de sidste Tiaar af det 19de Aarhundrede foregik der store Forandringer i Evropas Forsyning med oversøisk Hvede. I 60erne var de Forenede Stater saa at sige eneherskende, i 70erne og 80erne mødte en stærk Konkurrence fra Britisk Indien, og i 90erne lykkedes det Argentina at kaste store Masser af Hvede ind paa Markedet, og der er en ikke ringe Sandsynlighed for, at Argentina i Fremtiden vil blive Evropas første Hvede-Leverandør. Afgørende er i saa Henseende Udviklingen af Kommunikationsmidlerne og de deraf betingede Fragtsatser. Forfatteren af ovennævnte Artikel undersøger grundigt hele dette Fragtspørgsmaal, idet han for hvert af de to konkurrerende Lande særskilt behandler Transportomkostningerne 1) fra Farmen til Jernbanestationen, 2) fra denne til Udførselshavnen, og 3) herfra til Evropa. Hovedresultatet er i den argentinske Hvedes Favør.

Political Science Quarterly. Marts 1902:

W. C. Ford: The economy of Russia. — Det russiske Riges økonomiske Stilling bedømmes som bekendt meget forskelligt. Medens nogle fæste

Opmærksomheden paa Landets store naturlige Rigdomme og derfor love det en førende Stilling i Verdensøkonomien, er der andre, som fortrinsvis have Blikket aabent for de uhyre Vanskeligheder af social Natur, Udviklingen har at kæmpe med; disse forudsige Rigets finansielle Ruin og dets politiske Sprængning - Dannelsen af et evropæisk og et asiatisk Rusland. Forfatteren af ovennævnte Afhandling giver begge Anskuelser Medhold, tror at Sandheden ligger midt imellem Yderlighederne, men er dog i det hele mest tilbøjelig til at se pessimistisk paa Forholdene. Navnlig tror han ikke paa Ruslands Industrialisering som en Mulighed, der ligger indenfor det overskueliges Grænser. Alle hidtil gjorte Forsøg paa at opelske en national russisk Industri ere efter Forf.'s Opfattelse at betragte som mislykkede, nationaløkonomisk sét. Det russiske »Agrarspørgsmaal« er vanskeligere nu end nogensinde før: Bønderne ere stavnsbundne og ufri, ikke ved Livegenskab, men ved deres Fattigdom. Statens Finansvæsen er højst utilfredsstillende, fordi Statskassen fyldes, ikke ved nationale Indtægter, men ved periodiske Laan paa fremmede Markeder, og disse Laaneoperationer dikteres mindre af finansielle end af politiske Hensyn.

The Yale Review. Maj 1902:

Ad. Braun: The economic crisis in Germany. — En kortfattet, men klar og instruktiv Redegørelse for Aarsagerne til den nuværende trykkede Tilstand i Tysklands Forretningsliv. Forfatteren lægger en stor Del af Skylden for Misèren paa Bankernes Ledelse.

August 1902:

Richard M. Hurd: Distribution of urban land values. — Forfatteren har taget det interessante Spørgsmaal om Grundværdierne i Byerne op til Undersøgelse paa Basis af statistisk Materiale. Han skelner rationelt mellem saadanne Grundstykker, som have særlig Værdi til Forretningsbrug, og saadanne som efter deres Beliggenhed normalt kun ville kunne benyttes til Beboelsesbygninger. For begge Klasser opstiller han visse Love om Værdiens Afhængighed dels af Beliggenheden, dels af Byens

Udstrækning og Indbyggertal, og han giver Læseren Lejlighed til at prøve Resultaternes Rigtighed paa en Række Eksempler hentede fra amerikanske Byer af forskellig Størrelse. Afhandlingen er ledsaget af Rids af flere Byer med Angivelse af det indbyrdes Forhold mellem Grundværdierne i de forskellige Kvarterer.

Sukkerlovgivningen.

Blade af Protektionismens nyeste Historie.

(Foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 30. Oktober 1902).

Af

A. Peschcke Keedt,

Et gammelt Ord siger: Med Lov skal Land bygges.

Men lige saa vist, som lovløse Tilstande skader og hæmmer et Samfunds Udvikling, lige saa sikkert kan et Overmaal af Lovgivning øve en forstyrrende og ødelæggende Indflydelse.

Det er ingen vanskelig Opgave at komponere nye Love, men der kræves hos Statsmænd og Politikere en klar Forstand, en vid Horizont og et stort Fond af solide, praktiske Kundskaber for at give nye Love et godt Indhold, samtidig med, at man varsomt fjerner de Ulemper, den ældre Lovgivning har affødt.

I den nyere Tid lider man i de fleste Stater under Følgerne af for mange umodne Love. I Stedet for at føle sig betrygget under en overskuelig Forsyning med vel overvejede, konstante og let fattelige Lovbestemmelser, opskræmmes det nationale Arbejde snart paa et snart paa et andet Felt af hjemlige eller fremmede

Lovgivningsmagters eksperimentale Indgreb i Erhvervslivet.

Den indirekte Beskatning er dog det Omraade, paa hvilket man indad til og udad til har begaaet de største og mest skæbnesvangre Fejlgreb. Statsstyrelsens Ledere har under de indskrænkende Virkninger af en for snæver Horizont ignoreret den Kendsgerning, at ethvert Indland samtidig i Forhold til andre Lande er et Udland. Man har ikke gjort sig det tilstrækkelig klart, at den nationale Økonomi har været, er og stedse vil vedblive at være et Led i Verdensøkonomien.

For at kunne fremme en i store Træk opfattet sund og harmonisk Udvikling, maa Lovgiverne erkende den Sandhed, at det internationale Handelssamkvem i Længden trives bedst og bliver mest lønnende for alle interesserede Parter, naar de enkelte Stater samtidig med at fjerne de af Naturen skabte Hindringer varsomt undgaar ad Lovgivningens Vej at skabe kunstige Hindringer for Trafiken.

Naar en Stat med det Formaal at lette og fremme sin udenrigske Omsætning først ofrer det indenlandske Arbejdes Tid, Flid og Penge paa Kommunikationsmidlernes fortsatte Udvikling og Forbedring, og derefter med det Formaal at lette og fremme det indenlandske Arbejde søger at neutralisere de med saa store Ofre opnaæde Trafiklettelser gennem hæmmende Baand paa Omsætningsfriheden, saa handler en saadan Stat hverken konsekvent eller forstandigt. Og en Enighed mellem flere Stater om at gaa samme Vej vidner ikke om en forøget Statsvisdom, saa vist som et fejlt Facit ikke bliver rigtigt, fordi det ses gennem et Forstørrel-

sesglas, og en gal Kurs ikke bliver bedre, fordi flere fejlt styrede Skibe følger i hverandres Kølvand.

Sukkerproduktionen.

Rørsukker har allerede været kendt i Oldtiden. Sukkerrøret bredte sig fra Kina og Indien til Europa og kom med Spanierne over Atlanterhavet til Amerika.

Produktionen af Roesukker har i Løbet af de sidste hundrede Aar fra en ringe Begyndelse efterhaanden udviklet sig saa stærkt, at Verdens samlede Sukkerproduktion nu fordeler sig med omtrent ¹/₃ paa Rørog ²/₃ paa Roesukker.

Blandt de Lande, der producerer Rørsukker, stod Java og Cuba i 1901 øverst med en Produktion af resp. 710,000 og 630,000 Tons. Tyskland producerede i samme Aar 1,980,000 Tons Roesukker, det største Kvantum noget Land indtil dette Tidspunkt havde naaet.

I 1900-1901 blev der, ifølge »The World«, produceret følgende Kvantiteter:

Rørsukker			Roesukker		
Java	710,000	Tons	Tyskland	1,980,000	Tons
Cuba	630,000	-	Frankrig	1,170,000	-
Hawaii	321,000		Østrig-Ungarn	1,094,000	A. 2020
Louisiana	275,000	-	Rusland	920,000	-
Brasilien	190,000	-	Belgien	340,000	-
Mauritius	175,000		Holland	178,000	-
Brit. Vestindien	165,000	_	Sverige	80,000	-
Peru	105,000	**********	De Foren. Stater	77,000	_
Argentina	114,000	_	Italien	68,000	-
Ægypten	100,000	-	Danmark	50,000	-
Demerara	95,000	de			
Queensland	92,000	_			
Portoriko	80,000				
Filippinerne	52,000	-			
Hayti og San Do-					
mingo	45,000	-			
-	3,149,000	Tons		5,957,000	Tons

Dette bliver tilsammen rigelig 9 Mill. Tons. I det sidste Aar 1901—1902 antages Produktionen at være bleven forøget med omtrent 1 Mill. Tons. Derved stiger det samlede under Statskontrol producerede Kvantum Raasukker til ca. 10 Mill. Tons.

Kinas, Indiens og flere andre Landes Produktion er ikke medregnet, fordi der ikke foreligger en officiel Statistik. Spaniens Produktion, der heller ikke er opført i de officielle Tabeller, antages i Aar at naa 160,000 Tons, hvilket er det dobbelte af Spaniens Forbrug.

Indiens aarlige Produktion og Forbrug opføres i flere Kilder med ca. 2 Mill. Tons, og Kinas er næppe mindre.

Men holder vi os med et rundt Tal til de 10 Mill. Tons, viser et sammenlignende Tilbageblik den kunstigt forcerede Sukkerindustris stærke Fremgang i de sidste 50 Aar.

I den efterfølgende Tabel, der med Undtagelse af det først nævnte Aarstal gengives efter Yves Guyot*), ses baade det producerede Kvantum og det procentvist udregnede Forhold mellem Rør- og Roesukker:

Samle	t Produktion	1	
Aar i l	Mill, Tons	Rørsukker	Roesukker
1839-1840	1,15	95,6 %	4,4 %
1852-1853	1,47	86,0 %	14,0 0/0
1864 - 1865	2,00	73,5 %	26.5 %
1871-1872	2,93	64,0 %	36,0 %
1881-1882	4,09	53,8 %	46,2 %
1891 - 1892	6,61	47.9 %	52,1 0/0
1896-1897	7,71	36,4 %	63.6 %
1899-1900	8,04	31,0 %	69,0 %

^{*)} La Question des Sucres. Paris 1901.

I de to sidste Aar 1900—1901 og 1901—1902, hvis Produktion ikke er medtaget i denne Tabel, har Forholdet yderligere forrykket sig i Disfavør af Rørsukkeret.

Gaar vi fra dette almindelige Overblik til en Undersøgelse af Forholdene i enkelte større Lande, viser Udviklingen os endnu mere slaaende Tal.

Tyskland.

I Tyskland paaviste Marggraf i Midten af det 18. Aarhundrede enkelte Roesorters stærke Sukkerindhold. I 1801 blev den første tyske Roesukkerfabrik oprettet i Schlesien, men det varede et halvt hundrede Aar, før Industrien tog et større Opsving.

Produktionsstatistiken viser følgende Tal:

1850-1851	53,000	Tons
1870-1871	186,000	
1880-1881	573,000	-
1890-1891	1,336,000	-
1000-1001	1.080,000	

Frankrig.

I Frankrig havde Napoleon tidlig faaet Interesse for Sukkerroedyrkningen, fordi han saa, at det europæiske Kontinent ad den Vej kunde dække en voksende Del af sit Sukkerforbrug, naar politiske Forhold gjorde det ønskeligt at formindske eller afskære de oversøiske Tilførsler.

Frankrig producerede af raffineret Sukker: i Aaret 1828 3,000 Tons, i 1836 40,000 Tons. Sukkerindustriens store Opsving begyndte først i Halvfjerdserne, men Lovgivningsmagtens fortsatte forstyrrende Indgreb fremkaldte meget store Uregelmæssigheder i det aarlige Udbytte. Produktionen af raff. fransk Roesukker androg:*)

^{*)} Le Monde économique. 9. August 1902.

1874-1875	386,467	Tons	1891-1892	577,000	Tons
1880-1881	283,602		1893-1894	514,000	_
1883-1884	406,008		1895-1896	593,000	-
1884 - 1885	272,000		1897—1898	730,000	-
18861887	434,000		1898-1899	737,000	-
1888-1889	472,000	e1-100-	1899-1900	869,000	-
1889—1890	699,000	_	1900-1901	1,040,000	mana

Østrig-Ungarn.

Produktionen androg i 1875 300,000 Tons, i 1890 740,000 og i 1900 1,120,000 Tons.

Rusland.

Produktionen var i 1883 260,000 Tons, i 1890 448,000, i 1900 892,000 og i 1901—1902 1,110,000 Tons.

Sammenholdt med denne stærke Fremgang i Produktionen af Roesukker viser Produktionen af Rørsukker i Femaaret 1895—1900 en Tilbagegang fra 2,868,000 Tons til 2,501,000 Tons. Krigene paa Cuba og Filippinerne er en medvirkende Aarsag til de senere Aars Tilbagegang.

De vigtigere Landes Produktion af Rørsukker ses af følgende Tal i 1000 Tons:

	1888	1895	1898	1900	1901
Cuba	650	754	199	282	630
Java	305	510	637	680	710
Filippinerne	230	201	176	66	52
Brasilien	220	260	200	165	190
Mauritius	130	114	118	159	175
Demerara	130	97	107	79	95
Hawaii	125	148	229	280	321
Louisiana	120	342	358	268	275
Portoriko	70	53	51	33	80
Ægypten	50	70	80	95	100
Peru	_	75	106	120	105

Sukkerforbruget.

Medens Verdens samlede Sukkerproduktion i de sidste 50 Aar er gaaet frem fra ca. 11/2 Mill. til ca. 10 Mill. Tons, staar Forbruget i de fleste Sukker producerende Lande i et besynderligt Misforhold til den stigende Produktion.

I England, der bortset fra Kolonierne ikke selv producerer Sukker, og hvor denne Artikel i hele Perioden 1874—1901 var toldfri, steg Forbruget som følger:

8	Told pr. Cwt.	Forbrug i Tons	Forbrug pr. Hoved i engl. Pund
1840	24 sh.	188,000	ca. 15
1863	12 sh. 6 d.	473,000	35
1870	5 »	690,000	49
1880	toldfrit	ca. 1,000,000	66
1900	27	1,488,000	81

De her anførte Mængder gælder for raffineret Sukker. Omsat i Raasukker var Englands Forbrug i 1900 ca. 1,692,000 Tons. Det i industrielle Øjemed anvendte Sukker er medregnet i ovenstaaende Tal. England eksporterede i 1900:

Biscuits:	Jams og Konfiturer:
£ 683,190	£ 608,653

Det i 1899 i England forbrugte Kvantum Raasukker, ialt 1,569,000 Tons, fandt følgende Anvendelse:

Direkte	Fabrikation af	Bryggeriernes	
Konsum	Biscuits, Jams og Konf.	Forbrug	
980,000 Tons	404,000 Tons	185,000 Tons	

De vigtigere Roesukker producerende Landes aarlige Forbrug af Raasukker, sammenlignet med Englands, ses af følgende Tal i Tons:

	Frankrig	Tyskland	ØstrUng.	England
1885	379,000	376,000	188,000	1,205,000
1890	503,000	498,000	308,000	1,358,000
1895	449,000	615,000	395,000	1,520,000
1900	490,000	850,000	367,000	1,692,000

De samme Landes Forbrug pr. Hoved var i Kilogram:

	Frankrig	Tyskland	ØstrUng.	England
1885	10,0	8,3	4,7	32,6
1890	13,2	10,1	7.3	35,8
1895	11,7	11,9	9.1	39,1
1900	12,7	15,2	8,0	41,6

Tysklands Forbrug er i det efterfølgende Aar 1901 atter gaaet tilbage til 12-13 Kg. pr. Hoved.

Naar man sammenholder de Roesukker dyrkende europæiske Staters Produktion med de samme Staters Befolkningsmængde, ser man, at et gennemsnitligt aarligt Forbrug af ca. 25 Kilogram pr. Hoved vilde være tilstrækkeligt til inden for disse Staters eget samlede Omraade at skabe Ligevægt mellem Produktion og Forbrug. En saadan ligelig Fordeling lader sig selvfølgelig ikke gennemføre med et Magtsprog. Derimod kan hvert enkelt Lands Lovgivning gennem successive Nedsættelser af Sukkerskatten fremme en naturlig Forøgelse af Indlandets Forbrug. Men under de nu gældende Beskatningsforhold med Beskyttelsestold, Produktions og Eksportpræmier er Frankrig, Tyskland, Østrig, Belgien og Holland nødt til hvert Aar at sælge over Halvdelen af deres Produktion i Udlandet. England er for alle disse Lande langt ud den vigtigste Aftager. Af Frankrigs samlede Sukkereksport gik i 1900 ca. 70 % og i 1901 ca. 63 % til England.

De Forenede Stater.

Forbruget af raffineret Sukker var følgende:

San	nlet Kvantum	Forbrug
	i Tons	pr. Hoved engl. Pund
1884	1,098,000	53
1890	1,257,000	53
1895	1,572,000	63
1896	1,671,000	63
1897	1,716,000	65
1898	1,709,000	62
1899	1,845,000	63
1900	1,950,000	65

Rendementet.

Ved Roesukker-Industriens Begyndelse paaregnede man et Rendement af 2-3 %. Af 100 Kilogram Roer udvandt man 2-3 Kilogram Sukker. Ved Hjælp af tekniske Fremskridt og Valget af stærkt sukkerholdige Roesorter har man efterhaanden opnaaet et Sukkerudbytte af 12-15 %. Undtagelsesvis har man af enkelte Sorter som Vilmorin-Roen udbragt indtil 17 %.

I Tyskland har man i de senere Aar udvundet i Kg. Raasukker af 7—8 Kg. Roer. Dette svarer til ca. 13 $^{0}/_{0}$. De samme Roearter giver et forskelligt Sukkerudbytte, eftersom Vejret har været mere eller mindre gunstigt for Planternes Udvikling.

I Frankrig er Udbyttet af raffineret Sukker vokset fra $5^{1/2}$ $^{0}/_{0}$ i 1884 til 11—12 $^{0}/_{0}$ i 1899—1900. Naar man paaregner en Vægtforskel af 10—12 $^{0}/_{0}$ mellem Raasukker og det deraf uddragne raffinerede Sukker, opnaas der nu i Tyskland og Frankrig omtrent samme Udbytte.

Hvor Fabrikanterne betaler Roerne efter Vægt, forlanger de selvfølgelig de mest sukkerholdige Roesorter. Landmændene vil i saa Tilfælde hellere dyrke de mindre sukkerholdige Roer, fordi disse i Reglen er fyldigere og giver et langt større Kvantum pr. Hectare.

Priserne.

Følgende Tal viser ældre engelske Noteringer for raffineret Sukker*) iberegnet Told:

	Pris	Told
	pr. Cwt.	pr. Cwt.
1801	85 sh.	20 sh.
1811	90 —	27 -
1820	63 -	27 —
1840	48 -	24
1870	32 -	5 -

Englands nyere Noteringer for 88 % Raasukker var:

Det var i Anledning af dette rapide Prisfald, at det engelske Blad »Manchester-Guardian« for nogle Aar siden indeholdt følgende, her i forkortet Form gengivne, Notits:

De om Englands Sukkerforbrug konkurrerende Lande har nu bragt Prisen saa langt ned, at der kun behøves en lille ekstra Kraftanstrængelse for at naa Nulpunktet. Vi anbefaler vore liberale Leverandører at gøre dette sidste Skridt. Lykkes det, vil der for hvert af de Sukker producerende Lande aabne sig en ubegrænset Adgang til forøget Eksport, og den af Beskyttelsestold og Eksportpræmier støttede hjemlige Industri vil da frit og uhindret kunne udvikle sig til sin frodigste Blomstring.

^{*)} Forskellen mellem den i England noterede Gennemsnitspris for raffineret Sukker og Raasukker var:

Sukkerbeskatningen.

Man har to Hovedarter af Sukkerskat:

- 1. Tolden, Skatten paa indført Sukker,
- 2. Accisen, Afgiften af Indlandets Produktion.

Men hver af disse Hovedarter kan deles i mange forskellige Brancher.

Tolden paa indført Sukker kan saaledes opkræves med en ensartet Sats paa alt Sukker uden Hensyn til Kvaliteten, eller man kan dele Varen i forskelligt beskattede Klasser efter Farven, Finheden og Sukkerindholdet. Desuden kan man beregne en lavere Told paa Sukker fra egne Kolonier, den saakaldte Differentialtold. De fleste Roesukker producerende Stater har simplificeret Toldspørgsmaalet ved at beregne saa høje Satser, at fremmed Sukker ikke kan indføres.

Accisen.

Den indenlandske Sukkerafgift kan beregnes af de raa Roer, Roernes Saft, det af Roerne uddragne Raasukker eller af det færdige Produkt ved dettes Overgang til Konsum. Dette er Beskatningens rene Linjer. Men man har efterhaanden i de fleste Landes Lovgivninger indført et meget sindrigt System af Sideveje bort fra Skatternes lige Vej til Statskassen. Man fastsætter f. Eks. en Skat paa raffineret Sukker og benytter denne Sats som Grundlag for Beregningen af Skatten paa Roerne, Saften eller Raasukkeret. Ved at gaa ud fra et lavere Nettoudbytte af Sukker end det, Fabrikanterne opnaar, frigør man en Del af de indenlandske Fabrikers Produktion for Skat. Hver enkelt Fabrik forcerer under dette System sin Produktion til det yderste for at naa det størst mulige Kvantum skattefrit Sukker. Men

derved forceres samtidig den indenlandske Roedyrkning, og hele Sukkerindustrien tager et mægtigt Opsving, som Systemets protektionistiske Ophavsmænd med Stolthed henviser til. Man overser eller undlader at omtale den Kendsgerning, at Konsumenterne vedblivende maa betale den fulde Skat uden Hensyn til, at Fabrikanterne kun har betalt Skat for en Del af deres Produktion.

Man kan ogsaa gaa en Mellemvej ved at fiksere hver enkelt Fabriks Produktion til et vist Kvantum Sukker i Forhold til det anvendte Kvantum Roer. Det Sukker, Fabriken herefter udvinder udover det legale Kvantum, bliver helt eller delvist skattefrit. I Frankrig betales der af dette overskydende Kvantum halv Skat. Paa denne Maade fremmer man Produktionen af stærkt sukkerholdige Roer.

Dersom den udenlandske Konkurrence som Følge af den saaledes forcerede Produktion trykker Prisen, danner Fabrikanterne et Syndikat, der regulerer Produktionen og fastsætter den indenlandske Salgspris. Gennem den høje Told paa indført Sukker er Syndikatet beskyttet mod Udlandets Konkurrence, og jo højere man har sat Forskellen mellem Tolden og Accisen, des større bliver Syndikatets Fortjeneste.

Viser det sig, at Indlandets Forbrugere ikke kan aftage Produktionen, nedsætter man af den Grund ikke den indenlandske Pris. Man sælger det overskydende Kvantum til en lavere Pris til Udlandet og faar ved Udførselen ej alene godtgjort den hjemme betalte Accise, men man opnaar samtidig en direkte eller indirekte Udførselspræmie.

De her i korte Træk skitserede protektionistiske

Skattesystemer har fremkaldt en meget vidtløftig og hyppigt skiftende Lovgivning, som det for hvert enkelt Lands Vedkommende kræver et helt Studium at sætte sig ind i.

Materialet mangler ikke. Angaaende Sukkerindustriens Udvikling og Sukkerlovgivningen foreligger der en omfattende Litteratur i de fleste levende Sprog. I Danmark har vi ikke interesseret os synderligt for Sukkerspørgsmaalet, fordi vor Lovgivning ikke i samme Grad som andre Landes hidser Særinteresserne ved at give Producenterne Adgang til i egen Fordel at beskatte Forbrugerne. Vi staar nærmest paa et liberalt Standpunkt og har derved undgaaet de uheldige Følger af en kunstig stimuleret Udvikling.

I Sverige har man fulgt Protektionisternes Anvisninger, og den svenske Lovgivning er derfor mere indviklet. I »Ekonomisk Tidskrift« (7de Hefte 1902) har Professor Davidson skrevet en fortrinlig Afhandling om Sukkerlovgivningen i de forskellige Lande. Forfatteren nøjes ikke med en nevtralt forklarende Beskrivelse. Man sporer helt igennem den frisindede Nationaløkonoms selvstændige Opfattelse. De mest udførlige Fremstillinger findes i franske og tyske Værker. I Frankrig har Yves Guyot med indgaaende Sagkundskab samlet et stort Materiale i sin i 1001 i Paris udkomne Pjece: La Question des Sucres«, og en anden fransk Autoritet paa Sukker-Litteraturens Omraade, Professor D. Zolla ved Landbohøjskolen i Grignon, har i flere Aar leveret instruktive Artikelserier til det franske Tidsskrift »Le Monde économique». Blandt de engelske Forfattere har T. H. Farrer ydet udmærkede Bidrag. Statistikeren Licht fra

Magdeburg giver hvert Aar et samlet Overblik over Produktionsforholdene og Forbruget. Det franske Finansministerium har i »Bulletin de statistique et de législation comparée« publiceret samtlige Landes ældre og nyere Sukkerlovgivning.

Her meddeles kun et meget snævert begrænset Uddrag af de vigtigere Bestemmelser. Enhver, der indgaaende befatter sig med Spørgsmaalet om Sukkerlovgivningen, føler sig overvældet af det foreliggende Oplysningsstof. Der kan her i Sandhed tales om en embarras de richesse«. Men det gaar paa dette som paa mange andre Omraader, at en Følelse af Fattigdom melder sig midt i Rigdommen. Det er den sunde Fornuft, der Gang efter Gang forgæves leder efter logiske Motiver for Lovgivernes Skaktræk. Man har den Følelse, at de ledende Statsmænd, trods al deres Kundskabsfylde, eller paa Grund af denne Kundskabsfyldes absorberende Magt over den selvstændige Tænkning, savner Overblik og Klarhed. De drukner i Detailler, og medens deres velmente Reformbestræbelser formentlig gør synlig Gavn paa et Sted, gør de samtidig indirekte ubodelig Skade paa flere andre Steder. For Samfundet set som Helhed bliver Facit derfor et Minus i Stedet for et Plus.

Lad os tage et nærliggende Eksempel Man hører fra protektionistisk Side sommetider den Udtalelse, at en Eksportpræmie af I Mark pr. Centner Sukker i værste Tilfælde kun kan trykke Prisen paa Verdensmarkedet I Mark lavere, end den ellers vilde være. Derimod kan denne lille Præmie gøre en meget gavnlig Virkning ved at lette Indlandet for en midlertidig

Overproduktion, der ellers vilde trykke Prisen paa Hjemmemarkedet.

Denne Opfattelse er lige saa farlig som uholdbar. Naar et Land betaler 1 Marks Præmie, følger andre Lande efter. I Stedet for at virke regulerende paa den indenlandske Produktion, fremmes denne yderligere, da der nu gennem Præmien tilsyneladende er tilvejebragt et lønnende Afløb for det overskydende Kvantum. Dette vokser fra Aar til Aar med Kæmpeskridt. Forholdet mellem Tilbud og Efterspørgsel forrykkes efter en lignende Maalestok, og Præmien paa 1 Mark skaber først ude og derefter hjemme et Prisfald af flere Mark. Det er disse umiddelbart indlysende Konsekvenser, Præmiesystemets Talsmænd ikke har forudset. Men Forskellen mellem en daarlig og en dygtig Statsmand viser sig netop deri, at den ene kun formaar at overse de første umiddelbare Følger af en ny Lov, medens den anden beregner Lovens fortsatte Konsekvenser ud i Fremtiden.

Dersom de Roesukker eksporterende Staters Overproduktion blev spredt over et meget stort Omraade af Verdensmarkedet, vilde Præmiernes Virkninger blive modificerede. Men efter at det for Sukkertilførsler aabne Verdensmarked efterhaanden er blevet indskrænket til nærmest kun at omfatte et eneste vigtigere Salgsomraade: England, maa dette Lands for hele Verden Norm givende Sukkernoteringer nødvendigvis synke under det fortsatte Tryk af de fra alle Sider langt ud over Behovet til Englands Købere indstrømmende Salgstilbud. Tekniske Fremskridt og Kommunikationsmidlernes Forbedring forklarer en naturlig Nedgang i Sukkerpriserne. Men Præmiesystemet

er utvivlsomt en af de stærkest medvirkende Aarsager til, at England i de senere Aar har kunnet købe sit Sukker til saa stærkt dalende Priser, at Noteringerne en Tid lang truede med at nærme sig Nulpunktet.

England.

»Manchester-Guardian«, hvis før omtalte rammende Kritik for nogle Aar siden vakte berettiget Opsigt, er sikkert bleven ubehageligt overrasket ved de Forandringer, den sydafrikanske Krig senere, trods alle liberale Protester, har fremkaldt i det engelske Beskatningssystem.

Efter at man i England efterhaanden havde formindsket de tidligere høje Toldskatter, blev den sidste Rest af Sukkertolden hævet i 1874, og derefter har Sukker været toldfrit, indtil man ifjor paany etablerede en Beskatning. Tolden, der traadte i Kraft 1901, stiger efter Kvaliteten gradvis fra 2 sh. pr. Cwt. Raasukker til 4 sh. 2 d. pr. Cwt. raffineret Sukker.

En saadan Toldskat medfører straks et vidtløftigt Kontrolapparat. Det er ej alene Sukkerindførslen, der skal inddrages under Toldvæsenets Behandling, men alle sukkerholdige fremmede Industriprodukter inddrages samtidig under Beskatningen. Og senere kommer de engelske Fabrikanters Fordringer om Godtgørelse af Tolden for det i eksporterede engelske Varer indeholdte Sukker med alle de i disse Øjemed nødvendiggjorte Lovbestemmelser.

Tyskland.

Accisen er 20 Mark, Tolden 40 Mark pr. 100 Kg. Det tyske Sukkersyndikat har det saaledes i sin Haand at forhøje den indenlandske Pris med indtil 20 Mark pr. 100 Kg. ud over Verdensmarkedets samtidige No-

teringer plus Accisen. Indtil 1886 præmierede Tyskland Produktionen. Efter dette Aar har man gradvis formindsket disse Præmier, indtil man i 1892 ombyttede dem med direkte Eksportpræmier. Disse fordeles efter Kvaliteten paa 3 Klasser af Sukker A, B og C, og andrager nu Mark 2,50, Mark 3,00 og Mark 3,55 pr. 100 Kilogram.

Men ved Siden af disse direkte og synlige Statspræmier giver den store Forskel mellem Tolden og Accisen Tysklands Sukkerindustri fortsat Adgang til Etableringen af skjulte Eksportpræmier. Den høje Pris i Indlandet tillader at sælge uden Fortjeneste eller med Tab i Udlandet.

Østrig-Ungarn.

Accisen, der i 1888 var 11 Gylden eller 22 østr. Kroner, blev i 1896 forhøjet til 26 Kr. og er nu 38 Kr. pr. 100 Kg. Tolden paa indført Sukker beregnes som et Tillæg til Accisen med 12 Kr. for simple Kvaliteter og 22 Kr. for lyst og hvidt raffineret Sukker. Østrig ophævede i 1888 sine Produktionspræmier og indførte samtidig direkte Eksportpræmier. Disse fordeles paa lignende Maade som i Tyskland over 3 Klasser med resp. 1,50, 1,60 og 2.30 Gylden eller 3,00, 3,20 og 4.60 Kr. Man begrænsede først Præmierne til et aarligt Maksimalbeløb af 10 Mill. Kr., men senere er Summen bleven forhøjet til 18 Mill. Kr. Viser det sig ved et Aars Slutning, at Maksimalbeløbet er blevet overskredet, skaffer Statskassen sig Dækning ved at paaligne de indenlandske Fabriker det overskydende Beløb i Forhold til disses Gennemsnitsproduktion. Østrigs Fabrikanter af Raasukker har overfor Raffinaderierne indgaaet en kollektiv Forpligtelse til ikke at

sælge Sukker direkte for Konsum. Til Gengæld har Raffinaderierne forpligtet sig til at garantere Fabrikerne en fast Pris for Raasukker af 30 Kr. pr. 100 Kilogram for hele det Kvantum Roesukker, der forbruges i Indlandet.

... Rusland.

I Rusland har man etableret et meget indviklet Beskatningssystem. Siden 1894 beskattes alt i Indlandet produceret Sukker uden Hensyn til Farven med 1 Rubel 75 Kopeker pr. Pud (16.4 Kilogram).

Fra Udlandet indført Raasukker fortoldes med 3 Rubler, og raffineret Sukker med 4 Rubler pr. Pud. Et ministerielt Raad bestemmer hvert Aar det forventede indenlandske Sukkerforbrug og fastsætter Aarets Salgspris paa Hjemmemarkedet. Det paaregnede Forbrugs-Kvantum fordeles over Fabrikerne i Forhold til disses foregaaende gennemsnitlige Produktion. Hver enkelt Fabrik har Ret til i Hjemlandet at sælge et fast fikseret Kvantum af 60,000 Pud og et aarligt af Ministeriet bestemt Tillægskvantum, mod at svare den fastsatte Accise af 1,75 Rubler. For at forebygge Sukkermangel i Landet skal hver Fabrik ligge med en Lagerbeholdning, som ej maa afhændes uden ministeriel Tilladelse. Det Sukker, en Fabrik producerer ud over det tilmaalte Kvantum plus Reserven, beskattes efter en forhøjet Sats. Det fra Rusland eksporterede Sukker er skattefrit. Staten betaler ingen direkte Eksportpræmier, men Beskatningssystemet giver Adgang til skjulte Eksportpræmier.

Formaalet med den russiske Sukkerlovgivning har øjensynlig været en fornuftig Begrænsning af det producerede Kvantum, men Virkningen har været den omvendte. Man har stimuleret Produktionen, og Rusland er nu som andre Stater nødt til aarlig at søge Afsætning for et voksende Kvantum Sukker i Udlandet.

Belgien.

Accisen er Fr. 45 pr. 100 Kg. Raasukker. Tolden er Fr. 45 med et Tillæg af 10 %. En i 1895 udstedt Lov fastsatte Statskassens aarlige Indtægt af Sukkerskatten til et Minimalbeløb af 6,500,000 Fr. I 1899 blev Summen nedsat til 6,100,000 Fr. I Tilfælde af Overskud eller Underskud reguleres Differencen efter et elastisk Debet- og Kreditsystem i Afregningen med Fabrikerne.

Holland.

I Holland betales der Produktionspræmier med aftagende aarlige Udgifter for Statskassen. Præmiebeløbet fordeles mellem Sukkerfabrikerne og Raffinaderierne efter en fastsat, men fra Aar til Aar bevægelig Takst pr. 100 Kg. Fra 1897—1898 modtog Sukkerfabrikerne Fl. 2,500,000 og Raffinaderierne Fl. 500,000. For 1901—1902 er de tilsvarende Beløb nedsat til Fl. 2,200,000 og Fl. 350,000. I 1904—1905 skal Præmien kun andrage Fl. 1,800,000 for Sukkerfabrikerne, og i 1905—1906 faar Raffinaderierne kun 250,000 Gylden.

Sverige.

Den svenske Told er 33 Øre pr. Kg. for raffineret Sukker og lyst Raasukker. Mørkere Nuancer af Raasukker fortoldes med 23¹/₂ Øre pr. Kg. Ved kongl. Forordning af 15. Oktbr. 1869 blev der fastsat en beskyttet Udviklingsperiode af 15 Aar for den indenlandske Roesukker-Industri. Indtil 1. Juli 1873 skulde svensk Sukker være skattefrit. Fra 1873—1876 skulde der betales en indenlandsk Afgift, svarende til ¹/₅ af

Tolden paa indført Sukker, stigende til $^2/_5$ i 1876—79, $^3/_5$ i 1879—1882 og $^4/_5$ i 1882—1885. Efter den Tid skulde Accisen og Tolden være ens, og Industrien være i Stand til at klare sig uden kunstig Støtte.

Disse Planer er i Teorien meget tiltalende, men de lader sig saa godt som aldrig realisere. Har Særinteresserne opnaaet saa store Fordele som de her planlagte, rejses der en forbitret Modstand, hver Gang Producenterne skal give Afkald paa en Del af de nydte Begunstigelser. I Stedet for at føre Sukkerindustrien frem til Selvstændighed i Løbet af 15 Aar, er man efter 32 Aars Forløb endnu ikke naaet længere end til en indenlandsk Afgift af 9—10 Øre pr. Kg. Derimod har man skabt private Millionærer paa Statskassens og Forbrugernes Bekostning.

Sverige er det eneste Land, der ved Udførslen ikke godtgør den i Indlandet betalte Skat.

Frankrig.

Accisen er 60 Fr. pr. 100 Kg. raffineret Sukker. Tolden er efter Kvaliteten indtil 16 Fr. højere. Efter at have prøvet flere Systemer af Præmier paa Produktionen, indførte Frankrig i 1897 direkte Eksportpræmier, som efter Kvaliteten andrager Fr. 3,50, Fr. 4,00 og Fr. 4,50 pr. 100 Kg. For at dække Statskassens Udgift til disse Præmier paalægges der det i Hjemlandet forbrugte Sukker en Tillægsskat af Fr. 4,00 pr. 100 Kg. for raffineret Sukker og Fr. 1,00 for Raasukker, som i uraffineret Stand gaar over til Konsum.

I Frankrig har man siden Begyndelsen af forrige Aarhundrede med utrættelig Flid og Udholdenhed etableret, reguleret, annulleret og forandret Sukkerlove efter skiftende Stemninger, Systemer og Principer. Lovgivningen begyndte med det Formaal samtidig at begunstige to modsatte Interesser:

- 1. Koloniernes Produktion og Salg af Rørsukker.
- 2. Indlandets Produktion og Salg af Roesukker.

En fortsat Række af genialt udtænkte protektionistiske Eksperimenter har præget og prydet hele den senere Lovgivning.

I 1816 etablerede man en Skat af 45 Fr. pr. 100 Kg. Kolonialsukker. Det den Gang i Indlandet producerede, meget ringe Kvantum Roesukker var toldfrit.

Mellem 1828 og 1836 steg Roesukker-Produktionen under Toldfriheden fra 3,000 Tons til 40,000 Tons. Nu begyndte Kolonierne at mærke Konkurrencen, og de anmodede den franske Regering om enten at lægge Skat paa Indlandets Roesukker eller at forbyde Produktionen deraf. I 1837 blev det vedtaget, at indenlandsk Roesukker skulde svare en Afgift af 10 Fr. pr. 100 Kg., og i 1840 blev Skatten forhøjet til 15 Fr. I 1843 blev det bestemt, at Afgiften paa Indlandets Roesukker efterhaanden skulde hæves til lige Højde med Skatten paa Kolonialsukker. Taksten for dette var vedblivende 45 Fr. pr. 100 Kg.

Kort forinden man i 1843 indførte den nye Ordning, havde den franske Regering tilbudt at udbetale Fabrikanterne hele den i Roesukker-Industrien anbragte Kapital med et Beløb af 40 Mill. Fr. mod til Gengæld at indføre et Forbud mod fremtidig Produktion af indenlandsk Roesukker.

En af Frankrigs ledende Politikere har senere udtalt sig paa følgende Maade om dette Forslag: Dersom dette Forslag var blevet vedtaget, vilde det have sparet vore lovgivende Forsamlinger megen Tid, forskaanet os for en Mængde parlamentariske Intriger og medført en Besparelse af mange Hundrede Millioner for Frankrigs Skatteydere og Forbrugere «.*)

Dette liberale Forslag faldt, og det derefter indførte nye Beskatningssystem blev bygget over smukt motiverede, men fejle Principer, hvis Følger er blevne meget skæbnesvangre for den franske Statskasse, Frankrigs Kolonier og Frankrigs Forbrugere. Skatten blev beregnet efter et langt lavere Sukkerudbytte end det, Fabrikerne i Virkeligheden opnaaede. Forskellen mellem det beskattede og det producerede Kvantum Sukker blev saaledes en Præmie paa Produktionen. Hver Gang Lovgivningen forhøjede det legalt fikserede skattepligtige Nettoudbytte, førte nye tekniske Fremskridt til en yderligere Forøgelse af det af et vist Kvantum Roer, Roesaft eller Raasukker udvundne Kvantum rent Sukker. Der opstod paa den Maade et Kapløb mellem Lovgiverne og Fabrikanterne, men Forbrugerne maatte vedblivende betale Skattens Maksimalbeløb, fordi Adgangen til at forsyne sig med fremmed Sukker var afskaaren gennem den høje Told.

I 1860 indførte man en ensartet Skat paa alt i Indlandet forbrugt Roesukker, og samtidig ophævede man den uheldige legale Fiksering af et formodet skattepligtigt Netto-Udbytte. Derimod anvendtes det gamle Beskatningssystem vedblivende paa det til Udlandet eksporterede Sukker.

Man vedblev i den følgende Periode at manøvrere

^{*)} Si cette proposition eût été adoptée, elle aurait épargné beaucoup de temps à nos assemblées politiques, beaucoup d'intrigues parlementaires et économisé beaucoup de centaines de millions aux contribuables et aux consommateurs français.

med den indenlandske Afgift, der blev opkrævet med følgende skiftende Satser pr. 100 Kg. raffineret Sukker:

1875-80	Fr.	73,32
1880-84		40,00
1884-87		50,00
1887-97	-	60,00
1807-1002		64.00

Den store Nedsættelse af Accisen i 1880 resulterede straks i et stærkt forøget indenlandsk Forbrug*). Men Statskassens Indtægt gik samtidig ned, og derved forklares de senere Forhøjelser.

En ny fundamental Lov af 1884 fremkaldte en tilsyneladende gavnlig Revolution i hele den franske Sukkerindustri.

Indtil 1883 var man i Frankrig kun naaet til et Sukkerudbytte (Rendement) af $5^{1/2}$ $^{0}/_{0}$, medens Tyskland under et andet Lovgivningssystem gennem tekniske Forbedringer og Valget af fordelagtige Roesorter samtidig havde opnaaet langt bedre Resultater. Det tyske Nettoudbytte steg fra $8.2~^{0}/_{0}$ i 1872 til $10.7~^{0}/_{0}$ i 1884.

Efter at Frankrigs Lovgivning i det sidstnævnte Aar havde kopieret det tyske System, steg den franske Sukkerindustris Nettoudbytte af Roerne i Løbet af 7 Aar fra $5.5~^{0}/_{0}$ til $10.8~^{0}/_{0}$.

Medens Protektionisterne har fremhævet disse Fremskridt og den samtidig stærkt stigende Eksport som Beviser for deres Systems Fortræffelighed, taler den franske Sukkerlovgivnings samlede Resultater for det franske Samfund et helt andet Sprog.

Facit er blevet dette:

- Frankrigs Produktion af raffineret Sukker steg fra 272,000 Tons i 1884—85 til 1,040,000 Tons i 1900—1901. Dette repræsenterer en Fremgang i Produktionen af ca. 380 %.
- Indlandets Forbrug pr. Hoved var i 1885 ca. 10
 Kg., i 1900 ca. 12¹/₂ Kg. Dette repræsenterer en Fremgang i Forbruget af kun 25 ⁰/₀.
- I Frankrig beskæftigedes der i 1884 i 449 Sukkerfabriker 43,896 Arbejdere. I 1900 var der 344 Fabriker med 42.812 Arbejdere.
- 4. Frankrigs Konsumenter betalte i 1900 ved Detailkøb deres eget Lands Sukker med 115 centimes pr. Kg.. medens Englands Forbrugere samtidig købte det for 40 centimes pr. Kg.
- 5. I 1900 betalte Frankrig i Sukker-Eksportpræmier og Bonifikationer et samlet Beløb af 105 Mill. Fr., for at naa en Sukkereksport i samme Aar af 158 Mill. Fr., medens Frankrigs samlede Eksport i 1900 androg 4078 Mill. Fr.
- De i Indlandet producerede Sukkerroers samlede Salgspris var i 1900 222 Mill. Fr. i en samlet Produktion af franske Agerbrugsprodukter til Værdi af 10,500 Mill. Fr.

En korrekt Opgørelse af de andre Roesukker eksporterende Præmielandes Regnskab viser lignende Resultater, og hvis man tror, at Tabene opvejes gennem Sukkerroeavlens Betydning for de paagældende Landes Agerbrug og Industri, vidner denne Opfattelse om en Vildfarelse.

Sukkerroe-Dyrkningens Betydning for Agerbruget.

Det med Sukkerroer dyrkede Areal var i 1900 -- 1901 448,000 Hectarer i Tyskland, 350,000 Hectarer i Østrig, 54,000 Hectarer i Belgien, 265,000 Hectarer i Frankrig.

For nogle Aar siden kom Yves Guyot ved at sammenholde det producerede Antal Tons Sukker med det med Sukkerroer dyrkede Jordareal til følgende Resultat:

Tyskland	4,095	Kg. Sukker	pr. Hectare
Østrig	3,200	-	Nethorn
Frankrig	3,100		_
Rusland	1 860	_	_

Men dette Forhold har senere forandret sig. Tyskland har naaet ca. 4,400 Kg., Frankrig ca. 3,800 Kg.

Medens der i Frankrig saaledes for Tiden dyrkes ca. 265,000 Hectarer med Sukkerroer, omfatter Frankrigs samlede dyrkelige Jordareal ca. 35 Mill. Hectarer. Sukkerroerne optager saaledes ca. $^3/_4$ $^0/_0$. Men dette Tals Betydning maa forøges noget af Hensyn til Rotationen.

Konklusioner.

For at finde Forklaringen for hele det Kvaksalveri, der er foregaaet paa Sukkerlovgivningens Omraade, behøver man kun at sætte sig ind i den protektionistiske Tankegang.

Lovgivende Statsmænd indser, at Dyrkningen af Sukkerroer i flere Retninger er gavnlig for Landbruget, samtidig med, at man derved sættes i Stand til at forsyne sig selv med Sukker i Lande, hvis Klima ikke egner sig for Dyrkningen af Sukkerrør.

For nu at fremme den nyttige Roesukker-Industri udelukker man ved Hjælp af høj Told det udenlandske Rørsukker. Derved hæves ganske vist midlertidigt Indlandets Sukkerpris, men man venter, at den indbyrdes Konkurrence paa Hjemmemarkedet snart vil blive saa stor, at den udøver en modererende Indflydelse paa de indenlandske Noteringer. Da man ved den høje Told udelukker fremmed Sukker og derved formindsker Statskassens Toldindtægt, indfører man under Statskontrol en Beskatning af det hjemlige Produkt og sikrer sig ved Hjælp af disse Midler følgende Fordele:

- 1. Landbrugets Interesser fremmes.
- Pengene, der f
 ør betaltes for fremmed Sukker, bliver i Landet.
- 3. Det nationale Arbejde forøges.
- Statskassen bevarer sin Indtægt af Sukkerskatten, skønt Indførselen af fremmed Sukker delvis eller helt ophører.

Naar denne Mekanisme sættes i Bevægelse, mener man samvittighedsfuldt at have varetaget sin Statsmandspligt paa den Maade, der bedst stemmer med Befolkningens vel forstaaede Interesser.

Alt er nøje gennemtænkt fra oven. Indvendinger fra neden mod Systemets praktiske Nyttevirkning bliver under mere eller mindre dybsindige Motiveringer tilbageviste som naive eller ildesindede Udslag af manglende Dømmekraft, forældede Manchesterdoktriner eller svækket Patriotisme.

Oppositionen stilles i en Skammekrog. Uhret trækkes op; det gaar, og Viseren peger successive paa de tre Udviklingsstadier:

- 1. Forøget indenlandsk Produktion.
- 2. Fuld Dækning af Indlandets Forbrug.
- 3. Stærk og stigende Overproduktion.

I det første Stadium er der almindelig Tilfredshed hos Producenterne. I det andet Stadium begynder Maskineriet at knirke, og Priserne trykkes af den indbyrdes Konkurrence. I det tredje Stadium indtræder der en Krise. Landmændene kan ikke sælge deres Roer. Raffinaderierne kan ikke sælge deres Sukker. Der klages over Arbejdsløshed. og Staten, som har hjulpet før, nødes til at hjælpe igen. Den Statsmands-Opgave, der nu skal løses, bestaar i at skaffe Afsætning for det overskydende Kvantum uden at formindske den indenlandske Produktion og uden at fremkalde en Nedgang i Sukkerpriserne paa Hjemmemarkedet.

Man griber da til et Middel, der har været prøvet før. Statskassen udbetaler Eksportpræmier for hver Ladning Sukker, der afskibes til Udlandet.

Nu arbejder Mekanismen atter en Tid lang upaaklageligt. Nye Marker inddrages under Roedyrkningen. Landmændene rejser atter Hovedet. Raffinaderierne arbejder med fuld Kraft; der antages flere Arbejdere, og Produktionen tiltager hurtigt efter en endnu langt større Maalestok end tidligere. Men den højere Statskunst har nu ved Præmiernes Hjælp aabnet en Sikkerhedsventil; Verdensmarkedet tager det overskydende Kvantum, og alt er tilsyneladende i den bedste Orden. Beskyttelsestold og Eksportpræmier arbejder i Forening som 2 Lodder i et Uhr, der bliver ved at gaa, saalænge det trækkes op.

Uheldigvis har et halvt Dusin indbyrdes konkurrerende Lande samtidig indført den samme Mekanisme. Verdensmarkedet, hvis Omfang er indskrænket til de faa Stater, som ikke er lukkede ved Toldmure, overfyldes med Sukker, der ikke finder Købere uden betydelige Prisreduktioner.

Hvad skal de kloge Statsmænd nu gøre? Selvfølgelig skal de modigt fortsætte Kampen. Har man sagt A, maa man ogsaa sige B. Det vilde være fejgt efter saa mange Ofre at overlade Valpladsen til Fjenden.

Men det ene Land overbyder her det andet, indtil de Priser, til hvilke Sukkeret sælges i Udlandet, synker ned til en lille Brøkdel af den Pris, Indlandets Forbrugere maa betale.

Nu vaagner hist og her en Statsmand og gnider sig i Øjnene ved at se det nationale Virkelighedsbillede, der opruller sig for ham. Hans egne brave Landsmænd, der dog skulde staa hans Hjærte nærmest, betaler det af den hjemlige Jordbund uddragne Sukker med en Pris, der er flere Gange højere end den, til hvilken Udlændingen kan købe det samme Sukker. Den vise Regering, der skulde vaage over de nationale Interesser, har røgtet sit Hverv paa en højst besynderlig, man kunde næsten fristes til at sige en enfoldig Maade.

Som kløgtigt kan selv en overbærende Kritik ikke betegne det, der her i god Hensigt er foretaget. Mange Millioner af Statskassens Midler anvendes aarlig med den nationaløkonomiske Virkning, at Ud-

landet faar Indlandets Sukker til Priser, der ikke dækker Produktionsomkostningerne, medens Indlandet betaler ublu høje Priser og desuden tvinges til i Form af forøgede Skatter at dække det ved Eksportpræmiernes Udbetaling fremkaldte abnorme aarlige Svind i Statskassen.

I Stedet for at lade Indlandets Forbrugere faa Sukkeret til en saa billig Pris, at den hjemlige Konsumption kan stige samtidig med og i Forhold til den forøgede Produktion, vanskeliggør man det for sine egne Landsmænd at skaffe sig en rigelig Forsyning af et sundt og vigtigt Næringsstof, samtidig med at man bortødsler Indlandets ofte surt erhvervede Midler paa fortsatte Salg med Tab af det samme Næringsmiddel til Udlandet.

Og medens Tyskland, Frankrig, Rusland, Østrig, Holland og Belgien ivrigt og i deres Ansigts Sved udøser voksende Kvantiteter af Sukker som overflødig Ballast, lider i hvert af disse Lande mangfoldige fattige Familjer af en mangelfuld Ernæring, der i væsenlig Grad vil kunne forbedres ved en hensigtsmæssig Anvendelse af de samme Millioner, der nu — nationalt set — kastes i Havet.

Men hele dette Præmie-Uvæsen medfører ved Siden af alle andre Ulæmper en for Producenterne ødelæggende almindelig Overproduktion, der i Tilbageslaget fra Verdensmarkedet rammer hvert enkelt aflukket Lands egen Sukkerindustri, uden Hensyn til, hvor højt man har bygget den beskyttende Toldmur. De faa Lande, der som England staar aabne for fremmed Sukker, overfyldes som antydet i den Grad fra alle Sider med Tilbud baade af Roe og

Rørsukker, at Prisen efterhaanden her daler til et Minimum, der nærmer sig Nulpunktet. Men derved fremkaldes ogsaa en gyngende og synkende Bevægelse i de toldbeskyttede Staters indenlandske Prisnoteringer, der truer Sukkerproduktionen med Ruin, hvis Staten ikke bringer nye Ofre for at afbøde de ødelæggende Virkninger af sit eget usunde Opfostringssystem.

Under Trykket af de her skitserede Tilstande afholder man saa fra Tid til anden internationale Sukkerkonferencer, der i Reglen strander paa en lignende Kortsynethed, som den, der oprindelig har fremkaldt Miseren.

Den i 1901 sammenkaldte Brysseler-Konference er det nyeste Forsøg i Retning af en international Indgriben i de forskellige Præmielandes Sukkerlovgivning. Man opnaæde denne Gang en omfattende Overenskomst, men dens Realisation er endnu tvivlsom, og dens Virkninger er det for tidligt at dømme om.

Brysseler-Konventionen.

Efter Afholdelsen af en hel Række mere eller mindre resultatløse internationale Sukkerkonferencer i Aarene 1872, 1873, 1875, 1877, 1887, 1888 og 1898 lykkedes det endelig i indeværende Aar ved Englands Hjælp at naa en Overenskomst mellem England, Frankrig, Tyskland, Østrig-Ungarn, Holland, Belgien, Italien, Spanien og Sverige. Som Betingelse for, at de paa Konferencen vedtagne Beslutninger kan blive gennemførte, skal de førstnævnte seks Staters lov-

givende Forsamlinger have godkendt Overenskomsten inden Februar 1903.

De vigtigste Punkter er følgende:

- 1. Præmierne ophæves.
- 2. Forskellen mellem Tolden og Accisen begrænses til Fr. 6,00 pr. 100 Kg. raffineret Sukker og Fr. 5,50 pr. 100 Kg. Raasukker.
- Rørsukker og Roesukker kan ikke belægges med forskellig Told.
- 4. Konventionslandene forpligter sig til at modbalancere andre Landes Præmier med en Tillægstold af mindst samme Højde som Præmierne.
- 5. Overenskomsten træder i Kraft den 1. Septbr. 1903 og varer i 5 Aar.

Blandt de vigtigere Interessenter har Rusland og de Forenede Stater ikke tiltraadt Konventionen.

Tillægs-Toldskatter. (Countervailing duties).

De straffende Tillægs-Toldskatter, som Konventionslandene har forpligtet sig til at bringe til Anvendelse overfor andre Landes Produktions- og Eksportpræmier paa Sukker, kendes allerede i de Forenede Staters og Indiens Lovgivning. De mest gængse Betegnelser for disse Skatter er »countervailing duties« i det engelske og »droits compensateurs« i det franske Sprog

Formaalet med disse Tillægs-Toldskatter er tydeligt nok det at fremtvinge Præmiernes Af-kaffelse. England har hidtil nydt den største Fordel af Præmiesystemet gennem de derved opnaaede billige Sukkerpriser. Bl. a. har den engelske Frugtkultur i det

sidste Slægtled taget et mægtigt Opsving. Den inddrager aarlig store nye Arealer, og England forsyner ej alene Hjemlandet, men store Dele af Verdensmarkedet med en rig Variation af syltede Frugter, der sælges til Priser, som intet toldbeskyttet Land kan konkurrere imod. Bløde Bær og Frugter, der i Frankrig og Tyskland vanskelig finder Købere, fordi de ikke kan bevares i frisk Tilstand, konserveres i England ved Hjælp af billigt fransk og tysk Sukker og faar derved en betydelig Brugs- og Salgsværdi.

Biscuitfabrikationen har paå lignende Maade affødt den tidligere omtalte meget betydelige og stadig voksende Eksportforretning. Og har Udlandets billige Sukkerpriser hindret Udviklingen af en engelsk Roesukkerindustri, saa har de til Gengæld givet mange Tusinder engelske Arbejdere anden lønnende Beskæftigelse og aabnet rige nye Indtægtskilder samtidig med at skaffe Befolkningen en rigelig Forsyning med et sundt og styrkende Næringsstof.

Skønt man saaledes ikke er blind for de Fordele, der er fulgt med det billige Sukker, har en stærk og stigende Misstemning mod Præmiesystemet dog ogsaa i de senere Aar bredt sig i England. Det er Hensynet til Kolonierne, der her med god Grund har gjort sig gældende. Sukkerindustrien, som i mange Aar har været den væsentligste Indtægtskilde for engelsk Vestindien og den i det indiske Hav beliggende engelske Ø Mauritius, har under det ved Præmierne fremkaldte Prisfald lidt under Følgerne af fortsatte Kriser, og Øernes formindskede Indtægt har ved Siden af mange andre Ulemper ogsaa medført et aftagende Køb af Moderlandets Varer.

Engelske Statsmænd har derfor under et fortsat Tryk fra Kolonierne gentagende gjort Forsøg paa at standse det hele Præmie-Uvæsen. Men saa længe det protektionistiske System raader inden for Statsstyrelsen, vil det være vanskeligt at fjerne et enkelt Svinghjul uden at forstyrre hele den kunstige Mekanisme.

Selv om Brysseler-Konventionen skulde blive gennemført, har man derfor, som alt antydet, ingen Sikkerhed for Bevarelsen af Freden. De Farer, der følger med det nye System af »countervailing duties«, ses ikke af de vedtagne Bestemmelser. For disses Gennemførelse taler meget plausible Grunde, og mange indflydelsesrige Politikere, saavel Protektionister som Frihandelsmænd, er enige om, at Konventionen vil gøre Gavn. Men fra anden Side høres ikke faa ildevarslende Røster.

Har man i Lande, hvor fremmede Varer hidtil ved Toldbehandlingen stod paa lige Fod med Indlandets Produktion, gjort det første Skridt paa Repressaliernes Vej, føres man let til videregaaende Skridt i samme Retning. Fra det fredelige Principat lade hvert Land frit og uhindret raade over sin egen Toldlovgivning, drages man ind i Kamp Toldpolitiken, og denne farlige Politiks Konsekvenser for den fremtidige Udvikling er nu, som altid, uberegnelige.

Skal man »beskytte« sig mod andre Landes aabne Eksportpræmier, saa er der mindst lige saa megen Grund til at »beskytte« sig mod Syndikaternes skjulte Eksportpræmier. Men disse findes under det protektionistiske System i en eller anden Form sammenkædede med Størstedelen af Verdens vigtigere Agerbrugs- og Industriprodukter.

Man forstaar derfor, at der i England, hvis egen Lovgivning er kemisk ren for hele det protektionistiske Præmievæsen, har rejst sig stærke og berettigede Protester mod den Maade, paa hvilken Englands ansvarlige Statsmænd har ladet sig paanøde et Repressalie-System, der staar i absolut Modstrid med de liberale Principer, som siden Kornlovenes Ophævelse har præget Englands økonomiske Lovgivning.

Den liberale Økonomi.

Man hører hyppigt den Paastand, at Frihandelssystemet har overlevet sig selv, medens Protektionismen i det sidste Slægtled under en stigende Oplysning har sejret i alle Landes Lovgivninger.

Denne stadig tilbagevendende Paastand vidner hverken om selvstændigt Kendskab til den historiske Udvikling eller Skarpsindighed i Opfattelsen af foreliggende Kendsgerninger.

Sandheden er den, at man under Frihandelssystemet har opnaaet enestaaende Fremskridt i de
Lande, hvor man ærligt har prøvet det. Englands
mægtige Opsving efter det protektionistiske Systems
Fald i Midten af forrige Aarhundrede og det ubeskyttede danske Agerbrugs Udvikling og Fremgang
i den nyere Tid er Kendsgerninger, for hvilke man
i protektionistiske Kredse er nødt til at bøje sig.

Verdenshandelen har ikke lidt under Følgerne af for megen, men under Følgerne af for ringe Omsætningsfrihed.

Sukkerlovgivningen viser, hvilke bedrøvelige Re-

sultater for Samfundet Protektionismen fører til, naar dette Systems Talsmænd faar uhindret Adgang til at eksperimentere med Lovgivningen. Alle Klager over Udlandets Hensynsløshed, hele den nyere Tids Tvangslovgivning med dens Indførselsforbud, Udførselspræmier, Dobbelttarifer, Syndikater, truende Kæmpetrusts og »countervailing duties« er altsammen og udelukkende Frugter af Protektionismen. Frihandelen har aldrig forstyrret Verdensfreden.

Den saakaldte Manchesterskoles liberale Økonomi rager fremdeles med sine faste Grundprinciper som et mægtigt Egetræ langt op over den ældre og nyere Tids golde protektionistiske Tjørnekrat.

En Stymper kan hugge den stolteste Egestamme til Pindebrænde. Vanskeligere er det af Pindebrændet atter at fremstille et levende Egetræ. Det er denne sidste Opgave, vor nyere Tids protektionistiske Nationaløkonomer har anvendt deres og den dem anbetroede Ungdoms Evner og Kræfter paa.

En tysk Akademiker forklarede for nylig Aarsagerne til Protektionismens stærke Fremgang i Tyskland med de Ord: »Die studirende Jugend ist bei uns in der letzten Generation systematisch vom Katheder herab protektionistisch inficirt worden.«

Paa samme Maade er det gaaet med Frankrigs og Østrigs Ungdom. Og der er desværre Tegn, som tyder paa, at den studerende Ungdom i de skandinaviske Lande under tyske »Skolers« Indflydelse er inde paa samme Vej.

Hvis dette er Tilfældet, saa er det meget beklageligt. Thi Protektionismens Fremgang i et Lands Lovgivning er et ubedrageligt Bevis paa, at Hensynet

e

til Særinteresserne har sejret over Hensynet til Samfundsinteresserne.

Heldigvis har vi i vore danske Bønders sunde Sans en kraftig Modvægt mod importerede protektionistiske Tendenser.

Nationaløkonomisk Forening burde her i Landet, uden at lægge Baand paa de forskellige Anskuelsers Ytringsfrihed, i Kraft af Intelligensens Overlegenhed, være et sikkert Fristed for Tilhængerne af den liberale Økonomi.

Til Grosserer Peschcke Køedts foran aftrykte Foredrag knyttede sig en Diskussion. Af de her

faldne Udtalelser fremhæves følgende:

Sekretær Jul. Wulff vilde ikke komme ind paa Foredragets Enkeltheder, men kun fremhæve et faktisk Forhold. Naar Foredragsholderen saa stærkt havde betonet, at Sukkerpræmie-Systemet var uheldigt, vilde Taleren gøre opmærksom paa, at Brüsseler-Konventionen, som nu aabner Udsigt til Systemets Afskaffelse, i saa høj Grad er Englands Værk. Impulsen til Præmiernes Afskaffelse var altsaa givet af det Land, som skulde have den store Fordel af Systemet, ikke af de Lande, for hvilke det efter Indlederens Udtalelser skal have været til saa stor Skade. Kun ved Englands Trusel om Repressalier (Indførselsforbud eller Straffetold) havde de ladet sig bevæge til at indtage en Holdning, som aabnede Mulighed for Præmiesystemets Afskaffelse. I Modsætning til Indlederen tvivlede Taleren ikke om, at Konferencens Beslutninger vilde komme til at træde ud i Livet; det vilde Englands bestemte Holdning nok sørge for. Men i denne Omstændighed, at Impulsen udgik fra England, saa Taleren et Fingerpeg om, at Systemet maatte have en Side, som Indlederen ikke havde Øje for.

Kontorchef E. Meyer: Sekretær Wulff havde ganske vist Ret i, at det var England, der slog det afgørende Slag ved Konferencen i Brüssel, men det n-

le

k-

t,

rs

r-

af

er

d

ct

r-

1-

af

9.

r-

e

d

il

t

a

e

maatte erindres, at dette ikke var den første Anstrængelse i Retning af Sukkerpræmiernes Afskaffelse. Gang efter Gang var der jo i saa Henseende gjort Forsøg, særlig fra Tysklands Side, men man havde ikke kunnet blive enig med de andre Lande, og det enkelte Land kunde ikke gaa frem paa egen Haand. Det maatte i denne Forbindelse vel erindres, at Vanskelighederne var blevet større, jo mere Overproduktionen var vokset. Det var naturligt, at de Lande, der gav det første Stød til at komme af med Præmierne, var dem, hvis Producenter led under den ved Systemet skabte Overproduktion uden at nyde godt af selve Præmierne (de engelske Kolonier). Overproduktionen generede naturligvis i første Linje de ikke præmierede Producenter, dernæst de præmierede, og endelig Statskasserne.

Indlederen hævdede overfor Sekretær Wulff. at Præmiesystemets Forkastelighed var selvindlysende. Der kunde dog ikke tvivles om, at det var fornuftigere af en Stat at anvende Penge til at faa billigt Sukker i Indlandet end til at gøre det billigt for de udenlandske Forbrugere. Hvis man fordelte de Roesukker dyrkende Landes samlede Produktion ligeligt pr. Hoved over disse Landes Befolkning, vilde et Forbrug af 25 Kilogram tilvejebringe Balance mellem Produktion og Forbrug. Lovgivningen burde gennem Skattelettelser søge at fremme en Udvikling i denne

Retning. Generaltolddirektør Rubin. Overfor Grosserer Køedt maatte det betones, at naar denne udtalte, at alt vilde være godt, naar blot Befolkningen i de af ham omhandlede Lande vilde forbruge 25 Kg. Sukker pr. Individ, da saa Produktion og Forbrug vilde svare til hinanden, var dette vel sandt; men paa Vanskeligheden ved at faa Produktion og Forbrug til at dække hinanden samtidig og sammesteds, beroede jo al økonomisk Disharmoni i Samfundene, at komme ud over denne Vanskelighed var Formaalee for alle teoretiske Betragtninger og tildels praktiske Foranstaltninger, og blandt de sidstnævnte hørte netop Eksportpræmie-System o. l., hvorved man vildforskaffe den Produktion, der ikke kunde finde Fort brugere i Landet selv. Forbrugere andetsteds. A, sligt i Længden var uheldigt og ulykkebringende,

var rimeligt nok; det var en fejl Kur overfor Syg-Men i den Anledning at udtale, at alt dommen. vilde være godt, blot Sygdommen -- i Virkeligheden Hovedsygdommen eller maaske en normal og nødvendig Proces i vor Tids økonomiske Organisme ikke fandtes, bragte jo ikke Sagen videre. - Overfor Sekretær Wulff vilde Taleren gøre opmærksom paa, at i de Lande, der havde lidt under Præmiesystemet. var det intet Under, at de Særinteresser, der var blevne støttede derved, og som havde faaet sat det igennem, ikke tog Initiativet til at faa det forandret - hvad der ikke udelukkede, at Systemet medførte mange Misligheder i de paagældende Lande udenfor de herskende Kredse; og naar omvendt England havde taget Initiativet til at faa Systemet ændret. var dette Initiativ ikke udgaaet fra Massemøder i Hyde Park af Arbejdere, der ønskede at faa Sukker og Kiks etc. dyrere, men fra de Kredse, der af storpolitiske Hensyn vilde give Kolonierne en Fordel, selv om det skulde gaa ud over Almenheden i Moderlandet. At England var traadt i Skranken imod Præmiesystemet, og at først derved de andre Stater blev tvungne til at opgive det, var saaledes intet Bevis for, at det ikke havde været til Gavn for Befolkningen hist, til Skade for Befolkningen her; den tilsvneladende Modsigelse løstes, naar man erindrede. hvad og hvem der stod bagved Regeringsforanstaltningerne.

Den gensidige Omsætning mellem Danmark og Sverige i Femaarsperioden 1896—1900.*)

et

e

d t.

i

r-d

T

t

Af

I. Heckscher.

Til Belysning af Udviklingsgangen i Danmarks og Sveriges gensidige Vareomsætning er der tidligere under Titel »Den svensk-danske Handelsbalance«, se Nationaløkonomisk Tidsskrift for 1898 S. I. ff. meddelt en Sammenstilling paa Grundlag af de to Landes officielle Handelsstatistik. Et Forsøg paa at sammenarbejde lignende Data for de siden da forløbne Aar tør ikke anses for overflødigt, da der vedblivende synes at være Opfordring til at følge Udviklingen, saa godt det lader sig gøre ved Hjælp af et Materiale, der vel efter sin Natur maa være mangelfuldt, men som ikke desto mindre er det eneste, der frembyder sig for den, som vil søge at danne sig et Overblik over de to Landes indbyrdes Stilling i Varehandelen. Der ofres som bekendt i de senere Aar større og større Opmærksomhed fra de statistiske Statsbureauers Side paa at tilvejebringe en paalidelig Basis for Værdi-

^{*)} Indberetning til Udenrigsministeriet fra den K l. danske Generalkonsul i Stockholm.

beregningen. Hvor langt man end er fra en ideal Ordning endnu, tør Beregningens Resultater dog antages at vinde i Paalidelighed Aar for Aar, og naar dertil kommer, at der i en Undersøgelse som denne stadig vil være Lejlighed til at prøve det ene Lands statististiske Resultater ved Hjælp af det andet Lands, udsætter man sig i forholdsvis mindre Grad for at ledes paa Vildspor af Usikkerheden i Materialet. Uden paa nogen Maade at overvurdere Nøjagtigheden af de enkelte Tal har man da Lov til at nære Haab om, at en slig Undersøgelse i al Fald i sine Hovedtræk vil give et nogenlunde brugbart Udbytte.

Fremstillingen vil i det følgende slutte sig nøje til Gangen i den tidligere Udvikling, til hvilken der i det hele maa henvises. Kun saadanne Data, som ere nødvendige til Forstaaelsen af det her fremkomne, vil blive gentagne.

Det fremgik af den tidligere Undersøgelse angaaende Totalindførselens Værdi, at der fra Slutningen af 80'erne, da Beskyttelsessystemet vandt Overhaand i den svenske Toldpolitik, var en tydelig og stadig Formindskelse i Værdien af Danmarks Udførsel til Sverige, og fra samme Tidspunkt viste Tallene hen til en endnu betydeligere Forandring i Værdien af Sveriges Eksport til Danmark, saa at denne, sammenlignet med den foregaaende Periode af 15 Aar, næsten var vokset med Halvdelen i Aarene 1891—95. Til Oplysning om, hvorledes Udviklingen af dette Forhold har været i Femaarsperioden 1896—1900, meddeles her følgende Oversigt.

Tabel I.

Totalindførselens Værdi
i Millioner Kroner med 3 Decimaler.

	Fra Danmark	til Sverige	Fra Sverige til Danmark			
Aar	Dansk Statistik	Svensk Statistik	Svensk Statistik	Dansk Statistik		
1895	(22,271)	37,976	(41,464)	46,797		
1896	(21,505)	45,898	(42,304)	50,709		
1897	(27,074)	49,492	(43,205)	51,650		
1898	(33,219)	58,614	(43,446)	52,665		
1899	(34,857)	60,681	(43,298)	51,625		
19 0 0	(38,105)	62,525	(47,682)	52,528		
I aarligt G e nnemsnit						
1876-90		48.75		31,92		
1891-95		41,25		47,58		
1896-1900		55,46		51.84		

Ved Gennemsnitsberegningen er den samme Periodeinddeling som før bibeholdt, da der ikke i Tidsrummet efter 1890 er foregaaet nogen væsentlig Forandring i de to Landes Toldpolitik, der kunde forklare Forandringerne i Omsætningernes Omfang. Aaret 1888 er her vedblivende Vendepunktet; efter 80'ernes Slutning har Danmarks Afsætning paa Sverige været stærkt hæmmet af Toldlovgivningen, medens Sveriges Afsætning paa Danmark vedblivende har kunnet foregaa uden nye Hindringer fra den danske Lovgivnings Side.

Totalindførselen for Perioden 1896—1900 giver nu i absolute Tal et Billede af Fremgang i begge Retninger, men tydeligt nok en større Fremgang i Danmarks Afsætning paa Sverige end i Sveriges Afsætning paa Danmark. Sammenlignet med den nærmest foregaaende Femaarsperiode er den første steget med

34,45 pCt., den sidste kun med 8,05 pCt. Fremgangen er, trods den stadig store Forskel i svensk og dansk Beregning af Værdien, øjensynligt tilstede efter begge Landes Opgørelse, skønt regelmæssigst og tydeligst efter Ankomstlandets, hvis Statistik vedblivende maa følges som den efter almindelige Erfaringer paalideligste. Sammenligner man derimod Perioden 1896-1900 ikke med de nærmest foregaaende fem Aar, men med Udgangsperioden 1876-90. bliver Billedet væsentligt anderledes. Ogsaa da er der vel Fremgang for begge Landes Vedkommende; men Danmarks Afsætning til Sverige er da kun vokset med 13,77 pCt., medens Sveriges til Danmark er tiltaget med ikke mindre end 62,40 pCt. I Forhold til Tiden før Toldforandringerne i Sverige er den danske Afsætning altsaa ikke vokset mere, end hvad der omtrent kan anses for en rimelig Følge af Sveriges Befolkningstilvækst, hvorimod der i Sveriges Afsætning paa Danmark er en meget betydelig Opgang, som næppe kan forklares anderledes end som Følge af et langt større Forbrug af og Omsætning med svenske Produkter i Danmark.

Til et kun tildels lignende Resultat kommer man ved en Betragtning af de to Landes relative Betydning som hinandens Forsynere. Følger man i de to Landes Handelstabelværker Opgørelsen af den udenlandske Omsætning efter Bestemmelseslandet, er det i de senere Aar baade for Danmarks og for Sveriges Vedkommende i første Række Storbritannien, i anden Række Tyskland, der er Landets bedste Kunder. Derefter kommer i tredje Række Sverige som Danmarks Kunde og Danmark som Sveriges. Forholdet stiller sig, procentvis beregnet, saaledes:

Danmarks Andel i Sveriges Indførsel (efter svensk Statistik) udgjorde i Gennemsnit aarlig

1876-90	16.05	pCt.	af hele	Indførselen	
1891-95	11,77	-	-	_	
1806-1000	12,25	-	descrip		

og Sveriges Andel i Danmarks Indførsel (efter dansk Statistik) ligeledes

1876-90	12,69	pCt.	af	hele	Indførselen
1891-95	14,06	-		-	_
1806-1000	11.50	-			-

Herefter er den svenske Forsyning med Varer fra Danmark i sidste Femaarsperiode i Forhold til Sveriges samlede Forsyning aftaget med over $^{1}/_{5}$, hvorimod den danske Forsyning med Varer fra Sverige vel ogsaa er relativt aftaget. men kun med knap $^{1}/_{10}$, alt i Forhold til Udgangsperioden 1876—90. I Forhold til Perioden 1891—95 er derimod ogsaa relativt Danmarks Afsætning paa Sverige vokset, om end kun med $^{1}/_{24}$, medens Sveriges Afsætning paa Danmark forholdsvis er aftaget med c. $^{1}/_{6}$.

En Opgørelse som den her foretagne maa selvfølgelig ikke tages for bogstaveligt. Den kan allerede af den Grund ikke uden videre lægges til Grund for umiddelbare Slutninger, at det ikke lader sig bedømme, hvor stor Virkning der tilkommer de senere Aars ret betydelige Prisstigning ved Balancens Afvejelse. Det falder ogsaa straks i Øjnene, at de anførte Tal for Danmarks Udførsel til Sverige, naar de to Landes

^{*)} Det svenske Tabelværks oprindelige Opgørelse for 1891-95 udviste her 11,73 pCt.; men dette ændredes i Aargangen for 1898 til 11,77 pCt., vistnok som Følge af, at Færøerne og Island fra nu af medregnedes i Omsætningen med Danmark.

Tabelværker i deres Opgørelse af dette Forhold sammenholdes, gøre et langt mindre paalideligt Indtryk end Tallene for Sveriges Udførsel til Danmark. Henseende til den førstnævnte er der en gennemgaaende unaturligt stor Forskel mellem dansk og svensk Beregning, en Forskel, der i tidligere Aar har været næsten endnu større end i den her behandlede Periode; derimod er Afvigelsen mellem dansk og svensk Beregning af Sveriges Udførsel til Danmark ikke særligt stor, henved 10 à 20 pCt., altsaa næppe mere, end hvad der med Rette kan tilskrives Varernes større Værdi paa Ankomststedet end i Afsendelseslandet. Medens man derfor nok tør regne med den sidste Del af Opgørelsen som et nogenlunde korrekt Udtryk for Omsætningens Værdi, fordrer den første Del øjensynligt en Korrektion. Hvori Grunden til den fremhævede store Forskel mellem dansk og svensk Beregning af Danmarks Udførsel til Sverige bør søges, kan vel ikke med Vished afgøres; men to Momenter ere tydeligt her af Vægt: den danske Handelsstatistiks ufuldstændige Behandling af Omsætningen fra Frilagrene og den svenske Statistiks Behandling af den rene Transit over Danmark.

I dansk Statistik har man nemlig fra 1897 ganske vist medtaget under Landets samlede Eksport Udførselen fra Frihavnen til Udlandet, ligesom ogsaa fra Kredit- og Transitoplag; men Frilageret regnes vedblivende til »Udland«, og det ikke blot saaledes, at Udførsel fra Frilager til Toldomraadet betragtes som Indførsel fra Udlandet, og Udførsel til Frilager fra Toldomraadet betragtes som Udførsel til Udlandet, men endog saaledes, at Udførsel fra Frilager til fremmede Lande og Indførsel til Frilager fra fremmede Lande

slet ikke kommer til Syne i Statistiken, slet ikke behandles som Bestanddel af Danmarks Udenrigshandel. Denne øjensynlige Mangel vil — efter Udtalelse fra sagkyndig Side — vanskeligt kunne afhjælpes, i det mindste saa længe de bestaaende Kontrakter med Frilagerlejerne ere gældende. Men da der vel utvivlsomt foregaar en ikke ubetydelig Udførsel fra dansk Frilager til Sverige af Varer, der ikke have passeret dansk Toldomraade, er den danske Opgørelse af Udførselen til Sverige allerede af den Grund en Del for lav.

Omvendt medtages i svensk Indførselsstatistik som kommende fra Danmark alle Varer, som indføres paa Jernbanevogn med Dampfærge over Danmark*), uagtet det er tydeligt, at denne danske Transit, der i bogstavelig Forstand kun er en Transport over dansk Territorium, ikke Genudførsel af i Danmark indførte Varer, i Virkeligheden slet ikke vedkommer Handelsomsætningen med Danmark, da den ikke alene ikke som saadan aabner nogen Mulighed for Handelsfortieneste paa danske Hænder, men end ikke for Arbejdsfortjeneste (udover eventuel Jernbanefragt). Den kommer derfor næppe - som Regel i al Fald - til Udtryk i dansk Udførselsstatistik. Følgen heraf er, da Færgernes Benyttelse for slig gennemgaaende Trafik er ret stor, at den svenske Beregning af Indførselen fra Danmark for saa vidt er for høj. At der desuden af og til kan være en vel stor Forskel i Værdiskalaen i de to Lande, er muligt; men at dømme af de Prøver, der ere anstillede ved Beregning af enkelte dominerende Rubriker for et enkelt Aar, synes hele Differencen mindre at

^{*)} Se det svenske Centralbureaus »Statistisk Tidskrift« 1900 S. 117.

skyldes Værdiberegningen end Opgørelsen af de i Sverige fra Danmark modtagne Varemængder.

Da den danske Opgørelse af Danmarks Udførsel til Sverige altsaa sikkert er for lav og den svenske ifølge rigtige Principer for høj, kan det skønnes, at det rationelle Resultat maa ligge et Sted imellem de af de to Tabelværker markerede Yderpunkter. Meget muligt er derfor den lille Overvægt, der ifølge foranstaaende Tabel I i den seneste Femaarsperiode skulde være bleven Danmark til Del i Konkurrencen, slet ikke tilstede. Men deri stemme de to Landes Statistik overens, og det tør man følgelig anse for godtgjort, at Værdien af Danmarks Udførsel til Sverige er steget temmelig regelmæssigt i den sidste Femaarsperiode*) og steget noget hastigere end Værdien af Sveriges Udførsel til Danmark. Skønt Danmark langt fra i dette Konkurrenceforhold har genvundet den Overvægt, hvorpaa Opgørelserne fra Tiden før 1890 tyde, navnlig naar Tallene fra c. 25 Aar tilbage lægges til Grund for en Sammenligning, tør man altsaa gaa ud fra, at Danmarks Stilling som Sælger paa det svenske Marked i Femaarsperioden 1896-1900 er noget forbedret. At dermed slet intet skal være sagt om Størrelsen af den ved de to Landes Omsætning indbyrdes indvundne Fortjeneste, behøver næppe at fremhæves.

Det næste Hovedpunkt i Undersøgelsen vil være Bestemmelsen af, hvor stor Andel i den gensidige Omsætning mellem de to Lande der tilkommer Mel-

^{*)} Jfr. saaledes ogsaa det danske Tabelværks Opgørelse af Underskudet for Danmark i Forholdet til Sverige, 1900 S. 40.

lemhandel og Transitomsætning, eller hvor vidt Nabolandet i større eller mindre Omfang end før er Marked for hvert Lands egne Produkter. Hertil giver Materialet for de senere Aar større Vejledning end tidligere. Det danske Handelstabelværk har nemlig som bekendt fra 1897 indført den paaskønnelsesværdige Forbedring at skelne mellem Varer af indenlandsk og Varer af udenlandsk Oprindelse, saa at der paa Udførselssiden gøres Rede for, hvor meget af det udførte Kvantum under hver enkelt Rubrik der oprindeligt hidrører fra Udlandet. Sondringen er gennemført i Enkeltheder, navnlig saaledes, at der angives, hvor meget af de udførte fremmede Varer der var toldberigtiget og hvor meget der kom fra de forskellige toldfrie Oplag (Frihavn, Kreditoplag, Transitoplag) eller hidrørte fra umiddelbar Omladning i dansk Havn. For saa vidt giver det danske Tabelværk altsaa langt bedre Vejledning end det svenske, om det enkelte Aars Genudførsel end ikke nøjagtigt kan fremgaa heraf, eftersom Udførsel af en fremmed Vare kan omfatte et fra et foregaaende Aar oplagt Kvantum. Derimod bliver den ovenfor berørte Ufuldstændighed i Frilageromsætningens Statistik i denne Sammenhæng saa meget mere følelig, som det her netop drejer sig om en Mellemhandel. Dertil kommer som en anden, vistnok uundgaaelig Ufuldstændighed, at det danske Tabelværk ikke oplyser noget om, fra hvilket fremmed Land de genudførte fremmede Varer stamme. Uagtet Bureauet, som det ses af Handelstabelværkets Indledning, er i Besiddelse af Materiale til Opgørelse af, hvor stor en Del af Udførselen til hvert enkelt Land af hver enkelt Vare der er indenlandsk eller fremmed, vilde en Bearbeidelse af dette Materiale altsaa vel oplyse, hvor meget af det til Sverige udførte der skyldtes Mellemhandel eller Transit, men næppe hvor meget af det fra Sverige indgaaede der atter udførtes til fremmede Lande. Endnu mindre vilde man ad denne Vej kunne vente at naa til en Sondring mellem paa den ene Side egentlig Mellemhandel (Opkøb af udenlandske Varer til Gensalg i Udlandet eller saadan Handel i Kommission), paa den anden Side Transit (Spedition eller Omladning af Varer fra et fremmed Land til et andet fremmed Land). Denne Sondring kan overhovedet vanskeligt tænkes gennemført ved Statistikens Hjælp.

Af disse Grunde lader en samlet, talmæssig Opgørelse af Mellemhandelens Betydning for den dansksvenske Omsætning sig desværre ikke foretage, ikke en Gang paa Grundlag af dansk Statistik. Man henvises derfor paany til en Betragtning af de enkelte Varegrupper og deres Betydning for den samlede Omsætning; for en slig Betragtning kan da det danske Tabelværks detaillerede Sondringer være en god Støtte i enkelte Retninger. For ikke uden Nødvendighed at overlæsse Fremstillingen med Tal anføres kun et Sammendrag af de vigtigste Vareklasser for Aarene 1896, 1898 og 1900. For det førstnævnte af disse Aar har man været nødsaget til at holde sig til det svenske Tabelværk alene, da det danske Bureaus specielle Opgørelse for hvert enkelt Land (dansk Tabelværks Tabel 4) første Gang foreligger for Aar 1807. For de to senere Aar ere Tallene derimod ansørte saa vidt muligt baade efter dansk og svensk Værdiberegning, mens Grupperingen er foretagen efter Ankomstlandets Statistik; da Klassifikationen imidlertid ofte er noget

uensartet i de to Lande, tør fuld Overensstemmelse allerede af den Grund ikke ventes.

Resultatet meddeles i tabellarisk Form og da først to Oversigter over Værdien af Sveriges Udførsel til Danmark, dels de absolute Tal (Tabel II), dels procentvis beregnet (Tabel III). (Se S. 594 og 595).

En Sammenligning mellem disse Oversigter indbyrdes og mellem dem og de tilsvarende for det foregaaende Tiaar viser, at der i det hele taget vedblivende hersker stor Regelmæssighed i den svenske Eksport til Danmark. Smør er stadig og uanfægtet denne Eksports Hovedgenstand, Tømmer og Træ er Nr. 2. Disse tvende Grupper ere i de senere Aar endog mere dominerende end før i Omsætningen fra Sverige til Danmark og udgøre i Forening noget mere end Halvdelen af hele denne Eksport. De to Landes Beregninger bekræfte i denne Henseende hinanden paa betryggende Maade trods uundgaaelige Afvigelser i de enkelte Aar. Efter disse Artikler kommer nu umiddelbart Jern og Staal, der nærmest synes at vinde i Betydning i denne Forbindelse. Men i de øvrige Artikler er der nogen Forskydning at spore. Især Hornkvæg og Havre vise en meget stor Tilbagegang*), der for Kvægets Vedkommende muligvis tildels kan tilskrives forbigaaende Aarsager, men som for Havre sandsynligvis er afgørende. Ogsaa Flæsket er rykket et stort Stykke tilbage, og Hesteudførselens Betydning er baade

^{*)} Naar Hornkvæg og Havre betegnes med henholdsvis Nr. 21 og 26 for Aar 1900, uagtet Tabellerne ikke omfatte mere end 15 Rubriker, betyder dette, at adskillige andre, i det svenske Tabelværk opregnede Vareklasser udvise større Tal for nævnte Aar end Hornkvæg og Havre; de paagældende Vareklasser indordnes her under »øvrige Varer«.

Tabel II. Værdien af Sveriges Udførsel til Danmark, i Millioner Kroner med 3 Decimaler.

		1896	18	898	19	000
		Svensk Statistik	Svensk Statistik	Dansk Statistik	Svensk Statistik	Dansk Statistik
Sı	mør	14,682	14,832	15,327	16,463	15,517
	ommer og Træ	9,927	12,558		11,161	14,537
Flæ	sk	2,545				1,723
	n og Staal	2,373	2,854	2,289	3,932	3,014
	kvæg	1,491	-		0,374	0,324
	re	1,059			0,161	0,145
		0,896		0,839		0,644
	nasse	0,757	0,767			0,911
	en	0,700		2,570		2,353
	rsk Fisk	0,677				0,665
	beredte Huder og Skind	0,586	0,657	1,125		2,563
1	eglsten	0,518	0,834			
	strumenter	0,056				0,635
	ement	0,047	0,331	0,376	0,550	0,656
1	Ovrige Varer	5,979	5,965	7,156	7,657	7,698
		42,293	43,446	52,665	47,682	52,528

absolut og relativt væsentlig formindsket. De Artikler. der til Gengæld er rykket frem i Betydning, ere især Huder og Skind, Sten og Teglsten. Af det danske Tabelværks Opgørelse af Forholdet mellem den samlede Indførsel og Udførsel af fremmede Varer vil man derhos tildels kunne slutte sig til, i hvilket Omfang den her behandlede Omsætning er en Mellemhandel. Da det nemlig viser sig, at i de ledende Artikler Smør, Flæsk, uberedte Huder og Skind i 1900 genudførtes mellem c. $^2/_3$ og $^4/_5$ af hele Indførselsværdien, tør man med nogen Grund betegne de herhen hørende svenske Varer som i overvejende Grad Genstand for Mellem-

Tabel III.

Værdien af Sveriges Udførsel til Danmark,
procentvis beregnet.

	1896	18	98	19	000	
	Svensk Statistik	Svensk Statistik	Dansk Statistik	Svensk Statistik	Dansk Statistik	
Smør	34,71	34,15	29,10	34,53	29,54	
ømmer og Træ	23,47	28,90	29,78	23,41	27,69	
æsk	6,02	3,05	3,23	1,96	3,28	
rn og Staal	5,61	6,56	4,35	8,26	5,73	
nkvæg	3,52	_	_	0,78	0,61	
re	2,51	1,38	1,19	0,33	0,27	
e	2,12	1,82	1,59	1,45	1,23	
emasse	1,79	1,76	1,85	1,91	1,73	
n	1,65	2,34	4,88	2,94	4.47	
sk Fisk	1,60	1,85	4,46	1,29	1,26	
eredte Huder og Skind	1,39	1,51	2,14	3,04	4,87	
glsten	1,23	1,92	2,18	2,46	2,17	
rumenter	0,13	0,27	0,94	0,32	1,21	
ment	11,0	0,76	0,71	1,16	1,25	
rige Varer	14,14	13,73	13,60	16,16	14,69	
	100	100	100	100	100	

324 21

| 45 | 26 | 544 | 11 | 11 | 8 | 853 | 5

665 9

63 4

43 7

535 12 556 10

28

handel fra Danmark. Genudførselen i de vigtige Artikler Jern og Staal, Sten, Cement, Træmasse og Instrumenter var mindre; den udgjorde i 1900 ½ à ½ a ½ af Værdien. Men i de øvrige ovenfor specificerede Artikler, deriblandt Tømmer, var der kun en ganske ubetydelig Genudførsel fra Danmark. Saavel de opregnede Artiklers Karakter af svenske Produkter som især Sveriges nuværende toldpolitiske Standpunkt gør det paa den anden Side saa godt som utænkeligt, at der i Landets Udførsel til Danmark under Perioden foreligger andet end en Udførsel af indenlandske Varer; om en Mellemhandel med Danmark over Sverige har der med andre Ord

Tabel IV.

Værdien af Danmarks Udførsel til Sverige,
i Millioner Kroner med 3 Decimaler.

		1896	18	898	19	900	
		Svensk Statistik	Svensk Statistik	Dansk Statistik	Svensk Statistik	Dansk Statistik	4
	Ksffe	5,516		3.561	5,119		-
a	Maskiner og Redskaber	4.936	4,511		4,421		
	Manufakturvarer	3,543	4,082	2,079			
c d	Jern- og Staalvarer Kornvarer og Mel	3,475	3,297				
e	Oljer	3,029		5,645			
f	Huder og Skind	2,545	2,079	0,820			
g	Kolonialvarer (ej Kaffe).	1,359	1,533				
8	Bomuld og Uld	1,311		2,059			
	Frø	1,136		0,370			
	Garn	0,868	1,056	0,132	0,646		
h	Forædl. Landbrugsprod.	0,747	0,939	0,883			
	Tobak	0,668	0,924	0,402			
	Kautschukvarer	0,554	0,925	0.306			
i	Foderstoffer	0.489	2,314	1,709	2,791	2,218	
	Velocipeder	0.464	2,266	0,737	0,880	0,203	
	Øvrige Varer	13,857	17,221	9,598	15,576	9,299	
		45,898	58,614	33,219	62,525	38,105	

a) Herunder ogsaa Dampmaskiner, Symaskiner og Instrumenter. b) Uldne og andre samt Trikotagevarer. c) Ogsaa Metalvarer. d) Hvede. Rug, Havre, Majs, andet Korn og alt Mel. e) Fede og flygtige. fossile og mineralske. f) Uberedte og beredte. g) Sirup og Melasse.

næppe kunnet blive Tale. Da Opregningen omfatter c. 85 pCt. af hele Omsætningsværdien, tør man endelig slutte, at de ikke specificerede Artikler ere uden væsentlig Indflydelse paa Resultatet.

Gaa vi derefter over til en Undersøgelse af Danmarks Udførsel til Sverige i den foreliggende Femaarsperiode, maa det paany fremhæves, at denne, i Modsætning til den svenske Eksport til Danmark,

Tabel V. Værdien af Danmarks Udførsel til Sverige, procentvis beregnet.

		1896	18	98	19	00
		Svensk Statistik	Svensk Statistik	Dansk Statistik	Svensk Statistik	Dansk Statistik
	Kaffe	12,02	7,39	10,72	8,19	9,35
a	Maskiner og Redskaber	10,75	7,69	-	7,07	_
b	Manufakturvarer	7,72	6,96	6,25	5,46	4,07
	Jern- og Staalvarer	7,57	5,63	5,81	8,22	10,14
	Kornvarer og Mel	6,60	11,10	17,00	8,47	12,05
	Oljer	5,55	6,30	5,69	4,97	5,97
	Huder og Skind	3,05	3,55	2,47	6,00	3,65
	Kolonialvarer (ej Kaffe)	2,96	2,62	3,30	4,03	4,21
	Bomuld og Uld	2,86	3,53	6,19	5,28	8,32
	Frø	2,48	1,41	1,11	2,13	1,28
	Garn	1,89	1,79	0,39	1,03	0,29
	Forædl. Landbrugsprod.	1,62	1,60	2,65	5.64	8,63
	Tobak	1,45	1,57	1,21	1,17	0,96
	Kautschukvarer	1,21	1,58	0,92	1,53	0,27
i	Foderstoffer	1,07	3,95	5,14	4,46	5,83
	Velocipeder	1,00	3,86	2,22	1,41	0,53
	Øvrige Varer	30,20	29,46	28,93	24,94	24,45
		100	100	100	100	100

Rosiner, Mandler, Apelsiner, Blommer, The, Kakao, Konserves og Sukker, h) Flæsk, Kød, Æg, Smør, Ister, Tælle, Oleomargarine. i) Oljekager, Klid og Kreaturfoder.

specificerer sig under et overordentlig stort Antal Rubriker, hvorved Overblikket over denne Omsætnings fremherskende Træk vanskeliggøres. I ovenstaaende Tabeller (IV og V) er det forsøgt at samle c. 70 pCt. af den hele Omsætning i 16 Klasser, hvis Grænser indbyrdes vel ikke altid ere fuldt skarpe, men som ikke desto mindre nok kunne benyttes til Vejledning. Sammenholder man disse Tabeller med de tilsvarende, der

for Perioden 1885-1895 tidligere ere meddelte - i en ganske vist mindre gennemført Gruppering - falder det først og fremmest i Øjnene, at Landbrugsprodukterne i den sidste Femaarsperiode have spillet en noget større Rolle i Danmarks Eksport til Sverige end i de nærmest foregaaende Aar. Rubriken »Kornvarer og Mel« er atter rykket op til Nr. 1, medens den fra 1885 til 1896 var gaaet ned til Nr. 5. Dette skyldes øjensynligt navnlig den store Majsimport i Slutningen af Aarhundredet, betegner altsaa ikke en Fremgang i Afsætningen af danske Varer. Noget større Betydning har det, at der i Rubriken » Forædlede Landbrugsprodukter« ogsaa er en væsentlig Fremgang. Denne Fremgang er nemlig næppe ganske tilfældig. Tager man de i Tabellen forbigaaede, mellemliggende Aar med, udviser denne Rubrik (efter svensk Beregning) følgende Bevægelse fra 1896 til 1900: 0,746--1,022--0,939-2,414-3,526, og relativt er Gruppen rykket op fra Nr. 12 til Nr. 6. Den i de senere Aar tiltagende Afsætning af danske Æg i Sverige har sin Andel i dette Resultat; men mest hidrører Tilvæksten fra Flæsk, Kød og Kødprodukter, uden at det kan ses, hvor meget heraf der udgøres af danske Artikler. Det er imidlertid givet, at den ikke ringe Omladningsvirksomhed, der har fundet Sted i København, især af amerikansk Flæsk, Fedt og Ister, har bragt en stor Del fremmede Varer af denne Art til Sverige. Fremskridtet under Rubrikerne Huder og Skind samt Foderstoffer er ikke mindre iøjnefaldende, men bør formentlig i mindst lige saa høj Grad tilskrives Omladning i danske Havne.

En relativ Tilbagegang har der været i Afsætning

af Kolonialvarer fra Danmark til Sverige; Artiklen Kaffe staar ikke længere som Nr. 1, ogsaa andre Kolonialvarer, Tobak og Oljer have faaet forholdsvis mindre fremtrædende Pladser. Men for saa vidt der under disse Rubriker tildels ogsaa absolut viser sig at være Nedgang, skyldes det fortrinsvis lavere Varepriser, ikke formindsket Indførsel. Bomuld og Uld have endog været Genstand for væsentlig forøget Afsætning, baade absolut og relativt. Øjensynligt kan der i alle disse Vareklasser blot i meget ringe Omfang være Tale om indenlandske Varer.

Derimod kunde det være af stor Interesse at undersøge, hvorvidt Industriprodukter af dansk Oprindelse ere Genstand for Afsætning i Sverige i større Udstrækning end tidligere. Om Manufakturvarer gælder det tydeligt nok ikke. I Omsætningen med disse er der som Helhed Tilbagegang, baade absolut og relativt, og den danske Statistik viser, at der ogsaa overhovedet i Udførselen af indenlandske Varer under herhen hørende Rubriker er Nedgang siden 1897. Ligeledes tyde de svenske Tal for Indførsel af Maskiner og Redskaber fra Danmark nærmest paa Stillestaaen eller endog Tilbagegang; at dømme efter det danske Tabelværk er her dels kun Tale om en ganske ubetydelig Omsætning med Artikler af indenlandsk Tilvirkning, dels om en beskeden Udførsel af fremmede Varer, saa at de ret store Tal, hvormed Danmark her pranger i svensk Statistik, maa hidrøre fra rene Transitforsendelser, der ikke komme til Syne i dansk Beregning. Det er derimod paafaldende, at Rubriken Jern- og Staalvarer (samt andre Metalvarer) ved Femaarets Slutning saavel i svensk som i dansk Statistik udviser et saa højt Tal,

at denne Rubrik har opnaaet at blive Nr. 2 blandt Danmarks Udførselsartikler til Sverige, og man kunde maaske heraf fristes til at slutte til en væsentlig Fremgang i den danske Afsætning, særligt af Støbevarer. Den danske Statistik synes ogsaa nærmest at støtte en slig Formodning; thi Udførselen af grovere Metalvarer og Isenkramvarer (Pos. 173 og 174) af indenlandsk Oprindelse er overhovedet vokset i Aarene 1898-1900 og Udførselen af slige Varer (fremmede og indenlandske under ét) fra Danmark til Sverige endnu mere, navnlig i de to Aar 1899 og 1900. Den svenske Statistik, der i Henseende til Specifikation af de herhen hørende Rubriker er langt mere fuldstændig end den danske, modsiger imidlertid denne Gisning. Tilvæksten af den omhandlede danske Udførsel til Sverige falder ifølge svensk Statistik ikke paa Støbevarer, men mest paa Halvfabrikater som Skinner, Plader, Bjælker og Rør, hvilke sandsynligvis ere af fremmed Oprindelse. Saafremt dansk Industri - hvis Betydning for dansk Næringsliv ved den i 1897 foretagne Optælling viste sig at være uventet stor - virkelig skulde have formaaet at skaffe sig væsentlig forøget Afsætning i Sverige, maa Sporene heraf altsaa søges udenfor de store Varegrupper; det er i det hele taget mest i Specialiteter, at Sverige paa det industrielle Omraade har Brug for danske Produkter.

Udbyttet af denne Oversigt over de to Landes gensidige Omsætning i det sidste Femaar bliver i det hele og store en Bekræftelse paa den tidligere Erfaring, at Danmarks Stilling i denne Forbindelse fortrinsvis er

en Mellemhandlers, navnlig som Sælger, men ogsaa som Køber. Ligesom Grundene til dette Forhold, baade de af Naturforholdene givne og de af Handelspolitiken skabte, ere uforandrede, saaledes er ogsaa Resultatet uden synderlig Omveksling fra Aar til Aar. Hvad der i det højeste skimter frem i de sidste fem Aars Ind- og Udførselsstatistik som et Varsel om en lille Svingning bort fra Danmarks Mellemhandel og over til Afsætning i første Haand, er paa den ene Side en relativ Formindskelse i Femaarets Løb af de svenske Landbrugsprodukters overvejende Rolle i svensk Eksport til Danmark, paa den anden Side den relativt endnu større Forøgelse i samme Tidsrum af Eksporten fra Danmark til Sverige i Kornvarer, forædlede Landbrugsartikler og Huder. Selv om Forskydningen i hver af disse Retninger ikke er stor, fortjener den dog at noteres som et Skridt henimod Genoprettelsen af en ældre Tids Tilstand, der i højere Grad end Perioden 1888-1895 muliggjorde Afsætningen i Nabolandet af Danmarks egne Frembringelser.

Stockholm, den 22. September 1902.

Forsikring mod Arbejdsløshed i Gent.

Af

Harald Westergaard.

Atter og atter foretages der i vore Dage Eksperimenter med Hensyn til det Spørgsmaal, som vel nok er Tidens mest vidtrækkende Problem, Arbejdsløsheden. Schweiz er bekendt for de Forsøg, man der har gjort med Kommunal- eller Statsforsikring, og skønt hverken disse Forsøg eller deres Efterligning andetsteds har været synderlig lovende for Fremtiden, maa man dog være taknemmelig for de alvorlige Anstrengelser, man saaledes har gjort. Netop fordi den tvangsmæssige Arbeidsløshedsforsikring i St. Gallen snart maatte ophæves, og fordi den frivillige Forsikring i Bern kun har faaet ringe Tilslutning, ledes Tanken ganske naturlig i andre Retninger. Det er Belgien, der har Æren for at være Pioner, idet man i Gent har søgt at løse Opgaven ved at anvende Principet: »Hjælp til Selvhjælp«, o: ved at støtte Arbejderforeningerne i deres Bestræbelser for at give de Arbejdsløse Dagpenge; og Eksemplet fra denne By synes at ville brede sig til andre belgiske Fabrikcentrer.

Gent kan vel ikke rose sig af som i Middelalderen

at være en af Verdens vigtigste Byer, men den kraftige og selvstændige Arbejderbefolkning, der bor her, har endnu det samme Præg som Væverne havde paa Jakob af Arteveldes Tid, og Byen er berømt for sit overordentlig kraftige Associationsliv og de skarpe Brydninger imellem de forskellige Partier. Naar en Arbejder flytter ind fra Omegnen, er han gerne Medlem af det katolske Parti. Som bekendt gøres i Belgien alting til Politik, og at være Katolik er sædvanligvis ensbetydende med at tilhøre et bestemt politisk Parti. Men mange af disse Indvandrere sluges efterhaanden af det egentlige Arbejderparti, Socialisterne, der sædvanligvis staar i skarp Opposition til Kirken; og skønt Katolikerne have betydningsfulde sociale Institutioner, staa de dog i Gent ikke saa lidt tilbage for Socialisterne, der her i det berømte »Vooruit«, med dets kooperative Udsalg af Brød, Urtekramvarer, Kul og Medicin o. s. v. have en Hovedfæstning af lige stor Betydning for deres daglige Økonomi og for deres sociale og politiske Sammenhold. Imellem disse to store Partier skyde de »Liberale« sig ind, ligeledes med deres ofte velmente Bestræbelser for at fremme Samfundets Vel, sædvanligvis enige med Socialisterne i deres afvisende Holdning overfor den katolske Kirke. I denne brogede Mængde af indbyrdes stridende Kræfter søger den ny Institution for Forsikring mod Arbejdsløshed at udøve sin fredelige Gerning.

I Slutningen af Aaret 1898 besluttede Kommunalraadet i Gent at nedsætte en Kommission til Overvejelse af Spørgsmaalet om Arbejdsløshed. Kommissionen, der talte baade Arbejdere og Arbejdsgivere blandt sine Medlemmer, kom forholdsvis hurtig til Enighed, og

dens Forslag blev næsten enstemmig vedtaget i Kommunalraadet, efter at det - karakteristisk nok for Belgien - var blevet anbefalet fra alle de tre Hovedgrupper, hvori en offentlig Forsamling dér maa spalte sig. Det drejede sig ikke om store Summer, man nøjedes med til en Begyndelse at votere 10,000 Francs til Sagens Fremme i Aaret 1901, idet man dog lod Kommunen bære alle Driftsomkostninger. Iøvrigt tænker man sig ogsaa, at Private vil støtte Sagen ved Legater og Gaver. I Spidsen for Bestyrelsen for den nye »Fonds de chômage« satte man Advokat L. Varlez, en dygtig og energisk Nationaløkonom, der paa ethvert Trin har været Sjælen i Forhandlingerne. Virksomheden begyndte 1. Aug. 1901, og der foreligger udførlig Beretning om Resultaterne for de første 5 Maaneder, indtil 1. Jan. d. A.

Fonden støtter de Arbejderforeninger, der have sluttet sig til den, idet den udreder et forholdsmæssigt Tillæg til Foreningernes Understøttelse til de Arbejdslose. Her har man paa en sindrig Maade afvæbnet to vægtige Indvendinger mod at støtte Fagforeningerne. Mange vil hævde, at ved at votere Tilskud til Fagforeningerne foruretter man dem, som vil holde sig udenfor dem, alle ikke fag-organiserede Arbejdere. Det er maaske et aftagende Antal, der vil nære en saadan Betænkelighed, men det er dog sikkert i de allerfleste Lande endnu et ret betydeligt Antal, og en Institution, der vil fremhjælpe Arbejdsløshedsforsikring, maa være betænkt paa at tage Hensyn til denne Opfattelse. Denne Indvending har man søgt at imødegaa ved at indrette en Sparekasse for saadanne, der ikke høre til nogen Forening, der har sluttet sig til Fonden.

Udtager en Indskyder under Arbejdsløshed noget af denne Kasse, faar han indenfor visse Grænser lignende Krav paa Støtte, som hvis han var Medlem af en Fagforening, der har sluttet sig til Fonden. Hvad dernæst Fagforeningerne selv angaar, saa ere de jo ikke blot Understøttelseskasser, der søge at hjælpe en Mand, som uden egen Skyld har mistet sit Arbejde, men det er tillige Kampforeninger, der fylke deres Medlemmer under Konflikter mellem Kapital og Arbejde. gælder derfor under saadanne Konflikter at være neutral, og Gents Fonds de chômage yder derfor hverken Hjælp under Lock-out eller Striker, medens det hjemlige danske Forslag om, at Statskassen skal udrede en halv Million Kr. til Fag- og Arbejderforeninger, som have til Formaal at understøtte deres Medlemmer under indtrædende Arbejdsløshed, som eneste Begrænsning opstiller den Betingelse, at Arbejdsløsheden ikke kan tilregnes Arbejderens eget Forhold.

Det har selvfølgelig været nødvendigt at begrænse Bidragets Størrelse meget betydeligt. Ingen kan faa mere end i Franc pr. Dag, eller faa Hjælp i mere end 50 Dage, og Tilskudet maa ikke overstige 100 pCt. af hvad Fagforeningen yder. Saasnart Kassens Tilstand kræver det, har Bestyrelsen det endvidere i sin Magt at nedsætte Procenten. De første 3 Maaneder satte man Tilskudet til 50 pCt., hvad enten det drejede sig om almindelig spredt Arbejdsløshed, eller Standsning af en Fabriks Virksomhed. Senere blev Tilskudet i sidstnævnte Tilfælde nedsat til 30 pCt. Men hvor lille denne Hjælp end har været, har den dog haft sin Betydning ved at ægge Foreningerne til at tage hele denne Sag op.

Bestyrelsen udsendse straks Indbydelse til en Mængde forskellige Foreninger, katolske, liberale og socialistiske, og et betydeligt Antal fulgte Indbydelsen, saa at der den 31. Decbr. 1901 allerede var 28 Foreninger med henad 13,000 Medlemmer i Tilslutning til Fonds de chômage, og det antages, at adskillige andre Foreninger vil komme til esterhaanden.

Denne Løsning af Opgaven har som berørt en ikke lille Lighed med det Forslag, der er gjort herhjemme, og det frembyder derfor for os en ganske særlig Interesse, saa meget desto mere som Løsningen er fuldstændig i Overensstemmelse med den Ordning, der ved Lov af 12. April 1892 er truffet med Hensyn til »anerkendte Sygekasser«. En Sygekasse og en Kasse, der forsikrer mod Arbejdsløshed, ere i forskellige Retninger stillede nogenlunde ens. Begge ere de i Stand til at udøve en skrap Kontrol med Medlemmerne, saa at de kan holde Udgifterne nede paa det lavest mulige Niveau, samtidig med at de i Regelen administreres billigt. Men de ere lige udsatte for at gaa i Stykker under ekstraordinære Forhold. Under normale Forhold kan Kassen nogenlunde tilfredsstille Medlemmernes Krav. Men indtræder der en Epidemi, som paa en Gang kaster en Mængde Medlemmer paa Sygelejet, eller kommer der en almindelig Arbejdsløshed, saa udtømmes Kassens Midler kun altfor let. Dermed er det, at man i Danmark har begrundet Principet: »Hjælp til Selvhjælp« overfor Sygekasserne, og Statens Støtte har vist sig ensbetydende med en rivende Udvikling af Sygekassevæsenet. Det kunde jo da tænkes, at man ogsaa kunde komme ind paa en lignende Betragtning overfor den lige saa vigtige Opgave, at forsikre mod Arbejdsløshed, naar man som i Gent kunde fjerne nogle af de Betænkeligheder, der fra forskellige Sider vil blive fremført derimod.

Det være ikke sagt, at den anførte Løsning til enhver Tid vil være den rette. I og for sig er det ikke utænkeligt, at en Sygekasse omfattende et helt Land kan bestaa, naar Befolkningen først er naaet til et vist Trin af offentlig Moral, af Loyalitet overfor offentlige Institutioner, og den vil da frembyde Fordele, som en lille lokal Sygekasse ikke raader over. Og saaledes vil det ogsaa kunne gaa med en eventuel Stats- eller Kommuneforsikring mod Arbejdsløshed, naar den først har vundet Arbejdernes Tillid. Men der er maaske langt frem, og indtil det Maal er naaet, maa man med Interesse se hen til saadanne sociale Eksperimenter, som det man har gjort i Gent.

Marius Gad.

Departementschef Marius Gad, som i en Alder af over 75 Aar afgik ved Døden den 29. Oktober 1902, stod paa forskellig Vis i nært Forhold til de økonomisk-statistiske Fag: som Lærer i Nationaløkonomi og Statistik ved Grüners Handelsakademi (1854-79), som Censor ved Universitetets statsvidenskabelige Eksaminer (1877-95), som Chef for det statistiske Bureau (1878-95), som Medlem af Landmandsbankens Bankraad og Delegation (siden Bankens Oprettelse i 1871); endelig som Politiker (Medlem af Rigsdagens Folketing 1858-76 og 1879-95 og af Rigsraadets Folketing 1864-66), som Statsrevisor (1864-65 og 1866-72) og som Medlem af Jernbaneraadet (fra dets Oprettelse i 1887 til dets Nedlæggelse i 1803).

I Litteraturen finder man Gad som Forfatter af de to, nærmest til Undervisningsbrug bestemte, smaa Arbeider: »Udtog af Kongeriget Danmarks Statistik« og »Om almindelig Velstands Natur og Aarsager« (begge udkomne i flere Oplag) samt af den i 1863 udgivne Afhandling »Om Forskellen mellem direkte og indirekte Skatter«, udarbejdet i Anledning af en Konkurrence til Professoratet i Statsøkonomi. Ved Siden heraf har Gad naturligvis i sin Egenskab af Chef for det statistiske Bureau haft væsentlig Andel

i de herfra udgaaede litterære Arbejder.

Marius Gad hørte til den Kreds, der i 1872 stiftede Nationaløkonomisk Forening, og han havde Sæde i denne Forenings Bestyrelse i de syv første

Aar, indtil 1879.

Som Nationaløkonom hørte Gad til den gamle liberale Skole, dog ikke til dennes yderste Fløj; saaledes betegner han i Fortalen til 1ste Udgave af sin Lærebog i Nationaløkonomi (1859) Stuart Mill som den Forfatter, der har tiltalt ham fremfor nogen anden. Gads Bog var vel uden synderlig Originalitet, og dens senere Udgaver (1875 og 1887) vare, mærkeligt nok, i det væsentlige kun Optryk af første, men i vor fattige økonomiske Litteratur har den ligefuldt haft sin store Betydning — saa meget mere som den i sin Egenskab af Skolebog har fundet Vej til Kredse (ogsaa i Norge og Sverige), for hvilke Kaysers mere udførlige Fremstilling ikke var overkom-

melig.

Var end utvivlsomt den videnskabelige Syslen med økonomiske Spørgsmaal Maalet for Marius Gads Ungdomsdrømme, blev det dog paa mere praktiske Omraader, at han kom til at øve sit Livs Hovedgerning. I henved 18 Aar stod han i Spidsen for det statistiske Bureau, men hans Virksomhed her blev desværre en næsten uatbrudt Kamp med ugunstige Omstændigheder: knapt Budget, utilstrækkeligt Personale, forskellig Gnidningsmodstand hos Autoriteter og Institutioner; hertil kom vel ogsaa hos Gad selv delvis svigtende Evne overfor Stillingens store og mangeartede Krav. Lykkedes det end at overvinde en Del af Vanskelighederne, og skete der end paa flere Omraader endog betydelige Fremskridt (Folketællingerne, Arealstatistiken), blev Retultatet dog som Helhed et Misforhold mellem det, Gad ønskede at udrette som Leder af vor officielle Statistik, og det, han naaede at udrette.

Gads praktiske Sans og hans ikke almindelige Kyndighed paa forskellige administrative Omraader, der ogsaa kom ham til Gode i hans Virksomhed udenfor Embedsgerningen, var forenet med personlige Egenskaber, der sætter ham et smukt Minde blandt alle de mange, han i sit lange Arbejdsliv kom til at staa i Forhold til. Og de, der kendte ham bedst,

roser ham mest.

Adolph Jensen.

Boganmeldelser.

T. H. Aschehoug. Socialøkonomik. En videnskabelig Fremstilling af det menneskelige Samfunds økonomiske Virksomhed. I—III Hefte. Kristiania 1902. H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).

Prof. Aschehoug har taget den Opgave op, som allerede længe har ligget for i de skandinaviske Lande, at give en omfattende og almenfattelig Fremstilling af den moderne Økonomi. Det siges udtrykkelig, at Værket ikke fortrinsvis henvender sig til Videnskabsmænd, men til de store Kredse af Befolkningen, som det praktiske Liv har givet Interesse for økonomiske

Spørgsmaal.

I Overensstemmelse med denne Plan udkommer Skriftet i Subskriptionsform, og hvor omfattende Bogens Rammer er lagte, fremgaar allerede deraf, at Udgivelsen angives at ville strække sig over et Tidsrum af to Aar. En endelig Redegørelse maa naturligvis opsættes, til Værket foreligger færdigt, men af de allerede udkomne tre Hæfter, der omfatte de første tre Hovedafsnit af Fremstillingen, kan man dog gøre

sig en Forestilling om Arbejdets Art.

I det første Afsnit behandles de bekendte metodologiske og systematiske Skolespørgsmaal, og vi føres ind i Diskussionen om Økonomiens Genstand og de økonomiske Loves Natur. Behandlingen af disse Æmner er paa flere Punkter baade overlegen og rammende, saaledes navnlig, hvor de økonomiske Definitionsstridigheder paralleliseres med de juridiske og ligesom disse føres tilbage til de forskellige Relationer, hvori de sociale Fænomener kan ses. Men denne Indledning, hvor et Utal af Navne og Meninger føres i Marken, er dog ikke fri for at være trættende og kan let virke

afskrækkende paa de Novicer, der her for første Gang

betræde Videnskabens hellige Haller.

Har man gennemgaaet denne Skærsild, tager man med ublandet Fornøjelse fat paa det foreløbige Hovedafsnit om Økonomiens Historie. Paa knap halvandet hundrede Sider gives her en fortræffelig og overskuelig Fremstilling af, hvorledes den økonomiske Tænkning har udviklet sig Haand i Haand med den stadige Forskydning i Samfundsorganismen selv. Af ganske særlig Interesse er den Sammenhæng, som Forf. helt igennem paaviser mellem Udviklingen indenfor Retsvidenskaben og Udviklingen indenfor Økonomien — en Sammenhæng, der oftest har været den, at det er Retsvidenskaben, som har brudt Vejen for Økonomien.

Den middelalderlige Opfattelse af Erhvervslivet krystalliserede sig i den kanoniske Ret med dens Begreber om justum pretium — den rette Pris — og congrua merces — den passende og tilstrækkelige Arbejdsløn. Efter at Merkantilismen er fremstillet som en Afpasning af den i de gamle Handelsstæder raadende Erhvervsordning efter den nyskabte Stats større Forhold, paaviser Forf. dernæst, hvorledes Fysiokratismen stod i nøje Sammenhæng med Naturretten, og endelig udvikler han med Klarhed og Kraft, hvorledes den historiske Skole i Retsvidenskaben har været Banebryderen for den historiske Skole i Økonomien. Det er overhovedet i de Afsnit, hvor Forf. udnytter sin juridiske Viden i Økonomiens Interesse, at Fremstillingen naar højest saavel i Indhold som Form.

Det er mere en Idéernes end en Teoriens Historie, som Prof. Aschehoug skitserer paa disse Blade. Nationalitetsidéens Rolle i Økonomien omhandles saaledes i et særdeles læseværdigt Afsnit, og udførlig Omtale skænkes Samfundsfilosofer som Comte og Spencer. Det er naturligvis altid en Skønssag, hvilken Plads man skal tildele de enkelte Navne i en saadan Fremstilling; naar Forf. lader den Spencerske Filosofi brede sig paa Bekostning af en Skikkelse som Carlyle, kan det dog betvivles, om dette svarer til den Rolle, som disse Tænkere har spillet for den moderne engelske Samfundsopfattelse. Derimod er det sikkert med fuld Føje, at der tildeles Ægteparret Webb Rollen som det aandelige Hoved for Nutidens Socialisme.

I det tredje Afsnit - Befolkningslæren - gives

først en udførlig Statistik over Befolkningsklasserne og Folkemængdens Bevægelser, og derefter optager Forf. Befolkningsspørgsmaalet til Behandling. Han viser sig her som en Tilhænger af den moderne Opfattelse, at den stigende Kultur i Befolkningens lavere Lag vil bibringe disse den samme Varsomhed i Folkeformerelsen, som kendetegner Nutidens Middelklasser, en Opfattelse, ud fra hvilken det ret skarpe Angreb mod Neomalthusianismen næppe er ganske konsekvent. Med den liberale Fortolkning, som det er Skik at anvende overfor den klassiske Økonomis Koryfæer, lægges hint Syn paa Befolkningsspørgsmaalet ind i selve Malthus's Teori, skønt det sikkert snarere var Belæring og Pligtfølelse end Kulturens spontane Tendenser der dannede Kærnen i Malthus's berømte »moral restraint«.

Alt i alt maa det siges, at de udkomne Hæfter giver de bedste Løfter om, at vi her vil faa den længe ventede Haandbog i Nationaløkonomi, som paa en Gang fyldestgør Fagmandens og Lægmandens Behov.

Frantz Pio.

Det ekonomiska Samhällslifvet, Handbok i Nationalekonomi. I—II. Bd. Stockholm. Fahlcrantz & Co. (468 og 695 S.).

Vore Nabolandes nationaløkonomiske Litteratur har i indeværende Aar betydelige Værker at pege hen paa; i Norge har Professor Aschehoug paabegyndt Udgivelsen af sit monumentale Storværk: »Socialøkonomik«, og i Sverige har i Aar den i 1801 paabegyndte Haandbog i Nationaløkonomi: »Det ekonomiska Samhällslifvet« naaet sin Fuldendelse. I vor hjemlige økonomiske Litteratur foreligger der hverken fra Enkeltmand eller i encyklopædisk Form Forsøg paa en tilsvarende omfattende Omplantning af den økonomiske Videnskabs nyeste Resultater, og allerede Markedets begrænsede Omfang frembyder naturligvis betydelige Hindringer derfor; med des større Glæde maa man derfor hilse Værker som de ovenstaaende, der skrevne paa beslægtede Sprog og med beslægtede Forhold for Øje sikkert ogsaa ville vinde Indgang her hjemme til Nytte og Belæring.

Det svenske »Samhällslifvet« var nærmest planlagt

som en Overførelse paa svensk Grund af G. Schønbergs bekendte Handbuch der politischen Økonomie, dog med særlig Hensyntagen til skandinaviske og finske Fornold, og følgende Nationaløkonomer og Statistikere have forestaaet Værkets Udarbejdelse: Johan Leffler, Axel Raphael, Carl Rosenberg, Gustav Sundbärg og Emil Svensén. Nu ved Værkets Afslutning viser det sig imidlertid, at man langt fra har at gøre med en slavisk Omplantning af det tyske Værk; selve det grundlæggende System er vel nok det samme. men i de betydelige Forfatteres Haand ere de enkelte Afsnit undergaaede en selvstændig Behandling og staa som fuldgyldige Resultater af Forfatternes egne Anskuelser og Studier. Dette er vel nok ogsaa Grunden til, at der er hengaaet saa lang Tid mellem Værkets Paabegyndelse (1801) og dets Fuldendelse (1902), og det er for saa vidt en Fordel; men paa den anden Side kan det jo ikke nægtes, at der ogsaa klæber visse Mangler herved, idet der ikke paa alle Punkter har kunnet tages Hensyn til de mellemliggende Aars rige økonomiske Litteratur og stærke Opdrift paa det økonomiske Omraade, for ikke at tale om, at mange af de statistiske Kendsgerninger omhandle tidligere Perioder og derfor allerede nu ved Værkets Fuldendelse trænge til Supplering.

Værkets første Bind omhandler den mere teoretiske Del; først gives af Johan Leffler en grundlæggende Oversigt med de almindelige Definitioner af de forskellige økonomiske Begreber med særlig udførlige Fremstillinger af Begrebet Værdi ud fra Bøhm-Bawerks Grænsenytteteoris Standpunkt og af Prisdannelseslæren, hvortil fra E. Svenséns Haand knytter sig en historisk Oversigt over den hele økonomiske Udvikling. Derefter følger C. Rosenbergs meget udførlige Fremstilling af Nationaløkonomiens Begreb og Historie, suppleret med et særligt Afsnit om Socialisme og Kommunisme, hvori der gøres Rede baade for Socialismens Væsen, Historie, de enkelte Forfattere og den politiske Side af Sagen i de forskellige Lande. Behandlingen af Økonomiens Historie er fyldig og giver rammende og let overskuelige Karakteristiker af de forskellige Hovedforfattere, og Fremstillingen er særdeles god til Brug som Lærebog. Som Slutning paa Afsnittet om Økonomiens Historie gives en meget ud-

førlig Oversigt over Nationaløkonomiens Historie i Sverige (Finland), hvortil er anvendt 16 Sider, medens de to andre nordiske Lande spises af med 11/9 Side. Det er en Anke, man kan rejse ikke alene mod disse specielle Afsnit, hvor der hverken i Behandlingen af den økonomiske Historie eller af Socialismen gives de strængt nødvendige Oplysninger om f. Eks. danske Forhold, men mod hele Værket, som udtrykkelig i sin Titel angiver at ville tage særligt Hensyn til skandinaviske Forhold, at Behandlingen af de danske Forhold langt fra er gjort saa fyldig, at man gennem Fremstillingen faar tilstrækkeligt Begreb om vore særlige Forhold paa mange økonomiske Omraader. Det er ganske vist en Skæbne, et lille Land altid er udsat for, og i de store Landes Systemværker - ifr. f. Eks. Handwörterbuch der Staatswissenschaften - har man jævnlig Lejlighed til at ærgre sig over den affejende Behandling, der bliver danske Forhold til Del; men de smaa Nationer har naturligvis ondt ved at gøre sig gældende, og selv om der er god Vilje nok hos Forfatterne, stille allerede Sprogvanskeligheder sig ofte hindrende i Vejen. Men dette er Forhold, der ikke kan bruges som Undskyldning her; ganske vist faar man i Danmark ofte Øje for, hvor mærkeligt ringe Kendskabet er til svenske Forhold, og det samme er maaske Tilfældet i Sverige med danske Forhold, men des mere Grund havde der været til i et Værk som dette at raade Bod paa disse Mangler, eventuelt ved Hjælp af danske Medarbejdere ved de specielle Emner. Selv om det maaske faldt noget uden for Værkets hele Plan, vilde sikkert en dybere Indgaaen i vore særlige Forhold end sket kunne have paaregnet Interesse i svenske Kredse; nu maa vi her hjemme haabe, at vore Landsmænd i hvert Fald vil benytte Leiligheden til at lære de svenske Forhold bedre at kende.

I det fjerde Afsnit behandler derefter C. Rosenberg Produktionen, dens Begreb, Faktorer og Vilkaar (her kunde under Bedriftsformer blot et Par Ord om den danske Andelsvirksomhed maaske have været paa deres Plads). Efter et lille klart Afsnit af G. Sundbärg om Maal og Vægt (hvor det bl. a. hedder, at Metersystemets Indførelse i Danmark kun er at anse som et Tidsspørgsmaal; det blev skrevet i Begyndelsen af 1890'erne, og endnu er vi lige vidt, men »Tidsspørgsmaal« er jo

ogsaa et relativt Begreb!), behandler C. Rosenberg Penge- og Møntvæsenet og giver deri en kortfattet og let overskuelig Fremstilling af det vanskelige Spørgsmaal om Pengenes Værdibestemmelse, ligesom man der finder omhandlet de forskellige Landes Mønter og Møntpolitik. – De sidste Afsnit af første Bind ere alle skrevne af I. Leffler, som deri behandler Kreditog Bankvæsen, baade fra den teoretiske og praktiske Side, hvorunder en god historisk Fremstilling af de forskellige Landes Seddelbanker, endvidere Transportog Kommunikationsvæsen og Statens Stilling overfor disse samt de forskellige Tarifsystemer, Indkomst- og Formueforhold, hvori de forskellige Indkomstkilder (Driftsherregevinst, Jordrente, Kapitalrente og Arbejdsløn) og de forskellige Teorier, der i Tidens Løb ere fremsatte om disse Emner, behandles klart og udtømmende. Som Slutning gives en meget interessant Fremstilling af Fordelingen af Produktionsudbyttet mellem de forskellige Indkomstkilder, »det sociale Spørgsmaal«, hvor Forf. kommer ind paa mangfoldige aktuelle Spørgsmaal, saaledes om Formuefordeling (efter Skatteresultater), Middelstandens Forsvinden, Drikfældighed, Militærudgifternes Vækst, Overbefolkning, Associationsformer, og overalt fremfører rammende Betragtninger om disse Emner. Bindet ender derefter med »Forbrug«, hvori bl. a. gøres Rede for Engels Forbrugsstatistik, behandles Luksusbegrebet og Statens Stilling overfor det personlige Forbrug.

I Værkets andet Bind er det mere Økonomiens Politik, der gøres til Genstand for Behandling. Først gives en Fremstilling af Befolkningslæren, hvor den bekendte Statistiker G. Sundbärg, for hvem netop Befolkningsstatistiken er Speciale, giver en fortrinlig Fremstilling af de forskellige Befolkningsforhold (Folketallet, Fordeling mellem By og Land, Fordeling efter Alder og Køn, Ægteskabshyppighed, Antal af Fødsler, Dødsfald m. m), alt bilagt med et rigt statistisk Materiale, og med udtømmende Behandling af Litteraturen, hvor man særlig ogsaa bemærker, at, hvad der foreligger af dansk Litteratur, er kendt og benyttet. Senere i samme Del behandler Sundbärg lige saa overlegent den økonomiske Statistik, dens Historie, Organisation i de forskellige Kulturstater og dens Omfang. særligt Afsnit er helliget Socialstatistiken; men da

netop denne Gren har været i stærk Opkomst i de senere Aar, og det paagældende Afsnit allerede har foreligget færdigt i flere Aar, savner man allerede nu de nyeste Data paa dette Omraade. Selve de befolkningspolitiske Spørgsmaal (Malthus's Befolkningslære m. v.) og Kolonisationsforhold i Fortid og Nutid behandles af E. Svensén. Derefter kommer udførlige af Fagmænd udarbejdede Afsnit om de forskellige Næringsveje, saaledes om Jordbrug (af J. Leffler), Skovbrug (J. v. Engeström), Fiskeri (A. V. Ljungmann), Bjærgværksdrift (Th. Nordström), Industri (Ax. Raphael) og Handel (C. Rosenberg). Navnlig Industrien er meget udførligt og interessant fremstillet, og der gives bl. a. i dette Afsnit en udmærket historisk Redegørelse for de industrielle Driftssystemer og den industrielle Retsordning til de forskellige Tider, hvortil senere er knyttet et særligt og meget udførligt Afsnit af samme Forf. om det industrielle Arbejderspørgsmaal, dets Fremkomst og Udvikling, de tilstedeværende Misforhold, og hvad der ad privat Vej (særlig gennem Arbejdernes egne Foreninger) og ved Statens Hiælp (gennem Arbejderbeskyttelse og Arbejderforsikring) til forskellige Tider og i forskellige Lande er gjort til Afhjælpning af disse Forhold. Det er et Afsnit, som kan gøre Regning paa almen Interesse, og udførlig som Behandlingen er, vil det være af stor Betydning som Kildeskrift. I Bogens sidste Afsnit behandler J. Leffler det mere og mere om sig tagende Forsikringsvæsen, fremstiller Forsikringernes forskellige Former og Betydning, den historiske Udvikling og den forskellige Politik, Landene følger paa dette Omraade.

Af den her skitserede Indholdsoversigt vil det forhaabentlig fremgaa, at »Det ekonomiska Samhälls-lifvet« er et omfattende og grundlæggende Værk, hvor man ikke forgæves vil søge Raad ved Besvarelse af Spørgsmaal vedrørende Økonomiens Teori og Politik.

Michael Koefoed.

Meyers Vareleksikon. København 1902. Det nordiske Forlag.

Vor merkantile Litteratur er ingenlunde fattig paa Forløbere for denne fortræffelige Bog. I Aaret 1793

paabegyndte Hofraad, Professor Joh. Boekmann i Gøttingen et Slags Vareleksikon, og en Hr. Andreas Svendsen paatog sig i 1795 at oversætte samme til Gavn og Glæde for danske Handelsmænd. Bogen blev ikke færdig, men hvad der udkom indeholdt meget indgaaende Beskrivelser, som undertiden vare ret naive. »Heyrefier« berømmes i høje Toner som meget smukkere og bedre end »Strutsfier«, og man faar at vide, at »Heyren« er en Mosefugl med fire Tæer. Kamelhaar siges der, at det meste er »Gieddehaar« Imidlertid blev Subskribenterne paa dette Værk utaalmodige og fandt, at de »lærdere naturhistoriske og antikvariske Anmærkninger og Citater vare overflødige og kun egnede sig for Lærde eller Elskere af Naturhistorien«, hvorfor Oversætteren mente at burde rette sig efter sine Kunder, der selvfølgelig for Størstedelen var Handelsfolk, og afbrød Oversættelsen, men lavede 1797 »Indledning til Kundskab om de fornemste udenlandske Varer«, hvilket ret tarvelige Værk han endelig fik gjort færdigt. - 1807 mødte Kandidat i Lovkyndighed Juul Bruun med tre Bind »Akademi for Købmænd«, hvori der var et »Handels-Varelexicon«, »efter mangfoldige Kilder«, 1831 fandt Kammerjunker, Assistent i Toldkammeret, Ole Jørgen Rawert, at sidstnævnte Arbejde var antikveret og udgav, med Hjælp af Fagmænd og fremmede Værker, et Vareleksikon i to Bind, som dengang stod godt anskrevet i Handelsverdenen. 1856 udkom Svenné Langkjers Haandbog, der er den første, der anbragte Illustrationer, fornemlig af hvad der vedrørte Farvestoffer. Trolle & Ernst udgav i Flensborg 1863 »et fuldstændigt Varelexicon«, men med Fuldstændigheden var det kun smaat bevendt. I Faaborg udkom der 1872 ved F. M. Frandsen en Haandbog efter tyske og engelske Skrifter, der var bestemt særligt for Manufakturister. 1874 udgav Kolonialvarehandler Ed. Aug. Knudsen »Varekundskab i Kolonialfaget«, en nyttig lille Bog ogsaa indeholdende Handelsgeografi, Toldtarif etc. 1881 og 1893 mødte først Dansk Handelstidende og senere sammes Redaktør C. V. Rasmussen med nogle Antydninger til et Vareleksikon, der imidlertid ingen Betydning havde. Men i Aaret 1883 udgav Toldinspektør J. Hjorth et meget godt og dengang ganske tidssvarende Vareleksikon, der nu maa vige sit Sæde som det bedste i

sin Slags, naar Hr. Karl Meyers bliver færdigt. C. Hages fortræffelige »Haandbog i Handelsvidenskab« har selvfølgelig ogsaa et Afsnit om Varer, gruppevis ordnede, men ifølge Bogens Anlæg overflødiggør den ikke et fuldstændigt Vareleksikon. Hr. Karl Meyer (Laboratorieforstander, Firma Detlefsen og Meyer) udgav 1898 paa Foranstaltning af Urtekræmmerforeningen, efter Hr. Chr. A. Muncks Initiativ, en »Varekundskab, særlig for Kolonialhandlere«, der har gjort megen Gavn i vedkommende Kredse, men naar Hr. Meyer i sin Fortale antyder, at hans Bog er den første i sin Slags, der henvender sig til en enkelt Gren af Handelsstanden, da viser det blot, at han ikke har kendt Tilværelsen af Knudsens foran nævnte Bog om samme Emner.

Naar nu Hr. Karl Meyer udgiver et Vareleksikon, saaledes som Tid og Forhold kræve, maa det hilses med Anerkendelse af enhver og da selvfølgelig særligt af den nordiske Handelsstand. Man behøver blot at sammenligne de faa Ark, der allerede ere udkomne, med det 20 Aar gamle Leksikon af Hjorth, for at overtyde sig om, hvilket Fremskridt den nye Bog er. Naturligvis er der i Hjorths Bog en Del, som ikke længer har Kurs, og som Meyer har udeladt, men saa er der til Gengæld et saa rigt og interessant Materiale behandlet, at hvis Fortsættelsen bliver Begyndelsen lig, vil det nye Vareleksikon blive en Pryd for vor økonomiske Litteratur, ikke blot ved sit nydelige Udstyr, sine mange fortræffelige Illustrationer og Prøver af Træ og Tekstil, men ogsaa ved sit betydelige indre Værd. Endogsaa saa specielle Artikler som Aarsdale Grus og Arnage Kalk ere medtagne, og hvis man har Lyst og Mod til selv at fremstille Absint, saa har Leksikonet en Recept, hvorom jeg, begrundet i bristende Evner, dog ikke tør udtale mig. Saavel Hjorths som andre tidligere Leksika begyndte med »Aakande«, hvilken Opsats mindede noget om det, der i Hornemanns økonomiske Plantelære stod som »Egensk og Anv., men dette Emne, saavelsom mange andre, har Meyer fornuftigvis opgivet. Om Ananas siges der, at Frugten ikke indeholder Frø; dette er kun tildels rigtigt, thi i hvert Fald bærer Frugten rudimentære Frølegemer. Tekstilplanterne, hvoraf mange ere fremkomne i de senere Aartier, og hvoraf maaske flere kan

faa Betydning for Kulturen i dansk Vestindien, synes at skulle blive særdeles indgaaende omtalte. Om de overmaade mange Græsser og andre Foderurter, som det fremskredne og fremadskridende Landbrug har taget i sin Tjeneste, og hvis Frø derved er blevet saare vigtige Handelsvarer, vil forhaabenlig de kommende Hæfter bringe fuld Redegørelse, da Emnet er saare vigtigt og ret vanskeligt paa Grund af de mange forskellige Arter.

Varekendskab og Varekundskab er to meget forskellige Begreber. En dygtig Købmand vil snart, dreven af sine Interesser, faa Kendskaben; men Kundskaben om Varernes Oprindelse og Sammensætning maa han læse sig til, og denne Bog vil give ham al god og bekvem Adgang til Belæring i saa Henseende, forudsat da, at Fortsættelsen bliver Begyndelsen lig — noget

jeg forøvrigt ikke har Grund til at tvivle om.

Chr. Erichsen.

W. Liebknecht, Zur Geschichte der Werttheorie in England. Jena 1902. Gustav Fischers Verlag. (112 S.),

Det tyske Socialdemokrati er bleven universitetsfähigt: en hel Litteratur er opstaaet til Karl Marx' Forherligelse (f. Eks. Kautsky) og delvise Berigtigelse (f. Eks. Bernstein). Men de kritikløse Beundrere er i Flertal. Som i Kina stor Lærdom og Snille udvises i at fortolke Konfucius, udviser de unge socialistiske Akademikere i Gengivelsen af deres Mester ikke blot Flid og Skarpsind, men ogsaa en i vor vantro Tid rosværdig Evne til at tage Forstanden fangen under en fast Tro, der lader Grundlaget hævet over al Tvivl og Kritik.

Blandt de unge Marxister har nu en Dr. Liebknecht meldt sig med et Arbejde, der — om end det ligesaa godt kunde være uskrevet — dog er læseværdigt. Forfatteren gengiver de ledende engelske Økonomers Anskuelser om Værditeorien: 1) Adam Smiths Forløbere. 2) Smith til Ricardo, 3) den efter-ricardianske Periode, hvis Forfattere deles i Tilhængerne og Modstanderne af Ricardo, og 4) Mægleren og Kodifikatoren Stuart Mill. Som den sidste af de engelske Øko-

nomer behandles — Karl Marx. Begrundelsen er den, at Marx var paavirket af Ricardo og skrev mere som Englænder end som Tysker. Med denne Begrundelse kunde mange andre tyske og franske Forfattere være bleven medtagne. Men da Bogens ultima ratio er den at paavise, hvor himmelhøjt Marx staar over de forskellige engelske Værditeoretikere, kunde han jo ikke undværes.

Forfatterens Redegørelse for de enkelte Økonomers Teorier er alt i alt hæderlig og tilmed letforstaaelig. At den er overflødig for os Danske, der i Aschehougs og Scharlings Behandling af samme Emne har tilstrækkeligt, og i Zuckerkandls Bog en anerkendt tysk Fremstilling, naar vi endelig skal have en Dom

udefra, er en anden Sag.

Naar Liebknecht efter at have behandlet sine Autorer kronologisk skal dele dem i Skoler, mærker man Vanskeligheden. Lige indtil Mill, ja lige til Grænsenyttelærerne udvidede vort Forskningsomraade, er den liberale Økonomi famlende og uklar i sine Anskuelser som i sine Definitioner. Og deler man Forfatterne i Efterspørgsels-Tilbudsteoriens (Malthus og Macleod), Produktionsomkostningsteoriens (Smith, Torrens) og Arbeidsværditeoriens Tilhængere (Ricardo, Smith (for 2den Gang), Mac-Cullock etc.), viser det sig, at selv Malthus og Macleod paa mange Steder udtaler sig saaledes, at de maa siges at hævde, at Produktionsomkostningerne bestemmer Prisen, og at man paa den anden Side hos Ricardo kan finde Tilbøjelighed til at knæsætte Reglen: Prisen bestemmes af Tilbud og Efterspørgsel. I Virkeligheden er Forskellen mellem de forskellige liberale Skoler (hvorfor er Senior ikke medtagen?) ikke saa stor, som Systematikerne mener. At deres Meninger løber over i hinanden og Divergensen ofte kun er en forskellig Nomenklatur eller en noget forskellig Fremstillingsmaade, er jøvrigt kun naturligt. naar Talen er om en Videnskab i sin Vorden.

Hvor Forfatteren skal give et Ekscerpt af andres Anskuelser, er han behændig og klar, — hvor han giver af sit eget, synes jeg, han vrøvler. Han har faaet den gratiøse Idé, at alle Misforstaaelser stammer fra, at Begreberne Betingelse og Aarsag ikke holdes skarpt ude fra hinanden; denne Idé gaar atter og atter igen som Ledemotiv i hans Kritik. F. Eks.:

»Efterspørgslens Intensitet er en Betingelse for, ikke en Aarsag til en Stigning i Værdien«; »Sparsomhed er en Betingelse for, ikke en Aarsag til Kapitaldannelsen«.

Ud fra denne sin Idé bortfejer han Teorien om, at Efterspørgsel og Tilbud bestemmer Prisen. Teorien om Produktionsomkostningerne som værdiforaarsagende maa falde, fordi den vil »forklare en Vares Nytteværdi ved andre Varers (de deri indgaaede Raastoffers og Arbejdets) Nytteværdi« — det er en circulus vitiosus, mener Forf.

Efter at have givet en virkelig god Gengivelse af Karl Marx's Værdilære, kritiserer han Arbejdsværditeorien, som den findes hos Ricardo, og mener derefter at paavise, at de Skær, hvorpaa Ricardo strandede, har Marx lykkelig undgaaet, da han optog Ricardos Lære — men med en Modifikation, forklarer Liebknecht; Ricardo hævdede, at Arbejdet er Aarsag til og Maal for Værdien; men paa samme Tid faar det, solgt til

Arbejdsgiveren, en Markedsværdi.

Marx siger: Arbejdet er det værdigivende Element: en Vares Værdi er et Udtryk for de Antal Arbejdstimer, der er inkarneret i Varen; men Arbejdet selv har ingen Værdi. Det har derimod den Kraft, der skaber Arbejdet, Arbejdskraften. Her er ingen Cirkelslutning: alle Varer maales med den deri liggende Arbejdsmængde, der dog selv ingen Værdi har eller kan faa, den er den yderste Aarsag; derimod har Arbejdskraften en Markedsværdi, der svarer til, hvad et Menneskes nødvendigste Underhold kræver. Her kan ogsaa Profiten forklares: En Arbejder yder flere Arbejdstimer, yder mere værdidannende Substans (Arbejde), end hans Arbejdskrafts Vedligeholdelse kræver.

Forfatteren følger Karl Marx næsten slavisk. Kun et enkelt Sted vover han i al Ærbødighed en lille Tvivl: han synes ikke, at Marx forklarer rigtigt, hvorledes kompliceret (finere) Arbejde udmaales med enkelt (simpelt) Arbejde. Men Liebknecht har her Supplementet; der er visselig en fælles Maalestok: Arbejdets Intensitet, der igen staar i ligefremt Forhold til Stofforbruget i den arbejdende Persons Krop. Det er jo simpelt nok: man iagttager bare Stofforbruget ved de forskellige Arter af Arbejde, og saa er det let at reducere al Art Arbejde til samme Skala, naar vi

sætter Normalarbejderens Stofforbrug til 100. kommer vi ogsaa over Vanskeligheden, at en Arbeidstime betyder forskelligt Arbeids-Kvantum for A og for B. - Det er nu vistnok lidt for naturvidenskabeligt. Iøvrigt behøvede Socialisterne ikke at bryde sig om dette Sted hos Marx; de kunde sige: alt Arbejde er i sig selv ens; naar det betales forskelligt, er det ikke for Kvalitetens Skyld, men fordi der er større eller mindre Begrænsning af Arbejderantallet indenfor de enkelte Fag. Og de kan jo henvise til, at Kontormedhjælperen, der dog i sin Tid kunde leve af sin Stilling, nu er ringere stillet end en Arbeidsmand, uagtet hans Arbeides Kvalitet snarere er forbedret. Det kvalificerede Arbeides højere Pris er saaledes en Følge af de i det bestaaende Samfund herskende økonomiske Love, ikke en Følge af Arbejdets egen Natur. Den kvalificerede Arbejder - for endelig at tale marxistisk - giver hverken mere eller mindre Værdi til en Vare end den simple Arbejder; han kan kun paa Grund af sit Arbejdes relative Sjældenhed tilegne sig en Del af Merværdien. Det kunde Liebknecht, naar han endelig vilde rette Marx paa dette Punkt, ligesaa godt have sagt, som at opstille en — om vi saa maa sige — Udsvednings- og Forbrændingsteori: at Værdien retter sig efter Stofforbruget i det varefrembringende Menneskes Krop.

Dr. Liebknechts Afhandling giver et nyt Bevis paa, hvor forstaaelig og logisk Karl Marx' Lære egentlig er, naar man blot tager hans Grundpostulater for givne: at Varen ombyttes efter det deri inkorporerede Arbejde, og at Arbejdskraften kun betales med en Del af Arbejdskraftens Afkast, nemlig Livsminimumet (og forstaar hans sære tekniske Terminer). Men særlig den første Sætning er ikke bevist, og kan ikke bevises. bl. a. fordi den er urigtig; ja Marx indrømmer jo selv, at Varerne oftere sælges over og under end til deres

»naturlige« Værdi.

Af de 112 Sider skal man læse de ti, S. 73—82, der rummer Fremstillingen af Marx's Lære. Resten læser man bedre hos Scharling eller Aschehoug. Og af hvad Forf, selv siger, har kun den mærkelige Lære om Stofforbruget som værdibestemmende en Interesse — Kuriositetens.

Aug. Arnauné. La Monnaie, le Crédit et le Change. (Ouvrage couronné par l'Académie des Sciences morales et politiques), 2me édition, revue et augmentée. Paris 1902. Félix Alcan. (VIII + 431 S.).

Forfatteren er Professor ved Ecole des Sciences politiques og Bogen er grundlagt paa hans Forelæsninger ved dette Institut. Den er prisbelønnet af Akademiet, og i sin Rapport i denne Anledning udtaler Lyon Caen sig i stærke Ord om dens praktiske Brugbarhed og teoretiske Betydning. Som alle officielle Lovtaler skyder ogsaa denne en Smule over Maalet, navnlig i sidstnævnte Henseende. Værkets teoretiske Betragtninger bringer ikke noget nyt og er desuden ofte overfladiske. Det gælder f. Eks. om Undersøgelserne angaaende Guldets Værdistigning, idet Forf. i Lighed med forskellige andre franske Fremstillinger ensidigt opfatter Nedgangen i Varernes Produktionsomkostninger som tilstrækkelig Forklaringsgrund. Ogsaa Afsnittet om Vekselkurserne nøjes for meget med at behandle Sagens Overflade. Større Betydning har Fremstillingen af de faktiske Pengeforhold i adskillige Lande. Bogen giver udførlige Fremstillinger af Møntforholdene i Frankrig, England med Indien, Tyskland, Nordamerika og Indokina, og i disse Afsnit finder man et betydeligt statistisk og historisk Materiale, som vel ikke er nyt, men samlet med stor Omhu og Nøjagtighed. Hertil slutter sig et mindre Afsnit om Banksedlerne, der bl. a. giver Oplysninger om Tvangskursen i det nittende Aarhundrede i de vigtigste europæiske Lande og de nordamerikanske Fristater.

E. Meyer.

Eduard Bernstein. Zur Geschichte und Theorie des Socialismus, Berlin—Bern 1902. Akademischer Verlag für sociale Wissenschaften (John Edelheim).

Bogen er en Række Afhandlinger, ældre og yngre, som Bernstein har samlet og udgivet i Anledning af de hæftige Angreb, der fra det tyske Socialdemokratis Side er bleven rettet imod hans to Aar tidligere udgivne Værk »Die Voraussetzungen des Socialismus und die Aufgaben der Socialdemokratie«.

I sidstnævnte Bog, som forøvrigt ikke har været omtalt i Nationaløkonomisk Tidsskrift, rettede B. en skarp Kritik mod den marxistiske Dogmebygning. Han rev slemme Rifter i den materialistiske Historieopfattelse. Han reducerede det Marx'ske Værdibegreb, der jo aldrig ytrede sig i konkrete Priser, til et blot og bart Tankebillede uden dybere Betydning for Socialismens Idé. Han benægtede Postulaterne om den stadige Indskrænkning af de Besiddendes Antal og om den nødvendige Kriseturnus, og han karakteriserede derfor som utopisk Forestillingen om, at det kapitalistiske Samfund i en nærmere eller fjærnere Fremtid skulde ramle sammen i Kraft af sin egen indre Modsigelse. Han angreb overhovedet hele den tilvante revolutionære Fraseologi som antikveret og skadelig Ballast og opstillede som Socialdemokratiets positive Opgave den langsomme Kamp for Samfundets sociale og politiske Demokratisering gennem Kooperation, Fagforeningsaktion, Arbeiderlovgivning, kommunale Foranstaltninger og - som Baggrund for det hele - Udvidelse af de politiske Rettigheder, et positivt Program, hvori han aabent erklærede sin Tilslutning til den Webb'ske Reformpolitik.

Den Storm af Uvilje, der rejste sig mod dette Forsøg paa at omplante den engelske Socialisme paa den hellige tyske Jordbund, foranledigede Bernstein til under ovenstaaende Titel at udgive sine »samlede Afhandlinger«. Formaalet var dels gennem en Række ældre Afhandlinger at paavise, at den omstridte Bog ingenlunde betød noget pludseligt Brud med Forf.'s Fortid, dels at tage til Genmæle mod de Angreb, der

Afhandlingerne er samlede i tre Hovedgrupper.

var rettet mod den.

Den første Gruppe — ex cathedra — omfatter en Række Afhandlinger fra Begyndelsen af 90'erne. Forf. optræder her som beskikket Defensor for den Marx'ske Socialisme, men paa mangfoldige Punkter finder man Spirerne til hans senere afvigende Anskuelser, om end Defensorrollen og Partiforpligtelsen fører ham til at iklæde det ulmende Kætteri en stærkt afdæmpet Form. Karakteristisk nok er det navnlig overfor Lassalle's jærnhaarde Lønningslov, at han giver sin Oppositionslyst Luft: den har tabt sin Gyldighed i Nutidens Samfund, og Eftervirkningen af dens pessimistiske Syn

er kun af det Onde, idet den lægger en lammende Haand over Arbejdet for Øjeblikkets sociale Reformer.

n

S

r

e

e

n

Den anden Gruppe — Probleme des Socialismus omfatter de Afhandlinger, som ligge lige forud for Udgivelsen af den omstridte Bog, og de er hver især at opfatte som en Forstudie til et bestemt Kapitel af denne. Straks i den første Afhandling sænkes Fanen for de engelske »Fabier«; den interessante Afhandling om Agrarforholdene i England er Forstudien til det senere Angreb paa det marxistiske Skema for Indtægtsbevægelsen i det kapitalistiske Samfund, og i de følgende Opsatser se vi alle Bernsteins ledende Tanker -Hævdelsen af den sociale Selvansvarlighed, Pointeringen af Kommunernes sociale Opgaver og Oppositionen mod Katastrofeteorien - udformede til fuld Klarhed. Disse Afhandlinger har al Friskhedens Farve og Glans og er overhovedet langt de bedste i Samlingen. De danne ved den bredere Maade, hvorpaa de behandle forskellige konkrete Spørgsmaal, et fortræffeligt Supplement til den noget knappe Fremstilling i det senere Hovedværk.

Den, der har læst Bernsteins »Voraussetzungen«, tager med ikke ringe Forventninger fat paa den sidste Række Afhandlinger — Waffengänge für freie Wissenschaft im Socialismus —, som indeholde Forsvaret mod Kautskys Angreb paa hin Bog. Nægtes kan det imidlertid ikke, at disse Forventninger tildels blive skuffede. Bernstein med sit tunge Sprog og sin filosoferende Tankegang er absolut ikke Polemiker. Hans Udviklinger kan være fornuftige og velovervejede Svar paa Kautskys Angreb — som Læseren imidlertid ikke ser — men de mangle den tilspidsede Form og den lysende Klarhed, der kunde uddybe den udenforstaaende Læsers Syn paa Sagen og saaledes give Diskussionen en selvstændig Interesse. Altfor ofte svæver Udviklingen højt oppe i de filosofiske Højdedrag, og altfor ofte udarter Polemiken til et personligt Mundhuggeri.

Hele denne lange Række Afhandlinger fra Socialistlovens Ophævelse op til vore Dage tegner ikke blot en betydelig Personligheds, men tillige selve den tyske Socialismes Udvikling i denne Periode. Gang paa Gang hævder Bernstein med utvivlsom Ret, at den socialistiske Praksis — selv i Tyskland — forlængst har sejlet Teoriens revolutionære Fraser agterud, og at hans eneste Kætteri bestaar i at bringe Teorien i Overensstemmelse med Praksis. Det er i Bernsteins første Bog, at denne Opgave er løst; nærværende Samling Afhandlinger tjener kun som et Fodstykke til denne.

Frantz Pio.

Pierre Leroy-Beaulieu. Les nouvelles Sociétés Anglo-Saxonnes, Australie et Nouvelle-Zélande, Afrique du Sud, Nouvelle édition, Paris 1901, Armand Colin, (487 S.).

Albert Métin. Législation ouvrière et sociale en Australie et Nouvelle-Zélande. Paris 1901. Imprimerie nationale. (200 S.).

To Bøger delvis om det samme Emne. To Bøger saa ens og dog saa forskellige. Ens, ikke blot fordi de behandler den samme Genstand og giver os Behandlingen af dens enkelte Dele nogenlunde i samme Følgeorden, men ogsaa fordi de begge hviler paa Selvsyn. Forskellige derimod, fordi den ene er et sammenhængende, udformet Arbejde, hvis Enkeltheder er logisk sammenkædede til en Helhed, medens den anden bestaar af en Række isolerede Oplysninger, der kan være interessante nok i og for sig, men som mangler al Kausalforbindelse og derfor virker nøgent og tomt.

Dette er vel nok Hovedindvendingen mod Métins Bog. Han ræsonnerer ikke. Han spørger ikke om Aarsager. Han skildrer os ingen Virkninger. Kun lige til Slutning er der et svagt Tilløb til det sidste. Ellers staar alle de enkelte Episoder i Landets Udvikling, alle de enkelte Led i den sociale Lovgivning, alle Enkelthederne i den givne Situation som Ting, der ikke kommer hinanden ved. Trods sine mange positive Oplysninger tilfredsstiller Bogen derfor ikke. Den virker som en Roman med lutter forberedende Kapitler. Man sidder og venter paa, at Traadene skal knyttes og Handlingen tage sin Begyndelse, og saa opdager man til sin Skuffelse, at der ingen Handling er.

#: Ganske anderledes fyldig virker Leroy-Beaulieus Bog. Den er et stort, virkningsfuldt Folkelivsbillede, medens Métins Arbejde nærmest minder om et Modebillede i en Skrædderbutik. Leroy-Beaulieu fortæller saaledes, at man lever med Folket og forstaar Folket — forstaar dette mærkelige Folk med dets dybe Mod-

sætninger og dets mange Eksperimenter. Man ser Lys og Skygge her. Man ser Folkets Fremskridt; men man ser ogsaa, hvorledes det ene Skridt ud i det tyungne og kunstlede drager det andet med sig. Og nægtes kan det ikke - det faar man i al Fald Indtrykket af hos Leroy-Beaulieu: tvungen og kunstlet tager Australiens sociale og økonomiske Færd sig ud. Man skruer Lønnen op til en Højde, som den unge Industri, trods alle Forsikringer fra arbejdervenlig Side, ikke synes at kunne bære. Man fremkalder derved en Arbejdsløshed og tvinger visse Industrigrene ind paa et Udsvedningssystem, der avler den Elendighed, man netop vilde undgaa. Man søger at bøde herpaa bl. a. ved Statspensioner og ved offentlige Arbejder, der medfører Udgifter saa store, at Staterne er ved at gaa fallit og maa søge Dækning ved direkte Skatter, saa høje, at de tvinger Velstanden i Knæ. Man søger endvidere at fastholde de høje Lønninger og at bøde paa Arbeidsløsheden ved en Protektionisme, saa skrap. at den knægter Handelen og skader Industrien lige saa meget, som den gavner den. Fremdeles kaster man sig over Agrarlovgivningen, gør Vold paa Ejendomsretten for at fremtvinge smaa Landbrug og ad denne Vej at drage Byernes arbejdsløse bort - og foraarsager samtidig ved utallige offentlige Arbejder og ved den højere Løn, som kan vindes i Statens Tjeneste. at Arbejderne forlader Landet og dets Erhverv for at friste Chancerne ved de høje Lønninger. Resultatet er, at Landdistrikterne, som man netop vilde befolke, affolkes saa stærkt, at der ikke er Arbejdskraft nok til at drive Agerbruget - Landets Hovednæringskilde - med.

Leroy-Beaulieu er i det hele taget ikke begejstret. Maaske gør han dog Australierne nogen Uret. Han kalder deres Fremfærd socialistisk, medens Métin tvertimod hævder, at den australske Arbejderbevægelse intet har med Socialismen at skaffe. De australske Arbejdere er — siger Métin — Praktikere, ikke Teoretikere. De gennemfører de Reformer, som Øjeblikket lader synes nødvendige, men stræber ikke efter fjærne

Maal, hvis Virkninger de ikke kan vurdere.

Hvad nu det endelige Resultat af deres »praktiske « Bestræbelser en Gang vil blive, maa jo Tiden vise. At Australien endnu befinder sig paa Forsøgsstadiet, det fremgaar i al Fald med tilstrækkelig Tydelighed af Leroy-Beaulieus interessante Arbejde. Endnu er det

derfor for tidligt at drage Slutninger.

Den samme Evne til at skildre et Folk i Brydninger, som Leroy-Beaulieu lægger for Dagen i sin Fremstilling af de australske Forhold, aabenbarer han i sin Skildring af Sydafrika og dettes Folk. Ogsaa denne Skildring, der indtager den største Del af Bogens anden Halvdel, angaar de politiske saa vel som de sociale og økonomiske Forhold. Forfatteren omtaler de forskellige Folkeracer og helliger naturligvis navnlig de hollandske og de engelske Elementer i Befolkningen samt Brydningerne mellem dem en udførlig Omtale. Skønt han ingenlunde er blind for Boernes Fejl, er det dog her tydeligt, at hans Sympati som Helhed staar paa deres Side. Han viser saa, hvorledes Knuden efterhaanden strammes og skildrer endogsaa selve Krigen, saa langt som han kan.

Ogsaa i denne Del af Bogen finder man en Mængde udførlige og interessante Oplysninger om økonomiske og industrielle Forhold, om Landets Erhvervsmuligheder og om deres Udnyttelse. Overalt følger man Forfatteren

med stor Interesse.

Dette gælder ogsaa den tredje og mindste Del af Bogen, hvori Forfatteren omtaler den engelske Imperialisme og dens store Projekter. Han skildrer her Sammenslutningstankens Historie, Sammenslutningens Betingelser og de Farer, den vil medføre for England. Nogen urokkelig Tro paa dens Holdbarhed i Længden synes han ikke at have.

En Indvending maa man have Lov til at gøre mod Leroy-Beaulieu: Hans Sprog er noget tungere, end man ellers finder det hos franske Forfattere. Undertiden er hans Sætninger saa lange, at de tager Vejret fra Læseren. Her har, synes det mig, Métin afgjort Fortrinet. Iøvrigt være begges Bøger anbefalede til danske Læseres velvillige Opmærksomhed.

H. L. Bisgaard.

Grotjahn und Kriegel. Jahresbericht über die Fortschritte und Leistungen auf dem Gebiete der sozialen Hygiene und Demographie. Bd. I. Jena 1902.

Betydningen af dette Værk fremgaar allerede af Navneregistret, som viser os en lille Hærstyrke paa 1500 — femten hundrede — Mand, der arbejder i Hygiejnens og Demographiens Tjeneste og er traadt frem for Offentligheden i Løbet af de to Aar 1900—1901. Den, der gerne vil følge med i et Afsnit af de nævnte Fag (hvilket i Regelen vil sige, at han drukner i Mængden), vil her finde en let overskuelig Redegørelse for, hvad der er kommet frem, saa at han kan spare sig at blade en Mængde Tidsskrifter igennem; Værket vil paa sit Omraade kunne blive en lige saa nyttig Raadgiver som Mayr's Statistisches Archiv.

Efter en kort og maaske noget for aforistisk »Chronik der sozialen Hygiene« følger en Fortegnelse over Love og Anordninger vedrørende sociale og hygiejniske Forhold, f. Eks. om Søndagsarbejde, Voldgiftsdomstole, Jordemødre, Fabriktilsyn osv. osv. Derefter kommer der en lang og velordnet Række Referater og Anmeldelser af Bøger og Afhandlinger, og endelig en bibliografisk Fortegnelse, der vel ingenlunde kan betegne sig som fuldstændig, men dog vil kunne gøre betydelig Nytte.

Dette Forsøg maa i det hele taget betegnes som ualmindelig vellykket, og det vil udfylde et Savn paa Grænseterritoriet mellem Samfundsvidenskaben og Lægevidenskaben, selv om det sidstnævnte Fag har forskellige Aarbøger og Tidsskrifter, der delvis give sig af med en lignende Opgave.

Harald Westergaard.

Josef Grunzel. Über Kartelle, Leipzig 1902. Duncker & Humblot. (VIII + 330 S.).

I de flestes Bevidsthed danne Ordene Kartel, Trust, Pool, Ringe etc. et sandt Kaos; man har nok en Anelse om, at der er en Forskel paa de enkelte Ords Betydning, men der fattes Tid og Lyst til paa egen Haand at arbejde sig gennem Vildnisset. Det er derfor glædeligt at faa en saa god Fører som Grunzels Bog til Ledsagelse. Klart og interessant udreder han de forskellige Associationsformer fra hinanden. Kartellet afgrænses til en Sammenslutning af selvstændige Bedrifter i den Hensigt at ordne Produktion og Afsætning«, hvorved det kommer til at adskille sig saavel fra Trusten eller Fusionen (Pool), der er en Sammensmeltning af

Bedrifter, som fra Corner eller Ringe, der betegnes som en Art Handelsselskab.

Forskellen mellem de nævnte Begreber er ret rammende, om end der — som altid ved saadanne Afgrænsninger — let kommer noget underligt modsigende frem; saaledes medtager Forfatteren under Karteller Arbejdsgivernes Fagforeninger, men ikke Arbejdernes dito.

Naar Kartellet betegnes som en Sammenslutning, Trusten som en Sammensmeltning af Virksomheder, saa er det utvivlsomt rigtigt, men Spørgsmaalet er, om denne Forskel ikke mere er en Grads- end en Væsensforskel; mange af de forskellige Former for Karteller, som Forfatteren nævner, ere indbyrdes mere forskellige end enkelte Kartelformer og Trusten; denne sidste danner snarere Kartellernes Kartel. Naar det saaledes hævdes, at der er en hel Række af Kartelformer, der i stedse højere Grad regulere Afsætning og Produktion, saa synes det lidt unaturligt ikke at medtage den Form, der dog regulerer Afsætning og Produktion bedst, nemlig Trusten. Saa meget mere synes det berettiget, som Kartellets økonomiske Virkninger - som G. meget omhyggeligt gennemgaar ere saa godt som identiske med Trustens Virkninger. Kun overfor Kartellets Virkning paa Forbruget søger Forfatteren at paavise en Væsensforskel: Kartellet gaar kun ud paa at skaffe et »retfærdigt og passende« Prisniveau: men i det Øjeblik Forfatteren skal vise, at Kartellet ikke skaber et »uretfærdigt« Prisniveau, henter han sit Eksempel fra Standard Oil Trusten.

Medens første Afsnit af Bogen indeholder en teoretisk Fremstilling af Kartelbegrebet, behandler andet Afsnit Statens Stilling overfor Kartellet og tredje Af-

snit Kartellerne i de forskellige Lande.

Forfatterens Behandling af andet Afsnit er lidt vel ensidig, det er hovedsagelig det bekendte østrigske Lovforslag, der maa holde for; forgæves vil man i Bogen søge Underretning om Forholdene i Nordamerika. Ligeledes nævnes kun Forslag til »Bekæmpelse af Karteller«, medens der dog ogsaa kan være Tale om Forslag til »Skabelse af Karteller«. Med en vis Ret kan man hævde, at de saakaldte Berufgenossenschaften og — om end mindre sikkert — de tyske Innungen fra 1881 og 1883 samt de franske Syndikater fra 1884

ere en Art Karteller; ialfald er det en Sammenslutning af Driftsherrer, hvis Opgaver blandt andet ogsaa ere at modarbeide illoyal Konkurrence, at sætte en Stopper for overdreven Kreditgivning, m. a. O. til en vis Grad at ordne Produktion og Afsætning. De passe saaledes ind i Grunzels Definition af Karteller; forstod han derimod ved Karteller en Sammenslutning af Fabrikanter og ikke af Haandværkere, eller hvis G. hævdede, at Kartellets Opgave ogsaa var at frembringe en Prisstigning, noget der - i al Fald for Frankrigs Vedkommende - udtrykkelig er forbudt »Berufgenossenschaften«, saa kunde han forsvare ikke at medtage disse. For at være fuldt retfærdig maa jeg dog nævne, at G. hævder, at Kartellet skal være skabt ved fri »Vereinbarung«, men dette Begreb er rigtignok lidt vel tvetydigt; først fra 1807 fik vi de tyske Zwangsinnungen.

Naar jeg gærne havde set, at Forfatteren havde behandlet Trust og Berufgenossenschaften, saa er det, fordi dette vilde have været i Overensstemmelse med hele Bogens Plan: en udtømmende Fremstilling af hele Kartelproblemet med dets Fordele og Skyggesider. Men selv om det saaledes maa bebrejdes Forf., at han ikke har medtaget Grænsetilfældene, maa man dog samtidig indrømme, at hans Behandling af Kartellerne

er klar og god.

es

m-

\f-

de

er

es

g,

er,

r,

en

or

es

1-

al.

af

t-

te

g

r.

er

ar

S-

t

er

et

el

e

i

1.

ıf

n

t

n

n

4

Som et Afsnit for sig selv staar Bogens sidste med en Oversigt over de forskellige Landes nuværende Karteller; maaske er det en ret fuldstændig Opregning -Danmark mangler dog ganske - men mer end en Opregning er det heller ikke undtagen for Østrigs Vedkommende. For dette Land gives en ved sine mange Enkeltheder interessant Fremstilling af Kartelbevægelsen, ordnet efter de forskellige Erhverv, men Afsnittet (omfattende 90 Sider) har derved nærmest faaet Form af et Leksikon over østrigske Karteller. I Stedet for at benytte Fremstillingsformen: Lande og saa Erhverv, burde G. i første Linje have delt sit Stof efter Erhverv, thi samme Erhverv har næsten overalt uden Hensyn til Nationalitet samme Kartelform. Men G. har desværre i sidste Afsnit kun givet en Mængde Raastof, hvis Bearbeidelse han med Urette overlader til Læseren.

Edv. Ph. Mackeprang.

Nationaløkonomisk Forening.

Den 30. Oktober afholdt Foreningen sin aarlige Generalforsamling.

Formanden, Generaltolddirektør Rubin, fremlagde Regnskabet for Aaret 1901, hvorefter Kassebeholdningen ved Aarets Begyndelse havde udgjort 2292 Kr. 70 Øre; Indtægten i Aarets Løb var 1588 Kr. 83 Øre, Udgiften 1423 Kr. 45 Øre, saa at Regnskabet sluttede med en Kassebeholdning af 2458 Kr. 08 Øre. Hertil maatte imidlertid lægges Tidsskriftets Reservefond, 885 Kr. 35 Øre, der henstod paa en særlig Konto hos Nordiske Forlag. Foreningens virkelige Formue ved Udgangen af Aaret 1901 var saaledes 3343 Kr. 43 Øre.

Ved det derefter stedfindende Bestyrelsesvalg genvalgtes, efter Forslag af Professor W. Scharling, den fratrædende Bestyrelse: Sekretær i Landhusholdningsselskabet H. Hertel, Grosserer O. B. Muus, Folketingsmand, Direktør N. Neergaard, Generaltolddirektør Marcus Rubin og Professor H. Westergaard.

